

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GRÖNA MILJÖJOURNALISTIKEN I TELEVISIONENS NYHETSSÄNDNINGAR 1961-1994 NYHETER

Monika Djerf Pierre
Gröna Nyheter

JMG

9

Monika Djerf Pierre

Gröna Nyheter

Miljöjournalistiken i televisionens
nyhetssändningar 1961-1994

Monika Djerf Pierre

Akademisk avhandling för filosofie doktorsexamen
Institutionen för journalistik och masskommunikation
Göteborgs universitet

Göteborgsstudier i masskommunikation

Redaktör: Lennart Weibull

1. Burnett, Robert: *Concentration and Diversity in the International Phonogram Industry*.
Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet 1990
2. Wallis, Roger: *Internationalisation, Localisation & Integration*. Institutionen för journalistik
och masskommunikation, Göteborgs universitet 1991

Göteborgsstudier i journalistik och masskommunikation

Redaktörer: Kent Asp och Lennart Weibull

3. Severinsson, Ronny: *Tidningar i konkurrens*. Institutionen för journalistik och
masskommunikation, Göteborgs universitet 1994
4. Reimer, Bo: *The Most Common of Practices. On Mass Media Use in Late Modernity*.
Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet 1994
5. Wallin, Ulf: *Vad fick vi veta? En studie i svenska nyhetsmediers rapportering åren före folkomröstningen
om EU*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet 1994
6. Weibull, Lennart och Charlotta Kratz (red.): *Tidningsmiljöer. Dagstidningsläsning på 1990-talet*.
Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet 1995
7. Borden, William: *Power Plays: A Comparison of Swedish and American Press Policies*.
Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet 1995
8. Tassew, Admassu: *Reporting a Pandemic: A Comparative Study of AIDS News Coverage in African
and European Prestige Dailies*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göte-
borgs universitet 1995
9. Djerf Pierre, Monika: *Gröna Nyheter. Miljöjournalistiken i televisionens nyhetssändningar 1961-1994*.
Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet 1996

ISSN 1101-4652

ISBN 91-88212-09-2

© Monika Djerf Pierre

Omslag: Roger Palmqvist

Original: Per Nilsson

Tryckning: Grafikerna i Kungälv 1996

Innehållsförteckning

Förord	9
Kapitel 1 Att studera miljöjournalistik i ett historiskt perspektiv	11
Del I: Perspektiv på forskningsuppgiften	17
Kapitel 2 Miljöjournalistikens dimensioner	19
2.1 Miljöbegreppet	19
2.1.1 En tidlös miljödefinition?	20
2.1.2 En kontextuell miljödefinition?	21
2.1.3 Kompromissen: en kärnområdesdefinition	22
2.2 Olika perspektiv på begreppet miljöjournalistik	23
2.2.1 Miljöjournalistik som fackområde: den organisatoriska dimensionen	23
2.2.2 Miljöjournalistik som genre: den formmässiga dimensionen	24
2.2.3 Miljöjournalistik som bevakningsområde och diskurs: den innehållsliga dimensionen	25
2.3 Tre analytiska teman	26
2.3.1 Miljöjournalistiken som organisation	27
2.3.2 Miljöjournalistiken som berättelse	28
2.3.3 Miljöjournalistiken som diskurs	29
Kapitel 3 Förklaringsperspektiv	31
3.1 När den journalistiska världen möter den miljöpolitiska världen	31
3.2 Miljöjournalistikens redaktionella kontext: den journalistiska världen	32
3.2.1 Journalistikens föreställningsvärld och arbetslogik	33
3.2.2 Arbetslogik: att kostnadseffektivt hantera omvärldens krav	34
3.2.3 Beskrivningen av den redaktionella kontexten i periodkapitlen	36
3.3 Samhällskontexten: den miljöpolitiska världen	36
3.3.1 Två perspektiv på miljöfrågornas politiska process	36
3.3.2 Kunskapsbildning, opinionsbildning och policybildning	38
3.3.3 Beskrivningen av samhällskontexten i periodkapitlen	40
Kapitel 4 Beskrivningsperspektiv, metod och material	43
4.1 Val av textanalytisk metod	43
4.1.1 Två beskrivningsperspektiv	44
4.1.2 Allmängiltighetsproblemet och intersubjektivitetsproblemet	47
4.1.3 Slutsatser: en kombination av textanalytiska metoder	49
4.2 Kvalitativa och kvantitativa studier av miljöjournalistikens uttrycksformer	51
4.2.1 Tre typologiseringar av narrativa former	52
4.2.2 Fyra grundläggande berättelseformer	56

4.2.3	Berättelseformernas uttrycksdimensioner	58
4.3	Kvantitativa och kvalitativa studier av miljöjournalistiken som diskurs	61
4.3.1	Miljödiskursen och miljöideologierna	61
4.3.2	Miljöideologiernas två huvudinriktningar: miljövärd och ekologi	62
4.3.3	Miljödiskursens dimensioner	63
4.4	Den kvantitativa textanalysen	65
4.4.1	Uppläggningsen	65
4.4.2	Variablerna	67
4.4.3	Kategoriseringen av miljödebatten	69
4.5	De kvalitativa textanalyserna	72
4.5.1	En typfallsanalys	72
4.5.2	Ett analyschema	73
4.6	De kontextuella analyserna	75
4.6.1	Beskrivningen av den redaktionella kontexten	75
4.6.2	Beskrivningen av samhällskontexten	76

Del II: Den speglade miljöjournalistiken 1961-1970 **79**

Kapitel 5	Den redaktionella kontexten 1961-1970	81
5.1	Nyhetsorganisationen	81
5.1.1	Det omvälvande femtiotalet och det expansiva sextiotalet	81
5.1.2	De första nyhetsprogrammen: TV-journalen och Aktuellt	82
5.1.3	Experiment med programformatet	84
5.2	Nyhetstänkandet	87
5.2.1	Slutet för den paternalistiska epoken	88
5.2.2	Professionaliseringen av Sveriges Radios nyhetsjournalister	88
5.2.3	Det speglade nyhetstänkandet	89
5.2.4	Konflikter om nyhetstänkandet	92
Kapitel 6	Samhällskontexten 1961-1970	95
6.1	Bakgrund: miljöpolitiken och miljödebatten åren 1900-1960	95
6.1.1	Miljölagstiftningens rötter	95
6.1.2	Naturskyddslagstiftningens rötter	96
6.1.3	Miljösynen: problemöar underordnade de ekonomiska intressena	97
6.1.4	Den offentliga debatten och opinionsbildningen	97
6.2	Opinionsbildningen	98
6.2.1	Partierna och avvägningstanken	98
6.2.2	Miljöopinionen, fanns den?	100
6.2.3	Miljörörelsen: alternativrörelse och motexpertis	101
6.2.4	Biociddebatten: den första offentliga informationskrisen	102
6.2.5	Vindelävsdebatten och andra exploateringsstrider: en ny dimension i politiken	103
6.3	Kunskapsbildningen	105
6.3.1	Miljöforskningen etableras	106
6.3.2	Miljöforskning som ett naturvetenskapligt kunskapsproblem	107

6.4	Policybildningen	108
6.4.1	Miljöskyddslagen: den första samlade miljöskyddslagstiftningen	109
6.4.2	En ny organisation för implementering av miljövärden	110
Kapitel 7	Miljöjournalistiken 1961-1970	113
7.1	Miljöjournalisterna och den redaktionella organisationen	113
7.1.1	Miljö: ett okänt bevakningsområde	114
7.1.2	Den redaktionella organisationen av miljöbevakningen	114
7.1.3	Natur- och miljö i den övriga programverksamheten	116
7.2	De journalistiska uttrycksformerna	120
7.2.1	Tekniken: från pionjärstadium till medianpassad fulländning	120
7.2.2	Miljöreportagen under sextioalet	123
7.2.3	Kommunikativ design: journalisten som förmedlare	128
7.2.4	Audiovisuell design: de konventionella illustrationernas tid	131
7.2.5	Tematisk design: konkreta händelser på det objektiva makroplanet	133
7.3	Miljödiskursen	133
7.3.1	Prioriteringen: miljöfrågorna tar sig in på dagordningen	134
7.3.2	Dagordningen: inte bara kvicksilver och Vindelälven	135
7.3.3	Geografisk orientering: nationella och lokala problem	147
7.3.4	Miljöbovar och miljöstörande verksamheter: miljöbovarna osynliga	148
7.3.5	Problembeskrivarna: experternas problemformuleringsprivilegium	149
7.3.6	Miljödiskursen i miljöreportagen	154
7.4	Den speglade miljöjournalistiken	161
7.4.1	Slutsatser	161
7.4.2	Text i kontext: den speglade journalistiken möter den teknokratiska miljöpolitiken	165
Del III: Den kritiskt dokumenterande miljöjournalistiken 1970-1991		169
Kapitel 8	Den redaktionella kontexten 1970-1991	171
8.1	Nyhetsorganisationen	171
8.1.1	Åren 1970-1979: TV-nytt, Rapport och nya Aktuellt	171
8.1.2	Åren 1980-1991: ett standardiserat Rapport och ett experimenterande Aktuellt	178
8.2	Nyhetstänkandet	180
8.2.1	Förtroendekrisens år: kritisk granskning och samhällskritik	181
8.2.2	Den kritiskt granskande journalistikens föreställningsvärld	182
Kapitel 9	Samhällskontexten 1970-1991	187
9.1	Opinionsbildningen	187
9.1.1	Sjuttioalet: miljödebatten politiseras	187
9.1.2	Åttioalet: miljöparti, miljöaktioner, miljöval	196
9.2	Kunskapsbildningen	200

9.2.1	Sjuttioalet: forskning som en del i samhällsplaneringen	200
9.2.2	Åttioalet: ökade resurser till miljöforskning	201
9.3	Policybildningen	202
9.3.1	Sjuttioalet: internationalisering och ekologisering av beslutsfattandet	202
9.3.2	Åttioalet: en ny problembild och nya strategier	205
Kapitel 10	Miljöjournalistiken 1970-1991	209
10.1	Miljöjournalisterna och den redaktionella organisationen	209
10.1.1	Nyhetsredaktionernas resurser	209
10.1.2	Miljöjournalisterna på Rapport	211
10.1.3	Miljöjournalisterna på Aktuellt	215
10.1.4	Organisationen av bevakningen: fördelningen av miljöuppgiften	222
10.1.5	Miljöfrågorna i den övriga programverksamheten	222
10.2	De journalistiska uttrycksformerna	223
10.2.1	Teknik och produktionsformer	224
10.2.2	Miljöreportaget i TV-nytt, Rapport och Aktuellt	225
10.2.3	Kommunikativ design: journalisten som pedagog	228
10.2.4	Audiovisuell design: bilden som dokumentärt bevis	235
10.2.5	Tematisk design: konflikttemat i fokus	241
10.3	Miljödiskursen	252
10.3.1	Prioriteringen: miljödebattens vågor	253
10.3.2	Dagordningen: kärnkraft och industriell miljö dominerar	255
10.3.3	Geografisk orientering: internationaliseringen av miljöbevakningen	266
10.3.4	Miljöbovarna: industrin i centrum	268
10.3.5	Problembeskrivarna: miljöorganisationerna i skymundan	269
10.3.6	Miljödiskursen i miljöreportagen: ekologiseringen av diskursen	272
10.4	Den kritiskt dokumenterande miljöjournalistiken	283
10.4.1	Slutsatser	284
10.4.2	Text i kontext: den kritiskt granskande journalistiken möter den teknokratiska miljöpolitiken	288
Del IV: Den populariserade miljöjournalistiken 1991-1994		291
Kapitel 11	Den redaktionella kontexten och samhällskontexten 1991-1994	293
11.1	Den redaktionella kontexten 1991-1994	293
11.1.1	Nyhetsorganisationen: Rapport och Aktuellt får kommersiell konkurrens	293
11.1.2	Det kommersiella nyhetstänkandet: samhällskritik och infotainment	296
11.2	Samhällskontexten 1991-1994	298
11.2.1	Opinionsbildningen: miljöintresset svalnar	298
11.2.2	Kunskapsbildningen: samhällsvetenskapliga perspektiv och tvärvetenskap	300

11.2.3	Policybildningen: politik för en miljövänlig livsstil	301
Kapitel 12	Miljöjournalistiken 1991-1994	303
12.1	Miljöjournalisterna och den redaktionella organisationen	303
12.1.1	Miljöjournalisterna: miljökunniga generalister	303
12.1.2	Miljöfrågorna i den övriga programverksamheten inom SVT	304
12.2	De journalistiska uttrycksformerna	305
12.2.1	Miljöreportaget under nittioalet	305
12.2.2	Kommunikativ design: journalisten som expert	306
12.2.3	Audiovisuell design: naturromantik och estetik	309
12.2.4	Tematisk design: vardagsrelevans i mikrovärlden	314
12.3	Miljödiskursen	317
12.3.1	Prioriteringen: miljöbevakningen minskar	317
12.3.2	Dagordningen: från miljöalarm till konsumentfrågor och vardagsmiljö	318
12.3.3	Diskursen i miljöreportagen: ljusglimtarna och de positiva åtgärderna i fokus	322
12.4	Den populariserade miljöjournalistiken	334
12.4.1	Slutsatser	334
12.4.2	Text i kontext: den kommersiella journalistiken möter den konsumtionsorienterade miljöpolitiken	337
Del V: Slutsatser		341
Kapitel 13	Miljöjournalistikens trender	343
13.1	Prioriteringen	343
13.2	Dagordningen	345
13.3	Den geografiska orienteringen	347
13.4	Miljöbovarna	348
13.5	Problemsbeskrivarna	349
Kapitel 14	Miljöjournalistikens tre epoker	357
14.1	Den speglade miljöjournalistiken 1961-1969	359
14.2	Den kritiskt dokumenterande miljöjournalistiken 1970-1991	364
14.3	Den populariserade miljöjournalistiken 1991-1994	371
Kapitel 15	Kontexten, journalisterna och texten	377
15.1	Samhällskontexten som förklaring	377
15.2	Den redaktionella kontexten som förklaring	378
15.3	De enskilda miljöjournalisterna som förklaring	384
Noter		389
Litteraturförteckning		433
Summary in English		447
Appendix 1		467
Appendix 2		481

Förord

Många vänner och kollegor har bidragit med hjälp, stöd, synpunkter och uppmuntran i avhandlingsarbetet. För det första vill jag tacka professor Lennart Weibull och min handledare professor Kent Asp för att ni givit mig tid och resurser att förhållandevis ostört få arbeta med avhandlingen. Ni har också visat mig ett stort förtroende när ni låtit mig utforska nya vetenskapliga områden och välja min egen väg i avhandlingsarbetet.

Professor Lennart J. Lundqvist har tagit sig tid att läsa och ge synpunkter på de kapitel som handlar om miljödebattens och miljöpolitikens historia. Min vän och kollega Maria Elliot har också bidragit med stimulerande diskussioner om både livet och vetenskapen.

Tack också till medarbetare och ansvariga inom Stiftelsen etermedierna i Sverige samt till personalen på TV-arkivet och Dokumentarkivet på Sveriges Radio för att ni generöst ställt resurser, personal och material till mitt förfogande. Utan er hjälp hade detta arbete inte varit möjligt att genomföra.

Charly Hultén har svarat för översättningen av den engelska sammanfattningen. Per Nilsson har ansvarat för layout och då visat stort tålamod med mina bristande kunskaper i korrekturläsandets konst. Börge Djerf har korrekturläst manus och bidragit med med värdefulla språkliga synpunkter. Tack till er alla.

Tack också till "Kvinnorna på berget", Susanne Gustavsson och Kate Gundersen på Björkö, för många betydelsefulla diskussioner om det som egentligen är viktigt i livet.

Stort tack till min man, professor Jon Pierre, för att du tålmodigt har stått vid min sida genom hela avhandlingsarbetet. Du förtjänar också ett särskilt tack för att du har hållit mig kvar på jorden då jag velat ge upp alltihop och istället ägna mig åt att odla örtekryddor på Gotland (eller liknande eskapistiska projekt). Tack också till min mor och far, för stöd och uppmuntran och för hjälp med vardagens praktiska bestyr, och till Birgitta Larsson för att du funnits till hands när du som bäst behövts. Till sist vill jag tacka mina underbara barn, Jonathan och Miranda, för att ni har stått ut med en periodvis frånvarande och stressad mamma. Och nu, Jonathan, är mammas bok äntligen färdig.

Den här avhandlingen tillägnas min far, Börge Djerf, för att han aldrig tvivlat på att den skulle bli verklighet.

Göteborg 5 oktober 1996

Monika Djerf Pierre

Kapitel 1

Att studera miljöjournalistik i ett historiskt perspektiv

Gröna Nyheter – miljöjournalistiken i televisionens nyhetsändringar 1961-1994 handlar om den svenska televisionens nyhetsbevakning av miljöfrågor. Undersökningens första syfte är att beskriva miljöjournalistikens framväxt och utveckling i den svenska televisionens nyhetsändringar under tidsperioden 1961-1994. Beskrivningen omfattar tre analytiska teman. För det första behandlas de organisatoriska aspekterna av miljöjournalistiken, dvs hur den redaktionella organisationen av miljöbevakningen har sett ut under olika tidsperioder. När anställdes t ex den första miljöjournalisten på televisionens nyhetsredaktioner? Vilka har miljöjournalisterna varit och hur har de profilerat miljöbevakningen på de nyhetsredaktioner där de verkat?

För det andra analyseras miljöjournalistikens formmässiga aspekter. Huvudfrågeställningen för analysen av de journalistiska uttrycksformerna är hur sättet att berätta om miljöförhållandena utvecklats i miljöreportagen. Har berättandet t ex dominerats av vacker och stämningsfull naturromantik eller av larmrapporter som ackompanjerats av skräckbilder på förstörda miljöer?

För det tredje beskrivs de innehållsliga eller substantiella aspekterna av miljöjournalistiken. Här är frågan om hur miljön som samhällsproblem har skildrats i nyhetsbevakningen den huvudsakliga problemställningen. Hur har nyhetstelevisionens bild av miljöförstörelsen orsaker, konsekvenser och lösningar sett ut under olika tidsperioder? Har miljöförstörelsen beskrivits som ett globalt katastrofhot och som en ödesfråga för mänskligheten eller som ett småskaligt och nationellt problem? Har miljöproblemen framställts som politiska och ideologiska frågor som kräver omfattande och genomgripande samhällsförändringar för att kunna lösas, eller har de beskrivits som vetenskapliga och tekniska problem som kan åtgärdas genom ny teknik och intensifierad forskning?

Det andra syftet är att studera hur förändringar i journalistikens samhälleliga och redaktionella villkor påverkat miljöjournalistikens karaktär och utveckling under den här perioden. Huvudtesen i den förklarande analysen är att miljöjournalistik skapas i mötet mellan två sociala fält: den journalistiska världen och den miljöpolitiska världen. Undersökningens förklaringsperspektiv bygger på följande enkla tankegång: all journalistik formas av de organisatoriska och samhälleliga villkor under vilka det journalistiska arbetet bedrivs. För att förstå hur

och varför journalistiken förändras måste den analyseras i förhållande till den sociala kontext inom vilken den skapats. I *Gröna Nyheter* beskrivs därför också miljöjournalistikens redaktionella och samhällliga kontext under olika tidsperioder. Vilken betydelse har t ex förändringar i de journalistiska normerna och redaktionella resurserna på televisionens nyhetsredaktioner för miljöbevakningens utveckling? Hur har den svenska miljödebatten och miljöpolitiken utvecklats och hur har detta påverkat miljöjournalistiken?

Gröna Nyheter utgör en fallstudie i hur de svenska massmedierna bevakar betydelsefulla samhällsfrågor. Valet av miljöfrågorna som studieobjekt har styrts av att det hittills inte publicerats särskilt många undersökningar om massmediernas miljöbevakning. Vi vet med andra ord mycket lite om hur miljön som samhällsproblem skildrats i de svenska nyhetsmedierna. De få studier som finns har oftast initierats av den samtida aktuella miljödebatten och de har därför inriktats på att granska bevakningen av enskilda nyhetshändelser eller debattfrågor.¹ Jag har i min genomgång endast funnit en enda studie som delvis haft ambitionen att skildra miljöbevakningens utveckling *över tid*. Det är statsvetarna Westerståhl och Johanssons bok *Bilden av Sverige* (1985). Denna studie visar att intensiteten i miljöbevakningen i de svenska nyhetsmedierna varierat mycket kraftigt över tid. Fram till 1960 förekom miljönyheter mycket sällan. Under sjuttioalet steg uppmärksamheten för miljön mycket kraftigt, för att åter sjunka i början av åttiotalet.²

Ett annat gemensamt drag är att forskningen hittills, med få undantag, har haft en explicit eller implicit normativ karaktär samt att forskarna i sina slutsatser varit synnerligen kritiska till miljöbevakningens kvalitet. Westerståhl och Johanssons studie i *Bilden av Sverige* (1985) inkluderade också en utvärderande analys av miljöbevakningen i radio och TV under åttiotalet. Författarna kommer fram till följande generella slutsats:

Vad man kan utläsa av etermediernas prioritering är att de koncentrerar sig på det som är påtagligt och dramatiskt, som oljesmetiga stränder och döda sjöfåglar, eller kan beskrivas som problem som drabbar enskilda individer, t ex farliga utsläpp med skräcken för det okända i bakgrunden. Mer generella miljöproblem, t ex de långsiktiga effekterna av olika ingrepp i naturen, tenderar i jämförelse därmed att försummas.³

Westerståhl och Johanssons utvärdering av miljöbevakningen under åttiotalet är emellertid baserad på *en enda* undersökningsperiod.⁴ Studien omfattar nyhets-sändningarna i *Rapport* (TV2), *Aktuellt* (TV1) och *Dagens Eko* under tidsperioden oktober 1980 till mars 1981, dvs under sex månader.⁵ Detta sätt att presentera generellt hållna slutsatser, samtidigt som det empiriska material som slutsatserna grundas på består av analyser av enstaka (och korta) undersökningsperioder och enskilda debattfrågor eller artikelserier, är kännetecknande för flertalet av de hittills genomförda undersökningarna om de svenska nyhetsmediernas miljöbevakning.

Slutsatsen är därmed att det framför allt saknas fördjupade analyser av utvecklingen av de svenska massmediernas bevakning av miljöfrågor *över tid*. Avsikten med *Gröna Nyheter* är att presentera en sådan studie.

*Gröna Nyheter*s analyser av miljöjournalistikens utveckling i den svenska nyhetstelevisionen görs utifrån ett historiskt perspektiv. De empiriska studierna startar år 1961. Detta är ett naturligt startår eftersom miljödebatten både i Sverige och i andra länder växte fram under sextiotalets första år. Ofta dateras starten för miljödebatten till perioden 1962-1963 då den amerikanska biologen och författarinnan Rachel Carsons bok *Silent Spring* publicerades.⁶ Boken innehöll en dramatisk och skrämmande skildring av bekämpningsmedlens verkningar i naturen och den skapade en genomgripande debatt om människans hantering av naturen och miljön, både i Sverige och i andra länder.⁷ Då uppstod för första gången något som kan kallas för en allmän miljöopinion. Det är därför rimligt att en studie av miljöjournalistikens framväxt ur ett historiskt perspektiv tar sin början under sextiotalets första år.

År 1961 är också ett lämpligt startår då man vill undersöka nyhetsverksamhetens utveckling i televisionen. Redan 1956 fick Sverige sin första TV-kanal. Det tog emellertid televisionen några år att bygga upp en reguljär nyhetstjänst. Det första programmet av nyhetskaraktär i svensk TV hette *TV-journalen*. Detta program kan knappast beskrivas som ett regelrätt nyhetsprogram, utan var närmast en filmjournal modellerad efter biografernas filmjournaler. *TV-journalen* sändes dessutom endast två dagar per vecka, vilket innebar alltför få sändningstillfällen för att kunna erbjuda en regelbunden, dagsaktuell nyhetstjänst. Det första egentliga nyhetsprogrammet i TV startade 1958 och hette *Aktuellt*. Även detta program sändes till en början endast ett fåtal dagar per vecka. Det var under åren 1961-1963 som utbyggnaden till ett dagligt nyhetsmagasin skedde.⁸ Det är därför naturligt att låta en undersökning av nyhetstelevisionens utveckling ta sin början under denna period.

Ända från radiostarten 1925 har programverksamheten i de svenska etermedierna skötts av ett företag, som med koncession från staten erhållit ensamrätt att sända rundradioprogram till den svenska allmänheten. Företaget hette vid starten AB Radiotjänst, men bytte 1957 namn till Sveriges Radio (SR). Sveriges Radio splittrades 1978 i ett moderbolag och flera dotterbolag där Sveriges Television (SVT) blev ett av dotterbolagen. Ända fram till slutet av åttiotalet hade SVT monopol på att förse svenska folket med TV-nyheter. Under slutet av åttiotalet byggdes kabel-TV-nätet ut och satellitsändningar nådde successivt allt större delar av svenska folket. Utländska TV-sändningar, som också omfattade nyhetsprogram, började då konkurrera med SVT om publiken. SVT:s nyhetsmonopol avskaffades slutgiltigt genom beslutet om starten av TV4, en tredje marksänd – men reklamfinansierad – TV-kanal under 1991.⁹

Sveriges Radios nyhetsmonopol i TV varade således i över trettio år. *Gröna Nyheter* kommer därför i hög grad att fokusera på miljöjournalistikens utveck-

ling inom Sverige Radios nyhetsredaktioner. Slutåret för analysen av miljöjournalistikens utveckling är 1994, vilket innebär att miljöjournalistikens utveckling efter utvecklingen av monopolet också inkluderats i undersökningen. I redogörelsen för miljöjournalistikens karaktär efter 1991 diskuteras vad TV4 och kanalens nyhetsprogram *Nyheterna* inneburit för miljöbevakningen i den svenska nyhetstelevisionen.

Gröna Nyheter består av fem delar. Del I, *Perspektiv på forskningsuppgiften*, består av tre kapitel som redogör för de olika teoretiska överväganden som ligger till grund för undersökningens empiriska analyser.

Kapitel 2, *Miljöjournalistikens dimensioner*, utgörs av begreppsanalyser. Det inleds med en analys av miljöbegreppet och diskuterar därefter olika infallsvinklar och perspektiv på begreppet miljöjournalistik. Diskussionen utmynnar i ett beslut om att betrakta miljöjournalistiken som ett tredimensionellt fenomen: den har en organisatorisk, en formmässig och en innehållslig dimension.

Kapitel 3, *Förklaringsperspektiv*, diskuterar valet av teoretiska utgångspunkter och förklaringsansats, vilket leder fram till ett kontextuellt förklaringsperspektiv där de miljöjournalistiska texterna ses som en produkt av den samhälleliga och redaktionella kontext som de enskilda miljöjournalisternas nyhetsarbete sker i.

Kapitel 4, *Beskrivningsperspektiv, metod och material*, utreder olika sätt att analysera journalistiska texter. Slutsatsen blir att en kombination av kvalitativa och kvantitativa textanalyser måste användas. Kapitel 4 diskuterar också undersökningens övriga metod- och materialfrågor.

De följande tre delarna utgörs av empiriska analyser av miljöjournalistikens karaktär samt redaktionella och samhälleliga villkor under olika tidsperioder.

Del II, *Den speglade miljöjournalistiken 1961-1970*, innehåller tre kapitel som behandlar perioden 1961-1970. Kapitel 5 redogör för de redaktionella villkoren för miljöjournalistiken under sextioalet. Kapitel 6 avhandlar samhällskontextens utveckling under denna period, men innehåller också en översikt över miljödebattens utveckling under perioden 1900-1960. Kapitel 7 analyserar miljöjournalistikens karaktär och utveckling under perioden.

Del III, *Den kritiskt dokumenterande miljöjournalistiken 1970-1991*, består av tre kapitel som behandlar perioden 1970-1991. Kapitel 8 tar upp den redaktionella kontexten, kapitel 9 redogör för samhällskontextens utveckling och kapitel 10 beskriver miljöjournalistikens karaktär och utveckling under dessa år.

Del IV, *Den populariserade miljöjournalistiken 1991-1994*, innehåller två kapitel som tar upp tidsperioden 1991-1994. Kapitel 11 beskriver den redaktionella kontextens och samhällskontextens utveckling under denna period och kapitel 12 beskriver miljöjournalistikens utveckling från och med 1991.

Periodanalyserna avslutas med del IV. I undersökningens femte och sista del fokuseras intresset istället på de generella slutsatserna beträffande perioden 1961-1994 som helhet. Del V, *Slutsatser*, omfattar kapitel 13, 14 och 15. Kapitel 13, *Miljöjournalistikens trender*, beskriver de långsiktiga trenderna i miljöbevakningen under åren 1961-1991. Kapitel 14, *Miljöjournalistikens tre epoker*, sammanfattar huvudresultaten i periodkapitlen. Kapitel 15, *Kontexten, journalisterna och texten*, diskuterar de övergripande slutsatserna om vilken betydelse samhällskontexten, den redaktionella kontexten och de enskilda miljöjournalisterna har när det gäller att förklara miljöjournalistikens utveckling under perioden 1961-1994.

Del I

Perspektiv på forskningsuppgiften

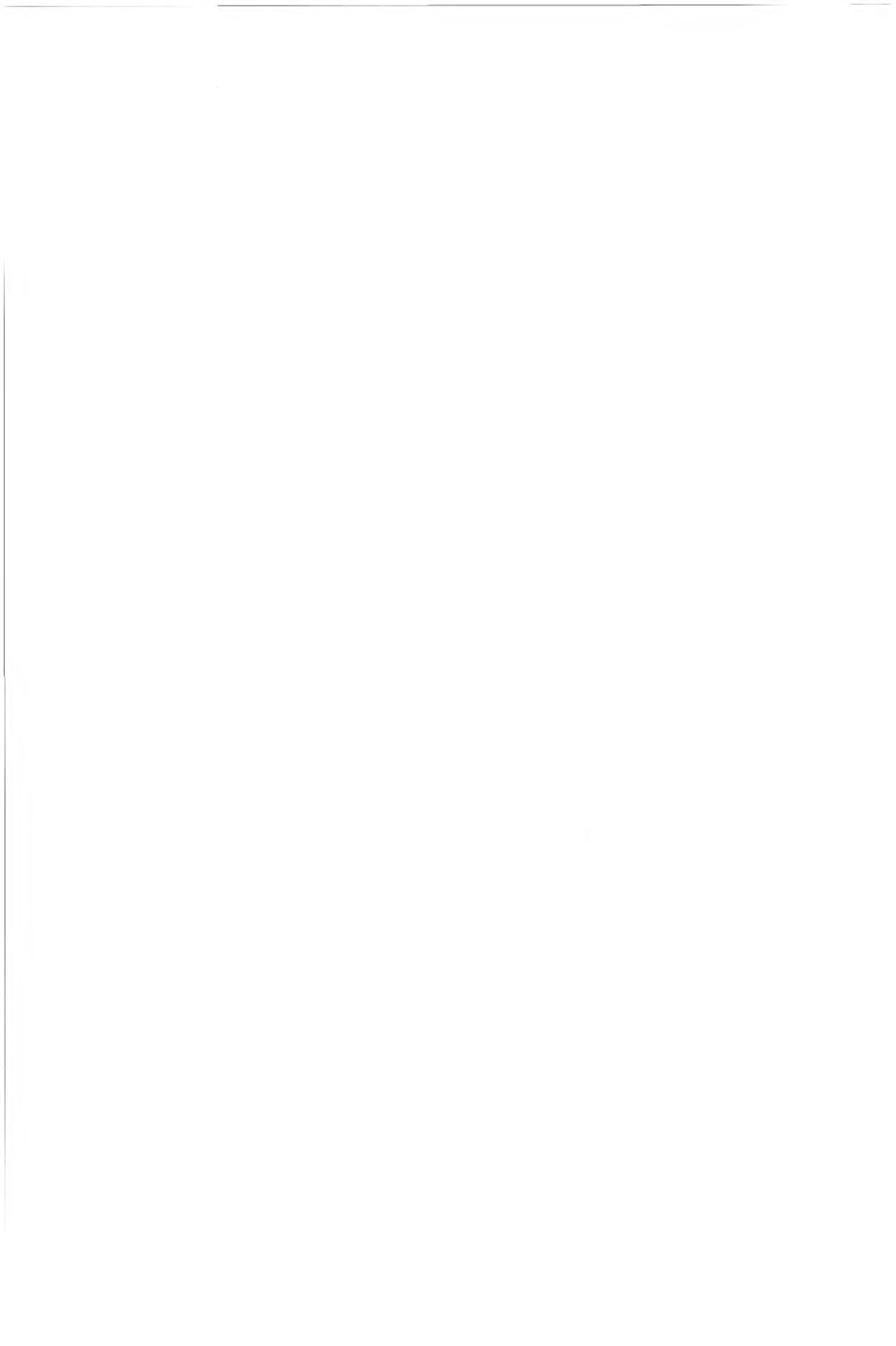
Del I består av tre kapitel som redogör för de olika teoretiska överväganden som ligger till grund för undersökningens empiriska analyser .

Kapitel 2, *Miljöjournalistikens dimensioner*, omfattar en analys av miljöbegreppet samt en diskussion om olika infallsvinklar och perspektiv på begreppet miljöjournalistik.

Kapitel 3, *Förklaringsperspektiv*, diskuterar valet av teoretiska utgångspunkter och förklaringsansats.

Kapitel 4, *Beskrivningsperspektiv, metod och material*, utreder olika sätt att analysera journalistiska texter och redogör för undersökningens metod- och materialfrågor.

Kapitel 2

Miljöjournalistikens dimensioner

Det finns en rad olika åsikter om när, var och hur något som kan kallas för miljöjournalistik växte fram i svenska massmedier. Under arbetet med denna undersökning har följande uppfattningar framkommit:

Det var på femtiotalet när pressen började debattera älvregleringarna på ledarsidorna.

Det var ju när radion och storstadspressen började rapportera om kvicksilverfrågan i mitten av sextiotalet.

Det var 1964 när Barbro Soller på Dagens Nyheter blev Sveriges förste miljöjournalist på heltid.

Det var i början av sjuttotalet när Ingemar Bygdestam och Noomi Liljefors gjorde miljöreportage för miljöredaktionen på TV2.

Det var när Bo Landin började göra sina nyskapande och kontroversiella miljöreportage för TV2 i mitten av åttiotalet.

Det var på åttiotalet när nästan alla tidningar successivt började skaffa sig miljöjournalister.

Det var 1991 när TV4, som en del i sin marknadsanpassning, systematiskt började satsa på miljö i nyhetsbevakningen.

Mellan den första angivna startpunkten och den sista ryms ett tidsspänn på 40 år. Förklaringen till de olika ståndpunkterna är att det finns flera olika uppfattningar om vad ”miljö” och ”miljöjournalistik” egentligen innebär. Detta kapitel redogör först för olika definitioner av miljöbegreppet. Därefter beskrivs olika synsätt på begreppet miljöjournalistik. Avsikten med begreppsanalyserna är dels att hitta en lämplig grund för att göra en avgränsning av avhandlingens problemområde, dels att finna ett fruktbart sätt att strukturera undersökningens empiriska analyser.

2.1 Miljöbegreppet

När man talar om miljöpolitik eller miljöfrågor idag är det knappast någon som inte har en egen uppfattning om vad som avses. Det finns en kärna av miljöfrågor som det förmodligen råder stor enighet om: miljögifter, industriutsläpp, utrotning av djur- och växtarter och exploatering av naturresurserna tillhör den-

na kärna. En mängd politiska debattfrågor hamnar emellertid utanför detta kärnområde. Är t ex arbetsmiljö, kärnkraft, amalgam, radonhus, fuktskadade mögelhus, trafikolyckor, cancerrisker, trafikplanering, friluftsliv, parker och grönområden miljöfrågor?

De studier om miljöbevakningens utveckling över tid som hittills producerats har märkligt nog ägnat mycket liten eller ingen uppmärksamhet åt begreppsanalyser. Jag har hittills kunnat identifiera två olika strategier när det gäller att definiera miljöbegreppet. Den första utgår från en *tidlös definition* och innefattar allt som har med den fysiska omgivningen och naturen att göra. Analyserna inkluderar således vulkanutbrott och naturkatastrofer, liksom stadsplanering och stadsmiljö.¹ Den andra strategin löser definitionsproblemet genom att använda en *nutidsdefinition*. Suhonen (1993) utgår t ex från konceptualiseringen av miljöbegreppet vid slutet av 1980-talet.² När Westerståhl och Johansson (1985) följer miljöfrågornas utveckling i pressen sedan sekelskiftet tycks de också utgå från att det vi idag kallar miljö också var miljöfrågor på 1910-talet och 1960-talet. Detta innebär att de hittar artiklar om miljöfrågor flera årtionden innan någon hade börjat tala om miljöproblem eller miljökatastrofer!

Ingen av dessa strategier är enligt min mening tillfredsställande. Syftet med detta avsnitt är att redogöra för olika perspektiv på och definitioner av begreppet miljö. Avsikten är också att finna en användbar definition som kan ligga till grund för en avgränsning av avhandlingens problemområde.

2.1.1 En tidlös miljödefinition?

Trots att så mycket skrivits om miljöfrågor och miljöproblem hör det till ovanligheterna att miljöbegreppet problematiseras. I boken *Blågul miljö* (1982) – en av de mer utförliga översikterna över miljöförhållandena i Sverige – utgår man t ex inte från någon övergripande miljödefinition. Istället ägnar man ett visst utrymme åt att innehållsligt beskriva problemområdet.³ Man menar att Naturvårdsverket brukar använda ordet miljövärd som ett sammanfattande begrepp för fyra områden: tekniskt miljöskydd (skydd av den yttre miljön mot föroreningar genom tekniska åtgärder), produktkontroll, naturvård (bevarande, skötsel och restaurering av naturmiljön) samt främjandet av rekreation och friluftsliv. Syftet med miljöarbetet är att skydda människor, djur och växter mot risker och skador via miljön, men också att bevara de fundamentala livsprocesserna på jorden (t ex bevarande av artrikedomen). En ”riktig” hantering av naturresurserna inkluderas också i miljödefinitionen.

En sådan begreppslik inringning av miljöbegreppet utgår från de verksamhetsområden som Naturvårdsverket faktiskt ägnar sig åt (eller snarare de verksamheter som finns i Naturvårdsverkets ”självbild”). Det man inte ägnar sig åt är därmed inte miljö. Att utgå från en sådan definition – och applicera den på

undersökningen – innebär automatiskt att man accepterar den dominerande problemuppfattningen som genomsyrar verksamheten inom en av de mäktigaste institutionerna på miljöområdet. Detta vore inte särskilt lyckat. Det vore bättre med en tidlös – och därmed från Naturvårdsverket och andra dominerande problemdefinierare frikopplad – miljödefinition. Frågan är om det går att finna en sådan tidlös definition av miljöbegreppet.

En allmänt formulerad – och till synes tidlös – miljödefinition lanseras av statsvetaren Martin Bennulf (1994):

När det gäller miljöbegreppet som det används i nutida politisk debatt är det hela vår omgivning som åsyftas. Faktorer som – oftast negativt – påverkar jorden, naturen eller vår näromgivning kopplas till miljöbegreppet. Miljö är den omgivning som kan påverkas av fabriksutsläpp, bilavgaser, kommunala soptippar, återvinning m m. Med miljö avses i denna avhandling människans naturgivna omgivning, jord, vatten, luft med däri eller därav existerande fenomen och befintliga resurser av vilka människan på ett eller annat sätt är beroende för sin existens och välbefinnande.⁴

För det första är denna definition problematisk genom att den definierar begreppet miljö utifrån människans utgångspunkt: miljö är enbart den del av den naturgivna omgivningen som är betydelsefull för människan. Detta implicerar synsättet att miljön är till för människan, vilket definitivt inte är ett oomstritt påstående. För det andra är definitionen alltför abstrakt. Allt som handlar om naturen blir, enligt Bennulfs definition, miljö. Vulkanutbrott och naturkatastrofer har emellertid aldrig historiskt inkluderats i det komplex av frågor som kan sägas utgöra miljödebattens kärna, utom då de kan betraktas som en direkt konsekvens av människans misshushållning och misshantering av resurser och miljö (t ex översvämningar som kan antas vara beroende av växthuseffekten).

2.1.2 En kontextuell miljödefinition?

Sociologen Ann-Mari Sellerberg (1994) presenterar – som ett alternativ till de tidlösa miljödefinitionerna – ett kontextuellt perspektiv på miljöbegreppet. Hon har undersökt det hon kallar den sociala miljövärldens institutionalisering genom att kartlägga bildandet av nya ord som innefattar begreppet ”miljö” i *Svenska Akademiens Ordbok*.⁵ Med begreppet social miljövärld menar Sellerberg, enligt min tolkning, de sociala praktiker och institutioner som skapas för att ordna och hantera människans förhållande till de biologiska livsprocesserna på jorden (inklusive människans egna biologiska villkor). Språket är en sådan institution och utgör en fundamental del av den sociala miljövärlden. Den sociala miljövärlden skapas i relation till och i interaktion med de faktiskt existerande miljöförhållandena men är inte på något sätt en enkel avbildning av dessa.

Sellerberg visar att ordet miljö hade helt andra innebörder under 1950- och 1960-talet än vad det har idag. Det förknippades t ex med begreppsparet arv – miljö, med heminredningsmiljö, eller med miljö i samband med samhällsplanering och stadsplanering. Miljö förbands då med det konstlade och skapade i motsats till naturen. Det var först under 1960-talet som miljö blev liktydigt med natur. Då, under slutet av sextioåret och början av sjuttioåret, skedde ett intensivt skapande av miljöord. Under åren 1969-1973 hittar Sellerberg hela 181 nya ord med ”miljö” som första led. Det som skapades var särskilt ord med anknytning till den offentliga – administrativa, politiska och yrkesmässiga – sfären: t ex miljövärdminister, miljöpolitiker, miljövärdprofessor. Nyskapandet av ord under sjuttio- och åttiotalet anknöt mer till den privata sfären och till konsumtionen: då uppkom ord som miljöburk, miljöbuss, miljömärkning, miljö dator etc.

Miljöbegreppet är, utifrån Sellerbergs perspektiv, således något mer än ett aggregerat av ett antal debattfrågor.⁶ Begreppsbildningen – och de grundläggande värderingar och verklighetsuppfattningar de är uttryck för – grundas i historiskt föränderliga relationer mellan naturen, människan och samhället. När fick vi då ”miljöproblem” i Sverige? Enligt det kontextuella perspektivet var det egentligen inte när de i objektiv mening började förekomma i naturen. Det var när miljöskadorna började upptäckas, föroreningskällorna identifieras, orsakssambanden klarläggas och när skadorna började uppfattas som hot mot naturens och/eller människans fysiska överlevnad, dvs när den *sociala miljövärlden* skapades.

2.1.3 Kompromissen: en kärnområdesdefinition

Mot denna bakgrund är en rimlig slutsats att det är praktiskt taget omöjligt att hitta en tidlös miljödefinition. Skälet är att begreppen miljöskydd, naturskydd, miljövärd och naturvärd alla är socialt formade. De är språkliga uttryck för ett i samhället dominerande synsätt på naturen, naturresurserna och människans förhållande till dessa under en viss tidsperiod. Dessa synsätt får en språklig och social institutionalisering, t ex i lagstiftningen, myndighetsutövningen och i den offentliga debatten.⁷

Slutsatsen är därmed också att det är svårt att hitta en tidlös miljödefinition som kan tjäna som utgångspunkt när det gäller urvalet av analysobjekt. Miljönyheter kan bara definieras, studeras och tolkas i relation till de samhälleliga förhållanden nyhetsbevakningen uppkommit i. Utgångspunkten i denna undersökning är således att ”miljö” måste betraktas som ett problemkomplex, vars omfattning och innebörd varierar över tid. Detta grundperspektiv genomsyrar avhandlingens empiriska studier.

Samtidigt kvarstår behovet av att göra en avgränsning när det gäller vad som skall undersökas empiriskt. Undersökningen riskerar annars att bli så omfattan-

de att den blir omöjlig att genomföra. Jag har då – som en kompromiss – funnit det mest rimligt att utgå från en kärnområdesdefinition som baseras på grundtanken i det nya miljötänkande som växte fram under sextioalet. Detta miljötänkande kan kanske kallas för ”*miljömedvetet*” och det utgick från föreställningen om att människan genom sin hantering av naturen (djur, växter) och naturresurserna orsakar oönskade och negativa effekter på människans egna och naturens fortsatta livsbetingelser. Denna påverkan är främst knuten till den samhälleliga produktionen och konsumtionen (i vid mening). Påverkan är dessutom av en så allvarlig karaktär och av en sådan art att åtgärder kan och måste sättas in för att förhindra eller minska de negativa effekterna.⁸

Dessa uppfattningar hade tidigare kommit till uttryck hos enskilda tänkande praktiker, filosofer och vetenskapsmän, som alla varnat för konsekvenserna av människans bristande respekt för naturen.⁹ Men det var under sextioalet som dessa idéer dels fick en språklig institutionalisering (man börjar tala om ”miljö” och ”miljöproblem”), dels kom till konkreta uttryck i en politisk och social praktik: vi fick miljöskyddslagstiftning, en miljöadministration och en miljö rörelse. Miljömedvetenheten blev en i samhället dominerande problemuppfattning.¹⁰

Kärnområdesdefinitionen utgår således från att *miljöproblem* består av den samhälleliga produktionens och konsumtionens oavsedda och oönskade bieffekter på levande organismer (människor, djur, växter) och deras biologiska livsbetingelser (dvs ej den estetiska eller sociala miljön). Miljöfrågor utgörs därmed av frågor om miljöproblemets karaktär, orsaker och konsekvenser, om människans försök att kontrollera, bevara eller restaurera livsmiljön (naturvårdsinsatser, lagstiftning, nya tekniker, alternativa produktionsformer) samt om de politiska, sociala och ekonomiska konsekvenserna av dessa företeelser. Det är organisationen av och inriktningen på nyhetsbevakningen av dessa frågor som utgör *Gröna Nyheters* studieobjekt.

2.2 Olika perspektiv på begreppet miljöjournalistik

I detta avsnitt identifieras tre olika huvudperspektiv på begreppet miljöjournalistik: det organisatoriska, det formmässiga och det innehållsliga. Samtliga perspektiv återfinns också i olika vetenskapliga undersökningar om miljöjournalistik inom svensk och internationell forskning. Detta avsnitt redogör för de olika perspektiven på begreppet.

2.2.1 Miljöjournalistik som fackområde: den organisatoriska dimensionen

Det första perspektivet på miljöjournalistiken fokuserar särskilt på den redaktionella organisation inom vilken journalistiken produceras. Detta innebär att

miljöjournalistiken ses som en särskild typ av fackjournalistik eller – för att använda ett engelskt uttryck – ”a beat”.¹¹ Det som produceras av specialjournalister på en allmän nyhetsredaktion eller av journalister som arbetar med program eller programserier som är specialiserade på miljöfrågor är miljöjournalistik. Etableringen av miljöjournalistiken sker därmed först i samband med *institutionaliseringen* av bevakningsområdet.

Detta perspektiv kommer till uttryck hos dem som menar att miljöjournalistiken startade med Barbro Soller på Dagens Nyheter 1964, i samband med starten av en särskild miljöredaktion inom Faktaredaktionen på TV2, eller då TV:s miljöredaktion i Karlstad startade på åttioalet. Exempel på forskare som studerat de organisatoriska aspekterna av miljöbevakningen och konsekvenserna av miljöjournalistikens institutionalisering är De Mott och Tom (1990), Einsiedel och Coughlan (1993), Kasperowski (1993), Linné (1993) och Minke (1989 och 1991).

2.2.2 Miljöjournalistik som genre: den formmässiga dimensionen

Det andra perspektivet på miljöjournalistiken definierar denna utifrån de särskilda produktionskonventioner och journalistiska uttrycksformer som journalistiken kännetecknas av. Detta innebär att miljöjournalistikens genombrott sker först när den utvecklats en specifik dramaturgi, särskilda tematiseringar och speciella berättelseformer. Ett annat sätt att uttrycka det på är att säga att miljöjournalistiken då utvecklats till en egen *genre*.¹²

Forskare som applicerat detta perspektiv i sina analyser är t ex Einsiedel och Coughlan (1993).¹³ I deras studie av vetenskapsartiklar i pressen – som omfattade medicin, hälsa och miljö – skiljde miljöartiklarna ut sig från de andra genom sin negativa ton. Den typiska miljöartikeln innehöll vidare en ”action-response sequence”. Artiklarna tog sin utgångspunkt i en enskild händelse (ett utsläpp, en olycka, ett politiskt förslag) och reaktionerna på händelsen (upprepningsarbete, protester, politiska beslut). Ett formperspektiv återfinns också hos Corner et al (1990). De har undersökt den kommunikativa designen, tematiseringarna och visualiseringsstrategierna i några brittiska TV-reportage som behandlar kärnkraftsfrågan.

En speciell variant på detta perspektiv på miljöjournalistiken fokuserar särskilt på den speciella journalistroll som man menar bör utövas av en miljöjournalist. Karaktäristiskt för denna journalistroll är det förhållningssätt som miljöjournalisten har till sitt bevakningsobjekt: en miljöjournalist har till uppgift att företräda miljön och miljöintressena. De som menar att miljöjournalistiken fick sitt genombrott med Bo Landin betonar särskilt de aktiva arbetsmetoder och det kritiska förhållningssätt han upplevs stå för. I boken *Journalistiska arbetsmetoder* intervjuas Bo Landin om sin syn på miljöjournalistens roll (Hederén 1988). Bo

Landin förespråkar i intervjun en aktiv och grävande journalistik, i motsats till den reguljära presskonferensjournalistiken. I sin relation till miljöstörrarna fungerar han som miljöns advokat och betraktar dem därmed som motståndare:

(D)et var väldigt obehagligt ett tag när jag skrev om Gränges Aluminium. Företaget drev en förtalskampanj. /.../Det var den första gången jag stött på den sortens motstånd. Jag förstod att min motståndare var mäktig./.../Jag uppfattar dem som motståndare, och jag ser i journalistrollen bra mycket mer än att bara redovisa.¹⁴

På frågan om vilken syn han har på journalistiken svarar Landin följande:

Jag har bara logiskt fortsatt att driva de frågor jag förut drev inom ramen för miljöorganisationer. Objektiv journalistik finns inte. Det är ett nonsensbegrepp som jag helt bortser från. Saklig journalistik och medvetenhet är min grogrund och rättesnöre i varje läge.¹⁵

Lowe och Morrison (1984), Linné (1990, 1993), Hansen och Linné (1994) samt Minke (1989, 1991) utgör exempel på forskare som studerat miljöjournalisternas syn på journalistrollen och på miljöfrågorna.

2.2.3 Miljöjournalistik som bevakningsområde och diskurs: den innehållsliga dimensionen

Det tredje perspektivet på begreppet miljöjournalistik definierar denna med utgångspunkt från de journalistiska texternas innehållsliga eller substantiella egenskaper.

En första – och skenbart enkel – variant på detta synsätt är att betrakta miljöjournalistik som journalistik om miljöfrågor. Enligt detta synsätt kan begreppen definieras var för sig; det finns journalistik och det finns miljöfrågor och när journalistiken behandlar miljöfrågorna resulterar detta i miljöjournalistik. Detta synsätt skiljer således ut ämnet – eller bevakningsområdet – som det som konstituerar miljöjournalistiken. De som säger att miljöjournalistikens genombrott skedde när pressen började rapportera om kvicksilverfrågan utgår från ett sådant perspektiv. Forskare som ställer frågor om massmediernas prioritering av miljöfrågorna i förhållande till annat nyhetsmaterial och om miljöbevakningens ämnesmässiga inriktning utgår normalt också från denna definition.¹⁶

En mer utvecklad variant på den innehållsliga definitionen av begreppet utgår från att miljöjournalistiken definieras av dess *miljödiskurs*. Miljöjournalistiken står, enligt detta perspektiv, för en särskild problembeskrivning vad gäller miljöproblemens orsaker, konsekvenser och lösningar. Det räcker inte med att bevaka ämnesområden som luftföroreningar, cancerrisker och fabriksutsläpp. För att kalla journalistiken för miljöjournalistik måste en särskild problemsyn vad gäller miljöförhållandena komma till uttryck i nyhetsjournalistiken. Det som

konstituterar miljöjournalistiken är därmed perspektivet på samhället och på miljöproblemens karaktär.

Utifrån detta perspektiv kan vi t ex inte tala om miljöjournalistik förrän miljö i nyhetsbevakningen beskrivs i termer av ett globalt katastrofhot, som en akut kris eller som en överlevnadsfråga för mänskligheten. Med en sådan definition sker starten av miljöjournalistiken när man i artiklar och inslag börjar tala om miljökatastrofer, miljöhot, miljökriser eller miljöalarm och när miljötillståndet beskrivs som akut, allvarligt, hotfullt och skrämmande. Einsiedel och Coughlan (1993) utgår till exempel från ett problembeskrivningsperspektiv när de undersöker hur de uttryck i pressrubrikerna som är kopplade till miljöbeskrivningar har förändrats. Under 1985 hittade de många uttryck som beskriver allvaret i miljötillståndet, t ex "threatens world" och "save earth". Under 1987 betonades istället de insatser och åtgärder som görs för att skydda miljön: "environmental law", "environmental strategy", "environmental task force", "environmental bill" utgör exempel. Under 1987 fanns också många krigs- och stridsmetaforer, t ex "war", "fight", "battles", "victories" och "defeat". Ekonomiska och finansiella metaforer började också förekomma, t ex "environmental debts" och "environmental funds". Krigsmetaforerna och ekonomimetaforerna befäste, enligt Einsiedel och Coughlan, sin ställning under 1990.¹⁷

2.3 Tre analytiska teman

Utgångspunkterna för de empiriska studierna av miljöjournalistikens utveckling i televisionens nyhetssändningar är att miljöjournalistiken har tre huvudsakliga dimensioner: den organisatoriska dimensionen, den formmässiga dimensionen samt den innehållsliga/substantiella dimensionen. Dessa dimensioner, som identifierades i avsnitt 2.2, utgör de de teman som strukturerar undersökningens empiriska analyser. För det *första* analyseras den redaktionella organisationen av miljöbevakningen. Särskild uppmärksamhet ägnas då åt att beskriva de olika miljöjournalisternas profiler samt organisationen av den redaktionella bevakningen av miljöfrågorna. För det *andra* studeras de journalistiska uttrycksformerna i miljöjournalistiken. Dessa analyser görs utifrån vad som kan kallas för ett berättelseperspektiv som särskilt betonar studiet av berättelseformerna i miljöreportagen. För det *tredje* granskas miljöjournalistikens substantiella eller innehållsliga aspekter. Detta sker utifrån ett diskursperspektiv, där den grundläggande problemställningen är frågan om hur miljön som samhällsproblem skildrats i nyhetsbevakningen.¹⁸

Avsnitt 2.3 utvecklar dessa tre teman och beskriver utgångspunkterna för de empiriska analyserna av miljöjournalistiken ur ett organisatoriskt perspektiv, ett berättelseperspektiv och ett diskursperspektiv.

2.3.1 Miljöjournalistiken som organisation

En analys av journalistiken som organisation kan, enligt Hirsch (1978), utgå från tre olika modeller som vardera inriktas på en specifik analysnivå.¹⁹ Den professionella modellen – och den första analysnivån – innebär att studera journalistiken som yrkesutövning. Dessa studier fokuserar på utövandet av den journalistiska yrkesrollen och på interaktionen mellan medieorganisationen och de enskilda journalister som utför det journalistiska arbetet. Den organisatoriska modellen – den andra analysnivån – utgörs av de egentliga organisationsanalyserna. Dessa kan fokuseras på hur det journalistiska arbetet på en nyhetsredaktion organiseras. Hur fördelas t ex de redaktionella resurserna? Inom vilka bevakningsområden har man specialreportrar? Man kan också granska hur medieorganisationen som helhet fungerar som koordinator av det journalistiska arbetet på en nyhetsredaktion. Den institutionella modellen – den tredje analysnivån – innebär att studera hur journalistiken som institution förhåller sig till andra institutioner i samhället. Dessa analyser kan fokusera på interaktionen mellan medieorganisationen och andra samhällsinstitutioner och betona förhållandet mellan organisationer och professioner i de större sociala sammanhang inom vilka de opererar.

Mina analyser av miljöjournalistiken som organisation avser den första och den andra analysnivån. Avsikten är för det första att granska hur den redaktionella organisationen av miljöbevakningen sett ut under olika tidsperioder. När anställdes t ex den första miljöjournalisten på heltid? Vilka har de olika miljöjournalisterna varit och hur har de profilerat miljöbevakningen i de nyhetsprogram där de medverkat? För det andra är ambitionen att studera vad organisationen av miljöbevakningen i nyhetstelevisionen inneburit för miljöjournalistikens karaktär. Innebär t ex anställandet av en specialreporter på miljöområdet att miljöbevakningen ändrar karaktär, t ex ökar i omfattning? Einsiedel och Coughlan (1993) har t ex visat att miljöbevakningen ser helt olika ut i de dagstidningar som har en heltidsanställd miljöreporter och i de dagstidningar som saknar detta.²⁰ Antalet miljönyheter var större i de tidningar som hade en miljöreporter. Men det fanns också en rad andra skillnader:

The environmental beat writers were more likely to write longer pieces, more analytical pieces, more likely to generate a story on their own rather than depend on an external source to initiate the story, and more likely to 'challenge' conventional institutional wisdom. They were also more likely to include background or contextual explanatory material and to recognize uncertainty in scientific findings.²¹

Einsiedel och Coughlans analyser gäller den kanadensiska dagspressen. När det gäller svenska förhållanden har Kasperowski (1993) visat hur formerna för institutionaliseringen av miljöbevakningen i tidningen Dagens Nyheter påverkat journalistiken. Han identifierar tre perioder i Dagens Nyheters miljö- och ve-

tenskapsbevakning under åttio- och nittioalet. Den första perioden varade mellan 1980 och 1990. Då stod DN:s vetenskapsredaktion för en allmän vetenskapsjournalistik under vinjetten *Teknik & Vetenskap*. Efterföljaren *Miljö-hälsa-vetenskap* existerade under perioden 1990-1992. Denna sektion hade en klar profil mot miljö och hälsa. Den tredje perioden började 1992. Då övergavs organisationen med en särskild vetenskapsredaktion. Forskning och vetenskap skulle då istället tas upp som en del i den allmänna nyhetsbevakningen.

Dessa tre institutionella arrangemang svarade, enligt Kasperowski, också mot tre journalistiska strategier för miljö- och vetenskapsbevakning. Under den första perioden rådde en *reflekterande* strategi. Aktualitetsperspektivet var tidsaktuellt och man prioriterade textnära insamlingsmetoder baserade på inomvetenskapliga källor som facktidskrifter, böcker etc. Förhållandet till forskarna var också i hög grad inomvetenskapligt. Under den andra perioden blev den journalistiska strategin *deltagande*. Nu kombinerades det tidsaktuella tidsperspektivet med ett dagsaktuellt. Insamlingsmetoderna var forskarnära, vilket innebar att man t ex regelbundet bevistade vetenskapliga konferenser och intervjuade forskare. Interaktionen mellan forskare och journalister skedde med vetenskapens utgångspunkter, men med riktning mot en social, politisk och ekonomisk kontextualisering. Under den tredje perioden i DN:s vetenskapsbevakning utvecklades en *responsiv* journalistisk strategi, med ett strikt dagsaktuellt tidsperspektiv. Insamlingsmetoderna var nu medianära och man reagerade snabbt på andra mediers bevakning och på den aktuella offentliga debatten. Det rådde dock ett glapp till forskarna och de vetenskapliga facktexterna; forskare söktes främst upp för att ge ”snabba kommentarer”.

2.3.2 Miljöjournalistiken som berättelse

Att studera miljöjournalistikens narrativa dimension innebär att beakta nyhetstexters särskilda karaktär som berättelser. Detta perspektiv aktualiserar därmed de tekniker och praktiker – i vid mening de mediespecifika uttrycksmedel – som journalisten förfogar över för att gestalta/berätta sin historia.²²

Inom masskommunikationsforskningen är teorier och begreppsapparater kring berättande eller ”narration” överförda främst från litteraturvetenskapen och filmvetenskapen.²³ Teorier som har sitt ursprung i studier av enskilda litterära verk eller filmgenrer är inte alltid helt lätta att applicera på televisionen, med dess enorma volymer och ständigt flödande utbud. Det forskningen om berättande och TV hittills främst har inriktat sig på att är studera televisionens fiktionsutbud. Faktaprogram och nyhetssändningar har hittills fått mindre uppmärksamhet.²⁴

Studier av berättande i nyhetstexter kan rymma ytterligt många möjligheter till empiriska studier.²⁵ I denna undersökning är avsikten att fokusera på de

grundläggande och övergripande narrativa formerna – eller *berättelseformerna* – i miljöjournalistiken.²⁶ Ambitionen begränsar sig till att försöka identifiera den dominerande berättelseformen i miljöreportagen under olika tidsperioder. Jag kommer då att utgå från ett antal typologier som tidigare applicerats på journalistiska texter. Dessa kommer att användas för att konstruera ett analysredskap för att systematiskt kategorisera berättandet i miljöreportagen. Tillvägagångssättet vid analyserna av berättelseformerna beskrivs vidare i avsnitt 4.2.

2.3.3 Miljöjournalistiken som diskurs

Begreppet diskurs har funnit många applikationsområden inom journalistikforskningen.²⁷ Enligt mina utgångspunkter är en av huvuduppgifterna för en diskursanalys att identifiera språkliga strukturer och mönster i journalistiska texter.

En diskursanalys kan emellertid inriktas på språkliga strukturer på olika nivåer. På den lägsta nivån kan en diskursanalys innebära lingvistiska och semantiska analyser.²⁸ På den ”högsta” nivån finns studier av språkliga makrostrukturer och superstrukturer.²⁹ Van Dijk (1991) ger följande beskrivning av diskursanalysens breda forskningsfält:

(C)urrent discourse analysis recognizes that text and talk are vastly more complex, and require separate though interrelated accounts of phonetic, graphical, phonological, morphological, syntactic, micro- and macro-semantic, stylistic, superstructural, rethorical, pragmatic, conversational, interactional, and other structures and strategies.³⁰

Enligt van Dijk (1991) får dock diskursanalysen inte enbart begränsas till att gälla olika former av textanalys. De textuella strukturernas relation till historiskt specifika kulturella, politiska och sociala kontexter måste också inkluderas i diskursanalysens forskningsområde:

(S)uch a complex analysis of discourse is not limited to ‘textual analysis’, but also accounts for the relations between structures of text and talk, on the one hand, and of their cognitive, social, cultural, or historical ‘contexts’, on the other hand.³¹

Jag kommer därför också att utgå från att diskursanalys utgör en del av den forskningstradition som omfattar studier av användningen av språket, eller andra semiotiska system, i en social kontext.³²

I analysen av miljödiskursen tas utgångspunkt i följande avgränsning av diskursbegreppet: En diskurs uppstår och används i historiskt specifika sociala (ekonomiska, politiska, materiella) förhållanden och uttrycker därför de maktförhållanden, föreställningar och åsikter som råder i samhället under en viss tidsperiod. Miljödiskursen i medierna – liksom i andra fora där kommunikation

sker, t ex i riksdagen – uttrycker således det miljötänkande och de maktförhållanden på det miljöpolitiska området som uppstått, etablerats och institutionaliserats i hanteringen av människans förhållande till de biologiska livsprocesserna. Att studera miljöjournalistiken som diskurs innebär därför att försöka identifiera de språkliga strukturer som uttrycker socialt förankrade värderingar och föreställningar om relationen natur–människa–samhälle, och som därför är kopplade till de sociala praktiker och institutioner som hanterar människans förhållande till naturen.

Detta perspektiv på diskursbegreppet gör det, enligt mitt synsätt, möjligt att särskilt studera de textegenskaper som inte enbart är mediespecifika – dvs specifika för televisionen – utan som samtidigt cirkulerar på andra nivåer i samhället och där kommer till uttryck i andra kulturella former. Televisionens miljödiskurs kan därmed jämföras med de miljödiskurser som uttrycks i miljöpolitiken (Hedrén 1994), inom miljöorganisationer (Jamison et al 1990) eller i pressen (Kasperowski 1993).³³ Diskursanalysens uppläggnings och genomförande beskrivs vidare i avsnitt 4.3.

Kapitel 3

Förklaringsperspektiv

Kapitel 3 beskriver undersökningens teoretiska utgångspunkter och förklaringsperspektiv. Det förklaringsperspektiv som presenteras skall inte betraktas som ett försök att formulera en testbar generell förklaringsmodell där olika förklaringsfaktorer (variablers) inflytande kan renodlas, isoleras och mätas. Avsikten är inte att identifiera och mäta olika variablers självständiga effekter. Det skall istället betraktas som ett tolkningsredskap, eller som en karta, i försöket att förstå hur och varför miljöjournalistiken har kommit att se ut på olika sätt under olika tidsperioder.¹ Ambitionen är att identifiera de betydelsefulla faktorerna innanför och utanför medieorganisationen som tillsammans bidrar till att skapa olika typer av miljöjournalistik.

3.1 När den journalistiska världen möter den miljöpolitiska världen

Den grundläggande teoretiska utgångspunkten i analysarbetet är att massmedierna samtidigt uttrycker och skapar det samhälle de är en del av.² Detta perspektiv på sociala och kulturella processer kallas av många forskare för konstruktivism.³ All kommunikation sker inom historiskt betingade kulturella och sociala förhållanden. Den journalistiska produkten utgör en del av vår gemensamma kultur och i egenskap av kulturell produkt påverkar och påverkas den av det samhälle som nyhetsarbetet sker i. Olika tidsperioder erbjuder (befrämjar och verkar för) och medger (sätter gränser och anger ramarna för) olika förutsättningar för de enskilda journalister som utför nyhetsproduktionen. Journalistiken är därför alltid en produkt av de ekonomiska, politiska och sociala förhållanden som råder i samhället. Dessa förhållanden utgör journalistikens samhällskontext. Miljöjournalistikens primära samhällskontext antas då bestå av de ekonomiska, sociala, politiska och vetenskapliga processer som formar våra kollektiva föreställningar och handlingsorienteringar i förhållande till naturen och miljön.

Journalistiken är emellertid också en produkt av organisatoriska faktorer. Nyheter är något som yrkesverksamma journalister, med begränsade resurser och

under tidspress, skall producera för att i konkurrens (från andra medier, program eller andra alternativa aktiviteter) kunna säljas till en publik. Produktens utformning påverkas av de organisatoriska och redaktionella villkor som nyhetsarbetet sker under. Journalistiken är därmed också en produkt av påverkansfaktorer innanför medieorganisationen – eller den redaktionella kontexten.⁴

Utgångspunkten är att miljöjournalistiken måste analyseras, tolkas och förstås i relation till den samhälleliga och den organisatoriska/redaktionella kontext inom vilken den producerats.

Den journalistiska yrkesuppgiften för en miljöjournalist består i att – för publiken – skildra viktiga och intressanta händelser, aktörer och processer i ”miljöverkligheten”. Men miljöverkligheten når aldrig ofiltrerat eller oförmedlat journalisterna. Journalistiken ingår alltid i ett samspel med en rad olika samhällsinstitutioner. I sin verksamhet är miljöjournalisterna beroende av olika källor för tips, information, upplysningar etc. Det är genom nyhetskällorna ”verkligheten” kommer till mediernas kännedom.⁵ De flesta nyheter skapas därmed när journalister interagerar med sina nyhetskällor.⁶ När det gäller miljöjournalistiken utgörs de primära källorna av den *miljöpolitiska världens aktörer*.⁷ Den miljöpolitiska världen antas bestå av de aktörer som är verksamma inom miljöpolitikens sociala fält. Det kan t ex gälla verksamhet inom miljöforskningen, i de miljöstörande produktionsprocesserna, i opinionsbildningen och det politiska beslutsfattandet i miljöfrågor samt i implementeringen av miljöpolitiken.

Den journalistiska världen antas på samma sätt utgöras av de journalister som arbetar inom journalistikens sociala fält samt av de verklighetsuppfattningar, värderingar och handlingsorienteringar som strukturerar deras arbete.⁸ Miljöjournalistik skapas därmed i mötet mellan två sociala fält: den journalistiska världen och den miljöpolitiska världen. Det är så – om man skall uttrycka det drastiskt – ”verkligheten” konstrueras i TV:s nyhetssändningar. Detta utgör undersökningens grundläggande förklaringsperspektiv.

De följande två avsnitten redogör för undersökningens föreställningsramar när det gäller analysen av miljöjournalistikens två kontexter: den journalistiska världen och den miljöpolitiska världen.

3.2 Miljöjournalistikens redaktionella kontext: den journalistiska världen

Avsnitt 3.2 redogör för undersökningens utgångspunkter när det gäller analysen av miljöjournalistikens redaktionella kontext.

3.2.1 Journalistikens föreställningsvärld och arbetslogik

Den journalistiska arbetsprocessen syftar till att dagligen fylla programmet eller tidningen med acceptabelt nyhetsmaterial. Denna arbetsprocess är i hög grad rutiniserad. Nyhetsvärdering kan t ex beskrivas som de rutiner journalister tillämpar för att utifrån kända inträffanden identifiera händelser som kan omvandlas till nyheter. Det finns även rutiner för bearbetning (research, intervjuer, faktainsamlande) och för presentation av nyhetsmaterial (konventioner för redigering, bildsättning, användning av ljud).

Praktiker är en annan övergripande beteckning för de arbetsrutiner, konventioner och ritualer som kännetecknar det journalistiska arbetet. Typiskt för dessa praktiker är att de har karaktären av praktisk kunskap:⁹ de utgör praxis eller tumregler för "hur man gör", som tillämpas automatiskt utan att man vid varje beslutstillfälle reflekterar över dem. Den yrkesmässiga socialisationen för en journalist handlar bl a om att tillägna sig den journalistiska praktiken.

Att det journalistiska arbetet är rutiniserat och ritualiserat medför att det finns en viss regelbundenhet (och därmed en viss förutsägbarhet) i journalisternas agerande. Man har därför börjat tala om att medierna har en särskild "logik" i sitt sätt att arbeta och i sitt sätt att beskriva verkligheten. Begreppet medielogik myntades av Altheide och Snow i boken *Media Logic* (1979):

(W)e propose that both communicator and audience member employ a particular logic – a media logic – that is used to present and interpret various phenomena. In general terms, media logic, consists of a form of communication; the process through which media present and transmit information. Elements of this form include the various media and the formats used by these media. Format consists, in part, of how material is organized, the style in which it is presented, the focus or emphasis on particular characteristics of behaviour, and the grammar of media communication. Format becomes a framework or a perspective that is used to present as well as interpret phenomena.¹⁰

Medielogik kan avse både ett arbetssätt och karaktären på en produkt (och ett särskilt sätt att berätta) men används oftast som en beteckning för själva berättandet och mediernas verklighetsbeskrivning. Så används det till exempel av Petersson och Carlberg (1990) i den svenska Maktutredningen.¹¹ Medielogik betraktas därför i denna undersökning som resultatet av den journalistiska arbetsprocessen. Arbetsprocessen i sig, d v s sättet att organisera och utföra det journalistiska arbetet, kallas istället för arbetslogik.¹²

Den journalistiska arbetslogiken består av de handlingsorienteringar som dominerar i det vardagliga journalistiska arbetet. *Nyhetspraktiken* – dvs rutinerna för hur nyheter identifieras (nyhetsvärderingsprinciper), utformas och presenteras (berättelseformer) – utgör den mest fundamentala delen av den journalistiska arbetslogiken. Nyhetsorganisationen och programformatet – dvs organisationen av nyhetssändningarna, programuppläggningsen, sändningstiden och antalet sändningstillfällen – kan i vid mening också betraktas som en del av arbets-

logiken. Detta gäller även de redaktionella resurserna och arbetsorganisationen – användningen och fördelningen av personal och teknik, fördelningen av uppdrag mellan reportrar, redaktionens fördelning av olika typer av reportrar (t ex allmän- och specialreportrar) samt placeringen av reportrar för rutin- och specialbevakning.

Arbetslogiken är rotad i de specifika normer (värderingar, målsättningar) och verklighetsuppfattningar som är förhärskande på den enskilda nyhetsredaktionen eller inom medieorganisationen. Dessa normer och verklighetsuppfattningar kan kallas för journalistikens *föreställningsvärld*.

Den aspekt av föreställningsvärlden som jag bedömer vara särskilt betydelsefull för inriktningen på den journalistiska verksamheten är det grundläggande *nyhetstänkandet*. Detta utgörs av föreställningarna om vad som är en ”nyhet” – nyhetsidealet – och om hur nyheterna bör utformas och presenteras.

Nyhetstänkandet inkluderar också en viss omvärldsorientering, som består av föreställningar om hur journalistiken bör förhålla sig till världen utanför medieorganisationen. Omvärldsorienteringen omfattar dels ett förhållningssätt till samhällets dominerande institutioner och maktthavare, dels ett förhållningssätt till publiken. Uppfattningarna om förhållningssättet till samhället kan gälla huruvida journalistiken neutralt skall spegla samhällsföreteelserna och anpassa sig till de dominerande samhällsaktörernas krav och intressen, eller om man istället aktivt skall granska maktthavarna och påverka samhällsinstitutionerna. Omvärldsorienteringen i förhållande till publiken kan t ex omfatta föreställningar om huruvida journalistiken aktivt skall försöka påverka publikens kunskaper och åsikter i en viss riktning eller om nyhetsutbudet istället skall anpassas till publikens intressen och önskemål.

3.2.2 Arbetslogik: att kostnadseffektivt hantera omvärldens krav

Arbetslogikens orsaker tillskrivs oftast effektivitetskrav, som har sitt ursprung antingen på en individuell mental/psykologisk nivå eller på en organisatorisk nivå. De organisatoriska effektivitetskraven diskuteras t ex av Petersson och Carlberg (1990), som identifierar två förklaringsfaktorer till medielogiken: de tekniska möjligheterna (och begränsningarna) och behovet av organisatorisk kostnadseffektivitet. Den organisatoriska kostnadseffektiviteten syftar på kravet på att bedriva en effektiv nyhetsproduktion under knappa resurser i form av tid, personal, utrymme och publik uppmärksamhet.¹³

Den psykologiskt inriktade förklaringen handlar istället om behovet av en ”mental effektivitet”. Alla människor har ett behov av att effektivt bearbeta alla intryck som ständigt strömmar emot oss. Vi behöver uppfatta vår tillvaro som begriplig och ordnad och måste lära oss att sälla bort information och intryck. Vi upprättar därför rutiner – som kan beskrivas som mentala kartor och

tolkningsmallar – för hur olika intryck skall tolkas och bearbetas. Så gör naturligtvis också journalister. Dunwoody och Griffin (1993) pekar t ex på de mentala ramarna eller kognitiva kartor som styr hur miljöjournalister tolkar och bearbetar olika miljöfenomen. Efter en ögonblicklig tolkning av fenomenet sorteras händelser i fack (en olycka, ett miljöalarm, en miljöskandal). Därefter bearbetas och presenteras händelsen enligt de konventioner och rutiner som etablerats för just denna typ av händelse.¹⁴

Dessa båda förklaringsperspektiv behöver naturligtvis inte utesluta varandra. Min utgångspunkt är att betrakta arbetslogiken som ett sätt för individuella journalister i en medieorganisation att kostnadseffektivt hantera ett ständigt flöde av – ofta motstridiga – krav och impulser från omvärlden. Olika medier har emellertid olika omvärldsberoende och de krav som ställs på verksamheten ser helt olika ut. Det vi vet om modernt journalistiskt arbete är ofta baserat på resultat från studier av kommersiella TV-system eller kommersiell press, där lönsamhetskravet är överordnat allt annat och där utgångspunkten för all verksamhet är att sälja en publik till annonsörerna. Den svenska televisionen har emellertid – liksom andra s k public-servicesystem – helt andra villkor.

Förutsättningarna för etermediernas verksamhet i Sverige har sedan radiostarten 1925 kännetecknats av vad som kan kallas ett reglerat oberoende. Statsmakterna har undvikit censur eller annan direkt inblandning i programverksamheten. Istället har staten genom lagstiftning och andra avtalsregleringar angivit de riktlinjer inom vilka programverksamheten skall bedrivas.¹⁵

Då rundradion startade på 1920-talet angavs riktlinjerna och villkoren för företagets verksamhet i ett särskilt avtal mellan Radiotjänst och staten. Där stadgades bl a följande:

Rundradioprogrammen, vilka skola vara av växlande art och skänka god förströelse samt överhuvud taget vara ägnade att vidmakthålla allmänhetens intresse för rundradio, skola hållas på en hög ideell, kulturell och konstnärlig nivå, och vara präglade av vederhäftighet, saklighet och opartiskhet. Rundradiorörelsen skall så bedrivas, att folkupplysningen och folkbildningsarbetet därigenom befrämjas.¹⁶

Dessa riktlinjer för verksamheten inom public service-företaget Sveriges Radio har många avseenden förblivit oförändrade över tid.¹⁷ Ofta hävdas att programverksamheten inom radion och televisionen skall verka i *allmänhetens tjänst*, eller utgöra en "public service".

En huvuduppgift enligt public service-uppdraget är att verka i *samhällets intresse*.¹⁸ Inom detta ryms dels ett folkbildningsuppdrag bestående av bildningsverksamhet och kulturuppgifter, dels ett informationsförmedlingsuppdrag som innebär att förse medborgarna med saklig och opartisk information i samhällsfrågor. I sin informationsförmedling skall etermedierna dessutom stå för en mångfald i åsikter och en vidsträckt yttrandefrihet, samtidigt som det demokratiska idealen skall försvaras. Sedan sjuttioalet är också uppfattningen att eter-

medierna, liksom pressen, har en samhällsgranskande uppgift etablerad. Hur denna granskningsverksamhet skall bedrivas har emellertid periodvis varit synnerligen omstritt.

Den andra huvuduppgiften som kan urskiljas i public-serviceuppdraget är att tillfredsställa publiken, eller att verka *i publikens intresse*. Inom denna inkluderas dels kravet att etermedierna skall tillhandahålla bred underhållning och publikfångande program som kan tillfredsställa publikflertalet, dels ett krav på att radio och TV skall förse publiken med smala program, som kan tillfredsställa olika minoriteters önskemål och behov (t ex olika sociala grupper som barn och invandrare eller mindre intresseriktningar).

De krav som ställs på en television i allmänhetens tjänst är emellertid i många fall både motstridiga och omstridda. De programföreskrifter som har särskild betydelse och som har orsakat störst debatt när det gäller just *nyhetsverksamheten* är kraven på saklighet och opartiskhet samt kravet på att ge utrymme för en mångfald i åsikter.

3.2.3 Beskrivningen av den redaktionella kontexten i periodkapitlen

I beskrivningarna av den redaktionella kontexten under olika tidsperioder analyseras dels den journalistiska föreställningsvärlden, dels vissa aspekter av arbetslogiken. När det gäller föreställningsvärlden beskrivs de grundläggande dragen i det *nyhetstänkande* som dominerat under en viss tidsperiod. Även omvärldsorienteringen i förhållande till samhällets makthavare och till publiken analyseras. Arbetslogiken beskrivs med avseende på *nyhetsorganisationen, de redaktionella resurserna* och *programformatet* (nyhetssändningarnas uppläggning och innehåll).

3.3 Samhällskontexten: den miljöpolitiska världen

Detta avsnitt beskriver undersökningens föreställningsram när det gäller analysen av miljöjournalistikens samhällskontext.

3.3.1 Två perspektiv på miljöfrågornas politiska process

Det finns flera olika synsätt på miljödebattens och miljöpolitikens uppkomst och utveckling. I huvudsak kan två olika grundperspektiv på miljöfrågornas politiska process identifieras i forskningen. Dessa kan beskrivas i två metaforer: *kapplöpningsbanan* och *maktkampen*.

Kapplöpningsbanan som grundperspektiv ser miljöfrågornas utveckling främst som en kamp mot tiden. Samhällsutvecklingen – förändringar i industrialisering och urbanisering – medför att miljötillståndet förändras och att nya miljöförhållanden uppkommer. Miljöförstöringen är ofta osynlig eller diffus, och konsekvenserna av införandet av t ex nya industriella processer blir synliga först efter lång tid. Till detta kommer att orsakssambanden ofta är oklara.

Inom detta perspektiv ser man den miljöpolitiska processen som något som följer ett bestämt utvecklingsmönster. Politiska frågor har en naturhistoria där olika utvecklingsstadier eller faser följer på varandra. Det exakta utvecklingsförloppet varierar dock. En del forskare beskriver den politiska processen som en linjär process: forskarna forskar, påvisar risker och fastställer orsakssamband, massmedierna rapporterar om de senaste vetenskapliga rönen, opinioner bildas och konfronteras med varandra, politikerna fattar beslut med utgångspunkt från den existerande vetenskapliga kunskapen och opinionsläget, och myndigheterna implementerar besluten. Thelander och Lundgren (1989) har t ex undersökt utvecklingsförloppet vid upptäckterna, beslutsfattandet och åtgärderna när det gäller flera olika miljöproblem. Deras slutsats är att det ofta är ett mycket långt steg mellan det att de vetenskapliga förutsättningarna för att upptäcka ett miljöproblem finns, tills det att vetenskapen tar ställning. Steget är sedan ytterligare längre till politisk handling. En variant på samma grundsyn är att hävda att miljöfrågorna har en bestämd livscykel. Detta synsätt företräds t ex av Downs (1972) i hans kända artikel *Up and down with ecology – the "issue-attention cycle"*. I "kapplöpningsbanan" mot tiden är kommunikationsproblem, strukturella hinder och "time-lags" de avgörande hindren för att snabbt och effektivt kunna åtgärda miljöproblemen. Det finns inga egentliga intressekonflikter eller asymmetriska fördelningar av maktresurser (av betydelse) mellan olika aktörer.

Livshistorieperspektivet eller livscykelperspektivet på miljöfrågorna har mött en stark kritik, eftersom det utgår från att sociala problem är objektiva och identifierbara samhällsförhållanden som har inneboende skadliga effekter.¹⁹ Detta är en problematisk utgångspunkt eftersom sociala problem bara existerar i termer av hur och i vilken utsträckning de definieras som sådana i samhället, dvs av aktörer på olika offentliga arenor, t ex massmedierna, intresseorganisationer, partier och myndigheter. Det innebär också att graden av faktisk miljöförstöring aldrig direkt kan ses som förklaring till intensiteten i miljöbevakningen eller till styrkan i miljöopinionen. Det finns ingen naturlag för hur frågor uppkommer och försvinner på den offentliga dagordningen.

En av sociologen Göran Sundqvists (1991) huvudteser i boken *Vetenskapen och miljöproblemen* är att också kunskapsbildningen i samhället sker inom de gränser, som sätts av varje samhälles kollektiva föreställningar och moral i förhållande till natur och miljö:

Allvarsförklaringen innebär, /.../att naturen oförmedlat och genom sitt uppenbara förfall tydliggör hotet mot miljön. Förklaringen grundas på en naiv

kunskapsrealism som är ohållbar eftersom vår förståelse av omvärlden aldrig sker oförmedlat utan filteras genom samhällets kollektiva föreställningar, dess ideologi, moral och kunskap./.../ En kunskaps sociologisk utgångspunkt innebär att kunskapsbildning, attityder och uppfattningar om t ex miljöproblem relateras till samhälleliga omständigheter./.../ Kunskap avspeglar aldrig sitt objekt på ett enkelt sätt.²⁰

Ett alternativ till livshistorieperspektivet är därför att betrakta miljöproblem som politiska problem och som frågor om makt och inflytande.²¹ *Maktkampen* som metafor är uttryck för ett perspektiv på miljöproblemen som består i att de ytterst handlar om intresseavvägningar och beslut om fördelningar av knappa resurser. Loftson et al (1993) ger i boken *Miljöpolitik* uttryck för ett sådant grundperspektiv. De menar att den vanligt förekommande formuleringen att miljöproblem ”upptäcks” är missvisande:

Den antyder en tolkning av miljöproblem såsom något objektivt förekommande. Men miljöproblem ligger inte på lur och väntar på att upptäckas av någon vetenskapens Sherlock Holmes. De formuleras däremot till följd av att någon eller någras intressen påverkas negativt.²²

Miljöproblem är, enligt deras mening, problem med anknytning till något slags resurser, och resurser används alltid i någons eller någras syfte. Mot denna bakgrund kan man, enligt Loftson et al, slå fast att miljöproblem måste betraktas som politiska problem. Detta är också den grundläggande utgångspunkten i *Gröna Nyheter*.

3.3.2 Kunskapsbildning, opinionsbildning och policybildning

Att betrakta miljöfrågorna som frågor om makt och inflytande innebär en betoning av att miljöproblem – liksom andra samhällsproblem – inte uppkommer automatiskt när miljöförhållandena försämras. De ”uppstår” efter en kamp om uppmärksamheten i det system av offentliga arenor där samhällsproblem artikuleras, definieras och bearbetas. Detta grundperspektiv på miljöfrågornas politiska process utgör den centrala teoretiska utgångspunkten för *Gröna Nyheter*s analyser av miljöjournalistikens samhälleliga kontext.

För det första är miljöfrågornas utveckling ett resultat av en samhällelig *kunskapsbildningsprocess*, genom vilken kunskap om miljöproblemens orsaker och konsekvenser blir en del av den kollektiva kunskapsbanken. Att bedriva kunskapsbildning om miljöproblemen i Sverige har länge uppfattats som en uppgift för den vetenskapliga expertisen. Hedrén (1994) har t ex påvisat den vetenskapliga kunskapens och expertisens hegemoni i förhållande till den praktiska kunskapen och erfarenhetsexpertisen i partiernas motioner och propositioner i miljöfrågor. Miljöproblem antas inte kunna upptäckas utan vetenskapliga insatser.²³ Samtidigt är förutsättningarna för olika vetenskapliga upptäckter också

beroende av politiska beslut. Vad man kan forska om och därför komma fram till styrs av de tillgängliga resurserna. Forskningen måste kämpa för sina anslag. Finansiärer hittas ofta inom myndigheter (Naturvårdsverket) eller hos enskilda företag (som samtidigt utgör de potentiella miljöstötararna).

Politikerna och myndigheterna uppfattar sig således ofta som helt beroende av den vetenskapliga expertisen för sitt kunskapsunderlag inför miljöpolitiska beslut. Det finns en hög tilltro till den vetenskapliga expertisens kompetens och möjligheter att identifiera, analysera och rekommendera åtgärder mot miljöproblemen. Forskningsresultat ifrågasätts sällan. Däremot förkommer ofta inomvetenskapliga kontroverser mellan olika forskare. Ju viktigare politiska konsekvenser en fråga har, desto större är sannolikheten att det uppstår polarisering och kontroverser bland den vetenskapliga expertisen.²⁴ Olika intressegrupperingar använder sig då gärna av experter vars åsikter stödjer deras egen uppfattning.

Miljöfrågornas utveckling är för det andra ett resultat av en *opinionsbildningsprocess* där utfallet beror på olika opinionsbildande aktörers strategier och resurser för att hävda sina intressen.²⁵ De centrala aktörerna i opinionsbildningen i miljöfrågor är miljöorganisationerna, andra intresseorganisationer och de politiska partierna. Men miljöfrågorna har också starka ekonomiska aspekter. Miljöåtgärder hotar ofta ekonomiska intressen, vilket historiskt sett har fått industrin att mobilisera sina resurser i opinionsbildningen mot skärpningar av lagstiftningen.²⁶

Opinionsbildningen – eller inflytandet över de kollektiva föreställningarna som finns i ett samhälle – handlar inte bara om att styra opinionen i den ena eller andra åsiktens riktning. Den handlar ytterst om att definiera de fundamentala kognitiva och affektiva strukturer som utgör grunden i vår världsbild. Den svenska Maktutredningen talar i detta sammanhang om definitionsmaktens två huvudområden (Petersson och Carlberg 1990). Det första området är makten över verklighetsbeskrivningarna. Denna makt handlar om att bestämma vår uppfattning om hur verkligheten är beskaffad, vad som är sant och falskt, naturligt och onaturligt, önskvärt och oönskat, självklart och problematiskt. Maktutredarna hävdar att "(o)pinionsbildning utgörs av en tävlan mellan konkurrerande verklighetsbeskrivningar".²⁷

Sociologerna Hilgartner och Bosk (1988) har beskrivit massmedierna som en av flera offentliga arenor där samhällsproblem – som t ex miljöproblemen – definieras. De svenska massmedierna har – i egenskap av den kanske främsta opinionsbildande institutionen i samhället – en stor betydelse för kunskapsspridningen och åsiktens bildning i miljöfrågor. Massmedierna fungerar för det första som *arena* för olika aktörers opinionsbildande aktiviteter, där olika samhällsaktörer kämpar om uppmärksamhet för att få gehör för sina problemuppfattningar och handlingsorienteringar. Men medierna är ingen passiv förbindelse-länk mellan olika samhällsintressen och folket, eller neutral överföringskanal för allehanda miljöbudskap. Massmedierna är också en *aktör* med sin egen arbets-

logik, som påverkas av mediets produktionsförhållanden. Opinionsbildningen i miljöfrågor är därmed en fråga om makt och inflytande i en process där massmedierna samtidigt utgör både en arena och en aktör.²⁸ Denna dubbelroll är fundamental för att förstå massmediernas – och därmed också nyhetstelevisionens – roll och villkor i miljödebatten.

Miljöfrågornas utveckling är för det tredje resultatet av en *policybildningsprocess*. Denna process avser för det första det politiska beslutsfattandet i miljöfrågorna. Riksdagen, regeringen och departementen utgör de mest centrala aktörerna på detta område. På kommunal nivå har miljö- och hälsoskyddsnämnderna spelat en viktig roll.²⁹ Policybildningens andra del utgörs av implementeringen av de politiska besluten. I organisationen och administrationen av natur- och miljövården i Sverige har Naturvårdsverket ända sedan starten 1967 haft en oerhört central position.³⁰

Myndigheternas agerande har dock långt ifrån alltid gått i linje med miljöskyddsintressena. När det gäller arbetsmiljön har t ex Sund och Åmark (1990) i boken *Makt och arbetsskador under 1900-talet* studerat industrins, experternas och myndigheternas agerande i den politiska processen kring arbetsmiljöfrågorna.³¹ Deras slutsats är att det tycks finnas ett likartat grundmönster i många fall: det dröjer lång tid, kanske flera decennier, innan den skadliga inverkan är fullt ut erkänd av arbetsskadesystemet och adekvata åtgärder vidtagna:

Under denna process har både de berörda läkarna och de ansvariga på Arbetarskyddsstyrelsen hunnit förklara att farhågorna är överdrivna, att arbetsmiljön i själva verket är säker och att massmedia hetsar utan grund.³²

I den första stora miljödebatten i Sverige – kvicksilverdebatten under sextiotalet – utsattes myndigheterna, och i synnerhet Statens Institut för Folkhälsan, för en omfattande kritik för sitt långsamma handlande och sin bristfälliga information till allmänheten.³³

3.3.3 Beskrivningen av samhällskontexten i periodkapitlen

Utgångspunkten för analysen av miljöjournalistikens samhälleliga kontext är att det svenska samhället kan ses som ett system av ekonomiska, sociala och politiska processer som skapar den verklighet som medierna i sin tur utgör en del av och verkar i. Miljöjournalistikens primära samhällskontext utgörs av den miljöpolitiska världen. Denna består av (1) en *kunskapsbildningsprocesser*, med vetenskapsmän och experter inom universitet och inom andra forskningsbedrivande organ (t ex Naturvårdsverket) som centrala aktörer, (2) *opinionsbildningsprocesser*, med de politiska partierna, massmedierna och intresseorganisationerna (såväl miljöorganisationer som företag och industriorganisationer) i centrum och (3) *policybildningsprocesser* där bl a riksdag, regering, samt lokal, regional och

central förvaltning utgör de centrala aktörerna. Redogörelsen för den samhälleliga kontexten under olika tidsperioder omfattar därför beskrivningar av kunskapsbildningen, opinionsbildningen och policybildningen. Såväl journalisterna som andra samhällsaktörer verkar dock inom de ramar som de historiskt specifika normsystem, ideologier och andra kulturella referenssystem sätter i det svenska samhället. I det ideologiska rummet bestäms spelreglerna för hur det offentliga samtalet om miljön skall föras. En del av det ideologiska rummet utgörs av det dominerande *miljötänkandet* i samhället. Detta beskrivs därför också som en fundamental del av den samhälleliga kontexten.

Kapitel 4

Beskrivningsperspektiv, metod och material

Kapitel 4 behandlar undersökningens metod- och materialfrågor. De primära analysobjekten i *Gröna Nyheter* är konkreta miljöinslag i televisionens nyhets-sändningar, dvs en uppsättning journalistiska ”texter” som handlar om miljö. Jag inleder därför kapitlet med en diskussion om olika typer av textanalys samt en redogörelse för hur textanalyserna tillämpats i avhandlingsarbetet.

De efterföljande avsnitten i kapitel 4 behandlar utgångspunkterna för samt den konkreta uppläggningsen och genomförandet av de kvantitativa respektive kvalitativa textanalyserna.

Den sista delen av kapitlet behandlar kontextanalysernas metod- och materialfrågor. Analyserna av samhällskontexten och den redaktionella kontexten har krävt en omfattande genomgång av tidigare forskning, utredningsmaterial och andra dokument kring nyhetsverksamhetens och miljödebattens utveckling. Här ingår också intervjuer med samtliga journalister som på hel- eller deltid arbetat med miljöbevakning sedan sextioalet och framåt. Avnittet redogör för det källmaterial som använts samt för intervjuernas uppläggning.

4.1 Val av textanalytisk metod

I detta avsnitt diskuteras valet av textanalytisk metod. Detta val antas oftast stå mellan å ena sidan kvantitativ innehållsanalys och å andra sidan det som brukar kallas kvalitativ innehållsanalys. Begreppet ”innehållsanalys” är emellertid ett olyckligt begrepp eftersom det utgår från den problematiska dikotomin form-innehåll, vilket är inkompatibelt med den semiotiska analysens teoretiska utgångspunkter. Samtidigt utgör semiotiken en central del av de forskningsansatser som brukar inkluderas under så kallade kvalitativa innehållsanalyser.¹ Jag kommer därför fortsättningsvis att använda den vidare och mer neutrala termen textanalys när jag beskriver olika metoder för att analysera journalistiska texter.

4.1.1 *Två beskrivningsperspektiv*

En journalistisk text utgör alltid en syntes av formmässiga och innehållsmässiga komponenter. För att vetenskapligt kunna analysera en journalistisk text måste forskaren inta en särskild position – ett beskrivningsperspektiv – i förhållande till de texter som skall analyseras. Olika beskrivningsperspektiv gör det möjligt att identifiera och analysera olika textegenskaper. Valet av beskrivningsperspektiv är därför av stor betydelse för valet av textanalytisk metod. Inom forskningen finns emellertid åtminstone två olika grundperspektiv på hur ”form” respektive ”innehåll” i journalistiska texter skall betraktas och analyseras. Dessa två perspektiv kan sägas utgå från två komplementära tankemodeller (”modes of thought”) när det gäller hur vi kan få kunskap om och relatera till omvärlden via texter: det analytiska perspektivet och berättelseperspektivet.² De olika perspektiven på textuella egenskaper dominerar också forskningsarbetet hos två olika forskningstraditioner, som jag i den följande redogörelsen tänker kalla för informationstraditionen (den analytiska modellen) respektive kulturtraditionen (berättelsemodellen).³

Den *analytiska tankemodellen* utgår från att det finns en konkret länk mellan text och verklighet. Förhållandet mellan ”språket” och det som språket refererar till betraktas som förhållandevis oproblematiskt och texten antas övertyga sin läsare genom sin upplevda förmåga att representera en autentisk verklighet. Synen på den journalistiska textens innehållsliga dimension utgår från att den kan ge uttryck för bitar av konkret information om en faktiskt existerande omvärld.

Den analytiska tankemodellens perspektiv på journalistisk form gör form liktydigt med verklighetsförvrängning. Hvitfelt ger t ex uttryck för ett sådant perspektiv i artikeln *Om den journalistiska formens betydelse* (1988):

Journalistik innebär kanske främst att göra utvalda händelser och förhållanden intressanta och begripliga för publiken. Journalistiken stöper om de händelser och förhållanden som uppmärksammas i en ny form, dvs den journalistiska. Övergripande kan man påstå att denna innebär en bearbetning av ett verklighetsmaterial utifrån berättartekniska eller dramaturgiska principer under inverkan av vissa villkor eller begränsningar. Detta innebär att den journalistiska formen i sig medför *en förvrängning av verkligheten*.⁴

Den journalistiska formen beskrivs också av Hvitfelt (1989) som en ”dimslöja” och som en ”omformning av verkligheten”.⁵ En tillspetsad, men illustrativ, förenkling av perspektivets utgångspunkter är att innehåll är något som potentiellt existerar före form och som omvandlas eller förvrängs när det utsätts för form. En konsekvens av detta synsätt är också att perspektivet omfattar en tydlig bodelning mellan nyhetstexters form och innehåll.

Berättelsemodellen utgår, till skillnad från den analytiska modellen, inte från att det finns en konkret länk mellan text och verklighet. Journalistiska texter antas istället skapa sina egna ”världar” genom de uttrycksmedel som journalisten för-

fogar över och använder när hon berättar en journalistisk historia. Den journalistiska texten utgörs av narrativa konfigurationer och den antas övertyga sin läsare främst genom sin narrativa organisation. Det finns därför inget enkelt samband mellan "språket" och det som språket refererar till.

Berättelsemodellen betraktar journalistisk form som något som ytterst utgör medvetandets ramverk. Perspektivet har i detta avseende en kunskapssociologisk grundsyn och ser form som de strukturer genom vilka det mänskliga medvetandet utifrån ett ständigt flöde av intryck kommer att uppfatta sin vardag som begriplig och ordnad, fylld av konkreta händelser. Språket och andra symbol- och teckensystem, med dess tvingande regler och konventioner, är de mest grundläggande redskapen i medvetandeprocessen. Språket förser oss med de tolkningsmallar eller scheman vi använder när vi tolkar verkligheten, både när vi iakttar den själva och när vi får den förmedlad till oss genom medier.⁶ Tolkningsmallarna gör det möjligt att sortera händelser i fack, att sälla det vanliga från det exceptionella, det normala från det avvikande: de gör verkligheten begriplig.⁷

Form i journalistiska texter är, utifrån detta perspektiv, det sätt varpå texterna förmedlar betydelser.⁸ Formen består främst av de konventioner och koder som används för att vi skall uppfatta texter som sanna, väsentliga, begripliga och meningsfulla beskrivningar av verkliga händelser och processer. Altheide och Snow (1991) uttrycker det på följande sätt:

(F)orm is a process through which reality is rendered intelligible. Form is not structure per se, but a processual framework *through which* social action occurs. Media logic constitutes such a form.⁹

Berättelsemodellens utgångspunkt är att relationen mellan den autentiska verkligheten och den medierade verkligheten är mycket komplicerad. Intresset fokuseras ofta på de konventioner och koder i nyhetstexter som får oss att uppfatta texten som sann och trovärdig, som fakta istället för fiktion. Realism är, utifrån berättelsemodellens tankefigur, enbart en konvention för förmedling av betydelser.¹⁰ Berättelsemodellens sätt att empiriskt nalkas den journalistiska formen består därför ofta i analyser av berättelseformerna eller de narrativa strukturerna i journalistiska texter.

Berättelsemodellens sätt att studera de innehållsliga eller substantiella aspekterna av journalistiska texter kan beskrivas som sökandet efter historiskt förankrade meningsstrukturer i texter – som tar sig uttryck i form av diskurser – där texterna studeras som symboliska praktiker i socialt bruk.¹¹ Texter produceras och används i ett socialt sammanhang och måste tolkas i relation till de speciella samhällsförhållanden som genererat dem. Diskursanalys kan således betraktas som ett sätt att utifrån berättelsemodellens utgångspunkter nalkas texternas substantiella dimension.

Form och innehåll är, enligt berättelsemodellen, mycket komplicerade att analytiskt skilja åt, eftersom de betingar varandra. En tillspetsad, men illustrativ, bild av perspektivets utgångspunkter är att "form" – i betydelsen medvetandeproduktionens tolkningsmallar och scheman – föregår "innehåll" och att medietexternas substantiella och diskursiva dimension betingas av de narrativa strukturerna i nyhetsberättelsen.

De två perspektiven på journalistiska texter möjliggör helt olika typer av empiriska studier. Ett övergripande kännetecken på studierna inom informationstraditionen är att överensstämmelsen mellan den autentiska verkligheten och mediebildens av verkligheten oftast utgör den grundläggande problemställningen. Hvitfelt (1989) beskriver t ex sina analytiska utgångspunkter på följande sätt:

Två grunduppfattningar som genomsyrar hela verksamheten är för det första att det existerar en verklighet som vi kan få kunskaper om och från vilken nyhetsmedierna har till uppgift att rapportera. Däremot kan tolkningarna och bedömningarna av denna verklighet variera. För det andra uppfattas nyhetsmediernas främsta funktion i ett demokratiskt samhälle vara att tillhandahålla saklig, dvs sann och väsentlig information om denna verklighet./.../ Nyhetsförmedling som inte förutsätter någon form av objektivt existerande verklighet är knappast nyhetsförmedling med de innebörder vi lägger i detta begrepp.¹²

Studierna inom informationstraditionen kan ofta sägas ha explicita eller implicita normativa utgångspunkter. Ståndpunkterna är dels att medierna bör ge en så saklig eller sann skildring av den autentiska verkligheten som möjligt, dels att överensstämmelsen mellan den autentiska verkligheten och mediebildens av verkligheten empiriskt går att belägga. Denna uppfattning innebär hos vissa forskare ett explicit avståndstagande från det sk konstruktivistiska perspektivet och därmed också ifrån de grundläggande utgångspunkterna inom kulturtraditionen.¹³

Kulturtraditionens kärna består istället av studier av hur verkligheten konstrueras i medierna genom språket (och andra symbolsystem). Begrepp som tolkning, mening, betydelse, symboler, kod, text, ritual, berättelse och myt är centrala inom denna tradition. Till skillnad från informationstraditionen intresserar sig forskarna mindre för relationen mellan den autentiska verkligheten och mediebildens av verkligheten, eller för normativa utgångspunkter i studiet av journalistiska texter.¹⁴ Med berättelsemodellen som utgångspunkt kan televisionens nyheter istället betraktas som uttryck för mänsklig meningsproduktion – de utgör en kulturell form och en symbolisk praktik, som samtidigt uttrycker och är ett uttryck för de materiella, sociala, ekonomiska och politiska förhållanden som existerar i ett samhälle.¹⁵

Valet av perspektiv på de journalistiska texterna har också stor betydelse för valet av textanalytisk metod. Forskare som arbetar utifrån den analytiska model-

len använder oftast kvantitativa metoder för textanalys. Det finns då omfattande, enhetliga metodregler beskrivna i ett antal läroböcker i kvantitativ metod att utgå ifrån och etablerade normer för att utvärdera metodens giltighet och kvalitet inom olika applikationsområden. Forskare som har berättelsemodellens grundsyn på journalistiska texter använder oftast kvalitativa textanalytiska metoder. Kvalitativa metoder associeras därmed ofta med humanistiska eller kulturvetenskapliga studier av nyhetsproduktion, liksom med textstudier inom den klassiska historievetenskapen. Det finns emellertid få praktiska handledningar i "hur man gör" när det gäller kvalitativa metoder.¹⁶ Däremot startar nästan alla kvalitativa textanalyser med utgångspunkt i en teori om texten.¹⁷

4.1.2 *Allmängiltighetsproblemet och intersubjektivitetsproblemet*

Det är inte bara när det gäller det grundläggande synsättet på journalistiska texter som uppfattningarna skiljer sig åt mellan olika forskare. Det råder också en stor oenighet om olika metoders giltighets- och applikationsområden.¹⁸ Motsättningarna gäller t ex frågan om under vilka omständigheter en viss metod skall användas, vilka regler som skall följas vid tillämpningen av en viss metod, samt vilka krav som skall ställas på analysen, redovisningen och presentationen. Detta avsnitt diskuterar dessa problem.

Min utgångspunkt för denna diskussion är att det finns två fundamentala vetenskapliga problem som måste lösas oavsett om man väljer en kvantitativ eller kvalitativ textanalys: *allmängiltighetsproblemet* och *intersubjektivitetsproblemet*.

Masskommunikationsforskningen intresserar sig sällan för konstnärliga verk eller unika medieprodukter. Vi studerar istället den massproducerade televisionens ständiga ström av program. Televisionens utbud består av enorma kvantiteter och produktionen är ofta baserad på upprepning av etablerade format, genrer, formler och konventioner. I analyserna av journalistiska texter försöker vi därför applicera metodansatser som gör det möjligt att dra slutsatser som äger giltighet för många likartade kulturella produkter och texter. Vi strävar med andra ord ofta efter allmängiltighet. *Allmängiltighetsproblemet* handlar således om hur man skall gå till väga för att i analysen kunna dra slutsatser som är giltiga för en större grupp medietexter.

Det andra problemet vid textanalys är *intersubjektivitetsproblemet*. Begreppet intersubjektivitet syftar här på den kodifiering och den systematiska tillämpning av en viss metod, som utgör grunden för vetenskaplig efterkontroll och kritisk utvärdering. Intersubjektivitet avser med andra ord förutsättningarna för vetenskaplig kontrollerbarhet och kritiserbarhet. På båda dessa problem erbjuder den kvantitativa textanalysen och den kvalitativa textanalysen olika lösningar.

De kvantitativa metodansatserna löser allmängiltighetsproblemet genom att eftersträva en statistisk generaliserbarhet. Tillvägagångssättet är antingen en to-

talundersökning eller en urvalsundersökning. Totalanalysen innebär – föga förvånande – att man undersöker samtliga analysobjekt i en definierad population, t ex samtliga nyhetssändningar (under en avgränsad tidsperiod).¹⁹ Ett problem med totalanalysen är att den nästan alltid är omöjlig att genomföra på grund av det enorma utbudet av medietexter. Den vanligaste lösningen är då att studera ett urval av inslag eller program. Dessa väljs ut efter statistiska regler för att kunna sägas vara representativa för populationen som helhet. Urvalsmetoden är antingen ett slumpmässigt eller ett systematiskt urval (t ex att vart tionde inslag väljs ut).²⁰

Kodifieringen av tolkningsreglerna och det systematiska tillvägagångssättet är två av den kvantitativa analysens hörnstenar.²¹ Asp (1986) menar att det som skiljer kvantitativa och kvalitativa metoder åt är att i de kvantitativa skiljer man mätinstrumentet från forskaren i så måtto att man sätter upp klara tolkningsregler för hur analysen går till: mätinstrumentet görs oberoende av forskaren.²² Hur tillförlitligt mätinstrumentet är kontrolleras genom reliabilitetstest, som t ex kan bestå i att man mäter graden av överensstämmelse mellan två olika kodares klassificeringar. I kvalitativa analyser utgör, enligt Asp, forskaren själv mätinstrumentet, vilket han menar är olyckligt eftersom alla forskare trots allt inte är "lika bra mätinstrument". Enligt min uppfattning är det egentligen missvisande att tala om mätinstrument eftersom de flesta kvalitativa metoder överhuvudtaget aldrig har för avsikt att mäta något. Det är mer relevant att tala om att man använder ett mer eller mindre formaliserat analysredskap. Ett formaliserat analysredskap har kodifierade, systematiska tolkningsregler.²³

Kvantitativa studier strävar efter att göra analysresultatet oberoende av den forskare som utför det. Det innebär nästan alltid att forskaren överlåter själva datainsamlingsarbetet åt en "kodare", som ges noggranna instruktioner för hur olika texter skall klassificeras. Den kvantitativa textanalysen innebär därför ofta att forskaren inte själv genomför forskningsarbetets samtliga steg.

Allmängiltighetsproblemet ges både en annan innebörd och en helt annan lösning i kvalitativ textanalys. Här avser allmängiltighet inte en generaliserbarhet till en viss population eller en statistisk representativitet. Allmängiltighet innebär istället att studera det typiska och det betydelsefulla när det gäller historiska och kulturella fenomen som t ex journalistiska texter. En enskild text eller en grupp av texter väljs ut så att de kan sägas äga relevans och giltighet för andra likartade textprodukter. Valet av text eller texter i den kvalitativa analysen skall därför aldrig vara slumpmässigt eller godtyckligt utan noggrant övervägt och teoretiskt motiverat.

Lösningen på allmängiltighetsproblemet inom kvalitativa metoder heter typologisering. Genreanalys har då beskrivits som ett alternativ till den kvantitativa innehållsanalysen när det gäller att kvalitativt analysera stora textmängder.²⁴ Från litteratur- och filmvetenskap har TV-analysen inhämtat modeller för att analysera genrer, dvs att klassificera och granska utbudet med utgångspunkt

från dess produktionskonventioner. Genreanalys är ett systematiskt sätt att kartlägga vilka egenskaper som utgör skillnaderna mellan olika kategorier av program och hur de förmedlar betydelser. Genreteori handlar då om de sätt varpå en text/en medieprodukt kan sägas tillhöra en klass av liknande verk.²⁵

Typologisering av större textmängder är således den kvalitativa textanalysens strategi för att uppnå allmängiltighet.²⁶ När t ex Campbell (1991a, 1991b) identifierar det fåtal grundtyper av reporterroller som existerar i nyhetsinslagen i det amerikanska nyhetsmagasinet *60 Minutes* arbetar han medvetet med typologisering, där han söker efter ”återkommande karaktärsdrag” i inslagen (han studerade 154 episoder från 55 program sända mellan 1968 och 1983).²⁷

Kvalitativa textanalyser arbetar också ofta med något som kan kallas typfallsanalys. Denna innebär detaljerade analyser, eller närläsningar, av typiska och betydelsefulla exempel ur en större grupp av texter.²⁸ När Connell (1984) t ex analyserar två nyhetsinslag (från 1974 respektive 1977) om den brittiska fackföreningsrörelsen TUC:s konferenser är det i egenskap av typiska och betydelsefulla exempel på fackföreningsbevakning som just dessa inslag väljs ut och granskas. Att närgranska ett fåtal typfall ur en textgenre kan ge kunskap som har relevans också för andra texter i genren. Typfallsanalysen förutsätter då en mycket god kännedom om den genre/grupp av texter som exemplen hämtas ur.

Kvalitativa textanalytiska metoder har också andra strategier att lösa intersubjektivitetsproblemet: man arbetar med explikation och exemplifiering. För det första bör man ge utförliga exempel och redogörelser för hur analysen och tolkningen gjorts. Kvalitativa analyser kräver att forskaren explicitgör sina teoretiska utgångspunkter, sitt empiriska material och sina tolkningsvägar. Typfallsanalysen som forskningsstrategi förutsätter dessutom mycket noggranna och utförliga beskrivningar av de texter analysen omfattar. Detta görs t ex genom att forskaren bifogar avskrifter av de program eller kopior av de tidningsartiklar som analyseras.²⁹ Föreläsarna för kvalitativa textanalyser förordar ofta reflexivitet i forskningsarbetet. Den reflexiva strategin innebär att teoriutveckling, datainsamling, analys och tolkning hela tiden avlöser varandra. Forskningsprocessen ses med andra ord inte som en linjär process utan som en cirkulär. Kvalitativa analyser förutsätter därmed, till skillnad från de kvantitativa, också forskarens aktiva involvering i samtliga steg i analysarbetet.

4.1.3 Slutsatser: en kombination av textanalytiska metoder

Det är berättelsemodellens grundläggande perspektiv på journalistiska texter som i störst utsträckning präglar *Gröna Nyheter*s syfte och teoretiska utgångspunkter och som därför genomsyrar det analytiska arbetet i undersökningen. Empiriska studier som görs med berättelsemodellen som utgångspunkt sker oftast med kvalitativa textanalytiska metoder. Min utgångspunkt är dock att även

om en viss metod dominerar inom en viss forskningstradition är det tveksamt om det finns något i vare sig berättelsemodellens eller i den analytiska modellens grundläggande utgångspunkter som utesluter användandet av både kvantitativa och kvalitativa metoder. Inget analysobjekt är, som Jensen (1991a) uttrycker det, "kvantitativt" eller "kvalitativt" till sin natur och på den teoretiska nivån saknar distinktionen egentligen betydelse:

(N)o object of analysis is by nature quantitative or qualitative, but is framed thus by the medium or analytical apparatus employed./.../(W)hile the medium of quantitative analysis is numbers and their (numerical) correlations, the medium of qualitative analysis is human language expressing the concepts of everyday experience as they pertain to a specific context. The relevance of each medium,/.../, depends on the purpose and area of inquiry. Second, the qualitative-quantitative distinction in a narrow sense loses its relevance at the level of theoretical frameworks, even if qualitative and quantitative traditions tend to emphasize different types of theory. It is in the nature of the matter that theory is qualitative, insofar as it represents a configuration of interrelated concepts.³⁰

Den *första slutsatsen* när det gäller metodvalet är att det måste styras av frågeställningen. De empiriska analyserna av de många olika aspekterna av miljöjournalistikens uttrycksformer och diskurser kräver att en kombination av kvantitativa och kvalitativa textanalyser används. Undersökningens metodperspektiv utgår således från att kvantitativa metoder och kvalitativa metoder kompletterar varandra.³¹ En kvantitativ textanalys bör appliceras då frågeställningarna kräver analyser där fördelningen av de relevanta analytiska egenskaperna i ett stort textmaterial exakt kan studeras och där en numerisk presentation av undersökningsresultaten är önskvärd. Den kvantitativa analysen ger då möjlighet att presentera data i numerisk form — i tabellform eller i figurform. Men den kvantitativa textanalysen lämpar sig inte alls då frågeställningarna kräver en djupgående, detaljerad kunskap om mångdimensionella textuella egenskaper som inte på ett meningsfullt sätt kan beskrivas i termer av mätbara variabler. Då är det självklart att istället välja kvalitativa analysmetoder och en textuell presentation.

Den *andra slutsatsen* när det gäller metodvalet är att ett grundläggande kvalitetskrav på en textanalys måste vara att den genomförs i överensstämmelse med reglerna för den metod man valt. I föregående avsnitt visades att kvantitativa och kvalitativa metoder har skilda strategier att lösa de fundamentala vetenskapliga problemen med allmängiltighet och intersubjektivitet. I enlighet med dessa strategier använder den kvantitativa analysen i denna undersökning ett statistiskt representativt urval (eller ett totalurval) och ett formaliserat analysredskap medan den kvalitativa analysen bygger på ett teoretiskt motiverat urval, typologisering, explikation och exemplifiering. Tabell 4.1 sammanfattar de olika strategierna.

Tabell 4.1 Lösningar på allmängiltighetsproblemet och intersubjektivitetsproblemet i de kvantitativa och kvalitativa textanalyserna

	<i>Kvantitativ textanalys</i>	<i>Kvalitativ textanalys</i>
<i>Allmängiltighet</i>	Totalurval	Typologisering (diskurser, berättelseformer) Typfallsanalys (teoretiskt motiverat urval)
<i>Intersubjektivitet/systematik</i>	Formalisering Kodifiering	Exemplifiering Explication

Den *tredje* och sista slutsatsen när det gäller valet av metod – som också är en konsekvens av de teoretiska utgångspunkterna i undersökningen (se kapitel 3) – är att både de kvantitativa och kvalitativa textanalyserna måste ske med utgångspunkt från ett kontextuellt perspektiv. Journalistik är en historiskt-kontextuellt betingad produkt och den journalistiska texten måste därför analyseras och tolkas med kunskap om denna kontext.

Syftet med att göra en textanalys är alltid (eller borde åtminstone vara) att empiriskt beskriva betydelsefulla karaktärsdrag och egenskaper i journalistiska texter. Problemet är att avgöra vad som är väsentligt. Ett problem med kvantitativa undersökningar av texter är att forskarna tycks utgå från att kvantiteter – t ex frekvensen av ett budskap, en åsikt, ett bevakningsområde – är det enda som är betydelsefullt.³² Men frekvens är inte alltid det samma som betydelse.³³ Några enstaka förekomster av ett fenomen kan under vissa omständigheter vara viktiga, och många oerhört viktiga förändringar kan inte alls analyseras kvantitativt. Utan kännedom om textens inplacering i förhållande till en relevant social och organisatorisk kontext är det omöjligt att avgöra vilka förändringar som är betydelsefulla och vilka som är oviktiga. Dessa utgångspunkter kräver också en reflexiv analytisk strategi där forskaren är aktivt involverad i samtliga steg i forskningsarbetet.³⁴

4.2 Kvalitativa och kvantitativa studier av miljöjournalistikens uttrycksformer

Detta avsnitt redogör för utgångspunkterna för de empiriska analyserna av miljöjournalistikens uttrycksformer. Frågor om berättandet och uttrycksformerna i journalistiken tillhör de aspekter av journalistiken som bäst studeras genom

kvalitativa metoder. Endast ett fåtal aspekter av den journalistiska formen i miljöinslagen analyseras därför genom kvantitativ analys. Dessa är följande:

- (1) Inslagslängden.
- (2) Förekomsten av intervjuer i miljöinslagen.
- (3) Den tekniska formen i inslagen (består inslaget av film, videoband, live i studio etc).

Den journalistiska formen i miljöjournalistiken studeras i övrigt genom kvalitativa analyser av berättelseformen i *miljöreportagen*. Den resterande delen av detta avsnitt beskriver utgångspunkterna för dessa analyser.

Med miljöreportage avses de inslag som syftar till att berätta om miljöförhållandena. Jag omfattar således en mycket vid definition av miljöreportaget; jag avser varje längre inslag där journalisten försöker göra en genomarbetad analys av miljötillståndet. Detta görs ibland genom påplatsenskildringar – det som traditionellt kallas för ”reportage” – men ibland också i studio. Som miljöreportage betraktas således inslag som fokuserar på att beskriva tillstånd, orsaker och konsekvenser när det gäller de långsiktiga miljöförhållandena. Jag kommer inte att studera inslag/reportage om aktioner, politiska utspel eller plötsliga olyckor och katastrofer. Analysen av berättelseformerna är baserad på ett urval av typiska och väsentliga miljöreportage under varje tidsperiod.³⁵

4.2.1 Tre typologiseringar av narrativa former

Jag kommer nu att redovisa några berättelsetypologier som tidigare applicerats på journalistiska texter. Dessa kommer att användas som utgångspunkt för att konstruera ett analysredskap som kan användas för att systematiskt kategorisera berättandet i miljöreportagen.

En *första* berättelsetypologi är de narrativa former i vetenskapsdokumentärer som beskrivs av Silverstone (1983, 1984): den mytiska/heroiska respektive den mimetiska.³⁶ Enligt Silverstone är det i dokumentären, och idealtypiskt i vetenskapsdokumentären, som televisionen arbetar med att transformera en viss sorts verklighet (den vetenskapliga) – okänd och kanske hotfull – till en annan verklighet som är välbekant och trygg (vardagsverkligheten). Dessa transformationer sker genom skapandet av berättelser enligt specifika generiska konventioner.³⁷

Den mytiska/heroiska berättelsen följer, enligt Silverstone, ett mönster satt av myter och sagor och berättar om hjältar, hjältedåd, kamp och utmaningar:

(It) refers broadly to the kinds or aspects of narrative which echo forms of simple story-telling in pre-literate, oral culture and which have been preserved in most simple narratives, even literary ones: heroic, fragmented, episodic dependent on a categorical logic and loose but effective chronology...³⁸

Den mytiska berättelsen i televisionen är bild-driven och övertygar främst genom sin komposition av visuella komponenter och sin narrativa organisation. De nyckelbegrepp som, enligt Silverstone, är knutna till den mytiska berättelsen är dramatisering, fantasi, makt, underhållning och berättelse ("story").³⁹

Den mimetiska formen beskrivs istället på följande sätt:

The mimetic, as its name implies, refers to the representational aspect of a documentary programme, both through the image which guarantees fidelity to a perceived and experienced world, and through the forms of literal explanation which commentary and informed voices offer as further guarantee of honesty and truth.⁴⁰

Det finns, enligt Silverstone, flera konventionella modeller som den mimetiska berättelsen kan följa: föreläsningen, en demonstration, ett tal eller ett skrivet manus. Den kan också vara "naturalistisk" och följa t ex årstidernas växlingar eller forskningsprocessens framskridande:

Natural history, apparently avoiding the imposition of an unnatural structure, is a narrative defined by and following an extratelevisual logic, for example the passage of seasons or the logic of explanation and description deemed appropriate to discursive reasoning.⁴¹

Kännetecknande är att den är organiserad efter en struktur och logik som har sitt ursprung utanför televisionen.⁴² Den mimetiska berättelseformen är till sin karaktär ord-driven, den övertygar främst genom det talade eller skrivna ordet. De nyckelbegrepp som, enligt Silverstone, är knutna till den mimetiska berättelsen är representation, fakticitet, klarhet, information och argument.⁴³

Distinktionen mellan det dramatiska berättandet och det vetenskapligt dokumenterande återkommer hos Stoeהל (1994). I boken *Berättelsestrategier, kunskap och reflektion* identifierar Stoeהל olika berättelsestrategier i 34 faktaprogram (magasin och reportage/dokumentärer) sända under åttiotalet. Två huvudtyper som också kan appliceras på nyhetstexter identifieras: den dokumentära realistiska och den taktiska populära.⁴⁴

Den *dokumentära realistiska* berättelsestrategin syftar, enligt Stoeהל, till att övertyga publiken om att verkligheten ser ut på ett bestämt sätt.⁴⁵ Den gör anspråk på att basera sig på konkreta och verkliga händelser, på fakta, och gör således anspråk på en speglade autenticitet. Strategin arbetar med tekniker för att förstärka åskådarens känsla av att det man ser existerar, t ex betoning av mediets genomskinlighet genom samtalsklipp, direktsändning, användning av subjektiv kamera, användning av veritétekniker som synlig kamera, handstödd kamera, dålig eller naturell belysning med mera. Den använder en textuell organisation som betonar handling istället för inre tillstånd och den markerar en vetenskaplig diskurs genom att framställa skeenden i termer av orsak och verkan, genom att använda logiska resonemang (antingen-eller), genom att implicera rationalitet/sunt förnuft och genom att använda ögonvittnen eller experter som auk-

toriteter. Man ställer bara frågor som enbart ger utrymme för objektiva svar (inte sannolika, osäkra eller relativa svar). Berättelsen (ordet) dominerar dessutom över det visuella. Bildvalet och klippningen fungerar som bekräftelser på det talade ordet. Den har en diakronisk uppbyggnad där sekvenser från olika platser och tider klipps ihop och skapar berättelsen.

Den *taktiska populära* strategin syftar, enligt Stoeckel, till att vinna och behålla sin publik, snarare än att med alla medel ge intryck av speglade autenticitet.⁴⁶ Strategin rör den subjektiva dimensionen av verkligheten och använder olika bild-, ljud- och språkmässiga symboler för att framkalla fascination. Strategin använder collage-teknik istället för en linjär berättelse, som kräver att tittaren är med från början till slutet för att förstå berättelsen. Publiken uppmanas att känslomässigt engagera sig i det gestaltade. Man använder det komiska, ironi och parodi, som en strategi att skapa gemenskap med publiken. Strategin använder också ett lättbegripligt språk och framställningssätt. Publiken – vanligt folk – bjuds in att närvara i programmen. Olika tekniker används för att öka attraktiviteten hos berättelsens ”innehållsliga” tema. Temat kan göras attraktivt antingen genom sin relevans och/eller sitt underhållningsvärde. Relevansen ökas genom att innehållstemat skall röra tittarens omedelbara subjektiva verklighet. Publiken skall kunna känna empati och identifikation med det som berättas. Underhållningsvärdet ökas genom livligt tempo, användning av ren fiktion och av ett ljud/bild-montage som gör berättelsen mer spännande. Strategin ifrågasätter genindelningen t ex genom utsuddandet mellan det reella och det fiktiva.

Ekecrantz och Olsson (1994) presenterar en tredje grundläggande berättelse-dikotomi när de skiljer mellan avbildande respektive rekonstruerande strategier i konstruktionen av journalistiska händelser i pressen. Författarnas analyser visar hur mediernas beskrivningsmakt och mediernas tids- och rumskonstruktioner av verkligheten förändras över tid. Ett huvuddrag i pressens utveckling från år 1935 till år 1990 är övergången från en avbildande till en rekonstruerande journalistik. Ekecrantz och Olsson (1994) konkreta analyser handlar om press-journalistik. Pressens uttrycksformer kan naturligtvis inte direkt överföras till televisionen. Däremot äger deras grundläggande resonemang om journalistikens förhållningssätt till tiden och rummet stor relevans också för nyhetsproduktionen inom televisionen.

Den *avbildande* strategin är – föga förvånande – en verklighetskonstruktion som bygger på tekniker vars syfte är att kronologiskt och rumsligt försöka efterlikna (avbilda) en av journalisten upplevd autentisk verklighet. Avbildningen bygger, enligt författarna, ytterst på något upplevt även om det kan vara förmedlat i många led. Den avbildar den upplevda samtiden och den är definitionsmässigt konkret (det abstrakta avbildas inte, det konstrueras). Den avbildade verkligheten är, enligt Ekecrantz och Olsson, materiell och/eller fylld av

handlingar. Ur kommunikativ synpunkt är avbildningen en förmedling – av bilder, situationer, förlopp, upplevelser och erfarenheter.⁴⁷

Avbildningen benämns också ”mimesis” av författarna. Denna tar sig uttryck i två grundtyper: narrativen och fallbeskrivningen. Fallbeskrivningen avbildar rumsliga förhållanden, där tiden är fixerad. Narrativen är, enligt författarna, på motsatt sätt den textmässiga motsvarigheten till ett kronologiskt förlopp. Den avbildar tiden och den har, enligt dem, rötter i arkaiska kommunikationsformer, eller i orala kulturer. Avbildningen är inte, enligt Ekecrantz och Olsson, i första hand faktamässigt beskrivande. Påvisandet eller återgivandet av något görs inte i rent informativt syfte, även om kunskaper förmedlas. Väl så viktigt är att förmedla eller skapa upplevelser, t ex en upplevelse av sällsamhet genom framhävandet av kontraster i tid och rum. Enligt Ekecrantz och Olsson ligger avbildningens sanningsbegrepp närmare det konstnärliga än det vetenskapliga. Närheten till det beskrivna objektet är, enligt dem, den springande punkten. Fallbeskrivningen vilar på exemplets sanning och relevans och på närheten till en situation – den som reportern befann sig i. Narrativens sanningsbegrepp är, enligt författarna, dramaturgiskt. Att berättelsen fungerar beror på att den på en gång upplevs som fantastisk och sann, men även här bygger upplevelsen på närhet.⁴⁸

(Den) frammanar en läsoplevelse som är en ställföreträdande upplevelse, en identifikation. Läsaren övertar en upplevelse och blir medlidande, arg, häpen eller fördömande. Här väcks förtjusning eller avsmak. Det är en kommunikation med moraliska eller estetiska förtecken.⁴⁹

Deras resonemang när det gäller den avbildande strategins sanningsbegrepp tycks (åtminstone när det gäller narrativen) därmed ligga mycket nära de andra författarnas diskussion om dramatiska/mytiska/populära berättelser.

Den rekonstruerande konstruktionen skapar, till skillnad från den avbildande, den journalistiska händelsen istället för att försöka avbilda ett autentiskt händelseförlopp, knutet till en viss bestämd tid eller plats. Den bygger på tekniker som distanserat sig från konkreta tidsmässiga och rumsliga förhållanden. Den rekonstruerande strategin skapar abstrakta händelser (och logiska kausala förlopp) genom att foga samman företeelser från skilda tider och platser. När det gäller de rekonstruerande konstruktionerna föreligger, enligt Ekecrantz och Olsson, ingen autentisk upplevelse eller erfarenhet vid det journalistiska konstruktionsarbetets början. Konstruktionen är just tillverkad, inte upplevelseförmedlande.

Rekonstruktionen är inte upplevd utan belagd samtid eller historia (eller prognosticerad framtid). Dess objekt är abstrakt, dess händelser ofta verbala. Det som beskrivs är en värld där saktvång och lagbundenhet härskar och den är styrd av orubbliga beslut och planer.⁵⁰

Källorna är, enligt författarna, företrädare, auktoriteter och experter, vilka tillerkänns fakta- och bedömningsmonopol. I motsats till den avbildande strategins konstnärliga sanningsbegrepp står rekonstruktionens sanningsbegrepp nära naturvetenskapens.⁵¹

4.2.2 Fyra grundläggande berättelseformer

Den mest fundamentala skillnaden mellan de olika berättelseformer som redovisats är, enligt min tolkning, att de använder olika *övertygelsestrategier* och har olika *förhållningssätt till tiden och rummet*.

Den första aspekten gäller berättelseformernas *övertygelsestrategi*. Denna handlar om hur texterna försöker övertygga sina tittare/läsare om sanningshalten och autenticiteten i det som visas. En första övertygelsestrategi finns i de berättelseformer som gör direkt anspråk på att representera en autentisk verklighet. Dessa använder en realistisk-analytisk övertygelsestrategi som betonar tekniker som skall förstärka intrycket av att det råder en direkt överensstämmelsen mellan den medierade verklighetsbilden och den "autentiska" verkligheten. Fakta-redovisning och dokumentation, användningen av dokumentära bilder och utnyttjandet av auktoritativa experter som nyhetskällor utgör exempel på tekniker som används för att förstärka den realistiska upplevelsen. Berättelseformer som använder dessa taktiska grepp för att förstärka upplevelsen av att reportaget är en sann, dokumentär, realistisk verklighetsskildring kan betecknas som realistiska berättelseformer. Den realistiska-analytiska övertygelsestrategin kan också relateras till föreställningar och värderingar av ideologisk och filosofisk karaktär. Den har ett specifikt sanningsbegrepp, som kan beskrivas som vetenskapligt.

För det andra går det att identifiera berättelseformer som använder en övertygelsestrategi som betonar övertygelsekraften i den narrativa organisationen av berättelsen. Förmågan att tala till publiken, att skapa inlevelse och upplevelser av identifikation, att röra känslor och att skapa engagemang utgör dessa berättelseformers särskilda kännetecken. Denna övertygelsestrategi kan kallas dramatisk. Visualiseringarna och den narrativa konfigurationen av berättelsen sätts i centrum i den dramatiska övertygelsestrategin, som primärt inte gör anspråk på att direkt dokumentera eller avbilda en autentisk verklighet. Man vill istället ge uttryck för ett specifikt (och medvetet utvalt) perspektiv på verkligheten. Avsikten kan vara att ta med tittaren under verklighetens yta för att få fram en sanning som inte framträder vid första anblicken. Berättandet kan sägas utgå från ett konstnärligt/dramaturgiskt sanningsbegrepp.⁵²

Ekecrantz och Olssons (1994) diskussion om de rekonstruerande och de avbildande journalistiska händelsekonstruktionerna aktualiserar berättelseformernas andra huvudaspekt: *tidrumstrategin*. Denna handlar om journalistikens för-

hållningssätt till tid och rum, vilket styr hur journalistiska händelser skapas utifrån autentiska rumsliga och tidsmässiga förhållanden och inträffanden.

Berättelseformernas förhållningssätt till tidrummet kan delas in i reproduktion respektive rekonstruktion. Berättelseformer där berättandet försöker förmedla autentiska upplevelser knutna till en specifik tid och plats – till ett specifikt tidrum – utgör reproducerande former. Berättelseformer där ingen autentisk upplevelse, knuten till ett specifikt tidrum, behöver ligga till grund för den händelse som beskrivs av journalisten utgör rekonstruerande former. I dessa konstrueras händelser genom att skeenden, bilder och uttalanden från olika tider och platser fogas samman så att de ger uttryck för logik och kausalitet.

Slutsatsen blir att vi kan tänka oss fyra grundtyper av berättande i journalistiska texter (som också kan appliceras på miljöreportagen): (1) det rekonstruerande-realistiska, (2) det rekonstruerande-dramatiska, (3) det reproducerande-realistiska, och (4) det reproducerande-dramatiska. Indelningen visas i tabell 4.2.

Tabell 4.2 Fyra berättelseformer

		ÖVERTYGELSESTRATEGI	
		Realistisk-analytisk	Dramatisk
TIDRUMSTRATEGI			
Rekonstruktion	1	2	
Reproduktion	3	4	

De tidigare beskrivna berättelseformerna kan nu placeras in i typologin med utgångspunkt från deras övertygelsestrategier och deras tidrumstrategier (förhållningssättet till tid och rum).

Beskrivningarna av den rekonstruerande berättelseformen hos Ekecrantz och Olsson och den dokumentära realistiska berättelseformen hos Stoeihrel utgör exempel på berättelseformer som primärt utgår från en realistisk-analytisk övertygelsestrategi (och ett vetenskapligt sanningsbegrepp) och där förhållningssättet till tiden och rummet är rekonstruerande. Den dramatiska/mytiska berättelsen hos Silverstone och den taktiska populära berättelsestrategin hos Stoeihrel utgör exempel på berättelseformer som använder en dramatisk övertygelsestrategi och som utgår från ett rekonstruerande förhållningssätt till tid och rum. Den mimetiska och naturalistiska berättelseformen hos Silverstone utgår också från en realistisk-analytisk övertygelsestrategi, men kan istället betecknas om reproducerande i sitt förhållningssätt till tid och rum. Slutligen kan den avbildande berättelsekonstruktionen (åtminstone den sk narrativen), så som

den beskrivs av Ekecrantz och Olsson, sägas höra hemma i den dramatiska kategorin, samtidigt som tidrumstrategin kan betecknas som reproducerande.⁵³

4.2.3 Berättelseformernas uttrycksdimensioner

I detta avsnitt används de ovan beskrivna berättelseformerna som utgångspunkt för att beskriva vilka grupper av konkreta tekniker och taktiska grepp det är som bygger upp en berättelseform. Syftet är att identifiera berättelseformernas väsentliga beståndsdelar för att kunna applicera dem på de empiriska analyserna av berättandet i miljöreportagen.

Berättelseformernas komponenter eller beståndsdelar kan delas in i tre huvuddimensioner: kommunikativa komponenter, audiovisuella komponenter och tematiska komponenter. När det gäller indelningsgrunden och terminologin har jag hämtat inspiration från Corner et al (1990).⁵⁴ I boken *Nuclear reactions. Form and Response in Public Issue Television* beskriver författarna fyra brittiska faktagrupper om kärnkraft med avseende på deras kommunikativa design ("communicative design"), tematik ("thematic development") och visualiseringar ("visualisation"). Kommunikativ design syftar då på den retoriska organisationen av ett program eller inslag i termer av de tilltalsformer som används ("mode of address"). Tematiken syftar på de substantiella aspekterna av programmen och handlar särskilt om vilka vinklingar som förekommer när det gäller det problemområde som behandlas. Vad lyfts fram och betonas som viktigt och vad är det som osynliggörs? Visualiseringarna syftar – föga förvånande – på hur bilden används i programmen.

De beteckningar som härfter kommer att användas vid analysen av berättandet i miljöreportagen är (1) kommunikativ design, (2) audiovisuell design och (3) tematisk design. Nedan beskrivs mer ingående vad dessa består av och i vilka avseenden dimensionerna kan appliceras på de empiriska analyserna av berättandet i miljöreportagen.

Den första huvuddimensionen i berättelseformerna är den *kommunikativa designen*. Denna handlar i vid mening om det sätt varpå en text talar till sina potentiella tittare. Denna tilltalsform – "mode of address" – försätter tittaren i en viss position i förhållande till det som sägs och inbjuder därför denne till att inta vissa förhållningssätt till de åsikter eller faktuppgifter som framförs eller till de personer som framträder (och motverkar andra).⁵⁵

Studiet av tilltalsformerna i nyhetstexter kan inriktas på en mängd olika företeelser. I denna studie fokuseras analysen av den kommunikativa designen främst på hur journalisten och de medverkande i ett inslag kommunicerar med varandra och med (den tänkta) publiken. Journalistens centrala roll och funktion i nyhetsinslagen utgör då analysens utgångspunkt. Varje inslag är egentligen ett spel mellan tre aktörer: journalisten, de medverkande (intervjupersoner) och (en

tänkt) publik.⁵⁶ Journalisten är berättelsens främsta organisatör och drivkraft, dels i egenskap av överberättare (som beskriver, tolkar och kommenterar), dels i egenskap av "karaktär" i berättelsen.⁵⁷ Journalistens dominerande roll i nyhetsberättelsen – sättet att ställa frågor, att presentera sig själv och sättet att beskriva och förhålla sig till framförda faktauppgifter och argument – har en fundamental betydelse för hur publiken kommer att uppfatta och tolka det som sägs.

Den taktiska populära strategin rör, enligt Stoechel (1994), den subjektiva dimensionen av verkligheten och använder olika bild-, ljud- och språkmässiga symboler för att framkalla fascination. Publiken uppmuntras att känslomässigt engagera sig i det gestaltade. Journalisten använder här det komiska, ironi och parodi, som en strategi att skapa gemenskap med publiken. Den vardagliga diskursen dominerar och språket är lättbegripligt och enkelt.

I den dokumentära realistiska strategin dominerar istället den vetenskapliga diskursen.⁵⁸ Journalistens språk premierar resonemang (och frågor) som ger uttryck för rationalitet, kausalitet (orsak–verkansresonemang) och logik. De frågor som ställs ger ofta inte utrymme för annat än exakta, konkreta svar.

Studiet av den kommunikativa designen fokuserar också på journalistens uppträdande och roll i miljöreportagen. Campbell (1991a,b) identifierar t ex tre olika reporterroller i sin studie av det amerikanska samhällsmagasinet *60 Minutes*: detektiven, som jagar bovar och löser brott (konkreta eller moraliska), analytikern, som tolkar och förklarar sociala och kulturella processer och som genom detta erbjuder bot och lindring mot samtida sociala krämpor, och turisten som utforskar och förklarar det nya eller det icke-familjära eller som försöker att för publiken återskapa det förgångna och det autentiska. I inslagen i *60 Minutes* aktualiseras, enligt Campbell, ständigt fundamentala sociala och kulturella mot-sättningar som gäller ont–gott, rätt–fel, moral–omoral, sant–falskt, modernitet–tradition, fara–säkerhet, individ–samhälle, det autentiska–det konstlade etc. Inom varje reporterroll har journalisten en funktion som medlare ("mediator") i dessa konflikter.

Frågor gällande den kommunikativa designen i miljöreportagen handlar t ex om vilken diskurs som dominerar i reportagen – den vetenskapliga/tekniska eller den vardagliga. Hur uppträder journalisten i inslagen? Är hon synlig eller osynlig? Försöker hon på olika sätt skapa närhet till (den tänkta) publiken, eller förhåller hon sig distanserad och neutral? Deltar hon aktivt i skeendet hon skildrar eller står hon som en neutral rapportör och iakttagare vid sidan av? Hur ställer hon frågor? Uppträder journalisten som berättare/referent, som beskriver när, var och hur något "inträffat"? Fungerar hon som kritiker som värderar och utvärderar personer och händelser, eller som expert som gör prognoser, av-gör orsaker och konsekvenser? Utgör journalisten en karaktär (agerande) i sin egen berättelse, t ex genom att anta rollen som detektiv på bovjakt eller som forskare som testar nya tekniska miljölösningar? Hur presenteras intervjuer-

sonerna – genom journalistens mediering – i förhållande till (den tänkta) publiken?

Den andra huvuddimensionen i berättelseformerna är den *audiovisuella designen*. Denna handlar om hur text, ljud och bild (t ex rörliga bilder, stillbilder och grafik) används i miljöreportaget.

Den dokumentära realistiska strategin arbetar t ex, enligt Stoehref, med ljudmässiga och bildmässiga tekniker som skall förstärka åskådarens känsla av att det man ser existerar, t ex betoning av mediets genomskinlighet genom samtalsklipp, direktsändning, användning av subjektiv kamera, handstörd kamera, dålig eller naturell belysning med mera.⁵⁹ Användningen av asynkront ljud och musik utgör vidare, enligt Stoehref, ett av den taktiska populära strategins centrala grepp.⁶⁰ Silverstone (1984) beskriver den mimetiska berättelsestrategin som till sin karaktär ord-driven; den övertygar främst genom det talade eller skrivna ordet. Den mytiska berättelsen i televisionen är istället bild-driven och övertygar främst genom sin komposition av visuella komponenter och sin narrativa organisation. Han menar också att överberättaren ("the informed voice") har en fundamental roll i den mimetiska berättelsen. Stoehref (1994) hävdar också att i den dokumentära realismen dominerar ordet över det visuella:

Bildvalet och klippningen fungerar (nästan enbart) som bekräftelser på det talade ordet. Språket och bilderna används som bevis för att det man talar om och ser existerar, och deras kanske viktigaste funktion är att argumentera för ett visst påstående.⁶¹

Här är några frågor jag ställer vid analysen av den audio-visuella designen i miljöreportagen: Vilka miljöbilder förekommer? Vilken roll har bilderna i reportagen? Är inslaget primärt "ord-drivet" eller "bild-drivet"? Förekommer diagram och teckningar? Hur är inslaget uppbyggt? Förekommer autentiska ljud eller musik i inslagen? Är överberättarens röst den enda ljudkomponenten, eller förekommer också andra ljud/röster? Hur är förhållandet mellan episka och gestaltande komponenter, mellan berättande ("telling") och gestaltande ("showing")?

Den *tematiska designen* är berättelseformernas tredje och sista huvuddimension. Denna handlar om det perspektiv som journalisten anlägger på de substantiella/innehållsliga aspekterna i miljöreportagen, eller med andra ord vilka vinklingar som görs. Stoehref (1994:189) diskuterar t ex vilka fokuseringsplan i förhållande till den samhällseliga verkligheten som berättelsestrategierna uppehåller sig på. Hon gör då en distinktion mellan det yttre, objektiva planet och det inre, subjektiva planet. Berättelseformer som fokuserar på det subjektiva planet uppehåller sig vid känslor, moral och inre tillstånd. De koncentrerar sig på att skildra upplevelser och tolkningar av det som inslaget behandlar. Berättelsestrategier som fokuserar på det yttre eller objektiva planet – t ex den dokumentära realistiska strategin – uppehåller sig vid handlingar, konkreta händelser, rationell argumentation och faktauppgifter. Ekecrantz och Olsson (1994:73ff)

ställer vidare det konkreta händelseplanet mot det abstrakta händelseplanet. Återgivandet av konkreta händelser eller tillstånd tillhör primärt den avbildande berättelseformen. Det abstrakta planet dominerar i det rekonstruerande berättandet: det handlar om abstrakta händelser som sammanställda "fakta" eller uttalade "argument" (verbala händelser).

Stohrel diskuterar också utifrån vems perspektiv reportagets innehållsliga tema skildras. Den taktiska populära strategin utgår ofta från ett mikroperspektiv på samhället. I mikroperspektivet är den vanliga människan, eller den enskilde individen, i fokus. Mikroperspektivet handlar också ibland om kampen mellan "den lille mannen" mot samhällets makthavare. Det är personliga upplevelser och individuella handlingar där personligt ansvar kan utkrävas som skildras. Konflikter är konflikter mellan individer (som i och för sig kan representera olika intressen). Det realistiska dokumentära berättandet utgår ofta tvärtom från ett samhälleligt makroperspektiv där institutioner och organisationer interagerar och konfronteras med varandra (genom sina representanter).

Frågor som kan ställas vid analysen av den tematiska designen i miljöreportagen är t ex huruvida ett mikro- eller makroperspektiv på samhället används. Fokuserar berättelsen på den subjektiva eller den objektiva verkligheten? Är det ett konkret eller abstrakt handlingsplan som dominerar?

4.3 Kvantitativa och kvalitativa studier av miljöjournalistiken som diskurs

Detta avsnitt diskuterar hur olika aspekter av miljödiskursen i nyhetsjournalistiken kan studeras genom kvantitativa respektive kvalitativa textanalyser. Studiet av miljöjournalistikens diskursiva dimension fokuserar särskilt på de innehållsliga eller substantiella aspekterna av medietexten, där frågan om hur miljön som samhällsproblem skildrats i nyhetsbevakningen utgör den grundläggande problemställningen.

4.3.1 Miljödiskursen och miljöideologierna

Att studera miljöjournalistiken som diskurs innebär att försöka identifiera de språkliga strukturer som uttrycker särskilda socialt förankrade värderingar och föreställningar om relationen natur–människa–samhälle, och som därför är kopplade till de sociala praktiker och institutioner som hanterar människans förhållande till naturen. Idéhistorikern Sverker Sörlin (1991) använder begreppet natursyn för att beskriva människans idémässiga förhållningssätt till naturen och miljön. Sörlin menar att en natursyn är något mer än en uppsättning idéer

som delas av en grupp människor. Det är ett system av idéer som i sin tur är kopplat till andra idésystem (som t ex ekonomi eller politik). Idésystemet är också direkt knutet till olika sociala praktiker. Det råder ett rekursivt förhållande mellan tankesystem och sociala eller materiella förhållanden i samhället.

Natursynen uppvisar också ett samband med den historiska utvecklingen. Olika tidsperioder har olika dominerande synsätt på naturen. Förändringar i natursynen drivs fram av sociala och ekonomiska skeenden. Och vice versa: en förändrad natursyn får återverkningar på människornas historiska praxis.⁶²

En natursyn är, enligt Sörlin, således ett handlingsorienterat idésystem. Jag kommer istället fortsättningsvis att tala om miljöideologier när jag beskriver de olika handlingsorienterade idésystem som förknippas med relationen natur-människa-samhälle.⁶³ Jag betraktar miljöideologier som handlingsorienterade idésystem kopplade till – men inte helt avhängiga av – sociala och ekonomiska förhållanden. Miljöideologier hänger också samman med andra kulturellt och ideologiskt betingade föreställningar om t ex ekonomins och politikens gränser och möjligheter. Miljöideologierna styr vad vi betraktar som naturligt och onaturligt, önskvärt och problematiskt, genomförbart och ogenomförbart i förhållande till naturen och miljön. Miljöideologier är således också något mer än idéstrukturer. De får konkreta, materiella och immateriella uttryck, till exempel i form av lagstiftning, administrativa lösningar och resursfördelningsbeslut. Miljöideologier omfattar därmed också en uppsättning praktiker, vari det kommunikativa handlandet ingår, och kommer således till uttryck i en diskursiv praktik, dvs hur vi talar, skriver och berättar – hur vi kommunicerar – om miljön.⁶⁴ Miljöideologier kommer därmed också till uttryck i nyhetsdiskursen.⁶⁵

4.3.2 Miljöideologiernas två huvudinriktningar: miljövard och ekologi

Två huvudinriktningar när det gäller miljöideologier kan identifieras: den ekologiska miljöideologin och den miljövardande miljöideologin.⁶⁶ Dessa omfattar diametralt olika syn på naturen, samhället och människan.⁶⁷ En miljöideologi omfattar föreställningar på åtminstone tre olika plan. Det första planet gäller verklighetsuppfattningen eller problemuppfattningen. Denna består av föreställningar om miljöproblemens orsaker och konsekvenser, dvs uppfattningen om hur ”miljöverkligheten ser ut”. Detta plan kan också beskrivas som en kosmologi eller en världsåskådning. En miljöideologi inkluderar också, för det andra, värderingsmässiga och etiska föreställningar, som handlar om vad som betraktas som rätt och fel, ont och gott, värdefullt och värdelöst i förhållande till naturen och miljön. Den har slutligen också en handlingsdimension, som består av föreställningar om hur miljöproblemen skall kunna motverkas, åtgärdas och slutligen lösas.

Den miljövärdande ideologin har en *problemuppfattning* som ser naturen som robust och tålig. Flertalet ekosystem tål långtgående påfrestningar utan att förlora balansen och förstöras. Man ser miljöförstörelsen som ett viktigt problem, men menar inte att mänsklighetens överlevnad är allvarligt hotad. Den omfattar vidare *värderingar* som ser miljöfrågorna som samhällsproblem som varken är mer eller mindre viktiga att lösa än andra samhällsfrågor. Miljöintressena måste hela tiden avvägas mot andra legitima intressen, t ex ekonomiska. Man omfattar en antropocentrisk etik i förhållande till naturen, där naturens väl måste underordnas människans. Naturen är en yttre faktor som vi bör hantera så att det samhällseliga livet utformas på bästa sätt. Den miljövärdande ideologin har en *handlingsorientering* som omfattar en stark tro på ekonomisk tillväxt, som man uppfattar som bra för miljön, eftersom den skapar resurser som är nödvändiga för att få till stånd den tekniska utveckling som behövs för att lösa miljöproblemen. Miljöpolitiken skall underordnas samhällsutvecklingen i stort. Det miljövärdande synsättet har också en stark tilltro till vetenskapliga och tekniska lösningar på miljöproblemen.

Den ekologiska miljöideologin utgår från en *problemuppfattning* som ser naturen som skör och i behov av skydd. Åtskilliga ekosystem skadas oåterkalleligen av industrisamhällets påverkan. Den uppfattar miljöförstörelsen som ett globalt katastrofhot. Miljöproblemen utgör de mest angelägna samhällsproblemen, eftersom de direkt handlar om människans och naturens överlevnadsmöjligheter. Miljöpolitiken måste därför vara överordnad annan politik. Man utgår från *värderingar* som säger att människan bör leva i harmoni med naturen och anpassa sin livsstil i enlighet med detta. Den ekologiska miljöideologin omfattar en biocentrisk etik som sätter hela naturens väl i första rummet. Det gäller att underordna sig naturen och dess krav, även om det skulle innebära att ge upp mycket av det materiellt goda. Människans väl bör underordnas naturens. Vi måste finna vår plats i det ekologiska systemet och inte försöka maximera vår egen konsumtion. *Handlingsorienteringen* säger att ekonomisk tillväxt utgör ett hot mot miljön, eftersom den ökade ekonomiska aktiviteten skadar miljön genom att leda till råvaruutag, utsläpp och avfall, vilket är roten till miljöförstörelsen. Miljöproblemen kan inte lösas med teknologiska medel, utan det krävs genomgripande samhälls- och värdeförändringar.

4.3.3 Miljödiskursens dimensioner

Diskursanalysen i avhandlingen inriktas särskilt på att diskutera huruvida miljödiskursen i nyhetssändningarna skildrar miljöproblemen i enlighet med ett miljövärdande eller ett ekologiskt perspektiv och om de därmed kan sägas uttrycka en miljövärdande eller en ekologisk miljöideologi. I analysen av miljödiskursen studerar jag empiriskt de tre aspekter som tidigare identifierats som

huvudkomponenter i en miljöideologi: problembeskrivningen (verklighetsbeskrivningen), värderingarna (etiken) och handlingsorienteringen.⁶⁸

Problembeskrivningen gäller hur miljötillståndet beskrivs och hur miljön som samhällsproblem definieras. Problembeskrivningen undersöks för det första genom en kvalitativ textanalys när det gäller följande aspekter: Hur talar man om miljötillståndet i miljöreportagen? Hur allvarliga är miljöproblemen? Vilka konsekvenser av miljöförstöringen diskuteras i miljöreportagen? Vilka är konsekvenserna för människor, djur och växter? Vilka miljöproblem beskrivs som allvarligast? Blir miljötillståndet bättre eller sämre? Hur beskrivs miljöförhållandena i miljöreportagen? Beskrivs de som akuta, krisartade eller kanske bara som ”problematiska”? Vilka prognoser görs? Vad eller vem beskrivs som orsaker till miljöproblemen? Vad eller vilka är miljöbovarna?

Problembeskrivningsdimensionen gäller också vem som får uttala sig om miljöförhållandena. I intervjuerna i miljöjournalistiken framträder olika samhällsaktörer och ger sin syn på miljöproblematiken. Jag ser dessa intervjupersoner som miljödiskursens primära problembeskrivare – de är representanter för olika samhällsintressen eller enskilda individer som genom att uttrycka sina problemsyner, åsikter och verklighetsuppfattningar till en väsentlig del bestämmer hur miljöproblemen kommer att definieras. Vilka problembeskrivare står för vilken problemuppfattning? Hur behandlas de olika problembeskrivarna av journalisterna i miljöreportagen? I varje enskilt inslag/reportage kan det förekomma flera parallella diskurser. Jag försöker därför också särskilt notera om t ex journalister och intervjupersoner talar ”olika språk” om miljön.

Problembeskrivningen analyseras också genom en serie kvantitativa textanalyser, där följande aspekter undersöks:

- (1) *Prioriteringen*. Hur prioriteras miljöfrågorna i nyhetsprogrammen? Hur intensiv har miljöbevakningen varit under olika tidsperioder?
- (2) *Ämnesinriktningen* (dagordningen). Vilka olika miljöfrågor och debattteman handlar miljöinslagen om? Vilka miljöfrågor har dominerat dagordningen i nyhetsbevakningen? Dagordningen är den metafor jag valt för att beskriva ämnesinriktningen på miljöbevakningen i TV-nyheterna. Jag kommer att använda begreppet dagordning som en beteckning för de sakfrågor, ämnen eller teman som förekommit i nyhetsprogrammen.
- (3) *Den geografiska orienteringen*. Vilka regioners miljöproblem förekommer i miljöbevakningen?
- (4) *Källorna* (eller miljöbovarna). Vad eller vem beskrivs som orsaken till miljöproblemen? Vilka samhällsverksamheter associeras miljöproblemen till: industrin, energiproduktionen, jordbruk, skogsbruk, varukonsumtionen eller bilismen? Är det den samhälleliga produktionen (industrin) eller konsumtionen (hushållens varukonsumtion, bilismen) som främst identifieras som miljöbovar i miljöinslagen?

- (5) *Problembeskrivarna*. Vilka samhällsaktörer (och de intressen de företräder) får komma till tals i miljöinslagen? Förekommer miljöorganisationer som problembeskrivare? I vilken utsträckning dominerar myndighetsrepresentanter och experter?

Värdeorienteringen handlar om det normativa förhållningssättet till naturen och miljön. Följande aspekter av värdeorienteringen studeras genom kvalitativa textanalyser: Vilka värderingar i förhållande till naturen framkommer i miljöreportagen? Hur betraktas naturen och miljön? Är naturens värde liktydigt med dess ekonomiska, kulturella eller sociala nytta eller har naturen ett egenvärde? Vilken etik förespråkas i diskussionerna om miljön i miljöreportagen? Beskrivs naturens intresse som överordnat eller underordnat människans? Prioriteras människans väl framför naturens? De kvantitativa metoderna är av underordnad betydelse i studiet av värdeorienteringen. Ett försök görs dock att undersöka i vad mån den miljöjournalistiska dagordningen domineras av inslag som handlar om miljöproblem som direkt påverkar människans hälsa och välbefinnande eller om frågor som handlar om hela naturens väl.

Handlingsorienteringen gäller vilken typ av handlingsinriktningar och åtgärdsförslag som diskuteras. Handlingsorienteringen studeras endast genom kvalitativa textanalyser där följande aspekter diskuteras: Handlar miljöreportagen om förslag som betonar vetenskaplig och teknisk ingenjörskonst utan ideologiska debatter, eller om grundläggande systemförändringar? Kan miljöproblemen åtgärdas med administrativa medel? Beskrivs ekonomisk tillväxt som en förutsättning för en god miljö eller tvärtom – ett hot mot miljön? Finns det någon konflikt mellan god miljö och ekonomisk tillväxt? Är miljöförstöring ett vetenskapligt problem som kan lösas genom tekniska och administrativa insatser (t ex lagstiftning) eller är det ett politiskt och ideologiskt problem som kräver omfattande samhälls- och värdeförändringar?

4.4 Den kvantitativa textanalysen

Följande avsnitt beskriver uppläggningsen och genomförandet av den kvantitativa textanalysen.

4.4.1 Uppläggningsen

Analysobjekten i den kvantitativa analysen utgörs av inslag som handlar om ”miljö” och som valts ut med utgångspunkt från den kärnområdesdefinition som identifierades i kapitel 2.⁶⁹ Definitionen utgår från att miljöproblem består av den samhälleliga produktionens och konsumtionens oavsedda och oönskade

bieffekter på levande organismer (människor, djur, växter) och deras biologiska livsbetingelser (dvs ej den estetiska eller sociala miljön). Med beteckningen miljöinslag avses därmed en journalistisk kommentar till eller beskrivning av dessa bieffekters karaktär, orsaker och konsekvenser, av människans försök att kontrollera, bevara eller restaurera livsmiljön (naturvårdsinsatser, lagstiftning, nya tekniker, alternativa produktionsformer), samt av den offentliga (politiska, sociala, ekonomiska) debatten kring dessa företeelser (aktioner, politiska utspel, opinionsyttringar).

Den kvantitativa analysen är baserad på en genomgång av innehållet i nyhets-sändningarna under åren 1961-1991. Jag har – med utgångspunkt från arkivmaterial – gått igenom nyhetssändningar i TV1/Kanal 1 och TV2 under följande år: huvudsändningarna för *Aktuellt/TV-nytt* under åren 1961-1975, 1979, 1984, 1987 samt 1990 och huvudsändningarna för *Rapport* 1970-1991. Totalt ingår en genomgång av innehållet i nyhetssändningarna under drygt 13 000 sändningsdagar. Jag har också gjort en genomgång av miljöjournalisten Barbro Sollers produktion i *Aktuellt* under åren 1973-1987.

Den ursprungliga ambitionen med den kvantitativa analysen var att gå igenom samtliga nyhetssändningar (huvudsändningarna) under perioden 1961-1991 och att då dokumentera alla miljöinslag (åtminstone översiktligt). Materialet visade sig emellertid vara så omfattande att jag var tvungen att göra en avgränsning. Jag beslutade mig då för att så långt möjligt gå igenom *Rapport* i sin helhet, samtidigt som jag valde ut vissa år på sjuttio- och åttioalet för *Aktuellt*. Utgångspunkten var att det är bättre att analysera kontextualiseringsbara avgränsade tidsperioder, snarare än ett slumpmässigt urval av sändningsdagar. Aktuelltstudien kompletterades med en genomgång av Barbro Sollers samtliga miljöinslag och reportage under hennes verkamma period på *Aktuellt*. Eftersom Soller var den huvudsakliga miljöjournalisten på *Aktuellt* under åren 1972-1987, antogs dessa analyser tillsammans ge en mycket god bild av *Aktuells* miljöbevakning under motsvarande period.

Historiska analyser av journalistiska texter konfronteras med särskilda material- och metodproblem. Det är t ex inte alls säkert att de program man vill analysera finns kvar. Vissa metoder är därför inte möjliga att genomföra. Det går t ex inte att göra ett totalurval av inslag om enbart ett fåtal inslag eller program är sparade. Ett stort problem förknippat med historiska studier av TV-program är att ju längre bak i tiden man går desto sämre blir dokumentsituationen. Från perioden 1956-1978 finns t ex inga hela nyhetssändningar sparade i TV-arkivet. Det som finns arkiverat är de enskilda filmade inslagen som har sänts i programmen. Bandade inslag eller inslag som sänts live finns inte kvar (däremot finns vissa bandade inslag också på film). Av de filmade inslagen är många dessutom skadade, klippta (trots att det handlar om originalkopior) eller helt enkelt förkomna. Det är också ett otillgängligt, svårhanterligt material där de flesta filmkopior enbart finns i negativformat. Det säger sig självt att det inte

finns någon möjlighet att titta igenom samtliga sparade filminslag i arkivet för alla sändningsdagar under en 30-årsperiod för att hitta miljöinslag. Den kvantitativa analysen har därför fått baseras på andra källor och beskrivningar av programmets innehåll och struktur.

Det är tre källor jag arbetat med: (1) ”dagböcker” (som innehåller dagen-efter-listor, körscheman och manus), (2) TV-arkivets register (manuellt kortregister för åren 1961–1973, datoriserat från 1974) och (3) Arkivet för ljud och bilds arkiv (ALB). Huvudmaterialet i analysen är de s k *dagböckerna* från nyhetsredaktionerna. Dessa finns sparade på mikrofilm i SR:s dokumentarkiv. De omfattar dagen-efter-listor, manusblad och körscheman för varje nyhetssändning. Dagen-efter-listan består av en kortfattad förteckning och beskrivning av de olika inslag som sänts i en nyhetssändning. Beskrivningen omfattar en kort innehållsbeskrivning av varje inslag, där man också anger vilka personer som intervjuats. Därtill anges vilken reporter som gjort inslaget, den tekniska formen (t ex film, videoband etc), inslagets ursprung (egen film, inköpt eller från distrikten) samt inslagets längd.

Kvalitén på beskrivningen i dagböckerna varierar mycket mellan olika år. Under sextioalet var dagen-efter-listorna synnerligen kortfattade. Jag har då varit särskilt noga med att komplettera med ytterligare källor. En omfattande information finns t ex i TV-arkivets kortregister. Där finns ibland mycket utförliga beskrivningar av inslagens karaktär, särskilt vad gäller de rörliga bilderna och intervjupersonerna. TV-arkivet är resurs för producenterna i den dagliga nyhetsproduktionen, och ett noggrant och detaljerat filmarkiv är grunden för att snabbt hitta arkivfilmer på miljöer och personer som kan användas i den dagliga produktionen.

Målsättningen har naturligtvis varit att hitta samtliga miljöinslag som sänts under de utvalda undersökningsperioderna. Trots detta saknas säkert ändå en del miljöinslag i analysen. En orsak är att vissa dokument har fattats för vissa sändningsdagar eller att dokumenten varit svåra att läsa och förstå (t ex på grund av missfärgningar eller skador). En annan orsak kan vara att jag — trots att materialet gått igenom flera gånger — någon gång brustit i uppmärksamhet och ändå missat somliga inslag.

4.4.2 *Variablerna*

Den kvantitativa analysen ger en representativ men översiktlig beskrivning av inslagens *format* (tidsmässiga omfattning), *inriktning* (vilka ämnesområden, händelser och geografiska områden som bevakningen behandlat), *reportrar* (vilka reportrar som gjort inslagen), *ursprung* (om inslagen är producerade av riksedaktionen, distrikten eller är utlandsproducerade), *produktions/materialtyp* (om inslaget t ex är bandat eller filmat) samt *intervjupersoner* (vilka typer av intervjupersoner som använts i inslagen). Samtliga inslag om miljöfrågor har klassifice-

rats efter följande variabler: sändningstillfälle, inslagslängd, sakområde/ämne, händelse, källa (miljöbov), geografisk lokalisering och intervjupersoner. För ett urval av år har följande variabler klassificerats: rapporter, materialtyp och materialets ursprung.⁷⁰

Variabelförteckning

- (1) *Sändningstillfälle* (år månad dag).
- (2) *Inslagets längd* (i sekunder).
- (3) *Inslagstyp*. Två kategorier finns: antingen upplästa telegram (som kan vara illustrerade med stillbild) eller nyhetsrapport/reportage (som alltid inkluderar film, studiossekvens eller direktsändning/live).
- (4) *Ämne* (sakområde) i olika kategorier. (Se vidare avsnitt 4.4.3 för en detaljerad redogörelse för klassificeringarna).
- (5) *Intervjupersoner* (max fyra) i olika kategorier. Huvudkategorier: forskare och experter, enskilda medborgare, miljöorganisationer, politiker, myndigheter, fackföreningar och näringsliv.
- (6) *Källa* (miljöbovarna). Orsakerna till miljöproblemen kan diskuteras på flera nivåer. En indikator är hur olika miljöproblem relateras till olika "verksamheter" inom den samhälleliga produktionen och konsumtionen. De verksamheter jag identifierat är *industrin* (varav energiproduktionen identifieras särskilt), *skogsbruket*, *jordbruket*, *hushållen* (allmänheten) samt *bilismen*. Jag har försökt att i varje inslag analysera huruvida någon "verksamhet" står i fokus som källa till det miljöproblem inslaget handlar om. Många inslag fokuserar inte alls på någon enskild källa, andra inslag diskuterar många. I de flesta inslag är källan given och tydlig: t ex i inslag om blybensin och bilavgaser (bilismen), industriutsläpp från t ex Rönnskårsverken (industrin), nerskräpning i naturen (hushållen/allmänheten). Det finns dock ett antal inslag där källan som diskuteras inte framgår tydligt av de korta innehållsbeskrivningar av inslagen (manus, registerinformation etc.) analysen baseras på.
- (7) *Geografisk lokalisering*. Denna variabel handlar om vilket geografiskt område det är som berörs av de miljöproblem som diskuteras i inslagen. Utgångspunkten är därmed det geografiska område som drabbas, och inte det geografiska område där händelserna i inslaget utspelas. Regionala miljöproblem diskuteras t ex ibland i riksdagen. De geografiska områden jag identifierar är *Sverige* (uppdelat på riks, lokalt/ej storstad, lokalt/storstad), *Norden*, *Västeuropa*, *Östeuropa* (eller f d Östeuropa), *USA*, *globalt* och *övriga världen*.
- (8) *Händelse*. Denna variabel tar fasta på den journalistiska händelse som inslaget beskriver. För varje inslag har maximalt två händelser kodats. De tre händelser som jag identifierar är aktioner, larmrapporter och olyckor/katastrofer. Aktioner är t ex Greenpeace's skorstensklättringar, trädskramarnas aktioner, demonstrationer etc. Olyckor och katastrofer är t ex Bhopal, Tjernobyl, transportolyckor där farliga ämnen läcker ut, arbetsplatsolyckor (t ex explosioner) och oljeutsläpp. Det finns således ingen gräns för hur allvarlig en

olycka eller katastrof måste vara för att komma med. Larmhändelser är inslag som beskriver expertrapporter där ny kunskap om akuta, allvarliga och riskfyllda miljöförhållanden presenteras.

- (9) *Reporter* (en per inslag). Om flera reportrar ansvarar för inslaget har den kodsats som gjort den största delen (tidsmässigt om detta går att avgöra), annars den som står först.
- (10) *Materialtyp*. Den tekniska form som inslaget producerats i (om detta framgår av arkivmaterialet). Avsikten är främst att avgöra om inslaget är filmat eller gjort med elektronik (video). Jag har också velat se när och hur eng-teknik och ob-teknik använts.
- (11) *Ursprung*. Den redaktion eller det land som producerat inslaget (om detta framgår av arkivmaterialet). Ursprungskälla kan vara *riksredaktionen, distrikten, freelance* eller *inköpt från utlandet*.

4.4.3 Kategoriseringen av miljödebatten

Sammanlagt ingår cirka 5000 miljöinslag i undersökningen. För att kvantitativt kunna beskriva miljöinslagens utveckling över tid krävs att alla de olika debattfrågor, intervjupersoner och händelser som beskrivs i miljöbevakningen kan delas in i ett mindre antal kategorier. En sådan kategorisering innebär med nödvändighet att informationen kring varje enskilt inslag reduceras och förenklas. En kvantitativ undersökning kräver också att man systematiskt tillämpar regler för hur olika inslag skall kategoriseras. En sådan förenkling och systematisering är alltid problematisk att genomföra. Särskilt svårt har det dock varit att kategorisera miljödebatten. Jag skall därför ge en mer ingående beskrivning av hur analysarbetet har gått till när det gäller klassificeringarna av ämnesinnehållet i miljöinslagen.

Miljöproblemen är av den karaktären att de omfattar en mängd olika problemområden som i sina grundvalar hänger samman. Samma miljöproblem kan definieras utifrån källan (t ex industrins miljöproblem, jordbrukets miljöproblem), utifrån de substanser/processer som är orsaken till miljöproblemet (kvicksilver, DDT, svavel), eller utifrån den sk recipienten (den som drabbas av miljöproblemet, t ex rovfåglar, valar, människan, enskilda växtarter etc.). En longitudinell analys kräver dessutom att samma kategorisering används för samtliga tidsperioder. Problemet är att miljödebatten förändras kontinuerligt. Debatten om luftföroreningar ser totalt annorlunda ut idag jämfört med för 30 år sedan och kärnkraftsdebatten 1990 är inte samma debatt som förekom 1960.

Avsikten har varit att dela in miljöfrågorna i ämnestematiska grupper som så långt det är möjligt överensstämmer med TV-bevakningens utseende och miljödebattens olika svängningar. Jag har försökt att hitta ett antal grova huvudkategorier, som kan ge en övergripande och översiktlig bild av ämnesinriktningen

förändringar över tid. Huvudkategorierna kan sedan i sin tur delas upp i ett antal underkategorier, för att medge en detaljerad analys i enskilda frågor. Jag har provat flera alternativa indelningsgrunder, och den som nu presenteras är gjord efter att jag har gått igenom allt materialet mellan två och fyra gånger. Följande huvudkategorier och underkategorier har identifierats:

Vattenkvalitet

Inslag som fokuserar på vattenkvaliteten i olika vattenområden (sjöar, hav, grundvatten), t ex vad gäller förekomst av olika föroreningar, olika källor till föroreningarna och föroreningarnas konsekvenser för levande organismer (växter, fiskar) i vattnet.

- *Insjöar/vattendrag*. Igenväxning, övergödning, föroreningar (från olika källor), fiskdöd i olika sjöar (ej försurade sjöar → svavelutsläpp och försurning, ej svartlistning pga av kvicksilverhalter → kvicksilver).⁷¹
- *Haven*. Miljöförstöringen i Östersjön, Laholmsbukten, havdöd/bottendöd.

Luftkvalitet och försurning

Inslag som fokuserar på luftens kvalitet, t ex förekomst och art av föroreningar, luftens skadlighet för växter och djur, luftföroreningarnas konsekvenser.

- *Svavelutsläpp och försurning*. Kalkning av sjöar, svavelhalt i olja och i luften, skogsskador av försurning.
- *Stadsluften*, smog.
- *Ozonlagret, växthuseffekten* (globala problem).

Miljögifter

Inslag där enskilda (av människan spridda och/eller tillverkade) substansers farlighet står i centrum. Inslagen fokuserar på gifternas ursprung, effekter och miljömässiga konsekvenser för människor och djur. Exempelvis kvicksilver, DDT, kadmium, bly (om ej bly i bensinen, se nedan), hormoslyr, PCB.

- *Kvicksilver*. Kvicksilverbetning av utsäde, kvicksilverförgiftning, kvicksilverfisk, svartlistning.
- *Bekämpningsmedel*. Kemiska bekämpningsmedel (hormoslyr, DDT etc.) som används främst i jord- och skogsbruket.

Bilism och trafik

Inslag där bilismens (och trafikens) miljökonsekvenser står i fokus. Oftast handlar det om bilavgasernas effekter eller om vägtrafikens påverkan på naturen.

- *Bilavgaser*, blybensin.
- *Vägbyggen, brobyggen*, t ex Scan Link, Öresundsbron.

Industriell miljö

Inslag där en enskild industri (t ex Skoghallsverken, Rönnskärsverken, Volvo) eller en enskild industrigrupps utsläpp och miljökonsekvenser diskuteras (t ex massaindustrin, bilindustrin).

- *Industriexploatering*. Diskussioner som föregår en industrietablering, t ex Scanraff.
- *Lokala industrutsläpp*. Debatt om utsläppsnivåer, gränsvärden etc. för enskilda företag.
- *Katastrofer/olyckor*, t ex Bhopal.

Naturskydd, naturvård

Inslag om människans försök att vårda, bevara, rekonstruera eller på annat sätt skydda naturområden, växter och djur.

- *Skydd av växter och djur*. Inslag om människans försök att skydda/bevara skyddsvärd natur, t ex inslag om nationalparker, skyddet av utrotningshotade djur (t ex vargen), fridlysnig.
- *Älvarna*. Debatten om huruvida älvarna skall bevaras eller regleras/byggas ut, t ex Vindelälven, Sölvbackaströmmarna.
- *Lokala naturskyddsstrider* (förutom älvarna). Andra exploateringsstrider, t ex Ranstad, Kynnefjäll.

Kärnkraft

Inslag om kärnkraftens miljökonsekvenser, risker och om faktiska tillbud/olyckor.

- *Kärnkraftslokalisering*. Risker med och konsekvenser av lokalisering av kärnkraftsverk.
- *Kärnavfall*. Kärnavfalllets förvaring, olika förvaringssystem, risker och säkerhetsfrågor (dock ej Kynnefjäll).
- *Kärnkraftsolyckor/tillbud*. Harrisburg, Tjernobyl. Inslag om själva olyckan och dess konsekvenser. Däremot inte kärnkraftsdebatt i allmänhet som följd av olyckan (dessa inslag klassificeras under kärnkraft, allmänt).

Oljeutsläpp/oljekatastrofer

Övrigt

- *Krig och miljö*, t ex Vietnamkriget ur ekologisk synpunkt, bombningen av oljekällor under Gulf-kriget, kärnvapenprovens ekologiska risker (särskilt Muroa).

- *Miljöfarliga varor, sopor och förpackningar.* Diskussioner om varukonsumtionens miljöeffekter. Exempel: sophantering, källsortering, batterier, förpackningar, engångsglas.
- *Matkvalitet, tillsatser i maten, matproduktionens konsekvenser.* Exempel: cyklammat, farliga tillsatser (färgämnen, konserveringsmedel), vinylklorid i förpackningar, kadaverdebatten (nermalning av djurkadaver för användning i djurfoder), antibiotika i djurfoder, djurhantering i det storskaliga jordbruket (djurfabrikerna), alternativ/ biodynamisk odling.
- *Skogsbrukets arbetsmetoder* (dock ej bekämpningsmedel). Exempel: kalhyggen, avverkning av fjällnära barrskogen, regnskogsavverkning, alternativa metoder i skogsbruket.
- *Allmän miljödebatt* (t ex partiernas miljöprogram, allmänpolitisk miljödebatt etc).

I genomgången av nyhetssändningarna har varje miljöinslag systematiskt tilldelats en kontrollkod, som angett hur ”svårt” inslaget varit att koda. Cirka 10 procent av inslagen varje år har varit svåra att klassificera och ungefär hälften av dessa på grund av att de innehållsligt gick på tvärs mellan kategorierna. Den andra hälften var problematiska på grund av att arkivmaterialet om nyhetssändningarna (dagen-efter-listor etc.) var bristfälligt eller svårtillgängligt (t ex att dokumenten var svårsläsliga eller skadade).

4.5 De kvalitativa textanalyserna

Följande avsnitt beskriver uppläggningsen och genomförandet av de kvalitativa textanalyserna.

4.5.1 En typfallsanalys

Den kvalitativa analysen utgörs av en typfallsanalys av cirka 140 miljöreportage från olika tidsperioder. Jag har för det första begränsat analysen till att avse miljöreportage i vid mening. I urvalet ingår inte inslag eller reportage om olyckor och katastrofer. Jag har för det andra bara valt reportage om de miljöfrågor som i många avseenden utgör miljödebattens ”kärna”: vattenföroreningar, luftföroreningar och försurning, miljögifter, industriexploatering etc.

Urvalet är noga övervägt: med utgångspunkt från den överblick och den kunskap om nyhetsinslagens karaktär som den kvantitativa analysen gett samt den kännedom om miljödebattens och nyhetsverksamhetens utveckling som erhållits genom kontextanalysen, har jag valt ut miljöreportage som kan antas vara typiska och betydelsefulla för en viss tidsperiod.

Mina frågeställningar kräver att jag kan jämföra reportage från olika tidsperioder för att kunna uttala mig om förändringar i t ex berättelseformerna över tid. Detta har aktualiserat behovet av att kunna göra en jämförande typfallsanalys. För att kunna göra en systematisk tidsjämförelse har jag valt att granska reportage om samma ämnesområden från olika tidsperioder. Dessa ämnesområden kallar jag för *fokusämnen*. Dessa är (1) *Luftföroreningar och försurning* (totalurval om försurning 1961-1978), (2) *Bilismens miljöproblem* (totalurval om blybensinen 1961-1978) och (3) *Vattenföroreningar* (med fokus på övergödning och vattenföroreningar under sextioalet och på Östersjön under sjuttio- och åttioalet). Inom två av fokusämnena har avsikten varit att så långt som möjligt göra en totalanalys: blybensinen och försurningen. Under åren 1961-1978 har samtliga inslag om dessa frågor studerats (om de inte kommit bort eller varit förstörda).

Urvalet har skett i flera steg: först har jag, med utgångspunkt från den kunskap jag fått utifrån den kvantitativa genomgången och utifrån kontextanalyserna, listat en mängd betydelsefulla inslag. Dessa har jag beställt, antingen i TV-arkivet på SVT eller från Arkivet för ljud och bild. En del av inslagen har då fallit bort eftersom alla "önskvärda" inslag inte finns sparade för perioden 1961-1978. Därefter har en snabb genomtittning gjorts. Efter ytterligare gallring har en kompletterande beställning av inslag skett. På så sätt har en grupp texter som tillsammans antas representera det typiska och väsentliga hos miljöreportagen under en viss tidsperiod identifierats. Först därefter har den detaljerade analysen tagit vid. I Appendix 2 finns en förteckning över samtliga inslag som ingår i reportagestudien.

4.5.2 Ett analyschema

Analysen av reportagen har gjorts efter ett analyschema med flera delfrågeställningar. För varje delfråga har anteckningar gjorts, som i ett senare skede av analysen sammanställts. Metoden förutsätter att man kan gå tillbaka till inslagen om och om igen. Samtliga reportage från tidsperioden 1961-1978 har endast funnits tillgängliga för analys i SVT:s arkiv. De har därför skrivits av i sin helhet (med bildsekvenser, klipp, intervjuer etc.). Inslag från 1978 och senare har gjorts tillgängliga på video genom Arkivet för ljud och bild.

Analyschema

- (1) *Innehållsbeskrivning*.⁷² En exakt avskrift av reportaget, inklusive annonser och påannonser, bildsättning, klipp, uttalanden etc.
- (2) *Diskursen: Miljö-ekonomi*
Diskuteras ekonomiska aspekter av miljöproblemen? Diskuteras miljöförstöring som en "kostnad"? Är kostnaderna för att åtgärda miljö-

problem problematiska? Råder det någon konflikt mellan ekonomi och sysselsättning å ena sidan och miljöhänsyn å den andra? Vad framstår som prioriterat, ekonomi eller miljö?

(3) *Diskursen: Framtidsprognoserna*

Förekommer prognoser om framtiden? Är prognoserna positiva eller negativa? Hur ser hotbilden ut: katastrofkurs, bara "problematisk" eller "det blir bättre"?

(4) *Diskursen: Lägesbeskrivningen*

Framställs miljö tillståndet som katastrofalt och hotfullt eller bara problematiskt? Är det en positiv miljönyhet (läget har förbättrats eller problemet har helt åtgärdats)? Behövs akuta åtgärder eller är läget under kontroll?

(5) *Diskursen: Orsaker, konsekvenser och lösningar*

Diskuteras orsaker till miljöproblemen i inslaget? Diskuteras lösningar på problemen i inslaget? Vad eller vem framställs som miljöbov och på vilket sätt sker detta? Vilken sorts lösningar diskuteras – tekniska, administrativa eller politiska? Framställs lösningarna som enkla eller komplicerade?

(6) *Diskursen: övrigt*

Är det människans eller naturens "hälsa" som står i fokus i inslaget? Talar journalisten och intervjupersonerna "samma språk" om miljön? Kan diskursen i inslaget sammantaget karaktäriseras som ekologisk (miljön utgör ett globalt katastrofhot, knapphetsekonomin sätter gränser för tillväxten, en biocentrisk etik bör tillämpas i förhållande till naturen, och samhällsstrukturella och ideologiska förändringar krävs som lösningar på miljöproblemen) eller miljövärdande (miljön utgör ett problem bland andra, tillväxtekonomi krävs för att få resurser till miljövärd, en antropocentrisk etik bör tillämpas i förhållande till naturen, och vetenskapliga-tekniska lösningar är tillräckliga för att klara miljöproblemen).

(7) *Berättelseformen: den kommunikativa designen*

Vad gör journalisten i inslaget: kommenterar, refererar, analyserar, intervjuar etc? Är journalisten synlig eller osynlig? Visas hon i bild? Deltar journalisten i "händelserna" som visas, eller står hon vid sidan av och iakttar? Vad deltar hon i (experiment i labb t ex)? Hur ställer journalisten frågor? Vilka typer av frågor ställs? Uppträder journalisten som motståndare till intervjupersonen eller är hon neutral? Ifrågasätter journalisten intervjupersonernas argument eller faktauppgifter? Avbryter journalisten respondenten? Utsätter journalisten respondenten för förhörliknande metoder? Kommer hon med följdfrågor? I vilken miljö intervjuas personerna? Hur är de klädda och hur uppträ-

der de? Hur hanterar i.p. journalisten? Verkar respondenten besvärad eller osäker inför de frågor som ställs eller verkar hon säker (kanske till och med förberedd)? Avbryter respondenten journalisten? Hur länge får respondenten framträda? Verkar intervjun klippt och i vilken omfattning?

(8) *Berättelseformen: den audiovisuella designen*

Hur är inslaget uppbyggt? Förekommer speakerkommenterade filmsekvenser, studiosekvenser och intervjusekvenser och hur förhåller de sig till varandra? Förekommer ljudillustrationer och musik? Vilka miljöbilder och miljöskildringar förekommer? Vilka visualiseringar finns? Förekommer grafiska illustrationer och i så fall hur är de utformade? Vad visar de rörliga bilderna? Vilken roll spelar påannonsern i förhållande till resten av inslaget? Hur förhåller sig bild och text/ljud till varandra?

(9) *Berättelseformen: vinklingarna/den tematiska designen*

Vilka vinklingar görs i miljöreportaget? Är perspektivet ett mikro- eller makroperspektiv? Är det abstrakta eller konkreta händelser som skildras? Uppehåller sig reportaget på det objektiva eller det subjektiva verklighetsplanet?

(10) *Berättelseformen: övrigt*

Hur förhåller sig reportaget till tid och rum (tidrumbegreppet). Använder reportaget primärt en analytisk-realistisk övertygelsestrategi eller en dramatisk?

4.6 De kontextuella analyserna

Avsnitt 4.6 redogör för de kontextuella analysernas metod- och materialfrågor. Eftersom beskrivningarna av samhällskontexten och den redaktionella kontexten främst har baserats på analyser av tidigare forskning och omfattande dokumentstudier inriktas avsnittet främst på att redogöra för de huvudkällor som använts.

4.6.1 *Beskrivningen av den redaktionella kontexten*

Analysen av den redaktionella kontexten har varit komplicerad. Orsaken är den stora bristen på forskning om de svenska etermediernas historia. I sökandet efter det journalistiska nyhetstänkandet och nyhetspraktiken har jag därför inte kunnat utgå från tidigare forskning på området. Istället har jag själv fått söka

reda på, pussla ihop och väga samman uppgifter i offentliga utredningar, dokument från Sveriges Radios arkiv, debattskrifter, årsböcker, personaltidningar (*Antennen* och *Vipått*), *Röster i radio-tv*, intervjuer och pressklipp, som alla på olika sätt kunnat belysa dessa frågor.

Offentliga utredningar och Sveriges Radios årsböcker samt jubileumsskrifter (särskilt boken *Hört och sett*, som kom 1974) har varit viktiga källor. Nordströms (1975) *Nyheter i tv under tvåkanaltiden* och *Nyhetsverksamheten inom Sveriges Radio* från 1971 har också bidragit med viktiga uppgifter. Boken *Tala till och tala med. Perspektiv på den svenska radion och televisionen* (1984), med Jörgen Cederberg och Göran Elgemyr som redaktörer, har också använts för att belysa den redaktionella kontextens utveckling. Artiklarna i boken är skrivna av ett antal radio- och TV-medarbetare och dokumenterar etermediehistorien utifrån författarnas egna erfarenheter. Leif Furhammars (1995) undersökning av de dokumentära generernas utveckling inom den svenska televisionen har bidragit med kunskap på flera områden. Särskilt betydelsefull har Furhammar varit för beskrivningen av miljöfrågornas hantering inom den övriga programverksamheten.

Westerståhl och Johanssons (1985) beskrivning av de journalistiska ideologiernas förändring inom Sveriges Radio har också varit en viktig källa för beskrivningen av det journalistiska nyhetstänkandet.

Journalistikens och journalistikårens professionalisering har dokumenterats i ett antal studier. Följande har använts för att få uppgifter om bl a professionaliseringen: Weibull et al (1991) *Svenska journalister. Ett gruppträtt*, Furhoff (1986) *Makten över journalistiken* samt Windahl (1975) *Professionella kommunikatörer*.

Jag har också genomfört intervjuer med samtliga personer som fungerat som miljöjournalister inom svensk nyhets television åren 1961-1994. Intervjuerna har varit mellan 1 och 6 timmar långa. Intervjupersonerna har varit Bo G Eriksson (Rapport 1970-1972 samt på Ekot under sextioalet), Barbro Soller (Aktuellt 1972-1987), Lars Åkerman (Rapport 1985-1986 (50%), 1987-), Eva Marling (Rapport 1971-), Mats Beckman (Aktuellt 1987-1990 samt på TV4 1991-), Hans Rehnvall (Rapport 1981-1987, Aktuellt 1989-), Henrik Ekman (Aktuellt 1989-) och Göran Sjöstrand (Rapport och Aktuellt).⁷³

Slutligen har intervjuer genomförts med ett antal av nyhetscheferna under olika tidsperioder: Bo Isaksson (chef på Aktuellt under sextioalet), Oloph Hansson (chef för Rapport under sjuttioalet) och Lars Jacobsson (chef på Aktuellt under åttioalet).

4.6.2 Beskrivningen av samhällskontexten

När det gäller samhällskontexten finns det numera en grundlig forskning gjord om den svenska miljödebattens historia. Flera forskare har också gjort försök

att dela in miljödebatten och miljöpolitiken i olika faser. Indelningsgrunderna – och därmed periodiseringarna – skiftar något beroende på om man tar sin utgångspunkt i den offentliga debatten, de miljöpolitiska besluten eller miljöopinionen. Med utgångspunkt från dessa studier drar jag slutsatsen att den svenska miljödebatten kan delas in i åtminstone fyra faser.

Den första fasen inleddes i och med industrialismens genombrott i Sverige och varade ända fram till början av sextiotalet. Det var under denna period som en omfattande miljöförstöring började bli kännbar. Miljöskadorna var en direkt konsekvens av flera storskaliga och genomgripande samhällsförändringar som följde i den expanderande industrins, urbaniseringens och motoriseringens spår.

Den andra fasen utgörs av åren 1963-1973. Då skedde genombrottet för miljöfrågorna i den offentliga debatten och grunddragen i den svenska miljöpolitiken etablerades. Den tredje fasen inleddes med den internationella energikrisen. Perioden 1974-1980 dominerades av energi- och kärnkraftsdebatten, vilken kulminerade med folkomröstningen om kärnkraften 1980. Därefter vidtog den fjärde fasen i miljödebatten. Under denna period skedde starten för det första svenska gröna partiet miljöpartiet, och miljöorganisationen Greenpeace bedrev ett uppmärksammat opinionsbildningsarbete. Vid mitten av åttiotalet kunde ett ökat intresse för miljöfrågorna skönjas i opinionen. Miljövägen kulminerade i och med miljövalet 1988, varefter intresset för miljöfrågor minskade bland befolkningen.

I redogörelsen för samhällskontextens utveckling används flera huvudkällor: Statsvetaren Lennart J Lundqvists studie av Naturvårdsverkets tillkomst (1971) utgör en av de första studierna av den svenska miljöpolitiken. Lundqvist har senare också publicerat en rad studier om den svenska miljöpolitiken och policybildningen på miljöområdet. Hans studie av den historiska utvecklingen av den svenska miljöpolitiken har varit särskilt betydelsefull som källa (Lundqvist 1996). Historikern Lars J Lundgren har belyst framväxten av flera miljöfrågor ur ett historiskt perspektiv, t ex energifrågorna, vattenföroreningarna och föroreningen. I artikeln *Miljöpolitik på längden och tvären* (1991a) ger han en översikt över den svenska miljöpolitikens utveckling under 1900-talet. Tillsammans med en annan historiker, Jan Thelander, har han också försökt belysa framväxten av miljö som samhällsproblem ur ett historiskt perspektiv. I boken *Nedräkning på-går* (1989) studeras betydelsen av den politiska arenan, den administrativa arenan och den vetenskapliga arenan för kunskapsbildningen om miljöfrågorna.

Statsvetaren Martin Bennulf (1994) har studerat miljöopinionens utveckling hos svenska folket och statsvetaren Evert Vedung har beskrivit förutsättningarna för miljöpartiets bildande och framväxt ur ett historiskt perspektiv (1991). Loftson et al (1993) har beskrivit den svenska miljöpolitikens karaktär och framväxt (dock med betoning på nutida förhållanden). Jamison et al (1990) har studerat miljörelsens framväxt i ett historiskt och komparativt perspektiv (de jämför det svenska fallet med Nederländerna och Danmark). Även Hillmo och

Lohm (1990), Hedrén (1994) och Sörlin (1991) har bidragit med väsentligt stoff. Dessa studier utgör huvudkällorna för analysen av samhällskontexten. De har kompletterats med en stor mängd andra forskningsrapporter och studier kring olika specialfrågor, t ex Anshelm (1992) och Vedung (1984) om älvstriderna, Landell (1968) om kvicksilverfrågan, Lundgren (1991b) om försurningen, Lindeberg (1983) om blybensinen och Forsberg (1992) om den fysiska riksplaneringen. Jag har också gjort en genomgång av utredningsmaterial och andra offentliga källor. När det gäller kärnkraftsdebatten är Asp (1986) samt Holmberg och Asp (1984) viktiga källor.

Del II

Den speglande miljöjournalistiken 1961-1970

Del II består av tre kapitel som tillsammans behandlar miljöjournalistikens villkor, framväxt och utveckling i nyhetssändningarna under perioden 1961—1970. Kapitel 5 redogör för miljöjournalistikens redaktionella kontext genom att beskriva den allmänna nyhetsverksamhetens utveckling i den svenska nyhetstelevisionen under dessa år. Kapitel 6 belyser miljöjournalistikens samhällskontext: den svenska miljödebattens, miljöforskningens och miljöpolitikens utveckling under sextioalet.

Kapitel 7 beskriver miljöjournalistikens utveckling under perioden 1961—1970. Avsnitt 7.1 redogör för organisationen av miljöbevakningen och granskar bl a hur miljöuppdragen fördelades på redaktionen. Avsnitt 7.2 behandlar de journalistiska uttrycksformerna i miljöjournalistiken. Särskild uppmärksamhet ägnas åt berättelseformernas utveckling under sextioalet. Avsnitt 7.3 behandlar miljödiskursens utveckling, t ex när det gäller prioriteringen av miljöfrågor i nyhetsprogrammet, miljöbevakningens ämnesinriktning, dess geografiska orientering och källorientering samt miljödiskursens karaktär i miljöreportagen. I avsnitt 7.4 diskuteras miljöjournalistikens utveckling i förhållande till sextioalets samhälleliga och redaktionella kontext.

Kapitel 5

Den redaktionella kontexten 1961-1970

Kapitel 5 beskriver miljöjournalistikens redaktionella kontext under tidsperioden 1961-1970 genom att redogöra för den allmänna utvecklingen av nyhets- televisionen inom Sveriges Radio under sextioalet. Avsnitt 5.1 behandlar centrala aspekter av nyhetsorganisationen och nyhetspraktiken under perioden och fokuserar särskilt på programformatets och programinnehållets allmänna utveckling. Avsnitt 5.2 diskuterar och beskriver grunddragen i det nyhetstänkande som dominerade den journalistiska verksamheten under detta decennium.

5.1 Nyhetsorganisationen

Nyheter har alltid utgjort en viktig del i de svenska etermediernas programutbud. Det har däremot inte varit helt självklart hur denna del skall organiseras eller vem som skall ha ansvaret för den. När Radiotjänst startade sin programverksamhet i Sverige 1925 blev nyhetsverksamheten nästan omedelbart en knäckfråga för radion. Pressen, med TT i spetsen, såg radion som ett hot och försökte på olika sätt att förhindra radions utveckling som ett självständigt, konkurrerande nyhetsmedium.¹ En av anledningarna till pressens och TT:s starka engagemang i rundradiofrågan var rädslan för konkurrens om nyhetspubliken. Tidningarnas Telegrambyrå, TT, lyckades i förhandlingarna med staten erhålla monopol på nyhetssändningar i radion.² Vid radiostarten 1925 producerades därför endast en nyhetssändning per dag. Sändningstillfället var på kvällen, som bedömdes utgöra den tidpunkt som ur konkurrenssynpunkt var minst hotfull för pressen. Först 1937 fick Radiotjänst ett aktualitetsprogram i egen regi: *Dagens Eko*. Trettiotalets *Eko* betonade emellertid främst tidsaktuella reportage och kommentarer till dagshändelserna. Den dagliga nyhetsrapporteringen var fortfarande kontrollerad av TT, som gav nyhetsbulletiner morgon, lunch och kväll. Detta monopol bestod i praktiken ända fram till mitten av femtiotalet.

5.1.1 *Det omvälvande femtiotalet och det expansiva sextiotalet*

Perioden från mitten av femtiotalet fram till 1970 kännetecknades av en stark expansion och ett ständigt tillflöde av resurser – i kapital, teknik och personal –

när det gäller radio och TV.³ Denna tid kan allmänt beskrivas som de gyllene åren för de svenska etermedierna och företaget Sveriges Radio. Under mitten av femtioalet kom expansionsplanerna också att inkludera försök med TV-sändningar. Den svenska televisionens reguljära sändningar inleddes under 1956.⁴ Televisionen uppvisade därefter en exceptionellt snabb tillväxt både vad gäller programutbud och hushållstäckning.⁵ Det nya mediet blev snabbt en integrerad del i svenskens vardag. Televisionen blev successivt också en allt mer betydelsefull aktör i samhällsdebatten.⁶

Åren 1955-1958 utgjorde en brytningstid för nyhetsverksamheten i de svenska etermedierna med flera omvälvande händelser och beslut som på olika sätt påverkade etermediernas möjligheter och förmåga att bedriva en självständig nyhetsverksamhet. Nu skedde det verkliga genombrottet för radion som självständigt nyhetsmedium.⁷ För det första byggdes nyhetsprogrammet *Dagens Eko* i radio ut och gavs en ny och mer nyhetsinriktad profil. För det andra startade ytterligare en radiokanal, P2, som också fick också ett eget nyhetsprogram, *Journalen*. Även den nystartade televisionen höll sig med en egen nyhetstjänst. Under sändningsåret 1956/57 sändes 87 editioner av programmet *TV-journalen*, som var det första TV-programmet av nyhetskaraktär i den svenska televisionen.⁸

5.1.2 De första nyhetsprogrammen: *TV-journalen* och *Aktuellt*

TV-journalen var en nyhetsjournal som sändes vid åttatiden på kvällen två dagar i veckan.⁹ Programmet liknade till innehåll och form bioagrafernas filmjournaler. En genomgång av innehållet i *TV-journalerna* i TV-arkivet visar att de innehöll en blandning av korta, filmade inslag om olyckor, brott, evenemang, sensationer, utrikespolitiska händelser, tekniska framsteg och kulturhändelser. Filmbilderna kommenterades av en speaker, men intervjuer förekom också sporadiskt. *TV-journalen* beskrevs i Sveriges Radios årsbok 1957 som ett ”rappt och intressefångande kaleidoskop från in- och utland”.¹⁰ Materialet i programmet kom dels från nyhetsbyråer (detta gällde utrikes nyhetsmaterial), dels från egna journalfilmare och ett antal frilansande fotografer ute i landet.¹¹

År 1958 initierade radiochefen Olof Rydbeck en intern utredning beträffande organisationen av nyhetsverksamheten inom Sveriges Radio. Denna föreslog att nyhetsverksamheten inom radio och TV skulle slås ihop till en enhet. Förslaget tilltalade emellertid inte Sveriges Radios styrelse.¹² Istället fattades ett beslut om att TV och radio skulle ha var sin nyhetsredaktion, men att en gemensam Centralredaktion (CR) skulle förse både radio och TV med nyhetsmaterial i form av uppläsningstelegram.¹³

Televisionen fick nu också ansvar för en egen nyhetstjänst. Det första egentliga nyhetsprogrammet i TV startade 1958 med Gert Engström som chef.¹⁴ Detta program fick namnet *Aktuellt*.

Aktuellt var ett nyhetsmagasin som innehöll reportage, intervjuer och kommentarer, med telegramläsning i skarvarna.¹⁵ Det leddes av en programledare, som presenterade inslagen och läste telegram. Programmets innehåll dominerades av uppläsningstelegram och korta, filmade inslag. Tillgången på material var dock begränsad, särskilt vad gäller de rörliga bilderna. Personalstyrkan var liten och ofta användes frilansfotografer ute i landet.¹⁶ Materialet skickades till Stockholm med tåg, bil eller flyg. Det var svårt att få materialet aktuellt på gatorna och tidsödande transporter. Detta gällde i än högre grad det internationella nyhetsmaterialet, som blev tillgängligt genom avtal med UPI och CBS-ITN.¹⁷ Ett utländskt filmpaket kom dagligen med flyg, men redan vid leveransen till Sverige kunde inslagen vara mer än en vecka gamla.

Aktuellt startade i liten skala med sändningar endast tre dagar per vecka – tisdagar, torsdagar och lördagar. Under 1958 bestod Aktualitetsredaktionen, som producerade *Aktuellt* men också en rad andra program, endast av sju personer.¹⁸ Under 1960 utökades antalet sändningsdagar för *Aktuellt* till fem. Under de första nio månaderna 1961 sändes ett trettio minuter långt *Aktuellt*, fem dagar per vecka – måndag, tisdag, torsdag, fredag och lördag – med starttid klockan 20.00. Från den 2 oktober 1961 påbörjades även TV-sändningar på de förut TV-fria onsdagarna. *Aktuellt* flyttades då fram en halvtimme till 19.30.¹⁹ Samtidigt startades den sena nyhetssändningen *Kvällsnytt*, som utgjorde dagens sista programpunkt.

Programformatet för *Aktuellt* förnyades i samband med nyhetsomläggningen. Programmet inleddes nu med vad som i programtidningen *Röster och Radio-TV* beskrevs som ”en rikt illustrerad nyhetsöversikt” (dvs ett telegramblock med stillbildsillustrationer).²⁰ Denna följdes av bandade eller filmade reportage och nyhetsinslag. Exempel 5.1 innehåller en beskrivning av en nyhetssändning från 1961. Denna får illustrera programmets allmänna uppläggning och inriktning vid sextiotalets början.

Exempel 5.1 Innehåll och uppläggning i en Aktuellsändning den 15 november 1961

TELEGRAMBLOCK (nio telegram, varav fyra var illustrerade med stillbild).

1. Telegram: det inrikespolitiska läget i Finland.
2. Telegram: läget i Kongo (Kivu och Katanga).
3. Telegram: armékonvoj genom Östtyskland.
4. Telegram: kommunistpartiet i USA.
5. Telegram: utrikesminister Halvard Lange till USA.
6. Telegram: Riksgäldskontoret introducerar ett nytt obligationslån.

7. Telegram: danska sjöfartsmyndigheter utreds efter fartygsolycka.
8. Telegram: norskt fiskefartyg gick under utanför Nordkap.
9. Telegram: nya regler för affärsbankernas likviditetskvoter.
10. Väder (live, meteorolog Leo Rannaleet, tid 1'45)

UTLANDSNYTT

11. Finlandsöversikt av Henry Christensson och Per-Olof Karlsson (film, tid ej angiven).
12. Rapport från Helsingfors av Lars Orup (film, tid ej angiven).

INLANDSNYTT

13. Förslagspristävling för handikappade. Kommentator Staffan Beckman (Beckman speaker till film, tid 0'57+1'16).
14. Första spadtaget vid nya tekniska högskolan i Lund. Reportage av Sören Engelbrechtsson (band, tid 0'50).
15. ABC-teatern – Stockholms nyaste teater. Reportage Lennart Winblad (film, tid 1'22).
(Total programtid 28'45).

Nyhetstelegrammen intog en framskjuten position i programmet. Sändningen inleddes med ett omfattande telegramblock, som följdes av väderrapporten. Sist sändes reportage och längre inslag. Man gjorde vidare en uppdelning av nyhetsmaterialet i två block: inlands- och utlandsnytt. Innehållsmässigt bestod *Aktuellt* av en kombination av mjuka inrikesnyheter med human interest-karaktär och hårdare utrikespolitiska nyhetsinslag. I inlandsblocket var inrikespolitiska nyheter mycket sällsynta.

Från och med den 8 oktober 1962 sändes två *Aktuellt* fem dagar i veckan. Kvällsnyttssändningen fick nu ofta karaktären av ett andra *Aktuellt*, främst på grund av att tillgången på nyhetsmaterial var stor sent på kvällen.²¹ På söndagarna förekom endast en nyhetsläsning och en väderrapport. Den 3 mars 1963 startade *Söndagsaktuellt*, vilket innebar att publiken nu under alla veckans dagar fick tillgång till en längre nyhetssändning i TV.²² Nu sändes också flera specialprogram med längre reportage och fördjupad debatt under programpunkterna *Aktuellt special* och *Aktuellt apropå*.

5.1.3 Experiment med programformatet

Under televisionens första decennium bestod TV-utbudet endast av en TV-kanal i Sveriges Radios regi. Successivt restes allt starkare krav på att tillåta starten av ytterligare en TV-kanal. Starka intressegrupper, med näringslivet och dess organisationer i spetsen, utövade påtryckningar för att denna skulle bli reklamfinansierad.²³ SR:s monopol skulle, enligt de kommersiella förespråkarna, utsättas för en öppen, yttre konkurrens. Motståndarna till kommersiell TV, bland annat den socialdemokratiska regeringen, lanserade som motförslag till en reklamfinansierad kommersiell TV tanken på en *inre* konkurrens. Förslaget innebar

starten av ytterligare en reklamfri public service-kanal i Sveriges Radios egen regi.

År 1965, i 1960 års radioutrednings betänkande *Radions och televisionens framtid i Sverige*, framfördes förslag om start av en andra TV-kanal sammansatt av bidrag producerade utanför Stockholm.²⁴ Utredningen framförde således ett förslag som innebar geografisk konkurrens.²⁵ Förslaget om en "Stockholmskanal" och en "Bygdekanal" mötte dock stark kritik och istället förordades ytterligare en Stockholmsbaserad kanal. I enlighet med detta fattade riksdagen 1966 beslut om att Sverige skulle få två konkurrerande (public-service) kanaler: TV1 och TV2.²⁶

I 1960 års radioutredning diskuterades också nyhetsverksamhetens organisation och eventuella samordning, men utredarna kom fram till att man "i rådande läge inte kan eller bör föreslå några förändringar".²⁷ I propositionen som föregick riksdagsbeslutet om TV2 gavs emellertid anvisningar också om nyhetsprogrammets organisation.²⁸ Propositionens förslag innebar en gemensam nyhetsredaktion för insamling, bearbetning och utsändning av korta nyhetsprogram av enbart faktagivande karaktär i radio och television. I övrigt skulle de olika programmenheterna vara fria att "söka också andra nyhetskällor men koncentrera sina insatser på kommentar, analys och reportage".²⁹ Förslaget till ny nyhetsorganisation orsakade en viss offentlig debatt. Oenigheten var också stor inom företaget Sveriges Radio.³⁰

I den riksdagsdebatt som följde med anledning av propositionen fick det ansvariga statsrådet Olof Palme motivera det förslag till modell för nyhetstjänsten inom Sveriges Radio som presenterats.³¹ I både riksdagsdebatten och i propositionen betonades de ekonomiska motiven till en samordnad nyhetstjänst. En fullt utbyggd nyhetsorganisation på varje programenhet skulle bli alltför kostsam. Särskilt när det gällde utrikeskorrespondenterna och produktionen av de dyra nyhetsbulletinerna ansågs en samplanering vara av värde.

Bakom förslaget låg också implicita skäl och överväganden. Förslaget utgick för det första från föreställningen om att det går att skilja faktanyheter och kommentarer åt. När det gällde de rena fakta-nyheterna ansåg man det vara ett krav att svensk TV och radio skulle tillgodose en heltäckning. För det andra ansåg man det vara betydelsefullt att etermedierna kunde erbjuda en mångfald när det gällde kommentarer till nyheterna. Enligt internationella erfarenheter, hävdade Palme i riksdagsdebatten, blir fakta-rapporteringen tämligen likartad. Det område där olika kanaler skiljer sig åt är beträffande kommentarer och analyser.³²

Den nya nyhetslösningen skulle implementeras i samband med starten av TV2 1969. Propositionens intentioner fick dock konsekvenser för nyhetsverksamheten redan under år 1966. I september detta år förändrades programformatet och nyhetsprogrammet klövs i en faktarapporterande del och en kommenterande del. Den första delen rubricerades *Nyheter* och pågick 10 minuter med start 19.00. Omedelbart därefter följde *Aktuellt*, som pågick till 19.25, då

en 5 minuter lång väderprognos följde.³³ I boken *Hört och sett*, som gavs ut i samband med Sveriges Radios 50-års jubileum, hävdas att man ”i nästan scoutmässig iver” ville pröva de riktlinjer som angivits i propositionen.³⁴ Den 18 september 1967 fördes separationen av faktanyheter och kommenterande nyheter ännu ett steg längre. De två sändningarna skiljdes åt till två separata sändningstillfällen: *Nyheter*na fick behålla sin sändningstid mellan 19.00-19.10, men *Aktuellt* förlades till 20.40-21.00.³⁵ Exempel 5.2 visar hur programformatet såg ut den 15 november 1967.

Exempel 5.2 Nyheter och Aktuellt den 15 november 1967

NYHETER

1. Våldsamma opinionsyttringar i New York mot Vietnamkriget (Wilhelm Röhl reporter. Videoband från Eurovisionen, tid 0'39).
2. Telegram: Striderna vid Dak To blossade upp idag igen (karta).
3. Telegram: Rättegångar i Grekland bl a mot kompositören Theodorakis (stillbild).
4. Rapport från riksdagen där bl a skatterna och arbetslösheten debatterades (film, Christina Hansegård reporter, tid 0'45).
5. Industriförbundet överlämnade idag sitt hösttuttalande till statsministern (film, Åke Ortmark reporter, tid 0'29).
6. Högerledaren Yngve Holmberg kräver en skatteutredning om proportionell skatt istället för progressiv (film, Lars-Erik Wänstrand reporter, tid 1'41).
7. Telegram: Svenska Handelsbanken förbinder sig att ställa omkring 100 miljoner till Lärarnas Riksförbunds förfogande.
8. Telegram: Nya belopp för existensminimum fastställda.
9. Telegram: Yrkesutbildningsberedningen presenterar sitt tredje betänkande.
10. Intervju med LO-chefen Geijer om resultatet av cancerinsamlingen (videoband. Sven Strömberg intervjuar, tid 2'19).
11. Rapport från Västtyska socialdemokraternas partikongress (film Uni, Yngve Lundberg reporter, tid 1'01).
12. Telegram: Vita legosoldater som deltog i revolten mot regeringen i Kongo får lov att återvända till Europa.
13. De kortkorta kjolarna har hjälpt upp Storbritanniens handelsbalans (arkivfilm, Ingvar Ernblad reporter, tid 0'23).
14. Väder (live, Curry Melin meteorolog).
(Total sändningstid 14'20)

AKTUELLT

1. Vietnamöversikt (videoband, Henry Christensson reporter, tid 3'38).
2. Svenska facklärarförbundet beslutar att höja ansvarighetsförsäkringen för sina medlemmar. Intervjuer med Torsten Lindqvist, Cecilia Nettelbrandt

- med flera (film, Barbro Lindström och Sven Strömberg reportrar, tid 3'37).
3. Massrättegång i Aten mot regimens motståndare (videoband, Tor Åhman reporter, tid 3'55).
  4. Intervju med direktör Iveroth om Industriförbundets uttalande till statsministern (live intervju, Åke Ortmark intervjuade, tid 3'44).
  5. Telegram: Sverige varnas av den grekiska översten Papadopoulos för sin negativa attityd till Greklands regim.
  6. Telegram: Strider mellan grek- och turkcyprioter söder om Nicosia.
  7. En man som anses vara Hitler-tysklands Gestapochef har gripits i Panama.
(Total sändningstid 18'51).

I *Nybeterna* dominerade nyhetsbulletiner och korta filmade inslag med speakerkommentarer. De längre reportagen sändes i *Aktuellt*. Karaktäristiskt för båda sändningarna var att man nu toppade med huvudnyheten istället för att hålla en strikt uppdelning i inrikes och utrikes nyheter. Inrikespolitiska nyheter, som sällan förekom i *Aktuellt* i början av sextioalet, var nu mycket vanligt förekommande.

Uppdelningen av programmet i en faktadel och en kommenterande del ledde dock till en märklig dubbelbevakning, där *Nybeterna* ofta – efter att kortfattat ha läst upp huvuddragen i nyheten – hänvisade vidare till *Aktuellt*, där utrymme fanns för analyser och kommentarer.³⁶

Vid genomförandet av nyhetsomläggningen gjorde beslutsfattarna inom Sveriges Radio en fullkomlig missbedömning av publikens preferenser och tittarlojalitet. De negativa tittarreaktionerna på den nya nyhetslösningen kunde avläsas i ett antal publikundersökningar.³⁷ Tittarsiffrorna för *Aktuellt* sjönk katastrofalt. I en tittarundersökning, som redovisades i tidningen *Arbetet*, uppvisades en sänkning med över 50 procent!³⁸ I december övergavs därför uppdelningen i *Nyheter* och *Aktuellt*, och rubriken *Aktuellt* användes för det integrerade nyhetsmagasinet, som nu sändes 19.00-19.30. Denna nyhetsorganisation bestod ända fram till TV2-starten i december 1969.

5.2 Nyhetstänkandet

Av fundamental betydelse för nyhetsjournalistikens utveckling i den svenska televisionen under sextioalet var att den folkbildande tjänstemannaregimen, som styrts radions programverksamhet sedan starten 1925, detroniserades och ersattes av en professionell journalistisk regim, med helt andra normer för hur det journalistiska arbetet skulle bedrivas. Professionaliseringen förde med sig att ett nytt, speglade och objektivistiskt nyhetstänkande introducerades på radions och televisionens nyhetsredaktioner.

5.2.1 Slutet för den paternalistiska epoken

Den programpolitik som hade kännetecknat radions programverksamhet under perioden 1925-1956 kunde beskrivas som *paternalistisk*. Den innebar för det första att folkbildningstanken genomsyrade programverksamheten. När det gäller omvärldsorienteringen fanns en uttalad strävan efter att påverka publiken i en särskild riktning: etermedierna skulle sprida goda värderingar, kultur, god smak, bildning och uppfostra till lämpliga levnadsvanor. Den paternalistiska utgångspunkten omfattade också – självklart – ett ovanifrån-perspektiv på publiken. Kunskapspridningen skulle ske från den upplysta och bildade eliten och ner till publiken/folket. Vetenskapsmän och experter på olika områden skulle, på basis av tillgänglig kunskap och erfarenhet, tala om hur saker och ting förhöll sig.³⁹ Allmänheten skulle upplysas och uppfostras. Den danske forskaren Ib Bondebjerg (1990) beskriver motsvarande tidsperiod i Danmarks Radio som präglad av en enhetskultur-ideologi:

*(E)nhetskultur-ideologien, knytter sig til forstillingerne om de elektroniske medier som formidlere af en fælles kvalitetskultur, som blot skulle formidles ud til endnu uuddannede befolkningslag. Den lå bag hele velfærdsstatens kultur og uddannelsespolitik og bragte os naturligvis vigtige skridt på vejen mod større likhed.*⁴⁰

En annan komponent i den paternalistiska programpolitiken var konsensusperspektivet på samhället, vars utgångspunkt var att det i grunden råder en harmoni mellan olika samhällsintressen. I programverksamheten skulle det gemensamma framhävas och konflikter och kulturell splittring undvikas.⁴¹ Ett konkret uttryck för konsensusperspektivet bestod t ex i undvikandet av kontroversiella samhällsfrågor i programverksamheten. Partipolitiken var främsta stötestenen och inrikespolitik undveks nogsamt. Ett annat uttryck var försiktigheten, som närmast kan beskrivas som underdånighet, mot makthavare och andra inflytelserika beslutsfattare inom politik, myndigheter och näringsliv. Omvärldsorienteringen i förhållande till samhällets beslutsfattare präglades således av ett anpassningstänkande.

5.2.2 Professionaliseringen av Sveriges Radios nyhetsjournalister

Stora förändringar skedde under femtiotalet och början av sextiotalet när det gäller Sveriges Radios programpolitiska principer, vilket också i hög grad påverkade nyhetsverksamheten. Under 1955, då radiochefen Olof Rydbeck tillträdde, genomfördes en upprustning av radions nyhetstjänst. TT:s monopol på nyhets-sändningar i radion bröts och i radions nya P2 sändes nyhetsprogrammet *Journalen*, som också innehöll nyhetsbulletiner. Ny chef för *Dagens Eko* blev 1956 Per Persson, som styrde *Ekot* i riktning mot en konkurrenskraftig och nyhetsmässigt offensiv profil. I Perssons programförklaring för det nya *Ekot* fram-

ställs *Ekot* nu som en aktiv konkurrent till pressen om det dagsaktuella nyhetsmaterialet. Programmet skulle sträva efter nyhetsmässighet och inte undvika brännbara och kontroversiella ämnen.⁴² Cederberg och Elgemyr (1984) beskriver sextioalet som frigörelsens tid inom SR, då journalisterna gjorde sig fria från påtvingade och självpåtagna tvångströjor.⁴³

Förändringen av nyhetstänkandet inom Sverige Radio kan både ses som ett uttryck för och som en konsekvens av den professionalisering av journalistkåren i Sverige som inletts under femtioalet. Inom pressen förlorade parti pressen greppet om journalisterna och nyhetsjournalistiken gjordes friare från partiernas ledband. Det fanns nu också en strävan efter att skapa en gemensam yrkesutbildning och gemensamma yrkesetiska regler för kåren som helhet. En formell yrkesutbildning för både press och etermedier gavs vid de nystartade Journalistinstitutet, som senare blev till Journalisthögskolorna.⁴⁴ Man försökte också verka för en anslutning av yrkeskåren till en gemensam fackförening. Svenska journalistförbundet började också systematiskt rekrytera radio- och TV-journalister.⁴⁵

Den paternalistiska programpolitiken under Radiotjänsts första decennier hade implementerats av programtjänstemän. Dessa hade ofta en akademisk bakgrund och de var präglade av en yrkesmässig identitet som män i staten, vilket medförde att de hade samhällsintresset och inte publikintresset som ledstjärna i programverksamheten. Programinnehållet anpassades förmodligen i hög grad till det som dominerande samhällsinstitutioner och beslutsfattare ansåg vara lämpligt och önskvärt.

När professionaliseringen nu nådde även Sveriges Radios nyhetsredaktioner skaffade sig den nya generationens programarbetare en ny yrkesmässig identitet som professionella journalister, med helt nya normer för hur journalistiken skulle bedrivas. Den professionella journalistikens främsta utgångspunkt var att makten över nyhetsutbudet skulle ligga hos journalisterna, som i sin tur skulle se *publiken* som sin främsta uppdragsgivare. Det var journalisterna som självständigt, utifrån professionella kriterier, skulle avgöra vad som skulle bevakas och på vilket sätt bevakningen skulle ske. Den professionelle journalisten skulle uppträda självständigt gentemot makthavare och samhällets beslutsfattare och inte sky kontroverser eller väja för kritik. Allt som var viktigt och intressant för publiken (dvs kunde sägas ha ett allmänintresse) skulle kunna belysas och inga ämnen skulle vara tabubelagda.

5.2.3 *Det speglade nyhetstänkandet*

Nyhetstänkandet under sextioalet präglades generellt sett av ett speglade nyhetsideal. Nyhetssynen var ett uttryck för en anpassningsfilosofi både i förhållningssättet till publiken och till samhällets dominerande institutioner och

beslutsfattare. Att fungera som neutral speglare av samhällsföreteelserna betraktades som etermediernas huvuduppgift. Det var inte någon primär ambition att aktivt vilja förändra samhället eller att påverka de politiska besluten. Sextioalets nyhetsjournalistik betonade fortfarande ett konsensusperspektiv på samhället och den resulterade i en nyhetsrapportering som fokuserade på de sammanhållande dragen i samhället och som undvek kritik och konflikter.⁴⁶ Det speglande nyhetstänkandet hyllade den neutralt, osynligt och opartiskt journalisten som i rollen som fristående observatör rapporterar om händelseutvecklingen. Föreställningen om att nyheterna kan och bör reflektera de viktigaste och intressantaste händelserna till publiken på ett neutralt och ovinklat sätt utgör en central komponent i speglingsidealet.

Sextioalets nyhetstänkande kan ses som ett uttryck för en objektivistisk grundsyn på hur verkligheten skulle skildras i journalistiken.⁴⁷ I *Sveriges Radios Årsbok 1965* beskrivs policyn för Nyhetsredaktionen i följande korta slogan: "Observera snabbt, informera rikligt och kommentera opartiskt."⁴⁸ I den speglande och objektivistiska nyhetspraktiken under sextioalet utgjorde saklighet, opartiskhet och neutralitet hörnstenarna.⁴⁹ I *Sveriges Radios Årsbok* från år 1962 ger Karl-Erik Lundevall en redogörelse för de rådande programpolitiska principerna om saklighet och opartiskhet.⁵⁰ I artikeln beskriver Lundevall saklighet och opartiskhet som fundamenten för ett företag med ensamrätt: de utgör grunden för företagets legitimitet. SR:s journalister skall, med undantag för demokratiska och liknande värden, inte uttrycka egna åsikter eller på annat sätt ta ställning i kontroversiella frågor. Olika åsiktsriktningar skall få komma till tals i programmen men de skall balanseras på ett rättvist sätt.

Kravet på att ge objektiv information står dock ibland i motsatsställning till kravet på opartiskhet. Lundevall betonar då att makten över nyhetsutbudet måste ligga hos journalisterna och att opartiskheten därför måste tillgodoses i programverksamheten som helhet:

Att sanningen kan gynna en part och missgynna en annan är uppenbart, men detta bör inte hindra Sveriges Radio från att i program låta framföra sanna påståenden eller från att utesluta parter och åsikter, som är oväsentliga för sammanhanget.⁵¹

Alla slags ämnen skulle kunna behandlas.⁵² Lösningen på dilemmat är, enligt Lundevall, att journalistiken grundas i gemensamma nyhetsvärderingsprinciper hos press och etermedier:

Sveriges Radio hävdar bestämt att frågan om vilka nyheter som skall publiceras bör avgöras genom seriös journalistisk nyhetsvärdering. Ett urval, som siktar till att alla jämförbara parter skall bli lika företrädna i nyhetsprogram, skulle ofta medföra både förtigande av nyheter och kompletterande med material, som varken är nytt, väsentligt eller intresseväckande. Ett sådant manipulerande med nyhetstjänsten vore partiskt och vilseledande. Denna princip berättigande ifrågasätts stundom med hänvisning till oklarheten om vad som

menas med en nyhet. Men även om nyhetsbegreppet är svårt att definiera så tycks de olika nyhetsorganens bedömning av vad som är de stora nyheterna tämligen väl sammanfalla. Jämför man t ex morgontidningarnas förstasidor, så är det i stort sett samma nyheter som återfinns i var och en av dem.⁵³

Det nyhetstänkande som etablerades i och med professionaliseringen av etermediejournalisterna innebar därmed också en tro på existensen av universella och enhetliga nyhetsvärden. Pressens nyhetsvärdering framstod som ett ideal. Press och etermedier betraktades som konkurrenter på en gemesam nyhetsmarknad, men det var storstadspressens traditionella nyhetsvärdering och nyhetspresentation som också skulle appliceras på radio och TV.

I boken *Journalist i press, radio och TV* från 1967 skriver t ex Håkan Unsgaard att

etermediernas nyhetsvärdering journalistiskt i stort överensstämmer med de större morgontidningarnas. Saklighet och opartiskhet är riktmärken för bägge kategoriernas verksamhet. Skillnaderna ligger huvudsakligen på formplanet. Man kan självfallet fråga sig om denna likhet beror på att etermediernas journalister i många fall kommer från dagspress. Troligen är att det finns en *gemensam grundsyn*, även om den inte alltid finns klart kodifierad.⁵⁴

Den anpassningsinriktade omvärldsorienteringen i nyhetstänkandet under sextioalet omfattade också förhållandet till publiken: journalistiken skulle nu anpassa sig till sin publik istället för att påverka den, vilket varit fallet under den paternalistiska folkbildningsepoken. De folkuppfostrande dagarna var över: nu skulle man ge publiken det publiken ville ha.

Statsvetarna Westerståhl och Johansson (1985) menar att den nyhetsideologi som satte sin prägel på nyhetsverksamheten i slutet av femtioalet och början av sextioalet hade publiksmaken som främsta riktmärke. De sammanfattar denna nyhetssyn på följande sätt:

De journalister som från 50-talets mitt satte sin prägel på SRs nyhetsredaktioner hade medvetet och i ett slag detroniserat folkbildningsidealet. Moraliska värderingar skulle inte styra nyhetsbedömningen, 'vi är inga folkskollärare'.⁵⁵

Det var, enligt Westerståhl och Johansson, inte bara fråga om att släppa in andra nyheter än tidigare. Det var inte heller tal om att anpassa sig till TTs 'torra normalprosa'. Journalistiken i pressen – med endast smärre restriktioner – var den tydliga förebilden. Målet var ett enda: att spegla de händelser i världen som intresserade lyssnarna (och tittarna).

Nyhetstänkandet omfattade emellertid också en bestämd publiksyn. I dokumentet *PM om aktuellt* från 1958 skriver Nyhetsredaktionens chef Gert Engström att köttet i varje nyhetssändning ju är de hårda nyheterna, som upplyser folk om att någonting inträffat. Men, fortsätter Engström

(f)ör att vi ska vara säkra på att få lyssnarna att komma tillbaka för att se mer eller rättare sagt för att skapa känslan hos dem, att nyhetssändningarna är något som de inte kan undvara, måste vi givetvis även tänka på att servera vissa portioner lättare nyheter, som både roar och underhåller.⁵⁶

Underhållningsprincipen i samband med presentationen av nyheter är, hävdar Engström, på inget vis en ny idé. Det är viktigt att nyhetsproducenterna aldrig glömmer sin publik och att de avpassar programmet efter vem det är som tittar:

När vi vet att vi har familje-publik är det bäst att undvika hårda nyheter. Under middagstid undviker man lämpligen tragedier, våld o.d. och mitt på dagen kan man huvudsakligen sända inslag som mest sannolikt tilltalar den kvinnliga publiken.⁵⁷

Man utgick från att publiken i TV-soffan inte vill bli oroad, skrämmd, upprörd eller illa berörd. Det gäller därför att balansera det hårda och svåra nyhetsmaterialet med det lätta och positiva. Nyhetstänkandet i *Aktuellt* tog således sin utgångspunkt i en publikuppfattning där nyheternas underhållningsfunktion gavs samma vikt som informationsfunktionen. Kuriosa och human interest sågs som självklara komponenter i nyhetsurvalet.

5.2.4 Konflikter om nyhetstänkandet

Omvandlingen av yrkesrollen från programtjänsteman till professionell journalist gick inte konfliktfritt. Det nya sättet att bedriva journalistik ledde inte bara till debatt mellan Sveriges Radio och centrala samhällsinstitutioner som partier, folkrörelser och näringsliv. Det var också en omvandling som ledde till interna kontroverser mellan ledning och enskilda journalister liksom mellan olika journalistgrupper.⁵⁸ Inom företaget konfronterades de gamla nyhetstjänstemännen med de offensiva, pressinspirerade journalisterna (som ofta rekryterades från pressen).⁵⁹

Den interna debatten handlade dels om journalistiska metoder, dels om innehållsliga aspekter på programverksamheten. I radioprogrammet *Utfrågningen* skapades t ex i början av sextioalet den kontroversiella sk skjutjärnsjournalistiken. Lars Lönnroth och Herbert Söderström beskriver i boken *Skjutjärn* (1964) denna som

korta, direkta och oftast mycket noggrant förberedda frågor, som den intervjuade inte får ta del av i förväg och som har provokativ, polemisk karaktär eller berör mer eller mindre tabuerade områden. Om den intervjuade ger vaga eller undvikande svar, återkommer intervjuaren gärna på nytt till ämnet tills han fått ett bestämt besked.⁶⁰

Lars Madsén pekar, i ett inlägg i *Sveriges Radios Årsbok* 1964, på generationsmot-sättningarna i synen på den nya aktiva journalistiken och skjutjärnsintervjun.

Madsén själv såg sig som representant för de journalister som omfattade ”ett vetenskapligt färgat synsätt, som mera sakligt vill utreda” till skillnad från dem som omfattade ett synsätt som var mer ”tidningsjournalistiskt, som gärna vill stimulera publikintresset med sensation av något slag”.⁶¹ Han framförde följande argument mot det som han kallar för mopsintervjun:

Vi reagerar på mopsintervjun. Låt bli att prata medan jag avbryter. Vi reagerar när utfrågaren inte vill förstå svaren. Det är förlåtligare, när han uppenbarligen inte begriper. Vi reagerar, när vi känner, att här gäller det att göra en panggrej, istället för att ta reda på hur det verkligen förhåller sig/.../Vi skäms, när skjutjärnsjournalisten inte ens kan skjuta. Vi beundrar en del intervjuoffers tålmod och talang att ge så bra svar på så tomma frågor. Vi undrar över tron att snabba frågor, där den utfrågade skall få andrum till eftertanke, skall kunna ge sannfärdigare svar. Skall han bringas på fall genom förvirring? Vi undrar över tron att den som vinner en debatt har rätt/.../Skjutjärnsjournalistiken är en nödvändig medicin mot tidens PR-sjuka har en försvarare sagt. Ja, en del ont måste med ont fördrivas. Men bakterier och virus blir snart resistenta mot nya mediciner. Om denna smittsamma ton breder ut sig, när tar vår goodwill slut och när börjar folk vägra medverka?⁶²

Madsén kan ses som en representant för den grupp av programmedarbetare vars journalistiska ideal formats under folkbildningsepoken. Dessa befann sig nu i motsatsställning till den nya professionella journalisterna där dagspressens nyhetsvärdering och presentationsformer utgjorde idealen.

Även om den speglade nyhetssjournalistiken dominerade den journalistiska praktiken under sextioalet fanns också andra utvecklingstendenser. Redan i Lundevalls redogörelse för de programpolitiska principerna i *Sveriges Radios årsbok* (1962) hävdas att Sveriges Radios uppgift också innefattar kritisk granskning och värdering av kultur- och samhällsföreteelserna.⁶³ Skjutjärnsjournalistiken kan ses som en indikator på de nya journalistiska strömningarna i riktning mot en aktiv, granskande, samhällskritisk journalistik, som började göra sig gällande redan under sextioalet. Nu sändes ett antal samhällsreportage som skapade en intensiv debatt om etermedierna som samhällskritiker och samhällsgranskare. Kritiken framfördes av främst av de samhällsaktörer utanför Sveriges Radio som upplevde sig ”drabbade” av bevakningen.⁶⁴

Under senare delen av sextioalet utvecklades utrikespolitiken – i synnerhet Vietnamkriget – till heta politiska frågor och bevakningen av dessa ledde till en debatt om vänstervridning och vinkling i nyhetsrapporteringen. När det gäller den inrikespolitiska nyhetsverksamheten blev bevakningen av LKAB-konflikten, som började i december 1969, särskilt omdebatterad. SR:s bevakning av strejken var mycket omfattande. Det visade sig i efterhand att nyhetsredaktionerna spenderat hela en åttondel av det programårets resurser på bevakningen.⁶⁵ Bevakningen kritiserades både för den oproportionerliga bevakningsintensiteten och för vinkling i bevakningen till de strejkandes förmån.

Det var således särskilt frågan om journalistikens partiskhet som blev omdebatterad. Med anledning av kritiken mot Sveriges Radio fick professor Jörgen Westerståhl i uppdrag att undersöka Sveriges Radios och storstadspressens agerande under flera stora nyhetskändelser. Forskningen resulterade i en serie forskningsrapporter som tog upp bevakningen av Vietnamkriget, valrörelsen 1968 och LKAB-konflikten. I Westerståhls analyser stod frågan om huvuvida någon part gynnades i nyhetsbevakningen i olika medier i fokus. Slutsatserna summerades i boken *Objektiv nyhetsförmedling* (1972). Westerståhls slutsatser var att radio och TV:s nyhetsredaktioner när det gäller partiskheten oftast hamnade i mitten av den skala som storstadspressens bevakning bildade. Etermedierna framstod därmed varken som särskilt partiska eller vänstervridna.⁶⁶ Detta hindrade dock inte att en mängd organisationer och institutioner var missnöjda med nyhetsrapporteringen.⁶⁷

Näringslivet undgick nu inte heller kritik i programverksamheten. Under 1963 sändes ett TV-reportage, producerat av Karl Axel Sjöblom och Roland Hjelte, som hette *Kan vi lita på läkemedelsindustrin?* I oktober 1966 gjorde Roland Hjelte, Ingrid Dahlberg och Lars Hjelm reportaget *Svart vecka i Nimba*, som handlade om det av Grängesbergsbolaget administrerade gruvföretaget Lamco i Liberia.⁶⁸ Båda dessa reportage ledde till starka reaktioner från företagets sida. Inget av dessa program innehöll dock, enligt en av producenterna själv Roland Hjelte, någon skjutjärnsjournalistik.⁶⁹ Kritiken gällde snarare det nya förhållningssätt från journalisternas sida gentemot sina programobjekt som tillämpades i reportagen. Reportagen gav uttryck för en ny, aktiv, undersökande, kritisk journalistroll, som också kan ses som uttryck för en annan journalistisk grundsyn än den speglade. Denna går hos Westerståhl och Johansson (1985) under beteckningen "samhällsbevakning i kritisk anda".⁷⁰

Den kritiskt granskande journalistiken tycks dock först ha etablerats i den politiska bevakningen, i kulturbevakningen, i den allmänna samhällsjournalistiken och i radions nyhetsverksamhet.⁷¹ Det var först i och med starten av TV2 1970 som den kritiskt granskande samhällsjournalistiken etablerades också på televisionens nyhetsredaktioner. Slutsatsen är därmed att det speglade nyhetstänkandet hade det dominerade inflytandet över nyhetsverksamheten på *Aktuellt* under hela sextioalet. Det tycks också generellt sett ha funnits en grundläggande uppslutning kring och lojalitet mot de restriktioner som lagar och avtal lade på etermediernas verksamhet. För nyhetsverksamheten i televisionen utgjorde kraven på saklighet och opartiskhet de mest fundamentala principerna.

Kapitel 6

Samhällskontexten 1961-1970

Detta kapitel beskriver miljöjournalistikens samhällskontext under åren 1961-1970. Det är utvecklingen av den svenska miljöforskningen, miljödebatten och miljöpolitiken som står i fokus i redogörelsen.

Under sextioalet skedde genombrottet för miljöfrågorna i den offentliga debatten, där man börjar tala om "miljöproblem" som en samlande beteckning för de negativa effekter den samhälleliga produktionen och konsumtionen orsakar i naturen. Naturskydd, gifter, utsläpp och föroreningar började betraktas som delar i ett större problemkomplex och som gemensamma angelägenheter för hela samhället. Forskare, myndigheter och naturvårdare började mötas och diskutera miljöförstörelsens orsaker och konsekvenser. Miljöforskning etablerades som ett naturvetenskapligt forskningsområde. Även de politiska partierna började intressera sig för miljöfrågorna. En rad miljöpolitiska program antogs, flera utredningar initierades och en rad miljöpolitiska beslut fattades. Under loppet av ett fåtal år lades grunden för hela den svenska miljöpolitiken.

Det är emellertid svårt att förstå händelseutvecklingen under sextioalet om man inte också ser hur sextiotalsdebatten har rötter i den debatt om föroreningar och naturskyddsfrågor som fördes redan under 1900-talets första decennium. Därför inleds kapitlet med en kort bakgrundsbeskrivning av miljöpolitikens och naturskyddsdebattens utveckling under perioden 1900-1960.

6.1 Bakgrund: miljöpolitiken och miljödebatten åren 1900-1960

Detta avsnitt skildrar hur miljöpolitiken och miljödebatten utvecklades under 1900-1960.

6.1.1 Miljölagstiftningens rötter

År 1902 diskuterade riksdagen för första gången det vi idag kallar miljöproblem.¹ Den gången handlade diskussionen om lokala luft- och vattenföroreningar från industrin, som betraktades som olägenheter som drabbade lantbruket, fisket och de boende i de närmaste omgivningarna. Debatten om förore-

ningarna fortsatte i riksdagen under åren 1903-1906 samt 1908 och resulterade i att en utredning kom till stånd, den s k Dikningslagskommittén.

Förslaget som utredningen presenterade år 1915 var för den tiden mycket radikalt. Det innehöll bland annat krav på koncessionstvång och en årlig koncessionsavgift för miljöstörande verksamheter. Utredningens förslag realiserades emellertid aldrig. Under 1921 avfärdades det av regeringen, med motiveringen att det inte förelåg något behov av någon särskild lagstiftning och reglering på området. vattenföroreningarna kunde lösas genom utspädning och självrening. Industrin fick inte onödigtvis betungas. Först 1956 tillkom en särskild förprövningskungörelse, som innebar att vissa industrier inte fick anläggas innan de fått tillstånd i vattendomstolen. Samtidigt inrättades en vatteninspektion med rådgivande uppgifter.² Vattenföroreningarna fick så en viss reglering. Utsläpp av föroreningar i luften var vid sextiotalets början ännu inte lagreglerade.

6.1.2 Naturskyddslagstiftningens rötter

Den svenska naturskyddslagstiftningen grundlades också vid sekelskiftet. Liberalen Karl Starbäck (riksdagsman, lektor och botanist) föreslog 1904 i riksdagen att skyddet av landets natur och naturminnesmärken borde utredas.³ År 1909 antogs Sveriges första naturskyddslag. Den gjorde det möjligt att skydda vetenskapligt och estetiskt värdefull natur genom tillskapandet av nationalparker, naturminnesmärken och genom fridlysning av hotade växtarter.

De naturskyddsintressen som framfördes vid den här tiden betonade estetiska och vetenskapliga motiv för naturskyddet. Naturen skulle skyddas *mot* människan, *för* vetenskapen. Uppsalaprofessorn Rutger Sernander blev den främste företrädaren för det rationella och vetenskapliga naturskyddet.⁴ I 1909 års naturskyddslag blev Kungliga vetenskapsakademien (KVA) med sin naturskyddskommitté (KVAN) rådgivande organ i naturskyddsfrågor.

Under 1930-talet skedde en förskjutning i synen på naturen och naturskyddet och naturens sociala aspekter blev mer framträdande. Friluftsliv och naturupplevelser blev folkliga nöjen under fritiden. Naturskyddet fick nu också kulturella inslag. Man skulle skydda hela landskapstyper och bedriva landskapsvård. Naturen skulle nu skyddas *åt* människan, inte *mot* henne.

Successivt började också ekonomiska aspekter på naturen och naturtillgångarna uppmärksammas. Den ekonomiska tankegången inkluderade föreställningen om ett rationellt utnyttjande av naturtillgångarna.⁵ De ekonomiska aspekterna blev särskilt framträdande under 1950-talet, då trycket på naturtillgångarna ökade. Ett ökat energibehov ledde till planer på ytterligare exploatering av dittills orörda älvar. Nya utredningar kom till stånd, där naturskyddet successivt flyttade fram sina positioner. I 1946 års naturskyddsutredning betraktades naturskyddet som en statsangelägenhet, som måste ingå som ett nödvändigt led

i statsmakternas samhällsreglerande verksamhet.⁶ I 1952 års naturskyddslag fastslogs att naturen är en nationell tillgång som skulle skyddas och vårdas.

6.1.3 Miljösynen: problemöar underordnade de ekonomiska intressena

Under perioden 1900-1960 byggdes således en lagstiftning mot vissa typer av föroreningar och utsläpp upp. Det fanns också en grundläggande men bristfällig arbetarskyddslagstiftning och naturskyddslagstiftning. Men kännetecknande är, för det första, att lokala föroreningsproblem, arbetarskydd och skydd av enskilda naturområden eller sällsynta växter hanterades som ”problemöar” utan koppling till varandra.

För det andra var föroreningsbegränsningarna och naturskyddskraven under hela tidsperioden fram till sextioalet helt underordnade de ekonomiska intressena. Föroreningarna uppfattades som lokala olägenheter, som skulle regleras med hänsyn till de ekonomiska skador och till de hälsoproblem som utsläppen orsakade. Intressant och estetiskt eller vetenskapligt värdefull natur kunde skyddas om den inte behövdes till något annat, men industrins expansion fick inte hindras. Industriell tillväxt sågs som garanten för välståndets utbredning. Naturen var till för människan, som var fri att utnyttja den för sociala, kulturella, vetenskapliga eller ekonomiska syften.

6.1.4 Den offentliga debatten och opinionsbildningen

Fram till början av sextioalet fanns inte någon större offentlig debatt om naturskydds- och föroreningsfrågor. Luft- och vattenföroreningsfrågorna togs upp av riksdagsmän från drabbade regioner, men det var knappast en debatt som fick någon större spridning. På naturskyddssidan dominerade personer associerade med Svenska naturskyddsföreningen, SNF, opinionsbildningen. SNF grundades 1909 och dominerades vad starten av en vetenskaplig och socio-ekonomisk elit, knuten till KVA (Kungliga Vetenskapsakademien) och STF (Svenska Turistföreningen). Föreningen blev sedan samlingsplatsen för efterkrigstidens naturvänner.⁷

Föreningen förespråkade till en början ett rationellt och vetenskapligt motiverat naturskydd. Syftet med bildandet av SNF var dock att skapa en massorganisation. Men medlemmerna strömmade inte till i någon större omfattning. Fram till 1940-talet pendlade medlemsantalet mellan 2000 och 3000.⁸ Under 1930-talet fick SNF – efter omfattande interna strider – en ändrad profil. Historikern Desiree Haraldsson beskriver denna övergång i engelska termer: från ”preservation” till ”conservation”.⁹ I 1952 års naturskyddslag fick SNF en officiell status som rådgivande organ i naturskyddsfrågor.¹⁰ Under femtioalet

ökade SNF:s medlemstal markant. Från 1955 till 1963 fyrdubblades antalet medlemmar.¹¹ Från 1953 började SNF ordna årliga naturvårdskonferenser med olika ämnen som tema. Dessa konferenser blev mycket betydelsefulla både politiskt och vetenskapligt, eftersom de skapade ett forum där experter från olika discipliner och beslutsfattare kunde mötas.

Författaren Bo Rosén, som sedan femtiotalet varit engagerad i naturvårdsfrågor, menar att det under 1950-talet också fördes en offentlig miljödebatt, som han kallar "den glömda miljödebatten".¹² Han ger då exempel på pressdebatt från främst Expressens och Dagens Nyheters kultur- och debattsidor. Debatten gällde särskilt naturskyddsfrågor, i synnerhet frågan om vattenregleringar och bevarandet av älvarna. Det finns emellertid anledning att anta att den redaktionella behandlingen i övrigt var mycket sparsamt förekommande. Westerståhl och Johansson (1985) har undersökt ämnesvalet i inrikesmaterialet i svensk radio (*Dagens eko*) och pressen från 1912 till 1960.¹³ Fram till 1948 var utrymmet för det som de definierar som "miljöfrågor" i det redaktionella materialet aldrig över 1 procent. Under 1960 ägnade storstadspresen 1,4 procent av utrymmet åt ämnen som kan kategoriseras som "miljöfrågor". Motsvarande siffror för landsortspresen var 1,2 och *Ekot* 0,3.

Miljödebatten i Sverige fördes således ända fram till början av sextiotalet främst på vad som kan kallas en samhällelig elitnivå. Den engagerade forskare, vetenskapsmän, enstaka politiker samt naturvårdare och naturvänner inom SNF och Svenska Turistföreningen.¹⁴ Det var först på sextiotalet som miljön kom upp på massmediernas dagordning och därmed kunde spridas till den breda allmänheten. Då uppstod för första gången något som kan kallas för en allmän miljöopinion.

6.2 Opinionsbildningen

Det var under sextiotalet som den offentliga debatten om miljöfrågorna startade och som de politiska partierna började intressera sig för miljövårdsfrågorna. Det nya miljöintresset påverkades också starkt av framväxten av en ny, aktiv och högljudd grupp aktörer i opinionsbildningen: miljörörelsen. Detta avsnitt skildrar hur opinionbildningen i miljöfrågor utvecklades under sextiotalet.

6.2.1 Partierna och avvägningstanken

Det tog lång tid innan de svenska *partierna* systematiskt började aktivera sig i naturskydds- och miljöfrågor.¹⁵ Centerpartiet var det parti som först förde in naturvården i sitt partiprogram.¹⁶ I programmet från 1959 skrivs följande:

Ju mer naturtillgångarna exploateras, desto angelägnare är det, att samhället finner en lämplig avvägning mellan exploateringsbehoven och naturvårdsintressena. Sådana följder av exploateringen som skapar otrivsel i eller förfular landskapet måste betraktas som en negativ post i välståndet och motverkas.¹⁷

I socialdemokraternas program från 1960 nämndes också naturskyddet: "Naturtillgångarna skyddas. Natur-, landskaps- och vattenvård", stod det i programmet.¹⁸ Folkpartiet tog upp naturvården i sitt program 1962. Högern ställde sig också i princip positiv till naturvården, men menade att naturvården inte fick ordnas på markägarnas bekostnad.¹⁹

Under sextioalet förde partierna fram allt fler förslag i riksdagen i naturvårdsfrågor och aktiviteten i miljöfrågor ökade.²⁰ Riksdagsmännen började också inta olika ståndpunkter i miljövårdsfrågorna. Nu kunde de första tendenserna på att miljöfrågorna skulle komma att utvecklas till partipolitiska stridsfrågor skönjas.

Den ideologiska motsättningen inom partierna fanns mellan ekologitanken och avvägningstanken, eller mellan företrädarna för en ekologisk grundsyn och företrädarna för en miljövärdande grundsyn på miljöproblemen.²¹ Enligt Lundqvist (1971) var ekologitanken i minoritet, men den fanns företräd inom samtliga partier.²² Denna kom till uttryck bl a i debatten om miljöförvaltningens organisering. Lundqvist menar att Naturvårdsutredningen, som arbetade i början av sextioalet, sände signaler om en ekologisk problemstruktur, där man såg en sund livsmiljö som det överordnade målet och det problematiska i miljöpolitiken att säkra miljöriktiga beslut. Men utredarna fann att en naturvårdsförvaltning som baseras på ekologiska principer skulle komma att omfatta nästan allt, vilket gjorde att man återgick till avvägningsprincipen som grundprincip i miljövårdsarbetet.²³

Avvägningstanken, grundad i en miljövärdande miljöideologi, kom i allt väsentligt att vägleda det miljöpolitiska beslutsfattandet under perioden. Genomgående fanns ett ökat intresse för miljövärd hos partierna, men ståndpunkter och förslag färgades av det som kunde gynna det egna partiets väljargrupper och som kunde passas in i partiernas ståndpunkter i ekonomiska och sociala frågor.²⁴ Det politiska systemet som helhet hade en stark inriktning mot ekonomisk tillväxt och industriell expansion. Det regerande socialdemokratiska partiet prioriterade uttryckligen tillväxt och ökat välstånd.²⁵

Partierna utvecklade dock snabbt en medvetenhet om de krav som i framtiden skulle komma att ställas på det politiska systemet när det gäller att hantera miljöproblemen. I anslutning till valet 1968 genomfördes en enkätundersökning bland de svenska riksdagsledamöterna om vilka frågor som de ansåg vara viktiga för det politiska systemet att lösa under de närmaste åren.²⁶ I undersökningen angav 35 procent av ledamöterna miljöfrågorna som viktiga framtidsfrågor. Bara välfärdspolitik och socialpolitik rankades högre.²⁷ I valrörelserna fick dock inte miljö- och naturvårdsfrågor någon uppmärksamhet.²⁸ Valdebatten 1960

kom att handla om skattefrågor (omsättningsskatten – OMS) och socialpolitiken (ATP-reformen och välfärdssamhället). I valdebatten 1964 dominerade pensionsfrågan, skatter och bostadsbristen, och 1968 kom utrikespolitiken i centrum med Tjeckoslovakien-krisen. De inrikespolitiska sakfrågorna gällde bostadspolitik, sysselsättningsfrågor och ekonomi. Värt att notera är dock att valet 1968 var det val då miljöfrågorna systematiskt började tas upp i partiernas valmanifest, även om det utrymme som ägnades åt miljö till en början var mycket begränsat.²⁹

Jamison et al (1990) uppmärksammar hur snabbt den ekologiska rörelsen i Sverige, jämfört med andra länder, kom att inkorporeras i det etablerade partisystemet. En tolkning av detta förhållande är att partierna mycket snabbt insåg miljöproblemets allvar och reagerade på den nya miljöopinionen. En annan tolkning är att detta var ett sätt för den miljövärdande (teknokratiska) miljöpolitiska regimen att effektivt neutralisera sina kritiker (miljörörelsen) och undvika en ekologiskt grundad miljöpolitik.³⁰

6.2.2 Miljöopinionen, fanns den?

Bennulf (1994) hävdar – med utgångspunkt från de studier som hittills gjorts om miljödebatten på sextiotalet – att miljöopinionen på massnivå på allvar började formas under åren 1967-1968.³¹ Orsaken var främst den massmediala uppmärksamheten för kvicksilverfrågan. Men på vilket sätt uppfattades miljöfrågorna i allmänhet egentligen av svenska folket? Vilken betydelse hade miljöproblemen i förhållande till andra angelägna samhällsfrågor?

De första två mätningarna av den svenska ”miljöopinionen” gjordes i slutet av sextiotalet.³² Den första undersökningen genomfördes av professor Åke Edfeldt, som på uppdrag av Folksam kartlade allmänhetens kunskaper om och åsikter i kvicksilverfrågan.³³ Den andra studien var en enkätundersökning som genomfördes av Sifo. Sifoundersökningen var den första egentliga opinionsundersökningen om miljövärdfrågor och den publicerades bl a i *Sifo indikator* i juni 1969.³⁴ Den omfattade frågor om upplevelser av bullerstörningar, av buller och luftproblem i arbetsmiljön, åsikter om skattehöjningar för att finansiera vattenrening, samt åsikter om tankbåtar och om långtradare.

Det är emellertid tveksamt om svenska folket såg miljöfrågorna som särskilt betydelsefulla i jämförelse med *andra* samhällsproblem. En indikator på den (lilla) roll miljöfrågorna så sent som 1969 spelade i opinionen finns i en Sifo-undersökning, genomförd under det första halvåret 1970. I denna tillfrågades 1 200 personer mellan 18 och 80 år om ”vilka två av följande händelser under 1969 som engagerat mest”.³⁵ Svarsfördelningen framgår av tabell 5.1. Vindelälvsfrågan – den mest omdebatterade naturskyddsfrågan under sextiotalet – kom först på nionde plats, med 5 procent av svaren.

Tabell 5.1 Engagerande händelser i den svenska opinionen under 1969 (procent)

	Händelsens andel av svaren (%)
Kriget och nöden i Biafra	49
Den första landningen på månen	37
Vilda strejker, t ex LKAB	31
Amerikanska grymheter mot civila i Vietnam	22
Utvisningen av zigenare från Sverige	11
Valet av Palme till statsminister	10
Jämlikhetsdebatten	10
Svenska hjälpen till Nord-vietnam	6
Vindelälven	5
Införandet av TV2	2
Svenska deltagandet i EM i Aten	2
Valet av Helén till folkpartiets ledare	2

I de svenska valundersökningarna, som genomförs i samband med varje riksdagsval, undersöks regelbundet vilka frågor som väljarna anser vara viktiga för partivalet.³⁶ I både 1964 och 1968 års valundersökningar fanns denna fråga med. I 1964 års studie var det inte någon av intervjupersonerna som angav miljö- eller naturvårdsfrågor som viktiga för partivalet. I 1968 års undersökning var andelen endast 4 procent.³⁷ Varför hade då miljöfrågorna en så liten betydelse för väljarna, trots den intensiva kvicksilverdebatten i pressen under 1967-1968?

Min tolkning är att miljöfrågorna inte uppfattades som politiska problem. Även om kunskap om miljöproblemen nu nått ut till svenska folket, uppfattades de ännu inte som angelägenheter för de politiska institutionerna. De betraktades istället som vetenskapliga och tekniska problem, som skulle hanteras av myndigheter och experter. Den fråga som ställdes till riksdagsledamöterna om angelägna framtidsfrågor ställdes också till väljarna i samband med valet 1968. Miljöfrågorna fanns inte alls bland de frågor och problem som bedömdes viktiga för partier, riksdag och regering att försöka lösa under de närmsta åren: endast 4 procent av väljarna angav miljöfrågorna som viktiga framtidsfrågor för de politiska institutionerna.³⁸ Detta är ytterligare en indikator på den allmänna uppfattningen att miljöfrågorna hade en apolitisk karaktär.

6.2.3 Miljörörelsen: alterntivrörelse och motexpertis

Svenska Naturskyddsföreningen (SNF), den organisation som varit den främsta drivande kraften i naturskyddsarbetet under seklets första hälft, fortsatte att spela en viktig roll som opinionsbildare också under sextioalet. Antalet medlemmar strömmade till och år 1967 var organisationen uppe i cirka 38 000 medlem-

mar.³⁹ De miljökonferenser som hölls i föreningens regi fick en mycket stor betydelse som katalysator i miljödebatten. De fungerade också som samlingspunkt för experter, politiker och naturvårdare. Organisationen uppvisade nu en ändrad strategi i opinionsbildningsarbetet med en omfattande satsning på utåtriktade opinionsbildande aktiviteter, t ex en start för satsning på kampanjer.⁴⁰ År 1963 hölls t ex en första Håll naturen ren-kampanj.⁴¹

Innehållet i medlemstidningen *Sveriges Natur* utgör en indikator på organisationens profil. Under sextioalet uppvisade medlemstidningen en förändring som speglar ett ökat intresse för miljöfrågor i relation till de traditionella artiklarna om djur, natur och naturvård. I *Sveriges Natur* förekom rikligt med artiklar om miljövärd under sextioalet. Kvicksilver, biocider, älvregleringar och blybensinen analyserades, liksom administrations- och lagstiftningsfrågor.⁴² Särskilt exploateringen av älvarna fick stor uppmärksamhet. På ledarsidorna i *Sveriges Natur* diskuterades också miljölagstiftningen och organisationen av miljöpolitiken mycket ingående.⁴³

Den mest betydelsefulla förändringen i opinionsbildningen i naturskydds- och miljöfrågor under sextioalet var dock tillkomsten av nya opinionsbildande aktörer. Nu startade miljörörelsen som en del av alternativrörelsen.⁴⁴ Den spirande miljörörelsen bestod först av byalag, protestgrupper och lokala aktionsgrupper, med inriktning mot grannskaps- och närmiljöfrågor.⁴⁵ Vintern 1969 föddes t ex miljögruppen Alternativ Stad i Stockholm. Andra exempel på sådana grupper är Västkustens miljövärn, Aktion Skåne-Miljö och Göteborgs Miljögrupp.⁴⁶ Miljörörelsen fick först senare en fastare organisation med riktäckande miljöorganisationer.

Bland de utländska förebilderna och inspiratörerna för den svenska miljörörelsen är den amerikanska biologen och författarinnan Rachel Carson den mest välkända. Men det fanns också många andra, bla de norska ekosoferna Kvaløy, Saetra och Naess.⁴⁷ Sverige hade också flera egna miljöpionjärer, t ex Rolf Edberg, politiker och författare och sedermera landshövding i Värmland, Hans Palmstierna (med boken *Plundring, svält, förgiftning* 1967), Nils-Erik Landell (*Fågeldöd, fiskbot, kvicksilver* från 1968 samt *Biocider* från 1970) och Björn Gillberg.⁴⁸ Flera av de kända miljödebattörerna under sextioalet – t ex Hans Palmstierna, Björn Gillberg, Nils-Erik Landell – hade en vetenskaplig bakgrund. Den vetenskapliga inriktningen på opinionsbildarna satte också sin prägel på den offentliga debatten, som fick en utpräglad vetenskaplig karaktär.⁴⁹

6.2.4 Biociddebatten: den första offentliga informationskrisen

Biociderna blev sextioalets första och största offentliga miljödebatt.⁵⁰ Det fanns visserligen gott om kunskaper om olika ämnens giftighet och hälsovådighet långt före 1960. Bly, kvicksilver och bekämpningsmedel var farliga ämnen

vars effekter först upptäcktes i arbetslivet, där arbetare som arbetat med produktionen och hanteringen av dessa giftiga substanser drabbades av förgiftningssymptom. Men det var inte längre den akuta giftigheten som stod i fokus. Biocider var inte något som bara kunde medföra omedelbara effekter för individer som kom i nära kontakt med dem. Gifterna kunde också spridas i naturen genom luften och vattnet och ge effekter långt från själva utsläppskällan. Dessa ämnen var svårnedbrytbara, de kunde anrikas i näringskedjan och de kunde lagras och koncentreras för att bli kvar i naturen för långa tider. Det var långtidseffekterna – de smygande skador som under loppet av 10-20 år kan uppstå hos djur och människor – som nu påvisades.⁵¹

Biociddebatten var intensiv inte bara i Sverige, utan även i många andra länder. I USA kom debatten att handla om DDT och andra bekämpningsmedel, främst på grund av Rachel Carsons avslöjanden i boken *Silent Spring*.⁵² I fokus för *Silent Spring* (eller *Tyst vår* på svenska) stod människans förgiftning av naturen genom användningen av kemiska bekämpningsmedel. Titeln syftade på en skräckvision av hur våren i framtiden inte längre skulle förgyllas av fågelsång, eftersom fåglarna tystnat och dött på grund av människans giftspridning. Dessa gifter kom med en gemensam beteckning att kallas för biocider.

I Sverige kom den första miljödebatten att handla om biocider av ett annat slag, nämligen kvicksilver. Kviksilverdebatten gick i vågor under hela sextio-talet. Den startade under 1963 då kvicksilvrets effekter på småfåglar påvisades. En mängd fåglar misstänktes ha dött efter att ha ätit kvicksilverbetat utsäde.⁵³ Kviksilverbetad säd användes också regelbundet för utfodring av höns, vilket också ledde till en debatt om kvicksilverförekomsten i ägg. Några år senare kom en rad larm om kvicksilver i fisk och om riskerna för människan vid förtäring av kvicksilverhaltiga livsmedel. Kviksilverdebatten var som mest intensiv under åren 1967-1968, då en stor mängd vattendrag svartlistades på grund av farligt höga kvicksilverhalter i fisken. Fisk fångad i dessa vattendrag ansågs otjänlig som människoföda.⁵⁴ Svartlistningen aktualiserade också kvicksilveranvändningen i industrin och industrins roll som kvicksilverbov.⁵⁵

Kviksilverdebatten kan beskrivas som vår första offentliga miljökris. Det som ifrågasattes och kritiserades var det offentliga informationssystemet, myndigheternas agerande och experternas kompetens och omdöme. Kviksilverfrågan var däremot inte någon het partipolitisk debattfråga.⁵⁶ Det var istället debatten om Vindelälven som blev den första *partipolitiserade* miljödebatten i Sverige.

6.2.5 Vindelälvsdebatten och andra exploateringsstrider: en ny dimension i politiken

Debatten om Vindelälven kan ses som en del av de exploateringsstrider som började förekomma under femtio- och sextio-talet. Den allt starkare konkurren-

sen om markanvändningen ledde till många kontroverser beträffande industriella exploaterings- och lokaliseringsfrågor. En av de första exploateringsstriderna gällde Väröhalvön. Där ville Vattenfall bygga kärnkraftsverket Ringhals.⁵⁷ Planer fanns också på en lokalisering av en massafabrik. Exploateringsplanerna mötte här för första gången ett aktivt, välorganiserat opinionsmotstånd, som också använde sig av massmedierna för att nå ut med sitt budskap.

Behovet av en mer övergripande planering av markanvändningen blev allt mer uppenbart. År 1966 började regeringen låta utreda och planera för en övergripande fysisk riksplanering (FRP). Bakom planerna låg dock inte enbart miljöskäl, utan också regionalpolitiska och andra ekonomiska skäl.⁵⁸ Sextiotalets exploateringsdiskussioner utgjorde dock en vindpust mot de stormar som skulle blåsa upp under sjuttioalet (liksom under åttioalet och nittotalet). Undantaget är striden om Vindelälven.

Striden om älvarna har visserligen rötter ända tillbaka till 1920-talet, då Vattenfall ville påbörja en utbyggnad inom Stora sjöfallets nationalpark.⁵⁹ Den första mer organiserade oppositionen mot vattenregleringarna kom dock under femtioalet. Under 1961 träffades en överenskommelse, om än kortlivad, mellan naturvårdare och Vattenfall om vilka vattendrag som skulle skyddas och vilka som skulle regleras. Denna överenskommelse kom att kallas Freden i Sarek.⁶⁰ Vindelälven var en av de älvar som naturvårdarna, efter inventeringen av skyddsvärda älvar under femtioalet, ansåg skulle bevaras. De praktiska resultatet av Freden var att Vattenfall avstod från utbyggnadsprojekt vid Stora Lule älv mellan Sarek och norska gränsen, mot att bevarandesidan inte motsatte sig utbyggnad av Vindelälven samt dess biflod Laisälven.⁶¹

När kunskapen om att använda kärnkraften som energikälla utvecklades framstod den snart som en miljövänlig lösning på energitillgången.⁶² Även många miljövänner ställde sitt hopp till kärnkraften som ny, ren energikälla.⁶³ En utbyggnad och utveckling av kärnkraften framhölls ofta som ett alternativ till en fortsatt exploatering av älvarna. Detta var bl a ett av argumenten som framfördes i riksdagsdebatten om Vindelälven 1965.⁶⁴ Även SNF förhöll sig positiv till kärnkraften. I SNF:s tidskrift *Sveriges Natur* skrev t ex Björn Moraeus följande i en appell för Vindelälvens bevarande:

(V)indelävens utbyggande kommer i vattenbyggandets sista minut. Det går att åstadkomma elkraft lika billigt eller billigare med värmeverk. Det nya atomverket vid Simparv visat att atomaldern redan är här...⁶⁵

Kärnenergin hade utretts grundligt i ett flertal offentliga utredningar under femtioalet.⁶⁶ Dessa resulterade i ett synnerligen ambitiöst utbyggnadsprogram.⁶⁷ Som en del i utvecklingsarbetet fattade riksdagen 1962 beslut om att uppföra kärnkraftverket Marviken.⁶⁸ Men när det första kommersiella kärnkraftsverket togs i bruk – kärnreaktorn i Ågesta – 1963-1964, orsakade detta en

viss lokal oro och debatt. Detta var den första indikatorn på att kärnkraftsutbyggnaden knappast skulle kunna ske utan debatt och protester.

Under 1962 presenterade Vattenfall en plan för utbyggnad av bland annat Vindelälven. Den första riksdagsdebatten om Vindelälvsfrågan hölls 1965. Denna debatt följdes av flera år av opinionsbildningsarbete och politiska strider, både innanför och utanför riksdagen.⁶⁹ Frågan avgjordes slutligen 1970, då beslut fattades om att låta Vindelälven förbli orörd. I Vindelälvsfrågan stod konflikten mellan ”bevarare” och ”utbyggare”, och enligt Lundqvist (1971) fanns dess förespråkare företrädna i samtliga politiska partier. Vedung (1984) menar dock att det under 1965 års riksdagsvotering om Vindelälven fanns klara partipolitiska skiljelinjer i ståndpunkterna: ju mer till höger i politiken desto större sannolikhet att man var *mot* en utbyggnad.⁷⁰ Under 1967 hade denna vänsterhöger-ståndpunkt luckrats upp och för första gången kunde man se tendenser till en ny skiljelinje i svenska politik: en tillväxt–ekologidimension.⁷¹ Då väcktes en ”allpartimotion” mot Vattenfalls planerade utbyggnad av Vindelälven, där samtliga partier fanns företrädna förutom kommunisterna. Vindelälvsfrågan splittrades således för första gången partisammanhållningen.

Många olika aktörer och intressenter var aktiva motståndare i Vindelälvsfrågan, t ex lokala aktionsgrupper, samernas representanter, Länsstyrelsen i Norrbottens län, Norrländska Uppsalagruppen, Hans Palmstierna och Umeå universitet.⁷² Pressen, radion (inte minst regionalradion) och televisionen var centrala aktörer i den intensiva opinionsbildning som skedde.⁷³ När riksdagens allmänna beredningsutskott reste längs älv dalen i augusti 1967, följdes de t ex av en stor skara journalister, bl a från TV.⁷⁴

6.3 Kunskapsbildningen

Ett av de mest utmärkande dragen när det gäller utvecklingen av det svenska miljöpolitiska systemet är att experter och vetenskapsmän mycket snabbt skaffade sig kontroll över kunskapsbildningen. De vetenskapliga aktörernas monopol på att utgöra legitima kunskapskällor när det gäller miljöproblemen etablerades under sextioalet. Jamison et al (1990) noterar att det som varit ett centralt inslag i miljö rörelsen i andra länder – en kritik mot vetenskapen och ett krav på en ”vetenskap för folket” – inte kom till uttryck i den svenska miljö rörelsen. Kritiken mot det moderna samhället och dess teknologier fick inte alls samma genomslag i den svenska miljö debatten som i andra länder.⁷⁵ Kunskapsbildningen när det gäller miljöproblemen i Sverige blev därmed i stort sett liktydig med miljö forskning. Detta avsnitt belyser miljö forskningens framväxt och utveckling under sextioalet.

6.3.1 Miljöforskningen etableras

Det fanns fem utvecklingstendenser och karaktärsdrag som utmärkte miljöforskningen under sextioalet.⁷⁶ För det första skedde en etablering av miljö-
vårdsforskning som naturvetenskapligt forskningsområde. Naturvetenskapliga
forskningsrådet (NFR) tillsatte en naturresurskommitté 1961, som samlade hela
den svenska expertisen i syfte att samordna och utveckla forskningsarbetet.⁷⁷ År
1962 tog NFR initiativet till en luftforskningsgrupp, som såsmåningom resulterade
i att en statlig luftvårdsnämnd med forsknings- och utredningsuppgifter
inrättades.⁷⁸ I 1964 års Naturresursutredning anlätades Sveriges främsta experter
för att sammanställa den samlade kunskapen om miljöförhållandena från olika
vetenskapliga fält och för att bedöma det framtida behovet av miljöinriktad
forskning. De sakkunniga i utredningen presenterade sina slutsatser 1967. Nu
använde utredarna också begreppet miljö-
vårdsforskning som samlande beteckning för sitt forskningsområde:

God hushållning med naturvärdena och bekämpandet av föroreningarna i naturen i vid bemärkelse vill utredningen beteckna som vård av den yttre miljön eller av naturmiljön. Som konsekvens härav vill utredningen kalla den forskning utredningen har att framlägga förslag om miljö-
vårdsforskning.⁷⁹

Begreppet miljö-
vårdsforskning etablerades därmed i utredningsverksamhet och andra offentliga sammanhang.

För det andra inleddes en forskarsamverkan och ämnesöverskridande forskarkontakter i jakten på kunskap om miljöförhållandena. Miljöforskning föll inte naturligt under något enskilt vetenskapligt ämne, utan krävde syntetiseringar av kunskaper som framkommit inom flera olika naturvetenskapliga forskningsområden, som t ex medicin, biologi och kemi. Arbetet med 1964 års Naturresursutredning samlade t ex forskare från olika discipliner. Nya forskningsorgan med syfte att befrämja miljö-
vårdsforskningen tillskapades också, t ex Institutet för vatten- och luftvårdsforskning (IVL). De miljökonferenser som hölls i SNF:s regi, t ex i kvicksilverfrågan, fick stor betydelse för kunskapsutvecklingen. De fungerade också som mötesplatser för forskare från olika vetenskapliga fält. De fungerade också som diskussionsforum för erfarenhetsexperter, naturvårdare, politiker och akademiker.

För det tredje började ekonomiska resurser avsättas för miljö-
vårdsforskning. En stor del av resurserna administrerades av Naturvårdsverket. Under 1967 knöts en forskningsnämnd till Naturvårdsverket med uppgift att fördela anslag till miljö-
vårdsforskning. Anslagen till miljö-
vårdsforskning ökade sedan för varje år fram till och med budgetåret 1975/76 (i fast penningvärde).⁸⁰

6.3.2 Miljöforskning som ett naturvetenskapligt kunskapsproblem

Miljöforskningen uppvisade, för det fjärde, en särskild inriktning mot att studera miljöproblem som drabbade människan fysiskt och ekonomiskt. Miljöförhållanden som kunde medföra medicinska effekter och hälsofaror uppmärksammades först av experterna medan frågor om miljökonsekvenserna för djur och växter ägnades mindre intresse. När det gäller biocidernas skadeverkningar skrev t ex utredarna i Naturresursutredningen följande:

Det förefaller emellertid rimligt, att vissa skador på det vilda får accepteras, när starka ekonomiska motiv föreligger, och om inte risker finns för att skadliga substanser kan överföras till människan.⁸¹

Kunskapsunderlaget när det gäller hälsoriskerna med gifter och andra miljöfarliga ämnen hade vuxit successivt över tid, bl a i samband med en serie miljökatastrofer med allvarliga effekter under fyrtio- och femtioalet. För den svenska debatten om miljögifterna i allmänhet, och kvicksilver i synnerhet, kom Minamatakatastrofen i Japan under 1950-talet att få stor betydelse. När det gäller luftföroreningar utgjorde smogen i London år 1952, där flera tusen personer dog, en betydelsefull larmklocka. Den första svenska systematiska vetenskapliga undersökningen av luftkvalitet och luftföroreningar, *Luftundersökningen i Göteborg*, refererade bl a till London-katastrofen.⁸² Vad beträffar enskilda substansers farlighet blev arbetsplatserna de ställen där effekter först påtalades. Överdödlighet i cancer och andra sjukdomar ledde till misstankar om giftigheten hos olika ämnen, vilket senare på sextio- och sjuttioalet kom att tas upp i debatten om biocider och miljögifter.⁸³

Om man vill skaffa sig en bild av den problemuppfattning som dominerade bland experter och forskare vid denna tid, utgör Naturresursutredningens betänkande, *Miljövårdsforskning* (SOU 1967:43), ett centralt dokument att studera. Det är en omfattande produkt, som innehåller den samlade kunskapen om miljöförhållandena vid mitten av sextioalet.

I utredningen delades miljöproblemen in i fem breda forskningsfält: luftvårdsforskning, vattenvårdsforskning, övrig naturvårdsforskning, biocidforskning och medicinsk miljöförhållanden.

När det gäller luftvårdsforskningen konstaterade experterna att ”underlaget för en effektiv luftvård saknas i dag i stor utsträckning genom att våra kunskaper om luftföroreningarnas verkningar och hur föroreningarna skall kontrolleras är otillräckliga”.⁸⁴ Beskrivningen av luftföroreningarnas orsaker och konsekvenser visar att forskarna ännu inte kände till försurningen av mark och vatten.⁸⁵ Den vetenskapliga problembilden av luftföroreningarna ändrades först i oktober 1967, då Svante Odén vid Lantbruksuniversitetet redovisade sina teorier om försurningen. Bilden av svavelutsläppens konsekvenser förändrades då från att ha betraktats som lokala hälsoproblem till att ses som storskaliga, globala miljöproblem.⁸⁶

Vattenvården ägnades stort utrymme i utredningen. Fokus riktades främst mot föroreningarna i sjöar och vattendrag, där bl a övergödningen särskilt diskuterades.⁸⁷ Vattenrening och olika reningsmetoder ägnades också ingående uppmärksamhet. När det gäller haven var det främst Östersjöns problem som diskuterades.

Biociderna ägnades ett särskilt avsnitt i utredningen, liksom medicinsk miljö-vårdsforskning. Utredningen hade också till uppgift att kartlägga behovet av resurser till den framtida miljöforskningen. Utredarna betonade genomgående behovet av ökade resurser till vetenskaplig metodutveckling. Vattenvården gavs en särskild prioritet. I experternas kostnadsuppskattningar av det framtida resursbehovet skulle nästan hälften av medlen gå till vattenvårdsforskning och en dryg tiondel till biocidforskning. Detta trots att kunskapen om luftföroreningarnas konsekvenser var mycket dåligt kartlagd.

Kännetecknande för Naturresursutredningens syn på miljöproblemen är att de konsekvent betraktades som naturvetenskapliga kunskapsproblem. Thelander och Lundgren (1989) kommer till samma slutsats i sin analys av utredningen:

Naturresursutredningen stängde in miljöproblemen i den naturvetenskapligt/tekniska fällan – trots att det var uppenbart att de inte rymdes där.⁸⁸

De menar att NRUs egen text gång på gång talar om växelspelet natur-samhälle, om miljöproblem som planeringsproblem/samhällsproblem, om konflikter och om hushållning med naturresurser. Men, menar Thelander och Lundgren, man drog inte slutsatsen att det kunde behövas forskning kring de samhälleliga aspekterna på miljöproblemen och om det samhälleliga problemlösandets villkor:

Själva miljöbegreppet definierades således snävt av NRU. Det var nästan uteslutande grundat på den naturvetenskapliga uppfattningen om vad som var intressant och angeläget.⁸⁹

Författarna menar dock att denna problembeskrivning inte är förvånande. Utredningen kom till delvis på initiativ av Naturvetenskapliga forskningsrådets naturresurskommitté och var starkt beroende av dess förarbeten. Den femte slutsatsen beträffande sextiotalets miljöforskning är således att den hade en ensidigt naturvetenskaplig profil.

6.4 Policybildningen

Under åren 1960-1973 lades grunden i den svenska miljöpolitiken. Tre av våra viktigaste miljöskyddslagar kom till under perioden: Naturvårdslagen 1961, Miljöskyddslagen 1969 och Lagen om hälso- och miljöfarliga varor 1973. Under sextiotalet började miljöpolitiken framträda som ett politikområde vid sidan

av t ex bostadspolitik, skattepolitik och socialpolitik. Miljöproblemen framstod nu som nationella problem, som krävde statliga insatser och regleringar.⁹⁰ De politiska åtgärderna under perioden inriktades främst mot miljögifter (särskilt kvicksilver), luftföroreningar, vattenföroreningar och punktutsläpp från smutsiga industrier. Detta avsnitt redogör för hur det politiska beslutsfattandet i miljöfrågor och implementeringen av miljöpolitiken utvecklades under sextiotalet.

6.4.1 Miljöskyddslagen: den första samlade miljöskyddslagstiftningen

Under sextiotalet arbetade ett flertal viktiga utredningar på miljöområdet: 1960 års naturvårdsutredning, (betänkande SOU 1962:36 *Naturen och samhället. 1960 års naturvårdsutredning*), Vattenvårdskommittén (SOU 1964:60), Oljeskyddsutredningen (SOU 1965:45), 1964 års naturresursutredning (betänkande *Miljövärdhetsforskning*, SOU 1967:43 och SOU 1967:44) och 1962 års fritidsutredning (SOU 1965:19) är några exempel. Ytterligare en utredning, som fick den något otypliga beteckningen *de immissionsakkunniga*, tillkallades 1963. I sitt betänkande presenterade de bl a ett förslag till lag om luftföroreningar, buller och andra immissioner (en immissionslag) och en lag om tillsyn till skydd mot vattenförorening, luftförorening, buller m m (en miljötillsynslag).⁹¹

År 1969 antogs Miljöskyddslagen (ML). Den utgjorde vår första samlade miljöskyddslagstiftning och ligger i många avseenden fortfarande till grund för vår nuvarande lagstiftning. Förslaget till ny miljöskyddslag grundade sig på de immissionsakkunnigas betänkande från 1966.⁹² Miljöskyddslagen innehöll bestämmelser om förprovning och tillståndstvång för bedrivande av miljöfarlig verksamhet. Provningensmyndigheter blev Koncessionsnämnden, Naturvårdsverket och Länsstyrelserna.

Koncessionsnämnden var en särskild statlig myndighet som startade sin verksamhet 1969. Denna nämnd, och i sista hand regeringen, fick ansvaret för tillståndsgivningen kring de största och mest allvarliga miljöstörande verksamheterna.⁹³ ML gav därmed möjlighet till en centraliserad politisk implementering.⁹⁴ Regeringen fick möjlighet att ge tillstånd till en verksamhet om aktiviteten bedömdes vara av mycket stor betydelse för ekonomin eller regionen, eller om det gynnade allmänintresset. Grundläggande i ML var avvägningstanken mellan ekonomi och teknik å ena sidan och miljökonsekvenser å den andra.⁹⁵ Lundqvist (1996) menar att tillståndsgivningsprocessen, trots att den hanterar starka konflikter mellan intressen, redan från början i hög grad var inriktad på förtroendefullt samarbete och konsensus.⁹⁶ Han hävdar också att det miljöpolitiska fältet i stor utsträckning kännetecknas av det som i den svenska Maktutredningen utpekats som karaktäristiskt för den "Svenska Modellen": Det är en politisk kultur som är extremt rationalistisk, öppen och konsensusuell.⁹⁷

6.4.2 En ny organisation för implementering av miljövården

Då beslut fattades om 1952 års naturskyddslagstiftning ansåg beslutsfattarna inte det nödvändigt med ett särskilt verk eller en särskild myndighet som skulle ansvara för naturskyddet. Istället blev resultatet en fragmentariserad organisation med Länsstyrelserna (med sina Naturskyddsråd) som högsta beslutsfattande organ. Svenska Naturskyddsföreningen, Samfundet för hembygdsvård (SfH) och Kungliga vetenskapsakademien (KVA) blev rådgivande instanser. Under sextioalet framstod det som allt mer uppenbart att organisationen av naturvårdens och miljöskyddets administration måste ses över.⁹⁸

År 1962 antogs Gift- och bekämpningsmedelsförordningarna med Giftnämnden som beslutande organ. År 1963 instiftades Statens luftvårdsnämnd och Statens naturvårdsnämnd. Statens naturvårdsnämnd hade inventerande, planerande och rådgivande uppgifter.⁹⁹

Vid 1965 års riksdag beslutades om en ny organisation för naturvård, vattenvård och luftvård. Organisationen inkluderade ett nytt centralt verk: Naturvårdsverket. Länsstyrelserna och vattendomstolarna skulle utgöra koncessionsmyndigheter. Den centrala myndigheten startade sin verksamhet 1967. Då fördes Statens vatteninspektion, Väg- och vattenbyggnadsstyrelsens vatten- och avloppsbyrå samt Statens luftvårdsnämnd samman med Statens naturvårdsnämnd till Statens naturvårdsverk. Ett naturvårdsråd, ett vattenvårdsråd samt ett luftvårdsråd knöts till verksamheten. Råden bestod av experter, berörda myndigheter och företag.¹⁰⁰ Inom verket fanns en administrativ byrå, tre fackbyråer (allmän naturvård, vattenvård, luftvård) och ett laboratorium.

Det nya verkets namn var omstritt. Många experter, bl a de immissionssakkunniga, förordade beteckningen Statens miljövårdsverk istället för Statens naturvårdsverk.¹⁰¹ Miljövård betraktades som ett mycket vidare begrepp än naturvård:

(D)e sakkunniga /har/ funnit det uteslutet att i sin framställning av immissionsproblemen utnyttja ordet naturvård i någon annan betydelse än det hittills haft både i lagspråk och allmänt språkbruk. Som samlingsbeteckning för naturvård, vattenvård, luftvård, bullerbekämpande och liknande använder de sakkunniga i stället uttrycket *miljövård*.¹⁰²

Naturvårdsverket fick ansvar för rådgivning i och administration av miljöpolitiken, men fick också stor betydelse för miljöpolitikens utformning under de följande åren. Verket intog emellertid snabbt en dominerande roll också när det gäller kunskapsutveckling och kunskapsspridning i miljöfrågor. Socialdemokraten Valfrid Paulsson utsågs till generaldirektör för det nya verket. Paulsson stannade på sin post i över två decennier och etablerade under denna tid en oerhört stark position i den svenska miljöpolitiken.¹⁰³

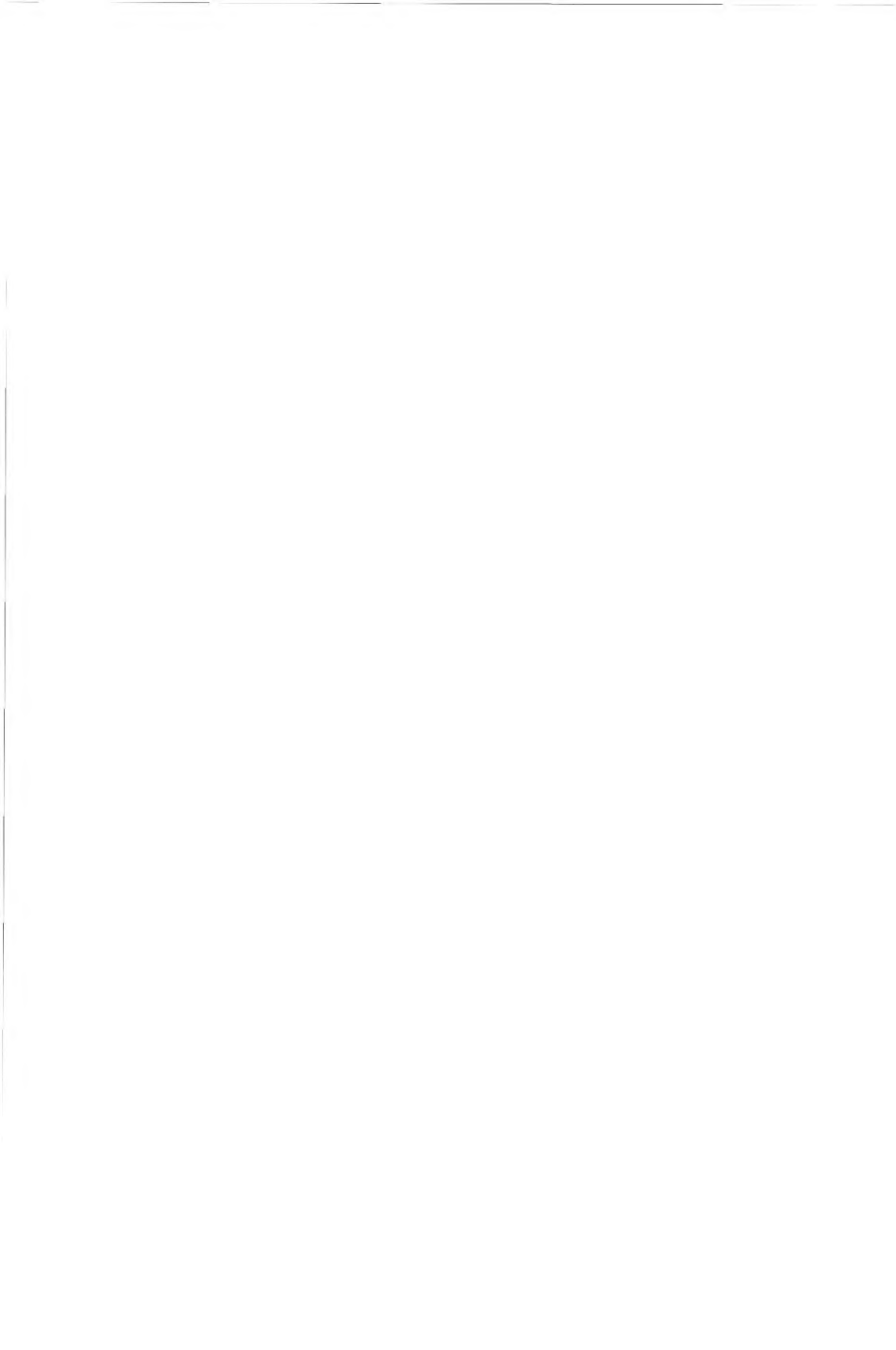
Det rädde stora förväntningar på vad Naturvårdsverket skulle kunna åstadkomma. I den offentliga debatten fick verket en smekmånadsperiod som höll i

sig några år. Relationerna till massmedierna var vänskapliga under denna tid. Under SNF:s stora höstkonferens i november 1968 höll Valfrid Paulsson ett anförande, i vilket han tackade medierna för deras agerande:

Press, radio och TV har en miljövårdsbevakning, som överträffar allt vad vi kunnat önska oss. De insatser som gjorts och görs har sparat oss i naturvårdsverket många slitsamma arbetsdagar, underlättat vårt handläggningsarbete, satt fingret på ömma punkter och gett möjligheter till snabba ingripanden. Visst höjer ibland en del av kommentarerna och uppgifterna blodtrycket även på oss. Men jag tror det är nyttigt också. Vi är oändligt tacksamma för all den hjälp vi fått och hoppas den fortsätter.¹⁰⁴

Således inrättades ett särskilt verk för implementeringen av natur- och miljövårdspolitiken. När det gäller policy-formulering handhades miljöfrågorna inom Jordbruksdepartementet. Under 1968 etablerades också den s k Miljövårdsberedningen, som hade en rådgivande funktion till regeringen. Miljövårdsberedningen kom dock främst att fungera som ett diskussionsforum för regering, forskare och andra experter samt praktiker.¹⁰⁵ Policybildningen på miljöområdet organiserades således på ett sätt som är typiskt för svensk förvaltning: ett starkt och inflytelserikt ämbetsverk och ett svagt departement.

Kapitel 7

Miljöjournalistiken 1961-1970

De två första kapitlen i Del II har behandlat miljöjournalistikens redaktionella och samhälleliga kontext under sextiotalet. Det har visats att journalistiken på televisionens nyhetsredaktioner professionaliserades och att nyhetstänkandet under perioden dominerades av ett speglande nyhetsideal. Det har också beskrivits hur medvetenheten om miljöproblemen växte fram i samhället, vilket ledde till att den offentliga miljödebatten startade och att grunddragen i den svenska miljöpolitiken och miljöförvaltningen etablerades. Dessa två förhållanden bildar bakgrund till och förutsättning för det som kommer att behandlas i Kapitel 7, nämligen miljöjournalistikens utveckling i den svenska televisionen under sextiotalet.

Avsnitt 7.1 behandlar den redaktionella organisationen av miljöbevakningen. I avsnittet diskuteras även miljöfrågornas behandling inom den övriga programverksamheten i radio och TV. Avsnitt 7.2 beskriver de journalistiska uttrycksformerna under perioden. Största delen av detta avsnitt ägnas åt berättelseformens utveckling i miljöreportagen. Avsnitt 7.3 beskriver miljödiskursens utveckling i nyhetsbevakningen. Efter en översiktlig beskrivning av bevakningen av naturen och miljön i nyhetsbevakningen som helhet analyseras först prioriteringen av miljöfrågorna i förhållande till annat nyhetsmaterial i nyhetssändningarna. Därefter behandlas miljöbevakningens ämnesinriktning samt inriktning när det gäller valet av problembeskrivare (intervjupersoner), samhällsverksamheter som bevakas (miljöbovarna) och den geografiska orienteringen. Till sist beskrivs miljödiskursen i miljöreportagen beträffande problembeskrivningen, värdeorienteringen och handlingsorienteringen. I avsnitt 7.4 diskuteras slutligen hur miljöjournalistikens egenskaper formades av de redaktionella och miljöpolitiska förhållanden som omgav journalistiken under perioden 1961-1970.

7.1 Miljöjournalisterna och den redaktionella organisationen

Avsnitt 7.1 beskriver den redaktionella organisationen av miljöbevakningen under sextiotalet. Det innehåller också en beskrivning av hur frågor om miljön och naturen behandlats inom den övriga programverksamheten i TV och radio.

7.1.1 Miljö: ett okänt bevakningsområde

På sextioalet var "miljö" en praktiskt taget okänd journalistisk specialisering på svenska nyhetsredaktioner. I en artikel om specialjournalistik i massmedierna, publicerad i en handbok för journalister, beskriver Stig Nordfeldt "miljöjournalistik" på följande sätt:

Besläktad med konsumentupplysningen är den journalistik som belyser miljöfrågorna, främst då bostaden, stadsplanen och fritidsanläggningarna. Detta är ett område som ännu inte lockat journalister till specialisering, men som kan förutses få växande betydelse.¹

Med miljöjournalistik avsågs därmed journalistik om samhällsplanering. Även naturskyddsfrågor betraktades till och med 1967 som ett, för etermediejournalistiken, perifert område. Håkan Unsgaard skriver i kapitlet *Journalistik i television och radio* i samma handbok följande om naturskyddsfrågorna:

Visserligen kan ibland enskilda etermedierepresentanter förfäktat egna meningar i program och försöka påverka opinioner. Det kan gå på perifera områden såsom naturskydd, heminredningsfrågor och sportfiskelagsstiftning. Men sker sådant på områden som bedöms som politiskt väsentliga skulle protesterna snart anta sådan styrka, att försöken skulle tvingas upphöra.²

Naturskyddet hade således samma dignitet som heminredning och sportfiske och betraktades politiskt som förhållandevis okontroversiellt.

Det fanns emellertid några få fackreportrar på miljöområdet redan under sextioalet. Sveriges första miljöjournalist på heltid fanns på tidningen Dagens Nyheter. Miljöreportern var en kvinna och hon hette Barbro Soller. Soller började arbeta på DN 1951, först som kulturreporter, med konst, musik och litteratur som specialitet. Hon gjorde också en hel del naturreportage som successivt blev fler och fler tills hon 1964 blev miljöjournalist på heltid.³ Hon fick då ta sig an ett jungfruligt område. Enligt egen utsago var hon bl a enda journalist vid Naturresursutredningens möte, där Karl Borg presenterade rapporten om att tusentals starar förgiftats och dött vid Krankesjön.⁴ Under sextioalet blev även Lennart Lundegård miljöreporter på Svenska Dagbladet och Bo G Erikson vetenskapsreporter med miljöintresse på *Ekot*.⁵ Dessa tre var, enligt Bo G Erikson, de journalister som kontinuerligt bevakade miljöfrågorna under sextioalet.⁶ De möttes ofta ute på uppdrag och vid presskonferenser.

7.1.2 Den redaktionella organisationen av miljöbevakningen

Under perioden 1961-1969 fanns det ingen journalist som särskilt hade till uppgift att bevaka miljöfrågor för *Aktuellt*. Under *Aktuells* första år var personalstyrkan mycket liten. I Sveriges Radios interna telefonkatalog från oktober 1961 stod endast 21 personer, varav 8 reportrar, angivna under televisionens nyhets-

redaktion (TVN). Fram till 1966 mer än fördubblades personalen: i novemberupplagan av Sveriges Radios interna telefonkatalog 1966 upptog Nyhetsredaktionen (TVN) 53 personer (fyra av dessa tillhörde Fokusredaktionen). Fyra personer tillhörde utlandsredaktionen (exkl. sekreterare), fem inlandsredaktionen och tolv stod angivna som reportrar (dvs allmänreportrar).

Allmänreportrarna var Gunnar Arvidsson, Torbjörn Axelman, Gary Engman, Per Grevér, Christina Hansegård, Bo Holmquist, Clary Jansson, Sven Lindahl, Ulf Thorén, Åke Wilhelmsson, Lennart Winblad och Lars-Erik Örtegren. De inrikespolitiska reportrarna var Åke Ortmark, Mats Fagerström, Oloph Hansson, Bo Holmström och Lars-Erik Wänstrand. I december 1967 hade antalet personer på televisionens nyhetsredaktion (TVN) ökat till 61 (inklusive sekreterare, skriptor och bildredaktör och fyra personer som tillhörde Fokusredaktionen). Av dessa stod 25 personer angivna som reportrar, varav fyra inlandsreportrar (dvs inrikespolitiska reportrar), fem utlandsreportrar och sexton allmänreportrar. Listan över allmänreportrarna uppvisade också flera nya namn, bl a Barbro Lindström, Sven Strömberg och Ingemar Odlander.

Med tanke på den lilla personalstyrkan på *Aktuellt* och på att "miljö" ännu så länge var ett tämligen okänt begrepp för svenska journalister, är det inte särskilt förvånande att *Aktuellt* under hela sextioalet saknade en särskild reporter som tog sig an miljöbevakningen. De sammanlagt 376 inslag, som handlade om miljöfrågor i *Aktuellt* under tidsperioden 1961-1969, var fördelade på 141 olika namngivna reportrar.⁷ Detta betyder att varje reporter i genomsnitt gjorde knappt 3 inslag. Miljöbevakning var därmed ett område som i stort sett vilken journalist som helst kunde tilldelas. Tabell 7.1 visar de reportrar som gjorde flest inslag om miljö under sextioalet.

Tabell 7.1 De oftast förekommande reportrarna i Aktuells miljöbevakning 1961-1969. Antal miljöinslag producerade av olika namngivna reportrar

Reportrar	Antal miljöinslag
Bo Holmström	27
Lennart Winblad	20
Frank Nystrandh	15
Sven Strömberg	15
Bertil Axelsson	14
Barbro Lindström	14
Åke Wilhelmsson	14
Thore Rundgren	12
Björn Anderö	11
Jan Bonnevier	11
Lars-Åke Engblom	11
Ingemar Ernblad	10
Bo Holmqvist	10
Christer Åström	10

Att Bo Holmström och Lennart Winblad leder tabellen var mer en effekt av lång och trogen tjänst och allmän produktivitet, än en uttalad miljöprofil hos reportrarna. Tabell 7.1 indikerar också att flera distriktsreportrar, t ex Frank Nystrandh, Lars-Åke Engblom och Christer Åström, var mycket aktiva producenter av miljöinslag i *Aktuellt*. Enligt Lars-Åke Engblom själv var det dock inte ett särskilt intresse för miljö som gjorde att de producerade miljöinslag. Det var snarare så att de alla under denna period arbetade oerhört intensivt på distriktet, vilket ledde till en mycket stor produktion av nyhetsinslag – på alla områden.⁸

Vid en närmare granskning av vilken typ av inslag som olika reportrar tilldelades framkommer ett speciellt mönster när det gäller fördelningen av uppdrag. De politiska reportrarna tilldelades uppdrag av primärt politisk karaktär, t ex att intervjua statsministern om regeringens åtgärder i kvicksilverfrågan. Uppdrag som handlade om de naturvetenskapliga och tekniska aspekterna av miljöfrågorna, t ex att intervjua forskare eller andra experter, tilldelades allmänreportrarna. Distriktsreportrar fick uppdrag som berörde eller utspelades i deras distrikt. En malmöreporter kunde t ex få i uppdrag att intervjua en forskare vid Lunds universitet, en göteborgsreporter kunde få intervjua en forskare vid Chalmers tekniska högskola.

Det förekom i och för sig också regelbundet att riksredaktionens reportrar gav sig ut i landet och skildrade regionala och lokala miljöförhållanden. Inslagen överfördes då via länk från distriktsredaktionerna. Utrikesnyheter på miljöområdet, som i och för sig var ytterligt sällsynta under sextioalet, bevakades av utrikeskorrespondenterna i den mån de inte köptes in från utländska produktionsbolag. Denna fördelning av uppdrag hänger samman med den organisatoriska uppdelningen av redaktionen i inrikesreportrar, utrikesreportrar och allmänreportrar.

De egna reportrarna vid riksredaktionen stod för majoriteten av inslagen. Distriktsreportrarna svarade emellertid också för en stor del av bevakningen. Distrikten tycks ha anlitats i allt större utsträckning efter 1966. En liten del av nyhetsmaterialet köptes in från utländska produktionsbolag, men andelen tycks ha varit mycket liten.

7.1.3 Natur- och miljö i den övriga programverksamheten

Nyhetsproduktionen om miljöfrågor och nyhetsredaktionens arbete kan inte ses isolerat från den övriga programverksamheten inom Sverige Radio utan måste diskuteras i relation till utvecklingen i det övriga programutbudet.

”Naturen” som ämne i programverksamheten har en lång historia i radions programutbud. Under radions första decennier kunde naturskyddsfrågorna på ett naturligt och självklart sätt inrymmas i folkbildningsverksamheten. Under

rubriken Kulturuppgifter listar t ex Radioutredningen 1946 "Natur- och hembygdsvård" som en av radions uppgifter. Rundradion ansågs spela en väsentlig roll för naturkänslan hos svenska folket.

(S)åväl natur- som hembygdsvården /har/ från första stund kunnat räkna på förståelse hos Radiotjänsts ledning. Deras talesmän ha framträtt i programmen med appeller och föredrag liksom med synpunkter på programverksamheten.⁹

Frågor relaterade till naturen och naturskyddet uppfattades vara av okontroversiell karaktär. Naturupplysning sågs som en folkbildninguppgift och således som en del av radions väsentliga programuppgifter. Inom radions föredrags- och reportageverksamheten förekom tidigt flera inslag om naturskyddsfrågor. I radions arkiv finns uppgifter om flera föredrag på temat naturvård eller naturskydd, t ex den 5:e juli 1927 då Thor Högdahl talade om *Svensket naturskydd*, och den 9 april 1934 då jägmästare Edvard Wibeck höll föredrag om *Naturskydds-uppgifter vid skötseln av skogar och vatten*. I Radiotjänsts verksamhetsberättelse för år 1947 listas sju föredrag på temat natur och naturskydd, producerade av Aktualitetsavdelningen, t ex från den 18 juli *Den döende sjön som är full av liv. Hos minkar och gräshoppsångare vid Hornborgasjön* och från den 1 september *Att räkna tornsvalor och att ringmärka grönbenor. Ett besök på fågelstationen vid Långe Jan*.¹⁰ Även föredrag om naturresurser och energi förekom. Under 1950 behandlades t ex atomenergifrågorna grundligt i en brett upplagd föredragsserie.¹¹ Professor Georg Borgström höll vidare en föredragsserie om jorden och dess tillgångar under 1953.¹² Det första naturprogrammet i radio kom 1954 när Nils Linnman och Nils Dahlbeck startade *Naturen och vi*.¹³ I programtablåerna för 1954 är dock programmet rubricerat *Skog och bygd. Samtal mellan Nils Linnman och Nils Dahlbeck*.¹⁴

Naturskyddsfrågor var således ett etablerat inslag i radions programverksamhet under perioden fram till 1960. Däremot förekom sällan det som vi idag kallar miljöfrågor i programmen. Lubbe Nordströms serie om Lort-Sverige kan möjligtvis betraktas som ett undantag. År 1931 inrättade Radiotjänst en särskild föredragsavdelning med Yngve Hugo – folkbildare och rektor för Brunnsviks folkhögskola – som chef. Föredragsavdelningen anlät 1938 författaren Ludvig Nordström med uppgift att för radions räkning göra en reportageresa, som skulle fungera som inledning till en föredragsserie och andra evenemang kring bostadsfrågor.

Reportageserien *Lort-Sverige* blev en serie socialreportage, som väckte enorm uppståndelse i hela landet. Serien betraktas ofta som ett av de första svenska miljöreportagen, men var egentligen inte vad vi idag skulle kalla ett miljöreportage. Serien fokuserade på de rådande hygien- och bostadsförhållandena på den svenska landsbygden. Fagerstedt och Sörlin (1987) menar i boken *Framtidsvitnet. Ludvig Nordström och drömmen om Sverige* att Lort-Sverige innehöll andra bakterier

än de vi diskuterar idag. Lubbes lort var lika med fattigdom och efterblivenhet. Fabriksskorstenar var däremot inget problem, rökgaserna innehöll tvärtom nyrikedom, bildning och kultur:

Norrland är som bäst när rökplymerna från många industrier förenas och drar mot horisonten i ett moln av samfärdsel och marknadshushållning. Lorten kom inte från industrin, nej den utplånades av samma industri som skapade välstånd och civiliserade folket.¹⁵

Lubbes reportage har gått till historien i många bemerkelser. Av särskilt stor betydelse är den roll som Lubbe haft som inspirationskälla för efterföljande miljöjournalister: Barbro Soller i boken *Nya Lort-Sverige* (1969), Bo Rosén i boken *Lortsverige – 50 år efter Lubbe Nordström* (1988) och Nils-Erik Landell i boken *I nya Lortsverige* (1982) utgör exempel. Radioreportrarna Sven Jerstedt och Erik Goland gjorde dessutom 1954 en uppföljning av Ludvig Nordströms reportage-serie under rubriken *Ludvig Nordströms Lort-Sverige-idag*.¹⁶

Det fanns inte någon särskild miljöredaktion under sextioalet, vare sig i radio eller TV. Miljö- och naturskyddsfrågor började ändå på olika sätt uppmärksammas i etermediernas programutbud. Jag skall ge ett antal viktiga exempel. För det första började också radions nyhetsprogram *Dagens Eko* ta sig an miljöfrågorna. Programmet innehöll under sextioalet en hel del inslag med anknytning till miljön. Det var främst Bo G Erikson, som då arbetade som vetenskapsreporter på *Eko*, som stod för dessa.¹⁷

För det andra gjordes ett antal samhällsreportage och specialprogram med anknytning till problemområdet. Ett tidigt exempel (som kan vara det första) var när Roland Hjelte och Olle Lindgren producerade en serie om tre program om vattenföroreningssituationen i Sverige med titeln *Vatten i fara* (del I, II och III), som sändes 21, 28 och 30 juli 1959.¹⁸ Programserien behandlade vattenföroreningar orsakade av utsläpp av avloppsvatten och industriellt spillvatten i våra sjöar och vattendrag. I presentationen av programmen i tidningen *Röster i Radio* anspelar man på Lubbes Lort-Sverige: "Lortsverige har blivit Lortvattensverige".¹⁹

I serien *Strövtåg* tog Karl-Axel Sjöblom och Lars Ag upp allemansrätten och nerskräpningen i naturen den 21 juni 1960. I *Aktuellt Apropå* diskuterade Olle Berglund förgiftningsfaran i naturen. Programmet sändes den 18 mars 1963, med anledning av utgivningen av Rachel Carsons bok *Tyst vår* på svenska.²⁰ Den 30 oktober 1967 sändes programmet *Luft eller gift* som behandlade luftföroreningarnas källor och effekter.²¹ Programmet *Att andas bly* med Gary Engman som producent och Thore Rundgren som reporter sändes 29 januari 1968 och handlade om blybensinens farlighet. Programmet *Det nya Lort-sverige* (Lubbe igen!) från TV:s naturredaktion tog den 1 februari 1968 upp vattenföroreningar och kvicksilverfrågan. Programmet var utformat som en utfrågning av representanter från Jordbruksdepartementet, Naturvårdsverket, Folkhälsan, Industri-

förbundet, Uppsala universitet, Stockholms stad samt Insjöfiskarnas centralorganisation.²² Olle Berglund, Sveriges Radios lantbruksexpert, gjorde ett antal dokumentärfilmer under sextioalet med naturen och lantbrukets ekologiska aspekter som teman: t ex *Den prosaiska knölen* (om potatis 1962), *En kamp för födan* (om livsmedelskrisen i Indien 1967) och *Hallands väderö* (1969).²³

För det tredje började miljöfrågor uppmärksammas inom ramen för program om teknik och vetenskap. Radions kulturredaktion blev den 1 juli 1968 uppdelad i underavdelningar, varav en skulle behandla vetenskap och forskning (inom såväl humaniora och samhällsvetenskap som naturvetenskap). I radio startades också våren 1969 programmet *Miljöspegeln*, som behandlade stadsplanering och miljö.²⁴ I radion sändes programmet *Sesam*, ett magasinprogram om naturvetenskap och teknik med Bo Kumlin och Christer Persson som redaktörer. Programmet innehöll flera inslag om miljö- och energifrågor under senare delen av sextioalet.²⁵ Den 31 januari 1968 hölls t ex en kvicksilverdebatt med Bo G Eriksson som programledare. Inbjudna var experterna Stig Tejning, Nils Erik Landell, Göran Löfroth och Arvid Wretling.

Miljöproblemen började nu också, för det fjärde, tas upp i naturprogrammen. I *Naturen och vi* förekom miljöteman vid flera tillfällen, t ex den 13 februari 1966 då det hölls en biociddebatt. *Tidsspeglan* hade den 14 januari 1966 också temat *Vår livsmiljö i fara*. År 1969 startade Swiss Östgrens *Naturvaktarna* i radio och det utvecklades så småningom till ett samarbete mellan radion och det nystartade TV2.²⁶

Det första naturprogrammet i TV – *Just Nu* – producerades märkligt nog av Sport- och fritidsredaktionen. Det startade 1961 och sändes från Korsnäsgränd. I redaktionen fanns bland andra Nils Linnman, Anders-Erik Malm, Arne Andersson och Boris Engström.²⁷ Programmet beskrivs i TV-arkivets kortregister till en början som ett ”fritidsmagasin”. Vid starten hade programmet en innehållsrik profil mot jakt, fiske och friluftsliv. Men programmet utvecklades successivt till televisionens första naturprogram med inriktning mot natur, naturskydd och så småningom även miljöfrågor. År 1964 redovisas programmet i TV-arkivet med undertiteln ”naturmagasinet”.

Vid ett par tillfällen togs miljöproblem upp i *Just Nu*. Den 22 mars 1964 behandlades biociderna under rubriken *Håller vi på att förgifta naturen, djuren och oss själva med våra preparat mot insekter och för växtskydd?* Från och med år 1967 anges i TV-arkivet att Naturredaktionen står för programmet; televisionens första ”naturredaktion” växte således fram utifrån arbetet med detta program. Några exempel på ämnen som togs upp i programmet är nerskräpning i naturen (19/8-67), oljeskadade fåglar och engångsglas (14/10-67) samt vatten- och luftföroreningar (23/2-68). Ett av de publikmässigt populäraste inslagen i programmet var fotografen Bertil Danielssons serie *Naturdagbok*, som sändes första gången 1962. Programmen klipptes senare ihop och vann priset Prix Italia med titeln

Året på ön.²⁸ Det sändes i svensk TV år 1964 och nådde då tittarrekorde: 86 procent såg programmet.²⁹

Naturprogrammen var oftast givna tittarsuccéer. I 1960 års radioutredning gjordes en tittarundersökning, där svenska folket fick besvara frågor om vilka TV-program de var intresserade av att se. Naturprogrammen rankades *högst* av alla programkategorier (65 procent var ”mycket intresserade”).³⁰ Det är därför inte konstigt att naturprogrammen över tid fick en markant ökad sändningstid.³¹

7.2 De journalistiska uttrycksformerna

Avsnitt 7.2 behandlar de journalistiska uttrycksformerna i miljöjournalistiken. Avsnittet inleds med en beskrivning av de tekniska förutsättningarna för miljöbevakningen under sextioalet. Därefter följer en redogörelse för den allmänna karaktären på sextioalets miljöreportage. Till sist analyseras de utmärkande dragen hos berättelseformen i miljöreportagen under perioden. Följande aspekter av berättandet behandlas: den kommunikativa designen, den audiovisuella designen och den tematiska designen.

7.2.1 *Tekniken: från pionjärstadium till medieanpassad fulländning*

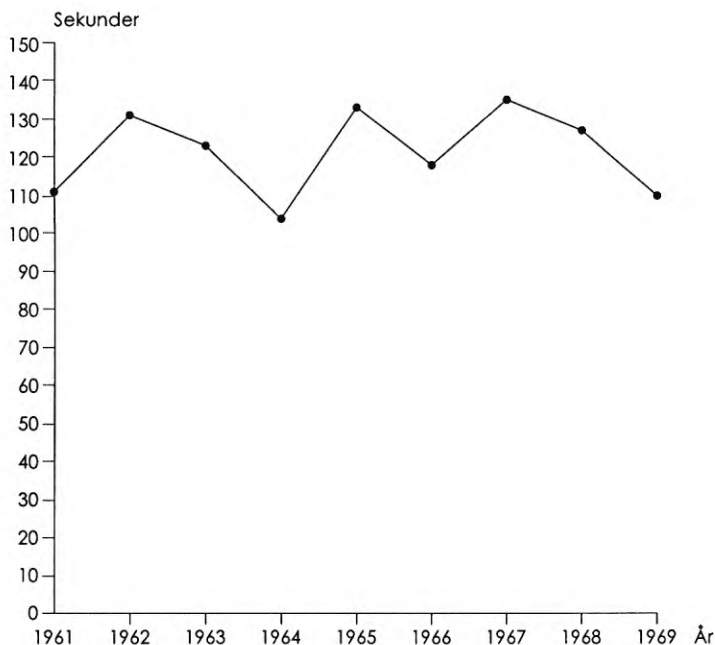
Under sextioalet skedde en snabb och genomgripande utveckling av tekniken och kunnandet inom televisionen, både på ljud- och bildsidan. Enligt Leif Furhammar gick tekniken och kunnandet inom televisionen under denna tioårsperiod från det primitiva pionjärstadiet till medieanpassad fulländning och högprofessionell kompetens.³²

Nyhetsprogrammet *Aktuellt* sändes från starten 1958 direkt från en studio, samtidigt som stommen i programmet utgjordes av kortare filmade eller bandade inslag. Programmet leddes av en programledare, som också läste telegram. Detta förhållande gällde under hela sextioalet – och gäller ju faktiskt fortfarande för nyhetsprogrammen världen över. Miljöinslagen i *Aktuellt* under sextioalet tycks med få undantag ha varit förhållandevis korta. Figur 7.1 visar att den genomsnittliga inslagslängden rörde sig kring två minuter. Notera då särskilt att figuren endast omfattar inslag med rörliga bilder. Upplästa telegram (som eventuellt kunde illustreras med stillbilder) ingår således inte.

I början av sextioalet dominerades miljöinslagen av filmbilder som kommenterades av en speaker. Intervjuer var mindre vanliga. Figur 7.2 visar att under åren 1961-1963 innehöll mindre än hälften av miljöinslagen någon intervju. Intervjuer i inslagen blev något mer vanliga under senare delen av sextioalet.

Den tekniska formen på miljöinslagen under sextioalet var antingen film eller videoband.³³ Filmen dominerade starkt, men bandade inslag blev allt vanli-

Figur 7.1 Miljöinslagens längd i *Aktuellt* 1961-1969. Inslagens genomsnittliga längd i sekunder

Kommentar: Telegraminslag ingår ej. Se tabell A1 i Appendix I för en redovisning av de sifferuppgifter som tabellen bygger på.

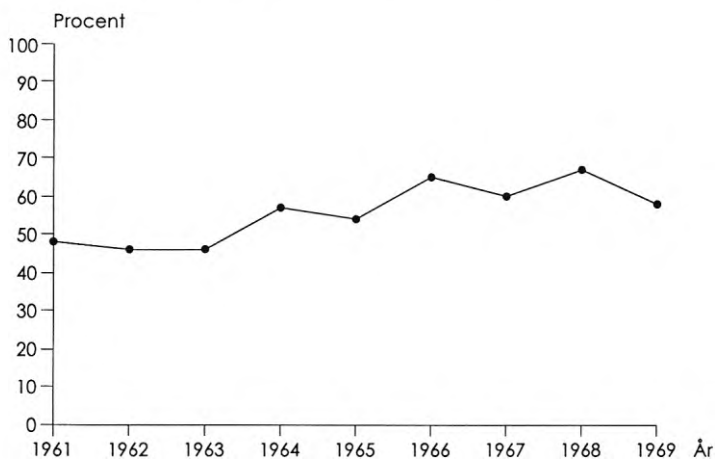
gare över tid, vilket kan ses i figur 7.3. År 1963 innehöll 90 procent av de sända inslagen film och 10 procent band. År 1969 var proportionerna 60 mot 40. En förklaring till detta är att inslagen som gjordes ute i distrikten blev allt fler över tid. Dessa överfördes via länk och bandades för att återutsändas i rikssändningen.

Inslagen filmades på svart-vit 16mm film. Film var billigt att använda och relativt lätt att klippa och redigera. Färg-TV-försök inleddes 1967, men det var först på sjuttioalet som färgfilm började användas i den reguljära nyhetsproduktionen.

Även om filmen var billig och lätthanterlig var filmproduktionen ändå en personalkrävande verksamhet. Ett filmteam för *Aktuellt* bestod – förutom reportern – av tre personer: en fotograf, en ljudtekniker och en elektriker.³⁴ Ljud och bild spelades in separat och fick synkroniseras ("synkas") i efterhand.

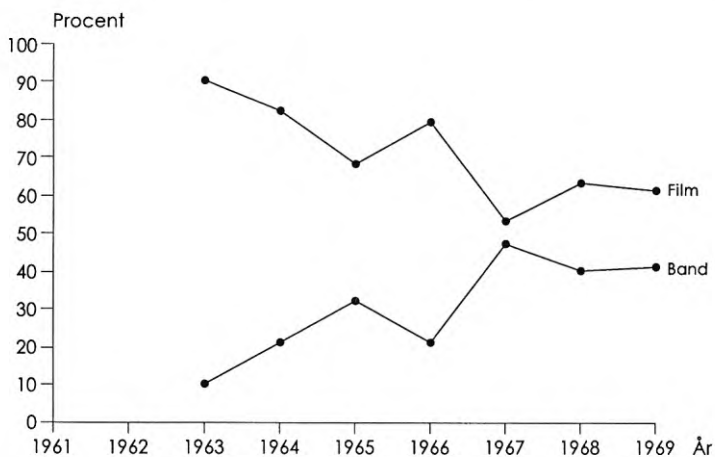
Videotekniken började utvecklas under sextioalet och kom till användning också i nyhetsproduktionen. Dåtidens videobandmaskiner hade inget gemensamt med dagens småskaliga och lätthanterliga teknik. De var utrymmeskrävande

Figur 7.2 Förekomsten av intervjuer i Aktuellt 1961-1969. Andelen av miljöinslagen (exklusive telegraminslag) som innehållit minst en intervju (procent)

Kommentar: Se tabell A1 i Appendix I för en redovisning av de sifferuppgifter som tabellen bygger på.

Figur 7.3 Produktionsformer i miljöinslagen i Aktuellt 1961-1969. Andelen av inslagen som innehållit filmsekvenser samt bandade sekvenser (procent)

Kommentar: För år 1961 och 1962 saknas uppgifter. Ett inslag kan således innehålla två eller flera sekvenser, t ex en studiodel och en filmdele. Detta var emellertid ovanligt under sextioalet vilket gör att figuren oftast summerar till hundra årsvis.

de och tekniken komplicerad. Dåtidens videoband hade också en helt annan karaktär än dagens. De gick för det första inte att klippa. Att redigera ett bandat inslag i efterhand var därför omöjligt.³⁵ De var också mycket dyra, vilket medförde att de sällan sparades utan spelades över igen. Det som sändes på videoband var antingen bandade inslag från en studio – t ex en intervju med någon politiker eller expert inspelad tidigare på dagen – eller överföringar från distrikt som bandades för att återutsändas i rikssändningen. Detta innebär således att även filmade inslag kunde överföras till band.

Möjligheter till direktsändningar i nyhetsproduktionen fanns också, men användes sällan. SR disponerade ett antal OB-enheter (av engelskans ”outside broadcasts”), som bestod av TV-kameror med kontrollrum placerade i bussar. Dessa var stora kolosser med avancerad teknisk apparatur, som också krävde mycket personal. OB-sändningar var svårhanterliga och krävde en noggrann planering. De användes därför mest vid evenemang och liknande händelser som kunde förutsägas och planeras långt i förväg.³⁶ En videobandsbuss införskaffades också 1963.³⁷ Den hade sin huvudsakliga användning tillsammans med en OB-enhet och en länkbuss. Senare införskaffades också en mindre, rörligare OB-enhet – OB-bilen – med ”rowing-eye”-kamera och egna länkmöjligheter.³⁸ Varken OB-tekniken eller direktsändning från studio tycks ha använts i miljöinslagen. Intervjuer i studio förekom visserligen, men dessa tycks oftast ha varit bandade och inte direktsända. Ett undantag är t ex när Bo Holmström den 25 september 1965 intervjuade tre forskare från Stockholms universitet om kvicksilverfaran. Denna intervju sändes, enligt programdokumenten, direkt.

Under 1960-talet blev det också möjligt med satellitöverföringar av program. Starten för satellittekniken kom med satelliten Telstar som skickades upp från USA 1962. Genombrottet för satellittekniken i programproduktionen kom år 1965 då kommunikationssatelliten Early Bird invigdes med direktsändning från USA, Kanada, Mexiko och Europa.³⁹

Ljudtekniken utvecklades lika snabbt som bildtekniken. Nu kom möjligheterna att på ett enklare sätt spela in synkront ljud och bild. Sextioalet innebar också den professionella speakerröstens födelse.⁴⁰ Inom nyhetsverksamheten var det mycket vanligt att filmbilder kommenterades av en speaker. Inom dokumentärfilmen försvann vidare den ”flödande tapetmusiken” från femtioalet och gav plats för de autentiska ljuden.⁴¹

7.2.2 Miljöreportagen under sextioalet

Miljöreportage i modern mening var mycket sällsynta under sextioalet. Det var istället tre typer av längre och mer genomarbetade inslag om miljöförhållandena som gjordes under denna tidsperiod. Den första typen utgjordes av reportage om nya forskningsprojekt eller aktuella forskningsrön. Dessa omfattade besök

av reportern på forskarens arbetsplats, där forskningsarbetet skildrades och forskaren intervjuades. Den centrale aktören i dessa reportage utgjordes av forskaren/experten. Exempel 7.1, som handlar om upptäckten av giftet PCB, visar hur denna reportagekategori kunde se ut.⁴²

Exempel 7.1 Aktuellt den 22 november 1966

PÅANNONS:

Studioreportern: "Det blir allt farligare att leva. En forskare vid Stockholms Universitet, ingenjör Sören Jensen, har hittat ett DDT-besläktat gift bl. a. i fisk och hos människor. Ämnet som kallas polyklorerade bifenyl – förkortat PCB – har den egenskapen att det lagras i organismen och det betyder att man får en allt högre halt PCB i kroppen om man stadigt äter t ex fisk som innehåller ämnet. Men det är inte bara den vägen man får det i sig, vi kan andas i oss det och barn kan få det genom modersmjölken."

SEKVEN 1: SPEAKER. Bilder från labbet, Stockholms universitet, bilder av ingenjör Jensen i arbete i laboratoriet, mätutrustning (tid 0'32):

Reportern: "Ingenjör Jensen har undersökt bland annat fiskar och havsörnar. Det visade sig att havsörnarna kunde ha upp till hundra gånger så hög halt av PCB i kroppen som dom fiskar (klipp till akvariefiskar) dom lever av. Det är resultatet av att ämnet inte bryts ner i kroppen utan (klipp till mätutrustning) lagras. PCB har använts i industriella processer sen ungefär 30 år tillbaka. Men det är först nu man har upptäckt det som förorening i naturen. Hur farligt är då PCB för människan? Idag vet forskarna inte särskilt mycket om det."

SEKVEN 2: INTERVJU med Sören Jensen. I laboratoriemiljö med mätinstrument i bakgrunden. Jensen iklädd ljus skjorta och slips. Inga klipp under intervjun med Jensen (tid 3'01):

Jensen (närbild): "Ja, de tekniska undersökningarna som har gjorts har visat att man får dålig hud av det, man får leverskador. Det är de två mest utpräglade egenskaperna."

Reportern (ej i bild): "Hur får en människa i sig det här medlet?"

Jensen (närbild): "Ja, det kan vara två vägar. Se, en av de egenskaper som ämnet har, alltså PCB, det är att det inte kan brinna. Och då är det möjligt att när det finns användning nånstans, teknisk användning, man försöker att bränna opp överskott på det. Och eftersom det inte kan brinna kommer det ut i luften och kan därefter inandas. Eller det kan falla ner som regn till vattnet, och därigenom till fiskar. Fiskar har vi analyserat ganska mycket av, upp till 200 stycken, och faktiskt hittat det i alla fiskar."

Reportern (ej i bild): "Det finns alltså i luften här i Stockholm till exempel?"

Jensen (närbild, faller reportern i talet): "Det gör det ja. Vi har gjort analys på tallbarr, och tallbarr innehåller ju en liten vaxhinna och där söker sig PCB:n till. När vi så analyserar så hittar vi PCB på tallbarr. Vi hittar för övrigt också DDE och DDT."

Reportern (ej i bild): "Har ni hittat stora mängder i människor?"

Jensen (fortfarande i närbild): "Inte stora mängder. Vi får säga att än så länge har vi inte gjort så mycket på människor, för det är ganska ... det är så nytt så vi skall göra mycket större material sedan. Men vi har gjort analys på hår av människor, för den vägen att få en uppfattning om halten i, och där har vi fått några relativa värden. Vi har analyserat en hel familj och där hade pappan och mamman förhållandevis höga halter. Sen var där en pojke på tre år och en flicka på sex år och dom hade låga halter. Sen var det en flicka på fem månader och hon hade mer än de två andra. Och det kan jag inte tyda på annat sätt än att hon måste ha fått det genom modersmjölken."

Reportern (ej i bild, *Jensen* fortfarande i närbild): "Var kommer det här ämnet ifrån ursprungligen, det är ju framställt ... (avbryts)"

Jensen (i närbild, avbryter *reportern*): "Ja, det framställs inte här i landet. Och jag är mycket mån om att få konstatera att det inte används i jordbruket. Det måste ha olika teknisk användning, men jag vågar inte säga något om den tekniska användningen. Jag vet att ... genom litteraturstudier har jag hittat upp emot en hundra patent där dom har rekommenderat det. Men därifrån till att säga att somliga industrier verkligen också använder det, det är för långt. Utan det måste bli nästa steg i analysen att vi försöker att spåra källorna. Antingen med hjälp av industrin, eller också genom att vi analyserar fiskar, till exempel gäddor som är en stationär fisk. Ta en ordentlig trend över landet och se var vi hittar höga halter. Och där i närheten måste vi räkna med att där är en smit-tokälla."

Den andra typen av reportage utgjordes av konferensrapporter. Dessa innebar att journalisten gjorde ett besök på en vetenskaplig (eller politisk) konferens, vilket resulterade i ett konferensreferat och intervjuer med konferensdeltagarna.

Ett exempel på denna typ av reportage är från den 2 februari 1968, då en expertkonferens om kvicksilver hölls i Folkhälsans regi. Jan Bonnevier bevakade konferensen för *Aktuellt*s räkning, och inslaget i *Aktuellt* presenteras i exempel 7.2.⁴³

Exempel 7.2 Aktuellt den 2 februari 1968

*SEKVEN*S 1: *SPEAKER* (tid 0'35):

Reportern (bilder från konferenssalen, där olika personer uppträder i talarstolen): "Ja, tonen var minst sagt aggressiv när förhandlingarna började i morse. Men snart så kom det siffror på Folkhälsans gröna tavla, och dom hjälpte. Siffror om kvicksilverhalter, om fiskkonsumtion, om genetiska skadeverkningar och mycket, mycket annat. Huvudkritiken mot Folkhälsan gällde förstås gränsvärdet för svartlistning. Det är nu 1 mg per kilo fisk. Dom flesta experter utanför Folkhälsan krävde 0,2 mg per kilo, alltså bara en femtedel. Tyckte nu experterna att kritiken gav nåt resultat? Docent Stig Tejning:"

SEKVENS 2: INTERVJU med professor Stig Tejning intervjuad i kontorsmiljö, klädd i kavaj, slips och skjorta (tid 1'00) :

Tejning (i närbild): "Ja, det har den gjort. Folkhälsan har idag meddelat att dom nu ämnar föreslå myndigheterna att ett milligram skall vara den högsta kvicksilverhalten i fisk. Inte någon högsta ... genomsnittlig kvicksilverhalt i ett visst vatten. Också inför dom också en rekommendation till svenska folket att inte äta insjöfisk mer än en gång per vecka. Jag för min del vidhåller mitt förslag om ett födoämnesshygienisk gränsvärde på någonstans mellan 0,5 och 0,1 med en högsta halt av 0,2. Det skulle i så fall innebära att alla vatten där det hade hittats någon fisk över 0,2 skulle svartlistas."

Reportern (ej i bild): "Och det skulle bli så gott som alla svenska insjövattnen?"
Tejning (närbild): "Det skulle bli många vatten."

SEKVENS 3: INTERVJU med Gustav Rosén i kontorsmiljö. Rosén iklädd mörk kavaj, skjorta, slips, närbild. Reportern presenterar "Licentiat Gustav Rosén" (tid 0'29):

Rosén (närbild): "Eh, som vi har visat på flera sätt så har ... håller inte Folkhälsans beräkning som har nått fram till den här tillåtna gränsen 1 mg per kilo. Den baseras på japanska förgiftningar, alltså halter i fisk i Japan som är direkt skadliga, invalidiserande."

SEKVENS 4: INTERVJU med docent Göran Lövroth som intervjuas i kontorsmiljö, kavaj, skjorta, slips. Reportern presenterar: "Docent Göran Lövroth" (tid 0'17):

Lövroth (närbild): "Dom grundades ju tidigare på vissa vetenskapliga bedömningar som nu har visat sig helt felaktiga. Nu så har det än så länge idag inte framkommit några andra vetenskapliga bedömningar som håller ... kan hålla fast den här 1 mg gränsen."

Den tredje typen av reportage utgjordes av en påplatsenschildring av något miljöproblem. Dessa reportage liknar mer det som vi idag skulle kalla för miljöreportage. Det gjordes t ex reportage om lokala luftföroreningar och om vattenföroreningarna i olika sjöar och vattendrag. Vattenproblemen skildrades med bilder från orten och ibland också med bilder på smutsigt vatten och döda fiskar. Även i dessa reportage var expertintervjun dock den centrala komponenten. Konkreta bilder av förstörda miljöer kom fortfarande i andra hand.

I samband med bevakningen av kvicksilverdebatten gjordes reportage från områden där fiskarna drabbats hårt av köpmotståndet mot fisk. I reportagen visades bilder från orten och fiskarna intervjuades om de ekonomiska svårigheterna, gärna under arbetet ute i båten. I anknytning till Vindelälvsdebatten gjordes också några reportage för att skildra stämningarna på orterna runt Vindelälven. Exempel 7.3 från den 24 april 1969 visar hur ett Vindelälvreportage kunde se ut under slutet av sextioalet. Inslaget inkluderade också en "enkät" på stan, som följde det standardiserade förfarandet att låta en motståndare och en förespråkare komma till tals. Reporter var Björn Anderö.

Exempel 7.3 Aktuellt den 24 april 1969

SEKVEN 1: SPEAKER (tid 0.32):

Reportern: "(flygbilder över Vindelälven) Vårfloden har inte kommit igång ännu här kring Vindelälven. Inte heller känslorna har kommit i svallning av den socialdemokratiska omröstningen nere i Stockholm. Älvborna har blivit luttrade av många års debatt, och tar inte till dom stora orden i brådrasket. Man väntar tills det kommer ett definitivt besked. Men visst har man synpunkter på hur det beskedet skall se ut. Och många hade velat vara med nere i riksdagshuset för att tala för sin sak. Viktor Åström i Åmsele till exempel. Hans syn på saken överensstämmer med dom flesta kommunalmännens längs älven. Dom vill ha en utbyggnad."

SEKVEN 2: INTERVJU med Viktor Åström. Åström, intervjuad utomhus framför skog och hus, iklädd jacka. Reportern syns i sidan av bilden (tid 1'13):

Åström: "Ja, nog se (säger?) jag att älven skall byggas ut."

Reportern: (Åström i närbild): "Trots att Ni riskerar att få en fångdamm här nedanför ert hus?"

Åström: "Ja, (tvekar) det blir ju ingen förändring eljest att vi få ungefär som högvatten jämt."

Reportern (ej i bild): "Mister Ni ingen mark?"

Åström: "Det är klart att det blir lite grann (tittar bort, tänker) som dämmes över, men det blir ju inte så mycket."

Reportern (ej i bild): "Varför tycker du att det är så bra nu då?"

Åström: "Ja, uteslutande från arbetssynpunkt tycker jag att älven skall byggas ut (klipp till älvbilder)."

Reportern (ej i bild): "Men hur länge tror Ni att ni skulle kunna leva på ett kraftverksbygge?"

Åström (klipp tillbaka till Åström, närbild): "Ja, dom har ju ... (tvekar länge) talat om 10 och 15 år skulle det räcka."

Reportern (ej i bild): "Men sen då?"

Åström: "Ja, (tvekar länge) ... det är ju en frist i alla fall. Då tycker jag att myndigheterna kunde försöka att ordna så att vi får nån ... (tvekar) ... lokalisera hit nåt företag eller något liknande ... "

SEKVEN 3: INTERVJU med Hilmer Nilsson. Intervjuad utomhus, framför hög med timmer (tid 0'48):

Reportern (ej i bild. Bild på Hilmer Nilsson, iklädd mössa och jacka, som filmas bakifrån där han står och tittar ut över skogen. Han vänder sig om när reportern talar till honom): "Ja, det här är Hilmer Nilsson i Vindel-Gransele."

Nilsson: "Ja (instämmer), jada (rättar till mössan)."

Reportern (ej i bild): "Om Hilmer Nilsson hade varit med nere i riksdagshuset och fått prata med dom socialdemokratiska riksdagsgubbarna vad hade han sagt då?"

Nilsson (i närbild): "Ja, jag hade sagt att dom ska inte se just nu för tillfället (talar stark dialekt, svårtydbar) utan vi skall se på längre sikt. Här är inte fråga om på åren nu, men det är längre sikt vi skall se på (med eftertryck). För vore den här älven förstörd då vill jag se på 20 år hädanefter hur det ser ut. (klipp)

(Nilsson i ny närbild) Det är mycket som är märkvärdigt, för den gången den här älven är byggd ut och det här är ... Då får vi aldrig se en turist här upp över.”

7.2.3 Kommunikativ design: journalisten som förmedlare

Sextiotalets miljöjournalist var främst en neutral och osynlig betraktare eller *förmedlare* av bilder, frågor och uttalanden. Den journalistroll som dominerade i miljöreportagen var rapportören eller referenten, där journalisten fungerade som en osynlig och neutral överberättare till de bilder som visades. Överberättaren var särskilt betydelsefull i de första reportagen i urvalet från perioden 1961-1965. Överberättarens språk var distanserat och neutralt och inga personliga kommentarer förekom. Journalisten intog också ett neutralt och distanserat förhållningssätt gentemot intervjuobjekten.

En annan roll som kunde skymta fram i vissa reportage var pedagogen. Sextiotalets pedagog gjorde inte anspråk på någon egen expertis. Hon var istället förmedlaren som återgav experternas uppfattningar utifrån det etablerade kunskapsläget. Pedagogens uppgift var inte att kritisera eller ifrågasätta utan att presentera expertkunskap på ett begripligt sätt. Exempel 7.4, från den 8 januari 1965, visar hur detta kunde gå till. I inslaget intervjuade Bo Holmström docent Bertil Wedin med anledning av att Teknologföreningen gjort en utredning om luftföroreningar.⁴⁴

Exempel 7.4 Aktuellt den 8 januari 1965

SEKVENS 1: SPEAKER (tid 1'01):

Reportern (gatubilder, hus): ”Bakgrunden är att teknologföreningens hus skall rivas, tillsammans med den stora saneringen av innerstan. Och istället skall man bygga ett nytt där man skall (klipp till bilder från hustak över rykande skorsten i stan) ha en kvartersvärmecentral. Man bör inte ha värmecentralerna inne i stan sa teknologföreningen till Stockholms stads representanter. (rykande skorstenar) För det första blir skorstenarna så låga att röken kommer att blåsa rakt (ritning av skorsten med rök som blåser på höghus) på dom som arbetar i höghusen. För det andra samlas föroreningarna inne i stan (klipp till bild av skorsten med rök). Värmecentralerna bör istället ligga någonstans i stans utkanter, med 125 till 150 meter höga skorstenar. (bild av skylt med Mercedes-Benz) Då det här är ett kostsamt projekt så underbyggde Teknologföreningen staden med följande resonemang: (klipp till bild av frisk lunga i genomskärning) Det här är en lunga från en frisk man som levat på fjällsidan hela sitt liv. (klipp till bild av skadad lunga i genomskärning. Skillnaden är om sanningen skall fram inte särskilt stor) Det här är en lunga från en 50-årig londonbo, som inte utsatt sig för andra faror än luften på gatorna. (klipp till fågelbilder över stan och bilar) Men våra storstäder ligger antingen vid havet

eller här som i Stockholms fall antingen Mälaren rakt igenom sig som en ventilationstrumma. Inte behöver vi jämföra oss med London? Men experten docent Bertil Wedin svarade:”

SEKVEN 2: INTERVJU med docent Bertil Wedin. Wedin intervjuad på ett tak med utsikt över staden. Iklädd rock, hatt. Reportern också i bild hållande mikrofonen (tid 0’12):

Wedin: ”Om vi bygger ut städerna, som t ex är aktuellt beträffande Stockholm inöver Järvafältet och det kanske kommer att bo en miljon människor i ett flak norr om Mälaren, så har vi problemen med ganska stor säkerhet.”

SEKVEN 3: SPEAKER (tid 0’32):

Reportern: (flygbilder över Los Angeles) ”Det är snarast sent att börja planera nu, sade de uppvaktande herrarna och berättade att i Los Angeles ökade luftföroreningarna så starkt att man ansåg att man behövde utrymma staden 1970 om man inte tog itu med problemen. (klipp till bilder av män, flygbilder igen) Resultatet blev en specialpolis som kollade alla rökutsläpp och alla bilar. (klipp till Londonbilder, trafik i London, polis som dirigerar). I London dog vid smogen 1952 12 000 personer. Och engelsmännen har dessutom räknat ut att dom förlorar 30 miljoner arbetsdagar per år på grund av luftrörsjukdomar. Och den meteorologiska situation som gör London farligt existerar också i Stockholm. Till och med varannan dag.”

SEKVEN 4: INTERVJU. Fortsättning på intervjun med Wedin (tid 0’18):

Wedin (på taket, Wedin och reportern i bild): ”Det finns någonting som meteorologerna kallar inversion. Det är en stabil skiktning när den kallaste luften ligger nertill och det inte är någon omrörning. Vi har inversion, mer eller mindre utbildad, varannan dag i stort sett året runt i Stockholm.”

Reportern (i bild med Wedin): ”Betyder det att förutsättningarna för smog finns i Stockholm varannan natt?”

Wedin: ”En utav faktorerna finns (nickar).”

SEKVEN 5: SPEAKER (tid 0’12):

Reportern (stadsbilder, människor som går): ”När oljeeldningen har blivit vanligare har halten svaveldioxid i luften stigit. Bara från Hötorgscity så spyr skorstenen ut 100 kg svaveldioxid i timmen. Det är en farlig gas.”

SEKVEN 6: INTERVJU med Wedin, fortsättning (tid 0’18):

Wedin (reportern och Wedin i bild, närmare kameran nu): ”Den är väl inte bland de allra farligaste gaserna, men den är utomordentligt ohälsosam, och vi har bland annat anledning att tro att svaveldioxid, när det kommer ut i luften och kommer samman med kolpartiklar som finns i luften, då ger upphov till svavelsyra, och att andas in kolpartiklar med svavelsyra det låter ju ganska hemskt.”

SEKVEN 7: SPEAKER (tid 0’12):

Reportern (bild av avgasrör som spy ut rök): ”Motorerna släpper ut mer eller mindre farliga gaser beorende på hur dom är inställda (kameran glider från avgasröret ut mot gatan och trafiken). Men ingen kontrollerar detta. (bild av avgasrör) I bilavgaser har man isolerat mer än hundra olika kemiska föreningar, bl a en som kallas 3-4 benspyren, som är speciellt olustig.”

SEKVENNS 8: INTERVJU. Fortsättning på intervju med Wedin (tid 0'11):
Wedin (reportern och Wedin i bild): "Man vet att det kan verka cancerframkallande, men huruvida det medverkar till de höga lungcancerfallen som finns t ex i Stockholm det kan jag inte svara, och ingen annan heller (betoning på det sista).

I intervjusituationen och i intervjuarrollen fungerade journalisten som en neutral och osynlig frågeställare. Den typ av frågor som dominerade var konkreta faktafrågor, med relativt låg precisionsgrad, men som ändå krävde konkreta svar, t ex: "Vad är det då i så fall som ytterst föranlett den här underökningen, professor Dalhamn?" (ur *Aktuellt* 1962-03-05), eller "Nå, vilka åtgärder har Ni nu vidtagit för att komma till rätta med det här?" (ur *Aktuellt* 1964-05-04). Frågesekvenserna i exempel 7.1 utgör också typiska exempel på sättet att ställa frågor.

Journalisterna kan dock knappast karaktäriseras som passiva eller underdåniga. Det förekom t ex att journalisten kom med följdfrågor som tvingade experterna att precisera sina svar. Exempel 7.5, som består av ett utdrag ur ett inslag från den 1 juni 1966 där Gunnar Arvidsson intervjuar landshövding Ruben Wagnsson, innehåller en sådan intervjusekvens:

Exempel 7.5 Aktuellt den 1 juni 1966

Wagnsson (i bild): "Här i Sverige har man den uppfattningen att frågan är inte tillräckligt utredd ännu. Utan att det behövs mer forskning innan man kan ge ett svar på frågan."

Reportern (ej i bild): "Varför kan den inte vara utredd när man vet sen gammalt att bly är farligt?"

Wagnsson (i bild): "Man vet att bly är farligt, men man vet inte om bly i dom ... i den koncentration det här är frågan om har någon farlig ... är någon verklig hälsorisk."

Det förekom också att journalisterna avbröt sina intervjupersoner. Detta kan ses i exempel 7.6, som innehåller ett utdrag ur en intervju som Bo Holmström gjorde med teknologie doktor Hans von Ubisch från Folkhälsan den 2 december 1966.⁴⁵

Exempel 7.6 Aktuellt den 2 december 1966

von Ubisch (i bild): "Ja, det är i viss mån alarmerande, såtillvida som det angår svaveldioxidhalten, den är för hög i Stockholms innerstad på vintern."

Reportern (ej i bild): "Hur hög skall den vara enligt ..."

von Ubisch (avbryter): "Statens luftvårdsnämnd försöker nu att fastställa en norm som lyder på 5 pphm, dvs alltså fem delar per hundred millions, eller

hundra miljoner. Och vad vi faktiskt har mätt det är värden som ligger mellan 10 och 15.”

Reportern (ej i bild): ”Två till tre gånger så mycket alltså.”

von Ubisch (i närbild, nickar): ”Ja, det är rätt, två till tre gånger så mycket.”

Reportern (ej i bild): ”Och svaveldioxid det är medicinskt farligt ... (blir avbruten).”

von Ubisch (i bild): ”Ja, det är medicinskt farligt. Nu skall man i det här tillfället tillägga för ordningens skull att vi här har svaveldioxid som är uppblandad med sot och andra luftföroreningar, kväveoxider till exempel, från eldningen, från trafiken, möjliga industrikällor. Så det är en liten skillnad på svaveldioxid i storstadsluften och svaveldioxid som kommer ut från någon industri som enbar förorening.”

Reportern (ej i bild): ”Hur skall man fatta det, är den farligare i storstäderna...? (blir avbruten).”

von Ubisch (i bild): ”Den är farligare i storstadsluften på grund av en samverkan med sot och dom andra komponenterna.”

7.2.4 *Audiovisuell design: de konventionella illustrationernas tid*

Ett av de mest utmärkande karaktärsdragen i miljöreportagen under sextioalet var bristen på visuella och estetiska komponenter. Bildsättningen hade snarast en dokumentär funktion, som verkade syfta till att visuellt bekräfta det tidrum som berättelsen uppehöll sig i. Bilderna fungerade således som en bekräftelse på det talade ordet och tycktes inte ha som avsikt att ge visuella upplevelser eller estetiska njutningar. De typiska bilderna var inte heller natur- eller miljöbilder utan bilder på forskare eller experter som intervjuas i neutral kontors- eller laboratoriemiljö.

De miljöbilder som användes hade ofta karaktären av konventionella illustrationer. Under sextioalet introducerades en rad – seglivade – bildmässiga konventioner, som t ex ”den bolmande skorstenen” (som illustrerade inslag om industriella luftföroreningar), ”det rykande avgasröret” eller ”den hårt trafikerade gatukorsningen” (som illustrerade inslag om bilavgaser) och ”lortvatten med döda fiskar” (som illustrerade inslag om vattenkvalitet). Samtidigt var bilderna intetsägande så tillvida att den skorsten eller det vattendrag, som visades på bilderna inte nödvändigtvis utgjordes av de som diskuterades i inslaget. Det kunde vara vilken skorsten som helst, vilken bil som helst och vilka fiskar/vattendrag som helst. Miljöbilderna var med andra ord generiska/konventionella. En orsak till detta var förmodligen svårigheterna att få fram ett lämpligt bildmaterial (vilket alltid tycks ha varit ett problem under denna tidsperiod). Illustrationer till nyhetsinslagen hämtades därför ofta från andra program.

En annan typ av bilder som introducerades redan under sextioalet var grafiska illustrationer i form av diagram eller pedagogiska teckningar. Dessa tycks dock ha befunnit sig på experimentstadiet och var inte alltid lätta att begripa.⁴⁶

Exempel 7.7 visar en visualiseringsstrategi som är intressant på grund av den förhållandevis kreativa användningen av konventionella bilder för att illustrera berättelsen. Exemplet utgör den andra sekvensen i ett inslag om DDT från den 25 mars 1969. Reporter var Kjell Pettersson och inslaget bestod i övrigt av tre expertintervjuer.

Exempel 7.7 Aktuellt den 25 mars 1969

SEKVENNS 2 : SPEAKER. Kommentar av reportern, bilder av flygplan som besprutar ett stort landområde (tid 0'43):

Reportern: "Ett hundra ton kemiska ämnen för bekämpning av insekter sprids (klipp till bilder av manuell besprutning av fruktträd) varje år i Sverige. Ungefär 60 ton är DDT eller med DDT närbesläktade bekämpningsmedel. DDT-mängderna försvinner inte utan lagras (klipp till helikopterbesprutning över träd. Helikoptern kommer rakt mot kameran och det känns som om man får giftregnet över sig) upp i naturens eget kretslopp, eftersom den här kemiska föreningen inte bryts ner. År från år (klipp till extrem närbild av insekt) späds det på med DDT från växter till insekter, från insekter till fåglar (klipp till flygplansbesprutning över skog igen) och till slut till människan. Med regnvattnen från åkrar till åar och sjöar (flygbilder där man som tittare upplever att som man sitter i planet) där det lagras upp i fiskar (bilder av giftplanet igen) som till slut hamnar på spisen. (klipp till extrem närbild av insekt igen) Men hur farligt det här är, om det går meningarna isär. I USA har man (bild på motorsåg som sågar ner ett träd, trädet faller, symbolik?) blandat DDT i maten på fångar som frivilligt ställt sig till förfogande för undersökning av DDT-riskerna."

Ljudet i miljöreportagen var minst lika konventionellt (för att inte säga tråkigt) som bilderna. Det var sällsynt med synkront ljud, förutom naturligtvis när det gällde intervjuerna. Asynkront ljud eller ljudeffekter, t ex musik, förekom inte alls i de miljöreportage jag analyserat.

Om man slutligen granskar kopplingen mellan ljud, text och bild, är det uppenbart att den ofta var bristfällig. Reportagen kan inte karaktäriseras som annat än *orddrivna*: ordet var det betydelsefulla i berättandet. Det lästa eller talade ordet stod för sig självt och visualiseringarna fungerade som utfyllnader eller illustrationer. Reportagen hade därför ofta karaktär av illustrerad eller bildsatt radio.

Överberättaren hade en nyckelroll i det orddrivna reportaget, eftersom han (för det är en han) ofta också talade om *vad* de rörliga bilderna visade. Detta framgår av exempel 7.8, som utgörs av ett inslag om protesterna mot den planerade utbyggnaden av Vindelälven från den 1 februari 1963. I inslaget visas bilder på hur en stillsam delegation från Laisvall kommer ut från slottet där de uppvaktat kungen med en protestlista mot regleringen av älven. Bilderna kommenterades av programledaren Olle Björklund.

Exempel 7.8 Aktuellt den 1 februari 1963

Studioreportern: ”De planer som Vattenfall har på att reglera Vindelälven, kommer för befolkningen vid Laisälven i Arjeplog att betyda att ett 40-tal personer måste evakueras. Nu vill man ha en ändring i regleringsplanerna och det var anledningen till att fem representanter från Bäverholm, Adolfström och Gautosjö idag uppvaktade kungen, som tog emot de fem i audiens – vi ser dem här lämna slottet. På delegationens program stod också sammanträffanden med statsminister Erlander och kommunikationsminister Gösta Skoglund. Delegationen bestod av fru Astrid Torfve, Sigfrid och Sture Lundmark, samtliga från Adolfström, samt Ragnvald Marklund, Gautosjö, och en same från Svajpa Lappby, Olof Nutti. Man påpekade under besöket i Stockholm också att den planerade regleringen sätter stora värden på spel för samerna, som förlorar betesmarker och renbetesland om regleringen genomförs.”

7.2.5 Tematisk design: konkreta händelser på det objektiva makroplanet

Reportagen hade en stark betoning på att skildra konkreta händelser och strävade då efter att ge en så autentisk skildring av ett händelseförlopp eller ett tillstånd som möjligt. De konkreta händelserna dominerade således över de abstrakta. Reportagen begränsade sig vidare vanligtvis till ett bestämt tidrum.

Makroperspektivet på samhället dominerade i reportagen. De fokuserade på källor som kunde ge en auktoritativ verklighetsbeskrivning, företrädesvis experter. Intervjupersonerna framträdde i egenskap av representanter för etablerade samhällsinstitutioner och organisationer och inte i egenskap av personligt ansvariga eller individuellt engagerade/berörda. Miljövärlden skildrades som en värld där forskarna stod för kunskapsbildningen, politikerna för beslutsfattandet och myndigheterna för administrationen och där enskilda individer sällan syntes till förutom i offerrollen.⁴⁷

Berättandet i reportagen uppehöll sig oftast på det objektiva verklighetsplanet. Interaktionen mellan journalister och intervjupersoner präglades starkt av den vetenskapliga diskursen. Det vetenskapliga och tekniska språkbruket styrde interaktionen till att kretsa kring fakta, rationella argument och logiska slutsatser. Utrymmet för känslor (glädje, sorg, ilska), moral eller andra subjektiva dimensioner av verkligheten var litet (om det överhuvudtaget erkändes). I den mån den subjektiva verklighetsdimensionen förekom var det endast de vanliga människorna som gav uttryck för denna.

7.3 Miljödiskursen

Avsnitt 7.3 beskriver miljödiskursens utveckling under sextioalet. Först behandlas prioriteringen av miljöfrågorna i nyhetsprogrammen. Därefter granskas

dagordningen för miljödebatten i *Aktuellt* samt den geografiska orienteringen, miljöbovarna och problembeskrivarna i miljöinslagen. Till sist analyseras miljödiskursen i miljöreportagen vad gäller problembeskrivning, värdeorientering och handlingsorientering.

7.3.1 Prioriteringen: miljöfrågorna tar sig in på dagordningen

Under sextioalet sändes sammanlagt 376 inslag som i vid mening kan karaktäriseras som miljöinslag i *Aktuells* nyhetssändningar.⁴⁸ Detta motsvarar 0,12 inslag per sändningsdag, eller enklare uttryckt: under sextioalet sändes i genomsnitt ett miljöinslag var åttonde sändningsdag.⁴⁹ Miljöbevakningen var således inte särskilt omfattande under denna period.

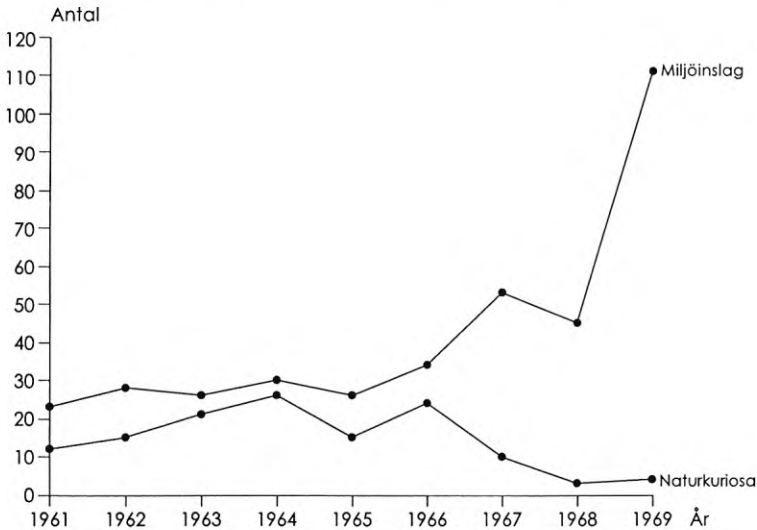
Den bevakning av naturen och miljön i vid bemärkelse som *Aktuellt* gav sina tittare under sextioalets första år bestod i stor utsträckning av kuriosabetonade naturnyheter av human-interest-karaktär. Det som sändes var journalbilder, filmsnuttar från olika landsdelar eller exotiska platser, där fenomen i naturen beskrevs som intressanta, sensationsartade, vackra eller gulliga.

Ofta var filmerna gjorda av svenska frilansfilmare. De kunde också vara inköpta journalbilder från utländska produktionsbolag. Inslagen kunde handla om tama rådjur, djurutställningar, muséer som visar upp märkliga djur, bilder på sångsvanar som häckar, giraffödsel i Furuvik, en kungsörn som opereras, björningar på Skansen, en ornitologisk sensation i Hälsingland, en zoologisk sensation i Portland (elefantunge född i fångenskap), renkalvar på Öland, lejoninna i USA som fick fyrlingar, ormexpo i Kungshallen, ny djurpark i Edsbyn, talgoxfamilj som bor i ett fönster i Falun. Dessa exempel är hämtade från åren 1961-1963. Denna typ av naturnyheter var mycket vanliga under tidsperioden 1961-1966. Sådan naturkuriosa avtog efter 1966 och åren 1968-1969 hade de nästan helt försvunnit.

Figur 7.4 visar antalet miljöinslag och antalet inslag om naturkuriosa i *Aktuells* nyhetssändningar åren 1961-1969. Antalet inslag om miljöfrågor var 23 under 1961 – vilket motsvarar 0,07 per sändningsdag eller i genomsnitt ett inslag var fjortonde dag. Antalet miljöinslag per dag förblev relativt konstant ända fram till och med 1966, vilket betyder att miljöinslagen i *Aktuells* miljöbevakning nästan var i minoritet i förhållande till den övriga nyhetsbevakning som i vid mening handlade om "naturen" under stora delar av sextioalet. Under åren fram till 1967 var antalet inslag om miljöfrågor knappt 30 per år (exklusive telegramnyheter), dvs ett inslag ungefär var trettonde sändningsdag. Figur 7.4 visar att från och med 1967 ändrades den övergripande nyhetsbilden av miljön: naturen övergick från att vara kuriosa till att bli "miljö".⁵⁰ Under 1967 nästan fördubblades antalet miljöinslag till 53, dvs i genomsnitt ett i veckan (återigen exklusive telegraminslag). År 1969 var det definitiva genombrottet för miljö-

Figur 7.4 Antalet miljöinslag och antalet inslag om "naturkuriosa" i *Aktuellts* nyhetsbevakning 1961-1969 (antal)

bevakningen i *Aktuellt*. Antalet miljöinslag i *Aktuellts* huvudsändning under året uppgick till 111 – mer än en fördubbling jämfört med såväl 1967 som 1968.⁵¹ Detta betyder att *Aktuellt* sände ungefär ett miljöinslag var tredje dag. Den totala sändningstiden om miljöfrågor under detta år var drygt 200 minuter (drygt 12 000 sekunder), eller i genomsnitt 34 sekunder per sändningsdag. Detta utgör en fyrdubbling av sändningstiden jämfört med perioden 1961-1966 och nästan en fördubbling jämfört med åren 1967-1968 (inte riktigt för 1967).⁵²

7.3.2 Dagordningen: inte bara kvicksilver och Vindelälven

Den allmänt accepterade bilden av sextiotalets miljödebatt är att den endast handlade om två frågor: kvicksilver och Vindelälven. Det visar sig dock att miljöbevakningen i *Aktuellt* hade en mycket större variation än så när det gäller ämnesinriktningen. Detta kan ses i tabell 7.2.⁵³

1961: kärnvapenprovets hälsofaror

Ungefär tre-fjärdedelar av de 23 inslagen om miljöfrågor 1961 handlade om kärnvapenprov och deras effekter. Här har jag endast tagit med de nyheter som fokuserar på de hälsofaror och fysiska risker människor i Sverige blev utsatta för på grund av proven. I ett inslag den 11 september 1961 intervjuade t ex Bo

Holmström professor Luning vid FOA om en undersökning av samer som ätit stora mängder renkött. Andra inslag visar mätningar och undersökningar av radioaktivitet, t ex i regnvatten och på människor. De inslag som omfattar de militärpolitiska aspekterna av kärnvapenproven ingår således inte. Bevakningen av provsprängningarnas konsekvenser har klara paralleller till bevakningen av Tjernobylyckan 1986. Debatten utgör också ett förspel till de omfattande protester som skulle börja höras på sjuttioalet om Frankrikes kärnvapenprov vid Mururoa-atollen. Frågan är ändå om de skall räknas som ”miljöbevakning”. Om inslagen om kärnvapenproven exkluderas återstår endast sex miljöinslag. Miljöbevakningen under 1961 var därmed i praktiken nästan obefintlig.

1962: naturskydd och vattenföroreningar

I *Aktuellt* 1962 sändes 28 miljöinslag. Under detta år dominerades nyhetsdebatten av naturskyddsfrågor. Ett exempel på ett inslag om naturskyddsfrågor finns den 18 december 1962. Det handlade om Domänstyrelsens förslag att Gotska sandön skulle förvandlas till nationalpark. Ett likartat exempel är från den 28 december 1962. Detta inslag behandlade Domänstyrelsens förslag att också Anarisfjällmassivet skulle bli nationalpark. Frågor om vattenföroreningar och vattenkvalitet var också betydelsefulla under 1962. Vattenföroreningarna behandlades t ex i ett inslag från den 25 maj 1962, där den under året startade organisationen Vattenvärnet varnade för skador orsakade av avloppsvattnet. Inslaget bestod av en film där Bo Holmström är speaker till bilder av insjöar, stränder, ett oljeraffineri, avloppsrör och döda fiskar i vattnet. Detta är den första rapporten av det slaget, men det skulle följas av många fler under de kommande åren. Nerskräpningen kring vägarna och i Stockholms skärgård diskuterades också i *Aktuellt*.

Debatten om kärnvapenproven fortsatte också under 1962. Det förekom även inslag om luftföroreningar. Den första rapporten om luftföroreningar i städerna – ett reportage om en luftundersökning i Stockholm – visades den 5 mars 1962. I det 3 minuter och 32 sekunder långa inslaget intervjuades professor Lars Friberg och professor Tore Dalhamn om hälsoriskerna för storstadsmänniskorna p g a den dåliga luften. I inslaget identifierades tre källor till luftföroreningarna: bilarna, industrin och vanlig eldning (för uppvärmning av bostäder).

1963: Aktuellt och starten på kvicksilverdebatten

År 1963 var året då Rachel Carsons bok *Tyst vår* utgavs på svenska. Utgivningen av *Tyst vår* kommenterades emellertid inte alls i *Aktuellt*. Däremot diskuterade *Aktuellt* *Apropå* den 18 mars förgiftningsfaran i naturen, med anledning av Rachel Carsons bok.⁵⁴ Dagordningen i *Aktuellt* dominerades istället 1963 av vattenföroreningar och naturskyddsfrågor.

Tabell 7.2 Ämnesinriktningen i miljöbevakningen under sextiotalet. Miljöin-
slagen i Aktuellt nyhetssändningar 1961-1969 fördelade på olika
ämnesområden (procent)

Ämnesområde	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	Totalt
Vattenkvalitet	0	10	27	10	8	6	2	7	13	10
Insjöar/vattendrag	0	4	19	10	8	3	2	4	4	5
Kusthav	0	0	0	0	0	0	0	0	5	2
Luftkvalitet	0	4	0	13	11	12	6	2	3	5
Svavel/försurning	0	0	0	0	0	6	2	2	2	2
Stadsluften	0	4	0	7	8	0	2	0	0	1
Ozonlager/växthuseffekt	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Miljögifter	0	0	0	13	23	12	25	13	7	11
Bekämpningsmedel	0	0	0	0	0	0	0	0	3	1
Kvicksilver	0	0	0	13	23	6	25	13	4	11
Bilism och trafik	0	4	0	3	8	14	0	11	4	5
Bilavgaser/bly	0	0	0	0	8	14	0	4	3	3
Väg- och brobyggen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Arbetsmiljö	4	4	4	10	8	3	6	0	4	5
Silikos	0	0	0	3	0	0	0	0	1	*
Asbest	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Vinylklorid	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bildskärmar	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Naturskydd	9	35	27	10	23	12	15	16	14	16
Älvar, vattenkraft	9	7	4	0	4	0	11	13	10	8
Djur-, naturskydd	0	21	19	7	19	12	4	2	4	8
Lok. naturskyddsstrider	0	0	0	3	0	0	0	0	0	*
Industriell miljö	4	4	0	7	8	9	2	18	15	9
Industri Lokalisering	0	0	0	0	0	3	2	2	3	2
Lokala industriutsläpp	4	0	0	3	8	6	0	9	3	3
Industriolyckor/katastrofer	0	4	0	0	0	0	0	2	5	2
Oljeutsläpp	0	4	8	13	11	9	32	20	16	15
Kärnkraft	4	0	12	0	0	0	0	4	4	3
Kärnavfall	4	0	4	0	0	0	0	0	0	1
Kärnkraftslokalisering	0	0	0	0	0	0	0	4	4	2
Kärnkraftsolyckor	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Övrigt	79	35	22	21	0	23	12	9	20	21
Krig/kärnvapenprov	74	17	15	3	0	6	3	0	4	10
Sopor/avfall/varor	4	7	4	10	0	9	6	4	2	5
Matproduktion, tillsatser	0	4	0	3	0	0	0	2	7	3
Skogsbruk, arbetsmetoder	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Allmän miljödebatt	0	7	0	0	0	6	3	2	3	3
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N= (antal inslag)	23	28	26	30	26	34	53	45	111	376

Kommentar: * Finns, men uppgår till mindre än 1 procent av antalet inslag.

Under 1963 förekom flera reportage om vattenföroreningar på olika orter, men främst i Mälaren. De uppvisade de karaktäristiska (och så småningom konventionella) bilderna av döda fiskar som flyter omkring i vattnet och kan ses som de första egentliga miljöreportagen i *Aktuellt*, om en generös definition används. Debatten om provsprängningarnas effekter fortsatte även under 1963, bl a i ett inslag med intervjuer med laborator Bertil Åberg, Veterinärhögskolan och fil lic Bo Lindell, Radiofysiska institutionen om radioaktiviteten i renarna och riskerna med att renköttet påverkas av det radioaktiva regnet. Naturskyddsfrågor blev belysta i sammanlagt 7 inslag (27 procent av inslagen under året).

Nu började energifrågornas miljö- och hälsokonsekvenser diskuteras i *Aktuellt*. Ågesta atomkraftverk invigdes under året, och detta föranledde ett antal inslag. En mindre del av dessa tycks ha behandlat riskerna med och miljökonsekvenserna av verksamheten. Den 21 oktober belystes i ett ovanligt långt inslag (6'54) de lokala stridigheter kraftvärmeverket Ågesta vållat. Reportern Olle Norrell rapporterade från ett opinionsmöte i Farsta där man protesterade mot det radioaktiva utsläppet i sjön Magelungen. Den första Vindelälvsaktionen – och den första miljöaktionen över huvudtaget, om man undantar demonstrationer mot kärnvapen och kärnvapenprov 1962 – skildrades 1 februari 1963.

År 1963 var också det år då den svenska expertisen på allvar började få indikationer på den svenska kvicksilverkatastrofen. Många erfarenhetsexperter hade emellertid länge misstänkt att något inte stod rätt till i naturen. Flera ornitologer, med Erik Rosenberg i spetsen, upptäckte redan i mitten av 50-talet att något höll på att hända med fåglarna. Våren 1963 framträdde Erik Rosenberg offentligt i en radiointervju, där han bl a hänvisade till *Tyst vår*.⁵⁵ Den vetenskapliga expertisen å andra sidan kom kvicksilvret på spåren i och med att docent Karl Borg vid Statens veterinärmedicinska anstalt började identifiera allt högre halter av kvicksilver i döda fåglar. Till honom skickades fallvilt – döda och sjuka djur som hittats i markerna. Han gjorde iakttagelsen att förgiftning blivit en allt vanligare dödsorsak hos fåglarna från mitten av femtiotalet.⁵⁶ Svenska naturskyddsföreningen anordnade en konferens om kvicksilver den 22-23 november 1963, där forskare (bland annat docent Karl Borg) och representanter för Statens växtskyddsanstalt (fil dr Daniel Lihnell) deltog. Experterna var emellertid mycket oeniga. En ny konferens ordnades därför av Statens naturvårdsnämnd den 13 december – det s k luciamötet.⁵⁷ Ingen av dessa händelser tycks emellertid ha uppmärksammats i *Aktuellt*.

1964: kvicksilverbetning och kvicksilverägg

År 1964 kom kvicksilverfrågan för första gången upp i programmet.⁵⁸ Den 4 mars 1964 förbjöd Giftnämnden användningen av aldrin och dieldrin som betningsmedel.⁵⁹ Myndigheterna gav också nya rekommendationer om anpassad betning med reducerade doser betmedel. Åke Wilhelmsson rapporterade om

Giftnämndens beslut i ett inslag samma dag.⁶⁰ Den 10 mars intervjuade Olle Berglund docent Stig Tejning om försöken med utfodring med kvicksilverbetad spannmål.⁶¹ Fler inslag om förgiftade fåglar följde, t ex den 3 april, där en död uggle demonstrerades av konservator Tore Jansson. I inslaget intervjuade Rune Ruhnbo konservator Jansson och Nils Linnman. Den offentliga debatten om kvicksilverförekomsten i ägg startade med en artikel av tidningen Dagens Nyheters miljöjournalist Barbro Soller lördagen den 22 februari 1964. Hon refererade i artikeln till en vetenskaplig artikel av docent Stig Tejning och laborator Ragnar Westerberg publicerad i en kanadensisk tidskrift. Studien visade på en hög kvicksilverförekomst i ägg från honor som utfodrades med betat utsäde (vilket var vanligt förekommande i svenskt lantbruk vid den tiden).⁶² Kviksilverräggen diskuterades den 24 februari 1964 i den sena Aktuelltsändningen. I inslaget intervjuade Olle Berglund Solve Widell från Folkhälsan.

Tre inslag under året, eller 10 procent, handlade om sopor och avfall, t ex ett inslag om Svenska hälsovårdstjänstemännens kongress den 14 juni, då engångsförpackningar av glas som slängs i naturen diskuterades. Igenväxta sjöar, vattenföroreningar, hälsorisker med luftföroreningar och silikosskador i arbetsmiljön är exempel på andra frågor på dagordningen under 1964.⁶³

Motståndet mot utbyggnaden av Vindelälven började nu märkas. Den 27 oktober gjorde Lennart Winblad ett inslag om de aktioner som startats för att stoppa Vattenfalls utbyggnad av Vindelälven. Inslaget innehöll dels ett längre föredrag av professor Lars-Gunnar Larsson om Vindelälvens betydelse för den ekologiska forskningen (1 minut och 48 sekunder!), dels en intervju med Vattenfalls generaldirektör Erik Grafström.⁶⁴

1965: luften, naturskyddet och kvicksilvret

Under 1965 dominerade inslag om naturskydd, luftföroreningar och kvicksilver dagordningen i *Aktuellt*. Sammanlagt sändes sex inslag om kvicksilver i huvudsändningen under året (exklusive telegraminslag), vilket motsvarar 23 procent av inslagen.⁶⁵ I fokus stod kvicksilverbetningens skador på fåglarna, de svenska äggens kvicksilverhalt och riskerna förknippade med äggkonsumtion. 1964 års Naturresursutredning anordnade med anledning av debatten en informationskonferens om kvicksilver den 8 september 1965. Konferensen bevakades för *Aktuellts* räkning av Olle Berglund. I inslaget från konferensen framträdde tre av konferenstalarna: professor Hans-Jörgen Hansen från Statens veterinärmedicinska anstalt, laborator Gunnel Westöö från Folkhälsan och professor Ingvar Granhall från Statens växtskyddsanstalt.⁶⁶ I inslaget konkluderade Westöö bl a att ”i dagens läge är kvicksilversituationen inte sån att man av födoämneshygieniska skäl kan kräva att kvicksilverbetningen måste upphöra”. Bo Holmström intervjuade i ett annat inslag tre forskare vid Stockholms universitet, som uttryckte sina tvivel över hur människan skulle klara allt organiskt kvicksilver i

födan. Deras beräkningar visade att kvicksilverhalten i ägg var så hög att en äggkonsumtion om två ägg om dagen gör att man kommer upp till den högsta tillåtna dagsdosen.

Aktuellt innehöll också rapporter från ett flertal symposier och konferenser om bilavgaser och luftföroreningar i storstäderna. Ett exempel är från den 4 maj då Stockholms luftvårdsstyrelse höll kongress, där bilavgaser och avgasrenare diskuterades. Ytterligare ett exempel är ett reportage som gjordes från ett symposium om luftföroreningar på Hässelby slott den 13 oktober, där bilismen som luftförorenare nu stod i fokus, främst i samband med diskussioner om orsakerna till hälsofarorna med stadsluften.

Under 1965 hölls också den första riksdagsdebatten om Vindelälven. *Aktuellt* trycks emellertid inte ha uppmärksammat denna debatt i något inlägg.

1966: bilism och bilavgaser

Under 1966 avmattades kvicksilverdebatten i *Aktuellt* och istället kom bilismen, bilavgaserna och blyet i bensinen i fokus. Ett åttapunktsprogram lades fram av Stadskollegiet i Stockholm för att komma till rätta med bilavgasproblemet (reportage Lennart Winblad den 2 maj). Gary Engman intervjuade den brittiske forskaren Patrick Lauther om de hälsoeffekter som biltrafikens luftföroreningar hade (den 5 juni 1966). Ytterligare ett exempel på inlägg om bilismen som miljöbov är då Åke Wilhelmsson rapporterade från de studier av luftföroreningar och bilavgaser som en expertgrupp på AB Atomenergis bilavgaslaboratorium i Studsvik genomfört. Faran med blyet i bensinen kom även i fokus under ett blysymposium i Stockholm den 1 juni 1966. Gunnar Arvidsson besökte blysymposiet och intervjuade landshövding Ruben Wagnsson och docent Maths Berlin. Detta inlägg utgör exempel 7.9.⁶⁷

Exempel 7.9 Aktuellt den 1 juni 1966

PÅANNONS: SPEAKER:

Reportern (bilder på bilkö, avgastör): "I höstas slog en amerikansk forskare larm – han ansåg att avgaserna från högoktanig bensin kunde orsaka blyförgiftning. Idag har en rad svenska vetenskapsmän samlats i Stockholm till ett blysymposium för att just diskutera om vår hälsa hotas av blyföroreningar i bl a bensin."

SEKVEN 1: INTERVJU med landshövding Ruben Wagnsson. Wagnsson, iklädd ljus skjorta, mörk kavaj och slips, intervjuad i neutral inomhusmiljö (tid 0'22):

Wagnsson (i bild): "Här i Sverige har man den uppfattningen att frågan är inte tillräckligt utredd ännu. Utan att det behövs mer forskning innan man kan ge ett svar på frågan."

Reportern (ej i bild): "Varför kan den inte vara utredd när man vet sen gammalt att bly är farligt?"

Wagnsson: "Man vet att bly är farligt, men man vet inte om bly i dom ... i den koncentration det här är frågan om har någon farlig ... är någon verklig hälso-risk."

Reportern (ej i bild): "Har frågan inte kommit upp i Sverige nu förrän man hörde det från Amerika?"

Wagnsson (i bild): "Den har så vitt jag vet först kommit upp i Sverige i samband med diskussionen i USA."

SEKVEN 2: INTERVJU med docent Maths Berlin. Berlin, iklädd mörk kostym, slips och ljus skjorta, närbild (tid 0'44):

Berlin (närbild): "Vi har uppenbarligen i det här, när det gäller blyet, inte tillräckligt vetande för att kunna utesluta att vi utsättes för allvarliga risker."

Reportern (ej i bild): "Tycker Ni man skulle skynda långsammare då?"

Berlin (närbild): "Det är uppenbart att det hade varit önskvärt och det är väl ... man får hoppas att man i framtiden kommer att investera mera i prövning av produkter på biologiskt material i försök innan man släpper ut dom."

Reportern (ej i bild): "Så har man nu ropat några år om kvicksilverfaran så finns det all anledning att ropa några år framåt om blyfaran?" (klipp till bilder på ringlande bilar)

Berlin: "Det gör det säkert, och vi måste vara medvetna om att det är ändå bara en liten del av dom möjliga risker som kan tänkas föreligga."

Endast ett fåtal inslag om kvicksilvret förekom under 1966, bl a ett reportage av Bo Holmström om kvicksilverhalten i luften och mätningar av denna, och ett inslag från ett internationellt symposium i Stockholm (den 24 januari 1966). Den 2 mars intervjuade Åke Wilhelmsson laborator Fredrik Berglund vid Folkhälsan med anledning av att Folkhälsan begärt anslag för att undersöka hälso-risken vid förtäring av kvicksilverhaltig fisk.

Andra ämnen som behandlades i *Aktuellt* under 1966 var Saugbrugsföreningens pappersmassfabriks förorening av Idefjorden (reportage Björn Fjelkegård 6 november 1966), upptäckten av miljögiftet PCB av forskaren Sören Jensen (reportage Mats Fagerström den 22 november 1966), debatten om fridlysningen av vargen i Sverige och samernas motstånd mot detta (Bertil Hedlund, Luleå, rapporterade från vargdebatten den 5 februari 1966), och tvättmedlens miljöeffekter (reportage Lars-Eric Örtegren 2 december 1966).

Ett av de första inslagen som fokuserade på svavelutsläppen och svavlets hälsoeffekter sändes den 2 december 1966 (svavlet och utsläppen från värmeanläggningar och förbränning hade nämnts som en källa bland flera i tidigare inslag om luftföroreningar). I inslaget behandlades dock svavelutsläppen som lokala problem som innebar stora hälsorisker. Först 1967 skedde genombrottet för debatten om *försurningen* i *Aktuellt*.⁶⁸

1967: kvicksilverfisk, oljeutsläpp och start för försurningsdebatten

Dagordningen för miljödebatten i *Aktuellt* under 1967 handlade mycket om kvicksilverfrågan, som fick förnyad och ökad aktualitet i samband med debatten om kvicksilverhalten i fisk och svartlistningen av sjöar. På grund av hälsofarliga halter av kvicksilver i fisken ”stängde” myndigheterna ett stort antal vattendrag, vilket innebar ett förbud mot försäljning av fisk fångad i dessa vatten. Under åren 1967-1968 kom så den ökända ”kvicksilvergäddan” i kvicksilverdebattens fokus.

De första undersökningarna av kvicksilverhalten i fisk hade genomförts redan under 1964.⁶⁹ Dessa visade att gäddor fångade i vattendrag påverkade av utsläpp från cellulosa- respektive kloralkaliindustrier uppvisade mycket höga värden kvicksilver. Med utgångspunkt från flera kunskapskällor diskuterades under 1965 och 1966 eventuella svenska åtgärder och eventuella kostrekommendationer. I diskussionerna utgick man för det första från svenska forskningsresultat om nivån och karaktären på kvicksilverhalterna i fisken.⁷⁰ För det andra fick japanska forskningsresultat stor betydelse, särskilt kunskapen om tidigare förgiftningfall av kvicksilverfisk från Minamata i Japan. För det tredje utgick man från Världshälsoorganisationen WHO:s uppsatta gränsvärde för högsta kvicksilverhalt i fisk om den skall vara tjanlig som föda.

Den 11 november 1966 höll Folkhälsan ett möte där man beslöt att föreslå en provisorisk otjänlighetsgräns på 1 mg/kg. Folkhälsans ställningstagande blev känt för allmänheten i början av januari 1967 genom pressen.⁷¹ Pressdebatten var intensiv och Folkhälsans ställningsstagande kritiserades skarpt. Världshälsoorganisationens (WHO:s) rekommendation låg ju på 0,05 mg/kg!⁷² Först i februari 1967 kom *Aktuells* första inslag med larm om kvicksilver i fisk. Lennart Winblad svarade då för ett inslag om kvicksilverfisken.⁷³ Under 1967 behandlade sammantaget en fjärdedel av inslagen kvicksilverdebatten, vilket motsvarar 13 inslag.⁷⁴

Kvicksilverdebatten tog ny fart under hösten 1967. Då publicerades en stor fiskundersökning i 137 sjöområden av professor Alf Johnels, amanuens Mats Olsson från Riksmuséet och professor Torbjörn Westermarck från Tekniska högskolan.⁷⁵ Undersökningen visade på höga halter av kvicksilver i främst gäddor i ett stort antal av undersökningsområdena. Vidare presenterades under hösten två vetenskapliga arbeten som belyste hur mycket metylkvicksilver en människa kunde äta utan att ta skada.⁷⁶ Dessa vetenskapliga undersökningar låg till grund när Medicinal- och Veterinärstyrelserna den 14 november 1967 beslöt stänga de vatten med fisk som innehöll över 1 mg kvicksilver per kilo. ”Svartlistningen” skedde successivt. Under senare delen av november och i december innehöll *Aktuellt* ett stort antal inslag om kvicksilvret. Det var dock i synnerhet fiskarnas problem som behandlades i *Aktuellt*. Svartlistningen och debatten om kvicksilvrets farlighet fick människor att undvika att köpa och äta fisk. Yr-

kesfiskarna och fiskförsäljarna drabbades därför mycket hårt ekonomiskt. Fiskarnas svåra situation behandlades ingående i *Aktuellt*, och flera reportage från drabbade regioner gjordes (t ex den 17 november då Sven Strömberg gjorde ett besök på Resarö för att intervjua fiskarna om deras situation).

Men debatten 1967 handlade inte enbart om kvicksilverfisken. Inslag om oljeutsläpp och oljekatastrofer dominerade faktiskt dagordningen under året.⁷⁷ Sjuttion inslag, eller 32 procent, av miljöinslagen handlade om oljeutsläppen och deras konsekvenser. Ett av de mest uppmärksammade utsläppen var när tankfartyget Torrey Canyon förläste utanför Cornwalls kust den 19 mars 1967 och läckte ut stora mängder olja. Olyckans förlopp följdes i flera inslag. Alf Martin (frilansande Londonkorrespondent för Sveriges Radio under sextioalet) gjorde t ex en rapport den 27 mars, som bl a innehöll olycksbilder inköpta genom Eurovisionen. Frank Nystrandh från Göteborgsdistriktet gjorde en uppföljning med anledning av oljekatastrofen och diskuterade om vi hade beredskap för en liknande situation i Sverige (den 3 april 1967). *Aktuellt* innehöll också flera inslag om oljeutsläpp utanför Sveriges kuster, både i Östersjön och på västkusten.

Debatten om Vindelälvens utbyggnad behandlades i fem inslag (11 procent av inslagen handlade om älvregleringar). Det första egentliga genomgripande reportaget från Vindelälven kom den 13 november 1967. Drygt 10 minuter av programtiden – en för *Aktuellt* extremt lång tid! – ägnades åt Vindelälvsdebatten denna dag. I ett drygt åtta minuter långt inslag av Bo Holmström fick byborna i Adolfsström ge sin syn på frågan: skall Vindelälven byggas ut eller bevaras?⁷⁸

År 1967 blev också starten för en ny miljödebatt i Sverige: försurningen. I en klassisk artikel på Dagens Nyheters kultursida den 24 oktober med rubriken *Nederbördens försurning*, varnade professor Svante Odén för nederbördens och luftens ökade surhet. Han menade att de stora svavelutsläppen orsakar en tilltagande försurning av sjöar och marker, som på sikt kan utgöra ett hot mot ”väsentliga betingelser i vår miljö”.⁷⁹ Starten för försurningsdebatten i Sverige sätts därför oftast till oktober 1967.⁸⁰ Före oktober 1967 diskuterades visserligen också svavelutsläppen och deras konsekvenser, men då stod de lokala problemen – hälsofaror, skador på växtligheten och korrosionsskador för de närmast drabbade omgivningarna – i centrum. Efter oktober 1967 behandlades försurningsproblemet som ett storskaligt, internationellt problem.

Men redan den 15 juni 1967 hade *Aktuellt* faktiskt ett inslag om försurning. Det var undersökningar av surhetsgraden i särskilt västsvenska vatten, genomförda av fiskerikonstulent Ulf Lundin i Uddevalla, som föranledde inslaget. Problemet uppmärksammades även av Göteborgs-Posten och *Lunchekot* samma dag.⁸¹ Inslaget i *Aktuellt*, som gjordes av Per Runesson, presenterades med följande påannons:

Regnvattnet är hälsovådligt. Det tar död på våra vanligaste fiskarter och påverkar på lång sikt även mänskliga organismer. Detta hävdar fiskerikonsulent Ulf Lundin, Uddevalla.

Inslaget som följde var dock inte en intervju med Lundin, utan istället framträdde professor Cyrill Brosset från Chalmers tekniska högskola i Göteborg. Han fick avgöra om Lundins hypotes verkade tillförlitlig. Intervjun med Brosset utgör exempel 7.10. Under det följande årtiondet behandlades försurningen i enstaka inslag. Det skulle dock dröja ända in på åttiotalet innan försurningen kom att dominera den offentliga debatten och bli en central fråga på dagordningen i *Rapport* och *Aktuellt*.

Exempel 7.10 Aktuellt den 15 juni 1967

SEKVENNS 1: SPEAKER:

Reportern: ”(vackra bilder av en sjö) Denne säger att avfall ifrån industrier och oljeeldning, det vill säga luftföroreningar, påverkar nederbörden så att regnet får en hög svavelhalt och PH-värdet kan gå så långt ner som till 4,0, vilket beskrivs som förgiftat vatten och gör det omöjligt för fisk att leva i. Verkar detta påstående rimligt? Vi har frågat professor Cyril Brosset på Chalmers tekniska högskola, ledamot av Luftvårdsnämnden.”

SEKVENNS 2: INTERVJU med professor Cyrill Brosset. Brosset iklädd ljus skjorta och slips, samt mörk kavaj. Intervjun sker utomhus, med träd i bakgrunden:

Brosset (i närbild): ”Ja, visst är det rimligt. Alltså när vi eldar och när vi överhuvudtaget skaffar fram vår energi så bränner vi en massa bränslen, hos oss kanske i Sverige framför allt olja, som innehåller rätt mycket svavel. Tre procent ibland. Och det här svavlet omvandlas så småningom i luften till sura gaser, i värsta fall till svavelsyra. Nångång kommer det ner på marken i form av surt vatten, surt regnvatten alltså. Oftast så neutraliseras detta och kan åstadkomma till och med förträffligt gödningsmedel på vissa områden och ... (reportern avbryter).”

Reportern (ej i bild): ”Men det kan också ta död på fisk?”

Brosset (närbild, nickar): ”Det kan ta död på fisk utan vidare om det kommer surt vatten in och gör sjön surare.”

Hans Palmstierna intervjuades av Bo Isaksson den 27 oktober med anledning av arbetet med boken *Plundring, svält, förgiftning*. Inslaget var ovanligt långt för att vara *Aktuellt*: i nästan sex minuter pågick intervjun.⁸² När 1964 års Naturrekursutrednings betänkande om miljövardeforskning (SOU 1967:43) presenterades hösten 1967 föranledde detta ett inslag som sändes den 1 november. Då intervjuade Åke Ortmark professor Bror Rexhed och jordbruksminister Erik Holmqvist med anledning av betänkandet. Naturvårdsverket startade sin verksamhet under 1967, och i ett antal inslag fick verkets representanter komma till

tals, oftast den då nytillträdde generaldirektören för Naturvårdsverket Valfrid Paulsson.⁸³

1968: industriell miljö och informationskris i kvicksilverfrågan

Den industriella miljön i vid bemärkelse (industriutsläpp och oljeutsläpp) var det problemområde som dominerade dagordningen 1968. Oljeutsläpp och oljekatastrofer togs upp i nio inslag (eller 20 procent). Sammanlagt 8 inslag, eller 18 procent, handlade om olika aspekter av industriutsläpp. Inslag som primärt handlade om andra ämnen än industriutsläpp tycktes under 1968 också i större utsträckning diskutera industrin som miljöbov. Ett första exempel på detta utgörs av de inslag om vattenföroreningar, fiskdöd och övergödning som producerades under 1968. Dessa nämnde nu mera explicit industrin som föroreningskälla.⁸⁴ I ett inslag från den 22 oktober 1968 pekades massindustrin ut som en viktig föroreningskälla när det gäller ett av sextioalets stora miljöproblem: vattenföroreningarna.

Till detta kommer ett antal inslag i kvicksilverfrågan, där just industrins utsläpp av kvicksilver diskuterades. Naturvårdsverket, med Valfrid Paulsson i spetsen, kritiserade t ex ASEA för deras utsläpp.⁸⁵ Forskarna hade då sedan några år utrett olika industriella verksamheters bidrag till kvicksilversituationen.⁸⁶ 1968 kan således betraktas som ett genombrottsår för nyhetsbevakningen av industrins miljöproblem.

Exploateringsfrågor med anknytning till industrin började nu också uppmärksammas. Den 17 augusti 1968 visades bilder från en demonstration i Hakefjorden, där hundratals småbåtsägare samlats för att protestera mot planer på byggnad av ett nytt oljeraffinaderi. Vattendomstolens bifall angående massafabriken i Värö föranledde ett inslag den 10 maj. Diskussionerna om huruvida Vindelälven skulle byggas ut eller bevaras fortsatte också med oförminskad styrka; antalet inslag om Vindelälvsdebatten var ungefär detsamma som under Vindelälvsdebattens genombrottsår i *Aktuellt* 1967.

Kvicksilverdebatten fortsatte också under 1968. Förutom diskussioner om industrin som kvicksilverbov, blev det en stor debatt om myndigheternas informations spridning, allmänna omdömesförmåga och agerande när det gällde angivandet av gränsvärdet för kvicksilver i fisken. Det hade då visat sig att det satta gränsvärdet för kvicksilverhalten i fisk hade satts alldeles för lågt, beroende på att experterna missat viktig information i den vetenskapliga publikation som Folkhälsans beslut om ett gränsvärde på 1 mg/kg grundat sig på. I en fotnot i den japanska Minamatarapporten angavs att de kvicksilverhalter i skaldjur som undersökts i Minamata var beräknade på skaldjurens torrsvikt. I Sverige hade kvicksilverkoncentrationerna uträknats på våtvtikt. Konsekvensen var att gränsvärdet borde reduceras från 1 mg/kg till 0,4 mg/kg.⁸⁷

Professor Torbjörn Westermark var en av forskarna som upptäckte misstaget. I exempel 7.11, från den 31 januari 1968, intervjuas han av Bengt Anderö.

Exempel 7.11 Aktuellt den 31 januari 1968

SEKVENNS 1: INTERVJU med Torbjörn Westermark. Westermark iklädd ljus skjorta och slips (tid 2'37):

Westermark (närbild, skrattar lite generat): "Det är inte bara dom som har misstasat fotnoten utan (bild på text i bok som tyvärr är oläslig, är antagligen fotnoten) utan jag själv jag kunde mycket väl ha hittat den här saken för flera år sen, men tydligen har det gått till så att jag inte har haft det rätta japanska dokumentet i mina händer. Det råkade jag få av en kollega i Japan förra tisdagen. (klipp i ljudet, klipp i bild till närbild av Westermark) Det är riktigt att premisserna har varit felaktiga för det sista halvårets svenska debatt."

Reportern (ej i bild): "Ödesdigert felaktiga?"

Westermark (närbild): "Det vet vi inte ännu, och det är inte min sak tycker jag att ta ställning till. Jag tycker att (tittar ner, verkar fundera) vår roll som forskar kemiskt och tillsammans med ekologerna biologiskt på det här området, vår roll är att komma med fakta och försöka nå fram till sanningen om möjligt innan journalisterna hinner ifatt oss (skrattar till) (klipp, fortfarande närbild). Om man går ner med gränsen från 1 mg per kilo så blir det ett mycket stort antal svenska vattendrag svartlistade och det blir ... och det får mycket tråkiga konsekvenser för våra sötvattensfiskare, tyvärr (avbryts) ..."

Reportern (ej i bild, avbryter): "40 vatten är svartlistade idag, hur många skulle det innebära om gränsen sänktes till 0,2?"

Westermark (närbild): "Det ... (tvekar), den frågan är den allvarligaste man kan ställa. Den innebär att större delen, så vitt jag vet (tittar upp på reportern, tror jag), av Götalands och Svealands och en del av Norrlands vatten blir svartlistade. Med vissa undantag, konstigt nog, dom sydskinska sjöarna är undantag, vissa näringsrika sjöar i Mellansverige, men vidare så blir rätt mycket fiske i våra skärgårdar, så kommer den i farozonen. Däremot inte fisket ute i havet, och fisket ute i Östersjön. Jag tycker det är viktigt att vi framhåller att där är kvicksilvernivån tämligen låg. Inte noll, det skall man inte inbilla någon, men den är låg och den har tydligen inte ändrat sig under industrialismens period."

Uppgifterna om att gränsvärdet hittills varit satt alldeles för högt orsakade för det första en strid mellan experter från olika läger med olika ståndpunkter i nivådiskussionen, för det andra en vidgad och intensifierad kritik från fiskarna och deras representanter som var rädda för effekterna av det nya gränsvärdet på fiskerinäringen, och för det tredje en offentlig debatt om myndigheternas informationsgivning till allmänheten. Debatten kan kanske kallas en av de första offentliga förtroendekriserna, där experternas och myndigheternas omdöme för första gången ifrågasattes offentligt.⁸⁸ Med anledning av uppståndelsen anordnade Folkhälsan den 2 februari 1968 en konferens (som var en offentlig expertdiskussion), vilken bevakades intensivt av press, radio och TV inklusive *Aktu-*

ellt. Kritiken, så som den framställdes i *Aktuellt*, var dock tämligen lågmäld enligt nutida bedömningskriterier.

1969: nya frågor och stor bredd på debatten

Dagordningen för miljödebatten i *Aktuellt* under 1969 uppvisade stora likheter med 1968. Exploateringsfrågor och industrins miljöproblem ur olika synvinklar stod i centrum. Ett antal nya problemområden gjorde inbrott på dagordningen: matproduktionens miljökonsekvenser, havsmiljön och användningen av bekämpningsmedel i jord- och skogsbruk. Frågor om matproduktionens miljökonsekvenser och tillsatser i maten behandlades i 8 inslag (7 procent).

Havsmiljön och föroreningarna i havet uppmärksammades nu för första gången i programmet. Debatten om vattenföroreningarna i *Aktuellt* hade hittills endast handlat om insjöar och grundvatten. Ett exempel på en havsmiljönyhet finns den 6 mars 1969 då Lars-Åke Engblom intervjuade fil. lic. Stig von Selius vid Fiskeristyrelsens laboratorium i Göteborg med anledning av en stor undersökning av vattnet i Östersjön. Denna visade bland annat att vattnet i Östersjön, särskilt runt Gotland, blivit mer syrefattigt. Totalt tog sex inslag under 1969 upp havsmiljön. Bekämpningsmedel i jord- och skogsbruk behandlades i tre inslag. Anmärkningsvärt nog hade debatten om miljögifter ända fram till 1969 nästan uteslutande handlat om kvicksilvret.⁸⁹ Men nu kunde ett visst intresse för att även ta upp bekämpningsmedlens miljökonsekvenser skönjas, till exempel den 25 mars 1969, då Kjell Pettersson rapporterade från en konferens om skador av DDT samt den 27 mars 1969, då Barbro Lindström intervjuade apotekare Rune Lönngren från Giftnämnden om DDT:s skadeverkningar.

7.3.3 Geografisk orientering: nationella och lokala problem

Den geografiska orienteringen i miljöinslagen under hela sextioalet var utpräglad nationellt inriktad. Tabell 7.3 visar att cirka nio av tio miljöinslag handlade om miljöproblem innanför Sveriges gränser.

De svenska miljöproblem som behandlades var vidare ofta av lokal karaktär. De kunde gälla vattenföroreningar i enskilda vattendrag, svartlistning av vissa sjöar, lokala utsläpp från fabriker etc. Endast ett fåtal inslag under sextioalet behandlade miljöproblem i andra länder. I dessa fall uppmärksammades de övriga nordiska länderna och Västeuropa. Miljöförhållandena i Östeuropa var helt osynliga i bevakningen. Problembeskrivningen under sextioalet handlade därmed om svenska och lokala miljöproblem.

Tabell 7.3 Geografiska områden i miljöinslagen i *Aktuellt* under perioden 1961-1969. Andelen av inslagen som handlar om Sverige (fördelat på riks, storstad samt övrigt lokalt), Norden, Västeuropa, Östeuropa, USA, samt övriga världen (procent)

Geografiskt område	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	Totalt
Sverige	88	92	92	92	96	88	89	89	87	89
Sverige, riks	66	46	14	32	50	40	20	25	41	35
Sverige, storstad	0	8	4	7	6	12	0	2	5	5
Sverige, lokalt	22	38	74	53	40	36	69	62	41	49
Norden	0	4	4	0	4	4	0	2	3	2
Västeuropa	6	0	4	0	0	0	11	2	3	4
Östeuropa	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
USA	0	0	0	4	0	4	0	2	2	1
Övriga världen	6	4	0	4	0	4	0	5	5	4
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N= (antal inslag)	18	24	23	28	18	25	45	44	101	326

Kommentar: Andel inslag där geografiskt område ej kunnat fastställas är i genomsnitt 13 procent. Kategorin Sverige, riks utgörs av inslag som berör Sverige som helhet.

7.3.4 Miljöbovar och miljöstörande verksamheter: miljöbovarna osynliga

I analysen av de verksamheter som i inslagen beskrivs som källor till miljöproblemen har följande kategorier identifierats: industrin, lantbruket, skogsbruket, varukonsumtionen (t ex förpackningar, nerskräpning) och bilismen. Tabell 7.4 visar andelen av miljöinslagen i *Aktuellt* som fokuserat på miljöproblem orsakade av dessa olika samhällsverksamheter 1961-1969. Av tabellen framgår att det under sextioalet var förhållandevis ovanligt att inslagen pekade ut någon enskild källa till miljöproblemen. Drygt en tredjedel av miljöinslagen under detta årtionde fokuserade inte på någon särskild miljöstörande verksamhet. De var istället inslag som t ex diskuterade föroreningshalter i luften eller miljö-tillståndet i olika vattendrag och där källorna antingen var okända eller diffusa. Inslagen var mer inriktade på att kartlägga och beskriva miljö-tillståndet, t ex att diskutera risker med olika ämnen (kvicksilver, PCB etc.), kartlägga förekomsten av olika typer av föroreningar eller att beskriva tekniska åtgärder och vetenskapliga framsteg i miljöskyddsarbetet. De var i mindre utsträckning inriktade på att diskutera källorna till föroreningarna.⁹⁰

Detta framgår också tydligt i de kvalitativa analyserna av miljöreportagen. I de fall där det framkommer vad som initierat ett reportage eller inslag i nyhets-sändningarna visar det sig ofta vara vetenskapliga händelser: en miljökonferens, en ny forskningsgrupp som bildats eller ett forskningsprojekt som startats. I intervjuerna med forskarna – nästan oavsett vilket miljöproblem det gäller – är en

stor osäkerhet när det gäller den vetenskapliga kunskapen om miljöproblemens orsaker tydlig. Bristen på säker kunskap och behovet av mer forskning på miljöområdet var ett återkommande tema i intervjuerna. Miljöproblemen beskrevs således under sextio-talet primärt som kunskapsproblem, där källorna och miljöbovarna var diffusa eller helt okända.

Av tabell 7.4 framgår att kategorin ”övriga källor” dominerade under åren 1961-1962. Detta beror på att provsprängningar och kärnvapenprov tog en stor del av utrymmet i miljöbevakningen. Problem förknippade med industriell verksamhet och industriproduktion blev sedan en allt mer dominerande källa, särskilt under åren 1967-1969. Lantbruket som miljöbov uppmärksammades i sjutton procent av inslagen under 1964. Denna bevakning skedde i samband med diskussionen om kvicksilverbetningen i jordbruket. Bilismen som miljöbov stod för 15 procent av inslagen 1966. Under detta år stod blybensinen och bilavgaserna i debattens fokus.

Tabell 7.4 Miljöbovarna i Aktuellt 1961-1969. Andelen av miljöinslagen i Aktuellt som fokuserar på miljöproblem orsakade av olika samhällsverksamheter (procent)

Verksamhet	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	Totalt
Industrin	13	18	23	30	27	27	51	54	47	38
varav energiproduktionen	13	7	15	3	4	6	11	18	14	11
Lantbruket	0	0	0	17	8	0	0	0	3	3
Skogsbruket	4	0	0	0	4	0	2	0	0	1
Varukonsumtionen	4	11	4	10	0	9	2	0	2	4
Bilismen	0	4	0	0	8	15	2	2	4	4
Övriga källor	75	25	19	6	8	12	8	7	7	14
Ej källa	4	42	54	37	45	37	35	37	37	36
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N=	23	28	26	30	26	34	53	45	111	376

Kommentar: Industrin (varuproduktionen), energiproduktionen ("energiindustrin", energiproduktion genom kärnkraft, kol, olja, vattenkraft), lantbruket (jordbruk, djurhållning i lantbruket), skogsbruket (ej pappersmassaindustrin), varukonsumtionen/varuförbrukningen (förpackningar, sopor, hushållsavfall, miljöfarliga varor), och bilismen (även kollektivtrafik som bussar etc).

7.3.5 Problembeskrivarna: experternas problemformuleringsprivilegium

Följande avsnitt behandlar intervjupersonerna i miljöbevakningen under sextio-talet. Intervjupersonerna utgör de nyhetskällor som reportern av olika skäl funnit anledning att låta framträda i programmen. I nyhetsintervjun ges olika samhällsaktörer möjligheter att framföra sina synpunkter på det problemområde

som diskuteras. Intervjupersonerna i nyhetsinslagen utgör därmed de aktörer som tillsammans med reportern definierar miljödiskursens problembild vad gäller miljöförstörelsens orsaker, konsekvenser och lösningar. Tabell 7.5 visar intervjupersonernas fördelning på olika kategorier under åren 1961-1969.

Tabell 7.5 Intervjupersonerna i miljöinslagen i Aktuellt's nyhetsinsändningar 1961-1969 fördelade på olika kategorier (procent)

Kategori	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	Totalt
Enskilda medborgare	6	0	20	0	4	0	15	0	6	6
Experter	57	50	40	50	63	50	31	32	27	39
Folkhälsans experter	0	0	0	0	8	4	0	4	4	3
Miljöorganisationer	0	12	0	4	0	0	0	0	1	1
Svenska naturskyddsför.	0	6	0	4	0	0	0	0	1	1
Greenpeace	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Aktivist/demonstranter	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gillberg/Miljöcentrum	0	0	0	0	0	0	0	0	1	*
Näringslivet	6	6	0	0	13	14	6	10	9	8
Politiker	6	13	0	9	0	7	9	16	16	11
Socialdemokraterna	6	0	0	4	0	0	6	0	7	5
Vpk	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Moderaterna	0	0	0	4	0	0	0	0	2	1
Centerpartiet	0	6	0	0	0	0	0	2	0	1
Folkpartiet	0	0	0	0	0	0	0	0	2	1
Miljöpartiet	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kommunalpolitiker	0	0	0	0	0	0	2	6	4	2
Utländsk politiker	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Myndigheter	25	13	13	21	4	18	27	26	30	23
Naturvårdsverket	0	0	0	0	0	0	4	4	9	4
Länsstyrelsen	0	0	7	8	0	7	6	4	1	4
Arbetskyddsmyndigheter ¹	0	0	0	0	0	0	0	0	2	1
Kärnkraftsmyndigheter ²	0	6	0	4	0	0	2	0	0	*
Kommunal förvaltning	6	6	0	4	0	0	2	0	0	1
Tull, polis, brandkår	0	0	7	0	0	11	6	8	6	5
Jordbr./skogsbruk/fiske	0	0	13	4	4	4	6	8	5	5
Fackliga organisationer	0	0	0	4	4	0	2	0	1	1
Övriga	0	6	14	8	8	7	4	8	5	6
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N= (antal intervjuer)	16	16	15	24	24	28	48	50	84	305

Kommentar: * Förekommer, men uppgår till mindre än 1 procent av antalet intervjuer. Som intervju räknas alla uttalanden med rörliga bilder, dvs även då personen i fråga filmats i talarstol eller dylikt. ¹ Arbetskyddsmyndigheter är Arbetskyddsstyrelsen samt Yrkesinspektionen. ² Kärnkraftsmyndigheter är Statens kärnkraftsinspektion (SKI), Statens kärnbränslenämnd (SKN) samt Statens strålskyddsinstitut (SSI). Representanter för de politiska partierna på kommunal nivå har förts till kategorin Kommunalpolitiker.

Under hela sextioalet dominerades intervjupersonerna i inslagen helt av personer som tillhör kategorin experter och forskare. Under perioden 1961-69 som helhet tillhörde ca 40 procent av intervjupersonerna denna kategori. De vanligast förekommande intervjupersonerna var forskare vid universitet och högskolor eller med annan akademisk titel. Många av intervjupersonerna återkom dessutom tämligen regelbundet: t ex Maths Berlin, Stig Tejning, Alf Johnels, Cyrill Brosset med flera. Dessa kan med andra ord beskrivas som våra första vetenskapliga mediekändisar på miljöområdet.

Under perioden 1961-1966 var experternas dominans särskilt påtaglig. Den avtog efter 1966 till förmån för politiker och myndighetsrepresentanter.⁹¹ Enskilda medborgare ("vanligt folk"), näringslivsrepresentanter, miljöorganisationer (vilket också inkluderar miljöaktivister och demonstranter), fackliga organisationer och representanter för jordbruk/skogsbruk/fiske som näringar var förhållandevis osynliga under hela sextioalet. Observera dock att det överlag handlar om mycket få intervjuer i miljöfrågor, särskilt under den första delen av sextioalet.

Både Barbro Soller, som på sextioalet var miljöjournalist på Dagens Nyheter, och Bo G Erikson, som då var vetenskapsreporter på radions *Dagens Eko*, betonar den oerhört stora betydelse forskarna hade som informationskällor i deras journalistiska verksamhet.⁹² Bo G Erikson menar att det varit omöjligt att bedriva miljöbevakning på den tiden utan stöttande experter. En sådan entusiast var, enligt Erikson, professor Johnels:

Han hade integritet, han gissade aldrig. Han ville inte vara med om han inte visste vad han snackade om. Han var obunden av alla. Han var opolitisk. Det var ju inte så värst många, de andra var ju uppbundna av Folkhälsan.

De hävdar också att det till en början var reportrarna som jagade forskarna, men att det så småningom också hände att forskarna själva tog egna initiativ till publicering av forskningsresultat. Forskarna började inse mediernas genomslagskraft och förstod att om man ville nå ut var massmedierna utmärkta kanaler. De blev därför allt mer utåtriktade i sin verksamhet och började uppträda offentligt och argumentera för sina teorier. Soller berättar följande om hur det gick till när hon fick tips om att docent Stig Tejning i Lund skrivit en rapport om kvicksilver i ägg:

Jag ringde Stig Tejning och sade att jag har hört att du har hittat kvicksilver i svenska ägg. Då blev det tyst i luren i en minut och sen sade han: "Vem har sagt det?". Då förstod jag att jag var på rätt spår, men han skulle ju som vetenskapsman först publicera detta i en kanadensisk fjäderfätidskrift som heter Poultry Science, innan han ville ha det i Dagens Nyheter.

Stig Tejning ställde inte upp på en intervju den gången, men ringde senare själv upp Soller för att genomföra intervjun. Det blev starten på äggdebatten 1964.

Förhållandet mellan experter och journalister var dock långt ifrån friktionsfritt. Det förekom många kontroverser mellan vissa forskare och experter och journalisterna, där de senare beskyldes för sensationslystnad och för att sprida felaktiga och överdrivna uppgifter (som alltid!) och där forskarna anklagades för att smita undan och för att vägra lämna ut väsentliga uppgifter. Särskilt Folkhälsans experter var skakade av den intensiva massmediebevakningen. Barbro Soller berättar hur representanter från Folkhälsan grät i telefonen och lade på luren när hon försökte intervjua dem. Bo G Erikson menar att särskilt Folkhälsans Gunnel Westöö var fullständigt förkrossad över journalisternas grävande:

Hon representerade den här jättelika förvåningen från en forskar- och ämbetsmannatyp som aldrig hade blivit ifrågasatt av massmedier. De var vana vid att massmedierna uppträdde som megafoner för myndigheterna och snällt upprepade vad de sa.

Det var också förmodligen första gången ett sådant ihärdig medieuppbåd jagade det vetenskapliga etablissemanget. Den journalistiska arbetslogiken med krav på snabbhet, enkla svar och dramatik kolliderade med de vetenskapliga arbetsformerna och spelreglerna. ”Vår roll är att komma med fakta och försöka nå fram till sanningen om möjligt innan journalisterna hinner fatt oss”, beskrev en något uppgiven professor Torbjörn Westermark situationen i en Aktuellt-intervju den 31 januari 1968.

I de expertintervjuer jag har studerat i reportageanalysen fick experterna i stort sett framträda på sina egna villkor. De utsattes inte för någon större press av reportern och frågorna som ställdes var allmänt hållna. Det förekom dock att reportern avbröt en forskare för att ställa en följdfråga. Om forskarna varit osäkra i framträdandet har journalisten på olika sätt försökt underlätta för intervjupersonen att få ut sitt budskap. I några reportage verkade intervjupersonen förberedd på frågorna och någon verkade till och med läsa innantill. Exempel 7.12 visar hur professor Lars-Gunnar Larsson vid Umeå universitet den 24 oktober 1964 helt oredigerat fick plädера för behovet av att bevara Vindelälven.

Exempel 7.12 Aktuellt den 24 oktober 1964

Larsson (i talarstolen): ”Vid Universitetet i Umeå kommer man att lägga tyngdpunkten beträffande den zoologiska och botaniska forskningen på ekologin. Ekologin det är en vetenskap som undersöker dom levande organismernas – djurs, växters och microorganismers livsbetingelser och levnadssätt, deras anpassning inbördes och deras anpassning till miljön. (klipp till bilder på forsande vatten) Och när man reglerar en älv så förvandlar man det strömmande vattnet till en serie av relativt stillastående vattenmagasin. Och det förändrar i mycket hög grad saker som syrehalt i vattnet och vattnets näringstransport.

Det har i sin tur djupgripande effekter på det biologiska livet i älven ... och också stor betydelse när det gäller vattnets biologiska självrening. (klipp till-baka till Larsson) Utan tvivel skulle det vara av mycket stort värde för den ekologiska forskningen om man kunde bevara (klipp till flygbilder över älven) Vindelälven oreglerad. Det är den sista fjällälven i Västerbotten som är oreglerad och den sydligaste oreglerade fjällälven i vårt land. (klipp till Larsson igen) Man skulle här också ha utomordentligt stora möjligheter för en jämförande ekologisk forskning i den helt reglerade Umeälven och i den oreglerade Vindelälven. Det är två älvar som är ungefär likstora, dom rinner på ungefär samma breddgrad och genom likartade klimatområden. Det skulle säkert i hög grad kunna öka våra kunskaper om hur en reglering påverkar det levande, det biologiska livet i en älv.”

Min hypotes är att den föreläsningsform som ibland förekom i inslagen är en relik som dröjt sig kvar från folkbildningsepoken, då experter på olika områden ofta fick framträda i radions *Eko* på detta sätt.⁹³ Att fullt så fritt få framföra sina synpunkter som professor Larsson fick göra hörde inte till vanligheterna – inte ens på sextioalet. Slutsatsen är ändå att forskarna under detta årtionde utgjorde de dominerande problembeskrivarna. Under denna tidsperiod tillhörde problemformuleringsprivilegiet experterna.

Det förekom endast ett fåtal politikerintervjuer i miljöfrågor fram till år 1966. De enda partipolitiker jag har identifierat som intervjupersoner under denna period är centerledaren Gunnar Hedlund (i en intervju om bl a miljöpolitiken 1962) samt en socialdemokrat och en moderat under 1964. Därefter blev politikerintervjuerna något fler. Det var då två kategorier av politiker som framträdde oftare än andra. Det var socialdemokrater (i egenskap av regeringsföreträdare) och kommunpolitiker av olika partifärg (vanligtvis kommunstyrelsens ordförande). Dessa intervjuades dock i egenskap av högsta ansvariga beslutsfattare i landet respektive kommunen och inte som partirepresentanter.

Graden av politiker- och expertkoncentration i intervjuerna kan ses som en indikator på hur politiserad en fråga är. Jag associerar då en hög grad av politisering med en stor andel politikerintervjuer. Eftersom andelen politikerintervjuer var mycket låg och andelen expertintervjuer mycket hög blir slutsatsen att miljöfrågorna generellt sett inte framställdes som partipolitiska stridsfrågor.

Miljöorganisationerna spelade en mycket liten roll som intervjuobjekt under hela sextioalet. Särskilt anmärkningsvärt är att de i stort sett var osynliga också under den senare delen av tidsperioden. Sextioalets sista del betraktas allmänt som alternativrörelsens startår. Ändå lyckades inte miljörörelsens representanter ta sig in på nyhetstelevisionens arena. Min slutsats är att miljöfrågorna framstod som apolitiska frågor i *Aktuellt*. De var frågor som tillhörde experternas och myndigheternas ansvarsområde.

Expertdominansen var dock olika stark i olika frågor. Tabell 7.6 visar de grupper av samhällsaktörer som förekommit som intervjupersoner i inslag om olika ämnesområden. Där framgår att kategorin ”luftkvalitet och försurning”

var den mest expertdominerade, eftersom hela 85 procent av intervjuerna i denna kategori utgörs av expertintervjuer. I frågor om vattenkvalitet, miljögifter (som domineras av kvicksilverfrågan), bilism/trafik och arbetsmiljö var andelen expertintervjuer runt femtio procent. Den industriella miljön utmärkte sig särskilt genom att vara en fråga för näringslivet och myndigheterna (och naturligtvis också experterna).

Det stora undantaget när det gäller miljöfrågornas "apolitiska" karaktär var Vindelälvsfrågan. Av tabell 7.6 framgår att i intervjuerna i inslag om naturskyddsfrågor (där älvfrågorna utgör en dominerande del) var 31 procent av de intervjuade aktörerna under perioden 1961-1969 politiker. I denna ämneskategori, som domineras av Vindelälvsdebatten, hade experterna ett förhållandevis mindre utrymme. Debatten fördes av politiker, myndigheter och enskilda medborgare. Enskilda medborgare svarade för 16 procent av intervjuerna. Detta var, enligt min tolkning, ett resultat av journalisternas reportageresor till Vindelområdet där ortsbefolkningen intervjuades om sin syn på utbyggnadsplanerna.

Tabell 7.6 Intervjupersonerna i Aktuellts miljöinslag 1961-1969. Olika kategorier av intervjupersoner som förekommit i samband med inslag om olika ämnesområden (procent)

Kategori av i.p.	Ämnesområde						
	Vatten- kvalitet	Luftkval. försurning	Miljö- gifter	Bilism trafik	Arbets- miljö	Natur- skydd	Industriell miljö
Enskilda medborgare	0	0	8	0	18	16	0
Experter	48	85	50	47	53	4	23
Miljöorganisationer	4	0	2	0	0	2	0
Näringslivet	4	5	10	7	0	4	32
Politiker	7	5	4	13	0	31	14
Myndigheter	22	5	8	26	17	21	23
Jordbr./skogsbruk/fiske	7	0	14	0	0	4	4
Fackliga organisationer	0	0	2	0	12	2	0
Övriga	8	0	2	7	0	16	4
Summa	100	100	100	100	100	100	100
N= (antal intervjuer i ämnet)	27	21	50	15	17	45	22

7.3.6 Miljödiskursen i miljöreportagen

En första och mycket anmärkningsvärd iakttagelse man gör i miljöreportagen är att begreppen "miljö" eller "miljövärd" mycket sällan nämns.⁹⁴ Miljöfrågorna beskrevs under sextiotalet istället i termer av biocider, gifter, utsläpp, föroreningar, risker etc. När man talade om miljöproblemen var det följande viktiga nyckelbegrepp som förekom i anknytning diskussioner om miljötillstånd-

det:⁹⁵*risk/hälsorisk/ohälsosam/hälsovådlig, förorening, problem, fara/farlig, halt/halter och dyrt/kostnad*. Dessa begrepp intog en betydelsefull plats i nästan varje miljöreportage. Andra nyckelord och viktiga uttryck var *förödande, förtret, hemskt, olustigt, oroväckande, livshotande, icke önskvärd, födoämneshygien, normöverskridande, allvarlig, gift, "illa beställt", "något av en katastrof", "iråkliga konsekvenser", skadeverkningar/skada* och *yrkeshygien*. Vid några tillfällen har jag också sett begreppet *larm* i reportage, telegram och påannonser. Men även om det vid några tillfällen talades om just detta verkar det inte alls ha varit med samma olycksbådande och dramatiska ton som förekom senare under sjuttio- och åttiotalet.

Ytterligare ett kännetecken för diskursen i miljöreportagen under sextiotalet var det vetenskapliga och tekniska språkbruket: begrepp som pphm, utsläppsnivåer (t ex i ton), PH-värden, föroreningshalter (t ex i milligram per kilo), ökningsprocent och minskningsprocent liksom kostnadsuppskattningar i miljoner förekom rikligt. Nästa exempel visar hur det tekniska språkbruket dominerade framställningen. Exempel 7.13 består av ett utdrag ur en intervju med tekn. lic. Ulf Magnusson den 24 oktober 1968 i ett inslag om industriutsläpp och luftföroreningar i Trollhättan.

Exempel 7.13 Aktuellt den 24 oktober 1968

Magnusson: "Normalt så släpps det ut i storleksordningen 6000 ton per år stoft i staden. Dessutom tillkommer det ungefär 4000 ton svaveldioxid och en mindre mängd klorgas som är betydelselös i sammanhanget. Detta är vid normal drift hos dom tekniska anordningarna hos industrierna t ex beträffande filter. Tekniska anordningar kan emellertid råka ur funktion och det har hänt under det sista året vid upprepade tillfällen hos en utav industrierna, och detta medför att dom 4 ... dom 6000 tonnen ökar till ungefär 12 000 ton per år."

Vetenskapliga och tekniska termer och begrepp användes inte bara av intervjupersonerna utan även av journalisterna. Detta visas i exempel 7.14, som utgörs av en sekvens ur ett inslag från den 16 februari 1967 av reportern Frank Nystrandh.

Exempel 7.14 Aktuellt den 16 februari 1967

Reportern: "(speaker, bilder av skorstenar som spyr ut rök) Engelska undersökningar har visat på en högre dödlighet i vissa känsliga befolkningsgrupper vid ett dygnsmedelvärde på mellan 20 och 30 pphm, liksom en mycket hög sjukdomsfrekvens hos människor som bor i områden med hög svaveldioxidhalt. Statens luftvårdsnämnd har nu rekommenderat riktvärden för tätorter. För det första ett månadsvärde på 5 pphm (skylt som visar rekommenderat dygnsmedelvärde samt faktiska medelvärden i Stockholm och Göteborg, som ligger 3 ggr så högt) som aldrig bör överskridas. För det andra ett dygnsmedelvärde på

10 pphm som inte bör överskridas mer än en enda gång i månaden. I Göteborg har man uppmätt dygnsmedelvärden på 32 och i Stockholm på 30 pphm, dvs värden som om dom blir (klipp till skorstensbilder igen) vanliga betyder stora hälsorisker för tätortsbefolkningen. Förste stadsläkare Tryggve Andrén, vilka sjukdomar är det som förorsakas av en hög svaveldioxidhalt i luften?" (här följer intervjun med Andrén).

Kännetecknande för miljödiskursen under sextioalet var också att det rådde en gemensam diskurs kring miljöförhållandena hos alla samhällsaktörer som framträdde i miljöreportagen. Journalister, experter och myndigheter talade således samma språk om miljön, något som kom att förändras under sjuttioalet.

Lägesbeskrivningen i miljöreportagen skildrade miljötillståndet som problematiskt – ibland till och med som allvarligt – men inte katastrofalt. Miljöproblemen beskrevs som viktiga, men inte som mer betydelsefulla än andra samhällsproblem. Rapporteringen genomsyrades av en anda av tillförsikt: miljöläget är trots allt under kontroll. Det är långt kvar till beskrivningar av miljöproblemen som globala katastrofhot och som ödesfrågor för mänskligheten.

I reportagen framkom vidare en grundläggande oenighet om problembilden. Miljöproblemens orsaker och konsekvenser var ännu så länge diffusa. Denna osäkerhet antogs främst bero på bristande vetenskaplig kunskap. Det fanns knappast någon tvekan om att problemen skulle gå att lösa: det enda som krävdes var tid, mer forskning och mer tekniskt utvecklingsarbete.

Kostnadsaspekterna på miljöpolitiken aktualiserades ständigt och i reportagen framställdes miljövärd oftast som en kostnad för samhället som helhet eller för enskilda samhällsaktörer. Det fanns genomgående en viss tveksamhet till "om vi har råd" att genomföra de miljömässigt bästa lösningarna. Miljöreportagen beskrev således en grundläggande motsättning mellan miljöinsatser och ekonomi. Det ekonomiska tillväxtparadigmet ifrågasattes emellertid inte. Man ansåg att naturskyddet visserligen också hade legitima anspråk, men att dessa alltid måste underordnas samhällsekonomin. Detta visas i exempel 7.15, som utgörs av ett inslag om motståndet mot att bygga ut Vindelälven från den 27 oktober 1964.⁹⁶

Exempel 7.15 Aktuellt den 27 oktober 1964

Reportern (ej i bild): "Har vi råd att låta en älv som Vindelälven vara orörd?"
Grafström (i närbild, iklädd mörk kavaj, slips och ljus skjorta, tänker efter): "Det är alltid en svår fråga att säga vad man har råd. Det som vi har planerat att bygga ut är ett tiotal stationer och en total investeringskostnad av 700, 900 miljoner kronor. (klipp till älvbilder, flygbilder) Vi har betraktat det som det billigaste sättet att tillgodose en del av kraftbehovet i fortsättningen. Tar man bort det så påverkar det ju inte bara kraftekonomin, det försvinner en rad sysselsättningsobjekt, det försvinner den långsiktiga sysselsättning som skulle bli följden av att man bygger ut, det försvinner dom skatteinkomster

som kommunerna efter älven skulle få. Allt det där måste ju då vägas samman ... mot det som talar emot (när det verkar som om Grafström har avslutat sitt anförande drar reportern efter andan för att ställa en fråga, men låter bli när Grafström fortsätter tala).”

Reportern (ej i bild, bilder från älvtrakten): ”Vart får ni vända er för att få kraft om ni skulle bli stoppade här?”

Grafström (klipp till Grafström): ”Ja, jag gissar att vi i så fall blev tvungna att relativt omedelbart ta upp frågan om man exempelvis kan gå på Pite älv istället, möjligen Kalix älv. Mycket preliminära undersökningar som vi har gjort har väl visat att Pite älv skiljer sig i kostnadshänseende inte så mycket från Vindelälven, men vi är klart angelägna att fullfölja den överenskommelse vi har gjort, nu har vi satsat pengarna på förprojektering och allting på just Vindelälven så det vore väldigt obekvämt för oss, det skulle försinka och fördyra att gå över till en annan älv.”

Reportern (ej i bild, klipp till bilder på älven): ”Hur mycket dyrare skulle det bli, tror Ni?”

Grafström (ej i bild, älvbilder): ”Det kan jag inte säga.”

Sextiotalets naturliga och självklara fråga i älvdebatten var om vi har råd att låta Vindelälven förbli orörd. Under sjuttioalet skulle denna fråga istället komma att lyda: har vi råd att offra Vindelälven?

Problembeskrivningen om miljöförhållandena i miljöreportagen uppehöll sig ofta kring två teman: risktemat och obehagstemat. Risktemat fokuserade på de hälsorisker för människan som miljöförhållandena innebär, t ex på farliga föroreningar, risken för olika typer av förgiftningar, hälsoeffekter av luftföroreningar, risker för fysiska skador. Påannonsen till inslaget om PCB den 22 november 1966 inleds t ex med följande fras: ”Det blir allt farligare att leva ...”

När man talade om föroreningar utifrån risktemat var det i egenskap av ”gifter”, som kan ha negativa hälsoeffekter för de människor som utsätts för dem. Obehagstemat fokuserade istället på miljöförhållandena som något förtretligt, olustigt, obehagligt och besvärande, men inte direkt farligt eller skadligt. I obehagsperspektivet diskuterades föroreningarna i egenskap av ”smuts”, som är obehagligt och besvärligt för människor att utsättas för. Mitt intryck är att obehagstemat dominerade under det tidiga sextioalet, men att risktemat helt tog över under sextiotalets senare hälft. Gemensamt för båda tematiseringarna är dock att miljöproblemen genomgående betraktades ur människans synvinkel.

I miljöreportagen framkom således en oenighet om problembilden, men när det gäller *värderingar* var enigheten fullkomlig: sextiotalets miljödiskurs var genomgående en antropocentrisk diskurs. Man ansåg att människans självklara rätt att använda sig av naturen och naturresurserna enbart kunde begränsas av de hälsorisker och de risker för ekonomiska konsekvenser som resursutnyttjandet var förknippat med.

De miljöproblem som beskrevs i nyhetsbevakningen dominerades av problem som drabbar människan fysiskt eller ekonomiskt. Särskilt hälsoeffekterna stod i centrum för intresset. I diskussionerna om vattenföroreningar, luftförore-

ningar, miljögifter och industriutsläpp var det sällan effekterna i naturen som diskuterades. Hur djur och växter drabbas av utsläpp och gifter ägnades därmed förhållandevis litet intresse. Den stora debatten om "kvicksilvergäddan" tycks t ex helt ha dominerats av två teman: förgiftningsrisken för människan av att äta fisken och de ekonomiska konsekvenserna som drabbade fiskare och fiskhandlare p g a köpmotståndet mot fisk. Kvicksilverdebatten i *Aktuellt* kan med andra ord beskrivas i följande ekvation: hälsorisker+ekonomiska konsekvenser=kvicksilverproblemet.

Den antropocentriska orienteringen visas också tydligt i exempel 7.16, som består av den första sekvensen i ett inslag om vattenföroreningarna i Vättern från den 22 oktober 1968. Bertil Axelsson var reporter i detta inslag.

Exempel 7.16 Aktuellt den 22 oktober 1968

SEKVENNS 1: SPEAKER.

Reportern: "(bilder av vattendrag med smutsigt, kletigt vatten, industri med bolmande skorsten) Det är framför allt fosfortillförseln i Vättern som måste minskas från för närvarande 200 ton per år till högst 100 ton om året. Fosfor kommer i huvudsak från de många tätorternas utsläpp, och en stor bov i sammanhanget är tvättmedel. En annan stor föroreningsfaktor är industriutsläppen, där massaindustrin dominerar med fiber- och lututsläpp. Fibern förstör sjöbotten och luten förorsakar organiska föroreningar med syrerubbningar. Dom här bilderna är från södra delen av Munksjön i Jönköping, som står i direkt förbindelse med Vättern genom en kanal. Undersökarna påpekar att sker ingen rening av Vättern inom dom närmaste åren, kommer sjön att snabbt övergå från att vara en näringsfattig klarvattensjö till att bli en näringsrik smutsvattensjö. Och det skulle bland annat medföra att den berömda vätterrödingen snart skulle försvinna. Vidare skulle Vätterns förutsättningar som vattentäkt avsevärt försämrats. Med andra ord, får föroreningen fortsätta uppstår något av en katastrof med Vättern. Vad krävs nu för åtgärder, länsingenjör Sven-Åke Svensson?"

I inslaget beskrivs vattenföroreningarna i Vättern som problematiska av två skäl: dricksvattnet riskerar att förstöras och vätterrödingen försvinna (eller med andra ord hälsorisker+ekonomiska konsekvenser=vattenföroreningsproblemet).

Miljöfrågorna framställdes i miljöreportagen under sextiotalet som vetenskapliga kunskapsproblem. Det budskap som förmedlades var att om vi bara hade exakt kunskap, skulle vi också hitta lösningar på problemen. Forskningsbehovet beskrevs som mycket angeläget, men de lösningar som diskussionen i inslagen uppehöll sig kring utgjordes främst av vetenskapliga och tekniska åtgärder. Förslag till administrativa lösningar förekom också till en del, t ex diskuterades behovet av lagstiftning för att begränsa utsläppsnivåerna. De tekniska lösningarna hade dock en självklar prioritet. Kostnadsfrågorna var betydelse-

fulla även beträffande de tekniska lösningarna. Detta visas i exempel 7.17, som utgörs av ett reportage om bilavgaser från den 4 maj 1965, med Åke Wilhelmsson som reporter.⁹⁷

Exempel 7.17 Aktuellt den 4 maj 1965

PÅANNONS: SPEAKER, trafikbilder (tid 0'29):

Reportern: "Kampen mot luftföreningarna har i vårt land i första hand inriktats på industrier och uppvärmningsanordningar. Nu skall man på allvar ta upp trafiken i sammanhanget. Statens luftvårdsnämnd diskuterade idag avgasproblemet på en konferens i Tekniska muséet i Stockholm. Sen 1960 har en rad omfattande undersökningar gjorts på området i huvudstan för att bringa klarhet i bilarnas bidrag."

SEKVEN 1: INTERVJU med Gideon Gerhardsson, iklädd mörk kavaj, slips och ljus skjorta (tid 1'42):

Gerhardsson (i bild): "Förmodligen är det nödvändigt med en minskning av privattrafiken i innerstan och en ökning av den kommunala fortskaffningsmedelena, men sen är det också frågan om i vilka avseenden man kan ändra på bilens konstruktion, och vi visar här i Stockholm på utställningen på nya ... på den dom allra nyaste modellerna av avgasrenare, som amerikanerna hoppas lyckas på. Själva hoppas vi väl mera på att kunna få en förbättring av själva motorns konstruktion. Och det kommer också här att visas på en del förslag i den riktningen (klipp till reportern, klipp tillbaka till Gerhardsson)."

Reportern (ej i bild): "Bilkoerna anses vara en mycket stor fara för just Stockholm."

Gerhardsson (i närbild): "Det har gjorts en stor undersökning här i Stockholm sedan 1960, och den visar att bilkoerna är ett mycket stort problem. Vid stoppställena så kan t ex barn som inte är så långa utsättas för ganska så koncentrerade avgaser. Framför allt är vi bekymrade för koloxiden i stadsluften. (klipp, Gerhardsson igen) Om ingenting görs så kan man väl kanske säga att bilden för många människor skulle bli livshotande om 10 år."

SEKVEN 2: SPEAKER:

Reportern: "(bild visas med namnen på alla ämnen som förekommer i bilavgaser) Det ämne som man följer med särskild omsorg i luftvårdskretsar är svavel. Svavel i bränslet som ger svaveldioxid i luften. På den här bilden ser vi att avgaserna även innehåller en hel del annat. Koloxiden i Stockholm till exempel kommer till mer än 95 procent från bilarna. (ny bild med en kub som det står 20 kubikmeter på) Och eftersom människan i genomsnitt förbrukar omkring 20 kubikmeter luft per dygn, så är det en hel del icke önskvärda gaser som vi får i oss. (skiss över avgasrenare) I Amerika har man försökt sig på en så kallad avgasrenare. Den fungerar så här. I luftvårdskretsar här hemma har man vissa förhoppningar om att renaren också skall komma att användas i Sverige. Men kostnaderna är höga. Som standardutrustning skulle den enligt vissa beräkningar belöpa sig på cirka 200 kronor per bil. Men den är mycket effektiv. (klipp till trafikbilder) Vid den här undersökningen har man inte en-

bart hållt sig till dom gasformiga föroreningarna. Dammet som rivs upp från gatan av bildäcken, eller blåses upp av rök ur avgasröret, och vars allra minsta partiklar håller sig svävande veckotals i luften har också varit föremål för mätningar. Vid Hornstull i Stockholm (trafikbild, antagligen Hornstull) visade sig den allmänna dammhalten mitt på dan vara 133 mikrogram per kubikmeter. En motsvarande mätning i förortsområdet Hässelby gav (bilder av ett husområde, med mamma med barn som är ute och går) ett utslag på 4 mikrogram, dvs två och en halv gånger mindre.”

Exempel 7.18 utgör ytterligare ett exempel på hur diskussionen om förhållandet mellan miljö och ekonomi fördes under sextioalet. Det består av två sekvenser ur ett inslag om luftföroreningar från den 16 februari 1967, där Frank Nystrandh var reporter. I inslaget diskuterar man om man kan lösa luftföroreningarna med högre skorstenar. Problemet är bara att höga skorstenar är så förfärligt *dyra*.

Exempel 7.18 Aktuell den 16 februari 1967

SEKVENNS 3: VOICE OVER (tid 0'31):

Reportern: ”(Stadsbilder, höghus och trafik) Den främsta orsaken till föroreningarna är oljeeldningen vid uppvärmningen av bostäder. Från dessa fastigheter släpps dagligen ut stora mängder med svaveldioxid. Men också industrier som använder grovolja som bränsle (skorstensbilder), raffinaderier och ångkraftverk är ett par exempel på detta, bidrar mycket verksamt till att koncentrationen av svaveldioxid i utomhusluften är så hög som den är. Professor Cyrill Brosset vid Chalmers, vilka möjligheter finns att komma till rätta med dessa problem, speciellt med tanke på utsläppet från bostadsfastigheterna?”

SEKVENNS 4: INTERVJU med professor Cyrill Brosset, Chalmers. Intervju i kontorsmiljö, mörk kavaj, skjorta och slips (tid 1'38):

Brosset (i närbild): ”För att bli av med svaveldioxiden kan vi antingen ta bort svavlet ur oljan, men det är lite dyrbart att göra det just nu. Eller så kan vi tvätta bort svaveldioxiden ur rökgasen, och det är också väldigt dyrbart. Det går helt enkelt inte i dagens läge att genomföra. Det återstår att släppa ut svaveldioxiden på ett sådant sätt att den gör minsta möjliga skada. Och sättet är att släppa ut den på hög höjd, dvs så att den blir utspädd tillräckligt så att luften alltså blir acceptabel sedan på marknivå.”

Reportern (ej i bild): ”En sån här utveckling skulle betyda dyrare byggnadskostnader och samtidigt dyrare hyror.”

Brosset (i närbild): ”Det är klart att skorstenar är dyra och höga skorstenar är mycket dyra. Skorstenshöjder som här är aktuella det är ju hundrametersskorstenar och i England har man till och med byggt skorstenar över 200 meter höga i vissa sammanhang. De är mycket dyra, det är miljonbelopp det ligger i dessa skorstenar. Men trots detta så skulle jag vilja säga att jag tror inte att det behöver påverka hyrorna. Jag vill ta bara ett svenskt exempel. Det är staden Västerås som jag vill här framhålla som ett mönster. Där har vi alltså ett fjärr-

värmeverk till vilket praktiskt hela staden är ansluten. Och i Västerås är det idag en luft som är bättre än något annat svenskt samhälle, åtminstone där jag har mätt, och jag har mätt rätt många. Även små samhällen, utan industrier har i allmänhet något sämre luft än Västerås. Och jag vet inte om hyrorna är särskilt höga i Västerås, men jag tror inte det är på det sättet (skrattar lite).”

Eftersom miljöproblemen betraktades som vetenskapliga och tekniska problem styrdes miljödiskursen till stor del av experterna. Det var experter och forskare som både formulerade problemen och som antogs kunna komma med lösningarna. Det expertvälde, som den kvantitativa analysen påvisat, accentueras därmed i den kvalitativa analysen av miljöreportagen. Journalisterna visade genomgående en stark respekt för experterna, särskilt inför den vetenskapliga expertisen. När det gäller myndigheterna, i synnerhet Folkhälsans representanter under kvicksilverdebatten i slutet av sextioalet, var förhållningssättet något mer avaktande. Då framförde även televisionen, tillsammans med en ihärdig och aktiv press, en viss kritik mot Folkhälsans agerande.⁹⁸

7.4 Den speglade miljöjournalistiken

Detta avsnitt redovisar först de huvudsakliga slutsatserna i analyserna av den redaktionella organisationen, de journalistiska uttrycksformerna (berättelseformerna) och av miljödiskursen i miljöjournalistiken under sextioalet. Därefter vidtar en förklarande analys där jag diskuterar hur miljöjournalistikens egenskaper formades av de redaktionella och miljöpolitiska förhållanden som omgav journalistiken under detta decennium.

7.4.1 Slutsatser

Miljöbevakningen inom nyhets televisionen skedde under sextioalet inom ramen för nyhetsprogrammet *Aktuellt*. De redaktionella resurserna på *Aktuellt* var små eftersom man endast hade ett fåtal reportrar anställda. Antalet reportrar ökade mot slutet av sextioalet, vilket innebar att man också fick ökade resurser för vetenskaps- och samhällsbevakning. Den redaktionella organisationen av miljöbevakningen kännetecknades emellertid av att det inte fanns någon särskild reporter som specialbevakade miljöfrågorna, utan dessa uppdrag tilldelades istället allmänreportrarna både på riksredaktionen och ute i distrikten.

De *journalistiska uttrycksformerna* i miljöreportagen under denna period präglades av ett berättande där nyckelbegreppen utgjordes av utbildning/reproduktion och dokumentation.

Den *kommunikativa designen* dominerades av journalistroll som främst utgjorde en neutral och osynlig rapportör eller referent, där journalisten fungerade som en osynlig överberättare till de bilder som visades.

Det som mest utmärkte den *audiovisuella designen* i miljöreportagen var att den fokuserade på den dokumentära funktionen och ofta saknade visuella och estetiska komponenter. De miljöbilder som användes i miljöreportagen utgjordes främst av konventionella illustrationer. Bilderna fungerade som en bekräftelse på det talade ordet och verkade inte ha som avsikt att ge en visuell upplevelse eller estetiska njutningar. Reportagen var således orddrivna.

Den *tematiska designen* dominerades av ett makroperspektiv på samhället: experterna utgjorde de viktigaste källorna och språket var vetenskapligt och tekniskt. Berättandet fokuserade på det objektiva verklighetsplanet och interaktionen mellan journalisterna och intervjupersonerna präglades starkt av en vetenskaplig diskurs.

Den berättelseform som dominerade i miljöreportagen under sextioalet kan sammanfattningsvis kallas *avbildande*. Man tillämpade en realistisk-analytisk övertygelsestrategi som betonade tekniker som skulle förstärka intrycket av att det råder en direkt överensstämmelse mellan den medierade verklighetsbilden och den "autentiska" verkligheten. De "klassiska" journalistiska frågorna om var, när och hur något inträffat utgjorde då centrum för beskrivningarna i reportagen. Frågor om varför, med vilka konsekvenser eller i vilket sammanhang något sker diskuterades i mindre utsträckning (om det överhuvudtaget förekom). Det gavs sällan bakgrunder, kommentarer eller analyser.

Berättandets förhållningssätt till tidrummet kan beskrivas som reproducerande. Det inriktades på att skildra en av journalisten upplevd autentisk verklighet knuten till ett bestämt och avgränsat tidrum. Reportagen fokuserade på att rapportera om och dokumentera var, när och hur något inträffat. Journalisten tycks särskilt ha vinnlagt sig om att dokumentera händelseförlopp eller tillstånd, så att skildringen kunde ge intryck av att befinna sig så nära den verkliga händelsen som möjligt. Det fanns alltid tydliga angivelser av tid och plats, och det skildrade tidrummet dokumenteras i bild. Den reproducerande ambitionen kunde t ex ta sig uttryck i att ett reportage från en konferens utgjordes av ihopklippa anföranden, där de olika talarna uppträdde i den ordning som de framträdde på konferensen. Om nyheten istället gällde ett nytt forskningsprojekt vinnlade sig journalisten om att utförligt dokumentera projektets verksamhet. Skildringen kunde bestå i att forskaren intervjuades i sitt arbete och att bilder visades från labbet där forskningsarbetet utfördes.

När det gäller *miljödiskursen* innebar sextioalet ett genombrott för miljöbevakningen i *Aktuellt*. Under åren 1961-1966 var uppmärksamheten för miljöfrågorna enbart sporadisk och det var först under perioden 1967-1969 som bevakningen blev regelbunden. Under den förstnämnda perioden präglades *Aktuellt*s natur- och miljöbevakning av inslag av kuriosa- och humaninterest-karak-

tär och det sändes få egentliga miljöinslag i nyhetssändningarna. Under åren 1967-1969 försvann naturkuriosainslagen från dagordningen och det skedde en etablering av "miljön" som ämne i nyhetsutbudet. Miljöbevakningens ämnesinriktning uppvisade då också en stor bredd: dagordningen för miljödebatten i nyhets televisionen under sextioalet dominerades av naturskyddsfrågor (särskilt debatten om utbyggnaden och regleringen av Vindelälven), miljögifter (där kvicksilverproblemet var den totalt dominerande frågan), övergödning och föroreningar av sjöar och vattendrag, oljeutsläpp och debatten om kärnvapenprovns konsekvenser.

Sextioalets miljödiskurs uttryckte, sammanfattningsvis, en grundsyn på miljöproblemen som *föroreningar*, vilka utgjorde *problem* genom de *hälsorisker* de innebar för de *människor* som *exponerades* för dem. *Föroreningshalter* och *substanser* kunde vara *farliga*, men *riskerna* måste *avvägas* mot de *kostnader* det skulle innebära att åtgärda dem.

Miljödiskursen under sextioalet kan beskrivas som teknokratisk.⁹⁹ Det innebar en diskurs som präglades av teknologiska tankemönster, vilket bl a kom till uttryck i en dominans för ett tekniskt och vetenskapligt språkbruk. Miljöproblemen skulle hanteras genom vetenskaplig och teknisk ingenjörskonst. Naturen skildrades som en resurs som kunde utnyttjas och där intresset för och omsorgen om naturen stod i paritet med dess sociala och ekonomiska värde.

Den teknokratiska inriktningen innebar också att kontrollen över definitionerna av problemens orsaker, konsekvenser och lösningar utövades av experter (vetenskapliga experter och inom myndigheter). Miljöfrågorna framstod också som apolitiska frågor. Problembeskrivarna dominerades av den vetenskapliga och tekniska expertisen, som hade problemformuleringsprivilegiet. Miljöproblemen ansågs kunna lösas genom mer kunskap och ny teknik (experternas uppgift) samt med administrativa åtgärder (myndigheternas område).

I sin grundläggande syn på naturen, samhället och miljön kan miljödiskursen under sextioalet betecknas som miljövardande. Miljöproblemen hade en relativt låg prioritet i nyhetsbevakningen. Det fanns visserligen en regelbunden uppmärksamhet för frågor om den samhälleliga konsumtionens och produktionens negativa miljökonsekvenser. Samtidigt förekom dock också en omfattande ekonomisk och teknisk bevakning, där tillväxtoptimistiska inslag – utan vare sig riskperspektiv eller naturskyddsperspektiv – om kärnkraft, kraftverk och fabriker var vanliga (t ex invigningar av nya fabriker). Det existerade således parallella diskurser: en rapportering av tillväxtoptimistiska utbyggnadsplaner, invigningar och exploateringsprojekt och en rapportering som uppmärksammade miljöfarorna och riskerna med just dessa verksamheter. Dessa perspektiv sammanlänkades dock inte på ett naturligt sätt. Miljöskyddet och naturvården beskrevs således som egna – och förhållandevis perifera – problemöar.

Miljöproblemen framställdes i miljödiskursen som allvarliga och angelägna, men inte som viktigare än andra samhällsproblem. Miljötillståndet skildrades som bekymmersamt men inte katastrofalt.

Miljödiskursen var särskilt inriktad på att skildra lokala och nationella miljöproblem. Ju längre från Sverige miljöproblemet fanns desto mindre blev nyhetsintresset. De globala och internationella perspektiven lyste med sin frånvaro.

Ekonomisk tillväxt prioriterades generellt sett framför miljöhänsyn. Utgångspunkten i miljödiskursen var att miljöintressena hela tiden måste avvägas mot andra legitima intressen, t ex ekonomiska eller sociala. Bevakningen utgick från det ekonomiska tillväxtparadigmet. Ett återkommande diskussionsämne var avvägningen mellan å ena sidan ekonomi och sysselsättning, å andra sidan hälsorisker och miljökonsekvenser. Att ekonomin prioriterades framför miljön framställdes vanligtvis som naturligt och självklart. Ekonomisk tillväxt skildrades inte som något hot mot miljön, utan framstod i stället som en förutsättning för att få resurser och teknik till miljöåtgärderna. Det var istället miljöåtgärderna som beskrevs som kostnader för samhället.

Miljöpolitiken skulle underordnas samhällsutvecklingen i stort. Man gav därmed uttryck för en antropocentrisk etik i förhållande till naturen, där människans väl sattes före naturens. Hälsoriskerna med olika processer och produkter stod i centrum för intresset i denna diskurs.

Slutsatsen är därmed att sextiotalets miljödiskurs kan karaktäriseras som *miljövårdande* och *teknokratisk*:

Tabell 7.7 Den miljövårdande teknokratiska miljödiskursen i Aktuellt 1961-1969

Problembeskrivning
Nyckelbegrepp: problem, kostnad, hälsorisk, förorening
Miljötillståndet problematiskt men inte alarmerande
Miljön som problemö
Miljön ett lokalt/regionalt problem
Miljön ett kunskapsproblem
Förvetenskapligande
Konsensus
Etik/värdeorientering
Antropocentrisk: människans väl framför naturens
Handlingsorientering
Tillväxtekonomi
Vetenskap/teknik

7.4.2 Text i kontext: den speglande journalistiken möter den teknokratiska miljöpolitiken

Sextiotalets miljöjournalistik skapades i mötet mellan *den professionella, speglande nyhetsjournalistiken* och den *miljövårdande, teknokratiska miljöpolitiken*.

Genom tillskapandet av först Naturvårdsnämnden och sedan Naturvårdsverket skedde under sextiotalet ett förstatligande av natur- och miljöskyddet. "Naturens ombudsmän" bestod under detta årtionde främst av byråkrater som administrerade en teknokratisk miljövärd i en utpräglad samförståndsanda.¹⁰⁰ De dominerande aktörerna i miljöpolitiken under sextiotalet var dock inte myndigheterna utan forskare och experter. Miljöproblemen betraktades främst som vetenskapliga och tekniska problem och inte som politiska eller ideologiska frågor. De som drev frågorna i den offentliga debatten hade ofta vetenskaplig bakgrund och grundsyn. Forskare och experter dominerade inte bara kunskapsbildningen under sextiotalet. De spelade också en central roll som opinionsbildare i miljöfrågor under miljödebattens första årtionde. Många vetenskapliga kontroverser – där kvicksilverfrågan är den ojämförligt viktigaste – avhandlades inte längre inom vetenskapliga, slutna fora, utan också offentligt, inte minst i televisionen.

De ideologiska utgångspunkterna för sextiotalets miljöpolitik utgjordes av en miljövårdande miljöideologi. Det ekonomiska tillväxtparadigmet utövade ett i det närmaste hegemoniskt inflytande över kunskaps-, policy- och opinionsbildningsprocesserna. Beslutsfattarna hanterade naturen som i grunden robust och tålig. Man såg visserligen miljöförstörelsen som ett viktigt problem men menade inte att mänsklighetens överlevnad var allvarligt hotad. Miljöintressena måste hela tiden avvägas mot andra legitima intressen, t ex ekonomiska, regionalpolitiska och sysselsättningspolitiska. Miljöpolitiken måste underordnas samhällsutvecklingen i stort.

Den miljövårdande miljöpolitiken hade en stark tilltro till vetenskapliga och tekniska lösningar på miljöproblemen. Myndighetsutövningen var inriktad på förtroendefullt samarbete med miljöstörarna. Det dominerande förhållnings sättet till naturen och miljön i den svenska miljöpolitiken under sextiotalet kan således sammanfattningsvis karaktäriseras som *teknokratiskt* och *miljövårdande*. Den problemuppfattning, värdeorientering och handlingsorientering som kom till uttryck i miljödiskursen i *Aktuellt* måste därför betraktas som ett direkt uttryck för denna miljösyn. Hur kunde det då komma sig att journalisterna, under professionaliseringens och den journalistiska frigörelsens tid, direkt kom att skildra denna problemuppfattning?

Den professionella journalistiken omfattade under sextiotalet ett speglande nyhetsideal, där saklighet och opartiskhet utgjorde grundstenarna. Ambitioner na var att tillfredsställa publiksmaken, att rapportera viktiga och intressanta händelser och att spegla samhällsdebatten. Det är därmed inte förvånande att

den dominerande problemuppfattningen i förhållande till miljön så tydligt och direkt kom att ”avspeglas” i nyhetsbevakningen.

Den kritiskt granskande journalistiken hade således ännu inte nått *Aktuellt*s nyhetsredaktion. Det vetenskapliga etablissemanget, som i hög grad styrde sextiotalets miljödebatt, blev knappast inte föremål för någon kritisk granskning. Det fanns ännu inte heller någon stark opposition mot den förda miljöpolitiken ute i samhället. Miljöpolitiken och miljödebatten var fortfarande i sitt uppbyggnadsskede och Naturvårdsverket hade en ”smekmånadsperiod” i förhållande till medierna. Miljörörelsen var ännu svag och det fanns inte någon högljudd opposition mot den dominerande teknokratiska miljöpolitiken. Journalistiken var under denna period helt beroende av centralt placerade institutionella eliter som källor till de nyheter som producerades. Det krävdes därför ett välorganiserat och högljutt opinionsbildningsarbete för att icke-officiella miljöpolitiska ståndpunkter skulle kunna få gehör på Aktuellredaktionen. Sådana opinionsbildningsstrategier var ännu sällsynta i miljödebatten, med undantag möjligtvis för Vindelälvsfrågan.

Förmodligen fanns det också en stor journalistisk osäkerhet när det gällde hur miljöfrågorna skulle behandlas i nyhetsverksamheten.¹⁰¹ Endast ett fåtal nyhetsmedier hade särskilda miljöjournalister. Journalisterna brast allmänt i erfarenhet, kunskap och kompetens när det gällde miljöfrågorna. Personalstyrkan på *Aktuellt* var liten och det fanns ingen reporter med särskild kunskap eller särskilt intresse på området. Detta gjorde naturligtvis beroendet av nyhetskällorna – experterna – ännu större. Att förvänta sig att en sextiotalsjournalist utan egen expertkunskap på miljöområdet på eget initiativ skulle ge sig ut och kritisera den bräckliga miljöpolitiken eller ifrågasätta den etablerade miljöexpertisen är i detta perspektiv knappast rimligt.

Det var dessutom mycket svårt att behandla miljöfrågorna på ett genomgripande sätt inom de produktionstekniska och formmässiga ramar som fanns givna för nyhetsverksamheten under detta decennium. Den avbildande berättelseformen, som dominerade under sextiotalet och som kan ses som ett direkt uttryck för det objektivistiska nyhetstänkandet och den speglade nyhetspraktiken, prioriterade den dagsaktuella händelserapporteringen. Problemet är att miljöfrågorna är komplicerade, mångdimensionella och storskaliga frågor som kräver pedagogiska förklaringar, bakgrunder, analyser och kommentarer för att bli begripliga. Sådant fanns det sällan utrymme för i denna typ av bevakning.

När den avbildande berättelseformen applicerades på miljöfrågorna resulterade det i att många reportage faktiskt blev helt obegripliga. Det som skildrades var utsnitt ur miljöverkligheten, en rapportering utan sammanhang där det blev omöjligt att förstå bakgrunden, orsakerna och konsekvenserna. Exempel 7.19, som utgörs av ett reportage från 1964 års Naturresursutrednings informationskonferens om kvicksilver från den 8 september 1965, utgör ett typexempel på detta.¹⁰²I detta reportage är det mycket svårt att som tittare bilda sig en uppfatt-

ning om vad som egentligen blev slutsatsen av konferensen. Hur farligt är egentligen kvicksilvret?

Exempel 7.19 Aktuellt den 8 september 1965

SEKVEN 1: SPEAKER:

Reportern: "(bilder från konferenslokalen) Det var en ovanligt uppmärksam kammare, där experter från alla tänkbara instanser, med jordbruks- och socialministrarna i spetsen fick lyssna till de senaste rönen om kvicksilverförekomsten i naturen, som tycks kunna härröra från fler källor än man hittills trott. En utredning från Statens veterinärmedicinska anstalt om fågelförgiftningar ställde dock det betade utsädet i centrum. Professor Hans Jörgen Hansen:"

SEKVEN 2: UTTALANDE från professor Hans Jörgen Hansen, Statens Veterinärmedicinska anstalt (tid 1'02):

Hansen: "(Hansen i talarstolen) Beträffande källan till denna kvicksilverförgiftning är det i första hand indicier mot det betade utsädet. Ett indicium är överensstämmelsen i klinisk bild och i patologisk-anatomiska förändringar mellan spontanfallen och experimentellt framkallade fall. Ett annat indicium är kvicksilverförgiftningarnas stora förekomst bland de frötande fåglarna och bland sådana rovfåglar som huvudsakligen livnär sig på frötande fåglar. Och slutligen det tredje indiciet är den säsongmässiga variationen utav kvicksilverförgiftningen. Det har kunnat konstaterats att det föreligger en säker ökning i nivån utav kvicksilverförgiftningar från mars månad och upp till juni."

SEKVEN 3: SPEAKER:

Reportern: "Statens institut för Folkhälsan har analyserat kvicksilverhalterna i dom livsmedel en Stockholmsfamilj äter. Man har funnit en del små mängder i bland annat ägg och fasaner. Men laborator Gunnel Westö ... "

SEKVEN 4: UTTALANDE från laborator Gunnel Westö, Folkhälsan (tid 0'13):

Westö: "(Westö i talarstolen) I dagens läge är kvicksilversituationen inte sån att man av födoämneshygieniska skäl kan kräva att kvicksilverbetningen måste upphöra."

SEKVEN 5: SPEAKER:

Reportern: "Värdet av betningen försökte professor Ingvar Granhall beräkna".

SEKVEN 6: UTTALANDE från professor Ingvar Granhall, Statens Växtskyddsanstalt (tid 1'01):

Granhall: "(Granhall i talarstolen) Växtskyddssynpunkterna på kvicksilverbetningen kan summeras på det sättet att om betningen utelämnas under en längre följd utav år kommer detta med säkerhet, enligt uppskattning, att leda till en förlust av mellan 70 och 200 miljoner kronor per år. Nu ligger det ju så till att de nya rekommendationerna om en lägre dos har vunnit en allmän tillämpning, har faktiskt gjort att vi i Sverige ligger lägst i Europa med en an-

vänd kvicksilvermängd av 2 gram per hektar. Och det finns all anledning att anta att en ytterligare nedsänkning kan ske genom ett genomdrivande av den anpassade betningen. När man samtidigt tar i betraktande det intensiva forskningsarbete som bedrivs och som sannolikt snart kommer att resultera i giftiga föreningar, så torde det inte i dagens läge finnas anledning till några drastiska förbud.”

Jag har gett miljöjournalistiken under sextioalet den övergripande beteckningen den *speglande miljöjournalistiken*. Det var en miljöjournalistik som knappast hade avsikten att aktivt påverka miljödebatten eller de miljöpolitiska institutionerna. Genom rapporter och referat ville man avbilda den aktuella händelseutvecklingen inom miljöpolitiken och miljöforskningen. Ambitionen var enbart att spegla det som kunde tänkas vara viktigt och intressant för publiken.

Bevakningen bedrevs utifrån ett konsensusperspektiv där man föredrog att lugna och redovisa det man uppfattade som fakta framför att larma och komma med sensationella avslöjanden. Förmedlingen av faktauppgifter och en omfattande händelserapportering prioriterades också framför granskning, kritik och analys. Initiativet till nyheterna kom ofta utifrån, t ex genom att journalister bevistade vetenskapliga konferenser eller presskonferenser man inbjudits till. Makten över problembeskrivningen kom därför i hög grad att ges till nyhets-källorna, som under denna period dominerades starkt av den vetenskapliga expertisen. Dessa fick ofta oredigerat framföra sina synpunkter och blev endast undantagsvis ifrågasatta. Konsekvensen blev en bevakning som i allt väsentligt kom att spegla en miljödiskurs som uttryckte den officiella teknokratiska och miljövärdande problemuppfattningen på miljöområdet.

När *Aktuellt* under sextioalet successivt började uppmärksamma miljöfrågorna skedde det parallellt med en uppbyggnad av miljöbevakningen även inom andra delar av programverksamheten. ”Miljö” togs upp i samhällsprogram, program om vetenskap och teknik, i naturprogrammen och i radions nyhetssändningar. Att folkbildningsepoken redan etablerat naturskyddsfrågorna som ett legitimt programstoff för den svenska radion underlättade förmodligen uppbyggnaden av miljöjournalistiken. Ämnet betraktades inte som särskilt kontroversiellt och publikintresset var stort. Redan under sjuttioalets första år skulle dock miljöfrågorna visa sig vara mer kontroversiella och innehålla mer politiskt sprängstoff än vad man från början trodde. Detta behandlas i nästa del i undersökningen, som beskriver miljöjournalistikens utveckling under perioden 1970-1991.

Del III

Den kritiskt dokumenterande miljöjournalistiken 1970-1991

Del III beskriver miljöjournalistikens villkor och karaktär under åren 1970-1991. Kapitel 8 analyserar miljöjournalistikens redaktionella kontext, kapitel 9 tar upp samhällskontextens utveckling och kapitel 10 redogör för miljöjournalistikens utveckling under denna period. I avsnitt 10.1 granskas hur den redaktionella organisationen av miljöbevakningen växte fram. Avsnitt 10.2 tar upp de journalistiska uttrycksformerna under sjuttio- och åttiotalet. Det är då främst berättelseformernas utveckling som står i fokus. Avsnitt 10.3 ägnas åt att beskriva miljödiskursens utveckling i nyhetsverksamheten. Avsnitt 10.4 innehåller slutligen dels några sammanfattande slutsatser beträffande miljöjournalistikens karaktär och utveckling, dels en diskussion om hur miljöjournalistikens egenskaper formades av de redaktionella och miljöpolitiska förhållanden som omgav journalistiken under perioden.

Kapitel 8

Den redaktionella kontexten 1970-1991

Detta kapitel beskriver miljöjournalistikens redaktionella kontext under åren 1970-1991. Under 1969-70 omorganiserades nyhetsverksamheten inom Sveriges Radio radikalt. Den förändrade nyhetsorganisationen diskuteras i detta kapitel, som också beskriver den intensiva debatt som fördes både innanför och utanför Sveriges Radio om nyheternas organisation, form och innehåll.

Kapitlet innehåller två huvudavsnitt. I avsnitt 8.1 beskrivs nyhetsorganisationens förändring inom Sveriges Radio (och Sveriges Television) under perioden. Avsnitt 8.2 identifierar de centrala komponenterna i den nya kritiskt granskande journalistik, som etablerades på nyhetstelevisionens redaktioner i början av sjuttioalet och som sedan kom att prägla nyhetsarbetet under den följande tjugoårsperioden. Grunddragen i det kritiskt granskande nyhetstänkandet beskrivs och journalistikens förhållningssätt till publik och samhälle diskuteras.

8.1 Nyhetsorganisationen

När televisionen startade 1956 var den en rolig och spännande nyhet, men få trodde egentligen att det nya mediet skulle kunna bli en verklig konkurrent till radion och pressen när det gäller den dagsaktuella nyhetsrapporteringen.¹ Detta var dock precis vad som inträffade under sextioalet. Televisionen tillfördes stora resurser i form av teknik och personal och publiken växte till nivåer som ingen förutspått. Det nya mediet blev en allt mäktigare aktör på nyhetsmarknaden. Sjuttioalets första år innebar dock ett slut på sextioalets ekonomiska expansionsperiod. Nyhetsverksamheten fick nu bedrivas under stora krav på besparingar och stränga direktiv om ekonomisk åtstramning.² Detta avsnitt beskriver nyhetsorganisationens utveckling och villkor under sjuttio- och åttioalet.

8.1.1 Åren 1970-1979: TV-nytt, Rapport och nya Aktuellt

I slutet av 1969 fick Sverige ytterligare en TV-kanal i Sveriges Radios regi. Den officiella starten för TV2 var den 5 december 1969. Tvåkanalstarten innebar

också en ny organisation för nyhetsverksamheten. En gemensam nyhetsredaktion för radio och TV, direkt underställd radiochefen, fick nu ansvaret för den heltäckande nyhetsrapporteringen. Nyhetsredaktionen bestod av tre delar: en telegramredaktion, en redaktion för TV-nyheter och en redaktion för TV-sport. TV-redaktionen producerade nyhetsprogrammet *TV-nytt* med flera sändningstillfällen i både TV1 och TV2. *TV-nytt*s huvudsändning förlades till klockan 19.30-20.00 i TV1. Till detta kom ett antal kortare nyhetsbulletiner vid olika tidpunkter.³ I TV2 sändes det kommenterande nyhetsmagasinet *Rapport* klockan 19.10-19.30, fem dagar per vecka.⁴ Alldeles före *Rapport* – klockan 19.00-19.10 – hade *TV-nytt* ytterligare en sändning.⁵ Per-Martin Hamberg blev chef för Nyhetsredaktionen, Åke Holmberg blev redaktionschef för TV-redaktionen och Oloph Hansson blev chef för den nystartade Rapportredaktionen.⁶

Programmet *TV-nytt* hade karaktär av nyhetsbyrå och programmet byggdes upp kring korta nyhetsrapporter och telegramläsning. Det var den dagsaktuella händelserapporteringen som utgjorde *TV-nytt*s kärna. *Rapport* utgjorde i detta avseende *TV-nytt*s motsats. Programmet hade få men långa inslag och undvek telegramläsning och nyhetsbulletiner. I *Rapport* kunde enskilda inslag bli upp mot åtta minuter långa. *Rapport* hade också mer tidsaktuellt material och en hårdare sovring av nyhetsmaterialet. Man producerade många reportage, men gjorde också långa kommentarer och analyser i studion. Skillnaden i programformat mellan *TV-nytt* och *Rapport* tycks, enligt min bedömning, dock ha varit störst under 1970, för att sedan successivt bli mindre under 1971 och 1972.

Exempel 8.1 visar hur en TV-nyttssändning kunde se ut den 27 juni 1972. Programmet dominerades då av telegramläsning och de filmade inslagen var sällan över två minuter långa.⁷

Exempel 8.1 Programuppläggnigen i TV-nytt den 27 juni 1972

1. Löp: Brittiska pundet (VB, tid 0'20)⁸, Vietnam (VB, tid 0'20), SSU (stillbild), Friidrott (OB, tid 0'20).
2. Rapport från Luxemburg och EEC-mötet. Knut Ståhlberg (VB, tid 1'37).
3. Valutahandeln i London. Hans Dahlgren txt (VB Färg, tid 0'44) Kommentar från London angående valutaproblemen av Torbjörn Söörhuus (VB Färg, tid 1'55).
4. Det amerikanska bombflygets bombningar i Vietnam. Erik Eriksson reporter (VB Färg, tid 1'55).
5. Telegramblock. Åtta utrikestelegram lästes av Sven Strömberg (stillbildsillustrationer).
FN:s säkerhetsråd fördömde israeliska attacker.
Egyptens informationsminister om israeliska attacker.
Indira Ghandi möter Pakistans president.
Monsunregn över Indien.
Sydafrika går med på långtgående självständighet åt Ovamboland.

- Franska vänsterpartier enas om politiskt program.
 Amerikanska gruvarbetareförbundets ordförande dömd för förskingring.
 Willy Brandt om en europeisk säkerhetskonferens.
6. Klas Thorson intervjuar Lars Engqvist SSU med anledningen av utnämningen av en svensk ambassadör i Aten (film, tid 1'20).
  7. Telegram (stillbild): Ombudsman Arne Eriksson lämnar sin post i protest mot att regeringen beslutat skicka en ambassadör till Aten.
  8. En grupp ryska politiker besöker sedan en tid Sverige för att studera vår industri och diskutera miljövärd. Intervju med K F Iljasjenko, Högsta Sovjet. Reporter Herbert Söderström (VB, tid 1'37).
  9. Telegram: Statsföretagens överskott stiger.
  10. Friidrott. Sven Plex Pettersson (VB, Färg, tid 2'02).
  11. Telegram: Sir Francis Chichester upptäcktes idag i sin båt (stillbild).
  12. En ny Emil i Lönnebergafilm började idag spelas in utanför Vimmerby. Bengt Nordlund reporter (VB, tid 1'18).

Rapports programformat under sjuttioalets första år illustreras i exempel 8.2. Exemplet visar hur en *Rapports*ändning såg ut den 7 december 1971: programmet innehöll då inte någon telegramläsning alls, utan bestod istället av fyra långa inslag, varav ett hade tidsaktuell karaktär (atomreaktorerna).

Exempel 8.2 Programuppläggningsen i Rapport den 7 december 1971

1. Indiska framgångar vid den öst-pakistanska fronten, bakslag i väst. (EUR-film, tid 0'33, Bo Holmqvist speaker)⁹. Kommentar av Bo Holmqvist (Live, tid 0'50). Intervju med Abu Sayed Chowdhury, delegationschef Bangladesh (EUR-film, tid 1'25). Intervju med svenskan Ulla Åhsberg, sjuksköterska i Lahore, nära den västpakistanska fronten (film U, Ragnar Hedlund speaker, tid 2'00).
2. Arbetslöshetsdebatt i riksdagen. Thorbjörn Fälldin (c) och Gunnar Helén (fp) (Länk riksdagen, tid 0'50). Kommentar av Christina Jutterström (Live, tid 1'58). Finansminister Gunnar Sträng (s) (länk Riksdagen, tid 1'07).
3. Atomreaktorerna är ett snabbt växande hot mot mänskligheten, dels på grund av att de producerar stora mängder plutonium för atombomber, dels för att de ökar riskerna för radioaktiva strålningseffekter. Kommentar av Bo G Eriksson (live, tid 3'56, stillbild). Intervju med professor Bo Lehnert (live i studion).
4. Norska regeringen i konflikt med NATO om försvaret av Nordnorge. Manöver (arkivfilm, tid 0'35). Intervju med statssekreterare Thorvald Stoltenberg och forskningschef Johan Jörgen Holst (Ingemar Odlander reporter, freelancefilm, tid 4'00).

Skilnaderna i *TV-nytt*s respektive *Rapports* innehåll och form undersöktes i en rad studier under sjuttioalet.¹⁰ Undersökningarna bekräftar mina iakttagelser och visar dels att inslagen i *Rapport* var mycket längre än i *TV-nytt*, dels att *Rap-*

port ägnade sina inslag mer åt tidsaktuella reportage, medan *TV-nytt* fokuserade på den dagsaktuella nyhetsrapporteringen. Ämnesmässigt hade *TV-nytt* mer om olyckor, brott och ”human interest” samt ekonomi/arbetsmarknad, medan *Rapport* innehöll mer om utbildning, vetenskap, kultur och riksdag/regering. Fördelningen vad gäller inrikes och utrikes nyhetsmaterial var likartad. Både *TV-nytt* och *Rapport* hade 60 procent inrikesnyheter mot cirka 40 procent utrikesmaterial.

Den nyhetsorganisation som etablerades vid TV2-starten tycks inte ha fungerat särskilt tillfredsställande. Redan under 1970 tillsattes en ny intern utredning om nyhetsorganisationen.¹¹ Utredningen, som präglades av stora interna stridigheter, kunde inte enas utan presenterade istället två förslag: ”majoritetsförslaget” och ”minoritetsförslaget”. Diskussionerna gällde för det första om och hur kravet på heltäckning i nyhetsutbudet skulle kunna uppfyllas. För det andra fanns konflikter om hur kravet på ”stimulerande tävlan” och mångfald i nyhetsutbudet kunde förverkligas samt om hur ett effektivt resursutnyttjande och en samordning av bevakningsinsatserna (t ex vad gäller distrikten och utrikeskorrespondenterna samt koordineringen av sk ”special events”) bäst skulle kunna ske. Slutligen fanns olika åsikter om möjligheten och önskvärdheten i att upprätthålla en skiljelinje mellan faktanyheter och kommenterande nyheter i nyhetssändningarna.¹²

Den kontroversiella frågan om nyhetsorganisationen fördes över till den sk Översynsutredningen, som lyckades få fram ett kompromissförslag. Detta antogs i december 1971.¹³ Beslutet innebar att en telegramredaktion för korta, faktarapporterande nyhetssändningar (utan rörliga bilder) skulle verka i båda kanalerna. TV1 och TV2 fick var sin nyhetsredaktion med ansvar för var sitt kommenterande nyhetsprogram: *Aktuellt* i TV1 klockan 21.00 och *Rapport* i TV2 klockan 19.30. *Rapport* fick nu också söndagssändningar.

Den nya nyhetsorganisationen började gälla den 30 september 1972. I samband med omorganisationen skedde också en ommöblering bland cheferna: Sam Nilsson blev nyhetschef i TV1, Gert Engström blev chef för den nybildade Centralredaktionen, medan Oloph Hansson kvarstod som Rapportchef.¹⁴ Centralredaktionen gav nu nyhetsbulletiner i båda kanalerna och fick stå för det sk heltäckningsansvaret. Både *Aktuellt* och *Rapport* inleddes nu med en kortare (cirka 3 minuter) nyhetsläsning från Centralredaktionen. Den centrala nyhetsredaktionen fick dock successivt allt mindre betydelse och i juli 1973 upphörde telegramläsningen från ”*TV-nytt*” att inleda *Rapport* och *Aktuellt*. Först då svarade respektive nyhetsredaktion för det totala innehållet i nyhetsprogrammets huvudsändningar.

Då form och innehåll i *Aktuellt* och *Rapport* undersöktes på nytt under perioden september 1973 till mars 1974 framkom att *Aktuellt* nu hade något *längre* inslag än *Rapport*.¹⁵ *Aktuellt* hade dessutom mindre betoning på nyhetsbulletiner

och dagsaktuell nyhetsrapportering än både det gamla *Aktuellt* (under sextiotalet) och *TV-nytt* hade haft. Nyhetsomläggningen gav således *Aktuellt* mycket större möjligheter att göra ett selektivt nyhetsurval och att producera längre reportage.¹⁶ Genomarbetade nyhetsreportage blev nu regelbundet förekommande i programmet.

Exempel 8.3, som redovisar programuppläggningsen i *Aktuellt* den 18 mars 1974, visar på den totala omarbetning av programformatet som nu gjorts. Programmet innehåller t ex två inslag på över 6 minuter och endast ett fåtal uppläsningstelegram.

Exempel 8.3 Programuppläggningsen i *Aktuellt* den 18 mars 1974

1. Arbetsmarknad. Idag fick vi veta hur det socialdemokratiska partiet och LO vill klara av sysselsättningen i framtiden. Det är i stat, kommun och landsting som de flesta jobben finns och på längre sikt kommer det att krävas skatthöjningar. Intervju med arbetsmarknadsminister Ingemund Bengtsson och statsminister Olof Palme (Åke Rangborg och Lars Jacobsson, VB, tid 6'01).
2. Storbritannien. I London har den konservativa oppositionen i sista stund avstått från försöken att störta den nya brittiska regeringen under Harold Wilson (Bo Järborg, MA, tid 1'35).
3. Östersjön. Idag började ett ministermöte i Helsingfors, med deltagare från alla sju Östersjöländerna. Ett avtal om att minska nedsmutsningen och förgiftningen av Östersjön skall skrivas under (Kåre Nyblom, VB YLE, tid 0'39).
4. Östersjön. Barbro Soller har tittat på nedsmutsningen och föroreningsproblemen i Östersjön. Den första rapporten handlar om miljögifterna. Det är framför allt insektsmedlet DDT och industrigiftet PCB som har kusliga skadeverkningar på djurlivet. Intervju med Alf Johnels, forskningschef vid riksmuseet och Jan Kihlström, hormonforskare (Barbro Soller, VB, tid 6'40).
5. IB. Idag fick utrikesnämnden en redovisning av de undersökningar som gjorts kring uppgifterna om IB:s verksamhet i Finland. Intervju med Olof Palme (s), Torbjörn Fälldin (c) och Gunnar Helén (fp) (Lars Björkman, film, tid 2'46).
6. Det som den svenska båten i finska viken ägnade sig åt under sin expedition var signalspaning (Mats Svensén, film, tid 2'38).
7. Telegram. Ikväll kom beskedet att de oljeproducerande länderna skall häva bojkotten mot USA (live, tid 0'55).
8. Vädret. (Stig Ahlgren, live, tid 3'06).
(Total programtid 31'20).

Lars Jacobsson, som började som reporter på *Aktuellt* 1972 och som under en period på åttiotalet verkade som nyhetschef, menar att den tuffa kommentaren och det långa, förklarande bildreportaget utgjorde det nya *Aktuellts* särskilda

kännetecken.¹⁷ Man gjorde vidare en medveten satsning på politik, ekonomi och arbetsmarknad och etablerade en mycket stark inrikesredaktion, som kom att få ett dominerande inflytande över programmets inriktning.

För *Rapports* del skedde förändringarna efter omorganisationen i motsatt riktning. *Rapports* strategi beskrivs på följande sätt av en av reportrarna på redaktionen, Gunnar Palin (1986):

När TV-nytt försvann och Rapport övertog den idealiska programtiden 19.30 blev vi inte bara det ojämförligt största nyhetsprogrammet utan fick också en redovisningsplikt som vi inte haft tidigare. Såna nyheter som vi kunnat förbigå eller överlåta på TV-nytt blev vi nu tvungna att ta i./.../Vi fick bli ägna oss åt större olyckor, grövre brottslighet, en och annan kunglig eriksgata och smärre kulturella evenemang. På det viset blev också Rapport folkligare och begripligare.¹⁸

Eva Marling på *Rapport* uppfattade händelseutvecklingen på samma sätt:

I början hade vi TV-nytt som låg före oss som var redovisande, ett slags telegrambyrå. Då kunde vi alltid lägga det ansvaret på dom och så kunde vi göra det som vi tyckte var roligt och intressant. Det var väl i oktober 72 vi fick det där heltäckningsansvaret. Då var det vårt journalistiska samvete som bjöd oss att göra ett någorlunda allsidigt urval själva.¹⁹

Rapportredaktionen uppfattade sig nu ha ett heltäckningsansvar när det gäller nyhetsurvalet. Programmet förändrades i riktning mot kortare reportage och mer dagsaktuell nyhetsrapportering. En annan förändring var att viktighetskriteriet för nyhetsurvalet tonades ner och kompletterades med en ”intresseprincip” – d v s att även nyheter som inte var viktiga utan bara var intressanta, roliga och sensationella kunde komma med i programmet. Denna omsvängning medgav därmed en viss uppmärksamhet för sensationer och human-interest-nyheter, som förut varit bannlysta på *Rapport*.

Nyhetsomläggningen 1972 innebar således att *Aktuellt* och *Rapport* konvergerade vad gäller form och innehåll i riktning mot ett nyhetsmagasinsformat med utrymme för såväl dagsaktuella nyhetsbulletiner som studiol kommentarer, tidsaktuella nyhetsreportage och featureinslag. Mitt intryck av genomgången av nyhetssändningarna är dock att perioden då både *Rapport* och *Aktuellt* innehöll många långa reportage var ganska kort. Över tid blev inslagen successivt allt kortare och i slutet av sjuttioalet var det inte särskilt vanligt med reportage som sträckte sig över fyra minuter.

Exempel 8.4, från *Rapport* den 10 februari 1977, visar hur en *Rapports* sändning var upplagd under sjuttioalets senare del.

Den nyhetslösning som tillskapades 1972 gällde i grova drag ända fram till början av nittioalet. Det fanns t ex även fortsättningsvis två separata nyhetsorganisationer, som producerade var sitt kommenterande nyhetsmagasin med sändningstid klockan 19.30 respektive 21.00. Under perioden 1972-1980 påver-

kades emellertid nyhetsprogrammets innehåll och form av flera organisatoriska förändringar.

Exempel 8.4 Programuppläggningsen i Rapport den 10 februari 1977

1. Fenoxisyrorna och dioxinerna är inte farliga utan det går att fortsätta att använda dom i skogen och i jordbruket. Det slog en internationell forskarkonferens fast idag. Intervju med professor Carl Olof Tamm och generaldirektör Valfrid Paulsson (Reporter Lennart Aneback, film, tid 2'52).
2. Seveso. Idag dog ytterligare en person i Seveso, det var det andra döds-offret sen giftolyckan i somras (Håkan Nilsson, utrikeskorr. Rom, film+smaltape, tid 1'20).
3. Orlov. Polisen i Moskva arresterade idag den ryske oppositionsmannen Jurij Orlov (Göran Skånsberg, utrikeskorr. Moskva. smaltape+freelancefilm, tid 2'20).
4. Tjeckoslovakien. Jakten fortsätter på dom som vågar kritisera regeringen. I en film som smugglats ut idag utmanar en vanlig arbetare regimen (Bengt Göransson, live länk Malmö + freelancefilm, tid 2'07).
5. Jimmy Carter har redan gjort klart för de sovjetiska ledarna att han anser att det inte blir tal om avspänning förrän östlänterna respekterar de mänskliga rättigheterna (Jan Sandquist speaker, EUR-film, tid 1'15).
6. Schweiz. Schweiziska banker opererar med smuggelkurirer i Sverige. Intervju med riksdagsman Jan Ziegler (s) och bankdirektör Elie Moho (Leif Söderström, UNI, tid 4'19).
7. Jämställdhet. Kvinnor på traditionellt manliga jobb. Resultatet av ett projekt av riksdagens jämställdhetskommitté. Intervju med länsarbetsdirektör John-Inge Rangpost, truckförare Ingrid Karlsson, samt ordf. i jämställdhetskommittén Karin Andersson (c) (Anders Mohlin, film, länk Växjö, tid 1'55).
8. Astrid Kristensson skall bli landshövding i Växjö (Lennart Broström, live, tid 2'25).
9. Danmark. Om fem dagar är det nyval. Christiania skall utrymmas, enligt dom från Landsrätten. Intervju med Per Lövetand och Tina Smedes, Christiania, samt Steffen Dansgård-Hansen, Hyresgästföreningen (Nils-Ingvar Lundin, film länk Malmö, tid 2'54).
10. Väder (John Pohlman, tid 2'25).
(Total programtid 32'43).

Under 1978 kom beslut om en ny organisation för Sveriges Radio, där två nya programföretag – ett för tv och ett för radio – bildades.²⁰ Ett nytt avtal mellan Sverige Radio och staten började gälla den 1 juli 1979. Den journalistiska granskningsuppgiften skrevs nu också in i avtalet. Det innebar att etermediernas dittills omstridda verksamhet som samhällsgranskare nu fick en officiell sanktion.²¹ I samband med omorganisationen av företaget förändrades också

nyhetsverksamhetens villkor. För det första skedde åter en förändring bland cheferna då Ingvar Bengtsson blev ny Rapportchef och Mats Svensén blev ny chef på *Aktuellt*.²² Centralredaktionen avskaffades nu slutgiltigt och reportrarna flyttades över till *Rapport*, *Aktuellt* och *Ekot*.²³ Programkoordinationen mellan de två kanalerna, som sedan början av sjuttioalet skyddat nyhetsblocken från konkurrens från bred familjeunderhållning, togs också bort.²⁴ Detta ledde till att konkurrensen om nyhetspubliken hårdnade. En satsning på magasinprogram och fördjupad reportageverksamhet blev nu vapen i kampen om tittarna. I TV2 startade *Magasinet*, som producerades av Rapportredaktionen. Premiär hölls den 1 oktober 1979.

Aktuellt fick också ny profil då *Aktuellt 45* debuterade den 4 november för att återkomma varje söndag klockan 21.15 efter ett förkortat *Aktuellt*.²⁵ Även på *Rapport* gjordes försök till förändring och förnyelse. Rapportreportern Gunnar Palin (1986) beskriver 1978 som förnyelsens år på *Rapport*.²⁶

När Ingvar Bengtsson hösten 1978 efterträdde Bengt Öste som Rapportchef var tiden mogen för ett redaktionellt nytänkande. Programmet hade kört fast i gamla hjulspår.²⁷

Det som genomfördes var bl a att *Rapport*, enligt amerikansk förebild, fick två programledare varje kväll, som skulle växelläsa påannonser och nyhetstelegram. Frågan är dock hur långt förnyelsen egentligen sträckte sig. Av de två nyhetsprogrammen var det *Rapport* som under åttiotalet utvecklade det mest traditionella och standardiserade programformatet.

8.1.2 Åren 1980-1991: ett standardiserat *Rapport* och ett experimenterande *Aktuellt*

Rapportredaktionen och Aktuelltredaktionen producerade under hela åttiotalet var sitt dagligt, kommenterande nyhetsmagasin. *Rapports* huvudsändning sändes i TV2 klockan 19.30 och *Aktuells* i TV1 klockan 21.00. *Rapport* blev, genom att det sände på bästa sändningstid, det publikledande nyhetsprogrammet. I flera omgångar under åttiotalet diskuterades nya förslag till organisationsförändringar av nyhetsverksamheten. I samband med den stora kanalomläggningen 1987, då televisionsverksamheten delades upp i en Stockholmskanal (Kanal 1) och en Sverigekanal (TV2), övervägdes t ex en utflyttning av kanalledningen från Stockholm samt en eventuell omorganisation av nyhetsredaktionerna.²⁸ Efter som programverksamheten i TV2 helt byggdes upp genom bidrag från de olika distrikten fanns förmodligen också tanken på att även flytta Rapportredaktionen till något distrikt. Kanalledningen (och *Rapport*) förblev dock kvar i Stockholm. Däremot skedde på försök en flyttning av *Aktuellt* till 21.30 (45 minuter) och *Rapport* till 19.00. Denna omflyttning varade dock mindre än ett halvår, varefter man återtog de gamla sändningstiderna.

Under åttiotalet fokuserade *Rapport* mycket på den dagsaktuella nyhetsrapporteringen och inslagsformatet i programmet var hårt standardiserat. Inslagslängden uppvisade inte några stora variationer och få inslag sträckte sig över tre minuter.

Exempel 8.5, som beskriver en Rapportsändning från den 20 november 1984, visar tydligt på *Rapports* uppläggning: inslagen är många och korta och de dagsaktuella nyhetsrapporterna prioriteras.

Exempel 8.5 Programuppläggningen i Rapport den 20 november 1984

1. I Mexico stiger dödssiffran efter den svåra gasolyckan i går i en arbetarförstad till Mexico City (Rolf Söderberg reporter, EUR/HB, tid 1'20).
2. Hisingen i Göteborg är som en tidsinställd bomb. Miljöexpert varnar för gasexplosioner liknande dem i Mexiko (Kjell Wiggers reporter, film, länk Göteborg, tid 1'10).
3. Arvet. Dödsboet efter en av Sveriges rikaste kvinnor har begärts i konkurs av arvingarna. Int. med statssekreterare Bengt K Å Johansson (ENG, live, tid 1'54, Fabian af Petersens reporter).
4. Åldringsrån. Det tycks bli allt fler gamla människor som råkar ut för inbrott och rån i sina hem (ENG/HB, länk Gävle, tid 1'02, Alf Lundqvist reporter).
5. Grekdoktor. Dagmarreformen drabbar invandrarna p g a språkproblem med läkarna. Int. med Euferia Lampretsa, patient och Dimitris Xintaris, läkare (ENG/HB, tid 1'28, Göran Ågren reporter).
6. PL-stick. Svenska Arbetsgivareföreningen tycker att lönebeskeden också skall ta upp de olika arbetsgivaravgifterna (live, tid 0'19).
7. Blodprov. Hur påverkas människor av försurningen? Idag har det tagits blodprover på invånare i Blekinge. Int. med Ruth Olsson, och Åke Björnhamn, fil.dr. (ENG/HB länk Karlstad, tid 1'42, Peter Kullring reporter).
8. Skogsdöd. Försurningsproblemen i Sverige är bland annat en följd av det som håller på att hända i centrala Europa. Int. med Vladislav Grodzinski, professor (film+live, tid 3'00, Göran Sjöstrand reporter).
9. Pris. Högstadiееleverna vid Almbyskolan i Örebro fick idag Världsnaturfondens ungdomsstipendium på 10 000 kronor (ENG arkiv/HB, tid 0'25)
10. Bratteli. Idag avled Bratteli, en av förgrundsgestalterna i norsk politik (arkivfilm/HB, tid 2'04).
11. PL-stick: Danmark kommer att ställa sig på NATO:s sida i en FN-omröstning om kärnvapen (live, tid 0'20).
12. PL-stick: Aktierna i det brittiska televerket började bjudas ut till försäljning (live, tid 0'25).
13. Etiopien. I de områden där hjälpen når fram är den långt ifrån tillräcklig (EUR/HB, tid 1'00).
14. Värmemonopol. Hyresgästerna i ett bostadsområde i Luleå vill sänka hyran genom att använda sig av värmepumpar. Int. med Percy Karlsson,

- ordf. Lulehus och Sven Köhler (s), kommunalråd (ENG/HB, tid 2'48, Jan Suidén reporter).
15. PL-stick: Riksdagens skatteutskott vill att regeringen skall utreda om man kan ta bort skatten på etanol (live, tid 0'20).
  16. Natoplan. På Norrbottens flygflottilj i Luleå har dom senaste två dagarna NATO-flygplan från Norge tränat inflygning (Film/HB länk Luleå, arkivfilm/HB, arkiv-ENG/HB, tid 1'43, Gunnar Vagerstam och Christer Åhström reportrar).
  17. Uddevalla. Efter utebliven order kommer Uddevallavarvet troligen att permittera anställda över jul och nyår. Int. med Göran Jonsson, fackordförande (ENG, länk Göteborg 0'48, Gösta Nilsson reporter).
  18. Väder (live 1'48).

Aktuellt skiljde sig under åttiotalet från *Rapport* genom att man gjorde flera experiment med programformatet och med specialiserade nyhetsändringar, t ex A-ekonomi. Inslagsformatet var inte heller så standardiserat, utan det fanns också möjlighet att göra längre, fördjupade nyhetsreportage inom programmets ram. Lars Jacobsson, som var nyhetschef på *Aktuellt* under en period på åttiotalet, hävdar att satsningen på reportage var ett uttryck för en medveten strävan på redaktionen att komma ifrån ”snuttifieringen” och istället ge fördjupning och kvalitet.²⁹ Starten av reportageserien A-reportage gjorde t ex att man kunde ta upp intressanta, tidsaktuella ämnen i reportagens form. För *Aktuellt* blev detta ett sätt att profilera sig gentemot *Rapport*.

Från mitten av åttiotalet utmärkte sig dessutom *Aktuellt*, som sedan 1972 starkt betonat det inrikespolitiska nyhetsmaterialet, genom en successiv förskjutning i nyhetsvärderingsprinciperna i riktning mot en mjukare och bredare nyhetsprofil som försökte fånga upp traditionellt ”kvinnliga” områden, som skola, vård och barnomsorg.³⁰

8.2 Nyhetstänkandet

Vid sextiotalets mitt uppfattades televisionens nyhetsändringar fortfarande mest som ett komplement till radion och pressen när det gällde de kommenterande och analyserande aspekterna av nyhetsverksamheten. Detta kom att förändras i samband med TV2-starten. Då kom nyhetsredaktionerna i allt större utsträckning att ta sig an nya – men svårare och mer kontroversiella – uppgifter än den traditionella faktabetonade nyhetsrapporteringen. Analyser, kommentarer, debatt och undersökande reportage blev då huvudingredienser främst i TV2:s nyhetsprogram *Rapport*. Detta avsnitt beskriver de grundläggande dragen i det nya nyhetstänkande som etablerades på nyhetsredaktionerna under sjuttiotalets första år och som i många avseenden kom att präglade nyhetsbevakningens karaktär under den resterande delen av sjuttiotalet och åttiotalet.

8.2.1 Förtroendekrisens år: kritisk granskning och samhällskritik

Under slutet av sextioalet hade journalistiken i televisionen börjat utvecklas i en allt tydligare samhällskritisk riktning. Denna förändring ledde till flera konfrontationer mellan å ena sidan etermedierna och å andra sidan folkrörelserna och andra dominerande samhällsinstitutioner i Sverige – fackföreningsrörelsen, näringslivet och de politiska partierna.³¹ Men det var först med starten av TV2 som den granskande och kritiska samhällsjournalistiken fick sitt definitiva genombrott i svensk TV. Det var under sjuttioalets första år som konflikterna och kontroverserna var som mest intensiva. Sjuttioalet har beskrivits som förtroendekrisens år i televisionens historia.³² Etermediejournalister och makthavare betraktade varandra med allt större misstänksamhet.³³

Kritiken mot televisionen gällde ofta dess ”vänstervridning”. Särskilt TV2 kom i skottgluggen och anklagades för att vara den ”röda kanalen”. Kontroverserna resulterade i en kraftig ökning av antalet radionämndsärenden under de första åren på sjuttioalet.³⁴

Motsättningarna mellan etermediejournalister och samhälle var främst en konsekvens av framväxten av ett nytt nyhetstänkande inom den svenska nyhetstelevisionen: den kritiskt granskande professionella journalistiken. Utvecklingen av denna journalistik kan å ena sidan ses som ytterligare ett led i den professionella frigörelsen från etermediejournalisternas sida. Dessa ville nu kunna göra samma anspråk på att fungera som tredje statsmakt – genom att bedriva undersökande och granskande journalistik – som kollegerna på dagspressen. Betoningen av journalistikens bevakningsuppgift och samhällseliga vakthundsfunktion utgjorde en hörnsten i den kritiskt granskande journalistikens föreställningsvärld.

Å andra sidan kan det tidiga sjuttioalets samhällskritiska journalistik också ses som ett uttryck för en allt starkare politisk radikalism hos vissa av programmedarbetarna.³⁵ Det var inom TV2 – och särskilt inom den stora Faktaredaktionen – som radikalismen var starkast, medan *Rapport* i mindre utsträckning kunde beskrivas som vänstervridet.³⁶

Det fanns också interna stridigheter mellan medarbetarna på Fakta-redaktionen och journalisterna på *Rapport*. Bo G Erikson, *Rapports* vetenskapsreporter, beskriver TV2 under åren 1970-1972 som en socialistisk-kommunistisk kanal:

Jag jobbade ju på en socialistisk-kommunistisk kanal. Det var fruktansvärda förhållanden egentligen. Jag själv är och har varit helt opolitisk. Men den politiska vänstern dominerade kolossalt. Skället på oss som den röda kanalen var inte alls obefogat.³⁷

Rapports Eva Marling beskriver också Fakta-redaktionen som mer radikal än Rapportredaktionen:

Faktagänget var mycket radikalt. Det var snarast konflikter mellan oss och dom. Rapport var tämligen blekskärt i jämförelse.³⁸

Det verkar som om den politiskt radikala tonen i programverksamheten på TV2 dämpades något efter 1972 och att det skedde en övergång till en mer allmän anti-etablissemangsstilt. Eva Marling hävdar till exempel att möjligheterna för *Rapport* att göra ett selektivt och ideologiskt motiverat nyhetsurval helt försvann i och med nyhetsomläggningen 1972:

I början på Rapport hade vi 20 minuter fem dagar i veckan kommenterande nyhetsprogram. Då valde man ut, mycket selektivt, vissa ämnen och kunde göra inslag som var 8 minuter långa. Det var då vi fick rykte om oss att vara den "Röda kanalen" för att vi valde så där oerhört vinklat och selektivt. Även den här arbetsmiljöperioden så att säga blev ju politiskt ganska medvetet. Vi hade inte ett partipolitiskt budskap, men ett slags patos, att det var väldigt viktigt för oss att kartlägga och avslöja. /.../ (Patoset) lade sig när vi gick över till att bli ett heltäckande nyhetsprogram. Då fick vi den här redovisningsplikten. Då kunde vi inte vara uppkäftiga. /.../ Den "röda" perioden varade egentligen väldigt kort tid och vi var väl inte rödare eller mer radikala än någon annan i journalistkollektivet.³⁹

8.2.2 Den kritiskt granskande journalistikens föreställningsvärld

Det kritiska förhållningssättet till samhällets dominerande institutioner och makthavare utgjorde fundamentet i det kritiskt granskande nyhetstänkandet. Journalistiken utmärktes av en stark konfliktorientering och skiljde sig därmed markant från den speglande och den folkbildande journalistikens konsensusperspektiv. Konfliktperspektivet kom främst till konkret uttryck i en ökad konfliktreportering: det blev allt vanligare att samhällsaktörer framförde kritik mot varandra i nyheterna. Westerståhl och Johansson (1985) visar t ex på en tjugofemfaldig ökning av kritikens omfattning från sextiotalets början fram till åttiotalet.⁴⁰

Det förändrade nyhetstänkandet innebar att synen på journalistikens uppgift i samhället förändrades från samhällsanpassning till aktiv samhällspåverkan. En av journalistikens främsta uppgifter uppfattades vara att belysa missförhållanden, avslöja maktmissbruk och undersöka samhällets baksidor. Denna uppfattning kom till konkret uttryck i en satsning på grävande journalistik och avslöjande reportage. Journalistiken skulle ge röst åt de svaga och företräda dem gentemot samhällets makthavare. Det som hölls som ideal var en aktiv, deltagande journalistik som kunde bidra till att förändra missförhållanden i samhället. Även när det gäller omvärldsorienteringen utgjorde den kritiskt granskande journalistiken därmed en motpol till sextiotalets passiva förhållningssätt.

Det kritiskt granskande nyhetstänkandet inkluderade också ett nytt förhållningssätt till publiken. Liksom under den paternalistiska folkbildningsepoken fanns nu en strävan att påverka publiken, men det som avsågs var en helt annan typ av publikpåverkan. Det var inte längre de styrandes värderingar och per-

spektiv som skulle spridas till folket. Under sjuttioalets första år rådde istället ett i det närmaste emancipatoriskt påverkansideal. Journalistiken skulle aktivera publiken och ge demokratisk medborgarutbildning.⁴¹ Westerståhl och Johansson (1985) menar att

medan folkbildaren undvek de kontroversiella frågorna, prioriterade harmoni och samförstånd samt var benägen att se på problemen ovanifrån, krävde de som talade om medborgarutbildning att åsiktsmotsättningarna i samhället skulle belysas, att det beslutsfattarna ville dölja skulle lyftas fram och att de styrdas snarare än de styrandes perspektiv skulle vara den naturliga utgångspunkten.⁴²

Journalistiken skulle på så sätt bidra till att ge människor kunskap och engagemang för att själva förändra samhället och sina egna villkor.

Ett konkret uttryck för denna publikorientering var tillämpningen av ett mycket selektivt nyhetsurval där *viktighetsprincipen* utgjorde främsta urvalskriteriet. Särskilt *Rapport* tillämpade benhårt denna urvalsprincip. Rapportchefen Oloph Hansson hävdade i ett anförande att

TV skiljer sig från pressen i formatet. Det innebär att TV måste prioritera mycket hårt, så hårt att många företeelser i samhället förblir oövakade — eller också måste man komprimera informationen så hårt att den riskerar att bli obegriplig för flertalet tittare. I detta val föredrar jag trots allt det första, alltså en hård sovring efter en klart uttalad policy, där min kanal har valt att sätta viktigheten som ett primärt kriterium. Med viktighet menar vi händelser och företeelser som påverkar många människor i dag och i morgon.⁴³

Rapportchefen Bengt Öste hade en liknande formulering av nyhetspolicyen för *Rapport*. Enligt Öste skulle man vid nyhetsvärderingen identifiera de nyheter som är väsentliga för många människor och på lång sikt och genom bakgrunder, animeringar, intervjuer och reportage göra dessa nyheter begripliga för så många tittare som möjligt.⁴⁴ Pedagogiken och begripligheten prioriterades således högt i den nu rådande nyhetspraktiken. Det handlade mindre om att ge publiken det den ville ha (vilket antogs vara underhållning och sensationer) och mer om att ge den det den behövde (vilket antogs vara analyser, kommentarer och begriplig information). Human interest, sensationer, kuriosa och evenemang betraktades som oviktiga och onödiga och valdes därför bort.⁴⁵

Förändringarna i förekomsten av naturkuriosa och andra human-interestbetonade inslag är förmodligen en av de bästa indikatorerna på hur nyhetstänkandet ändrade karaktär mellan sextioalets och sjuttioalets. Kuriosabetonade naturnyheter, som förekom rikligt i *Aktuellt* under sextioalets, förekom överhuvud taget inte i *Rapport* 1970. Denna nyhetstyp förblev oerhört sällsynt i *Rapport* fram till åren 1979-1980. Däremot var naturkuriosa tämligen vanligt i *TV-nytt*, särskilt under sjuttioalets första år. Detta tyder också på att det fanns en skillnad i journalistisk policy mellan Nyhetsredaktionen och Rapportredaktionen.

Detta är också en av Westerståhl och Johanssons (1985) slutsatser.⁴⁶ Även Furhammar menar att TV1:s verksamhet i allmänhet uppfattades som en förlängning av den gamla televisionen med en någorlunda konventionell programprofil och jämförelsevis traditionella värderingar.⁴⁷

Det fanns emellertid också vissa skillnader i programprofil mellan *Rapport* och det nya *Aktuellt* som kvarstod flera år efter nyhetsomläggningen 1972. Debattartiklar, ledare och recensioner från mitten av sjuttioalet, som jag hittat i Sveriges Radios pressarkiv, beskrev då *Aktuellt* som snällt, redovisande, korrekt, moget och mekaniskt medan *Rapport* fortfarande beskrevs med begrepp som fränt, tufft, hårt, nyckfullt och tendentiöst.⁴⁸

Skillnaden i synen på journalistisk policy mellan olika redaktioner och journalistgrupper ledde också till interna stridigheter. Motsättningarna blev t ex uppenbara när en intern utredning om nyhetsverksamhetens organisation skulle genomföras 1970.⁴⁹ Oenigheten var så stor att man inte kunde enas om något förslag, trots intensiva förhandlingar. Bakom de olika ståndpunkterna kunde en motsättning mellan det (traditionella) speglande nyhetsbevakningen och det nya kritiskt granskande skönjas.⁵⁰

Sjuttioalet var en turbulent period då ett radikalt politiskt klimat ute i samhället sammanföll med att nyhetstänkandet och nyhetspraktiken befann sig i stark förändring inom nyhets televisionen. Det har skrivits mycket om konfrontationerna mellan etermedier och samhälle under slutet av sextioalet och under sjuttioalets första år.⁵¹ Däremot har lite uppmärksamhet ägnats åt det *modus vivendi* som etablerades under slutet av sjuttioalet. Då hade nya gränser för journalistiken skapats och journalister och beslutsfattare hade fått lära sig att leva tillsammans på ett nytt sätt. Vad karaktäriserade den journalistik som växte fram efter sammandrabbningarna? Vad var nu typiskt för den reguljära nyhetsbevakningen? Uppenbart är att den journalistik som nu etablerades hade mycket lite gemensamt med det speglande nyhetstänkandet under sextioalet.

Förmodligen är det nu – mot slutet av sjuttioalet – som den moderna professionella journalistiken egentligen föddes i den svenska nyhets televisionen. Den nyhetspraktik och det nyhetstänkande som etablerades efter det tidiga sjuttioalets turbulens kom att prägla svensk etermediejournalistik från sjuttioalets mitt fram till slutet av åttiotalet, då den professionella journalistiken började färgas av ett nytt kommersialiserat nyhetstänkande.

Den svenska journalistundersökningen, som genomfördes av forskare vid Institutionen för journalistik och masskommunikation vid Göteborgs universitet under 1989, kan fungera som underlag för vissa hypoteser om nyhetstänkandets karaktär i nyhetstelevisionen under åttiotalet.⁵² Margareta Melin (1991) presenterar inom ramen för denna undersökning en studie av den svenska journalistikårens syn på sin yrkesroll. I studien framkom att det bland åttiotalets TV-journalister främst var två uppgifter för journalistiken som ansågs vara särskilt betydelsefulla: att fungera som granskare av samhällets maktbärare (gransk-

ningsuppgiften) och att enkelt förklara komplicerade händelser (pedagoguppgiften). Att stimulera publiken till nya tankar och idéer, att fungera som kritiker av samhällets orättvisor och att ge människor upplevelser uppfattades också som viktiga, men i mycket mindre utsträckning än de två första uppgifterna. Att fungera som neutral rapportör av det som sker i samhället, att utgöra språkrör för lokala opinioner och att verka som speglare av den allmänna opinionen (dvs de klassiska speglingsuppgifterna) var minst viktigt i TV-journalisternas bedömningar. Betydelsefullt är också att det fanns en mycket stor likhet mellan de prioriteringar som TV-journalisterna gjorde och prioriteringarna hos journalisterna på andra medier (press och radio).⁵³ Pedagoguppgiften och granskningsuppgiften utgjorde därmed grundstenarna i åttiotalets professionella journalistik, samtidigt som de samhällskritiska och publikpåverkande uppgifterna fick en mer underordnad ställning.

Kapitel 9

Samhällskontexten 1970-1991

Detta kapitel redogör för miljöjournalistikens samhälleliga kontext under perioden 1970-1991. Avsnitt 9.1 beskriver hur opinionsbildningen i miljöfrågor utvecklades under perioden, avsnitt 9.2 behandlar kunskapsbildningen på miljöområdet och avsnitt 9.3 tar upp policybildningens – dvs det miljöpolitiska beslutsfattandets – villkor och karaktär under sjuttio- och åttiotalet. Eftersom detta kapitel tar upp utvecklingen under en förhållandevis lång tidsperiod är varje avsnitt uppdelat i två huvuddelar där den första beskriver utvecklingen under sjuttioalet och den andra behandlar åttiotalet.

9.1 Opinionsbildningen

Avsnitt 9.1 beskriver den miljöpolitiska opinionsbildningens förändrade villkor under sjuttio- och åttiotalet. Sjuttioalets heta miljöpolitiska debatter beskrivs här ingående: arbetsmiljön, giftbesprutningen i skogen, industriexploateringen på västkusten, BT-kemi och kärnkraften utgör exempel. Vidare diskuteras opinionsbildningens utveckling under åttiotalet, vilket inkluderar miljöorganisationen Greenpeaces framväxt, starten av det första svenska gröna partiet *miljöpartiet* 1981, samt det s k miljövalet 1988, då alla partier tävlade om att överglänsa varandra som ”miljöpartier”.

9.1.1 Sjuttioalet: miljödebatten politiseras

Genombrottet för miljöfrågorna i samhällsdebatten under sextioalet var i hög grad ett internationellt fenomen och i många andra västländer fördes en lika omfattande och genomgripande miljödebatt som i Sverige. Under 1968 diskuterades på svenskt initiativ miljöproblemen i FN. Det fattades då ett beslut om att en internationell konferens om miljöfrågorna skulle hållas i Stockholm 1972. Genombrottsfasen för miljödebatten i Sverige – men också i den övriga västvärlden – avslutades på många sätt med FNs miljövårdskonferens i Stockholm.

År 1972 utgjorde kulmen på den opinionsmässiga miljöväg som hade startat under sextioalet. Året efter konferensen fick miljövägen ett abrupt slut när

Sverige och övriga västvärlden drabbades av energikrisen. Från slutet av 1973 hotades industri och sysselsättning av den akuta energibrist som uppstod när de oljeproducerande länderna skar ner på sin oljeproduktion. Sverige var ett starkt oljeberoende land och de stigande oljepriserna fick hela det politiska systemets ansträngningar att inriktas på att lösa energiförsörjningsfrågorna. Ett omfattande utrednings- och planeringsarbete inleddes. Storskaliga energibesparingskampanjer infördes och en omfattande elransonering diskuterades. Energidebatten angav också förutsättningarna för miljödebatten under sjuttioalets sista hälft, som i stor utsträckning kom att handla om enda fråga: kärnkraften.

Partierna och miljöopinionen: miljöfrågornas roll i sjuttioalets valrörelser

På sjuttioalet blev miljöfrågor ett etablerat inslag i partiernas program. Alla partier formulerade miljöpolitiska program och/eller målsättningar.¹ Håkansson (1994) har bl a undersökt innehållet i partiernas valmanifest och i partiledardebatterna under valen 1960 till 1991 med avseende på hur stor del av innehållet som har "ett miljöperspektiv" på olika sakfrågor.² Studien visar att under valen 1960 och 1964 innehöll uttalandena i manifesten och partiledardebatterna mycket lite miljö.³ Under 1968 innehöll samtliga manifest, förutom folkpartiets, miljöperspektiv, men de omfattade fortfarande bara några få procent av uttalandena. I 1970 och 1973 års valmanifest ökade uppmärksamheten för miljö starkt, särskilt hos vänsterpartiet och folkpartiet. Under perioden 1970-1979 pendlade miljöuttalandena i partiernas manifest ungefär mellan 5 och 15 procent.

I samband med *valet 1970* avvecklades den gamla tvåkammarriksdagen och ersattes av en direktvald enkammarriksdag. Valdebatten avspeglade nu det radikala samhällsklimatet och jämlikhet var ett framträdande tema i partiernas valmanifest. Sakfrågedebatten dominerades av ekonomiska frågor, sysselsättning och skatterna.⁴ Efter valet 1970 genomförde Sifo en politisk opinionsundersökning, som publicerades i Sifo indikator i september 1970.⁵ I undersökningen – som omfattade ett representativt, slumpmässigt urval svenskar – fick intervjupersonerna ange upp till tre frågor som "intresserade henne/honom mest". Miljöfrågorna var, jämte vårdfrågor och skattefrågor, de frågor som angavs av flest tillfrågade (mellan 32 och 34 procent). Detta skall jämföras med resultaten i de valundersökningar som gjordes vid Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg i samband med valet. Där angav endast 3 procent av de tillfrågade att "miljön" var en av de frågor som partierna/regeringen och riksdagen skulle arbeta för under de närmaste åren.⁶ Trots att miljöopinionen var stark och intresset för miljön stort uppfattades miljöfrågorna således fortfarande som relativt underordnade partipolitiska frågor.

Valet 1973 kännetecknades av en hög konfliktnivå i den politiska debatten. Sakfrågemässigt dominerades valrörelsen av frågor om ekonomi och sysselsätt-

ning. Valresultatet slutade i ett jämviktsläge mellan det borgerliga och det socialistiska blocket i riksdagen. Valets "segrare" var centerpartiet som erövrade stöd bland 25 procent av väljarna.⁷ I en sifundersökning inför valet 1973 tillfrågades åter väljarna om vilka politiska frågor som intresserade dem mest.⁸ Miljöfrågorna dominerade ännu denna gång i opinionen: miljöfrågor och sysselsättning/arbetsmarknad toppade listan med 40 respektive 41 procent av svaren. I valundersökningen var det fortfarande en liten andel av väljarna – endast 9 procent – som angav miljö- och naturskyddsfrågor som viktiga för partierna att arbeta med.⁹

I valet 1976 förlorade det socialdemokratiska partiet regeringsmakten, efter en ovanligt ideologisk valdebatt där vänster-höger-frågor fick en framträdande plats. Kärnkraften och energifrågorna var också viktiga valfrågor och mot slutet av valrörelsen dominerande energifrågorna totalt debatten. I energidebatten framträdde centern och vpk som ett kärnkraftskritiskt block mot socialdemokraterna, folkpartiet och moderaterna.¹⁰ I en opinionsundersökning gjord av Sifo i mars 1976, där svenska folket tillfrågades om vilka tre politiska frågor som intresserade mest, kom sysselsättningen på första plats med 34 procent av svaren.¹¹ Miljön kom på andra plats med 33 procent och energifrågor först på sjunde med 18 procent. I denna undersökning redovisades vilka miljöfrågor svarspersonerna angett som intressanta. Arbetsmiljön dominerade svaren och svar som gällde boendemiljön (eller närmiljön) kom på andra plats. På tredje plats kom svar som handlade om rent vatten/luft/buller och på fjärde kom frågan om "jordens framtid". I valundersökningen var det nu sex procent av väljarna som angav de traditionella miljö- och naturskyddsfrågorna som viktiga för hur man tänkte rösta i valet. Om däremot energi- och kärnkraftsfrågor också inkluderades i miljöbegreppet var det hela 44 procent som såg energi- och miljöfrågor som viktiga för partivalet.¹² Kärnkraften hade nu slagit igenom som betydelsefull partipolitisk fråga också hos väljarna.

Efter 1976 års val kom politiken in i en turbulent period med flera politiska kriser och regeringsombildningar. Centern, med partiledaren Torbjörn Fälldin i spetsen, fick stora svårigheter att förena sin kärnkraftskritiska linje med regeringsansvaret. Den borgerliga trepartiregeringen sprack på kärnkraftsfrågan 1978, men i valet 1979 vann de borgerliga trots detta en knapp valseger. Kärnkraftsfrågan hade åter stor betydelse i valrörelsen 1979. I Sifos opinionsundersökning inför valet (intervjuerna var gjorda i maj 1979) var miljöfrågorna fortfarande med bland de fyra "intressantaste" politiska frågorna, men hade nu passerats av sysselsättningsfrågorna, energifrågorna och skattefrågorna.¹³ I valundersökningen hade andelen väljare som angav miljö- och energifrågor som viktiga för partivalet sjunkit till 28 procent.¹⁴ Miljöfrågorna fick förhållandevis stor betydelse i den offentliga debatten kring valet. Asp (1988) undersökte storstadspressens och TV-nyheternas (*Aktuellt* och *Rapport*) bevakning av valrörelsen 1979.¹⁵ Av de politiska sakfrågorna dominerade kärnkrafts- och energifrågorna i

massmedierna, tätt följda av skattefrågorna. Miljöfrågorna blev också särskilt viktiga i TV-nyheternas bevakning av valrörelsen och kom där utrymmesmässigt på tredje plats. Det var framför allt giftanvändningen i jord- och skogsbruk som stod i fokus i denna bevakning.

Slutsatsen är således att sjuttioalet innebar ett genombrott för miljöfrågorna som *partipolitiska stridsfrågor*. Miljöfrågorna sågs nu allmänt som uppgifter för de politiska partierna och inte bara som frågor som skulle hanteras av myndigheter och experter. Det var dock särskilt kärnkrafts- och energifrågorna som kom att dominera debatten, istället för de traditionella miljöfrågorna. Den nya dimension i politiken, som började skönjas i slutet av sextioalet i samband med Vindelälvsdebatten, blev nu institutionaliserad. Vpk och centerpartiet höll tillsammans en utpräglad kärnkraftskritisk linje.

Miljörelsen: ideologiska kontroverser, splittring och nya strategier

Striden om Vindelälven och en rad andra likartade exploateringsstrider födde en ny och aktiv grupp av opinionsbildande aktörer på miljöområdet: aktionsgrupperna.¹⁶ Anshelm (1992) menar att dessa nya grupper skiljde sig från naturskyddets tidigare representanter genom att de i högre utsträckning var inriktade på aktivism och att de inte heller längre var delar av en samhällsbärande elit. Aktionsgrupperna tillgrip gärna utomparlamentariska metoder, man ordnade demonstrationer på gator och torg och försökte på olika sätt skapa publicitet kring frågorna.

Här kan man också urskilja en mer vittfamnande ekologisk samhällskritik; industrisamhället eller högenergisamhället börjar ifrågasättas då detta upplevs stå i motsättning till naturen. Under 70-talet skall denna samhällskritik bli ett allt vanligare inslag i den bevarandeopinion som fram till 60-talet knappast, annat än i undantagsfall, ifrågasatt industrisamhällets berättigande.¹⁷

Exploateringsstriderna utvecklades ofta till en konfrontation mellan miljörelsen och de etablerade politiska partierna, främst socialdemokraterna. Flera större aktioner och ockupationer, som fick riksuppmärksamhet, genomfördes. Förutom älvstriderna utgör almstriden i Stockholm 1970 och ockupationen av Kungstorget i protest mot ett planerat garagebygge i Göteborg 1976 två kända exempel.¹⁸ Massmedierna blev en allt viktigare kanal för alternativrelsen att nå ut med sitt budskap. I almstriden blev t ex en film, tagen från sammandrabbningen mellan polis och ockupanter, distribuerad till televisionen i 20 länder.¹⁹

I Sverige, liksom i andra västländer, skedde en radikaliserings av den politiska debatten. Miljörelsen växte fram parallellt med och i nära anslutning till de radikala strömningarna.²⁰ Hans Palmstierna var t ex en av de första att formulera en "socialistisk ekologi" och han fungerade tillsammans med Per Kågeson som inspiratör för socialistiska grupper som arbetade med miljöfrågor.²¹ För

Palmstierna och Kågeson var det självklart och nödvändigt att kombinera ett miljöengagemang med en socialistisk grundsyn. Miljörörelsen var emellertid långt ifrån någon ideologiskt enhetlig rörelse. Man hade t ex helt olika politiska målsättningar (socialistiska och kommunistiska lösningar mot icke-socialistiska lösningar) och strategier (värdeorientering mot framgångsorientering).²² Dessa skiljelinjer accentuerades under kärnkraftsdebattens första år.²³

De aktionsgrupper och lokala miljögrupper som började bildas i slutet av sextioalet uttryckte en kritisk syn på det dominerande tillväxtparadigmet i svensk samhällsutveckling. Under sjuttioalet artikulerades den gröna rörelsens ideologi – den ekologiska miljöideologin – där föreställningarna om knapphets-ekonomi, ekologisk balans och tillväxtens gränser utgjorde grundstenarna.²⁴ Jamison et al (1990) menar att det som förenade den spirande miljörörelsen var

a common critical attitude. Even though all the groups tended to question somewhat different things in somewhat different ways, they all represented a questioning of the dominant development paradigm that had guided Swedish society through the post-war period./.../On the cosmological dimension, the movement was first and foremost 'ecological'.²⁵

För första gången uttalades en högljudd, välartikulerad och organiserad kritik mot det dominerande ekonomiska tillväxtparadigmet. Miljörörelsens grundfilosofi utgjorde därför också en utmaning mot den dittills dominerande teknokratiska problemhanteringen på miljöområdet liksom mot den miljövärdande miljöpolitiken med dess avvägningstanke mellan ekonomi och miljö.

Miljörörelsen seglade under sjuttioalet i stark medvind. Rörelsen växte och diversifierades. Sommaren 1971 startade Jordens vänner sin verksamhet i Sverige efter amerikansk förebild – Friends of the Earth. Samma år startade Världsnaturfonden, den svenska avdelningen av WWF, sin verksamhet. År 1972 bildades Miljöcentrum, och dess tidning *Miljö och framtid* började utkomma.²⁶ Till dessa organisationer kom i början av sjuttioalet en antal arbetsmiljögrupper, med bas såväl inom som utanför den etablerade fackföreningsrörelsen.²⁷

Alternativrörelsen hade startat som lokala och regionala initiativ och saknade därför samordning och koordination. Behovet av en samlande riksorganisation blev successivt allt mer uppenbart. Våren 1971 bildades därför MIGRI, Miljövärdningsgruppernas Riksförbund, med Björn Gillberg som drivande kraft och stark profil.²⁸ Miljörörelsens olika perspektiv och ideologiska utgångspunkter ledde emellertid snart till motsättningar och interna strider. Gillberg och hans anhängare kritiserades av radikala miljöaktivister bl a för sin borgerliga profil.²⁹ Det fanns också en stark personlig kritik mot Gillbergs dominans. Under 1975 splittrats MIGRI, främst mellan Gillbergfalangen och en Gillbergkritisk del. Två av Gillbergs främsta motståndare, Ivarsson och Kågeson, utsatte i boken *Kris i miljörörelsen* (1976) Björn Gillberg för en ingående kritisk granskning.

Exploateringsstriderna fortsätter: älvarna och exploateringen av västkusten

Striden om Vindelälven fortsatte till april 1970, då regeringen Palme gav efter för det intensiva opinionsmotståndet och tillkännagav att en utbyggnad inte längre var aktuell. Men andra utbyggnadsprojekt var planerade och nästan direkt efter avgörandet i Vindelälvsfrågan började en ny strid som gällde Kaitumsjöarna i Kalixälvens vattensystem.³⁰ Denna fråga kom snart att kopplas till ett annat projekt: Ritsems kraftstation i Luleälven.³¹ Socialdemokraternas utbyggnadsförslag mötte nu inte bara motstånd från borgerligt håll. Kommunisterna gjorde gemensam sak med de borgerliga och denna älvräddarallians blev ytterligare ett brott mot den etablerade vänster-högeriskiljelinjen i svensk politik.³² Den gröna dimensionen, eller splittringen mellan en tillväxtorienterad och en ekologiskt orienterad miljöpolitik, institutionaliserades nu. Denna skiljelinje fick stor betydelse för den fortsatta debatten om älvarna under sjuttioalet. Älvfrågan utgjorde en central komponent i centerpartiets nya profil, som förvandlade det gamla bondeförbundet från jordbruks- och glesbygdsparti till ett idéparti med decentralisering och miljöskydd på programmet.³³

Under 1972 fattade riksdagen beslut om att låta de fyra outbyggda stora norrlandsälvarna förbli orörda.³⁴ Bevarandeopinionen hade nu vunnit en stor seger, men det betydde inte att debatten om älvarna var avgjord. Den ändrade istället karaktär. De riksomfattande motståndssatserna blev mindre betydelsefulla och istället blev de lokala motståndarna och de lokala aktionsgrupperna de centrala aktörerna i bevarandeopinionen. Nya utbyggnadsplaner fanns för en rad mindre älvar, som ur naturskydds- och vetenskapsintresse var mindre viktiga att bevara. Framgångsrika lokala älvräddargrupper bildades dock inför varje utbyggnadsprojekt som offentliggjordes, t ex Ljusnan, Västerdalsälven, Ljungan och Klarälven.³⁵

Jakten på sysselsättningstillfällen i det tidiga sjuttioalets lågkonjunktur ledde till att frågan om miljö kontra sysselsättning ställdes på sin spets. Konkurrensen om markanvändningen och det ökade trycket på naturresurserna ledde till stora stridigheter. Älvarna utgjorde en del av de exploateringsstrider som fördes under denna period, men det fanns även industriexploateringar på olika ställen i landet som orsakade stora debatter. Striden om västkusten utgör ett exempel. Den utredning om resurshushållningsfrågorna, som initierats redan under sextioalet, kom under 1971 med sitt betänkande: *Hushållning med mark och vatten*. Betänkandet innehöll ett förslag till fysisk riksplanering (FRP), som skulle komplettera den kommunala planeringen och svara för en nationell övergripande samhällsplanering.³⁶ Beslutet om FRP fattades 1972.³⁷ Enligt Forsberg (1992) kännetecknades FRP:s miljöprofil av tre grundprinciper: en ekologisk grundsyn, en koncentrationsprincip och ett resursperspektiv.³⁸ Den ekologiska grundsynen inkluderades dock sent i arbetet med FRP; den nämndes t ex inte alls i 1971 års utredning. Koncentrationsprincipen innebar en koncentration av lokaliseringen av tung industri till vissa områden. Västkusten skulle bli särskilt drabbad medan

norrlands- och ostkusten skulle undantas. Principen orsakade, föga förvånande, stor debatt och kampen om västkusten tog fart inom olika miljö- och naturskyddsgrupper.

Arbetsmiljön: arbetarrörelsens profileringsförsök på miljöområdet

Arbetsmiljöfrågorna utgjorde ett annat av sjuttioalets stora debattområden.³⁹ Arbetsmiljön kom att bli en av de centrala sakfrågorna i den maktoffensiv LO startade under sextioalets andra hälft.⁴⁰ LO krävde en utredning av hela arbets-skadesystemet, som skulle omfatta både lagstiftningen om arbetarskydd och yrkesskadeförsäkringen. LO fick stöd för sina krav i det socialdemokratiska partiet. En Arbetsmiljöutredning tillsattes 1970 och en utredning om arbets-skadesystemet, den s.k. Yrkesskadeförsäkringskommittén, tillsattes 1971. Några år senare kom beslutet: beslutet om arbetsskadeförsäkringen fattades 1976 och om arbetsmiljölagen 1977.⁴¹ Satsningen på arbetsmiljöfrågorna kan ses som ett försök av LO och arbetarrörelsen att – under en period då man fick mycket kritik för att vara ett ”betongparti” – profilera sig på miljöområdet. Arbetarskyddet gick i linje med arbetarrörelsens övriga sociala och ekonomiska strävanden.

Sund och Åmark har på uppdrag av den svenska Maktutredningen skrivit rapporten *Makt och arbetsskador* (1990). I denna rapport ses debatten om arbetsmiljön som en del av den kemipessimistiska debatt som präglade sjuttioalet. I arbetsmiljöutredningen var intresset, enligt Sund och Åmark, riktat mot psykosociala faktorer och kemiska hälsorisker. Utredandet kom att sammanfalla med en allmän aktivering av miljödebatten, där kemisamhället och dess risker i form av föroreningar från utsläpp, spelade en stor roll. En kemipessimistisk riktning framträdde i den offentliga debatten och varnade för svåröverskådliga effekter av den enorma produktionen av nya ämnen.⁴² Debatten om arbetsmiljön kom därför att koncentreras på frågan om ”gifter” i arbetsmiljön, t ex asbest, lösningsmedel och vinylklorid.⁴³

Tidigare hade åtgärder mot arbetsmiljögifterna fördröjts genom motstånd från industrin, som hotade med ekonomisk ruin och tusentals förlorade jobb.⁴⁴ Nu publicerades larmrapport på larmrapport. Ofta kom larmen från andra länder, särskilt från USA. Vinylklorid, utgångsmaterialet i PVC-plast, orsakade t ex ett stort miljöalarm 1974, och 1975 offentliggjordes i USA (efter decennier av undersökningar som påvisade samband mellan cancer och asbest) ett större larm om asbestfaran.⁴⁵

Miljögifter: BT-kemi och andra miljöskandaler

Gifter i olika former kom att spela en central roll i sjuttioalets miljödebatt. Miljögifternas risker aktualiserades i debatterna om besprutningen i jord- och skogsbruk, bensinblyet samt tillsatser och gifter i maten.

Frågan om giftanvändning och besprutning i skogsbruket debatterades intensivt under sjuttioalets andra hälft. Riskerna med användningen av fenoxisyrorna, särskilt hormoslyr, blev då en stor stridsfråga. Bruket av hormoslyr var närmast totalförbjudet i skogsbruket mellan 1971-72. Under 1975 lättades restriktionerna igen, vilket var en av orsakerna till kritiken och debatten.⁴⁶ Erfarenheterna från användningen av kemiska bekämpningsmedel i Vietnam, som bland annat var en brännande fråga under sjuttioalets första år, användes också som argument i den svenska debatten. Rapporter fanns även om att bekämpningsmedel orsakat dödsfall bland SJ-arbetare som arbetat med besprutning av banvallar. Riskerna med SJ:s gifttgång var ett återkommande debatttema under sjuttio-talet.

Den dittills största miljöskandalen i Sverige briserade under 1975, då 200 tunnor giftigt avfall grävdes upp på BT Kemis fabriksområde i Teckomatorp. Men då hade protester från lokalbefolkningen om lukter, växtskador och hälsoeffekter pågått i tio års tid, utan att massmedierna varken på lokal eller riksnivå tagit sig an problemet. Journalisterna Torbjörn von Krogh och Claus Nowotny (1981) försöker i boken *Varför fick vi inget veta?* kartlägga händelseförloppet i BT-kemiskandalen och reda ut orsakerna till att massmedierna ”missade” BT-kemi under så lång tid.⁴⁷ Tidsandan är en av de faktorer de menar hade stor betydelse både när det gäller att förklara varför BT-kemi inte fick någon uppmärksamhet under sextioalet och att BT-kemi avslöjades i mitten av sjuttioalet. En av de intervjuade journalisterna i boken säger:

Först på 70-talet började vi intressera oss för det här. Folk gav ju fan i naturen. Naturen var någonting man antingen skulle hugga ved i eller dika ut eller åka skidor i. Någonting man använde.⁴⁸

Kärnkraftsdebatten: från ambitiöst utbyggnadsprogram till avvecklingsbeslut

Ännu 1972 rådde det i det närmaste enighet i riksdagen om energipolitiken och partierna ställde sig bakom det ambitiösa atomenergi programmet.⁴⁹ Under 1973 startade den process som skulle leda fram till att Sverige, som första land, faktiskt beslutade om en avveckling av kärnkraften.⁵⁰ Under sjuttioalets andra hälft kom den offentliga debatten till stor del att domineras av energi- och kärnkraftsfrågor. Den traditionella miljödebatten hamnade då i skuggan av energidebatten.⁵¹

Det finns många som kan göra anspråk på att ha startat kärnkraftsdebatten i Sverige.⁵² Det fanns för det första flera starka opinionsbildare både inom och utanför partierna som började ta strid mot kärnkraften. När det gäller partierna tog centerpartiet tidigt upp kärnkraftsfrågan och gjorde kärnkraftsmotståndet till profilfråga. Inom centerpartiet var särskilt Birgitta Hambraeus en drivande person. Redan i november 1972 ifrågasatte hon atomenergiutbyggnaden i en in-

terpellationsdebatt.⁵³ Kärnkraftsdebatten i Sverige fick också näring av den internationella energikrisen 1973, då ett antal oljeproducerande länder, av internationella politiska skäl, beslöt minska sin produktion av råolja. Oljekrisen ledde till beslut om sparåtgärder och ransonering i de flesta oljeberoende länder. Behovet av att minska vårt oljeberoende och samtidigt tillgodose industrins och hushållens energibehov aktualiserade frågan om kärnkraftens fördelar och nackdelar som energikälla.

Kärnkraftsmotståndet var mycket starkt inom den svenska miljörelsen. Björn Gillberg blev tidigt kärnkraftsmotståndare och satte t ex upp sin egen anti-kärnkraftskampanj. Den första kärnkraftskritiska debattboken (i bokformat) i Sverige kom 1973 och hette *Stoppa kärnkraften*. Den var skriven av Per Kågeson, som var en ledande företrädare för miljörelsens socialistiska gren.⁵⁴ Vissa forskare och experter hyste också tvivel över kärnkraften. Under 1971 hade fysikern och professorn Hannes Alfvén offentligt börjat uttala sig kritiskt mot kärnkraften.⁵⁵ Det fördes också en intensiv kärnkraftsdebatt i massmedierna, i synnerhet i Sveriges största morgontidning Dagens Nyheter.

Kärnkraftens risker stod visserligen i centrum i energidebatten, men den kom också att ses som en fråga om naturresursernas ändlighet och människans misshushållning med naturen. Kärnkraftsfrågan som miljöfråga utgör enbart en del av ett större frågekomplex som aktualiserades i början på sjuttioalet: frågan om tillväxtens gränser. Denna tes bestod i antagandet om att en ständigt högre ekonomisk tillväxt parad med en kontinuerlig befolkningsökning – med därtill förknippade högre uttag av råvaror och energi – i längden skulle vara ohållbar.⁵⁶ Planeringen av den framtida energiförsörjningen hade dittills varit baserad på prognoser om en ständig ökning av energibehovet. När det ekonomiska tillväxtparadigmat nu började ifrågasättas, framfördes också kritik mot dessa utgångspunkter. Den svenska kärnkraftsdebatten utvecklades därför också till en debatt om tillväxtens gränser och naturresursernas ändlighet.⁵⁷ Andra miljöaspekter på energiproblemet handlade om kolet och oljans miljökonsekvenser. Miljöargument användes då också av kärnkraftsförespråkarna, som menade att den rena kärnkraften var ett alternativ till de smutsiga och luftförorenande energislagen kol och olja.

Både 1976 och 1979 års valrörelse kom att i hög grad handla om kärnkraft och energifrågor.⁵⁸ I 1979 års valrörelse upplevdes också kärnkraftsfrågan som den viktigaste valfrågan av väljarna. Under den sista månaden före valdagen var energi- och kärnkraftsfrågan den största enskilda valfrågan i massmedierna.⁵⁹

Under 1979 inträffade en olycka i ett kärnkraftverk i Harrisburg i delstaten Pennsylvania i USA. Efter den uppmärksamhet och uppståndelse som olyckan orsakade gick den socialdemokratiska regeringen med på att en folkomröstning skulle hållas om kärnkraftens framtid. När riksdagen fattat beslut om att folkomröstningen skulle hållas 1980 intensifierades opinionsbildningsarbetet. Informationsutbudet i kärnkraftsfrågan var enormt – både i nyhetsmedierna och i

andra former som debattlitteratur, forskningsrapporter, utredningar, planerings- och prognosunderlag med mera.⁶⁰ Kärnkraftsmotståndarna samlade sig i organisationen Folkkampanjen mot kärnkraft, som bedrev ett omfattande opinionsbildningsarbete mot kärnkraften, i enlighet med Linje 3:s alternativ i folkomröstningen. Linje 3 stod bl a för ett nej till fortsatt utbyggnad av kärnkraften och att de sex reaktorer som var i drift skulle avvecklas inom högst tio år. För kärnkraftsmotståndarna var risk- och miljöargumenten mot kärnkraften som energikälla fundamentala.

I omröstningen kunde svenska folket ta ställning till ytterligare två alternativ: Linje 1 och Linje 2. Dessa hade i stort sett identiska formuleringar: båda förordade t ex en utbyggnad av 12 reaktorer som sedan skulle avvecklas ”i den takt som är möjlig med hänsyn till behovet av elektrisk kraft för upprätthållande av sysselsättning och välfärd”.⁶¹ Linje 2 lanserades ändå som något av en kompromisslinje.⁶² Bland Linje 3:s anhängare uppfattades detta som en taktisk spekulativ av socialdemokraterna.⁶³

Samtliga linjealternativ stod således för en *avveckling* av kärnkraften, även om avvecklingstakten varierade. Linje 1 stöddes av moderaterna, Linje 2 av socialdemokraterna och folkpartiet och Linje 3 av vpk och centern. Kärnkraftsdebatten kulminerade med kärnkraftsomröstningen den 23 mars 1980, som resulterade i att Linje 2 fick flest röster och att de kärnkraftsvänligare alternativen Linje 1 och Linje 2 tillsammans fick fler röster än Linje 3.⁶⁴ Folkomröstningsresultatet uppfattades därmed som en seger för Ja-sidan. Trots att man nu faktiskt beslutat om en avveckling av kärnkraften ledde utfallet i omröstningen till stor bitterhet och besvikelse hos Linje 3.

9.1.2 Åttioatalet: miljöparti, miljöaktioner, miljöval

Begreppet ”miljö”, som hade introducerats under sextioatalet och vars innebörd hade orsakat stora kontroverser under sjuttioatalet, utvecklades under 1980-talet till ett honnörssord av samma dignitet som demokrati och frihet. Åttioatalets första år utmärktes dock av en svacka i miljöintresset hos svenska folket, samtidigt som en viss trötthet och resignation visades från miljörörelsens sida. Den senare delen av åttioatalet fick däremot se en opinionsmässig miljöväg utan tidigare motstycke.

Partierna och miljöopinionen: åren då alla ville bli svenska mästare i miljövärd

Miljöopinionens utveckling under åttioatalet kan grovt delas in i två perioder. Den första perioden varade från 1980 till omkring 1984. Då stagnerade miljöintresset och omfattningen på miljödebatten tillfälligt. I nummer 7 av *Sveriges Natur* från 1983 undrade Naturskyddsföreningen till exempel ”vart miljöengage-

manget i politiken tagit vägen?”.⁶⁵ I valet 1982 var miljön inte någon betydelsefull valfråga. I en väljarstudie som genomfördes efter riksdagsvalet ställdes frågor om vilka sakfrågor som varit viktiga för partivalet. Andelen väljare som angav miljöfrågan (i vid bemärkelse, vilket också inkluderar svar som handlar om energi- och kärnkraftsfrågor) gick ner från 44 procent 1976 och 28 procent 1979 till 9 procent 1982.⁶⁶ Orsakerna till det bristande miljöintresset var för det första en opinionsmässig trötthet efter den intensiva kärnkraftsdebatten under slutet av åttioalet och den besvikelse som många kärnkraftsmotståndare kände efter folkomröstningsresultatet.⁶⁷

En andra förklaring kan vara den högerförskjutning i opinionen som skedde mellan valet 1979 och valet 1982, i samband med debatten om de av facket och arbetarrörelsen föreslagna löntagarfonderna.⁶⁸ Under ”Löntagarfondsvalet” 1982 genomförde näringslivet en massiv opinionsbildningssatsning för att förhindra att fonderna kom till stånd.⁶⁹ Perioden i början av åttioalet präglades också av en ekonomisk lågkonjunktur, vilket resulterade i en debatt om ekonomi och sysselsättning.

Märkligt nog var det mitt i denna vågdal i miljöopinionen som Sverige fick uppleva starten av sitt första gröna parti på riksnivå – miljöpartiet – som bildades den 20 september 1981. Det finns flera förklaringar till att partibildningen kom till just i åttioalets början.⁷⁰ Det svenska miljöpartiet utgjorde för det första en del i en internationell grön rörelse, som under åttioalet i allt högre grad (särskilt åren 1979-1983) kom att ta sig uttryck i gröna listor och gröna partier.⁷¹ För det andra kan miljöpartiet ses som ett resultat av det svenska politiska systemets oförmåga att kanalisera miljövägens stora symbolfråga: kärnkraften. För det tredje innebar den folkomröstning som ordnades om kärnkraften att miljörelsen måste organisera sig kring ett alternativ, vilket skapade grund för en partibildning.

Miljöpartiet utgjorde nu en faktor som borde ha kunnat få upp miljön på dagordningen i den offentliga debatten. Partiet utsattes dock till en början för en närgången granskning av de etablerade partierna och försvann därmed inledningsvis ur den politiska debatten.⁷²

Först under 1984 kunde en viss förändring i miljöopinionens styrka skönjas. Nu inleddes den andra perioden i åttioalets miljödebatt. Från mitten av åttioalet ökade intresset för miljöfrågor hos befolkningen successivt och även de olika miljöorganisationerna – Svenska naturskyddsföreningen, Greenpeace, Världsnaturfonden (WWF) – upplevde en mycket stark årlig tillströmning av medlemmar.⁷³ Miljöorganisationen Greenpeaces sympatisörer och stödmedlemmar växte nästan lavinartat.

I valundersökningen efter valet 1985 kunde svängningen i miljöopinionen påvisas. Hela 22 procent av de tillfrågade i valundersökningen angav nu att miljöfrågorna (i snäv bemärkelse) varit viktiga för partivalet.⁷⁴ Miljöpartiet åkte upp och ner i opinionen men i valet 1988 lyckades man till slut få 5,6 procent av rös-

terna och tog sig in i riksdagen. I analyserna av 1988 års valresultat tillskrevs sakfrågefaktorn en avgörande betydelse för miljöpartiets valframgångar.⁷⁵ Aldrig tidigare hade miljöfrågorna intagit en så central ställning i den svenska politiska debatten. Under hela valrörelsen fylldes massmedierna av inslag om miljö.⁷⁶ I storstadspressens och TV-nyheternas valrörelsebevakning fick miljöfrågorna drygt 20 procent av utrymmet. Hur kunde detta komma sig? Frånvaron av ”konkurrerande” politiska frågor, t ex tunga vänster-högerfrågor eller ekonomiska frågor, hade säkerligen stor betydelse för miljöfrågornas möjlighet att så totalt dominera dagordningen.⁷⁷ Det var också uppenbart att de politiska partierna själva gärna ville diskutera miljön i valdebatten.⁷⁸ Asp (1990b) betonar för det tredje också journalisternas självständiga betydelse när det gäller att föra upp miljön på dagordningen.⁷⁹ Det fanns en medveten strävan hos journalistkåren att aktivt driva fram miljöfrågorna i valet.⁸⁰ Miljövalet 1988 kan därmed beskrivas som resultatet av en kedjereaktion mellan väljare, partier och massmedier, där det skapades en uppmärksamhetsspiral för miljöfrågorna under sommaren och hösten 1988.

I den offentliga debatten skedde en perspektivförskjutning i synen på miljöproblemen under åttiotalets andra hälft. Debatten handlade allt mindre om lokala industriutsläpp eller regionala exploateringsfrågor. Intresset fokuserades istället på de storskaliga, globala miljöproblemen: försurningen, klimatförändringarna (ozonlagrets uttunning och växthuseffekten), den marina autofieringen (övergödning, havsdöd) och kemikaliehanteringen. Kärnkraftsdebatten fick också förnyad fart efter reaktorhaveriet i kärnkraftsverket Tjernobyli i Ukraina våren 1986. Olyckan fick till följd att stora mängder radioaktivt stoft spreds över stora delar av norra halvklotet. Även vissa svenska regioner drabbades svårt av det radioaktiva nedfallet. Tjernobylikatastrofen fick mycket stor massmedial uppmärksamhet och ledde till kraftiga reaktioner över hela Europa. Kärnkraftens risker aktualiserades åter igen, och kärnkraftsdebatten fick nytt liv.

Miljövågen i den offentliga debatten kulminerade med ”miljövalet” 1988, då larmrapporterna om olika miljöproblem avlöste varandra i massmedierna och då partierna tävlade om att vara det främsta ”miljöpartiet”. Uppmärksamheten för miljöfrågorna och intresset för miljöfrågor i opinionen avtog därefter successivt. Den här gången handlade det dock inte alls om samma plötsliga intressesvacka som drabbade kärnkraftsfrågan efter folkomröstningen 1980. Nu skedde avmattningen i miljöintresset mer gradvis.

Miljörörelsen: resultatorientering och spektakulära medieaktioner

Luften gick ur miljörörelsen de första åren efter folkomröstningen om kärnkraft. Trots avvecklingsbeslutet upplevde den en mycket stor besvikelse över folkomröstningsresultatet. Detta föranledde bl a en omprövning av de dittills förhållsbara strategierna i opinionsbildningsarbetet. En del av de aktiva valde att delta i starten av miljöpartiet 1981.⁸¹

De förändrade strategierna hos miljörelsen omfattade en satsning på en offensiv, framgångsorienterad och ofta medieinriktad aktionsstrategi. Detta var t ex ett av de tydligaste dragen hos miljöorganisationen Greenpeace, som öppnade sitt första svenska kontor 1983. Greenpeace kunde beskrivas som den resultatorienterade miljögruppen i dess renodlade form. Föreningen omfattade en organisation byggd på stora grupper stödmedlemmar och en liten grupp aktiva fulltidsarbetande professionella aktivister. Den utåtriktade verksamheten hos Greenpeace fokuserade särskilt på dramatiska aktioner. Att medvetet använda massmedierna var centralt i dess opinionsbildningsstrategi.⁸²

Många av Greenpeaces aktioner under åttiotalet handlade om att på ett uppseendeväckande sätt väcka opinion mot förorenande industrier. Detta kunde t ex gå till så att representanter för organisationen – följda av press, radio och TV – klättrade upp på en fabrikkorsten där man hängde ut en banderoll med slagord. Hansen (1993b) har analyserat Greenpeaces större kampanjer under perioden 1987-1991.⁸³ Av undersökningen framgår att dessa inkluderade aktioner mot avfallsdumpning i Nordsjön, mot kärnavfall, mot valfångst, mot miljöförstöringen på Antarktis och mot Frankrikes kärnavvapenprov. Kampanjerna inkluderade dramatiska – och för aktivisterna farliga – aktioner där aktivisterna med hjälp av organisationens eget fartyg genom sin närvaro försökte att stoppa pågående avfallsdumpning eller valjakt.

Men även den gamla naturskyddsrelsen, Svenska naturskyddsföreningen, förändrade sin opinionsbildningsstrategi under åttiotalet. Grundstrukturen utgjordes i och för sig också försättningsvis av en bred medlemsbas, men organisationen fick också en större medieorientering och man satsade på att använda professionella lobbyister.⁸⁴

Den svenska miljörelsen samlades under åttiotalet bland annat kring motståndet mot det planerade motorvägsbygget på västkusten, den s k Scan Link. I Scan Link-debatten 1985 mötte utbyggarna aktioner från ”trädkramare”, som genom att ”ockupera” träden fysiskt försökte förhindra att vägbygget påbörjades. Ett annat exploateringsprojekt som samlade stora protester var den planerade (och senare påbörjade) broförbindelsen mellan Sverige och Danmark, den s k Öresundsbron.

Debatten om älvarna var inte heller helt slut även om bevarandeopinionen nu hade intagit starka positioner och utbyggnadsförespråkarna framförde sina argument med allt större resignation.⁸⁵ Lokala älvräddargrupper och en allmän bevarandeopinion i samverkan lyckades även under åttiotalet att rädda en rad mindre älvar och älvräckor undan utbyggnad, t ex Sölvsbackaströmmarna, Långan, Edängforsen, Råneälven, Strängforsen, Ammerån och Emån. Älvräddarna använde nu en ny strategi i sin argumentation för att bevara älvarna: den biologiska. Det handlade inte längre om att vilja bevara älvar och vattendrag för att skydda enstaka, sällsynta växtarter, eller att bevara representativa eller typiska

vegetationsmiljöer. Det var istället argumentet om den biologiska mångfalden som nu fördes fram:

Om den tidigare bevarandeopinionen karaktäriserades av ett antropocentriskt förhållningssätt till naturen kommer 80-talets älvräddare med sin starka biologiska inriktning alltmer att förespråka ett biocentriskt förhållningssätt ...⁸⁶

De svenska miljöorganisationerna hade opinionsmässigt mycket stora framgångar under hela åttiotalet. I en opinionsundersökning 1989 tillfrågades svenska folket om sitt förtroende för olika organisationer när det gäller deras arbete för miljön. Greenpeace toppade då listan: hela 43 procent angav att de hade mycket stort förtroende för denna organisation.⁸⁷

Greenpeace fick emellertid mot slutet av åttiotalet allt svårare att dra massmediernas uppmärksamhet till sina aktioner. Det började också framföras en viss kritik mot hur organisationens interna demokrati fungerade, där den kritiserades för elitism och för att vara anti-demokratisk. Ett exempel på denna kritik är när Maria Bergom-Larsson och Ingrid Rasch på Aftonbladets kultursida den 29 april 1988 skrev att Greenpeace agerar med "samma överlägsna förakt för den enskilda människans vardagskompetens som alla andra transnationella företag". Under 1990 bröts framgångsvågen för miljörörelsen och medlemsantalet började sjunka.⁸⁸

9.2 Kunskapsbildningen

Avsnitt 9.2 beskriver miljöforskningens utveckling under sjuttio- och åttiotalet. Det som diskuteras är främst miljöforskningens resurser samt dess generella inriktning.

9.2.1 Sjuttioalet: forskning som en del i samhällsplaneringen

Den satsning på miljöforskning som inleddes under slutet av sextioalet fortsatte under sjuttioalet. Miljöforskningen gavs ökade resurser och en stor del av dessa initierades av eller kanaliserades via Naturvårdsverket. Det skedde en kontinuerlig ökning av resurserna till miljöforskning, beräknat i fasta priser, fram till omkring år 1978.⁸⁹

Under sjuttioalet rådde fortfarande en total dominans för naturvetenskapliga perspektiv inom miljöforskningen.⁹⁰ Regeringen gav bland annat Naturvårdsverket i uppdrag att utarbeta ett system för regelbunden kontroll av miljötillståndet. Uppdraget resulterade i Programmet för övervakning av miljökvalitet (PMK), samt en rad större undersökningar om bland annat koncentrationer av miljögifter i biologiskt material.⁹¹ Tyngdpunkten i Naturvårdsverkets anslags-

fördelning under sjuttioalet låg på forskning om sötvattenmiljö, där övergödning och försurning utgjorde de två tyngsta problemområdena.⁹² Ett antal storskaliga forskningsprojekt initierades i sjuttioalets början i NFR:s ekologikommittés regi.⁹³ Vid mitten av sjuttioalet inleddes även en omfattande energiforskning. Redan 1975 allokterades mycket stora belopp till detta forskningsområde.⁹⁴ Forskningen omfattade också studier av miljökonsekvenserna av olika energislag. Även forskningsråd, -nämnder och -delegationer svarade för en mycket stor informationsproduktion på energiområdet.⁹⁵

Samhällsforskningen under denna period genomsyrades av en tro på långsiktig och framtidsorienterad samhällsplanering, som innebar kollektiva och storskaliga lösningar på bland annat miljöproblemen. Det fanns också en stark tilltro till det politiska systemets kapacitet och möjligheter att – om resurser gavs – styra och kontrollera samhällsutvecklingen. En arbetsgrupp, med Alva Myrdal som ordförande, tillsattes 1971 för att behandla frågor om ”framtidstudier” i Sverige. I augusti 1972 avlämnades betänkandet *Att välja framtid, ett underlag för diskussion och överväganden om framtidstudier i Sverige* (SOU 1972:59). I februari 1973 inrättades Sekretariatet för framtidstudier, som initierade studie- och forskningsverksamhet av stor omfattning. *Energi och samhälle* samt *Resurser och råvaror* blev två huvudområden.⁹⁶ Starten av Sekretariatet för framtidstudier kan ses som ett uttryck för planeringstilltron, men det kan också ses som uttryck för ett begynnande intresse för samhällsvetenskapliga perspektiv inom forskning med miljöanknytning i vid bemärkelse.

9.2.2 *Attioalet: ökade resurser till miljöforskning*

Även under åttiotalet fortsatte Naturvårdsverket att utgöra en central resurskälla för ekonomiska medel till miljöforskning. Forskningens tonvikt riktades under detta decennium mot försurningen, övergödningen och de organiska miljögifterna.⁹⁷ De forskningsresurser som kanaliserades via Naturvårdsverket nådde en höjdpunkt i omfattning under åren 1975-1978 (beräknat i fast penningvärde). Under perioden 1979-1987 satsades mycket mindre resurser på miljöforskning än under sjuttioalets mitt. Under 1987 svängde kurvan uppåt igen och under budgetåret 1988-1991 satsades mer på miljöforskning än under något annat år sedan Naturvårdsverkets start 1967.⁹⁸

Naturvårdsverket var inte heller ensamt om att i olika avseenden stödja miljöforskning. Forskningsrådsnämnden (FRN), NUTEK (Närings- och teknikutvecklingsverket), Avfallsforskningsrådet och Bygghälsningsrådet utgör exempel på andra institutioner som också finansierade miljöforskning. Inom Energiforskningsnämndens regi genomfördes också en mängd forskningsprojekt om miljöaspekter på energisystemet och energikällorna.⁹⁹

9.3 Policybildningen

Avsnitt 9.3 beskriver det politiska beslutsfattandet i miljöfrågor under sjuttio- och åttiotalet. Det som diskuteras är främst miljöpolitikens generella inriktning och ideologiska utgångspunkter, men även implementeringen av politiken diskuteras. Analysen av de ideologiska utgångspunkterna visar bl a hur det under sjuttio- och åttiotalet successivt skedde en internationalisering och ekologisering av den svenska miljöpolitiken.

9.3.1 Sjuttioalet: internationalisering och ekologisering av beslutsfattandet

Under slutet av sextioalet och under sjuttioalet förändrades synen på människans förhållande till naturen i miljödebatten. Den antropocentriska natursynen utmanades då av företrädarna för en biocentrisk natursyn, som utgick från att naturen har ett egenvärde och som ifrågasatte människans rätt att fritt utnyttja och exploatera natur och miljö.

Ekologi i teori och praktik

Jamison et al kallar perioden 1968-1973 för "the age of ecology" i den svenska miljödebatten.¹⁰⁰ Ekologi blev ett nyckelord i samhällsdebatten och slog igenom i alla möjliga (och omöjliga) sammanhang. Det är dock svårt att bedöma vilket genomslag det ekologiska tänkandet fick i det konkreta politiska beslutsfattandet under perioden. Lundqvist (1971) spårade t ex ekologiska tankegångar hos beslutsfattarna redan i debatten om naturvårdens organisation i mitten av sextioalet. Då fick dock ekologin stryka på foten för en avvägningstanke mellan miljö och ekonomi.¹⁰¹ Enligt Loftson et al (1993) var det miljövärdande förvetenskapligade perspektivet på miljöfrågorna som etablerades under sextioalet fortfarande kännetecknande för den svenska miljöpolitiken trettio år senare.¹⁰²

Hedrén (1994) analyser av miljödiskursen i riksdagen visar i samma riktning. Han beskriver den natursyn som framkommer hos partierna i riksdagen på följande sätt:

Både naturen och den överlagring som betecknas som kulturmiljö är något kontrollerbart: ekomaskinen servad av människan som styr- och reglertekniker. Naturen har blivit till ett tekniskt system, en funktionell apparat som producerar livsbetingelser, råvaror, kultursymboler och rekreationsmiljöer: ett objekt för mänsklig kontroll. Genom att diskursen är ordnad enligt denna tankefigur är det lätt att förstå varför de etiska och estetiska kategorierna marginaliseras. Tankefiguren möjliggör ett förvetenskapligande och en teknologisering, varigenom miljöfrågan som allmänmänsklig existensfråga och som för allmänheten tillgänglig politisk fråga enkelt kan trollas bort. Den gör det möjligt att få det att framstå som om ekomaskinens funktioner är under tillfreds-

ställande kontroll någonstans i det fördolda och otillgängliga rike där de professionellt sakkunniga tillbringar sina arbetspass. Den naturliga naturen har blivit liktydig med den funktionella apparaten som saknar värde i sig och vars skönhet sammanfaller med dess nytta.¹⁰³

Miljöpolitiken bedrivs, enligt Hedrén (1994), *väsentligen* enligt den teknologiska politikformens kriterier: det tekniska språkbruket dominerar, den vetenskapliga kunskapen har hegemoni (förvetenskapligandet) och politiken kännetecknas av konformitet, vilket innebär att problembeskrivningarna karaktäriseras av enhetliga modeller och grundprinciper, som inte utsätts för diskussion och kritisk granskning.¹⁰⁴ Miljöpolitiken har, om man utgår från Hedréns analyser, inte heller i sina väsentliga drag förändrats särskilt mycket från slutet av sextioalet till början av nittioalet.

Det är därför tveksamt om policybildningens spelregler förändrades under tidsperioden. Det var fortfarande den teknokratiska problemlösningen och den miljövärdande miljöideologin som i allt väsentligt styrde beslutsfattandet. Lundgren (1991) kommer dock till delvis andra slutsatser.¹⁰⁵ År 1973 antogs Lagen om hälso- och miljöfarliga varor, den tredje av de grundläggande miljölagarna.¹⁰⁶ Enligt honom utgick lagstiftningen nu både från människans och naturens hälsa, efter att under sextioalet enbart ha koncentrerats på hälsokonsekvenserna för människan. Detta kan tolkas som att det nu skett en förskjutning från antropocentrism till biocentrism också i lagstiftningen.

Slutsatserna beträffande graden av ekologisering av policybildningen handlar förmodligen om huruvida man resonerar i termer av *absoluta* eller *relativa* värden. Jämfört med sextioalet försköts förmodligen beslutsfattandet i biocentrisk och ekologisk riktning, samtidigt som policybildningen ändå i absolut mening kunde karaktäriseras som antropocentrisk och miljövärdande.

Internationaliseringen av miljöpolitiken

Sjuttioalet innebar att det globala perspektivet fick genomslag i policybildningen. Under denna period inleddes och utvidgades det internationella samarbetet på miljöskyddsområdet. Det europeiska naturvårdsåret under 1970 utgjorde t ex en sameuropeisk naturvårdskampanj. Höjdpunkten för sjuttioalets internationella miljösamarbete inträffade mellan den 5 och 16 juni 1972, då en internationell miljövärdskonferens i FN:s regi ordnades i Stockholm. På konferensen deltog representanter från 113 stater samt representanter från ett stort antal internationella organisationer.¹⁰⁷ Konferensen kom emellertid starkt att präglas av det infekterade internationella politiska läget. Ett problem var t ex att öststaterna bojkottade konferensen.¹⁰⁸ Ett villkor för USA:s aktiva deltagande var vidare att vietnamkriget och användningen av bekämpningsmedel i krigföringen inte skulle diskuteras på konferensen. Trots detta kom just denna fråga ändå att utvecklas till en av konferensens hetaste debattfrågor.

Många grupper var kritiska till konferensens agenda. Flera alternativa konferenser anordnades därför samtidigt i Stockholm, t ex Dai Dong och Miljöforum. På dessa diskuterades de frågor som hade ställts utanför den officiella konferensen eller som var alltför kontroversiella för att ingående kunna behandlas där: vietnamkrigets miljöeffekter, nord-syd-problematiken ur miljösynpunkt, befolkningsfrågan och miljögifterna utgjorde de alternativa konferensernas huvudfrågor.¹⁰⁹

Delegaterna på FN-konferensen hade stora svårigheter att enas om slutdeklarationen. Den blev därför en tunnare produkt än många hoppats på. Deklarationen som FN-konferensen resulterade i innehöll dock några viktiga principer i det nya internationella miljövårdsarbetet. Särskilt Artikel 21, som säger att det åligger varje land att se till att verksamheten inom det egna landet inte åstadkommer skador på miljön i andra länder, måste anses som betydelsefull. Ytterligare en viktig princip i det internationella miljövårdsarbetet etablerades 1972, då OECD-länderna antog ”Polluter Pays Principle” (PPP). Principen om förorenarens betalningsansvar innebär att den som förorenar själv skall stå för de kostnader som krävs för att skydda miljön och för kostnaderna för miljöskador.¹¹⁰

Planeringslösningar som åtgärdstrategi

I Naturvårdsverkets egen historieskrivning *Miljövård i själva verket* (1991) beskrivs sjuttioalet som en period av grovstädning.¹¹¹ Åtgärderna handlade om att ta sig an smutsiga industrier, åtgärda utsläpp från enskilda produktionsprocesser och se till att reningsverk och reningsanläggningar byggdes. I detta arbete användes massiva statsbidrag, som dock ofta motiverades av arbetsmarknads-skäl mer än miljöskäl, i synnerhet i den djupa lågkonjunkturen under sjuttioalets första hälft. Under sjuttioalet stod således främst produktionsproblemen i fokus för beslutsfattandet i miljöfrågor. Utmärkande för åtgärderna och problemhanteringen var att de genomtyrades av en tro på samhällsinsatser i stor skala. Miljön var samhällets ansvar och lösningarna bestod i storskaliga kollektiva åtgärder och planeringsinsatser. Miljöproblemen skulle kunna åtgärdas med administrativa åtgärder, lagstiftning, statsbidrag, regleringar och en förutseende samhällsplanering. De miljökontrollmätningar (PMK) som Naturvårdsverket blev ansvarigt för 1978, kan ses som ett led i denna planeringsstrategi. Genom ett systematiskt övervakningsprogram skulle miljön kartläggas för att ge en solid kunskapsgrund som skulle kunna utgöra utgångspunkt för beslutfattandet.¹¹²

Samhällskritik och konflikter

Sjuttioalet präglades vidare av ett radikalt samhällsklimat. De radikala strömningarna påverkade miljödebatten som nu fick en allt starkare ideologisk inrikt-

ning. Kontroverserna i miljöpolitiken handlade inte längre om motstridiga verksamhetsbeskrivningar utan om olika ideologiska utgångspunkter, där motsättningen stod mellan den teknokratiska miljövärden och den radikala ekologiska rörelsen.¹¹³

Den offentliga debatten genomsyrades av en kritik mot samhällets makthavare och de etablerade samhällsinstitutionerna. Det är därför inte förvånande att de myndigheter som hade ansvaret för miljöskyddets implementering – Naturvårdsverket, Arbetarskyddsstyrelsen, Livsmedelsverket med flera – också granskades och utsattes för kritik. Smekmånaden mellan Naturvårdsverket och massmedierna var nu över. Verket fick bl a kritik för samarbetsinriktningen mellan tillståndsmyndigheter och miljöstörare, för bristande effektivitet och för att inte i tillräcklig utsträckning stå på naturskyddsintressenas sida. Naturvårdsverkets chef Valfrid Paulsson kritiserades också personligen. Valfrid Paulsson säger i en intervju i boken *Miljövård i själva verket* att "mitten av 70-talet blev rena personförföljelsen. Massmedia kom i pirayaflock, det skapades nidvisor".¹¹⁴ Naturvårdsverket betraktades förmodligen ofta av miljörörelsen som den socialdemokratiska regeringens förlängda arm, vilket var problematiskt när socialdemokraterna kritiserades för att vara "betongpartiet".

9.3.2 Åttio-talet: en ny problembild och nya strategier

Under sjuttio- och åttio-talet hade begreppet "miljö" successivt kommit att bli en del av den etablerade politiska kulturen.¹¹⁵ Begreppet ekologi var knappast längre kontroversiellt. Loftson et al (1993) kommer till slutsatsen att ekologin utvecklades till den miljöpolitiska sektorns överideologi.¹¹⁶ Samtidigt fick begreppet allt mer karaktär av honnörsord, som kunde ges en mängd helt olika innebörder och konkreta uttryck. Hedrén (1994) menar att på den övergripande nivån är de svenska partiernas problemformuleringar och problemuppfattningar på miljöområdet tämligen likartade. De bärs upp av några få centrala begrepp: bevarandet av biologisk mångfald, ekologisk balans och bärkraftig eller hållbar utveckling.¹¹⁷ Enligt Hedrén kan samtliga partiers övergripande målbeskrivningar huvudsakligen ses som variationer på dessa teman.

Globala miljöproblem

I början av åttio-talet kom en skrift från Naturvårdsverket som kallades *Miljövård i Sverige* (1984). I den försökte verket lyfta fram de områden inom vilka man ansåg att en kraftsamling i miljöpolitiken var nödvändig. Som de mest angelägna frågorna betraktades försurningen av mark och vatten, bilavgaser och trafikbuller, hälso- och miljöfarliga ämnen (särskilt ämnen med långsiktiga och oåterkalleliga verkningar), avfall och återvinning samt utarmning av landskap, biotoper, flora och fauna. Förutom dessa problemområden nämns emellertid också föl-

jande problem som kan "komma att utvecklas till allvarliga hot": klimatförändringarna samt övergödningen av kustvatten och hav.

Naturvårdsverkets rapport kan ses som en indikator på den perspektivförskjutning i miljöpolitiken som kom under åttiotalet. Beslutsfattarnas intresse försköts då från de nationella och regionala miljöproblemen i riktning mot de transnationella föroreningarna och de globala miljöförhållandena. Risken för klimatförändringar, ozonhål, försurning, marin övergödning och internationell kemikaliehantering utvecklades under åttiotalet till de mest angelägna miljöpolitiska frågorna. När den fjärde utgåvan av *Naturmiljön i siffror* kom 1993 hade den t ex det internationella perspektivet och de globala miljöproblemen som första tema.

De storskaliga och globala miljöproblemen kan inte åtgärdas av beslut på nationell nivå utan det krävs internationellt samarbete. Detta ledde också till en internationalisering av det miljöpolitiska arbetet, som i många avseenden helt förändrade villkoren för det miljöpolitiska beslutsfattandet.¹¹⁸ Världskommissionen för miljö- och utveckling utgjorde en del i detta internationella miljövärdssamarbete. Kommissionen publicerade 1987 rapporten *Our Common Future*, eller Brundtlandrapporten som den kom att kallas. I denna lanserades begreppet "sustainable development", eller en varaktigt hållbar utveckling, som övergripande riktlinje i den internationella miljöpolitiken.¹¹⁹ Ytterligare en aspekt av internationaliseringen av det svenska miljöarbetet aktualiserades i och med det svenska medlemskapet i EU. En viktig del av debatten i EU-frågan gällde de förändringar som kunde bli nödvändiga i den svenska miljöpolitiken om Sverige blev medlem. Frågan var om EU skulle komma att utgöra ett hot mot miljön eller om medlemskapet tvärtom kunde ses som en förutsättning för ett effektivt miljöarbete.¹²⁰

Implementeringen: sektorisering och kommunalisering

Den 1 januari 1987 inrättades för första gången ett särskilt departement med ansvar för miljöfrågorna, det s k miljö- och energidepartementet. Energi-frågorna fördes då över från industridepartementet och miljöfrågorna från jordbruksdepartementet. Under 1990 skedde ytterligare en omorganisation av departementens ansvarsområden. Energi-frågorna fördes då tillbaka till industridepartementet, medan frågor om den fysiska riksplaneringen övertogs från bostadsdepartementet.¹²¹ Ett namnbyte skedde samtidigt, och det nya namnet på departementet blev miljödepartementet. Detta fick nu till uppgift att samordna och driva miljöfrågorna också inom andra samhällssektorer. Enligt Lundqvist (1996) ändrade detta inte rådande maktförhållanden mellan regering och departement. Miljödepartementet måste, liksom andra sektorsdepartement, underordna sig ekonomi- och skattedepartementen. Också Naturvårdsverkets roll i policybildningen i den svenska miljöpolitiken förändrades. Verkets uppgifter för-

sköts successivt från policyimplementering till policyutvärdering och policyformulering.¹²²

Villkoren för miljöpolitikens implementering förändrades också i och med att en ny syn på miljöbegreppet blev vägledande inom miljöpolitiken.¹²³ För det första ställdes det nya krav på att miljöhänsyn måste integreras i politiken inom samtliga samhällsområden.¹²⁴ I anknytning till 1984 års forskningspolitiska beslut framhölls att miljövärden knappast kan betraktas som en särskild samhällssektor, utan istället måste integreras i alla samhällssektorer.¹²⁵ *Sektorsprincipen*, eller sektoriseringen, som innebär bl a att miljöhänsyn skall tas av varje samhällssektor, lades fast i 1988 års miljöproposition.¹²⁶

För det andra kännetecknades implementeringen av miljöpolitiken av en ökad decentralisering. Kommunerna gavs ett allt större ansvar för miljöskyddet, både vad gäller tillsyns- och tillståndsfrågor.¹²⁷ Detta innebar ett ökat ansvar och en större arbetsbelastning, något som dock inte direkt kompensades med ökade resurser. En lagändring 1991 ändrade också förutsättningarna för kommunernas verksamhet på miljöområdet. Denna möjliggjorde friare organisationsformer för verksamheten, vilket medförde att många kommuner övergav sina gamla miljö- och hälsoskyddsnämnder till förmån för andra organisatoriska lösningar av miljö- och hälsoskyddet.¹²⁸

Kapitel 10

Miljöjournalistiken 1970-1991

De två första kapitlen i Del III har behandlat miljöjournalistikens redaktionella och samhällliga kontext under sjuttio- och åttioalet. Under denna period övergavs sextioalets speglande nyhetsideal på televisionens nyhetsredaktioner och istället etablerades ett kritiskt granskande nyhetstänkande, som betonade kommentarer, analyser och kritisk granskning av samhällsföreteelserna. Samhällskontexten präglades av en politisering av miljödebatten och en ekologisering av miljöpolitiken. Dessa förhållanden bildar bakgrund till och förutsättning för det som kommer att behandlas i kapitel 10: miljöjournalistikens utveckling i den svenska televisionen under perioden 1970-1991.

Avsnitt 10.1 beskriver den redaktionella organisationen av miljöbevakningen, avsnitt 10.2 tar upp de journalistiska uttrycksformerna i miljöjournalistiken och avsnitt 10.3 granskar miljödiskursen i nyhetsbevakningen under perioden. Kapitlets sista del, avsnitt 10.4, redogör för slutsatserna beträffande miljöjournalistikens utveckling under sjuttio- och åttioalet och diskuterar hur miljöjournalistikens egenskaper formades av de redaktionella och miljöpolitiska förhållanden som omgav journalistiken under dessa år.

10.1 Miljöjournalisterna och den redaktionella organisationen

Avsnitt 10.1 tar upp den redaktionella organisationen av miljöjournalistiken under perioden 1970-1991. Här beskrivs först utvecklingen av de redaktionella resurserna på nyhetsredaktionerna. Därefter redovisas vilka olika miljöjournalister som var verksamma under perioden. Särskild uppmärksamhet ägnas åt den förste miljöjournalisten i den svenska nyhets televisionen, Barbro Soller, som startade sin verksamhet på *Aktuellt* 1972. Till sist analyseras miljöfrågornas behandling i den övriga programverksamheten i den svenska televisionen under sjuttio- och åttioalet.

10.1.1 Nyhetsredaktionernas resurser

Under 1967 hade det funnits 61 personer på den nyhetsredaktion som producerade *Aktuellt*, varav ca 25 utgjorde journalister/reportrar.¹ I och med starten av

TV2 1969 skedde en stor nyrekrytering av journalister till nyhetstelevisionen. Den följande analysen av personalutvecklingen på nyhetsredaktionerna under sjuttio- och åttiotalet är gjord med utgångspunkt från Sveriges Radios interna telefonkataloger, där samtliga anställda står listade under den redaktion de tillhör. Nyhetsredaktionens TV-redaktion, som producerade *TV-nytt*, bestod i mars 1970 av 46 personer (inklusive sekreterare). Av dessa kunde knappt 40 sägas utgöra reportrar/journalister.² Rapportredaktionen var mindre än TV-redaktionen: 32 personer (inklusive sekreterare) fanns registrerade i marskatalogen 1970. Drygt 20 av dessa kunde beskrivas som reportrar/journalister.³ Det skedde således mer än en fördubbling av det totala antalet journalister/reportrar på televisionens nyhetsredaktioner mellan 1967 och 1970.

Under rubriken Inrikesredaktionen på Nyhetsredaktionen 1970 stod följande personer angivna: Bertil Hammarstedt, Clary Jansson, Elon Johansson, Allan Larsson, Sam Nilsson, Ivar Peterson och Mats Svensén. Utrikesredaktionen bestod, enligt samma källa, av Aldor Andersson, Olle Ryholm, Einar von Bredow, Mac Lennart Lindskog, Ingrid Schrewelius, Leif Söderström och Hanus Weber. Reportergruppen (dvs allmänreportrarna) bestod av Björn Anderö, Barbro Lindström, Raija Lounavaara, Olle Löfgren, Kjell Pettersson, Torbjörn Sörhuus, Hans-Göran Wickström och Lars-Eric Wänstrand. På *Rapport* 1970 stod följande personer angivna som reportrar (dessa inkluderar således även utrikespolitiska reportrar och allmänreportrar): Berndt Ahlqvist, Vanna Beckman, Bo G Erikson, Birgitta Evers, Magnus Faxén, Ulf Gudmundsson, Ragnar Hedlund, Bo Holmqvist, Christina Jutterström, Per-Olof Karlsson, Tönu Nilsson, Ingemar Odlander, Gunnar Palin, Seve Ungermark och Åke Wilhelmsson.

Efter den inledande nyrekryteringen av journalister i samband med Rapportstarten 1970 skedde inte någon större ökning av de personella resurserna under resten av sjuttioalet. I den interna telefonkatalogen från 1976 fanns nu 74 personer på Rapportredaktionen. Dessa inkluderade då också redigerare, fotografer, tecknare, översättare samt sekreterare etc. Ungefär 30 av dem kunde beskrivas som reportrar/journalister och elva av dessa tillhörde utrikesgruppen, nio inrikesgruppen och sju stod angivna som specialreportrar.⁴ Specialreportrarna omfattade Björn Anderö, Lennart Anebäck, Claes Elfsberg, Ragnar Hedlund, Catrin Jacobs, Seve Ungermark och Hans-Göran Wickström.

Under rubriken Aktuellredaktionen 1976 stod 84 personer registrerade, men då ingick också invandrarredaktionen (9 personer), tecknare, bildproducenter, sekreterare, fotografer och redigerare. Av dessa kunde drygt 30 sägas utgöra journalister/reportrar i vid mening. Som reportrar och studioreportrar stod följande personer angivna: Elisabeth Husmark, Sven Lindahl, Barbro Lindström, Raija Lounavaara, Olle Löfgren, Kåre Nyblom, Barbro Soller och Sven Strömberg.

Under åttiotalet ökade åter de redaktionella resurserna på *Aktuellt* och *Rapport* och antalet reportrar blev fler. Under rubriken Rapportredaktionen i 1990

års utgåva av den interna telefonkatalogen stod 84 personer angivna, inklusive tecknare, sekreterare, övrig administrativ personal och översättare. Om man tar bort bildredaktörer, scriptor, administrativ personal, tecknare och översättare samt reportrar på *Magasinet* återstår 41 personer. På Aktuellredaktionen fanns 1990 sammanlagt 58 personer, eller 47 personer om man undantar administrativ personal, översättare och reportrar på magasinet *8 dagar*.

10.1.2 Miljöjournalisterna på *Rapport*

När *Rapport* startade i slutet av 1969 ingick Bo G Erikson i redaktionen. Med honom fick den svenska nyhetstelevisionen sin första journalist med en tydlig miljöprofil. Bo G Erikson var emellertid främst vetenskapsreporter, med särskilt intresse för medicin. Det var i den egenskapen och med den inriktningen som han kom att ta sig an miljöfrågorna på *Rapport*. Verksamheten på *Rapport* sträckte sig mellan åren 1970 och 1972. Rapportreportern Gunnar Palin (1986) beskriver Bo G Erikson på följande sätt:

En av de mest omtyckta medarbetarna på *Rapport* de första åren var Bo G Erikson, vetenskaplig och medicinsk reporter. Han var kunnig och kultiverad och höll en klar distans till kamraternas mest uppslupna eskapader. Boge redade en del med att alltid vara elegant klädd. Vintertid bar han en pälsbrämad svart paletå med skinnfoder. Pälsbitarna kom från äkta havsutterskinn och paletån var en släktklenod. Denna välskraddade kamrat passade förträffligt i TV-rutan och fick också rycka in som programledare när någon av de ordinarie hade förhinder.⁵

Bo G Erikson var en dominerande person som inte väjde för kontroverser vare sig på eller utanför redaktionen. Han fick också stora möjligheter att driva sina egna frågor på *Rapport*.

Det beror på hur dominerande man är som person. Jag hade nyhetsnäsa, Jag tyckte det var roligt att gräva upp saker och ting. Det gjorde jag på *Ekot* med.⁶

Han var aktiv och påstridig i intervjuerna, även gentemot den etablerade expertisen. Erikson kände sig också bekväm i studion, där han uppträdde med stor auktoritet.

Bo G Erikson hade en bakgrund som pressjournalist. Karriären började på Uppsala Nya Tidning. Därifrån gick han till *Dagens Nyheter* och hamnade till slut på *Dagens Eko*. Han var en av de få nyhetsreportrar som också hade läst naturvetenskapliga ämnen (bl a kemi) på universitetsnivå.⁷ Detta var, enligt honom själv, ovärderligt när det gällde att kunna bedöma fakta. Ämneskunskapen underlättade för honom att utöva den pedagogroll som han ofta antog i sina reportage. De miljöinslag som Erikson producerade i *Rapport* under 1970-1972 var 28 stycken, varav 16 under 1970.⁸ Bo G Erikssons profil som vetenskapligt och

medicinskt inriktad miljöreporter framkommer tydligt vid en genomgång av reportagens ämnesinriktning. Av de 28 inslagen handlade 14 – dvs 50 procent – om medicinska och andra hälsoinriktade aspekter på miljöproblemen. Inslagen fokuserade främst på kvicksilverförgiftning, växtgifter, DDT och blybensin. Ett annat tema som betonades var kärnavfall och riskerna med kärnkraften som energikälla.

Exempel 10.1 visar ett typiskt Bo G Erikson-reportage i *Rapport* under 1970. Reportaget, som också utgör ett typiskt exempel på den reportageform som tillämpades i *Rapport* under perioden 1970-1972, sändes den 5 februari 1970 och handlade om kvicksilverförgiftning.⁹

Exempel 10.1 Rapport den 5 februari 1970

PÅANNONS:

Reportern: "Förstörd miljö kan bli en innebära att vi drabbas av kvicksilverförgiftning. Genom försök på apor (start av film på försöksapor) har man i detalj tagit reda på vad som händer i människans hjärna när man äter fisk som har kvicksilver i sig. Försöken har gjorts på Hygieniska institutionen i Lund i samarbete med Folkhälsan. Nu har man där inlett en ny serie undersökningar som skall ge oss besked om hur mycket kvicksilver i hjärnan man tål innan det uppstår mentala rubbningar."

SEKVENS 1: SPEAKER till film på försöksapor:

Reportern: "Hittills har man nöjt sig med kvicksilverförsök på möss, kaniner och katter, men nu gör man alltså experiment med det djur som är mest likt människan, och totalt har man experimenterat med ett 20-tal sköldkörtelaporer. Apor av den här typen har dagligen och under flera månader fått stora mängder sköldkörtelkvicksilver, dvs samma sorts kvicksilver som man hittar i en del av den svenska fisken. Så här blev resultatet:"

SEKVENS 2: INTERVJU med professor Maths Berlin, intervjuad i kontorsmiljö, bakgrund av hylla med böcker. Berlin iklädd mörk kostym och vit skjorta med slips (tid 2'20):

Berlin: (talar lugnt, tvekar något när han talar): "Dom blev blinda, dom fick svårigheter att gå, ... (tvekar) man såg hur dom fick balanssvårigheter, svårt att gripa, och rörde sig på ett klumpigt sätt i stort sett. Och sen då vissa ... en viss tendens till att darra i hela kroppen och även fanns det tecken på att få anfall, krampanfall som man ofta sett i kliniskt material."

Reportern (avbryter): "Vilka slutsatser drar ni av dom här försöken?"

Berlin: "Ja, en viktig del av dom här försöken har ju samtidigt som vi har studerat symptomen varit att studera kvicksilvrets öde i hjärnan, och då har vi sett dels att det verkar upplagras i hjärnan, det visste vi förut, men dels att den processen som ligger bakom det här är en väldigt långsam process och komplicerad och vi har sett att vi har funnit att efter mycket lång tid så återfinns vi kvicksilvret i vissa cellslag, i vissa skikt, i hjärnvävnaden, som möjligen kan ge oss en i framtiden en ingång till att förklara hela verkan. Men så kan man

också säga det att de här erfarenheterna från dom här studierna ger ju möjlighet att även dra slutsatser för andra ämnen, framför allt metaller som kan gå till hjärnan.”

Reportern (faller i talet): ”Alltså metaller som bly, mangan och så vidare.”

Berlin: ”Just. Det finns ju ett antal metaller som kan ge förändringar i centrala nervsystemet om man får för mycket av dom.”

SEKVEN 3: SPEAKER. Kommentrar av reportern till diabilder:

Reportern: ”(diabild 1) När det gäller kvicksilvret så noterade man med överraskning att aporna kunde äta det i flera månader innan giftet trängde in i hjärnan och började lagras där – men sen stannar det desto längre, kanske i årtal, kanske för alltid. Det här är ett snitt genom en av aphjärnorna och det blir därmed ett av dom första dramatiska bildbevisen för vad som med stor sannolikhet också händer i den mänskliga hjärnan vid för stor konsumtion av t ex kvicksilverfisk. (diabild 2) De smala ljusa slingorna i apans bakska – alltså till vänster på bilden – är kraftiga lager av kvicksilver. Kontrasten mot den omgivande grå hjärnsubstansen har man fått fram genom att mata apan med radioaktivt kvicksilver – den radioaktiva strålningen avslöjar alltså exakt var kvicksilvret hamnar i hjärnan. (diabild 3) Till slut skadas hela hjärnan av kvicksilvret, men först drabbas den bakre delen, där det s k syncentrum sitter hos både apa och människa – och det är alltså förklaringen till att aporna blir blinda som professor Berlin sa. (diabild 4) Det här är ännu ett bildbevis som lundaforskarna skaffat fram: ett tvärsnitt genom just apans syncentrum. Dom ljusa flikarna är alltså hjärnskador och dom tycks uppstå genom att kvicksilver stryper näringstillförseln till vissa hjärnceller.”

SEKVEN 4: LIVE. Reportern live i studion:

Reportern: ”Hjärnan dör alltså bit för bit av stora mängder kvicksilver. Och frågan är alltså nu: var går gränsen för vad både apan och människan tål, alltså hur mycket kvicksilver kan man få i sig innan det dyker upp någon form av mentala rubbningar, alltså beteendeförändringar?”

När Bo G Erikson slutade på *Rapport* behövdes en ny vetenskapsreporter som kunde ersätta honom. Erbjudandet gick då till Eva Marling, som arbetade som medicinreporter på Svenska Dagbladet.¹⁰ Avsikten var att hon skulle efterträda Bo G Erikson, men under en tid arbetade de båda parallellt. Marling fick en svår inkörningsperiod när hon kom till *Rapport* 1971. Rapportreportern Gunnar Palin (1986) beskriver Marlings första tid på följande sätt:

Hon var en ömtålig planta från Svenska Dagbladet där hon var van att bli artig och vänligt bemött liksom av de läkare och forskare som hon träffade i tjänsten. Efter en tid på *Rapport* var hon nära att bryta samman under trycket av tuffa krav och från kamratkritik. *Rapport* hade två hårdhänta programredaktörer som samtidigt var redaktionssekreterare och fostrade i kvällspressen. Den ene, Ingvar Bengtsson, var en samvetsgrann skåning med bistra ögonbryn som i upphetsat tillstånd, timmen före sändning, kunde kasta både pennor och cigarrstumpar omkring sig. Han var kritisk in i minsta detalj och jagade respekt i alla okunniga och slarviga reportrar. Den andra programredaktören, Sune Kempe, var en svartlockig och temperamentsfull kvällschef som

kort och grovhugget bara bestod nyhetsinslagen med två omdömen – guld eller piss. För Eva Marling var mötet med dessa chefer, framför allt då Kempe, en fruktansvärd chock.¹¹

Det svåraste med att komma från pressen till televisionen var dock, enligt Marling själv, själva berättartekniken i TV:

Boge var ju redan från början, och är ju fortfarande, en oerhört duktig TV-producent. Han var suverän på att skaffa fram bilder och hade samarbete med Lennart Nilsson. Han var en slags glamorös medicinreporter och ingen lätt person att efterträda.¹²

Hon fick ingen särskild TV-utbildning alls, utan det gällde att lära av fotograferna och redigerarna. Eva Marling gjorde endast sex miljöinslag i *Rapport* under 1971. Under 1972 gjorde hon 22 inslag om miljö och under 1973 är hon noterad för 15 inslag.¹³ Marlings profil hade en stark betoning på såväl yttre som inre industriella miljöproblem: 19 av hennes samlade miljöinslag under åren 1972-73 var på teman som industriutsläpp och arbetsmiljö. Åtta av inslagen handlade om vattenföroreningar, särskilt haven.

Under den resterande delen av sjuttioalet saknades en fast miljöreporter. Miljöuppdragen tycks då främst ha tilldelats allmänreportrarna. Vetenskapsreportern Seve Ungermark gjorde t ex många inslag om kärnkraft. Många miljöreportage producerades nu också ute i distrikten för *Rapports* räkning.

Under åttiotalet fungerade först och främst Lars Åkerman som miljöreporter på *Rapport*. Även Åkerman hade en bakgrund som pressreporter. Han inledde sin journalistiska bana med ett arbete på Gotlands Allehanda. Senare blev han reporter och producent på Sveriges Radio, först på Utlandsprogrammet och sedan på den sk Verksredaktionen. Under 1973 började han som journalist på Norrköpingsdistriktet där han blev kvar ända tills han började på *Rapport* 1987.¹⁴

Åkerman hade ett särskilt intresse för jordbruksfrågorna, vilket också avspeglas i hans reportageproduktion. Under åren 1980-1985 gjorde han t ex programserien *Jordnära*, som handlade om jordbruksfrågorna. Många av *Jordnäras* inslag diskuterade också jordbruksfrågornas miljöaspekter. Han hade under tiden i Norrköping dessutom en specialöverenskommelse med *Aktuellt* om att särskilt bevaka jordbruksfrågor för programmets räkning.¹⁵ Då Åkerman slutade med *Jordnära* 1985 började han arbeta till hälften för *Rapport* och till hälften för *Östnytt*. Under 1987 fick han ett erbjudande om att börja på heltid på *Rapport*.

Åkermans produktion för *Rapport* präglades också av intresset för jordbruksfrågor. Åren 1985-1986 rådde en total dominans för jordbruksfrågor i Åkermans reportageproduktion. Under 1987 gjorde han t ex en uppmärksam serie inslag om genteknik.¹⁶ Från och med sommaren 1988 blev den allmänna miljöprofilen allt mer accentuerad i Åkermans produktion.¹⁷

Hans Rehnvall och Göran Sjöstrand kan också räknas till journalister med en viss miljöprofil. Varken Rehnvall eller Sjöstrand betraktar sig dock själva som miljöreportrar i första hand.¹⁸ Rehnvall arbetade som vetenskapsreporter på *Rapport* under åttiotalet, men hamnade senare på *Aktuellt*. Han fick i egenskap av vetenskapsreporter ofta ta sig an miljöproblematiken. Rehnvalls sätt att behandla miljöfrågorna i miljöreportagen präglades av hans vetenskapsprofil och han hade ofta en tydlig pedagogisk ambition.¹⁹ Sjöstrand å andra sidan betraktar sig som allmänreporter och inte miljöreporter, även om han enligt egen utsago var en av de få som sysslade med miljö på Rapportredaktionen under åttiotalets första år.²⁰ Hans intresse var särskilt inriktat mot förhållandena i Östersjöområdet. Detta lyser igenom i hans reportageproduktion, som ofta behandlade miljön i och omkring Östersjön. Han svarade också för ett försvarligt antal av *Rapports* stora mängd inslag om försurningen under 1984, då skogsdöden i Östeuropa stod i fokus för intresset.

10.1.3 Miljöjournalisterna på *Aktuellt*

När *TV-nytt* startade 1969 anställde man inte någon särskild miljöreporter. Miljöuppgifterna fördelades istället på det sätt som varit praxis på gamla *Aktuellt*: inrikespolitiska miljöfrågor handhades av de politiska reportererna, allmänreportererna fick ta sig an de allmänna miljöfrågorna (de sociala, naturvetenskapliga och medicinska perspektiven) och distriktsreportererna respektive utrikesreportererna fick uppgifterna i de fall deras distrikt respektive land stod i fokus. Allmänreportrar med en särskild profil som låg nära miljöfrågorna kunde få göra inslag med anknytning till det egna fältet. Barbro Lindström gjorde till exempel hälsorelaterade miljöinslag.

I samband med nyhetsomläggningen 1972 fick det nystartade *Aktuellt* sin första miljöspecialist på redaktionen då Barbro Soller anställdes som miljöreporter. Hon är en av de få reportrar som vid anställandet faktiskt fick en skriftlig arbetsbeskrivning. Denna sade att hon *enbart* skulle syssla med miljö, och att verksamheten skulle rymma allt från "botanik, zoologi, etologi och ekologi till kärnfysik, organisk och oorganisk kemi och toxikologi".²¹ Hon utgjorde därmed den svenska nyhetstelevisionens första egentliga miljöreporter. Soller blev således pionjär två gånger: dels när hon blev den förste miljöjournalisten på heltid i svensk dagspress 1964, dels när hon blev miljöjournalist på *Aktuellt* 1972.

När Soller fick erbjudandet från TV arbetade hon på Läkartidningen.²² Aktuelltledningen hade bl a uppmärksammat hennes arbete under Stockholmskonferensen om miljö 1972. Det var Mats Svensén som tog kontakt med Soller och efter ett sammanträffande med Gustav Olivecrona, Mats Svensén och Sam Nilsson så beslöt hon att tacka ja till jobbet.²³

Soller kände en viss tveksamhet inför att börja på TV-mediet:

”Jag är ju inte muntlig”, sade jag.

”Det skall vi lära dig”, sade dom.

”Jag kan ju inte TV.”

”Det skall vi lära dig.”²⁴

Soller fick också vissa problem i sin verksamhet under de första åren. För det första var det svårt att komma som pressjournalist till TV. Det var ett helt annat arbetssätt jämfört med det hon var van vid. Hon var, enligt egen utsago, alldeles för mycket för att vilja samla in massor av fakta: ”Det blev så mycket intake och så lite output.”

Hon var oerhört noggrann och ville förbereda reportagen ordentligt, vilket var tidskrävande. Hon kände sig också obekväma i direktsändning och i studion och föredrog istället att göra reportage.²⁵ För det andra hade hon, efter sina tre år på Läkartidningen, delvis tappat det kontaktnät hon byggt upp under tiden på Dagens Nyheter. Det tog tid att bygga upp det igen.

För det tredje upptäckte Soller att miljö inte var något direkt prioriterat område på *Aktuellt*. Området betraktades inte, enligt Soller, med respekt:

På Aktuellt var det inrikespolitik som satt i högsätet/.../Jag anställdes som reporter med fria arbetstider, fast OB och bibehållen semester. Men snart så upptäckte jag att jag svävade helt fritt på ett obehagligt sätt. Det fanns en inrikespolitisk grupp och en utrikespolitisk grupp och resten sammanfördes då i en allmänreportergrupp som utgjorde parias och spottkopp.²⁶

Det dröjde därför flera år innan Soller upplevde att hon hade etablerat en tillräckligt stark position på redaktionen för att kunna driva miljöjournalistiken på det sätt hon önskade:

Mitt arbete var i stort sett alltid en kamp på två fronter. Det innebär ju kritik av industrin, kommuner, enskilda myndigheter och det är oftast negativa nyheter. Det var ett påkostat grävande varje gång man skall gräva fram någonting. Och sen när man hade grävt så skulle man övertyga redaktionen också.²⁷

Med åren fick hon större erfarenhet av mediet och därmed bättre självförtroende. Hon menar själv att hon från och med 1976 fick ett helt annat stöd på redaktionen för sin verksamhet. Då blev det också bättre reportage.²⁸ Hon började t ex köra kampanjer och reportageserier, t ex mot stadsluften och blyet i bensinen. Under 1979 började hon också kunna göra naturreportage igen:

Jag kunde åka ner och göra 7 minuter på Falsterbo fågelstation. Då hade jag blivit så varm i kläderna att jag kunde föreslå det.²⁹

Ett av de första uppdragen Barbro Soller hade på *Aktuellt* var att intervjua Hans Palmstierna med anledning av att hans nya bok *Besinning* kommit ut. Inslaget sändes den 8 oktober 1972 och var över sex minuter långt. Den 1 november 1972 gjorde Barbro Soller ett reportage om den nya riksplänen och dess conse-

kvenser för västkusten. I inslaget intervjuades Naturvårdsverkets generaldirektör Valfrid Paulsson. Hon gjorde också naturinslag, t ex den 14 november 1972 då hon intervjuade forskaren Yngve Espmark, som upptäckt att renarna har ett sätt att meddela sig med varandra.

Soller är den av de intervjuade reportrarna som i störst utsträckning betraktat sig som *uteslutande* miljöreporter. Hon är också den som uttryckt störst besvikelse över sina möjligheter att bedriva miljöjournalistiken. De förväntningar hon hade när hon anställdes om att enbart få ägna sig åt miljö grusades snart. Redaktionen hade inte viljan eller möjligheterna (beroende på hur man ser det) att koncentrera resurserna på ett bevakningsområde. Även om Soller anställdes som miljöreporter fick hon också ta sig an andra ämnen. De uppdrag som hon fick var bl a kultur, kvinnofrågor, vetenskap, medicin och hälsa, samt att ”hjälpa till” med bevakningen kring extraordinära händelser som ställde stora krav på redaktionella resurser. Soller tycks också ha samarbetat förhållandevis ofta med andra reportrar. Under åren 1974-80 gjorde hon nästan 20 procent av sina inslag ihop med någon annan reporter, ofta Olle Löfgren.

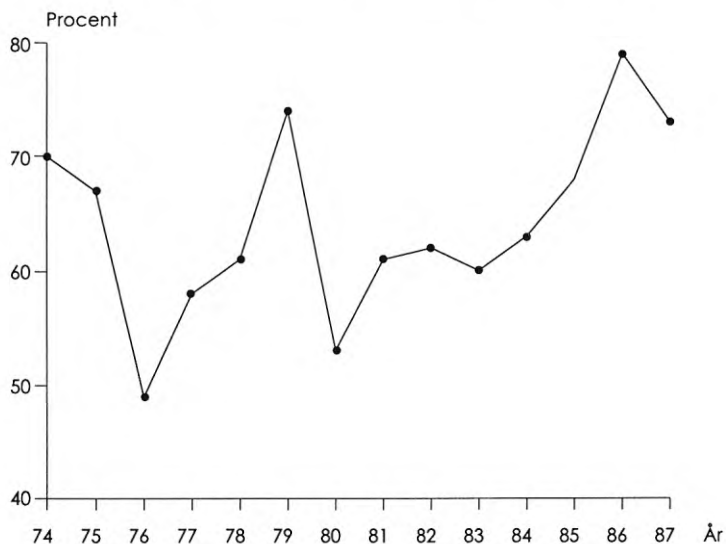
Figur 10.1 visar hur stor andel av Sollers produktion i *Aktuellt* som utgjorts av miljöinslag under åren 1974-1987. Hennes möjligheter att förbli enbart miljöreporter varierade som synes mycket mellan åren. Som mest handlade cirka 80 procent av inslagen om miljö, men under 1976 var bara hälften miljöinslag. Här följer några exempel på vad hon gjorde under 1976, som inte var miljö:

- Frukostklubben firar 30-årsjubileum (1976-02-08).
- Svår bussbrand utanför Jönköping (1976-02-17).
- KF-chefen vill ha bort prisstoppet på baslivsmedel (1976-02-18).
- Pakistans premiärminister anlände till Arlanda (1976-02-20).
- Ett särskilt immunglobulin mot gulstot har framställts på Kabi (1976-03-12).

Att beskriva Sollers ämnesmässiga profil är ingen enkel uppgift. Det som kännetecknade hennes verksamhet var snarare en oerhört stor variation i ämnesvalet: miljögifter, utrotninghotade djur- och växtarter, försurning, sophantering, matkvalitet, industriell miljö, kärnkraft, havsföroreningar, oljeutsläpp, stadsluft och blybensin fanns på Sollers lista över reportage. Några av de reportage Soller själv vill framhålla som särskilt viktiga i hennes produktion är reportagesviten om blybensin och stadsluft under 1977-1979.³⁰

Soller utmärkte sig också genom att göra mycket långa reportage. Under åren 1973-1974 var t ex den genomsnittliga längden på hennes miljöinslag mer än 5 minuter.³¹ Hon gjorde genomarbetade och faktaspäckade reportage om allt från miljögifter och kärnkraft till utrotningshotade djur och matkvalitet. Med Barbro Soller fick miljöjournalistiken i TV således både en helt ny bredd och ett nytt djup.

Figur 10.1 Barbro Sollers produktion i Aktuellt 1974-1987. Andelen av Sollers inslag som handlat om miljöfrågor (procent)

Exempel 10.2 visar ett reportage som är typiskt för Sollers sjuttioitalsproduktion. Reportaget är från den 9 december 1977 och behandlade blybensinen.³² Det utgjorde då en del i den reportagesvit om stadsluft och blybensin som hon producerade under slutet av sjuttioatalet. I reportaget samarbetade Barbro Soller och Olle Löfgren som reportrar.

För det första är reportaget typiskt genom att det visar den ekologiska grundsyn och den lojalitet med miljöintresset som kom till uttryck i de flesta av Sollers inslag. Det är för det andra mycket faktaspäckat och informationstätt, vilket också var utmärkande för hennes produktion. Det är dessutom ett reportage där det talade ordet dominerar över bilden och där informativiteten premieras framför estetiken. Detta var nu inte speciellt för Soller, utan snarare utmärkande för sjuttioatalets journalistik över lag. Det är slutligen ett inslag där pedagogrollen betonas. Soller arbetade mycket med att klargöra och redovisa expertbedömningar samt med att försöka förklara vetenskapliga sammanhang på ett pedagogiskt sätt.

Exempel 10.2 Aktuellt den 9 december 1977

SEKVEN 1: SPEAKER (tid 1'29):

Reportern: "(bilder av barn – eventuellt dagmamma med flera barn – och barnvagn som korsar en gata, Soller speaker) Varje år kommer drygt 100 200 ton

bly ut från bilarna för att vi använder bly som tillsats i bensin. Och dom som är värst utsatta det är barnen. Och särskilt barnen i storstäderna (kameran zoomar ut från barnen som försvinner bort, det syns att fotografen stått på avstånd) (Löfgren speaker) Det här framgår av en rapport som bygger på alla svenska och utländska fakta om bensinblyets skadeverkningar. (klipp, gatubilder, människor i stan) Rapporten läggs fram av experter från Produktkontrollbyrån, alltså den myndighet som bevakar miljö- och hälsofarliga varor. (Soller speaker) Experterna drar slutsatsen att nedsmutsningen med bly drabbar hela befolkningen. Den är från hälsosynpunkt ett av våra absolut allvarligaste miljöproblem. (klipp gatubilder, bilar, bilkö) Blyhalterna i luften har ökat lavinartat under dom senaste decennierna. Och allra mest i storstäderna, där man har mellan 10 och 100 gånger så mycket bly i luften som på landsbygden. (Löfgren speaker) Dom maximivärden som har mätts upp i Stockholmsluften på t ex Sveavägen under rusningstid ligger helt i nivå med dom högsta som har mätts upp (gatuljud i bakgrunden under helat tiden) utomlands. (Soller speaker) Ja enstaka blyvärden ligger till och med högre i Stockholm än i de amerikanska storstäderna Los Angeles, Cincinnati och Philadelphia, (klipp till trafikljus som slår om till rött precis när Soller säger röda ljus) kanske för att vi här stoppar upp trafiken med alltför många röda ljus. (rödljuset zoomas in) Men är det inte ovanligt att man i samhället accepterar ett gift som drabbar hela befolkningen?"

SEKVEN 2: INTERVJU med avd. dir. Robert Nilsson, giftexpert på Naturvårdsverket. Nilsson intervjuad i kontorsmiljö, iklädd grå kavaj, vit skjorta och slips (tid 0'18):

Nilsson (närbild): "Det är ovanligt, det är mycket ovanligt. Vi har väl inte något motsvarande exempel egentligen, men konsekvenserna skulle ju bli den att bensin inte skulle kunna få försäljas till allmänheten om man inte gav dispens."

SEKVEN 3: SPEAKER (tid 0'47):

Reportern: "(fokus på skiftnyckel i handen på bilmekaniker, Soller speaker) Dom grupper i samhället (kameran zoomar ut till bilmek. som står böjd över motor) som får i sig dom största blydoserna är dom som yrkesmässigt hantlar bensin, t ex bilmekaniker. Det är dom som bor i närheten av metallindustrier, t ex Rönnskärsverken utanför Skellefteå. (klipp till gatubilder, Löfgren speaker) Det är dom som bor vid motorvägarna och i städerna, framför allt i storstäderna. Hos dom här befolkningsgrupperna kan man konstatera kroppsliga effekter, bland annat i blodet. (klipp till två bilmekankar som lutar sig över motor, Soller speaker) Dom högsta blyhalterna i blodet har man hittat hos bilmekaniker, chaufförer och parkeringsvakter. Dom har cirka 3 ggr så mycket bly i blodet som en landsortsbo. (klipp till gatubilder, människor) Stadsbon har nästan dubbelt så mycket bly i blodet som landsortsbon. Men hur stora är då säkerhetsmarginalerna?"

SEKVEN 4: INTERVJU med Robert Nilsson (fortsättning) (tid 0'12):

Nilsson: "Säkerhetsmarginalerna är mycket små när det gäller skillnaden i den dos som ger upphov till skador och den dos som storstadsbefolkningen går och bär på sig."

SEKVEN 5: SPEAKER (tid 0'50):

Reportern: (gatubilder, barnen på promenad över vägen återkommer, de har nu korsat gatan och försvinner bort, kameran följer dem, Soller speaker) "Blyet får vi i oss genom andningsluften. Speciellt mycket får barnen i sig genom att dom drar in mera luft. Barn i städer får också i sig speciellt mycket bly genom dammet på gatorna, det smutsiga regnet och snöblasket (klipp till bild av smutsig snö). (Löfgren speaker) Man har konstaterat kraftigt förhöjda halter hos barn om sommaren då dom leker ute som mest. (klipp till närbild på flicka) Men vid starkt trafikerade gator hittar man också höga blyhalter i dammet inomhus. Dammprov från barnhänder har visat sig innehålla två och ett halvt gram bly per kilo damm. (klipp till flicka som äter äpple, Soller speaker) Barn tar också upp bly fem gånger så effektivt som vuxna via maten som dom äter. Och det är fullt klart att barnen kan bli påverkade av blyet. Men finns det också barn som är allvarligt skadade?"

SEKVEN 6: INTERVJU med Robert Nilsson (fortsättning) (tid 0'22):

Nilsson (i bild): "Om vi med skador menar en akut blyförgiftning så är ju det mycket osannolikt, men vi kan inte utesluta att barnen visar påverkan i stil med en (tvekar något) alltså beteenderubbningar som är svåra att upptäcka. Det kan vi inte utesluta."

SEKVEN 7: SPEAKER (tid 2'54):

Reportern: (bilder från snabbköp, Soller speaker) "Enligt Produktkontrollbyråns blyexperter får vi troligen i oss nästan lika mycket bly via maten som från luften. Det finns bly i praktiskt taget alla livsmedel (bild av grönsaksdisk). (Löfgren speaker) Grönsakerna tar upp blyet via jorden och luften. Just i våra sura jordar tar växterna upp blyet särskilt bra. Livsmedelsverket tänker föreslå en sänkning av gränsvärdet för bly (klipp till bilder av barnmatshyllorna) i barnmat vid årsskiftet. (klipp till bilder av barn på dagis, Soller speaker) Barnen är belastade redan före födseln. Hos storstadsbarn i USA har man i ett stort antal fall konstaterat blyhalter i navelsträngen. Halter som ligger i närheten av den gräns där man måste räkna med förgiftningar. Och blyhalten i bröstmjölk i Sverige är så hög att ett femkilos spädbarn kan få i sig mellan två och åtta gånger så mycket bly som en vuxen får i sig varje dag. (Löfgren speaker) Effekterna på hälsan varierar med blyhalterna i blodet. Vid en blyhalt på 15 microgram per 100 ml blod (svartsladd, ej bild) påverkas dom röda blodkropparna. En påverkan som vid högre halter leder till blodbrist. (Soller speaker) Vid en nivå på fyrtio får man psykiska effekter, t ex koncentrationssvårigheter, retlighet och svårigheter att lära sig saker. Vid en blyhalt på 50 microgram får man nedsatt reaktionsförmåga och känsl. (Löfgren speaker) Och vid 80 microgram blir man akut förgiftad med kolik, darrningar, svår huvudvärk etc. Resultatet blir hjärnskador. (Soller speaker) I genomsnitt har barn i stadsmiljö en blyhalt på 35 microgram per 100 ml blod och vuxna 20 microgram. Skador hos barn kommer betydligt mycket tidigare än hos vuxna. (klipp till bild av bil som tankar vid bensinstation) (Löfgren speaker) Bensin med dom tillsatser vi har idag är faktiskt ett gift. Detta gift får genom dispens säljas fritt till allmänheten. (Soller speaker) Redan 1972 begärde Naturvårdsverket och Giftnämnden att blyhalten i bensinen skulle sänkas till 0.15 gram per liter från och med 1976 och att nya bilar skulle byggas för blyfri bensin. Men

regeringen nonchalerade kraven (klipp till bensinpump med skylten Regular) och ännu har ingenting hänt. (Löfgren speaker) Men nu kräver Produktkontrollbyrån att man sänker blyhalten i bensin till 0,15 gram per liter. Och den sänkningen skall vara genomförd efter två år. (Soller speaker) Man föreslår också att man på alla bensinstationer sätter upp den här varningsskylten (klipp till skylt med texten FARLIGT vid inandning, förtäring och hudkontakt. Risk för allvarliga inre skador) som säger att bensin är farligt vid inandning, förtäring och hudkontakt. Risk för allvarliga inre skador. En sänkning av blyhalten leder enligt oljebolagen till att bensintillverkningen blir dyrare."

SEKVENS 8: INTERVJU med Walter Seger, Svenska Petroleuminstitutet. Seger intervjuad inomhus, neutral bakgrund. Iklädd mörk kavaj, grå skjorta och slips (tid 0'49):

Seger (närbild): "Det innebär stora kostnader. Det är därför det inte är gjort. Och självklart, självklart genom att vi har sådana bestämmelser som säger att vi får laborera med 0,4 gram per liter."

Löfgren (ej i bild): "Vad är det för kostnader det är frågan om?"

Seger (närbild): "Vi talar om en investering som vi tror. Det här är en beräkning som vi har haft en grupp som har tittat på. I storleksordningen 300 miljoner kronor."

Löfgren (ej i bild): "Men om det nu visar sig att små barn får nervskador på grund av blyet i bensinen, är det inte värt pengarna (Seger nickar)?"

Seger (närbild): "Definitivt. Och då kommer säkert myndigheterna att med stöd utav deras utredningar, föreskriva att vi skall ha en lägre blyhalt. Det kommer till en årskostnad också som är 150 miljoner kronor om året (Löfgren säger mm)."

Löfgren (ej i bild): "Och då gillar ni det beslutet?"

Seger (närbild): "Vi gillar beslutet, vi vill vara lojala (understyer genom betoning och genom att nicka), alltid varit lojala mot dom bestämmelser som finns i alla säkerhetsfrågor liksom i övriga frågor. Där är vi helt lojala medborgare som alla andra."

SEKVENS 9: INTERVJU. Fortsättning på intervjun med Robert Nilsson (tid 0'22):

Soller (ej i bild): "Vad händer om vi fortsätter på det här sättet?"

Nilsson (sittande vid skrivbordet): "Ja, bly kommer ju hela tiden att ackumuleras i marken. Och det leder till ett ökat upptag hos växterna och på det viset så får vi hela tiden i oss mer och mer bly genom vår föda. Och till slut på mycket lång sikt kan ju även skördeskador uppstå."

Barbro Soller var verksam som miljöreporter på *Aktuellt* fram till 1987. Hon kom därmed också att dominera åttiotalets miljöbevakning i *Aktuellt*. Sollers profil uppvisade en stor bredd även under dessa år. Jämfört med sjuttioalet fick hon nu större möjlighet att göra fler reportage om djur- och naturskyddsfrågor. Bilavgaserna och försurningen var frågor som Soller behandlade i flera reportage under perioden 1981-1985. Under 1983 uppmärksammade hon skogsbrukets miljöfrågor och Domänverkets avverkning av den fjällnära barrskogen i flera reportage. Under 1981, 1985 och 1986 satsade hon särskilt på matproduk-

tionens/lantbrukets miljökonsekvenser och miljöförhållanden. De sista åren inriktades hennes produktion mer på kärnkraften, bl a med anledning av Tjernobylyckan.³³

10.1.4 Organisationen av bevakningen: fördelningen av miljöuppdragen

Rapport och *Aktuellt* skiljde sig åt under sjuttioalet genom att *Aktuellt* hade en särskild miljöreporter. Detta saknades på *Rapport*, som istället såg miljöbevakningen som en del av den allmänna vetenskapliga och medicinska journalistiken, där vetenskapsreportern ofta fick utgöra miljöreporter. I övrigt var dock fördelningen av uppdragen på miljöområdet ganska likartad på *Rapport* och *Aktuellt*. Miljö- och vetenskapsreportrarna gjorde flest miljöinslag, men de gjorde långt ifrån alla. Dessutom fick miljöreportrarna absolut inte enbart göra miljöinslag. Vi kan ta fördelningen av uppdragen under 1973 som ett exempel. Då hade *Aktuellt* sammanlagt 73 miljöinslag. Av dessa gjorde Soller 16, vilket motsvarar 22 procent av inslagen. Totalt har 34 olika namngivna reportrar registrerats för miljöinslag i *Aktuellt* under 1973. De flesta gjorde ett eller två inslag. Ingen, förutom Barbro Soller, gjorde fler än fem inslag. *Rapport* sände under 1973 totalt 91 miljöinslag. Av dessa har Eva Marling registrerats för 15 inslag, vilket motsvarar 16 procent av inslagen. Totalt stod 37 namngivna reportrar för miljöbevakningen i *Rapport*, vilket gör ett snitt på 2,5 inslag per reporter. Likheterna i uppdragsfördelningen mellan *Rapport* och *Aktuellt* var därmed påfallande.

Fördelningen av inslag mellan olika reporter-kategorier under sjuttio- och åttiotalet uppvisade också stora likheter med de fördelningsprinciper som etablerats under sextioalet. De sociala, vetenskapliga och medicinska aspekterna av miljöförhållandena behandlades av miljöjournalisterna (eller i förekommande fall av vetenskapsreportern). Den politiska bevakningen av miljöfrågorna tilldelades de inrikespolitiska reportrarna. Politikerintervjuer var t ex ovanliga och expertintervjuer vanliga i Sollers inslag.³⁴ Fortfarande erhöles en hel del miljöinslag från distrikten. Distrikten kunde nu dessutom "sälja" sina inslag till båda kanalerna. Lars Åkerman gjorde t ex under sjuttioalet vissa miljöinslag för såväl *Aktuellt* som *Rapport*.

10.1.5 Miljöfrågorna i den övriga programverksamheten

Organisationen av miljöbevakningen i nyhetsverksamheten måste ses i relation till hur miljön kom in i den övriga programverksamheten. Under 1971 fick svensk TV sin första miljöredaktion.³⁵ Denna utgjorde en del av TV2:s Fakta-redaktion och bestod av Ingemar Bygdestam och Noomi Liljefors som produ-

center.³⁶ Deras första program hade titeln *Han kan bara inte hålla käften* och det blev en klassiker när det skildrade hur Björn Gillberg tvättade en skjorta i gräddersättningsmedel. Kärnkraftens risker och kärnkraftsavfallet ägnades senare stor uppmärksamhet av reportrarna på miljöredaktionen. En svit avslöjande reportage om BT-kemi i Teckomatorp under åren 1976-78 var dock miljöredaktionens största bedrift.³⁷

Naturprogram av olika karaktär blev under åttiotalet en stapelvara i båda kanalerna. Långköraren *Ett med Naturen* startade 1983 i TV1. Arne Weise var programledare, men fungerade främst som presentatör av utländskt inköpt filmmaterial.³⁸ Bristen på svenskhet i *Ett med naturen* kompenseras med programmet *Mitt i Naturen* med Gunnar Arvidsson och Bertil Wallin som programledare. Denna programserie var innehållsmässigt uppbyggd kring tittarnas insända egenproducerade naturfilmer. Det första programmet i serien sändes i januari 1980 i TV1, men år 1995 sändes det fortfarande, då med Lena Liljeborg och Jan Danielsson som nya programledare.³⁹ När det gäller miljöprogram gjordes dessa oftast i form av enstaka reportage och dokumentärer som främst producerades i TV2.⁴⁰ Ett exempel är Lasse Bergs *Hotet mot regnskogarna* från 1980. Frilansaren Bo Landin anlätades också av TV2, där han – inledningsvis på frilansbasis – producerade en rad miljöreportage av larmkaraktär, t ex *Miljöbrott lönar sig* (1981), *Utsikt från ett kalhygge* (1984) och *Östersjö och Bottenhav* (1986).⁴¹

Efter omorganisationen av SVT år 1987, då de tio distrikten samlades under en kanalledning för att i den nya organisationen gemensamt producera hela TV2:s svenska programutbud, förändrades villkoren för miljöprogrammen. De olika distrikten fick ansvar för olika programuppgifter och Värmlandsdistriktet och Karlstad fick sig då tilldelat miljöprogrammen.⁴² Ett av de främsta skälen till att Karlstad fick miljöprogrammen var att Bo Landin då flyttat från Sundsvall till Karlstad. Den nyutträdande nyhetschefen på TV i Karlstad var sedan länge god vän med Landin och drev aktivt frågan att Karlstad skulle få miljöprogrammen på sin lott.⁴³ Under åttiotalet fick därmed TV2 en ny miljöredaktion när Miljöredaktionen i Karlstad drog i gång sin verksamhet och slöt Bo Landin till sig. I serien *Miljöbilder*, producerad av Karlstadredaktionen, sändes en omfattande serie avslöjande och alarmerande miljöreportage, t ex *Urskog och pappersmassa* (om de sista urskogarna och fjällskogarna, 1986) och *Europa surnar till* (om försurningen, 1986).

10.2 De journalistiska uttrycksformerna

Avsnitt 10.2 behandlar de journalistiska uttrycksformerna i miljöjournalistiken under perioden 1970-1991. Först diskuteras de tekniska och produktionsmässiga förutsättningarna i miljöreportagen. Därefter beskrivs miljöreportagets all-

männa utveckling i *TV-nytt*, *Rapport* och *Aktuellt* under perioden. Tills sist redogörs för berättelseformernas utveckling vad gäller den kommunikativa designen, den audiovisuella designen och den tematiska designen.

10.2.1 Teknik och produktionsformer

Under sjuttioalet utgjorde filmen fortfarande huvudingrediensen i nyhetsinslagen. Nio av tio miljöinslag i *Rapport* under detta decennium innehöll t ex minst en filmad sekvens. Först 1979 började elektroniken på allvar komma till användning i produktionen av miljöinslagen. Jag har noterat att eng-teknik eller video användes i sju procent av miljöinslagen i *Rapport* under detta år. Vid ett fåtal tillfällen förekom även ob-sändningar i miljöbevakningen.

Redan år 1967 hade Sveriges Radio börjat experimentera med färgsändningar, men det var 1970 som färg-TV genomfördes officiellt i Sverige. Den 1 april 1970 började studiodelen av *TV-nytt* att sändas i färg.⁴⁴ Vilken betydelse färg-filmen hade för produktionen av miljöreportage är svårt att uttala sig om, eftersom färgfilmens introduktion sammanföll med de övriga omvälvningarna av produktionsformerna och de journalistiska uttrycksformerna som skedde i början av sjuttioalet. Färgfilm tycks dock, när den blev tillgänglig, ofta ha använts av miljöjournalisterna. Barbro Soller använde t ex ofta färg i sina reportage.

I intervjuerna med miljöjournalisterna har jag till samtliga ställt frågan om vilka de största förändringarna har varit i arbetet som nyhetsjournalist över tid. *Tekniken* är då det vanligaste svaret. Åttioalet innebar en revolution på teknikens område när elektroniken äntligen fick sitt genombrott i nyhetstelevisionen. Under nästan trettio år hade filmen behållit sitt grepp om nyhetsproducenterna, men nu blev användningen av bl a eng-teknik och video standard i produktionen. Detta förändrade i grunden nyhetsproduktionens villkor genom att det effektiviserade, förbilligade och förenklade arbetet. *Rapports* Eva Marling sammanfattar förändringarna på följande sätt:

Tidsfaktorn har ju blivit väldigt annorlunda. Det stora steget där var ju när vi gick ifrån filmen till video. Innan videon hade vi ju 10 minuter långa filmrullar som tog slut mitt i en intervju, som var dyra och tidkrävande att framkalla. Sen skulle dom synläggas med ljudet av redigerarna innan vi kunde börja klippa. Hela produktionsapparaten var mycket omständligare på det viset. Nu tar du en eng-rulle på 30 minuter som du kan göra en hel story på, och du sätter den i tittmaskinen direkt när du kommer hem och väljer ut precis vilka bitar du vill ha.⁴⁵

Nyhetsproduktionen blev, enligt Marling, därigenom mindre resurskrävande:

Vi hinner alltså med mycket mera nu, vi kan få mycket senare nyheter och händelser. Det krävs också mindre folk nu. Ett TV-team förr bestod av tre personer: fotograf, ljudtekniker och elektriker. Nu är det en.⁴⁶

Marling menar också att tekniken gav helt nya möjligheter för miljöjournalistiken när det gällde bilderna, vilket gjorde att man faktiskt fick ett vidare nyhetsbegrepp. Ämnen som tidigare inte hade kunnat tas upp i nyhetssändningarna på grund av svårigheter med bildmaterialet kunde nu ”göras bildmässiga”:

Ljuset betyder mindre nu eftersom de här kamerorna är mycket mera ljuskänsliga. Man behöver inte vänta på att elektrikern har riggat upp sina lampor. En annan stor förändring, bl a på grund av detta, är att vi är mycket öppnare för alla möjliga sorters nyheter. Vi är inte så beroende av att det skall vara bildmässigt längre, utan vi gör det bildmässigt. Vi försöker skapa bilder som gör inslagen mera attraktiva.⁴⁷

10.2.2 Miljöreportaget i *TV-nytt*, *Rapport* och *Aktuellt*

Under den första sändningsmånaden i december 1969 innehöll både *TV-nytt* och *Rapport* ett antal miljöinslag. I *Rapports* fall handlade det om fyra längre reportage. Inslagen i *Rapport* var långa, några upp mot sju minuter. Samtliga innehöll en eller flera intervjuer. Inslagen dominerades av studiosekvenser (kommentarer eller intervjuer) i kombination med filmade sekvenser.

För *TV-nytt*s del registrerades nio miljöinslag under den första sändningsmånaden, men av dessa var sex telegramnyheter. Det tre övriga inslagen var mellan 30 sekunder och cirka en minut långa, filmade inslag. Ett av inslagen innehöll en intervju och en av filmerna var inköpt utifrån.

Skälet till denna tämligen detaljerade beskrivning av miljöbevakningen i *TV-nytt* respektive *Rapport* är att redan första månaden etablerades flera av de form- och innehållsmässiga skillnader som under de närmaste åren skulle karaktärisera de två programmen. *TV-nytt* hade många och korta inslag men få intervjuer. Längre, analyserande miljöreportage tillhörde undantagen. Istället betonades den dagsaktuella händelserapporteringen – telegram och kortare speakerkommenterade filmbilder – på miljöområdet. Det förekom också regelbundet naturinslag av journalfilms- eller human-interestkaraktär, av den typ som förekom rikligt i gamla *Aktuellt* under det tidiga sextioalet. *Rapport* hade färre men längre inslag där man tog upp tidsaktuella snarare än dagsaktuella skeenden och processer. I *Rapport* förekom många intervjuer och filmade reportage, men också studiodebatter och kommentarer. Den dagliga händelserapporteringen fick vika till förmån för debatt, analys och kommentarer. Några naturkuriosainslag förekom inte i *Rapport*.

Det var således *Rapport* som stod för nyskapandet i miljöjournalistiken eftersom det var där som miljöreportaget – den genomarbetade påplatsenschildringen av miljötillståndet med intervjuer och kommentarer – systematiskt började förekomma. Det var också *Rapport* som introducerade det regelmässiga användandet av journalistiska kommentarer och analyser i nyhetsarbetet och där studio-

debatten – där t ex två antagonister förs samman under reporterns ordförandeskap – började användas. I *Rapport* tillbringades mycket tid i studion, där man kommenterade, analyserade, intervjuade och debatterade. *TV-nytt* utgjorde istället i det närmaste ett replikat på sextioalets gamla *Aktuellt* och längre, genomarbetade miljöreportage lyste med sin frånvaro.

I samband med nyhetsomläggningen 1972 försvann denna skillnad mellan kanalerna. Då *TV-nytt* ersattes av *Aktuellt* blev programmen till sin yttre form mer lika och både *Rapport* och *Aktuellt* innehöll nu båda längre miljöreportage. Kommentarer, intervjuer och analyser förekom ofta i miljöinslagen i båda kanalerna.

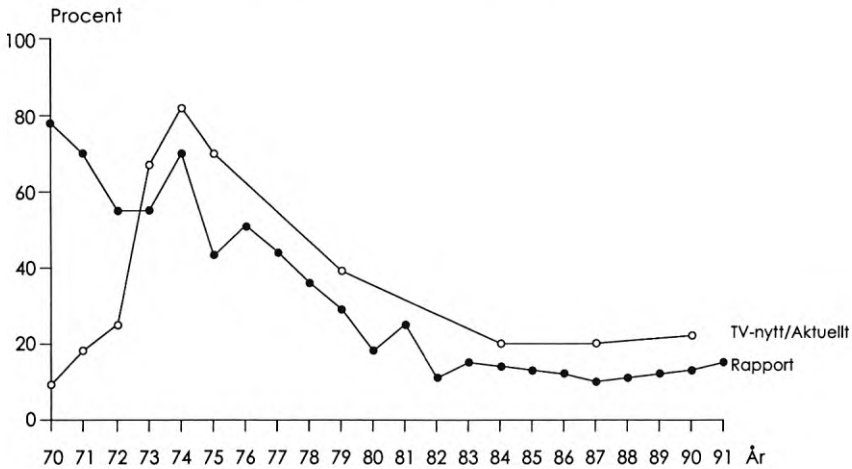
Figur 10.2 visar andelen av miljöinslagen i de båda kanalernas nyhetsprogram som varit över tre minuter (180 sekunder) långa. Figuren visar de stora skillnaderna i andelen långa inslag mellan *TV-nytt* och *Rapport* under perioden 1970-1972. Samtidigt visar figuren också att andelen långa inslag generellt sett minskade i båda kanalerna efter 1974. Av figur 10.2 framgår också att *Aktuellt* sedan 1973 har haft en mycket *större andel* långa inslag än *Rapport*. Under sjuttioalets första år var det således bara i *Rapport* som det förekom en kontinuerlig produktion av längre miljöreportage. Under åttiotalet blev det istället *Aktuellt* som skapade utrymme för längre, genomarbetade miljöreportage, bl a genom reportageserien A-reportage. I *Aktuellt* svarade främst Barbro Soller för en kontinuerlig produktion av miljöreportage.

Under åttiotalet utvecklade *Rapport* dessutom ett mycket jämnt och standardiserat inslagsformat samtidigt som *Aktuellt* uppvisade mycket stora variationer i inslagslängden. Detta kan ses i tabell 10.1, som visar standardavvikelsen för inslagslängden i de olika nyhetssändningarna under olika tidsperioder. Standardavvikelsen är ett mått på hur stora variationer som finns när det gäller inslagens längd. Är standardavvikelsen stor betyder det att inslagslängden varierar mycket, är den liten betyder det att inslagen är jämnlånga. Standardavvikelsen för inslagslängden kan således sägas utgöra ett mått på graden av standardisering av inslagsformatet.

Tabell 10.1 visar att *Rapport* under åren 1981-1991 hade det mest standardiserade inslagsformatet under hela undersökningsperioden. *Aktuellt* hade genomgående större variationer i inslagslängden. Under åttiotalet varvade man t ex långa miljöreportage med korta speakerkommenterade filmsekvenser.

Slutsatsen är därmed att miljöinslagen i *Rapport* successivt fick en allt mer dagsaktuell prägel och att inslagen blev allt kortare. Utrymmet för längre, genomarbetade miljöreportage i programmet blev således allt mindre över tid. När miljöreportage förekom höll de sig oftast under treminutersgränsen. Exempel 10.3 från *Rapport* den 12 januari 1990 visar detta standardiserade reportageformat. Inslagets längd var 2'07 och Lars Åkerman var reporter.

Figur 10.2 Andelen långa (inslag över 180 sekunder) miljöinslag i TV-nytt/ Aktuellt och Rapport under åren 1970-1991 (procent)

Tabell 10.1 Standardavvikelsen för inslängslängden i miljöinslagen i Rapport och TV-nytt/Aktuellt 1970-1991

Nyhetsprogram	Tidsperiod	Standardavvikelse
Rapport	1970-1980	98.4
TV-nytt/Aktuellt	1970-1980 ¹	104.1
Rapport	1981-1991	56.6
Aktuellt	1981-1991 ²	101.0

Kommentar: ¹Undersökningen omfattar åren 1970-75 samt 1979. Standardavvikelsen för TV-nytt under åren 1970-1972 var 75.5. För Rapport under motsvarande period var standardavvikelsen 97.2. ² Undersökningen omfattar åren 1984, 1987 samt 1990. Som en jämförelse kan tilläggas att standardavvikelsen för gamla Aktuellt under perioden 1961-1969 var 74.6.

Exempel 10.3 Rapport den 12 januari 1990

PÅANNONS (studioreportern): "Barn som får i sig bly genom t ex avgaser och industriutsläpp kan bli mindre intelligenta än andra barn. Det visar en amerikansk studie. Totalt sett är blyutsläppen i Sverige lägre än utomlands, men det har uppmätts halter hos svenska barn som är lika höga som i den amerikanska undersökningen."

SEKVENNS 1: SPEAKER (tid 1'08):

Reportern: (barn som äter, dagismiljö, småprat vid bordet) "Det är barnen som är de utsatta. Höga blyhalter ger bestående skador. Bly tycks tas upp av barn på ett sådant sätt att hjärnans utveckling skadas (barn utomhus, snö). Svenska barn har generellt mycket låga blyhalter. Men i några undersökningar har rela-

tivt höga halter uppmäts (barn som korsar gata). Hos Stockholmsbarn, barn i Landskrona, Kosta och Trelleborg (karta med orterna inprickade, samt inklippt bild av barn i röd overall), för att ta några exempel. På dessa platser är blykällorna blybensin och industriutsläpp, inte färger som i USA. (barn korsar gata) Bly som färgpigment i vita inomhusfärger slutade att användas på 50-talet. (målare som målar inomhus, verkar vara i kyrka). Som gult färgpigment för 5 år sedan. (torkar av färg, närbild trasa). Risken för färgförgiftning är alltså mycket liten. I den amerikanska undersökningen har man följt intelligensutvecklingen mycket noga (närbild av tidningssida med rubriken "Damage from Lead exposure in Permanent Study Indicates Poisoned Children have Learning Problems as Adults"). Barn med höga blyhalter klarar sig sämre i skolan och gör sämre ifrån sig i intelligenstaget. I undersökningen hävdar forskarna att hänsyn tagits till faktorer som social bakgrund och matvanor. Men även mycket låga halter kan skada hjärnan. Andrejs Schutz (klipp till man i vit rock sittande i stol) från Yrkesmedicinska kliniken i Lund (zoom in på hans namnbricka på rocken) har gjort svenska blyundersökningar."

SEKVEN 2: INTERVJU med Andrejs Schutz, Yrkesmedicinska kliniken i Lund, iklädd vit labbrock sittande i stol, inomhus (tid 0'13):

Schutz: "När vi har gjort våra bedömningar av risken för skador så har naturligtvis grunden för våra bedömningar ändrats med åren. När vi bedömde riskerna 1978 då fanns inte dessa rapporter där man påstod att skador kunde uppstå vid dom nivåer som vi har funnit."

SEKVEN 3: SPEAKER (tid 0'35):

Reportern: (bilder av skorsten med bolmande rök) "1978 började undersökningarna i Landskrona och Trelleborg (industriområdesbilder) Sedan dess har halterna halverats, utsläppen har begränsats och blyfri bensin har införts. Men, 1978 hittades värden som var högre än flera av dom lägre värdena i USA-undersökningen: (bolmande skorsten) upp till 200 microgram per liter blod. USA-undersökningen visar också att en blyskada på nervsystemet består (barn på dagis som äter). Några mätningar på att svenska barn skadats av bly finns inte. (närbild blond pojke) Men däremot att blyvärden som dom svenska givit skador på barn i USA."

10.2.3 Kommunikativ design: journalisten som pedagog

Detta avsnitt behandlar den första komponenten i berättelseformen i miljöreportagen: den kommunikativa designen. Analysen av journalistrollen i miljöreportagen visar att den passive och neutralt iakttagaren, rapportören och referenten från sextioalet under sjuttioalet ersattes av en ny, *aktiv och kritisk* journalistroll. Det aktiva förhållningssättet kom bli till uttryck i nya sätt att ställa frågor där helt nya frågetyper introducerades. Under sextioalet dominerade korta faktafrågor av typen: "Vad anser Ni om det här?" eller "Hur förhåller det sig med det här?" Den nya sortens frågor inkluderade följdfrågor som tvingade intervjuobjekten till konkretisering och precisering och frågor som syftade till att

försöka få intervjupersonen att ge löften och att binda sig för vissa förslag eller ståndpunkter.

Exempel 10.4 visar hur journalisten genom sina frågor försöker få sitt intervjuobjekt att precisera sig. Exemplet består av ett utdrag ur ett inlägg i *Rapport* från den 4 november 1970. Inslaget handlar om kvicksilverskador och reportern Bo G Erikson intervjuade professorerna Lars Friberg och Maths Berlin.

Exempel 10.4 Rapport den 4 november 1970

SEKVENNS 1: SPEAKER (bilder från experiment med en kvicksilverförgiftad apa):

Reportern: "För drygt ett år sedan var debatten hård om hur mycket kvicksilverförgiftad fisk vi kunde äta. Under stort buller och bång bestämdes att det skulle få finnas högst 1 milligram kvicksilver per kg fisk – och förorenad fisk skulle få ätas bara en gång i veckan. Det är alldeles uppenbart att många människor för länge sen har glömt bort den här viktiga konsumtionsbegränsningen – men allt pekar på att vi trots allt får behålla den. Det här rådet ger professor Lars Friberg fiskätarna:"

SEKVENNS 2: INTERVJU med professor Lars Friberg och professor Maths Berlin. De är klädda i kavaj och slips och intervjuas inomhus (tid 2'18):

Friberg (närbild): "Man kan äta havsfisk säkert ett halvt kilo per dag utan under en livstid, utan att man kommer över vad vi har kallat för acceptabelt intag. Och man kan äta en fiskmåltid, även med en ordentligt förorenad fisk ifrån förorenade vatten i veckan utan att detta kommer att innebära några toxikologiska problem."

Reportern (ej i bild): "Får jag lov att fråga, vad vet man idag om kvicksilvrets långtidseffekter i kroppen?"

Friberg (tvekar länge, tittar ner): "Ja, det är ju vad hela detta betänkanudet går ut på, jag vet inte om jag ..."

Reportern (avbryter, ej i bild): "Jo, men kan man koncentrera ett svar?"

Friberg (närbild): "Eh, vi vet ju att vi har haft dessa förgiftningsfall i Japan. Vi vet att det finns indicier på att det kan ha vissa effekter på, eh, på kromosomerna. Mer vet vi väl egentligen inte. (lutar sig framåt och tittar bort långt åt sidan) Jag skulle vilja lämna den frågan till någon annan i gruppen, om du vill svara på den, jag kan inte finna något mer ..." (Kameran glider ut och fokuserar på två andra personer som har suttit bredvid Friberg)

Reportern (ej i bild): "Ja, vill någon annan svara?"

Berlin: (kameran fokuserar på professor Maths Berlin, iklädd mörk kavaj, ljus skjorta och slips, Berlin, närbild) "Jo, det är väl så att det som ligger bakom det här är att kvicksilvret ansamlas i vävnaden, framför allt i centrala nervsystemet, och där kan man alltså räkna med, efter lång tids konsumtion, överkonsumtion då, att man får en skada på nervcellerna, som ger så småningom till resultat att förmågor som synförmågan, hörseln och även rörelseförmågan påverkas."

Reportern (ej i bild): ”Dom här skadorna på kromosomerna, vad innebär det i praktiken?”

Berlín (närbild, med eftertryck): ”Det vet vi ingenting om för närvarande. Vi vet att det går att studera på vissa blodceller effekter, och vi vet att det går på det ... celler är ju alla lika i stort sett principiellt. Och man kan på lägre organismer, växter och bananflugor, se effekter också, men vad det här får för konsekvens för människan har vi inte tillräckligt underlag (klipp till Friberg, närbild från sidan) för att bedöma idag.”

Exempel 10.5 från *Rapport* den 29 september 1970 består i en replikväxling mellan professor Johnels och reportern Bo G Erikson, där reportern försöker få Johnels att binda sig vid en viss ståndpunkt:

Exempel 10.5 Rapport den 29 september 1970

Reportern (glider in i bildens kant med huvud och mikrofon): ”Det kan vara en katastrof på gång. Vad skulle Ni personligen vilja säga, vill Ni förbjuda PCB?”

Johnels: ”Jag tror att PCB tillhör dom substanser som skall utmönstras ur användningen så fort som möjligt i den mån man inte kan åstadkomma absolut hermetiskt slutna system.”

Reportern (båda fortfarande i bild, Johnels i fokus, reportern snett bakifrån): ”Vilket man alltså inte kan, kontentan blir ju Ni vill förbjuda PCB?”

Johnels (tänker efter): ”Jag anser att PCB med det snaraste bör bytas ut mot andra alternativ.”

Relationen mellan intervjuobjekten och reporterna i intervjusituationen blev ibland spänd. Det var vanligt att journalisterna avbröt sina intervjupersoner och att man hade en kritisk hållning till sina källor, som tidigare varit sällsynt. Exempel 10.6, som utgörs av ett inslag om skärpta krav på avgasrening i svenska bilar från *Rapport* den 28 april 1971, visar på det kritiska förhållningssättet från reporterns sida. Bo G Erikson var reporter och intervjuade docent Ragnar Rylander vid Folkhälsan samt Göran Persson vid Naturvårdsverket.⁴⁸

Exempel 10.6 Rapport den 28 april 1971

PÅANNONS:

”Samtidigt som den svenska regeringens expertgrupp för bilavgaser idag presenterar sina skärpta krav på avgasrening – som Rapport tidigare kunna berättat så följer man det nya amerikanska kontrollprogrammet för bilarna – samtidigt som alltså detta presenteras så kommer nya larmsignaler från USA. Kontentan av en ny vetenskaplig rapport är att bilavgasernas koloxid är den direkta orsaken till en onormal dödlighet i storstäderna.”

SEKVEN 1: INTERVJU med docent Ragnar Rylander, Folkhälsan. Rylander intervjuas i neutral kontorsmiljö, iklädd kostym och slips. Rylander ser inte in i kameran utan flackar med blicken, ser ofta upp i taket, närbild (tid 2'04):

Rylander: ”Ja, vi har ju inte gjort här i landet lika omfattande studier på lika stora material som Goldsmith presenterade här. Men dom små orienterande undersökningar och den allmänna kunskapen om litteraturen som vi har haft under åren talar inte för att vi skulle ha motsvarande samband här i landet.”

Reportern (ej i bild, Rylander fortfarande i bild): ”Vad anser Ni om den här undersökningen, är den trovärdig?”

Rylander (i närbild): ”Själva undersökningsmaterialet är väl sammanställt, det är en omfattande undersökning och de analyser som är gjorda är fullkomligt korrekta vad jag kan bedöma. Den enda saken jag är lite tveksam om är själva slutsatsen att den här effekten skulle vara direkt knuten till koloxiden. Det är ju så att i en storstadsluftförorening att vi ju förutom koloxid har en mängd andra föroreningar, partiklar, aldehyder, och en lång rad kemiska substanser ... (Rylander avbryts av reportern).”

Reportern (avbryter, ej i bild): ”Aldehyder vad är det?”

Rylander: ”Aldehyder är en kemiskt ganska reaktiv substans som ger upphov framför allt till irritationer i luftvägarna och hosta.”

Reportern (snabb fråga, avbryter nästan i.p.): ”Ni sa att det inte finns något liknande samband mellan koloxidhalterna och dödligheten här i Sverige. Är det inte lite besynnerligt det, det är ju samma koloxid som finns både i USA och i Sverige?”

Rylander (snabbt svar): ”Joo, men just dom här andra substanserna som finns i luftföroreningarna avviker ganska mycket. Vi har en mycket hög solinstrålning i Los Angelesområdet, och där finns också på grund av dom geografiska förhållandena en väldigt god förutsättning för luftföroreningarna att stå stilla längre tider över stora ytor. Så man kan inte direkt jämföra dom (avbryts nästan av reportern).”

Reportern (snabb fråga, nästan avbryter, ej i bild): ”Men i USA så säger man alltså rent ut att bilavgaserna dödar folk. (klipp till trafikbilder från Stockholm). Vad anser man att bilavgaserna ställer till här i Sverige?”

Rylander (ej i bild, bilderna visar bilar och trafik): ”Huvudsakligen rör det sig i Sverige vad vi vet om olägenhetseffekter, det svider i ögonen, dom luktar illa, man får lätta andningsbesvär, och kan få lite ögonirritation, med det gäller under extrema förhållanden på platser där koncentrationerna blir väldigt höga. Vi har inga data som tyder på att det skulle vara någon översjuklighet eller överdödlighet.”

SEKVEN 2: SPEAKER. Kort kommentar som fungerar som en introduktion till Sekvens 3. Reportern ställer en fråga som direkt besvaras av Göran Persson (tid 0'16):

Reportern (speaker, bilderna av trafik i Stockholm fortsätter): ”Nu vill den svenska avgasgruppen att bilavgaserna skall ha minskat med 90 procent år 1977. Men mot bakgrunden av den nya Los Angelesundersökningen så undrar man förstås om inte nertrappningen borde gå betydligt snabbare.”

SEKVENNS 3: INTERVJU. Intervju med Göran Persson, byråchef på Naturvårdsverket. Persson intervjuad mot samma neutrala bakgrund som Rylander, iklädd en rutig kavaj och slips (tid 1'29):

Persson (närbild): "Tyvärr är det nog så att det program som vi har lagt det är det bästa som går. Vi luftvårdare önskar väl att vi kunde snabba på, men det är inte realistiskt att gå snabbare fram."

Reportern (ej i bild): "Men tror Ni att avgasgruppen skulle ha gått hårdare fram och ställt hårdare krav om dom hade känt till den här undersökningen i Science?"

Persson (närbild, han avbryter nästan reportern med sitt snabba svar): "Nej, det tror jag inte därför att dom medicinska aspekterna har inte vägt särskilt tungt. Vi har gått på förebyggande åtgärder. Jag tror inte på den här undersökningen i Science."

Reportern (ej i bild, avbryter Persson): "Du tror att den är fel, alltså?"

Persson: "Jag tror att man inte kan dra såna slutsatser som dom har gjort, att det här beror på koloxidhalten."

Reportern (ej i bild, något tveksam, letar lite efter frågan): "I vilket fall så blir det nu så att Sverige och USA vid mitten av 70-talet kommer att ha dom hårdaste kraven på bilarna. Hur tror Ni att världens övriga bilindustri kommer att reagera på dom här kraven? (Persson försöker svara här, men reportern fortsätter och utvecklar sig) Man får alltså svårigheter att exportera till exempel till USA och även till Sverige?"

Persson (fortfarande i närbild, avbryter nästan): "Jag utesluter inte att man i Europa kommer att betrakta det här som i viss mån ett handelshinder, men jag tycker inte att det är ett särskilt starkt argument eftersom man ju redan har genomfört dom här bestämmelserna i USA. Men att det här kan bli vissa handelspolitiska svårigheter t ex från, importen från öststaterna, dom tillverkarna är ju inte alls inriktade på den amerikanska marknaden. Och det blir ju regeringens sak då att våga om är man beredd att ta vissa handelspolitiska svårigheter mot en intensivare miljövård."

Pedagogrollen, med uppgift att presentera vedertagen expertkunskap på ett begripligt sätt, var den mest betydelsefulla journalistrollen i miljöreportagen under perioden. Utövandet av pedagogfunktionen under sjuttioalet drog fördel av de nya möjligheterna för journalisterna att regelmässigt inkludera längre kommentarer, bakgrundsbeskrivningar och analyser i miljöreportagen, som introducerades under sjuttioalet. Exempel 10.7, som består av ett reportage av Barbro Solter i *Aktuellt* den 1 oktober 1973, illustrerar hur pedagoguppgiften kunde utövas i början av sjuttioalet.

Exempel 10.7 Aktuellt den 1 oktober 1973

SEKVENNS 1: SPEAKER (tid 4'11):

Reportern: (panorerar över sjö) "Det här är Lyse vatten, en klar liten badsjö en bit öster om Stenungsund. Men biologiskt sett är det en dödsmärkt sjö. Här kläcktes den sista abborren våren (två personer i roddbåt) 1969. Sen blev vatt-

net för surt för att fisken skulle kunna fortplanta sig. Normalt skall PH-värdet, alltså (händer som öppnar plastflaska framför mätapparat) surhetsgraden i en sjö ligga mellan 6 och 7, men den här (zoom ut till bilder av kvinnan som arbetar med mätutrustning utomhus, vid vattenbrynet) apparaten som är en PH-meter visar bara 4,5. Lyse vatten är en av dom tre sjöar i Bohuslän som man nu skall försöka att (bild av karta med Stenungsund inprickat) restaurera. Dom ligger alla i Svartedalens öster om Stenungsund. Dom Värmlandsjöar som ingår i räddningsplanen är tre skogssjöar nordost om Arvika (Arvika markeras på kartan). (tre personer lägger ut med liten motorbåt från stranden, bakgrundsljud vattenplask) I dom här sjöarna har nu Hans Hultberg och Olle Gran vid Institutet för vatten- och luftvårdsforskning provfiskat och tagit en massa andra prover som bland annat visar hur dom naturliga processerna (klipp till bild av de två forskarna som arbetar i båten) satts ur spel. I bottenproverna här i Lyse vatten är det mest två saker som man får upp (zoom in på bottenmaterial som forskarna håller på att analysera): Det är löv som ligger i tjocka mattor över botten och löven förmultnar inte, eftersom det sura vattnet tagit död på nästan alla (klipp till händer som halar upp en apparat ur vattnet som tar upp bottenprover) bakterier. Och så får man upp vitmossa som vandrar in i sjön från bäckar och kärr i närheten och sprider (klipp till närbild av ena forskaren) sig över bottenarna. (klipp, man skrapar ur prover ur en röd låda i en mindre guld). Vitmossan ger ingen näring tillbaka till sjön. Tvärtom. Den stjäl kalk från vattent så att sjön blir (klipp till närbild av hand som undersöker geggig vitmossa- som inte alls är vit utan svart och klibbig) surare. Och den binder också en mängd andra näringsämnen, t ex kalium och magnesium, och sjön blir ännu fattigare. (klipp till vatten med dansande insekter, vattenljud). Dom här virvelbaggarna som dansar på vattenytan dom finns det miljoner av på sommaren. Och det beror på att dom fiskar som normalt äter virvelbaggarna har blivit alldeles för få. Och bakgrunden till att den här sjön, och massor med andra sjöar (klipp till bild av sten under vattenytan, klart vatten, tall hänger över ytan, solljus genom vattnet, vattenljud- plask och kluck), har blivit så sura det är framför allt att vi och andra länder förbränner olja i industrier och bostadsområden. Och det svavel som då frigörs det faller (klipp till karta över Europa) så ner med regnen. Ungefär hälften av det svavel som faller ner i Sverige förs hit från andra länder (blinkande vita pilar från bl a Storbritannien till Sverige). Den andra hälften kommer från våra egna skorstenar. Västsverige och södra Sverige får sitt utländska svavel från England och från Västeuropa. (blinkande vita pilar mot norra Sverige från Östeuropa) Och när det gäller norra Sverige så kommer tillskottet av svavel mest från Östeuropa och från Sovjetunionen. (klipp till forskare i båt som tar upp nät). Normalt skulle man i en sån här sjö som Lyse vatten (svaga plaskljud) fått upp en tre fyra hundra abborrar (abborre kommer upp i nätet) på trehundra meter nät. Och naturligtvis också gäddor och mörtar och ålar. Men sist man var ute och fiskade blev det bara tjugo abborrar i näten. Och den här gången verkar (klipp till forskare stående ute i vatten vid stranden med håvar och tar prover) det som om det skulle bli ännu sämre. Så fiskmat som kräftdjur, snäckor och musslor finns inte längre. Och några nya abborrar kan inte kläckas. Och blir det ännu surare så dör dom fiskar som är kvar. (skylt med tecknade bilder av lax, insjööring, gädda och abborre och angivet det PH-tal då de inte kan över-

leva) Här är några kritiska PH-gränser för olika sorters fisk. Och man skall då komma ihåg att normalt skall PH-värdet i en sjö ligga mellan sex och sju. När PH-värdet ligger vid 5,5 då kan laxen inte överleva. När PH-värdet sjunkit till 5 då dör insjööringen, men också laxfiskar som röding och havslaxöring. Vid 4,3 slås gäddan ut. Och när PH-värdet gått ner till fyra då försvinner också abborren. (klipp till korg med några abborrar). Och det här är vad vi fick i näten. Bara tretton fiskar.”

SEKVEN 2: INTERVJU med biolog Hans Hultberg. Hultberg intervjuad utomhus, iklädd tröja med uppkavlade armar och sitter med abborrkorgen mellan benen. Håller en abborre i handen. Reportern sitter snett nedanför honom. Reportern ikädd vit fiskartröja. Ljudet av kameran hörs som bakgrunds-ljud (tid 0’23):

Reportern (reportern och Hultberg i bild): ”Tror du att man kan rädda den här sjön för framtiden?”

Hultberg: ”Det är helt avhängigt av den mängd sur nederbörd som faller naturligtvis över dom här sjöarna. Vår avsikt är att kunna hålla dom vid liv i åtminstone en åtta tio år i första fasen. Vi hoppas naturligtvis med erfarenhet från andra sjöar att det kan hålla längre. Men det vet vi inte idag.”

SEKVEN 3: SPEAKER (tid 1’45):

Reportern: (bild av forskarna plus reportern i båten): ”Så länge den här kemiska krigföringen fortsätter kommer sjöarna bara att bli surare om man inte gör någonting åt det. (karta med vitt område markerat en bit in i västsverige) På kartan här ser vi att det är sjöarna på västkusten som drabbats värst. I det vita bältet här är PH-värdet lägre än 5. Och i somliga sjöar t o m så lågt som tre och fyra (ytterligare områden markeras med vita streck) I dom streckade områdena är läget också dystert med PH-värde mellan 5 och 5,9. (ytterligare områden markeras med rutmönster) Bäst är läget i Skåne och i vissa delar av Uppland och Dalarna. Det gäller dom rutade områdena här på kartan. Där är PH-värdet högre än 8 och det beror på att jordarna och bergarterna är kalkrika. Och det gör att dom sura regnen neutraliseras. (klipp till bild av sjö med skog i bakgrunden. Kameran glider över vattnet) I hundratals sura sjöar i Sverige har man också försökt hålla i kalk för att höja PH-värdet, men i dom här sjöarna på västkusten och i Värmland skall man försöka göra det så att effekten står sig ett bra tag framåt. Och i ett par sjöar, det gäller till exempel (när-bild av näckrosblad i vatten) Bredvatten här i Bohuslän skall man också försöka plantera in alger och näringsämnen. Tanken är att dom fiskar man sedan sätter ut skall få chansen att både leva och föröka sig.”

Exempel 10.7 visar också hur journalisterna inte längre alltid var neutrala i sitt förhållningssätt till de sakfrågor och de konflikter som diskuterades i reportagen. Förhållningssättet genomsyrades av en grundläggande lojalitet mot naturen och de som drabbades av miljöförstöringen. Detta kommer att visas ännu tydligare i de exempel som finns i avsnitt 10.2.5, som behandlar den tematiska designen. Av dessa framgår också att journalisterna nu på olika sätt tog ställning i de konflikter som presenterades, även om detta oftast skedde implicit. Journalisten befann sig vanligen på miljöintressenas sida, särskilt när dessa kunde anses

gå emot de intressen och ståndpunkter som framfördes av myndigheter och politiker.

Sjuttio- och åttiotalets reportage var oerhört faktaspäckade med en ofta svår-tillgänglig informationstäthet. Det vetenskapliga och tekniska språkbruket dominerade, även om journalisterna nu vinnlade sig om att för begriplighetens skull förklara komplicerade uttryck och tekniska begrepp. Språket hos både intervjupersoner och journalister präglades särskilt under åttiotalet av ett speciellt expertspråk, som kan kallas miljöexpertspråket. I reportage med miljömedicinsk anknytning färgades detta av ett medicinskt språkbruk, medan den biologiska terminologin sätte sin prägel på reportage där miljökonsekvenser för flora och fauna stod i fokus.

Trots den aktiva journalistrollen syntes journalisten – liksom på sextioalet – fortfarande sällan i bild. *Rapports* Eva Marling menar att

det var en medveten ideologi då. Endast när man åkte utomlands fick man göra ståuppare. Vi hade en reporter som hette Gunnar Palin, som var politisk reporter, och som älskade att visa sig själv. Och honom drev vi alla med hejdlöst och försökte klippa bort hans ståuppare.⁴⁹

Journalisten var således aktiv men fortfarande osynlig. I reportagen höll hon en stor distans till tittaren och bidrog med en strikt opersonlig redogörelse för faktauppgifter och argument. Journalistrollen *i sig* var också opersonlig på så sätt att den enskilde journalistens personliga egenskaper och expertis aldrig tilläts få någon framträdande plats. Hon uppträdde t ex mycket sällan som agerande karaktär i reportaget. Journalisterna var därmed i det närmaste utbytbara i förhållande till varandra.

10.2.4 *Audiovisuell design: bilden som dokumentärt bevis*

Detta avsnitt behandlar den andra komponenten i berättelseformen i miljöreportagen: den audiovisuella designen. Analyserna av användningen av ljud och bild i miljöreportagen visar att en utförlig och detaljerad faktaredovisning som ackompanjerades av konkreta bildbevis utgjorde den formel som dominerade i sjuttio- och åttiotalets produktion av miljöreportage. Anmärkningsvärt är dock att, trots den satsning som skedde på bildmaterialet, så lite intresse ägnades åt kompositionen av text, ljud och bild. Reportagen utmärktes istället av bristen på estetiska och dramatiska ambitioner när det gäller den audiovisuella designen. Detta var dock en egenskap som tycks ha delats av all faktabetonad journalistisk produktion under sjuttioalet. Leif Furhammar (1995) summerar på följande sätt sin egen personliga betraktelse över det tidiga sjuttioalets TV-språk på det dokumentära området:

Anmärkningsvärt många valde att uttrycka sig med ett grått och attraktionslöst och ospännande formspråk som motiverades med att det var enkelt och

begripligt. I vissa fall var nog valet dikterat av oförmåga, men det hörde till det puritanska draget hos sjuttioalsvänstern att över huvud taget betrakta formfrågor som flärd och utanverk. Hos många fanns helt säkert en uppriktig tro på att rätten och sanningen bär sin egen övertygelsekraft inom sig och att verkligheten inte behöver hjälp av vare sig bearbetning, dramaturgi, form eller framförande för att tolkas, bli begriplig och intressant. Det medförde dessvärre att filmerna ibland visar en respekt för tråkigheten som är förödande /.../Det var frågan om en socialrealistisk puritanism med ideologisk kontur, ett sätt att bryta med alla borgerligt etablerade skildringsmetoder, med inlelseestetik, berättarattraktioner och annan filmkapitalistisk lyx.⁵⁰

Under sjuttioalet började de konventionella illustrerande miljöbilderna kompletteras med en helt ny typ: de dokumentära realistiska miljöbilderna. Bilderna användes nu för att konkretisera det som avhandlades i reportagen och för att i bild bevisa hur katastrofalt miljötillståndet var.

Sjuttioalets bildtänkande fokuserade således på bilden som dokumentärt bevis: här är fabriken som släpper ut skiten, här kommer avloppsledningen ut, så här smutsigt ser vattnet ut, här är gifttunnorna, så här ser en lunga ut om den exponeras för luftföroreningar, det här är X och hon har blivit missbildad av hormongifter etc. Döda fåglar, sjuka fiskar, missbildade foster, skadade människoorgan, smutsigt avloppsvatten, geggiga sjöbottnar, skadade och döende träd, allt skulle dokumenteras och visas upp för tittarna.

Exempel 10.8, som består av en sekvens ur ett reportage om försurningen från *Rapport* den 4 mars 1975, visar hur bilden kunde användas för att konkret visa (och därmed bevisa) det katastrofala miljötillståndet. Reporter i inslaget var Ingemar Schmid.

Exempel 10.8 Rapport den 4 mars 1975

Reportern (speaker, bilder från kamera som börjar strax över vattenytan och som sen sakta glider ner under vattenytan, mycket effektivt): ”Ja vi beslöt att gå ner i en sur sjö och ser hur illa ställt det är (undervattensbilder). Först möter man det så karaktäristiskt glittrande klara vattnet. I en frisk sjö vimlar det av bakterier (dykljud, partiklar i vattnet) som bryter ner organiskt material. (bottenbilder, dy) Här utvecklas istället enorma dyga svampsamhällen. Och överallt, överallt vitmossor som stör hela återcirkulationen över näringsämnen. (bilder från strandkanten) För tjugo år sedan då fanns nästan alla sorters sötvattenfisk här (dyga bottenbilder igen). Idag finns ingenting (dramatiskt eftertryck, ödesmättad stämma). PH-värdet ligger på lite över 4, kräftor försvinner vid 6, röding vid PH-värde strax under 6, övrig fisk försvinner vid PH-värde 5 eller lägre. Den här undervattensmiljön med sin sterila botten är redan märkt av sin egen undergång (några sekunders tyst sekvens när kameran glider fram under vattnet över den dyga botten, endast dykljuden hörs).”

I *Rapport* den 18 juli 1973 visades följande inslag om sjuka och skadade fiskar i Östersjön. Inslaget, som utgör exempel 10.9, är till stor del uppbyggt kring bilderna på de miljöskadade gäddorna. Fiskarna är drabbade av virus som ger fläcksjuka och tumörer, men virusets utbredning antas bero på den skadade vattenmiljön i Östersjön. Eva Marling intervjuade veterinär Olle Ljungberg på Veterinärmedicinska anstalten.⁵¹

Exempel 10.9 Rapport den 19 juli 1973

SEKVENS 1: INTERVJU med Olle Ljungberg vid Veterinärmedicinska anstalten. Reportern och Ljungberg sitter tillsammans utomhus bredvid varandra, hon närmast kameran. De ser på diabilder under intervjun. Klipp till bilder av sjuka och skadade gäddor i akvariet då och då. Mycket otäcka bilder med gäddor som har stora svulster på kroppen. En gädda har en tumör i en ring runt ögat. Reportern är klädd i rutig flanellskjorta. Ljungberg är klädd i ljusbrun kavaj och ljus skjorta, uppknäppt i halsen och utan slips:

Reportern (båda i bild): "På den här bilden ser man alltså en så kallad cancergädda som dom brukar heta. Är det cancer man ser?"

Ljungberg: "Det är i varje fall en elakartat växande tumör i huden på gäddor."

Reportern (håller upp en ny bild, båda i bild): "Och här på den här bilden ser man ännu tydligare hur två stora tumörer har liksom ätit sig in i gäddan, kan man äta en sån här gädda (ser upp på Ljungberg)?"

Ljungberg: "Vi avråder folk från att äta gäddor med den här sjukdomen. Vi vet inte vad den beror på."

Reportern: "Vad tror ni att den beror på?"

Ljungberg: "Vi tror att det är en smittsam faktor med. Ett virus som en väsentlig orsak till det."

Reportern: "På.., i akvariet där ni har gäddyngel (klipp till bilder av gäddor i akvariet) där har ni liksom ympat in såna här virus på gäddorna. Vad har Ni fått fram för resultat av dom försöken?"

Ljungberg (akvariet i bild): "Hittills har vi inte lyckats med ympning av rena viruspreparationer, men däremot har vi ympat hela celler och fått sjukdomen reproducerad på försöksfiskarna."

Reportern (akvariet i bild): "Och vad bevisar det?"

Ljungberg: "Att den är överförbar med hela celler. Kanske ett virus i cellerna."

Reportern (hummar instämmande): "Och det skulle tyda på att den verkligen är smittsam alltså?"

Ljungberg: "Ja."

Reportern: "Här har vi också ett (klipp till reportern och Ljungberg, rep. håller upp en bild för att titta på) exempel på att det verkligen är en elakartad tumör som har liksom ätit sig in i gäddköttet. (lägger ner bilden, tittar upp på Ljungberg) Men det finns flera andra sjukdomar som har drabbat gäddorna i Östersjön också. Vad är det för några?"

Ljungberg: "Det finns ett begrepp som vi brukar kalla fläcksjuka ... (avbryts nästan av reportern som vill säga något) till skillnad från tumörsjukdomarna."

Reportern: "Vad beror fläcksjukan på då?"

Ljungberg: "Man anser att det är en bakteriell infektion som orsak. Men numera är man väl inte helt övertygad om att det är en bakterieinfektion primärt. Det skulle kunna vara ett virus där också, som öppnar vägen för bakterieinfektionen."

Reportern (tittar på en ny diabil): "Är det olämpligt att äta såna här gäddor också?"

Ljungberg: "Vi anser att man inte skall äta dom för att dom har ofta en hög koncentration av bakterier i inre organ."

Reportern (ser på en ny bild): "Och sen finns det slutligen ett tredje sjukdomstillstånd som ni har upptäckt. Vad är det för nåt?"

Ljungberg: "Det är små förtjockningar i yttersta lagret på huden. Man ser det som en stearinliknande mindre fläck och man kan ha en del (närbild på Ljungberg) punktformiga blödningar omkring. Vi har undersökt det där elektronmikroskopiskt och hittat rikligt med virus inbyggt i förändringen. Vi vet inte vad det har för betydelse. Vad det utvecklas till kan kanske ha samband med fläcksjukan." (osv. bildvisningen pågår ytterligare en stund)

Exempel 10.10 visar också på användningen av skrämmande miljöbilder i reportagen. Inslaget är från *Rapport* den 29 september 1970 och det illustrerades med flera otäcka bilder av döda fåglar.⁵² Bilderna är mycket närgångna och visar hur fåglarna ligger tilltufsade, på rygg med näbben i vädret.

Exempel 10.10 Rapport den 29 september 1970

SEKVENS 1: INTERVJU med professor Alf Johnels, iklädd i mörk kostym, ljus skjorta samt fluga, intervjuad i kontorsmiljö (tid 2'03):

Johnels: "Vi har väl, det stora problemet, som vi vet nu, i Östersjön. Och anledningen är väl den att det främst är i vattensystemen som dom här gifterna verkar och återfinns med dom största kvantiteterna."

Reportern (snabbt, nästan avbryter): "Vilka djurslag är det då främst som är hotade, vad vet man om det idag?"

Johnels: "Havsörnen i Stockholms skärgård (klipp, närbild av död rovfågel, antagligen örnen, som ligger på rygg) är starkt hotad. Dess fortplantningsförmåga är starkt nedsatt. Vidare så har vi höga nivåer (klipp, närbild på Johnels) på dom här substanserna i sälen. Den befinner sig ju liksom i toppen på en näringspyramid. Den är ju en extrem fiskätare. Å, ehm, sen är det väl så att om, ehm (tvekar), stormsvalor och andra fåglar som har sagts är hotade till sin existens genom DDT och PCB isåfall är också, eh, sillgrisslorna (klipp, närbild av död fågel), eh, och möjligen också mellanskarven (klipp, närbild på två döda fåglar) i en viss (klipp, närbild på Johnels) farozon. Hur akut den är är väl kanske för tidigt att yttra sig om."

Reportern (ej i bild, Johnel i fokus): "Men faktum är att vissa av dom här djuren hotas med utplåning. Är det nånting som säger att människan skulle vara ett undantag i det här fallet, alltså så att PCB inte skulle bita på människan?"

Johnels (i närbild): ”Eh, det finns det väl ingenting som säger. Eh, vi får väl finna oss i att tänka oss noga för och besinna att det som vi ser i naturen kan vara tecken på nånting som, som mycket väl kan drabba oss själva.”

Under det tidiga sjuttioalet utvecklades en realism i miljöskildringarna som ibland t o m fick karaktären av ”miljöpornografi”. Miljöhoten skulle visas i bild i allt sitt elände. Ju hemskare bilder och ju allvarligare skador, desto mer angeläget var det att ta med dem i programmet. Barbro Soller såg det på följande sätt: ”TV:s styrka är bildbeviset. Så här ser det faktiskt ut alltså!”⁵³ I vissa frågor fanns dock stora svårigheter med bildmaterialet: ”Det är svårt att åskådliggöra gifter. Det blir bilder av källor och recipienter, eller ritade förlopp och animeringar.” Försurningen var t ex, enligt Soller, väldigt svår att visa i bild. De dokumentära ambitionerna tog sig då andra uttryck, t ex i en riklig användning av grafiska illustrationer. Sjuttioalet kännetecknades därför också av en mycket flitig användning av kartor, teckningar, diagram och figurer.

Forskarintervjun var central i sjuttio- och åttioalets miljöreportage, men den gjordes nu i helt andra miljöer än i sextioalets traditionella studiomiljö eller kontorsmiljö. Intervjusituationerna och miljön kring intervjun valdes nu omsorgsfullt och medvetet. Nu skulle man sitta ute i naturen på en sten i skogen eller invid en sjö. Porlande vatten eller fågelsång skulle höras i bakgrunden. Forskaren skildrades nu inte längre som den hårt arbetande professorn i laboratoriet. Nu flyttade forskaren ut i naturen där han intervjuades sittande i gröngräset eller visades i arbete med att ta prover och göra experiment. Övergången från *laborator* till *skogsmulle* innebar att den vita rocken eller kostymen/slipsen byttes ut mot stövlar och vildmarksjacka.

Trots utvecklingen på bildsidan var det dock fortfarande uppenbart att ordet dominerade över bilden. Bilderna fungerade som illustrationer, konkretioner och som dokumentära bevis, men de utgjorde ändå en bilaga till texten. Sjuttioalets reportage var orddrivna och talet (texten) stod fortfarande i centrum.

Under senare delen av sjuttioalet och början av åttioalet fick den realistiska ”miljöpornografen” ge vika för ett mer utvecklat formspråk. Bilden blev t ex viktig också för sina estetiska kvaliteter. Det var inte längre självklart att ett miljöinslag alltid skulle ackompanjeras av eländesbilder. Naturen kunde också få visas för sin skönhet. Vackra naturmiljöer, blommor och djur blev tillåtet igen – om än bara som kontrasterande bildobjekt till bilderna på smutsutsläpp, giftgegga, rökplymer och avgasmoln. Ljudet, som under sextioalet och det tidiga sjuttioalet knappast hade ägnats någon uppmärksamhet, började nu också bearbetas. Det började bli förekomma musik och annat asynkront ljud i miljöreportagen.

Exempel 10.11 består av den suggestiva inledningen på ett reportage om luf-ten i Landskrona som visades i *Rapport* den 24 juli 1978.⁵⁴ Exemplet visar hur man nu kunde arbeta med ljudet, bildkompositionen och dramaturgin.

Exempel 10.11 Rapport den 24 juli 1978

(Bilder av skrånande måsar, dramatisk stråkmusik som blir starkare. En man kommer med ett gevär och skjuter en av fåglarna allt medan stråkmusiken blir mer och mer dramatisk. När fågeln faller följs den av kameran. Klipp till bild av fabrikksskorsten som zoomas in. Mannen bär iväg med truten han skjutit. Han går fram mot kameran och lägger ner truten på marken. Musiken tystnar och reportern kommer in samtidigt som mannen går):

Reportern (i bild): "Är den här truten blyförgiftad? Och hur svåra är skadorna i så fall? Vilka inre organ är angripna? Är den lika illa därän som dom 15 döda trutar man fann här i närheten för en tid sen? Och kan det tänkas att förgiftningen har samband med industriutsläppen i stan? (klipp till industriskorsten) Dom frågorna vill Hälsovårdsnämnden i stan ha svar på så fort som möjligt. Därför skjuter man trutar." (Därefter följer ett klipp till avloppsrör med brunt vatten som forsar ut med vitt skum).

Kompositionen av text, bild och ljud blev således mer genomarbetad under åttiotalet. Att visa vackra naturbilder i samband med ett i övrigt hotfullt larmreportage var inte längre ovanligt. Exempel 10.12, som utgörs av den inledande sekvensen i ett reportage om försurningssituationen i DDR i *Rapport* från den 23 juli 1984, visar hur reportern Bo Inge Andersson använder både ljud (stämningsskapande musik) och bild för att skapa dramatiska effekter. I detta reportage kombinerar journalisten på ett suggestivt sätt stämningfulla naturbilder och musik med hotfulla bilder av skorstensrök och skadade träd.⁵⁵

Exempel 10.12 Rapport den 23 juli 1984

PÅANNONS:

Reportern: "För första gången talar man öppet om miljöproblemen i DDR. Och företrädare för DDR:s miljömyndigheter säger till Rapport att nu måste något göras. Skogen är redan skadad."

SEKVEN 1: SPEAKER:

Reportern: (skogsbilder, klosterkör sjunger i bakgrunden, stämningfulla bilder av ett kloster) "Långt inne i skogen ligger det förra klostret Porinn några mil från Polska gränsen. Världens äldsta tegelstensbyggnad i gotisk stil. En gång röjde munkarna skogen här. Än så länge är skogen frisk just här, men runt omkring i DDR faller tusentals ton svaveldioxid ner från kraftverk eldade med brunkol. (bilder av olika skorstenar med bolmande rök) Den kemiska industrin bidrar också. Skogen i DDR dör, liksom i övriga Centraleuropa (bilder av död och döende barrskog). (klosterbilder, övergång till dramatisk harpmusik) Idyllen runt Porinn är hotad. Men just här finns kanske hjälp. (professor kommer gående i skogen) Bland dom unga träden går professor Werner Flöhr. Träden ingår i DDRs försök att anpassa naturen till nutidens gifter. De skall klara kraftverkens svavel bättre än andra." (därefter följer en intervju med professor Flöhr).

Den generella slutsatsen beträffande den audiovisuella designen under åttiotalet är dock, trots utvecklingen på bildsidan, att de grundläggande visuella komponenterna fortfarande utgjordes av filmbilder av illustrerande eller konkretiserande karaktär. Dessa kommenterades av en speaker och varvades med intervju-sekvenser med forskare eller experter. Åttiotalsreportagen var därmed, liksom på sjuttioalet, oftast orddrivna. De var uppbyggda kring ett textmanus som överförde den väsentliga informationen, medan bilderna främst utgjorde ett komplement.⁵⁶

10.2.5 Tematisk design: konflikttemat i fokus

Liksom på sextioalet dominerade makroperspektivet på samhället i sjuttio- och åttiotalets miljöbevakning och man koncentrerade sig på att använda auktoritativa experter, särskilt forskare och myndighetsexperter, för att beskriva och konfirmera sakförhållanden. Vanliga människor började dock förekomma också i andra roller än som opinionsrepresentanter i ”enkäter på stan”. Journalisten kunde nu lyfta fram de enskilda människornas erfarenheter och kompetens och ställa dem mot experternas. Detta var ett utmärkande drag främst i miljöreportagen från den första delen av sjuttioalet.

Berättandet upphöll sig också främst på det objektiva verklighetsplanet (fakta och argument), men skildrade nu – till skillnad från sextioalet – oftast abstrakta händelser, t ex ”politiska utspel” och ”miljöalarm”. Faktauppgifter, rationella argument och informationstäthet präglade beskrivningen och känslomässiga, moraliska eller estetiska aspekter på miljöproblemen blev därmed sällan synliggjorda. Vardagsverkligheten för enskilda människor utgjorde sällan reportagens utgångspunkt. I detta avseende uppvisade den tematiska designen under sjuttioalet första år dock vissa särdrag. Då kunde också verklighetens subjektiva dimensioner och ett mikroperspektiv på samhället få komma till uttryck i miljöreportagen. När den subjektiva dimensionen eller mikrovärlden aktualiserades var det oftast människans allmänna hjälplöshet, oro och skräck inför miljöproblemen reportaget vinklades på. Känslor, oro, ilska började tas på allvar och kunde skildras utförligt. Ett exempel på hur mikrovärlden och den subjektiva verkligheten kunde bejakas i journalistiken finns i exempel 10.13, som består av ett inslag i *Rapport* från den 12 september 1974. Reportaget handlade om Rönnskärsverkens utsläpp och reporter var Anders Öhlund (tid 5'09).

Exempel 10.13 Rapport den 12 september 1974

SEKVENS 1: SPEAKER (tid 0'45):

Reportern: (bilder av verken) ”Rönnskärsverken byggdes på 30-talet för att ta hand om den nyupptäckta kopparmalmen i skelleftefältet. Och ända sen dess

har verkens skorstenar spytt ut sitt avfall (zoom mot skorstenarna). Arsenik, bly, kadmium och kvicksilver, samt andra tungmetaller (för varje som nämns zoomas närmare skorstenarna) har spårats långt från verket. Arsenikhalten i Bottenviken är enligt (fabriksbilder) undersökningar 4 ggr så hög som normalt och i fråga om kadmium har utsläppen spårats ända nere vid Östersjön. Boliden har visserligen kraftigt byggt ut sina reningsanläggningar och den största delen av utsläppen återanvänds och renas idag. Men inte tillräckligt menar många av dom som bor runt Rönnskårsverken.”

SEKVEN 2: INTERVJUER. Enkät med boende (tid 0'50):

Kvinna (utanför affär): ”Ja, det tyckte jag var hemskt när man hörde vilka mängder det är. Att det är ju inte underligt att om vattnet är dåligt här ute. Vi har ju ... det är ju, vattnet runt ikring, vi har ju inga badstränder eller nånting här. Det är ju så vansinnigt orent.”

Reportern (ej i bild): ”Du badar inte här?”

Kvinnan: ”Nej, det har jag aldrig gjort.”

Man (utanför affär): ”Det är ju just det att det skall hända något konkret. Och det finns ju verkligen förutsättningar, dom har ju gått med enorma vinster nu Boliden AB, så nog finns det pengar att ta därifrån.” (klipp till ytterligare en intervju)

Reportern: ”Du är inte rädd att bo här?”

Mannen: ”Det är jag inte, det måste jag säga. Absolut inte. Men det är klart att om det fortsätter den här miljöförstörelsen så ser man ju vad som händer exempelvis med Näsudden. Skogen där ute dör, det tycker jag är oroande.”

SEKVEN 3: SPEAKER (tid 0'18):

Reportern: (bilder av döda, skadade träd) ”Men det är inte bara den döda skogen i närheten av Rönnskårsverken som märks. Den stickande svavellukten gör sig ofta påmind. Och gaskatastrofen på 40-talet då ett par hundra arbetare skadades är något som man aldrig glömmer i dom här trakterna. Här är en av offren för den tidens arbetsmiljö.”

SEKVEN 4: INTERVJU med Bror Sundström, blyförgiftad. Sitter i stol, hemmiljö inomhus (tid 0'52):

Reportern: (ej i bild): ”När fick du den här sjukdomen?”

Sundström: (talar sluddrigt): ”1950 i mars.”

Reportern: (ej i bild): ”Hur yttrar den sig?”

Sundström: (stakar sig och försöker tala, säger något om benen)

Reportern: ”I benen i första hand?”

Sundström: ”Ja.”

Reportern: ”Och sen kanske också i halsen?”

Sundström (sluddrar): ”Jag talar dåligt.”

Reportern: ”Vad berodde sjukdomen på?”

Sundström: (sluddrar): ”Ja, mest gas och damm.”

Reportern: ”Från fabriken?”

Sundström: ”Ja.”

Reportern: ”Hur länge hade du jobbat där innan du fick sjukdomen?”

Sundström: ”Började på verket 42.”

Reportern: ”42, så du hann jobba 8 år.”

SEKVEN 5: SPEAKER (tid 0'28):

Reportern: (fabriksbilder med människor) ”Ja Bror Sundström är alltså en av offren från förr. Idag hittar man inga påtagliga skador hos människorna, men det finns andra saker att oroa sig för i omgivningens miljö. I Skelleftebukten är fiskarten vitmålan, en viktig fiskföda, helt utdöd. Och Länsstyrelsen i Västerbotten har lagt fram en rapport om kvicksilverhalten i fisk i 10 sjöar runt Skellefteå. I fem av sjöarna är kvicksilverhalten över det tillåtna för människoföda.”

SEKVEN 6: INTERVJU med professor Magnus Piscator. Iklädd kavaj, skjorta och slips. Intervjuad utomhus mot bakgrund av träd (tid 0'47):

Reportern (ej i bild): ”Finns det någon risk för befolkningen som bor här?”

Piscator (tänker länge): ”På mycket lång sikt om man inte gör någonting så skulle jag väl säga att det skulle kunna finnas, speciellt kanske beträffande kadmium. Kanske även i viss mån beträffande bly, men (tänker) det fordras ju väldigt mycket och dessutom så är det så att i ett sånt här område så tar man ju föda från många olika områden i landet och även från utlandet. Dom stora och svåra katastrofer som har inträffat i utlandet, t ex i Japan, har ju ofta berott på att man just har haft en lokal konsumtion av egen föda, t ex ris eller annat som man har odlat i närheten av fabrikena.”

SEKVEN 7: SPEAKER (tid 0'32):

Reportern: (fabriksbilder, interiör) ”Naturvårdsverket kräver nu en kraftig minskning av utsläppen och man vill bara ge företaget tillstånd för verksamhet för 5 år framåt. Sen vill verket att det skall bli en ny prövning av tillståndet för Rönnskärsverken. Då kan man se hur reningsåtgärderna verkat. Företagets inställning till Naturvårdsverkets krav är helt klart. Man är beredd att investera 100-tals miljoner kronor både på miljö- och produktionsförbättringar. Men man kan inte gå med på att tillståndet för driften skall omprövas igen om fem år som Naturvårdsverket vill.”

SEKVEN 8: INTERVJU med direktör Sigvard Ando. Intervjuad utomhus, iklädd kavaj, slips, skjorta (tid 0'32):

Ando (närbild): ”Ja, det är helt meningslöst för vi hinner ju inte ens genomföra den första etappen av investeringarna inom denna femårsperiod. Så att vi måste ha en klar utsago från myndigheterna om att vi i princip långsiktigt får fortsätta vår verksamhet. Annars kan vi ju inte gå vidare, utveckla oss.”

Reportern (ej i bild): ”Och får Ni inte den garantin då kan man tänka sig en avvecklingsplan?”

Ando: ”Ja, det är ju den logiska följden utav att får man inte tillstånd för en långsiktig verksamhet så måste man ju som alternativ fundera på vad gör vi då, och det blir en sorts långsiktig avvecklingsplan man istället får gå in för då.”

Konfliktperspektivet på samhället samt det kritiska förhållningssättet till myndigheter och politiker var ett annat utmärkande drag för journalistiken under denna period. Kritik mot myndigheter, experter och politiker var ett återkommande tema i miljöreportagen. Konflikterna beskrevs då ofta som den ”lille mannens” kamp mot överheten. Exempel 10.14, som är ett reportage om Vin-

delävsdebatten från *Rapport* den 18 februari 1970, visar hur konflikter kunde strukturera ett helt reportage. Gunnar Palin, Jens Fischer och Bo Westlund var reportrar i reportaget.

Exempel 10.14 Rapport den 18 februari 1970

PÅANNONS:

Studioreportern: ”Det är snart dags för regeringen att fatta beslut om man skall bygga ut Vindelälven, eller om älven skall skonas. Enligt vad Rapport erfar så överväger man en helt ny lösning.”

SEKVENS 1: SPEAKER (tid 1'25):

Reportern: (bilder ifrån ett snöigt Vindelån, skylt med ortsnamnet inleder, forsande vatten) ”Den omstridda Vindelälven ligger idag frusen och snötäckt utom här i stationssamhället Vindelån, där den vid forsarna ringlar sig ned genom det vintriga landskapet. I bygden går debattens vågor höga – för eller emot utbyggnaden. Motståndarna till en utbyggnad pekar på hur den angränsande Umeälven – några mil längre ner – har blivit förstörd genom utbyggnaden. (klipp till bilder från Umeälven, uttorkad flodfåra, en rännil som rinner svagt i mitten) Strax nedanför Stornorrfors kraftverk visar Umeälven sin fula baksida. Stenarna i älvfåran ligger, som syns här på filmen, nakna och döljs inte ens av snötäcket. Det är så här det kommer att se ut vid de kraftverk som planeras längs Vindelälven, säger motståndarna till en utbyggnad. Ja, men stora partier kommer att vara orörda menar utbyggarna – och vackra spgeldammar blir det också vid kraftverken. Men det viktigaste av allt – en utbyggnad skulle ge sysselsättning åt många och sätta fart på bygden. (här har lite av speakertexten fallit bort) ... Vindelälven, ett beslut som motses med stor spänning av alla i det ... (bort igen). Enligt vad Rapport erfar försöker regeringen i elfte timmen finna en lösning som kan rädda Vindelälven men också ge jobb åt de ca 600 vattenverksbyggare som 1972 står utan arbete om Vindelälven inte byggs ut. (stillbild Sverigekarta) Vad regeringen siktar på är en utbyggnad av Porjus kraftstation och en överledning från Kaitumsjöarna Vatisjan i Stora Lule älv. Frågan är nu bara om dessa projekt kan ge jobb lika länge och åt lika många arbetare som en utbyggnad av Vindelälven skulle ge. (live) Ett beslut i endera riktningen måste föregås av en ny diskussion inom den socialdemokratiska riksdagsgruppen. 146 riksdagsmän rådde regeringen att bygga ut Vindelälven – 37 avrådde. Den främsta motståndaren till en utbyggnad var Nancy Eriksson och fackföreningsmannen Yngve Persson (stillbild norrlandskarta). Regeringen var då – liksom nu – splittrad i frågan. I det läget beslöt man utreda alla de fyra orörda norrlandsälvarnas öde – alltså Pite, Kalix och Torne älvar. Nu ligger remissvaren på bordet och regeringen måste ta ställning.”

SEKVENS 2: INTERVJU med Birgit Thurén, Åmsele. Intervju utomhus, kameran fokuserar först en skylt där det står Bygg ut älven. Kvinnan kommer gående med en spark upp mot kameran och reportern. Båda i bild (tid 0'54):

Reportern: ”Ja, Ni bor här vid älven?”

Kvinnan: ”Ja, det gör jag, barnfödd.”

Reportern: "Är Ni barnfödd här också?"

Kvinnan: "Jajamen."

Reportern (kameran fokuserar kvinnan i närbild, reportern syns i kanten): "Vill Ni bygga ut älven?"

Kvinnan (avbryter och svarar med eftertryck): "Ja, det vill jag."

Reportern: "Och varför då?"

Kvinnan: "Ja, vi anser att det kommer att gynna ortens befolkning på ett stort ... på ett större sätt än annan investering skulle göra. För dom små bygderna får ingenting av det alls."

Reportern (snabbt, avbryter nästan): "Menar Ni att det blir mera arbete för folk som bor här i området då?"

Kvinnan (avbryter): "Det skulle ... det får vi faktiskt för det blir ju mera folk, det såg vi när vi byggde flygfältet vilken rush det blev i en by som denna."

Reportern: "Men blir inte älven ful, förstörd?"

Kvinnan: "Det tycker jag väl inte, delar av den, men det finns väl fördelar också. Åker man upp efter Umevägen så ser man, eller Blå vägen heter det ju." (verkar stanna upp i sitt argument och invänta reportern)

Reportern: "Tycker Ni att det är viktigare det här med sysselsättningen än naturvårdsintressena?" (blir avbruten)

Kvinnan (avbryter): "Ja, vi lågavlönade får lov att tänka på det. Vi har ingen annan utväg."

SEKVEN 3: INTERVJU med anonym gubbe. Gubben, i pälsfodrad mössa, intervjuad utomhus intill väg (tid 0'19):

Gubben: "Bygger dom ut den måste man ju flytta här ifrån."

Reportern: "Jaha, bor Ni så nära älven så Ni ..."

Gubben (avbryter): "Ja, sex sju meter."

Reportern: "Hur långt?"

Gubben: "Sex sju meter bara."

Reportern: "Sex sju meter från älven?"

Gubben: "Jaa."

Reportern: "Men blir det, får Ni inte ersättning för det då?"

Gubben (fnysert): "Åhå, ersättning, vad får man för ersättning?"

Reportern: "Har Ni inte blivit lovade det då?"

Gubben: "Nä, jag har aldrig tala med dom."

SEKVEN 4: INTERVJU med Helmer Nilsson, kommunfullmäktiges ordförande, utanför hus, träd i bakgrunden. Nilsson iklädd hatt, ljus skjorta samt slips och rock med pälskrage (tid 0'21):

Reportern (ej i bild): "Vad beror det på att ungdomarna här uppe tycks gå emot utbyggnad?"

Nilsson (närbild, låter mycket myndig och överlägsen): "Jag tror inte att ungdomarna går så mycket mot det. Dom här propagandahistorierna och röstningarna som har varit på läroverk och skolor, det har skett på initiativ utav lärarna som har en bestämd uppfattning om att det inte skall byggas ut."

SEKVEN 5: INTERVJU med ämnesvalslärare Björn Persson och hans elever. Läraren står omgiven av sina elever, iklädd hatt, rock, slips och skjorta (tid 1'16):

Persson (närbild, eleverna syns i bakgrunden): "Nej, det förekommer ju ingen agitation i skolan, utan eleverna har väl tagit del av massmedias meddelanden om Vindelälven och så."

Reportern (ej i bild): "Jag ställer frågan därför att det är så många ungdomar här som är emot en utbyggnad, och en del menar att det är påverkan utav lärarna."

Persson (närbild): "Det är väl en felaktig uppfattning, eleverna har väl bildat sin uppfattning på eget sätt genom att ta del av debatten (klipp, *Persson* fortfarande i närbild)."

Reportern (kameran glider över till eleverna): "Får jag fråga er, er lärare här, har han påverkat er i Vindelälvsfrågan?"

Eleverna (unison): "Nää."

Reportern (ej i bild): "Inte det. Är det någon av er som är för en utbyggnad av Vindelälven, som vill bygga ut älven?"

Elev (en röst långt bak svarar): "Jag" (de andra eleverna skrattar då högt).

Reportern: "En. Kom då."

(eleven, en pojke, som svarat 'jag' hämtas och ställs i centrum framför gruppen när han får svara).

Reportern: "Varför vill du bygga ut älven?"

Elev (elev med lång lugg, tröja, liten halsduk i halsen, jacka): "Ja, för att det skall bli, arbetskraften skall få något att göra."

Reportern (försöker få honom att fortsätta): "Jaa? Vilken arbetskraft tänker du på då, tänker du på dom som bor här eller dom som, vattenbyggarna som kommer hit ... (avbryts)."

Elev (i närbild): "Dom som bor här naturligtvis."

Reportern (ej i bild): "Jaa, är det många som får sysselsättning tror du?"

Elev: "Ja, en hel del antagligen." (reportern hummar instämmande)

Elev: (klipp till närbild på ny elev, antagligen pojke, med glasögon och tröja. Eleven, i närbild): "Förresten, det blir ju inga av vi som bor här omkring som får jobb, det blir ju bara Vattenfallare."

Reportern (ej i bild): "Så du är emot en utbyggnad?"

Elev: "Ja."

Reportern (klipp till ny elev, flicka med långt hår. *Reportern*, syns lite i bild bakifrån): "Ja, vad vill du då?"

Elev (försiktigt): "Nej, jag tycker inte dom skall bygga ut den."

Reportern (avbryter nästan): "Du vill inte bygga ut?"

Elev (skakar på huvudet): "Nää."

(en annan flicka som står bredvid tillägger): "Dom förstör ju allting."

Reportern: "Förstör dom allting?"

Elev: "Joo."

SEKVENS 6: INTERVJU med landshövding Karl G Samuelsson i neutral kontorsmiljö (tid 1'32):

Reportern (ej i bild, fokus på Samuelsson, närbild, mörk kavaj och slips, ljus skjorta, glasögon): "Landshövding Karl Samuelsson, Ni har ju mycket aktivt gått in för en utbyggnad av Vindelälven. Har Ni under dom här åren inte lyckats finna något alternativ till en utbyggnad?"

Samuelsson (skrattar något och tittar ner, verkar läsa): "Jag skulle vilja säga att vi med ljus och lykta har letat efter alternativ till en utbyggnad, men vi har faktiskt inte hittat något som vi tycker är produktivt och sysselsättningskapsande."

Reportern (ej i bild, nästan avbryter): "Är detta en kortsiktig lösning utav problemen utefter Vindelälven?"

Samuelsson (närbild): "Alltså inom länet har vi ett mycket, mycket stort antal äldre arbetslösa, och vi anser att många av dom skulle få sysselsättning i produktiv verksamhet om det blev en utbyggnad. Här är det fråga om mycket jorddammar, det ger transportarbete, det är mycket röjningsarbete och sånt, och även om en del vattenfallare självfallet kommer med så tror jag att det skulle ha stor betydelse för sysselsättningen i länets inland."

Reportern (ej i bild): "Under en tioårsperiod ..."

Samuelsson (närbild): "10 15 år ungefär, ja."

Reportern: "Men vad händer sedan med bygden?"

Samuelsson (närbild): "Självfallet får vi räkna med en viss avfolkning av länets inland, det gör vi ju, och jag vill understryka att det är förutsättningen för att man skall kunna bygga upp livskraftiga regioner i kustbandet och det är alla överens om att det är nödvändigt." (klipp, fortsatt intervju, *Samuelsson* i närbild)

Reportern (ej i bild): "Har det gått politik i den här frågan?"

Samuelsson: "Rikspolitik tycker jag det har gått i den, inom länet däremot är meningarna delade och det skär igenom partierna. (tittar ner och verkar läsa inantill) Inom planeringsrådet vid den senaste diskussionen och senaste voteringen så var det sex ledamöter av planeringsrådet för en utbyggnad och bara två emot. En la ner sin röst."

Reportern (ej i bild): "Har Ni som landshövding försökt påverka kommunal-männen uti, utefter Vindelälven?"

Samuelsson (snabbt och med oerhört eftertryck): "Nä, det har jag sannerligen inte gjort."

SEKVEN 7: INTERVJU med Ivan Lundberg i Aktionskommittén, äldre, man, intervjuad utanför ett hus, träd i bakgrunden, iklädd pälsmössa, tröja och jacka (tid 0'21):

Lundberg (närbild): "Vi tycker att det är orättvist att man ska, att man ska offra en älv för att klara en sysselsättning ..." (blir avbruten)

Reportern (ej i bild, inflikar): " ... för 600 ..."

Lundberg (i närbild): " ... för 600 vattenfallare. Det är klart att dom skall (tittar bort) också sysselsättas, men vi tycker att i dagens Sverige, i världens rikaste land, ska man hitta andra sysselsättningar för utbildad personal utan att behöva offra en naturtillgång."

SEKVEN 8: INTERVJU (fortsättning) med Helmer Nilsson, kommunfullmäktiges ordf. (tid 0'07):

Reportern (ej i bild): "Tycker Ni inte att Vindelälven är en vacker älv?"

Nilsson (närbild): "Visst är den det, men man kan inte leva på den (skrattar lite)."

Huvudkonfliktlinjen i reportaget går mellan miljöintressena (och deras företrädare) och sysselsättningskraven (och deras representanter). Andra konfliktlinjer utgörs av "gräsrotterna/folket" (representerade av lärare och elever) mot "politikerna" (representerade av kommunfullmäktiges ordförande och landshövdingen), riksintressen mot lokalintressen ("det blir jobb till vattenrallare och inga lokala jobb"), myndigheterna mot folket ("ersättning, vad får man för ersättning?") samt samhällsklass mot samhällsklass ("vi lågavlönade måste tänka på sysselsättningen").

Det förekom också en ökad kritisk hållning från journalisternas sida gentemot vissa experter (särskilt myndighetsexperterna), samtidigt som det fortfarande var experter och forskare som utgjorde journalisternas centrala informationskällor. Exempel 10.15, som handlar om skogsbesprutning och är från *Rapport* den 1 september 1970, visar sjuttiotalsjournalistikens förhållningssätt till olika kategorier av nyhetskällor. I exemplet är det myndigheterna som ifrågasätts och framställs som okänsliga och kallsinniga, samtidigt som erfarenhetsexperternas och vanliga människors kunskap och kompetens ges en framlyft position.⁵⁷ Inslaget är långt men publiceras ändå i sin helhet eftersom det utgör ett så klart exempel på det tidiga sjuttioalets miljöjournalistik i så många avseenden: den tydliga och nästan raljanta myndighetskritiken, erfarenhetsexperternas framlyfta position, det spänningsfyllda förhållandet mellan nyhetsmedierna och beslutsfattarna, det explicita konfliktperspektivet på förhållandet mellan folket och myndigheterna (se t ex krigsmetaforerna när människorna i inslaget talar om att "kriga med Domänverket") samt mellan ekonomi och ekologi (man talar om oöverskådliga skador på vår natur på grund av kortsiktiga ekonomiska intressen och det finns också en tydlig anspelning på Rachel Carsons skräckscenariö i *Tyst vår*). Reportaget visar emellertid framför allt hur beroende journalisterna trots allt var av den vetenskapliga expertisen. Det är docent Göran Löfroth från Stockholms universitet som får fälla det slutgiltiga avgörandet i den presenterade konflikten.

Exempel 10.15 Rapport den 1 september 1970

SEKVENS 1: SPEAKER (tid 0'57):

Reportern: "Det här har varit en norrländsk björkskog i trakten av Arjeplog. (flygbilder över besprutad skog, skogen är försvunnen, endast några kala stammar står upp, det besprutade området tycks i flygperspektivet gigantiskt) Den har dödad med hormongift. Meningen är att driva rationellt skogsbruk. Att den kommersiellt värdefullare barrskogen skall ges plats. Giftet som används kallas 245T eller 24D. Första året efter besprutning gulnar bladen, andra sommaren står träden som skelett. Ortsbefolkningen oroas. Man talar om blinda älgar och renar som irrar omkring i besprutade områden. Man menar att skogsfågeln blir steril. Att röding och öring, som lever av lövmask och an-

dra insekter från björkskogen försvinner. Man menar att överskådliga skador görs på vår natur på grund av kortsiktiga ekonomiska intressen.”

SEKVEN 2: INTERVJU med renägare Kalle Fjällman, skog i bakgrunden, intervjuad utomhus, iklädd tröja, tydlig norrländsk dialekt (tid 0’31):

Reportern (ej i bild, närbild på Fjällman): ”Kommer ni att göra någonting åt den här besprutningen nu, kommer ni att gå ihop i bygden här och protestera?”

Fjällman (i närbild): ”Ja, (avbryter nästan reportern) jag har aldrig velat figurera i nån tidningar eller i pressen på något sammanhang och allra minst i TV, men vi har öppnat den här striden nu å jag kommer inte å tystna nu förrän flygbesprutningen eller giftbesprutningen har upphört eller Nancy Eriksson å naturvården, våra naturvårdande myndigheter är besprutade med samma gift.”

SEKVEN 3: INTERVJU med hemmansägare Hjalmar Vallström. Intervjun är filmad med reportern och Vallström sittande bredvid varandra på en sten framför en vacker sjö. Båda visas i helfigur tillsammans. Reportern iklädd kavaj, polotröja under, lediga skor. Vallström är klädd i kavaj och skjorta, ingen slips, sandaler (tid 0’39):

Reportern: ”Hur tänker ni er sköta jaktvården i fortsättningen då?”

Vallström: ”Ja, vi måste försöka att få all besprutning att upphöra. Å det blir ju å kriga med Domänverket. Ha vi..(stakar sig). I å med att dom inte kan skaffa fram klara bevis att det inte påverkar de allra minsta fåglarna, så måste dom ju sluta med det för att det är ju deras skyldighet att lämna bevis. De e ju inte vi som ska bevisa att det är farligt utan det är ju dom.” (klipp i filmen, intervjun fortsätter)

Reportern: ”Betyder det att ni inte har någon annan jaktvård nu än försöka få stopp på besprutningen, är det den jaktvård ni koncentrerar er på här oppe?”

Vallström: ”Det måste.., det är ju det enda vi kan göra nu. Det lönar sig inte med någon annan som helst jaktvård.”

SEKVEN 4: INTERVJU med renägare Per Henrik Lang. Lang intervjuad i neutral hemmiljö (tid 0’42):

Lang (närbild): ”Det kan man väl klart se av de erfarenheter vi har haft av besprutningar att en viss typ av blindhet framkommer då man har en samlad hjord på ett område som är besprutat. (klipp till reportern som visas i bild några sekunder medan i.p. fortsätter tala). I regel så tog det ett öga på dom största djuren, antagligen på de mesta av dom. (i.p åter i närbild) Och året efter alla fall på såna djur vi kände igen såg vi att ett öga hade torkat bort och vi befarar väl att en stor del som var helt blinda gick åt i alla fall.”

Reportern (ej i bild): ”Och dom renarna hade sprutats, det vet man?”

Lang (i närbild): ”Det var på besprutat område vi var då.”

SEKVEN 5: SPEAKER. Kommentrar av reportern till bilder av en man som manuellt sprutar gift runt granplantorna på ett hygge. Mannen saknar skyddsutrustning (tid 0’22):

Reportern: ”Vet vi tillräckligt om vad som händer när vi sprider gift över skogen? Det går att spruta mera försiktigt från marken. Men idag sprids giftet över stora områden med flyg. Det är samma typ av gift som används i Vietnam. Där talas om genetiska skador, giftbildningar hos barn, men i Sverige, säger Domänverket, har vi svagare gifthalter.”

SEKVEN 6: INTERVJU fortsättning, med renägare Kalle Fjällman, intervjuad utomhus framför ett hus som skymtar i bakgrunden. Iklädd tjock olle och rutig skjorta under. I.p talar tydlig norrländsk dialekt (tid 0'41):

Reportern (ej i bild, fokus och närbild på i.p.): "Hur går det med bärplockningen, det finns ju mycket hjortron här uppe?"

Fjällman: "Ja, de är klart att i området som besprutas är det en mycket allvarlig sak. För här finns väl ingen som plockar på de områdena för å äta hjortron själv. Men jag vet att det finns nog mindre nogräknade personer som plockar hjortron och säljer dom till andra förbrukare som får äta upp det där giftet utan å veta om ett. Så jag anser det vara en mycket allvarlig fråga."

Reportern (ej i bild): "Vart går det här, går det ner till städerna dom här hjortronen?"

Fjällman (närbild): "Ja, (skrattar lite, knappast generat, snarare roat) det är väl alldeles klart. Åh, ja må ju säja det att jag hoppas att Domänstyrelsen får köpa å äta av di hjortronen."

SEKVEN 7: INTERVJU med jägare Hans Norberg. Otydlig intervjusituation, förmodligen inomhus, tydlig norrländsk dialekt (tid 0'22):

Norberg: "Det var en, en (stakar sig) turist här som for in inom området och, och plocka lite hjortron för å smaka på de, hon visste att det var besprutat där, men utan av ren nyfikenhet skulle hon smaka på hjortronen, å efter en liten stund så börja hon å svälla i mun, tungan svall opp på henne, så hon smaka inte nå många bär."

SEKVEN 8: INTERVJU. Fortsatt intervju med hemmansägare Kalle Fjällman. Fjällman intervjuad framför huset, närbild, iklädd tjock tröja, utomhus (tid 0'36):

Fjällman: "Fåglarna är borta. Om jag skulle, skulle börja med där hur vi upplevde våren, för tjugofem trettio år sedan, å långt, alltså så länge sedan jag börjar minnas, så var den nånting å se fram emot, för den delen att det var ju roligt när det var fågelsång å tjäderspel å orrspel, orrskockar (betonas) i hundratal. Å nu, den där efterlängtnade våren, sånt behöver man aldrig höra, här är dött (betonas)."

SEKVEN 9: INTERVJU. Fortsatt uttalande av jägare Hans Norberg. Norberg intervjuad i hemmiljö, närbild, eftertänksam, verkar tänka efter noga när han svarar (tid 0'21):

Norberg: "Ja, det första som slog mig när jag kom ut i skogen i somras det var att det var alldeles tyst, det fanns inget liv i skogen, alla fåglarna var borta, och det enda jag såg utav flyttfåglarna så var det två trastar."

SEKVEN 10: INTERVJU. Fortsatt intervju med hemmansägare Hjalmar Vallström. Reportern och Vallström filmade på en sten framför sjön (tid 0'43): *Reportern* (sittande på stenen, båda visas i helfigur): "Alla dom här rapporterna om döda fåglar och minskat djurliv i skogarna, vad säger ni inom jaktvårds-kretsen om det? (fortsätter när i.p. inte svarar omedelbart) Är det så, har ni märkt det också?"

Vallström: "Ja, vi är verkligen bekymrade för att det har visat sig nu på sista åren det är att tjäderhönorna, dom är ensamma dom har inga kullar och har dom nån då är det någon enstaka unge dom har med sig. Men däremot om vi

kommer längre upp åt fjälltrakterna (Vallström zoomas in till närbild) då finns det ju betydligt gott om fågel. Men då inom besprutningsområdena där är, där finns det nästan ingenting och dom som finns dom är ensamma, och det måste ha några orsaker.”

SEKVEN 11: INTERVJU. Reportern frågar samtliga intervjupersoner om de har fått någon information om besprutningen (tid 0'17):

Reportern (i.p. och reportern i bild, sittande på trappan till ett hus): ”Har ni fått nån upplysning innan man har satt igång att spruta (i.p. försöker bryta in och svara), har dom talat om för er vad det är dom håller på med?”

Hemmansägare Allan Lundqvist (på trappan bredvid reportern): ”Nej, aldrig.” (klipp till *Fjällman* som svarar) ”Det har aldrig skett.” (klipp till *Norberg*, *Norberg* svarar) ”Nej, det har väl inte från Domänverkets sida skett nån kontakt.” (klipp till *Lang*) ”Nej det har dom aldrig gjort, inte ifrån kronans sida.”

SEKVEN 12: INTERVJU med jägmästare Börje Häggström, Domänverket, intervjuad i neutral kontorsmiljö, iklädd kostym och slips. Häggström i fokus hela intervjun, reportern ej synlig i bild (tid 1'16):

Reportern (ej i bild): ”Om människor i trakten upplever det här som obehagligt, med rätt eller inte, vad gör man för att underrätta dom innan besprutning sker? Har ni tagit kontakt med orsbsbefolkningen?”

Häggström (närbild): ”Ja, det är ju normalt så att såna här operationer det känner ju orsbsbefolkningen till mycket väl. För att, så att det är ju ingen hemlighet.”

Reportern (ej i bild, snabb fråga, nästan avbryter): ”Men Ni tycker inte att man skall ut och tala med dom före i alla fall?”

Häggström (fortfarande i närbild): ”Ja, (tvekar och ler lite), det är svårt att säga vilka man skulle tala med, i ett ... i en glest befolkad bygd.”

Reportern (ej i bild): ”Orsbsbefolkningens oro gäller deras hjortronmarker, deras fiskevatten, och deras jakt bland annat, och samerna talar om blinda renar däruppe. Det är deras personliga erfarenheter.”

Häggström (nästan extrem närbild): ”Ja, (tvekar och tittar ner) efter de skräckskildringar som har förekommit i nyhetsmedia så förstår man ju att befolkningen är oroad, men vi har inga indikationer som, eh (tvekar) tyder på att det skulle vara någon fara med dom här preparaten.”

Reportern (snabbt, nästan avbryter): ”Men deras egna iakttagelser av deras egna renar till exempel, är det något som Ni avfärdar som upphausat av nyhetsmedia?”

Häggström (närbild, nickar): ”Ja, det förefaller så.”

SEKVEN 13: INTERVJU med docent Göran Löfroth, Stockholms universitet, intervjuad i neutral inomhusmiljö, iklädd rutig skjorta utan slips (tid 1'02):

Reportern (ej i bild): ”Dom här rapporterna från folk i Norrland som är bekymrade över besprutningen och den oro dom visar, är det en relevant oro? Är det farligt det här?”

Löfroth (närbild): ”Det är väl svårt att säga med den kunskap man har idag. Det slår mig när jag tittade på dom här intervjuerna att dom effekter som befolkningen där talar om till största delen ser ut att vara akuta effekter på djur

i områden som har besprutats nyligen, t ex talet om att älgar och renar har blivit blinda eller delvis blinda, det kanske är, det är rätt så troligt att det kan ha orsakats av dom här preparaten i enstaka fall. Det finns rapporter från Sovjet om sådana effekter. (klipp, Löfroth fortsätter) Det har kommit fram misstankar under dom senaste åren om biprodukter i dom här preparaten. (klipp, Löfroth fortsätter) Åtminstone ett utav dom här ämnena känner man till att det är fosterskadande på däggdjur i mycket, mycket små mängder.”

Tendensen att alltid uppmärksamma konflikter och att vilja komma med dramatiska och alarmerande avslöjanden kan också avläsas i förändringar av uttrycks-sättet: under sextioalet ”upptäcktes” t ex gifter och andra farliga substanser, men under sjuttioalet ”avslöjades” de. I Exempel 10.16, som är ett reportage av Bo G Erikson om PCB från den 9 september 1970, uttrycker reportern sig så här i påannonseren:

Exempel 10.16 Rapport den 9 september 1970

”Och där lämnar vi dagens dominerande utrikeshändelse och övergår till ett forskarmöte som behandlat ett allvarligt giftproblem här i Stockholm. Till-sammans med kvicksilver och DDT håller det nya miljögiftet PCB, som *avslö-jades* för fyra år sedan, på att förgifta flera djurarter i Östersjön, bl a visar fiskgjusen höga gifthalter. PCB är samlingsnamnet för en rad kemiska föreningar, som används främst inom färgindustrin och den elektriska industrin – enbart i Sverige används en halv miljon kilo årligen. PCB-giftet lagras i krop-pen, och nyligen inträffade ett PCB-dödsfall i Finland, *avslöjades* det idag vid ett forskarmöte i Stockholm.”

Ytterligare ett exempel finns i påannonseren i ett inslag av Barbro Soller om äm-net EDC i *Aktuellt* från den 20 april 1978. Detta utgör Exempel 10.17.

Exempel 10.17 Aktuellt den 20 april 1978

”Det är inte bara blyet i bensinen som är en hälsorisk. Dom tillsatsämnen som används för att ta bort blyavlagringarna kan framkalla cancer. Det hävdar forskare på Wallenberglaboratoriet i Stockholm. Och deras rön har i dagarna bekräftats vid djurförsök i USA. Dom ämnen det gäller är etylendiklorid och etylendibromid eller EDC och EDB som dom också kallas. Men det var EDC som *avslöjades* först.”

10.3 Miljödiskursen

Avsnitt 10.3 beskriver miljödiskursens karaktär och utveckling i *TV-nytt/Aktu-ellt* och *Rapport* under perioden 1970-1991. Först analyseras prioriteringen av

miljöfrågorna i nyhetssändningarna. Därefter beskrivs dagordningen för miljödebatten i *Rapport*. Denna analys presenteras årsvis men avslutas med en sammanfattande analys av dagordningen under perioden 1970-1991 som helhet. Analysen av miljödebattens ämnesinriktning avslutas med en jämförelse mellan dagordningen i *Rapport* och *TV-nytt/Aktuellt* under perioden. Nästa steg i analysen av miljödiskursen består i att beskriva den geografiska orienteringen, miljöbovarna och problembeskrivarna i miljöbevakningen under perioden. Till sist granskas miljödiskursen i miljöreportagen vad gäller problembeskrivning, värdeorientering och handlingsorientering.

10.3.1 Prioriteringen: miljödebattens vågor

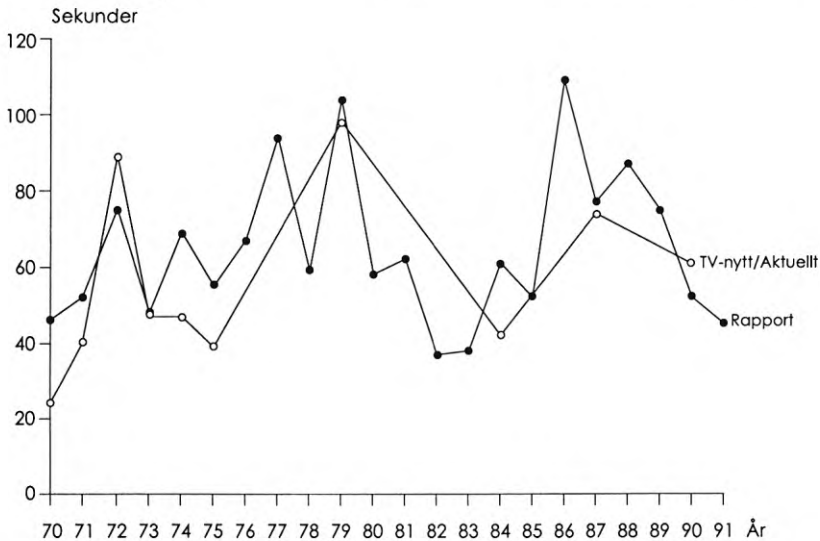
Nyhetsomläggningen och starten av *Rapport* innebar ett ordentligt uppsving för miljöbevakningen i nyhetstelevisionen. Under 1970 sände *Rapport* totalt 49 inslag om miljö.⁵⁸ Detta motsvarar 0,18 inslag per sändningsdag eller knappt ett inslag var femte Rapport-sändning. Den totala sändningstiden om miljö var drygt 12 500 sekunder, eller 46 sekunder per sändningsdag.⁵⁹

Under det första halvåret 1970 sände *TV-nytt* 46 miljöinslag, dvs nästan lika många som *Rapport* sände under hela året. Men eftersom inslagen var mycket korta uppgick sändningstiden om miljö per dag endast till 24 sekunder, dvs hälften av *Rapports*. Dessa uppgifter kan jämföras med genomsnittet för hela sextioåret på 14 sekunder per dag samt med toppåret 1969 då sändningstiden om miljö var 34 sekunder per dag. Det skedde således en markant ökning av miljöbevakningen i och med nyhetsomläggningen 1969-1970 och miljörapporteringen i nyhetstelevisionen ökade särskilt markant med tillkomsten av *Rapport*.

Figur 10.3 visar hur sändningstiden om miljöfrågor utvecklades i *Rapports*, *TV-nytt*s och *Aktuellts* nyhetssändningar åren 1970-1991. Figuren omfattar endast inslag med rörliga bilder och telegraminslag ingår därmed inte i analysen.

Under de två följande åren efter nyhetsomläggningen ökade sändningstiden om miljö i både *TV-nytt* och *Rapport*. Under 1972 uppvisade både *Rapport* och *TV-nytt* en av toppnoteringarna i miljöbevakningen under den trettioårsperiod som studeras i *Gröna Nyheter*. Under 1972 sände *Rapport* 118 inslag om miljö. Sändningstiden var 1 minut och 15 sekunder per sändningsdag eller 0,37 inslag per sändningsdag. Motsvarande siffror för *TV-nytt* var 1 minut och 29 sekunder eller 0,62 inslag per sändningsdag. Att *TV-nytt* fick så pass mycket högre siffror än *Rapport* under 1972 beror på att FN:s miljökonferens hölls i juni 1972 och att *TV-nytt*s siffror är baserade på en analys av sändningarna under det första halvåret. Den intensiva bevakningen av konferensen slår därför igenom extra starkt. Om *TV-nytt*s bevakning under samma tidsperiod jämförs med *Rapports* framkommer att bevakningsintensiteten var ganska lika. Den dominerande delen av

Figur 10.3 Sändningstiden om miljöfrågor i *Rapports*, *TV-nytt*s (1970-1972) och *Aktuellt*s (1973-) nyhetssändningar åren 1970-1991. Genomsnittlig sändningstid om miljöfrågor per sändningsdag (sekunder)

Kommentar: För *TV-nytt*s/*Aktuellt*s del är det endast första halvåret 1970, 1971, 1972, 1974, 1979 och 1990 samt andra halvåret 1975 som undersökts. Sifferuppgifterna i figuren bygger på tabell A2, A3 och A4 i Appendix 1.

miljöbevakningen i såväl *Rapport* som *TV-nytt* var på olika sätt relaterad till FN:s miljökonferens. Den utgjordes av rapporter från konferensen samt av reportage och inslag som aktualiserades i och med den debatt som fördes.

Under 1973 sändes 91 inslag i *Rapport* och 73 i *Aktuellt*. Sändningstiden om miljö per dag var 48 respektive 47 sekunder. Detta är ett uttryck för att inslagen i *Aktuellt* nu var mycket längre än i *Rapport*.

Även 1977 och 1979 skedde en intensiv miljöbevakning.⁶⁰ Dessa toppar orsakades till stor del av kärnkraftsdebatten, som dominerade dagordningen under dessa år.

Åttiotalet inleddes med en svacka i miljöbevakningens intensitet i *Rapports* nyhetssändningar. Under åren 1982 och 1983 sjönk mängden miljöinslag drastiskt jämfört med de föregående åren.⁶¹

Under 1984 svängde kurvan uppåt igen. I *Rapport* sändes under 1984 totalt 184 miljöinslag, eller 61 sekunder per sändningsdag. I *Aktuellt* var däremot inte uppgången lika tydlig. I programmet sändes under 1984 endast 112 miljöinslag, vilket motsvarar 42 sekunder per sändningsdag. Åren 1987-1989 var miljöbevakningen mycket intensiv i båda kanalerna.⁶² Under åren 1990-1991 sjönk be-

vakningen igen.⁶³ I *Rapport* var bevakningsintensiteten under 1991 nästan nere i samma nivå som under de lägsta åren på sjuttioalet.

10.3.2 Dagordningen: kärnkraft och industriell miljö dominerar

Detta avsnitt behandlar dagordningen för miljödebatten i *Rapport* under perioden 1970-1991. Tabell 10.2 visar ämnesinriktningen i *Rapport* under åren 1970-1980 och tabell 10.3 visar ämnesinriktningen under åren 1981-1991. Beskrivningen av dagordningen i nyhetssändningarna diskuteras först årsvis. Därefter presenteras en sammanfattande analys av dagordningen för miljödebatten under tidsperioden 1970-1991 som helhet. Till sist görs en jämförelse mellan dagordningen i *TV-nytt/Aktuellt* och *Rapport* under den studerade perioden.

1970: miljögifter

Under 1970 dominerades miljöbevakningen i *Rapport* kraftigt av inslag om miljögifter, som stod för 27 procent av bevakningen. Hela 9 inslag handlade om bekämpningsmedel. En mängd genomarbetade miljöreportage sändes under detta år, oftast med Bo G Erikson som en av reportrarna.

1971: industriexploatering, älvarna och bilismen

Dagordningen i *Rapport* under 1971 behandlade särskilt den industriella miljön, älvarna, bilismen och arbetsmiljön. Industrins roll som miljöbov kom nu särskilt i fokus. Under 1971 gjorde *Rapport* bl a en reportageserie om den planerade industriexploateringen på västkusten. Det första reportaget i serien, som utgör exempel 10.18, sändes den 30 augusti 1971 och inleddes på följande dramatiska sätt.⁶⁴

Exempel 10.18 Rapport den 30 augusti 1971

PÅANNONS:

”Miljökonflikterna växer idag snabbare på västkusten än någon annanstans i landet och allt flera nya miljöförstörande anläggningar byggs längs våra badstränder. OK-raffinaderiet i Brofjorden är väl kanske det hittills mest uppmärksammade exemplet. Men det ser ut att bli många fler av det slaget. Rapport skall i några avsnitt titta närmare på hotet mot västkusten. Kommer industrins önskemål helt att spolia våra viktigaste fritidsområden? Vad har västkusten för framtid? I det här första avsnittet skall vi besöka Bohuslän i Stenungsund och se hur det kan gå när industrierna drar in i en stagnerad badortsidyll.”

Tabell 10.2 Inslag om miljöfrågor i Rapports nyhetsändringar 1970-1980 fördelade på olika ämnesområden (procent). Inslagen är fördelade på olika huvudkategorier och underkategorier

Ämnesområde	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
Vattenkvalitet	12	6	9	7	5	6	3	2	2	1	2
Insjöar/vattendrag	0	0	3	0	0	3	1	0	1	0	1
Haven	8	4	4	6	0	3	0	1	1	0	1
Lufkvalitet	8	9	2	2	1	4	2	1	4	2	1
Svavel/försurning	0	8	1	2	0	2	2	1	0	*	1
Stadsluften	2	0	0	0	0	0	1	0	2	1	1
Ozonlager/växthuseffekt	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Miljögifter	27	9	14	12	5	19	5	10	11	11	6
Bekämpningsmedel	18	6	12	9	3	17	5	9	7	10	4
Kvicksilver	4	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0
Bilism och trafik	2	11	6	11	2	0	6	6	4	4	3
Bilavgaser/bly	0	6	2	1	0	0	0	3	2	3	1
Väg- och brobyggen	0	0	2	4	1	0	1	1	1	*	0
Arbetsmiljö	2	11	8	6	40	33	16	8	8	8	10
Silikos	2	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Asbest	0	2	0	0	1	11	4	2	2	1	0
Vinylklorid	0	0	0	0	13	1	1	0	0	0	0
Bildskärmar	0	0	0	0	0	0	0	0	0	*	0
Naturskydd	6	20	3	4	9	4	15	12	12	10	15
Älvar, vattenkraft	6	11	1	3	6	1	4	2	2	6	6
Djur- och växtarter	0	5	1	1	2	1	6	5	7	3	6
Lok. naturskyddsstrider	0	4	1	0	1	2	5	4	2	1	3
Industriell miljö	10	21	15	19	13	14	16	18	20	13	19
Industrilokalisering	6	17	6	1	4	2	1	0	1	*	0
Lokala industriutsläpp	2	2	7	1	4	8	3	12	10	5	9
Industriolyckor/katastr.	0	0	0	7	2	2	9	2	2	*	1
Oljeutsläpp	4	0	3	6	4	3	8	13	12	15	8
Kärnkraft	8	3	2	12	14	11	23	23	20	29	24
Kärnavfall	0	0	0	1	2	5	15	14	13	4	4
Kärnkraftslokalisering	6	0	0	2	3	0	0	1	0	*	1
Kärnkraftsolyckor/tillbud	0	0	0	0	0	0	1	1	1	10	4
Övrigt	21	10	38	21	7	6	6	7	7	7	12
Krig/kärnvapenprov	0	1	14	9	1	0	1	0	0	*	1
Sopor/avfall/varor	6	0	2	6	4	6	1	1	2	1	4
Matproduktion, tillsatser	6	4	1	2	0	0	2	1	0	2	1
Skogsbruk, arbetsmetoder	0	2	0	1	1	0	0	1	2	0	1
FN:s miljökonferens	0	0	14	1	0	0	0	0	0	0	0
Allmän miljödebatt	4	2	6	0	0	0	0	0	1	*	1
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N= (antal inslag)	49	66	118	91	106	104	130	181	123	249	144

Kommentar: * betyder att kategorin uppgår till mindre än 1 procent av antalet inslag.

SEKVEN 1: INTERVJU med Anita Holgersson i Stenungsund.

Reportern: "Det här är fru Anita Holgersson i Stenungsund. Hon bor några hundra meter ifrån Kema Nord's fabriker, som syns i bakgrunden. Där framställs bl a klor. Klor är ett dödligt gift. Det är därför Anita Holgersson har en gasmask hemma. Den här gasmasken, hur kommer det sig att du har den?"

Holgersson: "Ja, det köpte maken till mig efter gasutsläppet var här. Jag har den i en garderob så den är lätt att ta till om den behövs, bara att öppna dörren och så på med den."

1972: FN-konferensen och bekämpningsmedel

Under 1972 dominerades *Rapport* av bevakningen kring FN:s miljökonferens. Denna präglades av internationella konflikter. Nord-syd-konflikten och öst-väst-konflikten sammanstrålade i debatten om USA:s agerande i vietnamkriget. Det spända internationella politiska klimatet påverkade bevakningen av konferensen för båda kanalerna, som totalt sett kom att framstå mer som ett storpolitiskt drama än som ett forum för långsiktig miljödebatt.

Bekämpningsmedel, både i Sverige och utomlands, intog en central plats på *Rapports* dagordning 1972. USA:s användning av kemiska bekämpningsmedel i Vietnam utgjorde en stor debattfråga, men även den svenska gifthanvändningen uppmärksammades. I programmet gjordes bl a flera inslag om SJ:s sk gifttåg. Man misstänkte att fem SJ-arbetare dött efter besprutningsarbete med amitrolpreparat, vilket *Rapport* granskade i ett inslag i februari 1972. Man visade också bilder från USA:s "miljökrig" i Vietnam, t ex den 5 maj 1972.⁶⁵ I samband med FN-konferensen diskuterades även de franska kärnvapenproven i Stilla havet. I ett inslag som *Rapport* gjorde om protesterna mot sprängningarna framträdde för första gången en representant från miljöorganisationen Greenpeace i en intervju. Uranbrytningen i Ranstad (15 maj 1972), återanvändning – "recycling" – i USA (Bo Holmström gjorde ett reportage från USA den 15 juni 1972), radonfaran i gruvorna (19 maj 1972), den fysiska riksplaneringen (21 juli 1972), Vårö bruk (2 september 1972), Vargön (som kallades "Sveriges smutsigaste plats") och giftdumpning i havet (20 oktober 1972) utgör exempel på frågor om vilka *Rapport* producerade reportage under 1972.

1973: kärnkraft och miljögifter

Under 1973 var det en stor spridning på ämnesinriktningen i *Rapports* miljöbevakning. 12 procent av inlagen handlade om kärnkraften och bl a framträdde professor Hannes Alfvén och uttryckte sin kritiska inställning till kärnkraften i ett inslag gjort av Seve Ungermark den 25 april 1973. SJ:s gifttåg, pilgrimsfalken som håller på att dö ut av miljögifter, pappersåtervinning, fisk som människoföda eller djurfoder (med en intervju med professor Georg Borgström), hormoslyreffekter på råttor, kvicksilvrets skadeverkningar (med Minamatabilder),

miljömordet i Vietnam (som diskuterades i ett förlängt *Rapport* den 24 januari 1973), cancerhot i Östersjön (gäddorna drabbas av tumörer) samt de franska kärnvapenproven utgör exempel på frågor som togs upp i reportage i *Rapport* under 1973.

1974: kärnkraft och arbetsmiljö

Rapports dagordning under 1974 dominerades helt av olika aspekter på förhållandet mellan industrin och miljön. Särskilt arbetsmiljöfrågorna betonades. Hela 40 procent av miljöinslagen under detta år handlade om frågor på arbetsmiljöområdet. Varken förr eller senare har uppmärksamheten för arbetsmiljöproblemen varit större. Särskilt riskerna med produktionsprocesser med vinylklorid fick mycket uppmärksamhet. Företaget Kema Nord och dess produktion av vinylplast utsattes för en intensiv granskning. Industrielokalisering, lokala industriutsläpp och kärnkraften utgjorde andra aspekter av det industriella problemområdet som bevakades.

1975: arbetsmiljö och bekämpningsmedel

Arbetsmiljöfrågorna intog en fortsatt dominerande roll i *Rapport* 1975, men nu skiftade intresset från vinylkloriden till asbesten och riskerna med flygbränslet MC77. Hela 33 procent av miljöinslagen i *Rapport* handlade om arbetsmiljö. Eva Marling svarade för en stor del av dessa. Debatten om flygbränslet MC77 startade redan i januari, då arbetare vid Saab-Scania och vid flyget misstänktes ha fått nervskador p g a arbetet med medlet. Asbestlarven kom under hösten, och aktualiserades bl a av att flera arbetare vid företaget NOHAB i Trollhättan misstänktes ha dött av cancer orsakat av asbestdamm. Bekämpningsmedlen – fenoxisyror och Karmex 80 – utgjorde den andra stora debattfrågan i *Rapport*. Debatten flammade upp igen under sommaren då SJ åter började giftbespruta banvallarna, vilket ledde till våldsamma protester både från lokalbefolkning och miljöaktivister i de aktuella områdena samt från arbetarskyddshåll. Flera okkupationer av besprutningshotade områden genomfördes och *Rapport* fanns på plats för att skildra aktionerna.

Arbetsmiljövinkeln var framträdande i besprutningsinslagen och man diskuterade särskilt möjligheterna att använda arbetsmiljölagstiftningen för att stoppa gifttågen. I *Rapportsändningen* den 15 augusti 1975 ägnades i stort sett *hela programtiden* åt besprutningsfrågan, vilket torde vara en unik satsning för ett nyhetsmagasin. Studiodebatt kombinerades då med reportage och i studion fanns Naturvårdsverkets chef Valfrid Paulsson. Andra reportage i *Rapport* handlade om försurningen (4 mars 1975), föreningarna från SUPRA i Landskrona (21 mars 1975), OK:s raffinaderi i Brofjorden (20 maj 1975), Rönskärsverkens utsläpp (19 juni 1976), PLM (21 oktober 1975) och utbyggnadsplanerna för Dalälven (13 december 1975).

1976-1980: kärnkraften i fokus

Kännetecknande för *Rapport* under åren 1976-1980 var att produktionsproblem relaterade till industrin totalt dominerade dagordningen. Kärnkraften, industriutsläpp (och andra aspekter av den industriella miljön), arbetsmiljön och oljeutsläpp upptog tillsammans mer än hälften av utrymmet i miljöbevakningen. Användningen av bekämpningsmedel i jord- och skogsbruk fick också mycket uppmärksamhet.

Kärnkraften var den dominerande debattfrågan i *Rapport* under 1976, 1977, 1979 och 1980 men intog en särställning även 1978 (då den industriella miljön i övrigt också uppmärksammades i samma utsträckning som kärnkraften). I min undersökning har jag endast inkluderat de inslag om kärnkraften som i vid mening handlat om kärnkraftens risker eller övriga miljökonsekvenser (även positiva!). Alla inslag om kärnkraft ingår således inte. Under perioden som föregick folkomröstningen om kärnkraften 1979-1980 sändes en stor mängd inslag om kärnkraft som inte ingår i denna studie, eftersom de antingen fokuserade på de ekonomiska aspekterna av kärnkraftsfrågan eller helt enkelt handlade om de politiska striderna inför folkomröstningen. Under åren 1976-1978 utgjordes, enligt den definition av miljöbegreppet som används i undersökningen, en större del av kärnkraftsdebatten i nyhetsbevakningen av en "miljödebatt". En orsak är att debatten om kärnavfallet, som i denna studie som helhet definieras som en miljöfråga, nu intog en särställning i kärnkraftsdebatten. Under dessa år handlade mellan 13 och 15 procent av det *totala antalet miljöinslag* i *Rapport* om kärnavfall.

Andra frågor och händelser som ägnades särskild uppmärksamhet i *Rapport* under perioden 1976-1980 var Sevesokatastrofen, skandalen kring BT-kemi samt uranbrytningsplanerna i Ranstad. Sevesokatastrofen inträffade i Italien 1976, då en mängd dioxiner spreds i samband med ett utsläpp från en fabrik. Giftskandalen med BT-kemi blev en följetong under åren 1976-1978, med en särskilt intensiv bevakning under 1977.

1981-1983: oljeutsläpp, Alta och kärnkraften

I *Rapport 1981* dominerade kategorin älvar/vattenkraft, industriutsläpp och oljeutsläpp bevakningen. När det gällde älvarna var det de omfattande protesterna mot den planerade utbyggnaden av Alta-älven i Norge som blev en följetong i *Rapport*. Under 1982-1983 dominerade kärnkraften och naturskyddsfrågorna dagordningen i programmet. När det gäller naturskyddet var det nu inte längre älvarna som stod i fokus, utan allmänna naturskyddsfrågor och frågor om enskilda växt- och djurarter. Inslag om Hornborgasjön, fjällgäsen, rödingar, vargar och bävvar utgör exempel på denna kategori. Kärnkraftsinslagen gällde särskilt frågan om förvaringen av kärnavfallet och debatten om och protesterna mot fartyget Sigyns transporter av atomavfall.

Tabell 10.3 Inslag om miljöfrågor i Rapports nyhetsändringar 1981-1991 fördelade på olika ämnesområden (procent). Inslagen är fördelade på olika huvudkategorier och underkategorier

Ämnesområde	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Vattenkvalitet	6	4	7	3	1	5	7	22	6	12	7
Insjöar/vattendrag	1	0	2	0	0	*	1	*	0	0	1
Haven	4	4	2	1	1	2	6	20	3	8	5
Lufkvalitet	3	6	4	17	10	3	8	6	8	11	4
Svavel/försurning	2	2	2	14	8	1	2	3	2	1	1
Stadsluften	1	0	2	2	2	0	1	*	*	1	0
Ozonlager/växthuseffekten	0	1	0	0	0	2	4	2	4	5	2
Miljögifter	6	6	9	5	6	2	6	1	1	2	2
Bekämpningsmedel	3	0	7	2	2	1	2	*	*	1	0
Kvicksilver	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1
Bilism och trafik	7	3	7	3	6	2	5	5	14	6	16
Bilavgaser/bly	2	2	5	2	4	1	2	3	6	1	2
Väg- och brobyggen	1	0	0	*	2	0	1	1	4	1	12
Arbetsmiljö	6	6	5	3	14	2	4	4	6	5	5
Silikos	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Asbest	1	0	0	1	8	0	*	0	0	0	0
Vinylklorid	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bildskärmar	0	0	0	0	1	1	1	1	0	1	0
Naturskydd	23	22	16	18	16	5	8	8	12	4	10
Älvar, vattenkraft	14	2	2	3	3	1	2	1	1	1	1
Djur- och växtarter	5	19	12	15	12	4	6	7	11	2	8
Lok. naturskyddsstrider	4	0	3	0	1	*	0	0	0	0	1
Industriell miljö	19	13	14	23	17	11	26	22	17	19	8
Industrilokalisering	0	0	0	*	1	*	2	1	*	0	0
Lokala industriutsläpp	14	8	7	4	3	4	10	9	5	5	2
Industrikatastrofer	4	0	0	10	9	4	5	6	2	2	1
Oljeutsläpp	18	2	6	4	3	2	6	1	6	10	11
Kärnkraft	5	24	22	5	6	60	14	12	6	10	9
Kärnavfall	2	14	16	4	4	3	4	5	1	2	1
Kärnkraftslokalisering	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kärnkraftsolyckor	1	1	1	*	1	43	6	3	3	6	5
Övrigt	7	14	10	19	21	8	16	19	24	21	28
Krig/kärnvapenprov	1	1	0	4	6	0	2	1	2	2	11
Sopor/avfall/varor	1	3	2	2	1	2	2	2	2	3	6
Matproduktion/kvalitet	1	1	1	2	6	2	4	2	2	2	1
Skogsbruk	1	1	0	5	1	0	*	1	2	1	0
Allmän miljödebatt	2	7	5	3	5	2	6	11	13	7	8
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N= (antal inslag)	162	110	103	184	159	326	252	264	220	164	130

Kommentar: * betyder att kategorin förekommer, men uppgår till mindre än 1 procent av antalet inslag.

1984-1985: försurningen i fokus

Under 1984 dominerade frågor om luftkvalitet/försurning, naturskydd och industriell miljö dagordningen i *Rapport*. Försurningsfrågan fick mycket stor uppmärksamhet. Varken tidigare eller senare har denna fråga fått så stort utrymme i nyhetssändningarna. Det var främst de skrämmande och dramatiska bilderna från de döende skogarna i Tjeckoslovakien, Polen samt östra Tyskland som utgjorde den stora väckarklockan för den svenska försurningsdebatten. Rapportreportern Göran Sjöstrand producerade ett flertal reportage i försurningsfrågan detta år. Naturskyddsfrågorna i *Rapport* omfattade t ex inslag om den värmländska vargstammens vara eller inte vara, pandor, malar (en insjöfisk), bävvar och pilgrimsfalkar. Den industriella miljön kom också i fokus i programmet under 1984. I december 1984 skedde en olycka i Union Carbides kemiska fabrik i Bhopal i Indien. Giftig gas läckte ut och flera tusen människor dödades av utsläppet. Bevakningen i samband med olyckan blev mycket omfattande.

Under 1985 utgjorde försurningen, naturskydd, asbest i arbetsmiljön och industrikatastrofer viktiga kategorier i *Rapports* miljöbevakning.

1986: Tjernobylnkatastrofen

Miljöbevakningen under år 1986 kom totalt att domineras av Tjernobylnkatastrofen, som orsakades av ett reaktorhaveri i det ryska kärnkraftverket Tjernobyl i Ukraina. Radioaktivt stoft spreds över stora delar av norra halvklotet. Larmrapporter om det radioaktiva nedfallet blev följetong i svenska och utländska medier och *Rapport* var naturligtvis inget undantag. Hela 60 procent av den miljörelaterade bevakningen i *Rapport* under detta året handlade om kärnkraftsfrågan. Det var inte bara själva olyckan och dess direkta konsekvenser som fick stor uppmärksamhet. Olyckan aktualiserade på nytt kärnkraftsdebatten och frågan om kärnkraftens risker och säkerhet fick nytt bränsle. Nohrstedt (1993) menar att det rådde en kommunikationskris i Sverige efter Tjernobylolyckan, där en bristande tillit till myndigheternas prognoser och riskuppskattningar snart utvecklade sig inte minst hos medierna. Dessa å andra sidan anklagades för bristande tillförlitlighet i rapporteringen och för överdrifter och sensationsmakeri. Förtroendekrisen mellan myndigheter och opinion, myndigheter och medier och medier och opinion var ett faktum. De andra miljöfrågorna i *Rapport* trängdes förmodligen ut av den intensiva Tjernobylnbevakningen. Under 1986 inleddes också en period med minskat intresse för naturskyddsfrågor, som andelsmässigt halverades jämfört med åttiotalets första hälft.

1987-1988: industriutsläpp och havsdöd

Under 1987 hade den värsta stormen runt Tjernobyl blåst över. Miljöbevakningen i *Rapport* 1987 var dock fortsatt mycket intensiv, men nu rådde det istället en stor spridning på debattämnen. Den industriella miljön intog en betyd-

sefull position på dagordningen under detta år. Det var de lokala industriutsläppen från enskilda industrier på flera olika platser i landet som kom i fokus i denna bevakning, t ex Volvos utsläpp i Göteborg, kvicksilverutsläppen från Billerud i Väneren och SJ:s kreosottunnor. Miljötillståndet i haven, frågan om ozonlagrets uttunning och växthuseffekten fick också förhållandevis stort utrymme detta år.

Valåret 1988 var miljöbevakningen mycket intensiv i *Rapport*. Nyhetsprogrammet uppmärksammade de politiska partiernas nyvaknade intresse för miljöfrågorna, vilket kan iakttas genom att kategorin "allmän miljödebatt" i *Rapports* nyhetsbevakning nu uppgick till 11 procent. Denna kategori omfattar inslag om miljöpolitik i allmänhet.

I *Rapport* dominerade i övrigt frågan om miljötillståndet i haven bevakningen i en utsträckning som aldrig förr. Rapporter om döende havsbottnar, giftig algbloomning och döda sälar var ett ständigt återkommande tema i programmet. Hela 20 procent av inlagen handlade om havsmiljön ur olika synvinklar. I *Rapport* – men också i andra medier – var miljöbevakningen särskilt intensiv under perioden maj till och med augusti 1988, dvs precis i valrörelsens slutskede. I en undersökning av massmediernas dagordning i valrörelsen 1988 visas hur åtta storstadstidningar samt *Rapport* och *Aktuellt* profilerade sin miljöbevakning.⁶⁶ I samtliga medier dominerade säldöden och havsmiljön, men dominansen för dessa ämnesområden var störst i *Aktuellt* och *Rapport*.⁶⁷ Jämfört med pressen fick det dagsaktuella, situationsbestämda nyhetsmaterialet om miljön således större utrymme i TV.

1989: bilismen och Östeuropas miljöproblem

Den partipolitiska miljödebatten i *Rapport* fortsatte i ännu högre grad under 1989: 13 procent av inlagen handlade under detta år om allmän miljöpolitik. I övrigt dominerades detta år särskilt av bilismens och trafikens miljöproblem. Bilismens miljökonsekvenser aktualiserades för det första i debatten om det planerade motorvägsbygget genom Bohuslän, den s k Scan Link. Nyhetsmediernas journalister fanns nu på plats när trädskramarna försökte förhindra att exploateringsplanerna sattes i verket. Det fördes även en debatt om bilismens avgasutsläpp, där nya fartgränser på vägarna för att minska utsläppen från bilarna diskuterades. Debatten om den norska säljakten ställde också till rabalder. Svensk TV visade en film om den blodiga jakten på sälungar, som väckte enorma protester. Till och med Sveriges konung uttalade sig kritiskt mot den norska säljakten under ett besök på Nya Zeeland, vilket väckte norrmännens missnöje. Annars var det Östeuropas miljöproblem som aktualiserades inom en mängd ämnesområden under 1989: industriutsläpp, havsföroreningar, luftföroreningar och försurning. En större oljekatastrof fick också mycket uppmärksamhet under året. Det var supertankern Exxon Valdez som i mars släppte ut tusen-

tals ton olja utanför Alaskas kust, och oljan drabbade djurlivet och en känslig skärgård.

1990: haven och industriell miljö

Industriell miljö och oljeutsläpp blev ett viktigt ämne på dagordningen även under 1990. Ett oljeutsläpp som i *Rapport* beskrevs som ”det största oljeutsläppet någonsin” kom från en iransk supertanker som exploderade och släppte ut minst 100 000 ton råolja utanför Marockos atlantkust.⁶⁸ Havsmiljön och växthuseffekten utgjorde andra viktiga frågor i *Rapport*. Frågorna aktualiserades till stor del i samband med de internationella miljökonferenser som hölls under året, t ex Östersjökonferensen och Klimatkonferensen (som båda hölls i Sverige).

1991: gulfkriget och Öresundsbron

År 1991 är det sista året som ingår i den kvantitativa undersökningen av miljöjournalistikens utveckling i den svenska nyhetstelevisionen. Det blev ett ovanligt år i miljöbevakningen. Den industriella miljön fick då mindre uppmärksamhet än under något år sedan 1967!⁶⁹ Kärnkraften fick jämfört med tidigare år också mycket liten uppmärksamhet. Endast nio procent av inslagen ägnades åt kärnkraftens miljöproblem. Bilismen och de miljömässiga konsekvenserna av gulfkriget var de frågor som dominerade miljöbevakningen. Bombningarna av oljefält under gulfkriget medförde att enorma mängder råolja läckte ut och hotade både naturen och den lokala befolkningens dricksvattenförsörjning. Bilismens miljökonsekvenser aktualiserades igen i debatten om planerna för en fast förbindelse över Öresund. Den planerade Öresundsbron utsattes för en intensiv kritik från miljörörelsen, som menade att den inte bara skulle medföra ökade trafikutsläpp utan även kunde hota miljön i hela Östersjön genom att förhindra genomströmningen av saltvatten.

Dagordningen i Rapport 1970-1991: en stark produktionsorientering

I detta avsnitt analyseras dagordningen för miljödebatten i *Rapports* nyhets-sändningar under tidsperioden 1970-1991 som helhet. Det framgår av tabell 10.4, som visar ämnesinriktningen i *Rapports* miljöbevakning under tidsperioden 1970-1991, att kärnkraften och den industriella miljön var de två dominerande problemområdena under perioden. Tillsammans ägnades dessa två områden en tredjedel av den totala miljöbevakningen. Om vi adderar bevakningen av oljeutsläpp, den industriella miljön, kärnkraften och arbetsmiljöfrågorna uppgår denna bevakning tillsammans till 50 procent av den totala miljöbevakningen, som således uppvisar en mycket stark *produktionsorientering*. Konsumtionsaspekterna av miljöproblemen har fått mycket mindre uppmärksamhet. Frågor

Tabell 10.4 Inslag om miljöfrågor i Rapports nyhetssändningar 1970-1991 fördelade på olika ämnesområden (procent). Inslagen är fördelade på olika huvudkategorier och underkategorier

	1970-1991
Vattenkvalitet	6
Insjöar/vattendrag	*
Kusthav	4
Lufkvalitet	5
Svavel/försurning	2
Stadsluften	1
Ozonlager/växthuseffekten	1
Miljögifter	6
Bekämpningsmedel	4
Kvicksilver	*
Bilism och trafik	6
Bilavgaser/bly	2
Väg- och brobyggen	1
Arbetsmiljö	8
Sjilkos	*
Asbest	1
Vinylklorid	*
Bildskärmar	*
Naturskydd	11
Älvar, vattenkraft	3
Djur- och växtarter	6
Lokala naturskyddsstrider	2
Industriell miljö	17
Industrilokalisering	1
Lokala industriutsläpp	6
Industriolyckor/katastrofer	4
Oljeutsläpp	7
Kärnkraft	18
Kärnavfall	5
Kärnkraftslokalisering	*
Kärnkraftsolyckor/tillbud	7
Övrigt	16
Krig/kärnvapenprov	2
Sopor/avfall/miljöfarliga varor	2
Matproduktion, matkvalitet, tillsatser	3
Skogsbruk, arbetsmetoder	1
FN:s miljökonferens	*
Allmän miljödebatt	4
Summa	100
N= (antal inslag)	3435

Kommentar: * betyder att kategorin förekommer, men uppgår till mindre än 1 procent av antalet inslag.

om sopor, avfall och miljöfarliga varor har diskuterades endast i två procent av miljöinslagen. Arbetsmiljön fick dessutom mer uppmärksamhet än såväl luftföroreningsfrågorna som frågor om vattenföroreningar, bilism och miljögifter.

Dagordningen i TV-nytt/Aktuellt och Rapport: en jämförelse

I detta avsnitt jämförs ämnesinriktningen i miljöbevakningen i *TV-nytt/Aktuellt* och *Rapport* under perioden 1970-1991.⁷⁰

Den övergripande slutsatsen är att graden av överensstämmelse mellan programmen när det gäller den ämnesmässiga prioriteringen har varierat mycket mellan olika år. Under perioden 1970-1972 fanns mycket stora skillnader mellan dagordningen i *TV-nytt* och dagordningen i *Rapport*. Under 1970 dominerade naturskyddsfrågor (särskilt älvdebatten) och oljeutsläpp dagordningen i *TV-nytt*, medan *Rapport* fokuserade på miljögifterna. Under 1971 fokuserade *TV-nytt* på naturskyddsfrågor (älvarna), arbetsmiljö, vattenkvalitet, oljeutsläpp och industriell miljö, medan *Rapport* främst tog upp industriexploateringsfrågor och naturskyddsfrågor. Under första halvåret 1972 bestämdes visserligen dagordningen för miljödebatten i både *TV-nytt* och *Rapport* i stor utsträckning av FN:s miljökonferens i Stockholm. Men det fanns också stora skillnader mellan programmen i hur man bevakade konferensen. *TV-nytt*s inslag fokuserade i hög grad på förberedelserna av och organisationen runt konferensen, konferensens kronologiska framskridande och de olika deltagarnas agerande och ståndpunkter. Nyckelorden för *TV-nytt* var rapportering av de dagsaktuella händelserna. Konferensrapporteringen stod för 70 procent av nyhetsbevakningen om miljön i *TV-nytt* under första halvåret 1972. För *Rapports* del hade bevakningen en helt annan inriktning. Programmets nyhetsprofil hade en starkare betoning på de sakfrågor som diskuterades på konferensen och det gjordes flera allmänna miljöreportage i anslutning till den aktuella sakfrågedebatten. Detta är orsaken till att endast 14 procent av *Rapports* inslag direkt handlade om konferensens fortskridande.⁷¹

Övergången från *TV-nytt* till *Aktuellt* i samband med nyhetsomläggningen 1972 innebar att likheterna i ämnesinriktningen mellan programmen successivt blev större. Under åttiotalet kännetecknades dagordningen i både *Rapport* och *Aktuellt* av en stor ämnesmässig bredd. Samtidigt gjorde de enskilda nyhetsredaktionerna också olika prioriteringar i nyhetsurvalet. Dagordningen i *Aktuellt* 1973 dominerades t ex av arbetsmiljöfrågor och industriell miljö, medan man i *Rapport* också betonade miljögifter och kärnkraftsfrågor. Ett annat exempel är att *Rapport* under 1984 prioriterade försurningsfrågan i mycket större utsträckning än *Aktuellt*.

Min slutsats är att det alltid funnits en kärna i miljöbevakningen som utgjorts av den dagsaktuella nyhetsrapporteringen kring alarmerande forskningsresultat,

betydelsefulla miljöpolitiska beslutsprocesser (t ex i frågan om Öresundsbron) samt dramatiska katastrofer eller olyckor (t ex giftolyckan i Bhopal i Indien). I nyhetsvärderingen av dessa händelser och processer har oftast likartade prioriteringar gjorts på samtliga nyhetsredaktioner. Bevakningen har därför fått en likartad karaktär. Det har istället varit i de tidsaktuella miljöreportagen som de olika nyhetsredaktionerna försökt profilera miljöbevakningen. Det är också där de enskilda miljöjournalisternas intressen och personliga profiler främst har fått komma till uttryck.

10.3.3 Geografisk orientering: internationaliseringen av miljöbevakningen

Tabell 10.5 visar vilka geografiska områden som uppmärksammats i miljöbevakningen i *Rapport* 1970-1991. Av tabellen framgår att under perioden 1970-1991 som helhet handlade knappt tre fjärdedelar av miljöinslagen om miljöförhållanden innanför Sveriges gränser. Detta innebär att det jämfört med sextio-talet skedde en viss internationalisering av miljöjournalistiken i nyhetssändningarna under denna period. Det blev allt vanligare att miljöförhållandena utanför Sverige diskuterades. Sjuttio-talet var emellertid mindre internationellt orienterat än åttiotalet. Undantag är åren 1970 och 1972 (i samband med FN:s miljökonferens i Stockholm) då andelen inslag som handlade om miljöförhållanden utanför Sverige var hela 35 procent.⁷² Under sjuttio-talets första hälft var det särskilt miljöproblem i länder mycket långt från Sverige som blev uppmärksammade (kategorin "övriga världen"), vilket delvis var en konsekvens av intresset för miljögifter (Minamata i Japan) och bekämpningsmedlen i Vietnam.

Internationaliseringen av miljöjournalistiken märktes också på valet av nyhetskällor och intervjupersoner. Det blev t ex vanligt att också utländska forskare intervjuades i svensk TV. Detta var synnerligen sällsynt under sextio-talet. Ofta förekom referenser till utländska forskningsresultat och det var vanligt att man gjorde internationella jämförelser, t ex vad gällde opinionsyttringar, myndighetsinsatser och lagstiftning. Ett land som USA utgjorde då både positivt och negativt exempel.

Under senare delen av sjuttio-talet ökade intresset för Västeuropa. Under åttiotalet kom miljöförhållandena i Östeuropa i fokus och mot slutet av perioden uppvisades ett förnyat intresse för de globala miljöfrågorna. Figur 10.4 visar andelen av miljöinslagen i *Rapport* som behandlat miljöförhållanden i Östeuropa respektive "övriga världen" under åren 1970-1991. Kategorin "övriga världen" inkluderar även de globala miljöproblemen, som t ex växthuseffekten och uttunnningen av ozonlagret. Ett ökat intresse för dessa frågor är en förklaring till den starka uppåtgående trenden för denna kategori under slutet av åttiotalet.

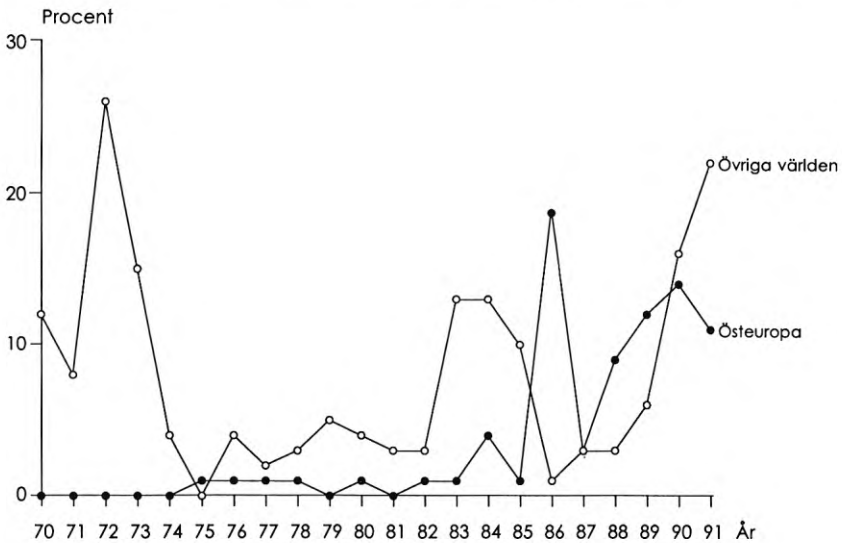

Tabell 10.5 Geografiska områden i miljöinslagen i Rapport 1970-1991. Andelen av inslagen som handlar om miljöproblem i Sverige (uppdelat på riks, storstad och övrigt lokalt), Norden, Västeuropa, Östeuropa, USA samt övriga världen (procent)

	1970-1980	1981-1991	TOTALT
Sverige	77	66	71
Sverige, riks	37	32	34
Sverige, storstad	3	3	3
Sverige, lokalt	37	31	34
Norden	3	7	5
Västeuropa	7	8	8
Östeuropa	1	8	5
USA	6	4	4
Övriga världen	6	7	7
Summa	100	100	100
N= (antal inslag)	1295	1968	3263

Kommentar: Inslag där inte något enskilt geografiskt område kunnat urskiljas ingår inte i tabellen.

Figur 10.4 Andelen av miljöinslagen i Rapport som behandlar miljöförhållanden i Östeuropa och i "övriga världen" (globala problem samt problem i Asien, Latinamerika och Afrika) (procent)

10.3.4 Miljöbovarna: industrin i centrum

Industrin utgjorde den dominerande miljöboven i *Rapports* miljöbevakning under perioden 1970-1991. Detta framgår av tabell 10.6, som visar vilka samhällsverksamheters miljöproblem som dominerat i *Rapports* miljöbevakning. Över hälften av inslagen behandlade miljöproblem orsakade av industriell verksamhet. Cirka hälften av dessa inslag handlade dock om energiproduktionens miljökonsekvenser, där kärnkraften dominerade stort.

Tabell 10.6 Miljöbovarna i *Rapports* nyhetssändningar 1970-1991. Olika samhällsverksamheter som beskrivits som "orsaker" till de miljöproblem som skildrats i inslagen (procent)

Verksamhet	1970-1980	1981-1991	TOTALT
Industrin	61	49	54
varav energiproduktionen	26	23	24
Lantbruket	3	4	3
Skogsbruket	5	2	3
Varukonsumtionen	2	2	2
Billismen	4	5	5
Andra källor	9	7	8
Ej källa	16	31	25
Summa	100	100	100
N= (antal inslag)	1361	2074	3435

Kommentar: Andelen av inslagen i Rapport som fokuserar på miljöproblem orsakade av industrin (varuproduktionen), energiproduktionen ("energiindustrin"/energiproduktion genom kärnkraft, kol, olja, vattenkraft), lantbruket (jordbruk, djurhållning i lantbruket), skogsbruket, varukonsumtionen/varuförbrukningen (förpackningar, sopor, hushållsavfall, miljöfarliga varor) och billismen.

Under sjuttioalets första år handlade miljöbevakningen främst om att kartlägga miljötillståndet och att beskriva miljöriskerna. I detta avseende kan dessa år beskrivas som en förlängning av sextioalets. Under den senare delen av sjuttioalet blev det allt vanligare att miljöinslagen fokuserade på en särskild samhällsverksamhet som orsak till miljöproblemen.⁷³ Detta var förmodligen först och främst ett uttryck för att kunskaperna om miljöproblemen i samhället nu hade ökat. Miljödiskursen var därmed ett uttryck för att miljöproblemen nu övergick från att betraktas som kunskapsproblem till att bli åtgärdsproblem. En annan orsak är att den kritiskt granskande miljöjournalistiken i så hög grad var inriktad på att avslöja miljöbovar. Industrin var särskilt utsatt för en intensiv bevakning. Inslagen handlade om att peka ut ett enskilt företag eller en enskild industrigrupp som ansvariga för de dåliga miljöförhållandena. De ansvariga för miljöförstörelsen skulle då ställas till svars och åtgärder sättas in.

Under åttiotalet blev det åter mindre vanligt att inslagen fokuserade på en särskild samhällsverksamhet som orsak till miljöproblemen. Intresset för industrin som miljöbov minskade och istället inriktade man sig på att i inslagen beskriva miljöproblemens karaktär (t ex försurningens eller havsdödens utbredning och omfattning) och konsekvenser.⁷⁴ Dagordningen för miljödebatten handlade nu mer om de globala och storskaliga miljöproblemen som ozonlagret, växthuseffekten, övergödningen av haven, försurningen och kemikaliehanteringen. Att peka ut en enskild miljöbov som orsak till dessa omfattande och diffusa miljöproblem framstod inte som lika enkelt som när debatten t ex gällde utsläpp från lokala industrier.

10.3.5 Problembeskrivarna: miljöorganisationerna i skymundan

Politiker, myndigheter och experter utgjorde de dominerade problembeskrivarna under perioden 1970-1991. Därefter följde enskilda medborgare och näringslivets representanter. Miljöorganisationerna hade däremot en liten betydelse som intervjukällor under hela perioden. Tabell 10.7 visar hur intervjupersonerna i miljöinslagen i *Rapports* nyhetssändningar 1970-1991 fördelades på olika kategorier.⁷⁵

Experternas, myndigheternas och politikernas betydelse som problembeskrivare varierade mellan olika ämnesområden. Tabell 10.8 visar vilka kategorier av intervjupersoner som förekommit i *olika* miljöfrågor under perioden 1970-1991. Av tabellen framgår att det var främst inom tre ämnesområden som experterna var särskilt dominerande: vattenkvalitetsfrågor, luftföroreningar och försurning samt miljögifter. När det gäller frågorna om bilismens miljökonsekvenser, älvorna och kärnkraften var det istället politikerna som dominerade debatten medan debatten om den industriella miljön dominerades av myndighetspersoner.

Att olika kategorier av intervjupersoner dominerar i olika sakfrågor är bl a en indikator på att frågorna har nått olika stadier i den politiska processen. Nya miljöproblem kommer oftast in på dagordningen som *kunskapsproblem*, där debatten främst gäller verklighetsbeskrivningarna: Hur farligt är kvicksilvret/hormoslyret/blyet? Var kommer föroreningarna från och hur sprids de? Larmrapporter och nya forskningsresultat präglar då debatten och experterna dominerar det offentliga samtalet. Vattenkvalitetsfrågorna och frågorna om luftföroreningar och försurning utgör frågor som under denna period främst utgjorde kunskapsproblem.

I ett senare skede blir kunskapsläget mer stabilt och intresset förskjuts då mot *åtgärdsproblemen*. Det diskussionen handlar om är hur problemen skall lösas: Vilken typ av åtgärder måste till? Behöver vi lagstiftning, reglering och förbud? Då blir debatten inte längre enbart experternas, utan drivs också av politiker,

Tabell 10.7 Intervjupersonerna i inslagen om miljöfrågor i Rapports nyhets-sändningar 1970-1991 fördelade på olika kategorier (procent)

Kategori	1970-1980	1981-1991	TOTALT
Enskilda medborgare	15	12	14
Experter	15	17	16
Miljöorganisationer	5	7	6
Svenska naturskyddsföreningen	*	1	1
Greenpeace	*	1	1
Aktivister/demonstranter	2	2	2
Gillberg/Miljöcentrum	*	*	*
Näringslivet	13	11	12
Politiker	19	22	20
Socialdemokraterna	3	6	5
Vpk	*	1	*
Moderaterna	1	1	1
Centerpartiet	4	3	3
Folkpartiet	1	1	1
Miljöpartiet	*	2	1
Kommunpolitiker	5	2	3
Utländsk politiker	3	5	5
Myndigheter	18	17	17
Naturvårdsverket	3	2	1
Länsstyrelsen	2	1	1
Arbetskyddsmyndigheter ¹	2	1	1
Kärnkraftsmyndigheter ²	1	2	2
Kommunal förvaltning	2	2	2
Tull, polis, brandkår	3	2	3
Jordbr./skogsbruk/fiske	4	2	5
Fackliga organisationer	6	5	4
Övriga	5	7	6
Summa	100	100	100
N= (antal intervjuer)	2209	2629	4838

Kommentar: ¹ Arbetskyddsmyndigheter är Arbetskyddsstyrelsen samt Yrkesinspektionen. ² Kärnkrafts-myndigheter är Statens kärnkraftsinspektion (SKI), Statens kärnbränslenämnd (SKN) samt Statens strålskyddsinstitut (SSI). * betyder att kategorin förekommer, men uppgår till mindre än 1 procent av antalet intervjuer. Representanter för de politiska partierna på kommunal nivå har förts till kategorin Kommunpolitiker.

miljöorganisationer och allmänhet (som opinionsrepresentanter). Frågan om bilismens miljökonsekvenser kan ses som ett exempel på en sådan fråga under perioden 1970-1991.

Det sista stadiet i miljöfrågornas utvecklingsprocess är implementeringsfasen, då eventuella administrativa åtgärder skall genomföras och lagstiftningen tillämpas. Då miljöfrågorna skildras som *implementeringsproblem* kommer istället myndigheterna som skall genomföra åtgärderna i fokus tillsammans med representanterna för de miljöstörande verksamheter som blir föremål för åtgärderna

Tabell 10.8 Intervjupersonerna i miljöinslagen i *Rapports* nyhetsändringar 1970-1991. Olika kategorier av intervjupersoner som förekommit i samband med inslag om olika miljöfrågor (procent)

Kategori av i.p.	Vatten- kvalitet	Luftkval. försurning	Miljö- gifter	Ämnesområde					
				Bilism- trafik	Arbets- miljö	Älv- utbyggn.	Natur- skydd	Industriell miljö	Kärn- kraft
Enskilda medborgare	12	6	15	10	30	16	9	14	8
Experter	34	33	28	6	13	2	22	10	12
Miljöorganisationer	5	5	4	10	*	19	12	7	6
Näringslivet	4	10	4	14	12	9	7	19	16
Politiker	15	19	13	33	5	34	16	19	27
Myndigheter	13	14	19	18	13	7	14	23	19
Jordbr./skogsbruk/fiske	10	6	12	0	1	2	9	2	2
Fackliga organisationer	0	0	2	0	23	3	1	2	1
Övriga	7	7	3	9	3	8	10	4	9
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N= (antal intervjuer i ämnet)	335	233	341	289	570	194	390	766	716

och besluten. Den industriella miljön kan sägas utgöra ett miljöpolitiskt område som under sjuttio- och åttioalet nått implementeringsfasen.

Miljögrupperna hade, med undantag för naturskyddsfrågorna och älvdebatten, en förhållandevis liten betydelse som intervjukällor. Miljöopinionen företrädades således i nyhetsbevakningen mer av engagerade enskilda medborgare, politiker och experter än av representanter för de organiserade miljöintressena.

Tabell 10.9 visar vilka miljöorganisationer det är som förekommit som problembeskrivare i *Rapports* miljöinslag under perioden 1970-1991. Där framgår för det första att miljörelsens företrädare oftast fått komma till tals i egenskap av aktivister eller demonstranter. Under perioden 1970-1980 utgjordes t ex nästan hälften av alla framträdanden av representanter för miljörelsens av intervjuer med demonstranter eller talesmän för olika aktionsgrupper. Under perioden 1981-1991 fick de etablerade miljöorganisationernas representanter en starkare ställning som problembeskrivare i miljöjournalistiken. Miljörelsens representanter framträdde nu oftare som företrädare för sina respektive organisationer och i mindre utsträckning i egenskap av aktivister och demonstranter.

Bland de etablerade miljöorganisationerna dominerade Björn Gillbergs Miljöcentrum sjuttioalets miljöjournalistik.⁷⁶ Under åttioalet intervjuades främst representanter för Greenpeace och Svenska naturskyddsförningen.⁷⁷

Tabell 10.9 Intervjuer med representanter för miljöorganisationer i Rapport 1970-1991 fördelade på olika typer av olika miljögrupper och miljöorganisationer (procent)

	Andel av intervjuerna		TOTALT
	1970-1980	1981-1991	
Världsnaturfonden (WWF)	2	*	1
Svenska Naturskyddsföreningen	3	17	12
Greenpeace	2	18	12
Miljöförbundet	1	3	2
Jordens Vänner	1	2	2
Miljöcentrum/Björn Gillberg	11	7	8
Aktivister/demonstranter ¹	47	29	36
Övriga miljöorganisationer ²	33	24	27
Summa	100	100	100
N=	113	197	310

Kommentar: * betyder att kategorin förekommer, men uppgår till mindre än 1 procent. ¹Inklusive trädkramare och älvrådare. ²Inklusive utländska miljöorganisationer samt anti-kärnkraftsorganisationer. Svenska naturskyddsföreningen omfattar också ungdomsorganisationen Fältbiologerna.

10.3.6 Miljödiskursen i miljöreportagen: ekologiseringen av diskursen

Det var på sjuttioalet som miljödiskursen i nyhetstelevisionen systematiskt började inkludera begreppet "miljö". Begrepp som "miljövård", "miljögift", "miljöförstöring" och "miljöhot" blev då regelbundet förekommande i miljöreportagen. Förutom begreppet miljö utgjorde följande begrepp och uttryck nyckelbegrepp i sjuttioalets miljödiskurs: *förbud/förbjuda, gift/förgiftning, katastrof, hot, larm/larmsignaler/larmklocka, allvarlig, utplåning, åtgärder, skärpta krav/krav, alarmrande, ödesdigra, döende/död/dött, kemisk krigföring, bovar och avslöja*. Exempel 10.19 utgörs av påannonsen till ett reportage om PCB i Rapport den 29 september 1970. Det innehåller flera av de väsentliga begreppen i miljödiskursen under sjuttioalet (mina kursiveringar):

Exempel 10.19 Rapport den 29 september 1970

PÅANNONS:

"Och där lämnar vi dagens dominerande utrikeshändelse och övergår till ett forskarmöte som behandlat ett *alvarligt giftproblem* här i Stockholm. Tillsammans med kvicksilver och DDT håller det nya *miljögiftet* PCB, som *avslöjades* för fyra år sedan, på att *förgifta* flera djurarter i Östersjön, bl a visar fiskgjusen höga gifthalter. PCB är samlingsnamnet för en rad kemiska föreningar, som används främst inom färgindustrin och den elektriska industrin – enbart i Sverige används en halv miljon kilo årligen. PCB-giftet lagras i kroppen, och ny-

ligen inträffade ett PCB-dödsfall i Finland, avslöjades det idag vid ett forskarmöte i Stockholm.”

De viktiga begreppen i åttiotalets miljödiskurs liknade i stor utsträckning sjuttioalets: samtliga begrepp betonade på olika sätt allvaret i miljötilståndet. Följande väsentliga begrepp präglade miljödiskursen under åren 1981-1991: *katastrof, död, allvar, halter, förgiftning, risker, skador, öken, hälsofara, belastning, gift, exponering, larm, utsläpp, skador, sjukdom, förgiftning, alarmerande, bedrövligt, allvarligt, symptom* och *sjuk*.

När det gäller *problembeskrivningen* skildrades miljötilståndet under perioden genomgående som akut, allvarligt, katastrofalt och hotfullt. Larmrapporterna duggade tätt och hade ett oerhört negativt budskap. Framtidsprognoserna, som nu blev ett vanligt inslag i miljöreportagen, var minst lika deprimerande. Det rädde inga som helst tvivel om att vi stod vid katastrofens rand. Exempel 10.20, som består av påannonseringen till ett inslag om försurningen i *Rapport* den 26 augusti 1971, visar hur dystra miljöbeskrivningarna kunde vara.

Exempel 10.20 Rapport den 26 augusti 1971

PÅANNONS:

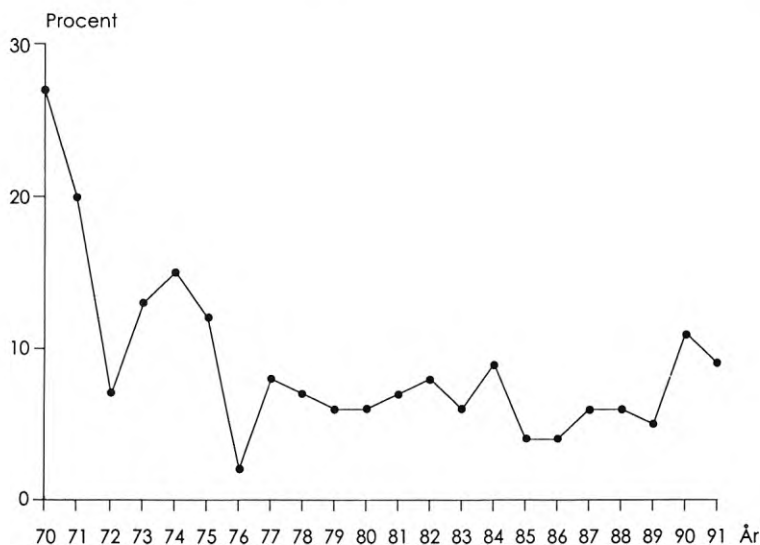
”En ny miljöförstörelserapport som klämtar i larmklockan – hälften av Sveriges sjöar och nära en femtedel av skogen kommer att vara förstörda av svavel-föreningar i luften om 30 år. Även om Sverige skärper sin miljöpolitik avsevärt och lyckas få ner nedfallet av svavel, så återstår ändå nedfallet från andra länder: lika mycket svavel kommer idag in hit utifrån, som vi själva åstadkommer. Det är innebörden i en ny larmrapport om miljöförstörelsen som läggs fram på måndag i sin helhet.”

I inslaget som följde efter påannonseringen förstärktes hotbilden när professor Bert Bolin talade om att det handlar om ”allvarlig påverkan” och ”ödesdigra verkningar för livet i sjöarna”.

Sjuttioalet var miljöalarmens tid i miljöjournalistiken. Figur 10.5 visar andelen av miljöinslagen i *Rapport* som utgjordes av larmnyheter under perioden 1970-1991. Av figuren framgår att larmnyheter upptog en fjärdedel av miljöinslagen under 1970, vilket är oerhört mycket med tanke på att en larmhändelse har definierats som ett inslag som beskriver expertrapporter som presenterar *dittills okänd* kunskap om akuta, allvarliga och riskfyllda miljöförhållanden. Detta innebär att uppföljningsreportage och efterföljande debatter med anledning av larmet inte klassificerats som larmnyheter. Larmnyheter utgörs således endast av de inslag där ett nytt larm presenteras.

Efter 1970 blev utrymmet för larmnyheter successivt mindre fram till 1976, varefter det stabiliseras på en nivå strax över fem procent. Att kurvan faller drastiskt under 1972 är förmodligen en konsekvens av att den intensiva bevakningen av och kring FN-konferensen ”trängde ut” all annan miljöbevakning.

Figur 10.5 Andelen av miljöinslagen i Rapport 1970-1991 som utgjorts av larmnyheter (procent)

Bo G Erikson minns också det tidiga sjuttioalet som miljöalarmens tid:

Det var ju alltid miljöalarm! Det var gloomy-doomy så innihelvete!/.../Det var nästan så det blev komiskt till slut./.../Det där är, när jag tänker efter, skälet till att jag lade av: jag blev skitless på alla larmen.⁷⁸

Sjuttioalets miljöalarm handlade mycket om det alarmerande nuläget för miljön. Under åttiotalet utvecklades istället ett allt större intresse för framtidens miljö. I reportagen förekom anmärkningsvärt preciserade framtidsprofetior, som t ex kunde ge exakta angivelser för hur stor del av skogen som skulle vara död inom ett angivet antal år om ingenting gjordes. Om journalistiken på sjuttioalet larmade om hur allvarligt och hotfullt miljötilståndet *är*, så larmade åttiotalsjournalistiken i miljöreportagen således om hur allvarligt och skrämmande *det skulle bli* om inte omfattande och drastiska samhällsåtgärder omedelbart sattes in.

Konfliktperspektivet och anti-etablissemangsandan i sjuttiotalsjournalistiken har redan påtalats i avsnitt 10.2, som handlade om berättelseformen. Jag har också tidigare diskuterat tendensen hos sjuttiotalsjournalisterna att ta ställning "för miljö" och "miljöintresset" i de konflikter som presenterades i reportagen. Dessa två förhållanden ledde till att experter och journalister ofta kom att tala helt *olika språk* om miljön. Där journalisterna talade om larm, hot och katastrof talade en del experter om problem, tråkigheter och otrevligheter. I ett inslag om miljögifter (särskilt PCB) i Östersjön den 28 december 1970 beskrev

t ex professor Alf Johnels läget som "den här tråkiga föroreningssituationen". Ytterligare ett exempel är när Naturvårdsverkets generaldirektör Valfrid Paulsson sade följande i ett inlägg om luftföroreningar i storstäderna i *Rapport* den 4 augusti 1970:

(D)et intryck jag har efter de rapporter vi har fått, så är läget utomordentligt gynnsamt jämfört med de stora industriländerna.

Denna problemuppfattning stod i rak motsatsställning till de katastrofrapporter om luftföroreningar och bly som *Rapport* brukade presentera under denna period. I miljödiskursen under sjuttioalet framkom således ofta en grundläggande oenighet om problembilden, som bl a kom till uttryck i att experterna använde ett betydligt mindre dramatiskt och ödesmättat språk än journalisterna.

Under åttiotalet började miljödiskursen genomsyras av en allt större homogenitet i problemuppfattningen och konfliktnivån i miljödiskursen blev lägre. Liksom på sextioalet utvecklades åter en gemensam diskurs mellan journalister och nyhetskällor, uppbyggd kring det mycket speciella miljöexpertspråket, med dess medicinska och biologiska terminologi. Detta språk, som diskuterades i avsnittet om berättelseformen, utvecklades till det gemensamma kommunikativa redskapet för både journalister och experter. Årtiotalsdiskursen kom på så sätt att få en mer officiell prägel.

Exempel 10.21, som består av en sekvens ur *Aktuellt* den 27 mars 1984, visar hur miljöexpertspråket användes av både journalisten och forskaren. Inslaget var 4'53 långt och Barbro Soller var reporter.

Exempel 10.21 Aktuellt den 27 mars 1984

PÅANNONS (tid 0'32):

Studioreportern: "Stora delar av svenska folket kan vara bärare av några av dom mest farliga miljögifter man känner till och som man tidigare inte trodde fanns i vårt land. Bland annat rör det sig om den farligaste typen av dioxin, det vill säga samma gift som spreds vid explosionskatastrofen i Seveso i Italien 1976. Det är ett lag av kemister och läkare i Umeå som säger att det finns låga halter av dom här gifterna i bland annat kroppsfett och modersmjölk hos svenskar och det finns också i sill från södra Östersjön."

SEKVEN 1: SPEAKER. Interiörbilder från ett laboratorium. En kvinna i vit rock, rör sig mellan en ställning av glaskolvar och ventilationskåp (tid 0'55):

Reportern: "Här vid institutionen för organisk kemi vid universitetet i Umeå har man för första gången i världen avslöjat att det finns dioxiner av dom farligaste typerna i modersmjölk. (närbild av när kvinnan håller upp och skakar en glaskolv/bubbla fylld med en gul vätska) Samma typer av dioxiner har också identifierats i kroppsfett hos svenskar (närbild roterande tom glaskolv). Det rör sig om mycket låga halter men det rör sig om samma sorts dioxiner

som (bild kameran åker i en bil på en väg förbi en industri som ligger vid sidan av vägen) läckte ut vid den beryktade katastrofen i Seveso i Norditalien 1976. (bilder av vägschild, taggtrådsavspärrad väg, närbild av italiensk varningsschild och vid utzoomning syns två vaktande carabinieri) Det var vid en explosion i Roch-koncernens kemiska fabrik som flera kilo av den farligaste kända typen av dioxin spreds i omgivningen och tvingade befolkningen på flykt. (kvinnan i labbet övervakar ett prov vid en apparat i labbet) Hittills har forskarna endast testat ett fåtal prover av modersmjölk, dom flesta från Västtyskland och något från Sverige. (bild bakifrån av kvinna i rutig skjorta som sitter framför en dator i labbet). I samtliga finner man dioxiner men också närbesläktade klorerade gifter som diventsofofaner (närbild av datorskärmen med kurva på).”

SEKVEN 2: INTERVJU med cancerläkare Lennart Hardell. Hardell i beige gröna tröja, vit skjorta, slips, närbild, sitter i labbet framför gröna vattenkranar (tid 0'55):

Hardell: ”Det innebär alltså att dom nyfödda barnen utsätts, alltså exponeras, för dioxiner redan från starten av sitt liv och det kan man jämföra då med barn som är födda på 40-talet eller tidigare då vi inte hade dioxiner över huvudet taget i miljön. Det innebär alltså att dom här barnen kommer att redan från starten ha en exponering för dioxiner, en inlagring av det här i kroppens fettvävnad och betydelsen av det det vet vi alltså inte.”

Reportern: ”Ska man nu säga till folk att dom slutar amma sina barn?”

Hardell: ”Absolut inte. Det är ju så att, återigen igen, att det är låga halter av dioxiner och att fördelarna med modersmjölk trots allt överväger dom eventuella risker som kan finnas med dioxiner, risker som vi inte känner till idag, så att det finns alltså ingen anledning till att upphöra med amning av barn.”

SEKVEN 3: SPEAKER. Bilder av en gågata, mycket folk som går fram och tillbaka i snöglopp (tid 0'23):

Reportern: ”Umeåkemisterna har tillsammans med läkare från regionsjukhuset också undersökt kroppsfett från drygt ett tjugotal svenskar. I samtliga prover hittar man samma typer av dioxiner och furaner som i mjölkfett i modersmjölk. (bilder av fiskare som står vid fullt nät som vinschas upp ur havet) Samma gifter har också identifierats i sill från Östersjön och lite högre halter i sillgrisslor som äter sillen.”

SEKVEN 4: INTERVJU med Lennart Hardell, cancerläkare. (tid 1'23).

Hardell (närbild framför de gröna kranarna i labbet): ”Ja, resultaten visar alltså att vi har identifierat ett nytt miljögift som då man kan misstänka finns ute i befolkningen. Vi har alltså sett att samtliga personer som har lämnat prov till fettvävsanalys har dioxiner i fettvävnaden. Och det är i och för sig låga halter men det finns hos varje individ och vi ser också att dom cancerpatienter som har arbetat med hormoslyr, fenoxisyror för i snitt 20 år sedan har dubbelt så höga halter som befolkningen i övrigt. Och det visar alltså att dioxinerna är väldigt stabila, att dom bryts ner mycket mer långsamt än vad vi någonsin trott och att dom kan finnas kvar under mycket lång tid i fettvävnaden.”

Reportern: ”Finns det chans att ta reda på hur farligt det är med dom här låga halterna i kroppsfett och i modersmjölk som ni hittar?”

Hardell: "Vi vet ju att dioxiner kan ha en rad effekter på kroppen. Till exempel så dom nedsätter kroppens försvar mot infektioner och dom nedsätter andra immunologiska mekanismer som kan ge upphov till cancer exempelvis på så sätt. Dom är också cancerframkallande djurexperimentellt och dom ger också fosterskadeframkallande effekter. Så det finns alltså en rad frågetecken som vi inte för dagen kan svara på."

SEKVENS 5: SPEAKER (tid 0'45):

Reportern: (kvinna står i laboratorium och fyller på vätska från en stor brun flaska ner i glaströr och kolvar) "Dom högsta halterna av dioxiner fann man alltså i fettprover från cancerpatienter som yrkesmässigt hade arbetat med hormoslyr och andra bekämpningsmedel som kan vara förorenade av dioxiner. Men bekämpningsmedel är inte de enda misstänkta källorna till dom nya miljögifterna. (sopbilar kör in mot en sopstation med en hög rykande skorsten) I röken från våra sopstationer har Umeåforskarna också hittat dioxiner och foraner av samma typ som i fettvävnaderna. Och dom tror att det framför allt är förbränningen av PVC-plast som ger dom här föroreningarna."

Slutsatsen att enigheten om problembilden i miljödiskursen blev större under åttiotalet kan tyckas märklig med tanke på de omfattande politiska kontroverser som präglade miljödebatten under denna tidsperiod, t ex i debatten om Scan Link och Öresundsbron. Ett skäl för dessa slutsatser är att reportagestudien endast fokuserat på miljöinslag som utgörs av miljöreportage. Reportage med särskild anknytning till den sociala eller politiska debatten kring miljön ingår således endast i mindre utsträckning. I miljöreportagen bestäms diskursen i stort sett av forskarna och experterna i interaktion med journalisterna. I dessa sammanhang har inte några stora kontroverser eller åsiktsmotsättningar om problembeskrivningen kunnat skönjas, utan samstämmigheten har varit dominerande. Om oenighet förekommit har denna mer gällt åtgärderna än problembilden.

Ett konkret exempel på den ökade samstämmigheten i miljöpolitiken under åttiotalet framkom i intervjun med Henrik Ekman på *Aktuellt*. Han gav då följande beskrivning angående upptäckten av försurningen i början av åttiotalet:

Det var så starkt. Det var så stora siffror från Tyskland att någonting stort höll på att hända. Och det blev en väldig oro, inte bara bland journalister och miljöfolk, utan skogsfolket i Sverige blev väldigt oroat. /.../ Jag var själv med på en exkursion som Skogsvårdsförbundet gjorde i oktober-november 1983. Det var liksom samma oro. Där var folk från Naturvårdsverket, från Försurningssekreteriatet i Naturskyddsföreningen och journalister, länsjägmästare, folk från bolag, och alla blev lika oroade av vad dom såg. /.../ För tidigare hade det ju varit att miljörorelsen hade slagit larm och industrins företrädare hade sagt att det inte var så farligt. Här plötsligt hade du alla samtidigt.⁷⁹

Den mest betydelsefulla förändringen av miljöjournalistiken under sjuttio- och åttiotalet var att det skedde en tilltagande ekologisering av miljödiskursen. Detta kom till uttryck i *värdeorienteringen*, som försköts i riktning mot en biocentrisk syn

på naturen. Perioden präglades av att man i allt större utsträckning började uppmärksamma miljöförstörelsens konsekvenser för *bela* naturen i miljöbevakningen. Det var inte längre bara hälsoeffekterna för människans del som stod i centrum. När djurlivet drabbades sågs det inte längre *bara* som betydelsefullt om det också drabbade människan eller medförde ekonomiska konsekvenser eller andra olägenheter. I exempel 10.22 – den avslutande sekvensen i ett reportage *Rapport* från den 4 juni 1974 om hur sälarna i Östersjön hotas av utrotning – hävdar t ex reportern Eva Marling att forskarna ser det som en plikt mot framtiden att bevara så många djurarter det går.

Exempel 10.22 Rapport den 4 juni 1974

”Man kan ju fråga sig varför vi skall bevara sälarna i Östersjön. Miljöforskarna för sin del dom ser det som en plikt mot framtiden att bevara så många djurarter det går. Och forskarna kan fort nog få ekonomerna på sin sida vart efter haven töms på föda och det visar sig att vi verkligen behöver en stor sälstam. Och från människans synpunkt är sälarna viktiga för en annan sak också. En säl kan biologiskt jämföras med en människa som äter väldigt mycket fisk. Och vad miljögifterna gör med sälhonorna, det kan dom på sikt göra med människorna.”

Att man nu börjar tala om ekologisk balans och biologiska system är också indikatorer på att synen på naturen förändrats i riktning mot ett ekologiskt perspektiv. Det ekologiska språkbruket finns t ex i exempel 10.23, som är ett reportage om försurningen som sändes i *Rapport* den 4 mars 1975 med Ingemar Schmid som reporter.

Exempel 10.23 Rapport den 4 mars 1975

”(Naturbilder, sjölandskap i snö, soldis) Än finns naturskönheten där, men svavelregnet sänker PH-värdet i vattnet. Fisken dör ut. Skogen växer långsammare. (spår i snön) Ja, hela det biologiska systemet rubbas. En del arter dukar under helt. Det gäller t ex gullvivan (snölandskap). Andra börjar föröka sig våldsamt (rinnande vatten med vitmossa). Det gäller t ex vitmossan. Som en pest sprider sig vitmossan både i och vid de sura sjöarna.”

Konflikten mellan miljö och ekonomi utgjorde en röd tråd genom miljödiskursen under hela sjuttioalet. I ett inlägg om fenoxisyror den 20 augusti 1979 talade t ex Valfrid Paulsson om att man måste *väga risker mot nytta* när det gäller användningen av giftiga preparat. Tillväxt och miljö beskrevs nu som motstridiga målsättningar. Men det var inte längre självklart att den ekonomiska vinningen skulle prioriteras framför miljöhänsynen: tvärtom. Sjuttioalets miljödis-

kurs innehöll ofta en explicit eller implicit kritik mot det dominerande tillväxt-paradigmet.

I påannonsen till det inslag som utgör exempel 10.24 ställs t ex omsorgen och värnandet om miljön mot den ekonomiska vinningen.⁸⁰ Reportaget handlade om oljeraffinaderiernas miljökonsekvenser och sändes i *Aktuellt* den 2 februari 1974.

Exempel 10.24 Aktuellt den 2 februari 1974

PÅANNONS:

Reportern: "Denna energikris har ju gett oss en allvarlig påminnelse om hur sårbart vårt industrialiserade samhälle är. Inte minst därför att vi själva inte har tillräckliga möjligheter att förädla råolja till bensin, villaolja och andra produkter vi behöver för att hålla hjulen igång och våra bostäder varma. Därmed är diskussionen igång om att vi behöver bygga ut våra resurser att raffinera, förädla, oljan. Men mot detta behov står nödvändigheten att skydda vår miljö. Frågan är bland annat om vi bara har råd med miljövärd som en slags överflödslyx. I Aktuellt ska vi undersöka om omsorgen om vår framtida miljö nu riskerar att få ge vika för ett krasst ekonomiskt tänkande."

Ekologiseringen av miljödiskursen innebar att ett nytt sätt att se på förhållandet mellan miljö och ekonomi kom till uttryck i miljöjournalistiken. Under åttiotalet blev det självklart att se miljöförstöring som en kostnad för samhället. Kostnadsaspekterna på miljöproblematiken handlade nu istället om att det kostar enorma summor att *inte* göra något åt miljöförstörelsen.

Begreppet ekologi utvecklades under perioden till ett nyckelbegrepp i miljödiskursen. Även andra begrepp som uttryckte en ekologisk grundsyn blev betydelsefulla i miljöbeskrivningarna: *rubbad balans, känsliga arter, försvinna, ekologi, ekosystem, ekologiskt sammanbrott, natur i obalans, ekosystem ur balans, hotad existens etc.* Man väjde inte längre heller för att använda moraliskt laddade begrepp. Några exempel är *mord, fiender, brott, ansvar, utan hänsyn, heligt, drama* och *bov*. Naturen framställdes som ett arv att förvalta för kommande generationer. I exempel 10.25 från *Aktuellt* den 18 januari 1983 talar reportern Barbro Soller t ex om naturen som "ett heligt kulturarv". Reportaget präglas också genomgående av ett ekologiskt grundperspektiv och språkbruk.

Exempel 10.25 Aktuellt den 18 januari 1983

PÅANNONS (tid 0'38):

Studioreportern: "Dom svenska fjällskogarna hotas av kalhugning. Det är Domänverket som för att skapa sysselsättning och få fram råvara till den svenska skogsindustrin vill hugga ned 85.000 hektar, en sjundedel av hela Domänverkets bestånd i fjällkedjan. Vetenskapsakademien, Naturvårdsverket och Sven-

ska naturskyddsföreningen har tidigare protesterat mot planerna och nu möts dom också av kritik från riksdagens revisorer. Domänverket bedriver olönsamt skogsbruk och avverkningen måste stoppas tills användningen av den svenska fjällskogen utretts, säger revisorerna.”

SEKVENNS 1: SPEAKER (tid 1’08):

Reportern: (solnedgång genom några tallar i en snöig skog) ”Fjällen och fjällskogarna. Vår sista stora orörda vildmark. Ett nästan heligt kulturarv att sparas åt dom som kommer efter oss. (några längdskidåkare åker förbi på annan plats i skogen) Tankegångar som också har fastslagits i riksdagsbeslut om obrutna fjällområden. (vy över skogsklädd dal med fjäll i fonden) Men nu hotas fjällskogen. Det moderna skogsbruket drar in med skogsbilvägar i tidigare väglöst land (bil åker bort på snöig vinterväg). Enbart Domänverket som äger dom flesta av fjällvärldens skogar planerar nu att lägga 85.000 ha fjällskog på rygg och reviderar på det (vy över fjällsida) sättet en skogsodlingsgräns som av geologiska och ekonomiska skäl drogs upp under 1950-talet (en annan fjällsida med flera fyrkantiga kalhyggen i bild). Fjällskogsbruket som Domänverket har motiverat med gängse argument att skaffa skogsråvara och skapa sysselsättning har på grund av bristande lönsamhet väckt stark kritik bland riksdagens revisorer. Genom norrlandsstödet är det så gott som totalsubventionerat.”

SEKVENNS 2: INTERVJU med Torleif Ingelög, skogsforskare, Lantbruksuniversitetet, utomhus på snötäckt öppen plats, skog långt bort i bakgrunden. Ingelög i pälsmössa och fårskinnrock. Reportern i pälsjacket med kapuschongen över huvudet (tid 0’37).

Reportern: ”Hur reagerar ni skogsforskare på den här typen av ingrepp?”

Ingelög: ”Ja, vi blev helt tagna på sängen och ganska chockade kan jag lugnt påstå. (Ingelög zoomas in) Vi har väl trott, och inte bara vi utan det har Naturvårdsverket och Naturskyddsföreningen gjort, trott att dom här områdena skulle förbli skyddade under mycket lång tid framåt och därför har vi koncentrerat våra insatser på skogsmarken i övriga Sverige. Det är ju väldigt lite biologisk forskning som har skett i dom här områdena och nu pågår avverkningarna med en sådan hastighet att det finns ingen möjlighet att vi med dom resurser vi har i dag kan titta närmare efter vad det är som finns innan det är för sent.”

SEKVENNS 3: SPEAKER. Bilder av bergssida med gul grafik som nederst visar FJÄLLSKOG – linje – BJÖRKSOG – linje – KALFJÄLL – linje (tid 1’44):

Reportern: ”Och det som biologerna kallar fjällskog det är inte björkskogen som växer närmast kalfjället utan barrskogen nedanför. I Norrbottens och Kopparbergs län mest tallskog. I Västerbottens och Jämtlands län mest gran-skog. (bild på mycket gammal skog, ett par grå avbrutna barrlösa tallstammar i centrum, svagt skogssus hörs) De skogar som det tagit hundratals, ibland tusentals år att få upp. Med tall och gran som i detta bistra höjddklimat växer oändligt långsamt och sätter kottar var tionde, eller som värst, var femtionde år, mot var tredje som är normalt i Sydsverige. I lagen klassad som svår-förnygrad skog. (bild av kalhygge) Så här ser det ut på kalhygget vid Nasa-

fjället 300 år efter exploateringen. (bild av snö – fågelpip hörs) Fjällskogen är en av våra rikaste naturtyper, oumbärlig som hem och skaffereri för fyrfota och fågel. (tranor sjunger) Här finns gläntan med tranmyren. (ingång till ide) Björnens vinteride. (spelande tjädertuppar – med ljud) Tjäders spel i gammelskogen. (hökuggla som flyger samt med ungar i torr trädstam) Hökugglan som behöver den här gamla urholkade torrakan för att kunna häcka. (timmertrave) Dom här torrfurorna har huggits ner enbart för att ge sysselsättning. Ett hemfridsbrott för en massa djur.”

SEKVEN 4: INTERVJU med Torleif Ingelög (dels framför sten, dels på samma ställe som förut) (tid 0’23):

Ingelög: ”Här finns alla dom djur- och växtarter som skulle kunna finnas här. Man brukar säga med ekologiska termer att ekosystemen är kompletta. Det beror på att fjällen och fjällskogarna är en naturlig enhet. Många av djuren behöver både fjällen och fjällskogarna och därför är det mycket allvarligt om vi börjar avverka i fjällskogarna.”

SEKVEN 5: SPEAKER (tid 0’05):

Reportern: (bild av hänglav) ”Trädlavar som enbart växer i gammal fjällskog är nödvändig som renbete på våren.”

SEKVEN 6: INTERVJU med Torleif Ingelög halvfigur framför en gran (tid 0’09):

Ingelög: ”På vårvintern när det är skarföre så kommer inte renarna ner till markvegetationen. Då är trädlavarna den enda föda dom kan hitta. Det är nödfoder. Och det är i själva verket livförsäkring för samerna, dom här lavarna.”

SEKVEN 7: SPEAKER (tid 0’54):

Reportern: ”Domänverket och skogsbolagens planer på att kalhugga (kameran vandrar uppför trädstammar och zoomar in långt upp i trädet) och som man säger föryngrar fjällskogarna har väckt massiva protester bland rikets samlade naturvetenskapliga kompetens från Naturvårdsverket, Vetenskapsakademien, Svenska naturskyddsforeningen. (skogshuggare – i arbetskläder och hjälm – faller ett träd, en ung fura, med motorsåg) Icke desto mindre huggs det nu för fullt i fjällkedjan. Och mest kanske i tysthet. (snöklädd fjällsida, solen försvinner precis bakom bergskammen) Här i Synndalen i Sälenfjällen kalhöggs den här slutningen i fjol. (skogklädd fjällsida – träden susar) Nu ska hela den här fjällsidan huggas ren. Området skulle ha klassats som skyddsvärt och sparats för framtiden. (sly i snö) Skogsvårdsstyrelsen gav tillstånd utan att samråda med naturvårdsmyndigheten. (ej frusen bäck som rinner i skog) Men när dom här träden är borta har man kanske också fällt argumenten för att spara området.”

SEKVEN 8: INTERVJU med Ingelög. Ingelög med sten i bakgrunden, på ett kalhygge. Reportern med kpuschongen över huvudet (tid 0’34):

Reportern: ”När man nu har kalhuggit här, tror du att det finns någon chans att man kan få skog att växa här igen?”

Ingelög: (Ingelög zoomas in) ”Ja, i varje fall tror ju myndigheterna det, annars skulle dom inte tillåta avverkning i dom här områdena. Vi forskare är väl

många gånger lite mer tveksamma till det här. Men vad man lugnt kan konstatera är att den skog som vi får upp efter kalavverkning aldrig någonsin kommer bli som den skog som fanns här förut. Det blir en helt annorlunda skog, helt andra livsbetingelser för djur och växter.”

SEKVEN 9: SPEAKER (tid 0'15):

Reportern: (bild av skog från alperna/klippiga bergen) ”Och annan skog det är främmande klippgranar från Klippiga bergen (bild av ung tallsådd) och Con-torta-tallen som man tror ska klara sig i dom här vindpinade jordarna sedan det harvats och plöjts här uppe.”

SEKVEN 10: INTERVJU med Torleif Ingelög på hygge, några träd i bakgrunden (tid 0'42):

Reportern: ”Vem har ansvaret för fjällskogarnas framtid anser du?”

Ingelög: ”Det ansvaret har vi alla, hela svenska folket. Fjällskogarna är definitivt hela folkets angelägenhet. Men det mer omedelbara ansvaret kan man väl säga ligger främst på Domänverket som är den största markägaren i fjällregionen. Det finns också vissa större skogsbolag som har mycket mark i dom här områdena. Men regering och riksdag har ett mycket stort och tungt ansvar eftersom det är riksdagen som har gett möjlighet till dom avverkningar som nu äger rum längs hela fjällkedjan genom det bidragssystem man har beslutat om.”

SEKVEN 11: SPEAKER (tid 0'28):

Reportern: (kameran vandrar över snö till en skogsmaskin med släp och lyftarm) ”Nu kräver riksdagens revisorer att en särskild utredning görs innan vi fattar avgörande beslut om skogsbruk i svår odlade fjällskogsområden. (bild av timmertrave) I den måste man göra en rimlig avvägning mellan naturvårds- och skogsbruksintressen. Under tiden bör Domänverket vara restriktivt med att avverka skog ovanför den så kallade skogsodlingsgränsen. Det säger riksdagsrevisorerna.”

SEKVEN 12: INTERVJU med Svante Lundqvist (s), jordbruksminister. Lundqvist i närbild. Bakom sig har han en bokhylla. Klädd i grå kostym, svart/mörkblå skjorta, ljusblå slips (tid 1'30):

Lundqvist: ”Nu är det viktigt att man kan göra en inventering så att man inte i det sammanhanget angriper områden som bör skyddas ur naturskyddssynpunkt, där delar jag helt riksdagsrevisorernas uppfattning men enligt min uppfattning pågår en sådan inventering. Naturvårdsverket i samverkan med länsstyrelser och skogsvårdsstyrelser håller på att göra en sådan inventering och jag hoppas att den ska ge till resultat att man kan avgränsa områdena på ett riktigt sätt.”

Reportern: ”Men när det nu är så att det i praktiken är Domänverket och skogsbolagen som bestämmer vilka marker som avverkas eller inte och samordningen icke sker, bör man då inte stifta särskilda lagar?”

Lundqvist: ”Det är fel att säga att dom kan bestämma, man får inte avverka utan att man har tillstånd till att avverka.”

Reportern: ”Tydligt är det så ändå att dom lagar som existerar i dag, dom har inte räckt när det gäller fjällskogen. Är det då inte detta ett sånt stort kulturarv att man måste skärpa lagen när det gäller just dom?”

Lundqvist: ”Det är mycket möjligt att vi får lov att se över vår lagstiftning här. Men när Naturvårdsverket är färdigt med sin inventering så får vi också se till att få en lagstiftning som passar för det här ändamålet.”

Reportern: ”Men du kommer alltså att tillsätta, se till, att den här utredningen, inventeringen som Naturvårdsverket arbetar med, sker tämligen ostörd utan att bolagen går på och arbetar under tiden?”

Lundqvist: ”Jag utgår från att här ska inte ske några olyckor under tiden som den naturvårdsinventeringen pågår.”

När det gäller *handlingsorienteringen* i miljödiskursen betonades nu administrativa och politiska lösningar på miljöproblemen mer än vetenskapliga och tekniska. Under sjuttioalets första år framstod visserligen miljöproblemen i miljöreportagen ofta som elakartade problem: det fanns ingen enighet om problembilden och inte heller om värderingar eller prioriteringar (t ex när det gäller förhållandet mellan miljö och ekonomi). Det var emellertid inte *typen* av insatser och åtgärder som det rädde oenighet om. Lagstiftning – och helst förbud mot miljöförstörande processer, produkter eller producenter – framställdes istället som universalmedel mot alla miljökrämpor. Begreppet *förbud* intog en dominerande ställning i miljödiskursen under hela sjuttioalet. I nästan varje inslag där något misstänkt miljöförhållande avslöjades fanns också intervjuer med personer som reste krav på att det aktuella ämnet, processen, företaget eller produkten skulle förbjudas. Diskussionen handlade således nästan undantagslöst om förbud kontra icke-förbud och andra åtgärdsförslag (t ex miljöavgifter) lyste med sin frånvaro.

Under åttiotalet framstod inte förbudsstrategin längre som det universella botemedlet mot miljöförstöringen, utan även andra åtgärdsstrategier började diskuteras, t ex miljöavgifter och andra ekonomiska styrmedel. Miljödiskursen under åttiotalet skildrade dessutom i allt högre grad en aktiv handlingsorientering på miljöområdet. Begrepp som *släsa, rädda, kämpa, bota, begränsa, handla, skärpa, hushålla, avslöja, spåra* och *bevisa* uttrycker samtliga en handlingsaspekt i förhållande till miljön. Det var emellertid inte betydelsen av människors vardagliga miljöbeteende som diskuterades. Ansvaret för att åtgärda miljöproblemen låg under hela perioden på myndigheterna och politikerna. Detta innebar att såväl skulden för miljöförstöringen som ansvaret för miljöåtgärderna lokaliserades till aktörer på samhällets makronivå.

10.4 Den kritiskt dokumenterande miljöjournalistiken

Detta avsnitt sammanfattar först huvudresultaten i analyserna av den redaktionella organisationen, de journalistiska uttrycksformerna samt miljödiskursen i miljöjournalistiken under perioden 1970-1991. Därefter vidtar en förklarande analys där jag diskuterar hur miljöjournalistikens egenskaper formades av de

redaktionella och miljöpolitiska förhållanden som omgav journalistiken under perioden.

10.4.1 *Slutsatser*

Sextioalet hade inneburit ett genombrott för miljöfrågorna som bevakningsområde i nyhetsbevakningen. Under sjuttio- och åttiotalet inträffade nästa genombrott för miljöjournalistiken i den svenska nyhetstelevisionen: den utvecklades nu till en egen journalistisk genre. Perioden 1970-1991 kan karaktäriseras som den *kritiskt dokumenterande* miljöjournalistikens epok i den svenska nyhetstelevisionen. En utförlig och detaljerad faktaredovisning, som presenterades av en aktiv och kritisk journalist och som ackompanjerades av konkreta bildbevis utgjorde den formel som dominerade i sjuttio- och åttiotalets miljöjournalistik. I miljöreportagen skapades ett eget formspråk, som bl a inkluderade användningen av realistiska-dokumentära miljöbilder. Det skedde också en ekologisering av miljödiskursen som präglades av en särskild retorik, där miljötillståndet beskrevs som alarmerande och miljöförstöringen skildrades som ett överhängande hot mot naturens och människans livsbetingelser.

Den *redaktionella organisationen* av miljöbevakningen karaktäriserades av att både *Rapport* och *Aktuellt* i början av sjuttioalet anställde journalister som var specialiserade på miljöfrågorna.

De journalistiska uttrycksformerna i miljöreportagen genomgick många förändringar under perioden 1970-1991. När det gäller den *kommunikativa designen* ersattes den passive iakttagaren och referenten från sextioalet av en aktiv och kritisk journalist, som självständigt försökte välja ut, bearbeta och presentera de viktigaste skeendena på miljöområdet. Det var inte längre självklart att journalisten skulle inta ett strikt neutralt förhållningssätt till det sakområde eller de konflikter som skildrades. Journalistrollen präglades istället ofta av en grundläggande lojalitet mot naturen, miljöintressena och dem som drabbades av miljöförstöringen. Pedagogrollen var den dominerande journalistrollen i miljöreportagen under perioden och kommentarer, analyser och bakgrundsbeskrivningar blev nu en central del i det journalistiska arbetet.

Användning av text, bild och ljud i reportagen – *den audiovisuella designen* – utvecklades mycket under perioden. Som komplement till de konventionella illustrerande miljöbilderna introducerades en helt ny typ: de realistiska dokumentära miljöbilderna. Bilderna användes nu för att konkretisera det som avhandlades i reportagen och för att i bild bevisa hur katastrofalt miljötillståndet var. Sjuttioalets bildtänkande fokuserade särskilt starkt på bildens (och ljudets) värde som dokumentärt bevis, men under åttiotalet började mer intresse ägnas åt bildens och ljudets estetiska kvaliteter.

Vinklingarna – eller *den tematiska designen* – i miljöreportagen strukturerades ofta runt ett konfliktperspektiv på miljöpolitiken. I dessa konflikter gav journalistiken i miljöreportagen ofta uttryck för ett explicit eller implicit ställningstagande för ekologiperspektivet (och de intressen som företrädde denna syn) mot tillväxtintressena och den officiella miljövärdande miljöpolitiken (med dess avvägningstanke mellan ekonomi och miljö).

Miljöreportagen uppehöll sig – liksom på sextioalet – på det objektiva verklighetsplanet och makroperspektivet på samhället dominerade: man prioriterade forskare och myndighetsexperter för att beskriva och konfirmera sakförhållanden. Under det tidiga sjuttioalet genomsyrades dock miljöreportagen av en stark anti-etablissemangsattityd från journalisternas sida och man försökte lyfta fram den enskilda människans kunskaper, erfarenheter och känslor i förhållande till miljön och ställa dem emot de vedertagna expertbedömningarna. Denna ambition tycks ha minskat under senare delen av sjuttio- och åttioalet. Miljöbevakningen fick då en mer officiell karaktär.

Slutsatsen är att nyckelbegreppen för berättelseformen i miljöreportagen under perioden 1970-1991 utgjordes av *dokumentation/realism* och *rekonstruktion*. För det första prioriterades möjligheterna att kunna göra anspråk på att representera en autentisk verklighet. Man använde en realistisk-analytisk övertygelsestrategi, som betonade tekniker som skulle förstärka intrycket av att det råder en direkt överensstämmelse mellan den medierade verklighetsbilden och den ”autentiska” verkligheten. Detta skedde t ex genom en noggrann och detaljerad dokumentation av tillgängliga fakta, användningen av realistiska dokumentära miljöbilder och genom prioriteringen av auktoritativa experter som nyhetskällor.

För det andra förändrades journalistikens förhållningssätt till tid och rum, vilket styr hur den journalistiska händelsen skapas utifrån autentiska rumsliga och tidsmässiga förhållanden och händelser. Under denna period ersattes sextioalets avbildande förhållningssätt till tiden och rummet av en rekonstruerande tidrumstrategi. Denna innebar att det inte alltid förelåg en av journalisten upplevd autentisk händelse till grund för den *journalistiska händelse* som skildrades i ett miljöreportage. Istället för att enbart referera ett händelseförlopp eller rapportera enskilda händelser från en viss bestämd tid och plats rekonstruerades nu långsiktiga och storskaliga miljöförhållanden genom att journalisten ställde samman olika faktauppgifter, dokumenterade miljöeländet i bild och vägde olika samhällsaktörers bedömningar och åsikter mot varandra. Bilder och uttalanden från olika tider och platser fogades samman så att de gav uttryck för logik och kausalitet. När det förelåg en autentisk upplevelse till grund för reportaget – t ex ett besök på någon drabbad ort, eller på en plats där det bedrivs miljöforskning – användes denna främst som utgångspunkt för att rekonstruera en tillståndsbeskrivning med vidare giltighet och relevans än det unika fallet.

Sjuttio- och åttioalets miljöreportage var således inte uppbyggda kring konkreta ”verkliga” händelser på samma sätt som under sextioalet. Med detta me-

nas självklart inte att ett rekonstruerat reportage inte handlade om verkliga förhållanden – tvärtom. Det saknades däremot ofta en direkt korrespondens mellan journalistens iakttagelser på en bestämd plats och den ”händelse” som beskrevs i inslaget. ”Miljöalarmet” och ”opinionsutspelet” utgör exempel på två sådana rekonstruerade journalistiska händelser som förekom rikligt i miljöjournalistiken under perioden.

Låt mig ge ett konkret, men tänkt, exempel på skillnaden mellan den avbildande/reproducerande sextiotalsjournalistiken och den rekonstruerande journalistiken under sjuttio- och åttiotalet, genom att jämföra hur en journalist som bevistat en miljökonferens om luftföroreningar kunde tänkas producera ett reportage med utgångspunkt från konferensen. Under sextioalet skulle journalisten förmodligen ha producerat ett referat av konferensen, som innehöll en redogörelse för de viktigaste konferensanförandena. Påannonsen kunde låta så är: *”Idag samlades ett hundratal forskare och experter på Hässelby slott i Stockholm för att diskutera luftföroreningarna. Konferensens första talare var professor Bolin.”* Därefter kunde ett utdrag ur Bolins anförande följa. På sjuttio- och åttiotalet skulle resultatet av konferenshändelsen istället bli att en ”larmhändelse” rekonstruerades av journalisten. Påannonsen kunde då lyda så här: *”Forskare slår larm om omfattande försurnings-skador på grund av svavelutsläpp och andra luftföroreningarna.”* Förutom intervjuer med forskare på konferensen kunde reportaget då också innehålla en bakgrundsbeskrivning till debatten, bilder från försurningsdrabbade områden samt intervjuer med politiker och representanter för miljörörelsen.

De dokumentära ambitionerna utgjorde, sammanfattningsvis, den mest centrala utgångspunkten i berättandet under denna period. Berättandet kan sägast utgöra den nyhetsmässiga applikationen av den dokumentära realistiska berättelsestrategin i journalistiken, som tidigare beskrivits av Veronica Stoeהל i boken *Berättelsestrategier, kunskap och reflektion* (1994).⁸¹ Jag kallar därför berättelseformen i sjuttioalets- och åttiotalets miljöreportage för den *dokumentära realistiska berättelseformen*.

Miljödiskursen i nyhetstelevisionen under perioden 1970-1991 präglades av en ökad uppmärksamhet för miljöfrågorna i nyhetsändningarna. Intensiteten i nyhetsbevakningen av miljön varierade dock mycket kraftigt mellan olika år. Åren 1972, 1977, 1979, 1986 och 1988 var år då miljöbevakningen var särskilt intensiv.

Den viktigaste slutsatsen beträffande miljödiskursen är att det skedde en successiv *ekologisering* av miljödiskursen i nyhetsbevakningen under sjuttio- och åttiotalet. Detta innebar bl a att man, i enlighet med den ekologiska grundsynen, framställde miljöproblemen som globala katastrofhot. Miljötillståndet beskrevs genomgående som akut, allvarligt, katastrofalt och hotfullt. Larmrapporterna duggade tätt och hade oerhört negativa budskap. Miljön beskrevs vanligtvis utifrån följande utgångspunkter och begrepp: Miljötillståndet har *avslöjats* utgöra ett *allvarligt hot* om *förgiftning* som *riskerar* att leda till *katastrof*, *död* och *utplåning* om inte *larmsignalerna* leder till *förbud* eller andra genomgripande åtgärder. Proble-

men skildrades också som delar i ett större problemkomplex och inte som enstaka och unika föroreningsfall. Detta problemkomplex gick nu under den samlande beteckningen "miljöproblem".

Grundkonflikten i miljödiskursen under perioden stod mellan den ekologiska och den miljövärdande problemuppfattningen på miljöområdet. Konflikten mellan miljö och ekonomi gick som en röd tråd genom miljödiskursen under hela perioden. Under sjuttioalets första del var konfliktnivån i debatten mycket hög, men under åttiotalet kom diskursen att präglas av en allt större homogenitet i problemuppfattningen om miljön. Då var ett ekologiskt perspektiv inte längre kontroversiellt. Det togs för givet att miljön var allvarligt hotad och det betraktades som självklart att man måste ta miljöhänsyn. Journalister och experter talade nu "samma språk" och var eniga om en ekologisk grundsyn på naturen och miljön. Den *ekologiserade* miljödiskursen konsoliderades och befäste sin ställning i miljöjournalistiken under åttiotalet.

I den ekologiserade diskursen framkom ofta en biocentrisk etik, där naturens egenvärde utgjorde en grundläggande utgångspunkt. Människans rätt att fritt utnyttja naturen och naturresurserna ifrågasattes explicit. Miljöförstörelsens konsekvenser för hela naturen och inte bara hälsoeffekterna för människans del kom nu i centrum. Det ekologiska perspektivet innebär också ett ansvarstagande för hela världens och framtida generationers miljö. I enlighet med detta intog miljödiskursen i allt större utsträckning ett internationellt perspektiv. Detta innebar bland annat att miljöförhållanden i andra länder, t ex tredje världen, nu fick större uppmärksamhet. Det skedde således även en internationalisering av miljödiskursen.

Samtidigt övergick miljöproblemen under perioden från att vara kunskapsproblem (som krävde utökade forskningsinsatser och kunskapsfördjupning) till att framställas som åtgärdsproblem. Detta ledde också till att miljöbevakningen ofta kom att knytas till olika samhällsverksamheter som kunde anses utgöra källor till miljöproblemen. Inriktningen på denna bevakning bestod i en mycket stark produktionsorientering, där industrins miljöproblem dominerade mycket kraftigt. Industrin framstod därmed som den främsta miljöboven i miljöbevakningen under perioden.

Liksom på sextioalet var miljödiskursen i sin grundsyn fortfarande *teknokratisk*: det var en diskurs som präglades av teknologiska tankemönster som kom till uttryck i en dominans för ett tekniskt och vetenskapligt språkbruk och i att kontrollen över definitionerna av problemens orsaker, konsekvenser och lösningar utövades av experter (vetenskapliga experter och inom myndigheter). Förvetenskapligandet av problemlösningen utgjorde en central komponent i miljöjournalistiken under perioden. De dominerande problembeskrivarna var, förutom experterna, myndigheter och politiker: miljöproblemen framställdes inte som de enskilda individernas ansvar utan som samhällets och politikernas.

Miljöorganisationerna var däremot i hög grad marginaliserade som problembeskrivare.

Tabell 10.10 Den ekologiserade miljödiskursen i Rapport och Aktuellt 1970-1991

Problembeskrivning

Nyckelbegrepp: hot, kris, larm, död, katastrof
Miljöfillståndet ett akut hot: hög prioritet
Miljön som problemkomplex
Miljön ett åtgärdsproblem
Miljön ett internationellt problem
Förvetenskapligande
Konflikt mellan miljövärd och ekologi

Etik/värderingar

Biocentrisk: hela naturens väl i centrum

Handlingsorientering

Tillväxtbegränsning
Samhällslösningar/politik

10.4.2 Text i kontext: den kritiskt granskande journalistiken möter den teknokratiska miljöpolitiken

Den kritiskt dokumenterande miljöjournalistikens skapades i mötet mellan den *teknokratiska miljöpolitiken* – som också befann sig under påverkan från den ekologiska miljørörelsen – och den *kritiskt granskande professionella journalistiken*.

Sjuttio- och åttiotalet innebar ett genombrott för ett ekologiskt tänkande i den politiska debatten. Det växte nu fram en organiserad och högljudd opposition mot den officiella teknokratiska och miljövärdande miljöpolitiken. Många tunga experter och forskare spelade en aktiv och utåtriktad roll som företrädare för denna opposition. Industrialiseringens konsekvenser och grundläggande förutsättningar började utsättas för en öppen kritik. Det ekonomiska tillväxtparadigmets hegemoni utmanades av den allt starkare miljørörelsen. Tidsperioden innebar därmed ett nytt sätt att se på naturen och miljön ute i samhället. Miljödebattens politisering skedde parallellt med en radikaliserings av den svenska samhällsdebatten i allmänhet. Ekologiseringen och politiseringen av miljödiskursen i nyhetsbevakningen kan därför sägas vara uttryck för de förändringar som präglade miljöjournalistikens samhällskontext under perioden.

Den redaktionella kontexten under sjuttio- och åttiotalet präglades av framväxten av ett nytt samhällsbevakande och kritiskt granskande nyhetsideal. Denna journalistik innebar en strävan efter en aktiv samhällspåverkan genom kritisk granskning av miljöpolitiken. Att uppmärksamma missförhållanden i

miljötillståndet, avslöja miljöskandaler och miljöbovar och att larma om miljögifter och farliga produkter framstod nu som miljöjournalistikens huvuduppgifter. Det kritiskt granskande nyhetstänkandet hade ett avgörande inflytande över nyhetsbevakningen av miljöfrågorna, som i stor utsträckning kom att handla om eländesrapportering och negativa miljönyheter. Miljöskandaler, miljöalarm, miljöbovsjakter och dramatiska miljöaktioner präglade miljöjournalistiken under hela perioden.

Under sjuttioalets första år bedrevs miljöjournalistiken också under ett tydligt inflytande från en politisk radikalism, som inkluderade en önskan att försvara småfolket och de svaga i samhället och att verka för att eftersatta grupper skulle kunna göra sig hörda. Detta resulterade i ett explicit konfliktperspektiv på miljöpolitiken (och samhället i stort) och i en "patosjournalistik" där journalisterna ofta tog ställning för miljön och för de människor som drabbades av miljöförstöringen. Patosjournalistiken passade nämligen som hand i handske på miljöområdet. Barn och arbetare som drabbades av miljögifter och utsläpp kunde ställas mot giriga och maktfullkomliga företagsrepresentanter och kall-sinniga myndigheter. Att ta ställning för den svaga (och oskyldiga) naturen mot människans rovdrift och profithunger var en naturlig följd av de journalistiska idealen. Det föreföll också rimligt att ta ställning för miljörörelsens perspektiv och försvara miljöintressena, eftersom dessa normalt kunde betraktas som den svagare parten i miljökonflikterna. Det är därför inte särskilt anmärkningsvärt att periodens miljöjournalister ofta tog ställning för miljön och för de människor som drabbades av miljöförstöringen. Det sociala patoset och miljöengagemanget var dock mer ett uttryck för en allmän samhällskritisk hållning än en personlig lojalitet med den ekologiska rörelsen.⁸² Miljöpolitiken skulle granskas och kritiseras på samma sätt som andra politikområden. Tillväxtparadigmets och den miljövärdande miljöpolitiska regimen företredare sågs som lämpliga objekt för kritik och granskning.

Under åttiotalet utvecklades det ekologiska perspektivet på miljöfrågorna till en gemensam grunduppfattning hos de dominerande aktörerna i miljöpolitiken. Eländesperspektivet på miljöförstöringen genomsyrade såväl det journalistiska som det miljöpolitiska tänkandet under perioden. Den minskade konfliktnivån i miljöreportagen under åttiotalet var således ett diskursivt uttryck för att enigheten om problembilden på miljöområdet ute i samhället nu blivit större. Patosjournalistiken och expertkritiken från sjuttioalet tonade bort och journalistiken fick en allt mer officiell framtoning.

Jag har gett miljöjournalistiken under perioden 1970-1991 den övergripande beteckningen den *kritiskt dokumenterande miljöjournalistiken*. Det var en journalistik som först och främst avsåg att dokumentera miljöförstörelsens orsaker och

konsekvenser samt att genom pedagogiska förklaringar, faktaredovisning, analyser och bakgrundsbeskrivningar göra miljöverkligheten begriplig för publiken. Det fanns emellertid också en ambition att kritiskt granska de miljöpolitiska aktörerna och att aktivt påverka miljödebatten och de miljöpolitiska institutionerna. Åsiktsmotsättningarna i miljöpolitiken skulle belysas och missförhållanden i miljön avslöjas.

Övergången från ett speglade till ett kritiskt granskande nyhetstänkande förde också med sig att journalisterna fick allt större möjligheter att självständigt välja ut, bearbeta och presentera betydelsefulla samhällsproblem i nyhetsprogrammen. I både urvalet och tolkningen av nyhetsmaterialet blev journalisternas inflytande i förhållande till nyhetskällorna större. Institutionaliseringsen av miljöbevakningen genom anställandet av specialiserade ämneskompetenta miljöjournalister på redaktionen hade också mycket stor betydelse för journalisternas stärkta ställning i förhållande till nyhetskällorna under perioden. Denna institutionalisering av bevakningsområdet var emellertid inte unik för nyhetstelevisionen utan skedde även i den övriga programverksamheten, t ex genom att TV2 startade en egen miljöredaktion. Sammantaget innebar dessa förhållanden att journalisterna fick möjlighet att utöva ett starkare inflytande över problembeskrivningen i miljödiskursen. Från sjuttioalets början skedde därmed en förskjutning av beskrivningsmakten på miljöområdet från nyhetskällorna – aktörerna inom de dominerande institutionerna i miljöpolitiken – till journalisterna.

Den kritiskt dokumenterande miljöjournalistiken var i hög grad ett uttryck för det kritiskt granskande nyhetstänkande som etablerades på televisionens nyhetsredaktioner under sjuttioalet. Detta nyhetstänkande var också förknippat med introduktionen av nya journalistiska uttrycksformer. De dramatiska och otäcka bilderna på förgiftade djur och förstörd natur utgjorde det viktigaste bevismaterialet när vakthundsjournalistiken skulle fånga och fälla miljöbovarna. Introduktionen av studiodebatter, kommentarer och analyser i miljöinslagen gav helt nya möjligheter för miljöjournalisterna att bearbeta och belysa komplicerade miljöfrågor. Övergången från en avbildande/reproducerande till en rekonstruerande journalistik spelade en avgörande roll för journalistikens möjligheter att på ett begripligt sätt skildra de långsiktiga, storskaliga och diffusa processerna och orsakssambanden på miljöområdet. Det var således egentligen först under sjuttioalet som de journalistiska uttrycksformerna medgav en *miljöbevakning* värd namnet.

Förändringar av de journalistiska uttrycksformerna hade således en fundamental betydelse för den miljödiskurs som framkom i nyhetsbevakningen. I nästa del i avhandlingen, som behandlar populariseringen av miljöjournalistiken under nittioalet, diskuteras bl a hur kommersialiseringen av nyhetsverksamheten i televisionen under nittioalet också påverkade den bild av miljön som samhällsproblem som uttrycktes i nyhetsbevakningen, särskilt i det nya kommersiella TV4:s nyhetsprogram *Nyheter*.

Del IV

Den populariserade miljöjournalistiken 1991-1994

Del IV består av två kapitel som tillsammans behandlar miljöjournalistikens villkor och utveckling under perioden 1991-1994. Kapitel 11 behandlar miljöjournalistikens redaktionella och samhälleliga kontext och kapitel 12 beskriver miljöjournalistikens karaktär och utveckling under perioden. Avsnitt 12.1 tar upp miljöjournalisterna och den redaktionella organisationen av miljöbevakningen, avsnitt 12.2 redogör för berättelseformernas förändring i samband med kommersialiseringen av nyhetstelevisionen och avsnitt 12.3 innehåller en beskrivning av miljödiskursens utveckling under nittioalet. Avsnitt 12.4 består av slutsatser samt en analys av hur miljöjournalistikens egenskaper formades av de redaktionella och miljöpolitiska förhållanden som omgav journalistiken under perioden.

Kapitel 11

Den redaktionella kontexten och samhällskontexten 1991-1994

11.1 Den redaktionella kontexten 1991-1994

Avsnitt 11.1 redogör för miljöjournalistikens redaktionella kontext under nittiotalet. Beskrivningen fokuserar särskilt på den kommersiella nyhetstelevisionens etablering i Sverige och diskuterar hur det kommersiella nyhetstänkandet påverkat den traditionella public-servicetelevisionen.

11.1.1 Nyhetsorganisationen: Rapport och Aktuellt får kommersiell konkurrens

Nittiotalet var en omvälvande tid för de svenska etermedierna. Efter 65 år med monopol fick Sveriges Radio nu för första gången reell konkurrens om nyhetspubliken. Konkurrensen introducerades i slutet av åttiotalet genom att utländska nyhetsändringar blev tillgängliga för svenska folket genom satellit- och kabel-TV. Men den konkurrens som påverkat nyhetsutvecklingen mest och som ställt till med störst oro inom SR-koncernen är konkurrensen från den kommersiella TV-kanalen TV4.

Åren 1990-1991 fattades ett antal politiska beslut som möjliggjorde att Sverige skulle få ytterligare en marksänd TV-kanal. Till skillnad från den tidigare licensfinansierade televisionen skulle den nya kanalen finansieras via reklamintäkter. I övrigt skulle verksamheten regleras via avtal mellan staten och programbolaget, på samma sätt som gällde för public-servicekanalerna. Koncessionen gick till Nordisk television (TV4). TV4 hade bedrivit sändningsverksamhet ända sedan hösten 1990, men då som satellitkanal med ett relativt litet tittarunderlag. Från och med 1992 blev TV4 markbunden och började då också utgöra en reell konkurrent till SVT om nyhetspubliken.¹

Verksamheten inom TV4 var från starten uppbyggd kring en liten central organisation, som skötte programledning och marknadsföring. Huvuddelen av programproduktionen sköttes av fristående programbolag ute i landet. Den centrala organisationen i Stockholm inkluderade även en nyhetsredaktion. TV4:s nyhetsprogram *Nyheterna* sändes klockan 19.00 (30 minuter) och klockan 22.00

(30 minuter). År 1994 började *Nybeterna* konkurrera med *Rapport* om nyhetspubliken, då man förlade den tidiga nyhetssändningen till klockan 19.30. De personalmässiga resurserna på TV4 var mycket mindre än på SVT. Under 1993 hade TV4 cirka 200 anställda mot 3000 på Sveriges Television.² Nyhetsredaktionen som gjorde *Nybeterna* var också mycket mindre än både Rapportredaktionen och Aktuelltredaktionen. En stor del av TV4:s nyhetsreportrar hade dock en bakgrund som reportrar på SVT. TV4 rekryterade en stor del av sin personal till *Nybeterna* från *Aktuellt* och radions *Dagens Eko*.³

Nyhetsverksamheten inom TV4 hade en annan profil än inom Sveriges Television. Nyhetsprogrammet präglades av det så kallade "TV4-stuket".⁴ Detta omfattade dels annorlunda nyhetsvärderingsprinciper med ett "mjukare" nyhetsurval, dels andra lättare presentationsformer.

Konkurrensen från *Nybeterna* och nya ekonomiska restriktioner för SVT aktualiserade ännu en gång diskussionen om hur nyhetsverksamheten inom public-servicetelevisionen skulle organiseras. En återkommande debattfråga – särskilt i ekonomiska åtstramningstider – gällde förhållandet mellan *Rapport* och *Aktuellt*. Förslag framfördes nu om en eventuell sammanslagning av nyhetsredaktionerna inom SVT, vilket ledde till stora interna kontroverser inom företaget. I en debattartikel i tidningen *Dagens Nyheter* den 15 september 1992 protesterade t ex flera Aktuelltmedarbetare mot det förslag till omorganisation av nyhetsverksamheten, som bl a förespråkats av TV-chefen Sam Nilsson.⁵ Medarbetarna menade att förslaget till ny organisation av TV-nyheterna endast var en skenmanöver för att visa politikerna att det finns två "självständiga" nyhetsredaktioner, samtidigt som det ena programmet (*Aktuellt*) skulle komma att reduceras till någonting som både tittarna och medarbetarna skulle få svårt att skilja från ett magasinprogram:

Det är inte sammanslagning det handlar om. Det är första steget mot en nedläggning av den ena av SVT:s nyhetsredaktioner.⁶

Medarbetarna menade därmed att *Aktuellts* framtid var starkt hotad:

En kombination av politiska beslut och interna överväganden inom Sveriges Television har lett fram till en situation där *Aktuellts* framtid som nyhetsredaktion är starkt hotad. För oss mångåriga medarbetare på redaktionen är det en obegriplig utveckling, eftersom vi inte kan se att någon gynnas av den. Miljontals tittare får en sämre nyhetsservice, mångfalden inom TV-journalistiken minskar, SVT:s konkurrenskraft gentemot andra TV-kanaler försämras på ett område där allmän-TV-företaget har sin stora styrka.⁷

Beslut fattades dock om en samordning av nyhetsverksamheten mellan *Rapport* och *Aktuellt* från och med den 15 februari 1993. Konkurrenstanke mellan nyhetssändningarna, som dominerat ända sedan 1970, avfördes nu definitivt.⁸ I samband med nyhetsomläggningen beslutades också om en ny profil för *Aktuellt*, där programmets inriktning mot ett tidsaktuellt nyhetsmagasin drevs ännu

ett steg längre. Detta innebar en ökad satsning på nyhetsfördjupning och reportage. *Rapport* skulle i motsats till *Aktuellt* inriktas mot rapportering av de stora dagshändelserna. Fortfarande skulle dock de två kanalerna ha kvar två separata redaktioner.

För att stärka reportageprofilen på *Aktuellt* beslöt man dela upp reportrarna på Aktuellredaktionen i en reportagegrupp och en nyhetsgrupp.⁹ Det rådde delade meningar på Aktuellredaktionen hur långt denna satsning på att göra *Aktuellt* till ett magasinprogram skulle sträcka sig. Det fanns en stor rädsla bland många medarbetare för att förlora nyhetsprofilen på programmet. Detta löstes till en del genom att *Aktuellt* fick behålla sin korta 18-sändning, som behöll ett standardiserat programformat med en dagsaktuell innehållsprofil.¹⁰

Exempel 11.1 visar hur *Aktuellt* såg ut den 31 mars 1993. Där framgår tydligt hur *Aktuellts* inslag växlade mellan de korta, dagsaktuella nyhetsrapporterna och de längre, fördjupade reportagen.

Exempel 11.1 Programuppläggnigen i Aktuellt den 31 mars 1993

1. Sammanbrott i förhandlingarna mellan regeringen och S. Int. med Ingela Thalén (s), arbetsmarknadsminister Börje Hörnlund och Ian Wachtmeister (reportrar Hans Larsson och Pelle Edin, tid 2'20).
2. Svenska folket föredrar kompromisser framför nyval. Int. med Gullan Lindblad (m) och Ian Wachtmeister samt styrelseordföranden i Trelleborg Rune Andersson. Folk på gatan uttalar sig (reporter Inge Jakobsson, tid 2'30).
3. Bildt lägger ansvaret för sammanbrottet på S. Int. med Carl Bildt (m) i studion. (studiointervju, tid 6'25).
4. Carlsson beklagar att det inte blev någon uppgörelse. Int. med Ingvar Carlsson (i studion) (studiointervju, tid 5'40).
5. Korta nyheter (total tid 2'15):
SIF och VI tvistar om karensdagen.
Risken för strejk inom handeln inte undanröjd.
Statens budgetunderskott ser ut att bli större än vad som tidigare spåtts.
Fallet Slatko skall prövas av invandrarverket igen.
Maten dyrare i Malmö än i Stockholm och Göteborg.
Svenskar kan komma att delta i FN-specialstyrka i fd Jugoslavien.
6. Svenska barn reagerar mot kriget i Bosnien. Int. med skolbarn och Karin Söder, ordf. i Rädda Barnen (reporter Marianne Hjertstrand, tid 4'05).
7. Beror skogsdöden verkligen på försurningen? Forskarna är oeniga. Int. med Arne Johansson, skogsägare, Pia Barklund, skogsforskare, Sven Blommegård, skogsägare, Harald Sverdrup, skogsforskare och Bengt Nihlgård, skogsforskare (reporter Henrik Ekman, tid 5'35).
8. Korta nyheter (total tid 1'45):
Israels armé inleder säkerhetsoperation.
Nordkorea vägrar släppa in utländska inspektörer i kärnkraftsanläggningar.
Kanal 1:s ”7 till 9” fällt för otillbörligt gynnande.

9. Operation Krogsanering inleds i Stockholms län. Int. med Markus Saari, krögare, Seine Svensk, ordförande i restaurangfacket, Ulf Adelson, landshövdning och Erik Videgård, källarmästare (reporter Anders Sundqvist, tid 5'40).
10. Görel Crona läser dikt om den sista mars.

11.2.2 *Det kommersiella nyhetstänkandet: samhällskritik och infotainment*

Det kritiskt granskande nyhetstänkandet i den svenska nyhetstelevisionen, som hade introducerats försiktigt under sextioalet och som hade upplevt sina glansdagar under det tidiga sjuttioalet, behöll det dominerande inflytandet i nyhetsproduktionen till slutet av åttiotalet, då journalistiken successivt blev allt mer påverkad av ett nytt, kommersiellt nyhetstänkande. Kommersialiseringen av journalistiken präglade naturligtvis främst den kommersiella kanalen TV4, men den *påverkade* också journalistiken inom SVT.¹¹

Det har gjorts flera försök att karaktärisera det kommersiella nyhetstänkandet. Begreppet infotainment, där information och underhållning överlappas så att gränserna mellan dem suddas ut, utgör en aspekt av journalistiken som ofta förknippas med ett kommersiellt nyhetsperspektiv.

Popularisering är, för det andra, ytterligare ett begrepp som förknippas med kommersialiseringen.¹² Populära nyheter antas då motsvara huvudkriterierna för den populära smaken, nämligen relevans och njutning.¹³ Relevansaspekten innebär t ex att nyheterna kopplas till publikens vardagliga erfarenheter och ger människor möjlighet till identifikation. Njutningsaspekten innebär bl a att journalistiken bejakar nyheternas underhållningskvaliteter och skapar engagemang, känslor och upplevelser hos publiken. De populära nyheterna kan sägas stå för en folklig vardagsdiskurs i motsats till de "officiella" nyheterna, som i huvudsak talar med maktens röst. Populariseringen av journalistiken inkluderar således också frågasättandet av traditionella auktoriteter och premieringen av praktisk kunskap och sunt förnuft framför t ex vetenskapens kunskapsformer.

Asp (1995) har också försökt beskriva de egenskaper som kan förknippas med kommersiella nyheter.¹⁴ Dessa är, enligt Asp, *snuttifiering*, *personifiering*, *trivialisering* och *dramatisering*. Snuttifiering innebär att nyheterna presenteras sönderhackat och i ett högt uppdrivet tempo med korta, lösryckta informationsbitar. Personifiering innebär att de enskilda journalisternas personliga framtoning, expertis och egenskaper förs fram och lanseras som ett konkurrensmedel och försäljningsargument. Trivialisering och dramatisering innebär att nyhetsutbudet premierar lättviktiga intervjupersoner (t ex kändisar) och fokuserar på lättsamma, dramatiska och sensationsbetonade nyheter.

I vilken utsträckning har då den svenska nyhetsjournalistiken inom televisionen kommersialiserats? Kent Asps studie *Kommersialiserade nyheter på gott och ont*

(1995) är den hittills mest utförliga granskningen av *Nyheternas* form och innehåll. Studien innehåller även en jämförelse med *Rapport* under tiden 1982-1995.

Undersökningen visar att *Nyheterna* hade kortare inslag än *Rapport*. Vidare framkom att den tid som en intervjuad fick uttala sig i en följd utan att något klipp gjordes var något kortare i *Nyheterna* än i *Rapport*. Även bildväxlingen var snabbare. I *Nyheterna* presenterades nyhetsmaterialet på ett mer personligt sätt och de egna medarbetarna – programledare och reportrar – sattes mer i centrum.¹⁵ Journalisternas traditionella förmedlarroll dominerade dock starkt i både *Nyheterna* och *Rapport*. Att journalisterna uppräddes som ”engagerade berättare” eller som ”experter” var inte särskilt vanligt i något av programmen, men något vanligare i *Nyheterna*. Både snuttifieringen och personifieringen var således större i *Nyheterna* än i *Rapport*.¹⁶

När det gäller de innehållsliga aspekterna av nyheterna visade det sig att *Nyheterna* hade ett lättviktigare urval intervjupersoner (enskilda medborgare och kändisar) och att bevakningen var mer inriktad på lättsamma ämnesområden, drama och sensationer.¹⁷ *Nyheternas* nyhetsprofil var således mer trivialiserad och dramatiserad än *Rapports*.¹⁸ Asps slutsatser när det gäller *Nyheternas* kommersialisering var därmed följande:

Nyheterna står för en mer kommersiell TV-journalistik och utmärks av en nyhetsrapportering som vid sidan av samhällsbevakning i högre grad inriktas på intresseväckande nyheter som presenteras mer personligt och i ett snabbt tempo. Nyheterna har onekligen ett ’TV4-stuk’.¹⁹

Om *Rapport* skrevs istället följande:

Rapport står för en mer traditionell TV-journalistik där samhällsbevakningen dominerar starkt och där dagens viktigaste händelser förmedlas på ett oftast strikt och professionellt opersonligt sätt. *Rapport* har ett något officiöst drag över sig och har i jämförelse med Nyheterna en mer morgontidningskaraktär. Redovisningsplikten ställs högt där ambitionen är att redogöra och sammanfatta dagens viktigaste nyheter och inte de mest spektakulära och TV-mässiga händelserna. Man kan mycket väl, om man så önskar, säga att *Rapport* har ett tydligt ’SVT-stuk’.²⁰

Nyheterna hade således, enligt Asp, en mer kommersiell prägel än *Rapport*. Samtidigt visar studien också att *Rapport* förändrats över tid i riktning mot en mer kommersiell nyhetsprofil. Detta var dessutom en förändring som i vissa delar faktiskt tog sin början redan under åttiotalets sista hälft, d v s före starten av TV4. Det fanns å andra sidan faktiskt också indikatorer på att *Nyheterna* relativt sett blivit mindre ”kommersiellt” över tid. Nyhetsbevakningen i *Aktuellt* undersöktes inte i Asps studie. En rimlig hypotes är dock att det kommersiella inflytandet varit större på *Aktuellt* än på *Rapport*, eftersom *Aktuellt* saknat *Rapports* traditionella och hårt standardiserade programformat. Utrymmet för att experimentera med programuppläggnings- och presentationsformerna har således

varit större på *Aktuellt*. Slutsatsen blir därmed att den professionella journalistiken inom den svenska nyhetstelevisionen från början av nittiotalet i allt högre grad kom att influeras av ett kommersiellt nyhetstänkande.

Vad karaktäriserade då det kommersiella nyhetstänkandets föreställningsvärld, t ex beträffande omvärldsorienteringen i förhållande till publik och samhälle? När det gäller förhållningssättet till *publiken* är det uppenbart att strävan efter att anpassa nyhetsutbudet efter publikens önskemål utgör grunden i all kommersiell medieverksamhet som lever under kravet på att sälja en publik till annonsörerna. Publikanpassning och tillfredsställelse av publiksmaken är, liksom under sextiotalets speglade nyhetstänkande, ledstjärnan för den kommersiella nyhetsjournalistiken. De bakomliggande orsakerna är emellertid annorlunda än på sextiotalet: det är ekonomiska skäl som gör publikmaximering till det överordnade målet för en kommersiell programverksamhet.

Det kommersiella nyhetstänkandet innebar också ett aktivt och påverkande förhållningssätt till samhällets makthavare och till de dominerande samhällsinstitutionerna. Det gällde, liksom under sjuttio- och åttiotalets kritiskt granskande nyhetsjournalistik, att granska makthavarna, att försvara småfolket och att avslöja missförhållanden och orättvisor. Samhällssynen bestod i en konfliktsyn på samhället, vilken bl a kom till uttryck i ett anti-etablissemangsperspektiv på samhällets beslutsfattare och makthavare. Skillnaden var att man nu använde helt andra taktiska grepp. Humor och ironi utnyttjades t ex ofta som vapen och man inbjöd publiken att skratta åt överheten.²¹ En jämförelse som gjordes mellan *Rapport*, *Aktuellt* och *Nyheter* under *Nyheter*ns första fjorton sändningsdagar visade t ex att "underdogperspektivet" var mycket vanligare i TV4 än i SVT:s kanaler: samhällskonflikter skildrades som den svage mot den starke eller som den lille mannen mot överheten eller etablissemang.²²

11.2 Samhällskontexten 1991-1994

Detta avsnitt redogör för utvecklingen av den svenska miljödebatten, miljöforskningen och miljöpolitiken under perioden 1991-1994.

11.2.1 Opinionsbildningen: miljöintresset svalnar

Från och med år 1990 inleddes en ny fas i den svenska miljöopinionens utveckling, som kännetecknades av ett successivt svalnande miljöintresse hos befolkningen.²³ I de opinionsundersökningar riktade till svenska folket som regelbundet utförs vid Göteborgs universitet uppvisades en drastisk sänkning av miljöopinionens styrka mellan 1988 och 1992.²⁴ Ytterligare en indikator på det mins-

kande miljöintresset var att Greenpeaces och SNF:s medlemsökningar avstannade under 1990.²⁵ Under 1994 hade Svenska Naturskyddsföreningen ungefär 200 000 medlemmar och Världsnaturfonden (WWF) hade 150 000. Greenpeace kom först på tredje plats med 110 000 stödmedlemmar.²⁶ I riksdagsvalet 1991 befann sig miljöfrågorna också relativt långt ner på listan över de frågor väljarna prioriterade.²⁷

En orsak till att miljöopinionens styrka avtog var den ekonomiska kris som drabbade Sverige i början av nittiotalet. Samhällsekonomin och arbetslösheten upplevdes nu som de mest akuta samhällsproblemen. Bennulf och Selin (1993) visar att det på en aggregerad nivå fanns ett tydligt negativt samband mellan styrkan i miljöopinionen och ”ekonomi- och sysselsättningsopinionen”: när prioriteringen av ekonomi och sysselsättning gick upp i opinionen, gick prioriteringen av miljön ner.²⁸ Samtidigt, vilket är mycket intressant, avtog inte miljöopinionens styrka i samma utsträckning som den politiska miljödebatten försvagades. Varken partierna eller medierna prioriterade t ex miljöfrågorna i valet 1994, utan partiernas valmanifest dominerades istället av ekonomi, social välfärd, sysselsättning, EU och skatterna. Social välfärd och ekonomi var också de centrala inslagen i mediebevakningen.²⁹ Den offentliga debatten inför valet 1994 handlade således i mycket liten utsträckning om miljö. Trots detta fortsatte miljöfrågorna att prioriteras högt bland väljarna.³⁰

I valet 1991 åkte miljöpartiet ut ur riksdagen, men lyckades mot alla odds komma tillbaka i valet 1994. Statsvetaren Martin Bennulf kommenterade i en debattartikel i Göteborgs-Posten den 21 september 1994 miljöpartiets valframgångar i valet 1994, trots de ”dåliga förutsättningarna när det gäller miljöopinionen”. Hans slutsats var att det främst var EU-motståndet som gjorde att väljarna åter strömmade till miljöpartiet.³¹

Men Bennulf betonade också betydelsen av miljödebattens förändrade karaktär under nittiotalet. Han menade då att undersökningar nu hade visat på ett bättre miljöanpassat beteende hos den svenska befolkningen. Kommunerna hade också, enligt Bennulf, intensifierat arbetet med att öka det lokala miljöengagemanget och företagen satsade intensivt på miljöanpassade produkter och miljöreklam.

Miljöfrågornas förändrade roll i valet 1994 kan ses som en indikator på att miljöfrågorna och miljötänkandet nu institutionaliserats i människors medvetande och blivit mer integrerade i människors vardag. De dramatiska miljöalarmens tid tycktes vara förbi och miljöfrågor verkade handla mer om miljövänlig konsumtion, vardagsbeteende och livsstilsfrågor.³²

En annan förändring av opinionsbildningsprocesserna på miljöområdet under nittiotalet gällde näringslivet. Tidigare under sjuttio- och åttiotalet hade tillväxtintressena, med näringslivet och dess organisationer i spetsen, intagit en aggressiv hållning till miljörörelsens protester. De senares krav på ökade miljöinsatser och bättre reningsanläggningar möttes då med en konfrontationsstra-

tegi från företagens sida, vilken också kunde inkludera hot om nedläggning och förlorade arbetstillfällen. Under slutet av åttiotalet inleddes en drastisk förändring i företagens opinionsbildningsstrategier och i deras agerande gentemot miljöintressena. Nu försökte man aktivt möta kritikerna och i förebyggande syfte arbeta för att stärka det egna företagens miljöprofil. Företagen började utveckla en miljöpolicy och de miljöansvariga blev en del av ledningsfunktionen.³³

Företagen utvecklade också nya strategier i varuproduktionen och i marknadsföringen gentemot konsumenterna. Under nittiotalet blev ”gröna” produkter och ”miljövänlighet” ett centralt försäljningsargument. På många områden slog miljövänliga produkter nästan helt ut de icke miljövänliga alternativen (t ex när det gällde klorblekt toapapper, tvättmedel etc.). Ekologiska kläder, återvinningsbara bilar och TV-apparater samt miljövänliga (freonfria) kylskåp var andra exempel på nya miljövänliga produkter som lanserades. Inom jordbruket marknadsfördes ekologiskt odlade produkter genom en KRAV-märkning. Det fanns KRAV-grönsaker, KRAV-mjök, KRAV-kött och KRAV-mjöl etc.³⁴

Den svenska konsumentrörelsen utvecklade också en grön profil. Lantbrukaren, författaren och debattören Marit Paulsson utgjorde, i sin kamp mot djurfabriker och för bättre matkvalitet, länge en förgrundsgestalt. Miljöorganisationerna tog också aktiv del i den gröna konsumentrörelsen. Svenska naturskyddsföreningen lanserade t ex en guide för den miljövänliga konsumenten, *”Handla miljövänligt”*, som blev en storsäljare. Konsumenterna fick också två miljömärkningssystem som hjälp för en miljövänligare konsumtion: *”Bra miljöval”*, som administrerades av Naturskyddsföreningen och *”Svanen”* som var ett nordiskt, statligt miljömärkningssystem.³⁵

11.2.2 Kunskapsbildningen: samhällsvetenskapliga perspektiv och tvärvetenskap

Miljöforskningen uppvisade två särskilda utvecklingstendenser under slutet av åttiotalet och början av nittiotalet. För det första fick den dittills totalt naturvetenskapligt och tekniskt inriktade miljöforskningen nu ett tillägg av samhällsvetenskapliga perspektiv.³⁶ Det tillskapades t ex en nionde vetenskaplig kommitté inom Naturvårdsverket – den för samhällsvetenskaplig miljövärdhetsforskning.³⁷ Forskningskonferensen *Livsstil och miljö* på Hässelby slott 1992 utgjorde ett exempel på arbetet med den nya samhällsvetenskapliga forskningsprofilen.³⁸ Ytterligare ett exempel är att Forskningsrådsnämnden under budgetåret 1993/94 beviljade medel till tolv forskningsprojekt med inriktning på livsstil och miljö.³⁹ Det var den ökade uppmärksamheten för konsumtions- och livsstilsfrågor i miljöpolitiken som aktualiserade den nya samhällsvetenskapliga miljöforskningen. Svenskarnas miljöengagemang var stort och miljömedvetenheten hög, men steget mellan kunskap/medvetande och handling är ofta långt och kompli-

cerat. Det gällde nu att överbrygga glappet mellan ideal och praktik och få sven-skarna att inte bara tänka utan också agera miljövänligt.⁴⁰

Miljöforskningen fick för det andra en allt tydligare tvärvetenskaplig karaktär, då den samlade kunskaper och experter från många olika vetenskapliga discipliner.⁴¹ Vid Universitetet i Linköping bedrevs t ex forskningsverksamhet inom ett antal breda temaområden där samhällsvetare, naturvetare och humanister arbetade gemensamt med bl a forskningsprojekt med miljöanknytning.⁴²

Under nittioalet inriktades den miljöforskning som finansierades av Naturvårdsverket mot miljögifter, samhällsforskning (t ex forskning om olika samhällseliga styrmedel) och de globala miljöproblemen.⁴³ De projektområden som genom Naturvårdsverkets försorg startade under budgetåret 1990/91 handlade t ex om ekologiska risker med spridning av transgena organismer (genteknik), effekter av förändrat klimat och UV-B-strålning samt om våtmarker och sjöar som kvävefällor (övergödning). Hälsoaspekter och samhällsaspekter på miljöproblemen uppmärksammades också.⁴⁴

11.2.3 Policybildningen: politik för en miljövänlig livsstil

Mot slutet av åttioalet började problemuppfattningen i den svenska miljöpolitiken förändras. Från att nästan helt ha koncentrerat sig på att lösa miljöproblem förknippade med olika typer av samhälleliga produktionsprocesser började beslutsfattarna allt mer intressera sig för konsumtionsaspekterna av miljöfrågorna.⁴⁵ Man introducerade t ex ett kretsloppstänkande i miljöpolitiken. Skapandet av ett miljövänligare konsumtionsmönster utgjorde nu ett centralt problemområde i försöken att implementera en helhetssyn på förhållandet människa-samhälle-miljö.⁴⁶

Istället för städningstrategi (att städa upp miljön i efterhand) i hanteringen av miljöproblemen efterlystes nu en *förebyggande strategi*. Beslutsfattarna såg då också nödvändigheten i att förändra människors livsstil i miljövänlig riktning. Folklig mobilisering och en aktivering av opinionen genom att öka människors kunskaper och handlingsberedskap framstod nu som nödvändiga komponenter i den förebyggande strategin.⁴⁷ Miljöproblemen betraktades därmed inte längre som enbart "samhällets" eller politikernas ansvar och politiska beslut eller storskaliga kollektiva lösningar framstod inte längre alltid som de mest framkomliga vägarna. Miljöpolitiken fördes istället över till människors vardag, där det blev den enskilde individens ansvar att leva så miljövänligt som möjligt.

Internationaliseringen av det miljöpolitiska arbetet fortsatte också under nittioalet. Tjugo år efter FN:s första internationella miljökonferens 1972 i Stockholm hölls en andra miljökonferens i Rio. På 1992 års konferens fokuserades särskilt på de globala miljöproblemen och på resursfördelningen mellan nord och syd. Konferensen resulterade bland annat i ett omfattande handlings-

program inför år 2000 – den s k *Agenda 21*.⁴⁸ Denna inkluderade flera viktiga principer i det internationella miljöarbetet, bl a *försiktighetsprincipen* – att det skall vara möjligt att vidta åtgärder mot misstänkta miljöhot även om fullständig enighet om orsakerna saknas. Man slog också fast att *PPP-principen* (*Pollutor Pays Principle*) – principen om förorenarnas betalningsansvar – skall gälla och det förordades att miljökonsekvensbeskrivningar används i miljöpolitiken.

Den förändrade problembilden inom miljöpolitiken förde också med sig förändrade åtgärdsstrategier. Under åttiotalet hade man i olika sammanhang börjat revidera och kritisera de dittills dominerande styrmedlen på miljöområdet. Ett exempel på en kritisk utvärdering av den svenska miljöpolitiken finns i ett bidrag till den svenska Maktutredningen, som publicerades 1990. Där hävdade miljöjuristen Staffan Westerlund att vi levt med en seglivad myt om att Sverige har världens bästa miljöskyddslagstiftning.⁴⁹ Men många länder har, enligt Westerlund, en mycket effektivare lagstiftning, bland annat beroende på att den i högre grad är baserad på fasta och bindande *kvalitetsnormer*, som utgår från vad hälsan och naturen tål i fråga om föroreningar. Den svenska lagstiftningen har, enligt Westerlund, under lång tid byggt på ”rätten att förorena om det skulle kosta för mycket att låta bli”.⁵⁰ Westerlund förordade istället en modell som ställer krav på att försöka utvärdera vilka konsekvenser en viss verksamhet har innan den påbörjas.

Redovisning av miljöeffekter *innan* man beslutar om en viss verksamhet – s k Environmental Impact Assessments (EIA) eller miljöeffektbeskrivningar alternativt miljökonsekvensbeskrivningar – är exempel på nya styrmedel som nu introducerades i miljöpolitiken.⁵¹ Ekonomiska styrmedel, t ex olika typer av miljöavgifter, förslag till s k skatteväxling (minskad skatt på arbetskraft och inkomster och ökad skatt på råvaror och energi) samt andra skatter på utsläpp eller miljöfarliga ämnen, förordades också i allt större utsträckning.⁵²

Kapitel 12

Miljöjournalistiken 1991-1994

Det första kapitlet i del IV behandlade miljöjournalistikens redaktionella och samhälleliga villkor under perioden 1991-1994. Där visades bl a hur nyhetsverksamheten under perioden började påverkas av ett nytt, kommersiellt nyhetstänkande och hur miljödebatten svängde i riktning mot konsumtionsfrågor och globala miljöproblem. I kapitel 12 beskrivs miljöjournalistikens karaktär och utveckling under perioden. Avsnitt 12.1 tar upp den redaktionella organisationen av miljöbevakningen, avsnitt 12.2 redogör för de journalistiska uttrycksformernas utveckling och avsnitt 12.3 behandlar miljödiskursen under nittiotalet. Avsnitt 12.4 innehåller dels slutsatser, dels en analys av hur miljöjournalistikens egenskaper formades av de redaktionella och samhälleliga förhållanden som omgav journalistiken under perioden.

12.1 Miljöjournalisterna och den redaktionella organisationen

Avsnitt 12.1 beskriver den redaktionella organisationen av miljöbevakningen under nittiotalet samt redogör för behandlingen av miljöfrågorna i den övriga programverksamheten i televisionen.

12.1.1 Miljöjournalisterna: miljökunniga generalister

De journalister som under sextiotalet hade ansvaret för miljöbevakningen på det gamla *Aktuellt* kunde närmast beskrivas som *allmänreportrar på miljöuppdrag*. Det saknades helt journalister med särskild kompetens och intresse för miljöområdet. Det var istället allmänreportrarna ute på distrikten och på riksredaktionen som anlätades för miljöuppdragen. Under sjuttioalet institutionaliserades miljöbevakningen. Genom Barbro Soller på *Aktuellt* och Bo G Eriksson på *Rapport* blev journalisterna som skötte miljöbevakningen nu *specialreportrar*. Barbro Soller hade också ambitionen att uteslutande arbeta med miljöfrågor, något som dock i praktiken inte blev helt möjligt att genomföra. Under slutet av åttiotalet och början av nittiotalet ändrade miljöjournalisterna i nyhetstelevisionen åter karaktär. De blev nu *generalister med miljöexpertis* snarare än miljöspecialister. De

såg sig i allt mindre utsträckning som uteslutande miljöjournalister. I intervjuerna med de journalister som varit verksamma under nittioalet var ett genomgående drag att de alla, förutom möjligen Mats Beckman på TV4, såg sig som journalister i första hand och miljöreportrar i andra. För dem var det naturligt och viktigt att också få ta sig an andra bevakningsområden.

När Barbro Soller slutade 1987 kom Mats Beckman och senare Henrik Ekman till *Aktuellt*.¹ De anställdes emellertid inte särskilt som miljöreportrar. Miljö var snarare ett område som "blev ledigt" när Soller försvann. Mats Beckman blev för sin del inte särskilt långvarig på *Aktuellt*. Han var en av dem som rekryterades från SVT av TV4 för att bygga upp nyhetsverksamheten på den nya kommersiella televisionen. Han blev miljöreporter på TV4:s *Nybeterna*, där han var en av de drivande krafterna bakom programmets satsning på miljöbevakning.

Därmed blev Henrik Ekman den reporter som kom att ersätta Soller som miljöreporter. När han anställdes på *Aktuellt* hade han ett långt förflutet som miljöreporter på andra medier. Efter studierna på Journalisthögskolan följde arbete på Svenska Jägarförbundets tidning *Svensk Jakt*.² Därefter fick Ekman anställning på TV i Sundsvall där han arbetade på Naturredaktionen. Efter det arbetade han på *Svenska Dagbladet* mellan 1981 och 1987, då han slutade för att frilansa tillsammans med Bo Landin. Landin och Ekman samarbetade sedan i flera miljö- och naturdokumentärer. Under 1989 blev det allt mer tunnsått med den typen av uppdrag och Ekman övergav frilansverksamheten för en fastare anställning på *Aktuellt*. Ekmans reportageproduktion på *Aktuellt* genomsyrades på olika sätt av hans stora intresse för djur och natur. Den påverkades också av intresset för fotografering och för "bilden" som uttrycksmedel. Han var t ex verksam i en förening som heter Naturfotograferna. Ekman hade en förkärlek för att använda vackra djur- och naturbilder och för att förmedla stämningsfulla naturupplevelser, även i det mest hotfulla larmreportage.

Lars Åkerman fortsatte att vara *Rapports* miljöreporter under nittioalet. Hans miljöprofil tonades ner något efter 1989 och produktionen av allmänna nyhetsinslag ökade, men under 1993 gjorde Åkerman åter igen många miljöinslag.³

12.1.2 Miljöfrågorna i den övriga programverksamheten inom SVT

I slutet av åttiotalet och början av nittioalet skedde en omprövning av hur miljöfrågorna skulle hanteras i programverksamheten inom SVT. De rena miljömagasinen avvecklades i stor utsträckning och istället började miljöfrågorna integreras i den övriga programverksamheten. Resultatet blev att miljöfrågorna främst kom att hanteras inom ramen för andra programkategorier, t ex naturprogram, samhällsmagasin, barnprogram och vetenskapsmagasin. Under sommaren 1994 sändes t ex programmet *Tippen*, som var ett barnpro-

gram med en uttalad miljöprofil. En annan utvecklingstendens var att de miljöprogram som fortfarande förekom fick en allt starkare konsumentorientering, t ex programmet *E-fekt* i TV2. Dessa förändringar uppfattades av vissa journalister som en nedrustning av miljöbevakningen i televisionen. Under 1989 slutade t ex Bo Landin i protest arbetet på Miljöredaktionen i Karlstad och samarbetet med TV2. Han skrev då en protestskrift till TV-ledningen, där han efterlyste samhällsansvar när det gäller miljön i TV.⁴

12.2 De journalistiska uttrycksformerna

Avsnitt 12.2 beskriver hur berättelseformerna i miljöreportagen utvecklades under nittiotalet.

12.2.1 Miljöreportaget under nittiotalet

Miljöreportage förekom i samtliga nyhetskanaler under nittiotalet. Miljöbevakning och miljöreportage var ett av de områden som *Nyheter*na från starten avsåg att prioritera i nyhetssändningarna. När det gällde *Aktuellt* gjordes många genomarbetade miljöreportage inom ramen för den nystartade reportagegruppen inom Aktuelltredaktionen och på *Rapport* fanns Lars Åkerman som satsade på att utveckla miljöreportagen i programmet.

Det som förändrades i miljöreportagen under nittiotalet var sättet att berätta. Här följer ett exempel på ett typiskt nittiotalsreportage. Men istället för att här presentera en avskrift av reportaget, låter jag reportern Henrik Ekman själv beskriva reportagens uppläggning och tankarna bakom sättet att berätta:

Jag lägger ner arbete på att planera jobbet så att man får dom bilder som utan särskilt mycket kommentarer berättar det som jag vill berätta. Det ger ett oerhört mycket större genomslag än om du har rotat fram en utredning med alarmerande siffror. Jag gjorde ett jobb som jag tror är ett bra exempel. Det var när vi var i Polen. Då gjorde vi ett jobb inför en konferens om Östersjön som Ingvar Carlsson hade dragit ihop. Då åkte vi veckan före till Warszawa och gjorde ett jobb om den skitiga floden Wisla. Och det var en augustivecka med högtrycksväder och massor av folk längs floden, men det gick ju inte att bada utan dom satt bara och solade. Ingen stack en fot i vattnet ens. Inför det jobbet hade jag samlat ihop travar med utredningar, men jag tror inte du fick en enda siffra i jobbet. Men du fick röster, och deras cyniska humor (i motsats till) den tradiga miljöjournalistiken: 'Höga halter av ...' 'Överskrider gränsvärden'. Hälsovådliga halter av det och det och så räknar man upp en massa ämnen. Det säger ju ingenting. Och vi träffade ju gubbar som stod och fiskade braxen precis utanför avloppsledningen med en flod av gegga ut i floden. Och så förklarade han att det går att äta fisken han dragit upp, bara man till-

satte mycket ättika. Och vi besökte Chopins gamla hem. Där finns en park till kompositörens minne med en flod som rinner förbi. Och den luktar så vedervärdigt att dom där konserterna ibland får avbrytas. Det går inte att höra musiken för det stinker. Det blev begripligt. Floden var sjukligt blå. Till det lade vi på sån där vacker chopinmusik. Och sen tog jag och köpte den där braxen av gubben för några zloty och smuglade med mig hem. Jag hade den i minibaren på hotellet och tog med den genom tullen på Arlanda. Så när reportaget påannonserades så hade Pia Brandelius ett glas vatten, för det tog jag också hem från Wisla, som var grumligt. Och när det avannonserades så hade hon den där fisken på en bricka i studion och den såg inte kul ut. Och det blev begripligt. Så vill jag jobba. Och ge faan i dom där rapporterna som talar om att dygnsmedelvärdet överskrids.⁵

Det sätt att berätta som framträder i Ekmans redogörelse har inte många beröringspunkter med sjuttio- och åttioalets faktaspäckade dokumentära realism. Det Ekman beskriver är en helt ny berättelseform, som omfattar förändringar i den kommunikativa designen, den audiovisuella designen och i den tematisk designen i miljöreportagen. Vad dessa förändringar bestod i redogörs för i de följande avsnitten.

12.2.2 *Kommunikativ design: journalisten som expert*

Detta avsnitt behandlar den första dimensionen i berättelseformen: den kommunikativa designen. Analysen av journalistrollen i miljöreportagen visar att nittiotalets miljöjournalist var aktiv och deltagande och att den enskilda journalisten nu tilläts uppträda som individ, med känslor, kunskaper och engagemang. Journalisten blev i allt större utsträckning synlig i de reportage hon producerade och hon fungerade oftare som karaktär i den egna berättelsen. Journalisten kunde t ex själv delta i vetenskapliga experiment eller ge sig ut på miljöbovsjakt följd av kameran.

Pedagogrollen kompletterades nu också med en ny roll: expertrollen. Denna skiljde sig från pedagogrollen genom att experten inte enbart begränsade sig till att omvandla och förmedla etablerad expertkunskap på ett begripligt sätt. Journalisten i expertrollen kunde också uttala sig i kraft av en egen *ämneskunskap*. Hon kunde nu dra egna slutsatser, ge översikter och bakgrunder samt analysera och utvärdera fakta. Expertrollen möjliggjorde – till skillnad från pedagogrollen – att journalisten själv kunde framföra expertståndpunkter.

Journalisternas personliga egenskaper och expertis framhövdes på olika sätt och expertkompetensen hos redaktionens journalister blev nu ett försäljningsargument. Journalisten uppträdde ofta med samma auktoritet som den vetenskapliga expertisen eller myndighetsexperterna. Expertfunktionen accentuerades särskilt i studiointervjuer, där miljöjournalisten iklädd expertrollen intervjuades av

studioreportern. Exempel 12.1 visar hur expertrollen kunde utövas av *Nyheter-
nas* miljöjournalist Mats Beckman i ett inslag från den 9 februari 1993.

Exempel 12.1 Nyheterna den 9 februari 1993

PÅANNONS:

”Att tillståndet i världen bitvis är eländigt är knappast någon nyhet, möjligen däremot att det går att tjäna pengar på. Det här är (studioreportern håller upp en tidskrift ”Tillståndet i världen”) nämligen världens mest lästa miljörapport. ”Tillståndet i världen” trycks på 27 språk och har i tio år nu varit något av en bibel för framsynta beslutsfattare. Författarna har lyckats med det som miljöforskarna inte riktigt klarat.”

SEKVEN 1: INTERVJU med Christopher Flavin, Worldwatch Institute. Flavin iklädd kostym, slips och skjorta, står i en ljus lobby (tid 0’04):

Flavin (svensk text): ”De känner inte till hemligheten för att bli framgångsrik (han skrattar).”

SEKVEN 2: SPEAKER (tid 0’40):

Reportern: (ett exemplar av ”Tillståndet i världen” slängs på en gräsmatta) ”Flavin och hans kollegors hemlighet är till synes enkel. Att förklara miljöförstörelsen konsekvenser så att alla begriper. (bild från regnskog där ett träd faller med ett brak) Till exempel med att världens skogar varje år minskar med en yta motsvarande halva Finland. (bild av ljus rök som väller ur en skorsten) Att luftföroreningarna i Europa nu orsakar skogsskador som kostar oss alla upp emot (närbild av gran som börjat tappa barken) en tredjedel av Sveriges hela bruttonationalprodukt. (bild av leopard – prickigt kattdjur) Att varje dag försvinner det 140 djur- och växtarter för alltid (koala med unge) från jordens yta (betande afrikanska antiloper) och att torka och jorderosion kostar fattiga länder närmare 300 miljarder kronor per år i uteblivna skördar.”

SEKVEN 3: INTERVJU med Christopher Flavin fortsätter på samma plats (0’11):

Flavin (svensk text): ”Visst slåss vi för miljön men mer med ord och information än genom engagemang i den traditionella politiska processen.”

SEKVEN 4: SPEAKER (tid 0’26):

Reportern: (Utomhus på en gräsmatta, någon bläddrar i en bok framför kameran, som om tittaren är bokens läsare) ”Vad Worldwatch-folket förstått är att begripliga, användbara faktauppgifter om miljöförstörelsen är det skarpaste av alla vapen. Deras årliga rapport har blivit en sån viktig opinionsbildare (Christopher Flavin sittande på ett möte/presskonferens) att den välpolerade Flavins besök drar till sig såväl ministrar (kameran går över till Olof Johansson) som generalsekreterare (vidare till en man med mörkt lockigt hår) och generaldirektörer (man med ljust hår och glasögon). För här får dom veta vad som räknas internationellt. (bilder när mötet upplöses och alla reser sig, Naturskyddsföreningens namn står på väggen bakom dem, flera personer i lokalen) Vilka positiva förebilder som det talas om ute i världen.”

SEKVEN 5: INTERVJU med Christopher Flavin (fortsättning) (tid 0'18):
Flavin (svensk text): (bild när presskonferensen/mötet löses upp) "De länder som jag tycker går i bräschen för nya strategier (Flavin i bild) är Danmark, Holland och Schweiz, som alla faktiskt är små länder. Det är nog delvis lättare för små länder att ändra på saker. Det pågår också en del spännande i Tyskland och i delar av USA."

Reportern: "Ni nämnde inte Sverige ..."

Flavin: "Sverige hör inte till täten just nu."

SEKVEN 6: BILD/LJUD (tid 0'03):

(bild ner i vattenklosett som spolras, med tillhörande ljudeffekt)

SEKVEN 7: STUDIOKOMMENTARER. Mats Beckman, miljöreporter, iklädd mörk kavaj, ljusblå skjorta, röd slips, glasögon, skägg, utfrågas av studioreportern i mörk kostym(tid 0'59):

Studioreportern: "Ja en spolning (bild på miljöreportern) av miljölandet Sverige faktiskt här Mats. Det svider lite."

Miljöreportern: "Sverige har ju varit bra på att sätta filter på skorstenarna, att skapa myndigheter som övervakar och ger tillstånd till miljöförstörande industrier. Men när det gäller den nya tekniken, den som överhuvudtaget inte skapar miljöproblemet, där är ledningen i helt andra länder."

Studioreportern: "Har vi rent av varit lite självgodas här?"

Miljöreportern: "Ja, vi har jämfört våra regler med andra och tyckt de har varit ganska bra, vi har varit betydligt bättre på piskan än på moroten (han ser ner i sina anteckningar hastigt). Problemet är ju att hur duktiga myndigheterna än är så är dom ju alltid tio år efter företagen. När dom har förbjudit ett ämne så finns det redan flera nya miljöproblem. Det enda som gäller är att skaffa ny teknik."

Studioreportern: "Det kommer ju faktiskt mängder av miljömaterial, kvalificerat, dystert också, miljömaterial varje dag. Varför väcker just det här sånt intresse?"

Miljöreportern: "Ja, problemet är just mängden. Jag kan visa dig vad jag som miljöreporter (han håller upp en liten hög med rapporter och tidskrifter) får på en enda dag. Det här är förstås omöjligt att sätta sig in i (lägger ner högen) och dessutom väldigt deprimerande läsning och det är ju klart det är det för miljömyndighetspersoner och för beslutsfattare också. Och den som kan plöja igenom det här och plocka ut pärlorna och plocka ut dom positiva exemplen den har förstås makt och det är det Worldwatch Institute (han håller upp "Tillståndet i världen") har insett när dom gjorde den här boken."

Studioreportern: "Ja den här frågan är ju naturligtvis löjlig på så här kort tid: men hur är det då med tillståndet i världen miljömässigt, blir det nåt bättre?"

Miljöreportern: "Ja om det bara får fortsätta som idag så går det naturligtvis åt peppar'n. Men det intressanta är att det finns idag teknik för att lösa väldigt många av våra stora miljöproblem. Problemet är snarast ekonomiskt än tekniskt. Det är förstås alltid billigare att förbruka resurser än att skapa nya resurser. Att gräva upp olja istället för att skapa nya system för energidistribution. Förutsättningen för att det ska lyckas är att vi ställer upp på att ha dyr bensin till exempel, att föroringar ska få kosta för att alternativen ska kunna hävda sig. Och om vi gör det då är möjligheterna mycket goda att klara det här."

Studioreportern: ”Och den här boken hjälper till att peka ut dom möjligheterna förstås.”

Miljöreportern: ”Mm! (instämmande hum).”

Expertspråk undveks nu i stor utsträckning i miljöreportagen: istället var språket vardagsorienterat, enkelt och lättfattligt. Den enskilde journalistens medlingsroll var av fundamental betydelse i nittiotalets berättande. Det var journalisten som skapade en känsla av kontakt och samförstånd med nyhetspubliken och som överbryggade gränserna mellan å ena sidan experter, politiker och myndigheter (och deras expertdiskurser) och å andra sidan publiken (och vardagsdiskursen).

12.2.3 *Audiovisuell design: naturromantik och estetik*

Detta avsnitt diskuterar den andra dimensionen i berättelseformen: den audiovisuella designen. Förändringarna i den audiovisuella designen är ett av de mest påtagliga kännetecknen på det nya sätt att berätta som etablerades under nittiotalet. Nittiotalets miljöreportage karaktäriserades av en medveten komposition av ljud och bild. Man arbetade mycket med ljudet i reportagen, där asynkront ljud, t ex ljudillustrationer och musik, ofta förekom. Bildvalet syftade nu också till att ge visuella njutningar och upplevelser. Det fanns en ambitiös strävan att låta bilderna tala för sig själva. Nittiotalets miljöbilder var i hög grad dramatiska bilder, som bar med sig stämningar, känslor och dramatik och som därför inte behövde någon förklarande speakertext. Överberättarens betydelse i reportagen minskade därmed. Intervjusituationens miljö och intervjupersonernas framtoning utgjorde nu en planerad del av reportagets uppläggning och intervjun med en slipsprydd byråkrat i en neutral kontorsmiljö tillhörde nu undantagen.

I exempel 12.2, som utgörs av ett reportage i serien A-reportage från den 8 januari 1990, använder reportern Henrik Ekman medvetet stämningsskapande bilder och musik: bilderna tillåts här tala för sig själva. I reportaget förekommer dessutom inte en enda expertintervju, utan det är helt och hållet uppbyggt på enskilda medborgares upplevelser och erfarenheter av försurningen.

Exempel 12.2   Aktuellt den 8 januari 1990

PÅANNONS:

”Igår fick vi veta att Finansdepartementet utreder ett nytt sätt att mäta ekonomisk tillväxt där för första gången miljöförstöring räknas in som en minuspost. Vad som då till exempel skulle kunna räknas in är kostnaderna för försurningen och det, det är miljardbelopp varje år. (bild av granskog bakom sjö) 600.000 hektar försurad skogsmark (en helikopter som sprider kalk flyger fram över en istäckt sjö bakom några lövträd) behöver kalkas, kostnad 1 mil-

jord. Sjöar och vattendrag måste också kalkas för 140 miljoner. (bild av handfat i ett badrum, närbild visar att emaljen är grön runt utloppet) Byggnader och ledningar som rostar av det sura regnet, kostnad minst 1 miljard. (vy över Visby ringmur) Våra kulturskatter vittrar bort, som här Visby ringmur, och att rädda dom kräver insatser i miljardklass. (bilder från studion) Ja försurningen är alltså inget avklarat problem trots att utsläppen har minskat. Svavelhalterna i luften har sjunkit men själva nedfallet har snarast ökat på sina håll under 90-talet enligt nya mätdata från Institutet för vatten- och luftvård. Aktuellt har i Lubbe Nordströms fotspår besökt Småland och konstaterat att rent vatten inte är någon självklarhet i nya Lortsverige.”

SEKVENNS 1: SPEAKER (tid 2'36):

Reportern: (bild solnedgång vid skogssjö och artikelseriens namn ”Lortsverige -90”, lätt sorglig, ödesdiger stråkmusik, dis, en liten fiskebåt puttrar in i bild, musiken börjar tona ut, båten puttrar ur bild) ”Småland, ett landskap av skogar och vatten. Vatten för fiske, vatten för bad, vatten att dricka. (bild av stenar som sticker upp ur vattnet) Så har det varit, men i nya Lortsverige är det inte längre så självklart. (närbild av krossad is mellan stenarna, musiken återkommer, sjö mellan trädstammar i park, en kvinna med cykel går i parken) Trummen i Växjö är en av många hundra sjöar i kommunen. Det finns gott om vatten, men är det friskt? (i en spegel i parken ser vi en stor gul äldre byggnad, kvinnan med cykel går framför) St. Sigfrids sjukhus har inte kurerat Trummen, tvärtom. (bild av sjön och strandpromenaden, musiken fortsätter) Hospitalet var först av alla att leda sitt avlopp rakt ut i sjön. Det var redan 1895. 1936, två år innan Lubbe Nordström reste genom Småland, (kameran zoomar ut och är innanför ett spröjsat fönster och två krukväxter) var det dags för ett stort hygieniskt framsteg på hospitalet. (ljud av spolning i toalett) Att man kanske borde rena avloppet också var det ingen som tänkte på. (bild av kloakrör i natur, dramatisk flöjtmusik) Alla var lika aningslösa. En provinssiäläkare varnade Lubbe Nordström (bild av stammar som speglas i vattnet) för att det växande antalet vattenklosetter höll på att förvandla alla vattendrag till (bild av stort dike som går ut i sjö) kloaker. (grönaktiga arkivbilder av vatten, mycket vattenväxter) Så här såg Trummen ut för 20 år sen. (dramatisk musik) Så såg det ut i mängder av sjöar runt om i Sverige. 1959 blev det stopp på utsläpp i Trummen, men dom gamla synderna fanns kvar i bottenlammet (arkivbilder av ett mudderverk i sjön) som fortsatte att läcka gödningsämnen. Det fanns bara en väg att gå: sjön måste muddras (bilder av brunt slam som forsar ut på marken från ett rör på träställning, två, tre män tittar på, musiken fortsätter svagare). 1970 drog arbetet igång, idag vet vi att operationen lyckades. (bild av halvfrusen sjö, musiken fortsätter i bakgrunden) Vattenreningen är ett paradnummer i svensk miljövard. Många sjöar har fått sitt rena vatten tillbaka. Om det nu är så rent. Den synliga lorten är borta, (närbild av isen) men det sura regnet faller lika surt som tidigare. Ja, under 80-talet har nederbörden till och med blivit surare på flera håll i landet enligt nya data. (bild frusen bäck i skog) I många vattendrag har dom känsliga arterna redan försvunnit. Och dom försurade sjöarnas sista gammalgäddor fylls allt mer (man i orange keps, grön jacka, gul påse och isborr går ner mot en sjö och ut på dess

is, vi hör hans steg) med kvicksilver. I Staffansbosjön utanför Ryssby ligger fiskens kvicksilverhalt just under gränsen för svartlistning: ett milligram per kilo. (isborr borrar i isen) Lennart Nilsson har bott vid sjön i 34 år och fiskat från första stund och han fortsätter med det trots allt. (bild när Lennart Nilsson lägger från sig borren och tar fram sitt pimpelpö).”

SEKVEN 2: INTERVJU med Lennart Nilsson, fritidsfiskare, orange NCC-keps, jaktgrön jacka och byxor, svarta stövlar, stora tonade glasögon. Ute på sjön när han pimplar. Utpräglad smäländsk dialekt. Nilsson och reportern talar till bilderna av i.p. på isen och till ödesmättad bakgrundsmusik (tid 0’28):

Nilsson: ”Ja, vi fiskade från det första året vi var här. Grumligheten är ju hemskt mycket sämre nu.”

Reportern: ”Badar ni i sjön?”

Nilsson: ”Förr, men inte nu.”

Reportern: ”Inte nu längre?”

Nilsson: ”Näe. Inte på 25 år vi badat här, inte sen någon badat här kan vi säga (axelbild av Lennart Nilsson).”

Reportern: ”Vad beror det där på då?”

Nilsson: ”Jag vet inte. Det är ju dygt, man blir ju svarter när man kommer upp (han skrattar).”

SEKVEN 3: SPEAKER (tid 1’09):

Reportern: (bild av isen och Lennart Nilssons spegelbild i den) ”Det finns en koppling mellan dyn och kvicksilvret. (bild ner i det hål som Lennart pimplar i) Metallen binds till skogsmarkens förmultnade växtrester och följer med när dom sköljs ut i sjön. (bild Lennart går iväg över isen) Den här utlakningen har ökat med 50% på senare år. Det är foster som är känsligast för kvicksilver. Dom kan få hjärnskador. Därför avråds gravida kvinnor från att överhuvudtaget äta gädda, gös, abborre eller lake. (bild dimmig sjö, helikoptersurr hörs och en helikopter kommer i bild och sprider ett moln av kalk över sjön) I väntan på lägre utsläpp får man kalka. 300 sjöar i länet har fått tillbaka sitt gamla pH-värde, men dom minsta sjöarna lämnas därhän. Och kvicksilvret i fisken ligger envist kvar på samma höga nivå. (stråkmusik, kameran ligger utanpå barboardsidan på fritidsbåt och tunn is krossas när båten kör, vi hör hur isen krossas, fiskare plockar upp sina garn i båten) Den här fisken är det inget fel på. Bolmens gäddor säljs på export till Europa och klarar med god marginal EG:s strängare krav, högst ett halvt milligram (gäddor rensas) per kilo. (bild av båten ute på sjön, musiken fortsätter) Dom stora sjöarna står emot försurning – än så länge. Men den förmågan krymper i takt med att dom får ta emot det sura vattnet från skogarna. Det tycker yrkesfiskarna är oroande.”

SEKVEN 4: INTERVJU med Mats Ingemarsson, yrkesfiskare. Intervjuad utomhus, på land (tid 0’27):

Ingemarsson: ”Man vet ju inte hur det blir i framtiden om miljön försämras ytterligare. (klipp) Man får ju vara lite försiktig med hur man investerar. Man får ju inte tänka mer än kanske fem tio år framåt.”

Reportern: ”Om du fick bestämma, vad skulle du genomföra för åtgärder då?”

Ingemarsson: ”Ja, markkalkning i skogarna, det är nog tvunget.”

SEKVEN 5: SPEAKER (tid 0'20):

Reportern: (bild från båten, halva styrhytten syns, över vattnet) "Bolmen är inte bara fiskevatten. Sjön försörjer också Skåne med dricksvatten via en lång ledning. (båten åker förbi i bild) Skåningarna har skäl att bevaka hur försurning- en drabbar sjön. (bild av husgavel, landsbygd) Människorna som bor kring Bolmen kan berätta hur det är att ha surt vatten som löser ut koppar från rö- ren."

SEKVEN 6: INTERVJU med Kerstin Tavkam. Långt, lockigt hår, stora glasögon, grå T-shirt, litet flickebarn i knäet, sitter på stol inomhus (tid 0'26):

Reportern: "Du kan inte duscha här hemma?"

Tavkam: "Nä, det kan jag inte. Då blir jag alldeles grön i håret."

Reportern: "Så du får duscha inne i stan?"

Tavkam: "Ja. Jag åker in till mina föräldrar och duschar i stället."

Reportern (närbild av barnet i knäet): "Har ni märkt nånting på barnen?"

Tavkam: "Nej, det har vi inte gjort. (bild på Tavkam igen) Den lilla har väl va- rit lös i magen men det var bara nån gång och jag vet inte om det beror på vattnet eller nånting annat."

SEKVEN 7 : SPEAKER (tid 0'57):

Reportern: (extrem närbild av blond några år äldre flicka) "Forskarna tvistar om saken. Men många familjer i trakten har haft problem. Nyligen har väst- tyska läkare också pekat ut koppar i dricksvattnet som orsaken (bild av det yngre barnet i Tavkams famn) till att spädbarn dött i en leversjukdom som ti- digare bara drabbat barn i Indien. Några svenska fall har inte konstaterats. (bild av tvättställ i ett badrum, emaljen är grön vid utloppet) Nu är det lätt att få ner kopparhalten genom att låta kranen rinna en stund, man kan också sätta filter på kranarna eller kalka direkt i brunnen (närbild på den grönfärgade emaljen runt utloppet, klipp till bild av äng, en brunn i förgrunden) Bröderna Jonsson i Guddarp har löst problemen med en enkel hink fylld med kalk- massa som portioneras ut i lagom takt nere i brunnen (en metallcylinder med en kran och ett handtag på ängen, dramatisk musik, en lantbrukare ger kalvar mjölk i ladugården, en pilfink i frostnupen buske, en svart katt sitter och tittar sig omkring, dramatisk musik igen, en flock större fåglar lyfter ur trädkronor i dimman, närbild av en kaffekopp som en man rör en sked i med ljud av det)."

SEKVEN 8: INTERVJU med Karl-Axel Jonsson, lantbrukare, intervjuad inomhus i kök, äldre man i rutig skjorta, arbetshängslebyxor, stora glasögon, talar skånska (tid 0'23):

Reportern: "Vad tycker du om det här att man inte kan lita på sitt vatten fastän man bor långt in i skogen?"

Jonsson: "Det är ju egentligen fruktansvärt för att det är ju egentligen ett kapi- tal som man verkligen är utlämnad för."

Reportern: "Man behöver vattnet?"

Jonsson: "Ja, det är ju första förutsättningen för att kunna existera (stråkmusi- ken börjar tona fram lite i bakgrunden igen)"

SEKVEN 9: BILD/LJUD. Stråkmusik, solnedgång över en sjö, en längre framskriden solnedgång över sjö ur annan vinkel (tid 0'18).

Naturromantik och stämningsfulla naturskildringar blev nu vanligt förekommande även i inslag som innehöll de mest skrämmande larmrapporter. Visuella naturupplevelser användes för att fånga publikens uppmärksamhet och för att skapa engagemang. Miljöjournalisten KJ Bondesson på tidningen Göteborgs-Posten har i något sammanhang kallat den sortens miljöjournalistik för ”Grodor och klorofyll”.⁶ När sjuttioalets överdrivna bildspråk på miljöområdet kunde karaktäriseras som miljöpornografi så kunde nittioalets bildspråk – när det gick till överdrift – beskrivas som naturpornografi. *Aktuellts* Hans Rehnvall har också iakttagit förändringen i bildspråket mellan sjuttioalet och nittioalet:

Det finns ju olika filosofier. Förr i världen var ju miljöprogram mest avloppsledning. Nu är det fåglar och djur.⁷

Bildspråkets och det visuellas betydelse för nittioalets TV-berättande är något som samtliga intervjupersoner betonar. Bo G Erikson konstaterar t ex att

(d)et som är otäckt med det här mediet är att alla ämnen passar inte TV. Alltså är det en ganska taskig spegel av samhället. Du måste ha bilder om du skall ha ett ämne i TV. Du kan inte sitta och prata hur länge som helst om nånting som inte syns. Jag menar: kvantkemi går inte bra i TV.⁸

Aktuellts Hans Rehnvall kommer också in på bildmässighetens betydelse för TV-journalistiken i allmänhet och miljöjournalistiken i synnerhet:

För programredaktörerna är miljö- och vetenskapsmaterialet ofta ett attraktivt material därför att det är bildmässigt. Henrik lägger ner ett enormt jobb på att få det filmat precis som han vill ha det. Han gör gärna lite stämningsfulla saker. Det är snyggt att se och det skall det ju vara.⁹

Rapports miljöjournalist Lars Åkerman betonar också att han numera tänker på och arbetar med bilden på ett mycket medvetet sätt:

Det måste bära bildmässigt. Jag mår illa när jag måste göra saker där inte bildmaterialet räcker till. /... Jag anser att när man gör TV skall man använda sig av ett speciellt språk som jag kallar TV-språket. Och det behöver inte vara ett språk som består av subjekt och predikat och predikatsfyllnad, utan det kan bestå av ett enstaka ord som betonas på ett visst sätt. Och sen en pausering och sen kommer ett annat ord, beroende på bilden. En utskrift av ett sånt manus är hemsk. Men det vill jag försvara. TV-språket är ett särskilt språk.¹⁰

Nittioalet innebar således ett genombrott för det bilddrivna reportaget, där överberättaren har allt mindre betydelse och bilderna tillåts tala för sig själva. I det bilddrivna miljöreportaget utgör bilderna det främsta kommunikativa redskapet: bilden dominerar således över ordet. Henrik Ekman beskriver sitt sätt att arbeta med bilder på följande sätt:

Jag lägger ett sorts pussel i skallen. Med ganska korta speakerbitar som ett slags kitt emellan. Det roligaste är om man kan göra ett reportage med nästan

ingen speaker alls. Där det lever genom människors egna röster och genom bilderna.

12.2.4 Tematisk design: vardagsrelevans i mikrovärlden

Detta avsnitt diskuterar vinklingarna – eller den tematiska designen – i nittio-talets miljöreportage. Den tematiska designen under perioden kännetecknades av att den ofta satte den subjektiva verkligheten och mikrovärlden i centrum. Reportagen var mer inriktade på att röra publikens känslor och skapa engagemang än på att överföra stora informationsmängder och redogöra för detaljerade fakta. Vardagsrelevansen och identifikationsmöjligheterna för publiken utgjorde kärnan i miljöreportagen. Publiken inbjöds att bli rörd, arg, upprörd eller glad och till att ta ställning till de konflikter som presenterades i reportagen. De tematiska vinklingarna i reportagen gjordes för att öka relevansen eller underhållningsvärdet för publiken.

Den enskilda människan utgjorde ofta miljöreportagets utgångspunkt och det personliga ansvaret och den personliga upplevelsen stod i centrum i skildringen. Att bygga en bro mellan makro- och mikroplanet var ett sätt att öka relevansen i ett miljöreportage. Reportagen intog således ofta ett mikroperspektiv på samhället, där den vanliga människans erfarenheter och kompetens bejaktades. När reportaget vinklades på företeelser på makroplanet handlade det ofta om att kritiskt granska beslutsfattarnas agerande och att utkräva personligt ansvar från makthavarna. Spänningen mellan mikro och makro kunde också utgöra ett sätt att dramatisera berättelsen. Skildringen kunde ta formen av miljövännen David Svenssons kamp mot myndighets-Goliat. Nittioalets miljöreportage betonade också på ett tydligt sätt de enskilda människornas kompetens och förmåga. Individerna skildrades inte längre som hjälplösa offer för katastrofala miljöomständigheter utan som kunniga, aktiva och kloka individer som är fullt kapabla att förbättra miljösituationen på egen hand.

Exempel 12.3, som utgörs av ett reportage om sopsortering i *Nyheterna* den 16 februari 1993, visar hur de enskilda individernas vardagsproblem och personliga kompetens kunde lyftas fram. Reporter i reportaget var Mats Beckman.

Exempel 12.3 Nyheterna den 16 februari 1993

PÅANNONS:

”Det går långsamt men det går ändå framåt, det tålmodiga arbetet med att få oss svenskar att börja sortera våra sopor. Riksdagen ska nu anta den så kallade kretsloppslag som vi alla kommer att märka effekterna av allt mer. På en del ställen har det redan börjat. I Gottsunda i Uppsala till exempel.”

SEKVEN 1: SPEAKER (tid 0'47):

Reportern: (bilder från en trappuppgång, en man kommer ner för trappan och kameran går mot en sopnedkastlucka utan handtag) "Ett vanligt trapphus? Inte alls. För Kurt Ericsson och dom andra hyresgästerna är det inte bara att slänga soporna i sopnedkastet. Det är igenpluggat för alltid (Ericsson går förbi nedkastet nerför fler trappor, han håller i två soppåsar) och Kurt tvingas varje gång knalla ner på gården (sophus på gården i motljus, Ericsson öppnar dörren där det står "MILJÖRUM") och in i det som en gång kallades soprum. För nu har den nya tiden kommit till Gottsunda. (instruktionsskylt i miljörummet, Ericsson slänger en soppåse) Den där allt ska sorteras i komposterbart, alltså sånt som kan brytas ner till jord, (annan instruktionsskylt, Ericsson slänger den andra påsen) brännbara förpackningar, returpapper (ny instruktionsskylt för papper zoomas in, närbild kretsloppssymbol för glas) färgat glas, ofärgat glas, (närbild batteriholk) batterier, (ny skylt) och övrigt avfall. (kretsloppssymbol för tidningspapper) Tror ni att det fungerar då? Att folk ställer upp? Ja, så här sa en av landets ledande renhållningsdirektörer nyligen i Nyheterna."

SEKVEN 2: INTERVJU (ur Nyheterna 93-02-01) med Lars Löfstedt, Ragn-Sellsföretagen AB. Intervjuad utomhus framför en parkering. I.p. är en äldre man, glasögon, mörk överrock med kragen uppfälld, kostym (tid 0'07):
Löfstedt: "Jo, det är riktigt att det finns många eldsjälur och det är dom som hörs. Men det stora flertalet kan inte klara det. Dom som bor inne i hyreshus inne i städerna, det är en omöjlighet."

SEKVEN 3: SPEAKER (tid 0'17):

Reportern: (bild på gård mellan hyreshus, solen speglas i fönstren, kameran går upp över den stora gula husfasaden) "Gottsunda är ett av landets många problemfyllda förortsområden. Uppsalas motsvarighet till Tensta, Hammarkullen eller Rosengård. (bild på annat, vitt hyreshus, ett fönster där två invandrarbarn tittar ut zoomas in) En tredjedel av hyresgästerna är invandrare. Här finns gott om sociala problem. (bild på sopnedkast utan handtag) Det var ungefär ett år sen som sopnedkastet pluggades igen för gott."

SEKVEN 4: INTERVJU med Kurt Ericsson, skeptisk sopsorterare, står i en dörröppning, iklädd blå jacka, mörk skjorta, norrländsk dialekt (0'22)

Ericsson: "Det blev stora problem, mycket stora problem."

Reportern: "Vad var det som var problem?"

Ericsson: "Folk bara la sopor utanför ingången. Istället för här, dom här kärnen (han pekar inåt) här som står uppställda."

Reportern: "Vad berodde det på då? Var dom inte intresserade eller kunde dom inte?"

Ericsson: "Jag vet inte hur information till invandrare har nått ut (bild av informationsbroschyr som sticks ner i brevlåda med utländskt namn "F Hafid", bild från insidan av dörr när broschyren faller ner)."

SEKVEN 5: INTERVJUER. Klipp där olika personer med invandrarbakgrund får försöka läsa en informationsbroschyr (tid 0'20):

Farok Hafid, oförstående sopsorterare (intervjuad i lägenheten, invandrare, talar dålig svenska): "Komp ... komposter ... bart (försök till att läsa broschyren

som vi ser uppfälld över hela bilden, vi ser ej läsaren bakom). Potatisskal, kött- och fiskrens.”

Bergony Verdjik Balyans, oförstående sopsorterare (intervjuad i köket i lägenhet, rosa tröja, talar dålig svenska): ”Papper som är vaxat eller ”skärrat”.”

Farok Hafid (han står och läser broschyren): ”Aluminium, ”följa A D”.”

Bergony Verdjik Balyans (hon ser ner i broschyren): ”Matförpackningar, mjölk-kartonger.”

SEKVEN 6: INTERVJU med Roine Brunberg, Uppsalahem, intervjuad framför ett hyreshus, iklädd brunblåmönstrad jacka, kragen uppfälld, vit skjorta (tid 0’10):

Brunberg: ”Vi borde framför allt ha varit rakare och framför allt gått hem och pratat direkt till personerna i stället för att skicka ut informationsblad för man läser inte dom här informationsbladen på rätt sätt.”

SEKVEN 7: SPEAKER (tid 0’30):

Reportern: (närbild när en hand ringer på en dörrklocka) ”Sagt och gjort (Abdullah skakar hand med Hadid i hallen till den senares lägenhet) Uppsalahem lärde av misstagen och anställde mångspråkige tolken Joan Abdullah som fick i uppdrag att personligen besöka alla hyresgäster och lära dom sortera rätt. (bild på köksskåp från vilket en sophink tas ur, en hand river bland soporna) Efter många hundra djupdykningar i folks soppåsar så hittar han nu (bild på Hadid) allt färre felsorteringar (bild på Abdullah rivande i sophinken). Och irritationen över detta nya påfund har hos dom flesta hyresgäster förbytts till entusiasm över att kunna göra något (bild av diskbänk, en kvinna lyfter upp en tallrik med mat och tömmer i sophink) vettigt för miljön.”

SEKVEN 8 : INTERVJU med Bergony Verdjik Balyans, nöjd sopsorterare. Intervju hemma i hennes kök, vid köksbänken. I.p. har rosa stickad tröja (0’05):

Reportern: ”Nu vet du hur du ska göra?”

Balyans: ”Ja, jag vet nu.”

SEKVEN 9: INTERVJU med Roine Brunberg, Uppsalahem. Intervjuad framför hyreshus, grönbrunmönstrad jacka, kragen uppfälld (tid 0’10):

Brunberg: ”Ja, jag tycker att det har gått väldigt bra faktiskt. Vi var rädda för att vi skulle få perioder där det gick tillbaks men det har inte gjort det. Vi har ständigt gjort bättre och bättre resultat.”

SEKVEN 10: SPEAKER (tid 0’03):

Reportern (bild på Kurt Ericsson i dörren till miljörummet): ”Och till och med den till en början skeptiske Kurt tror nu på sopsortering.”

SEKVEN 11: INTERVJU med Kurt Ericsson, nöjd sopsorterare (0’13):

Ericsson: ”Jag skulle kunna säga att det fungerar ganska bra, men det har tagit ungefär ett år av påtryckningar. (bild av barn/ungdomar i skogsdunge framför hyreshus, bild på miljörummet) Det är först nu på slutet som det börjat fungera någorlunda i alla fall.”

AVANNONS: ”Det är 12.500 hushåll i Uppsala som sorterar sina sopor idag och 5.000 till står på tur.”

12.3 Miljödiskursen

Avsnitt 12.3 beskriver miljödiskursen i *Rapport, Aktuellt* och *Nyheterna* i början av nittiotalet. Först analyseras prioriteringen av miljöfrågorna i nyhetssändningarna. Därefter granskas förändringarna i ämnesinriktningen i miljöbevakningen. Sist i avsnittet beskrivs miljödiskursen i miljöreportagen vad gäller problembeskrivning, värdeorientering och handlingsorientering.

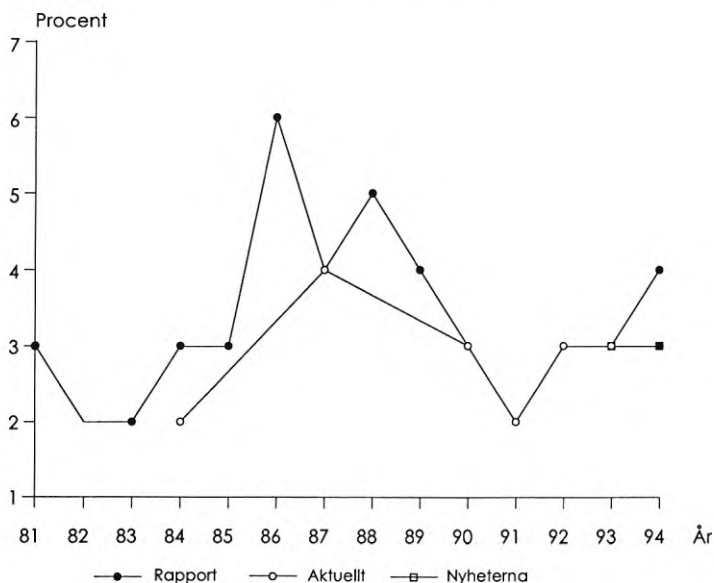
12.3.1 Prioriteringen: miljöbevakningen minskar

Det sista året i den systematiska undersökningen av utvecklingen av sändningstiden om miljöfrågor i nyhetssändningarna var 1991. Då såg det ut som om trenden gick i riktning mot en minskning av intensiteten i miljöbevakningen i nyhetssändningarna. Men vad hände med miljöbevakningen efter 1991 och starten av TV4:s nyhetsprogram *Nyheterna*? Professor Håkan Hvitfelt har inom ramen för undersökningsprogrammet *Media Monitor* systematiskt genomfört mätningar av innehållet i televisionens nyhetssändningar under åttio- och nittiotalet. Han och hans medarbetare har då också kartlagt hur omfattande miljöbevakningen varit i förhållande till annat nyhetsmaterial för varje år under nittiotalet. Genom medarbetarna på *Media Monitor* har jag fått tillgång till uppgifter angående hur stor del av sändningstiden i *Rapport, Aktuellt* och *Nyheterna* under åren 1991-1994 som ägnats åt miljöfrågor.

Det finns emellertid ett problem förknippat med att jämföra *Media Monitors* beräkningar med mina: definitionen av begreppet "miljö" överensstämmer inte helt. De inkluderar t ex inte miljöolyckor och miljökatastrofer (dessa klassificeras under en annan kategori) i sin miljödefinition. Samtliga telegramnyheter ingår i *Media Monitors* analyser, vilket inte är fallet i mina undersökningar. De inkluderar också *alla* kärnkrafts- och energinyheter i miljödefinitionen, medan jag endast tagit med de energinyheter som har miljöaspekter. Den följande jämförelsen måste därför betraktas som en mycket osäker uppskattning av utvecklingen. I figur 12.1 har jag försökt beräkna miljöbevakningens andel av den totala sändningstiden i nyhetsprogrammen med utgångspunkt från mina egna data och *Media Monitors*.

Med utgångspunkt från figur 12.1 kan vi se att 1991 tycks ha varit ett bottenår när det gäller miljöbevakningens omfattning i den svenska nyhetstelevisionen. Det var t o m jämförbart med de tidigare bottenåren 1982-1983. Därefter steg miljöbevakningen något, men kom inte alls upp till samma nivåer som under toppåren under åttiotalet (t ex 1986 och 1988). Under nittiotalets första hälft tyckts det också ha rått en stor likhet mellan de olika nyhetsprogrammen i fråga om hur stor andel av sändningstiden som ägnades åt miljöfrågor. Det finns inga belägg för att t ex *Nyheterna* innehöll mer miljö än *Rapport* eller *Aktu-*

Figur 12.1 En uppskattning av miljöbevakningens andel av den totala sändningstiden i Rapport (1981-1994), Aktuellt (1984-1994) och Nyheterna (1993-1994) (procent)

ellt. En bevakningsintensitet på mellan 3 och 4 procent av sändningstiden verkar ha utgjort en slags "normalnivå" för miljöbevakningen i den svenska nyhetstelevisionen under denna tid.

12.3.2 Dagordningen: från miljöalarm till konsumentfrågor och vardagsmiljö

Detta avsnitt behandlar dagordningen för miljödebatten i nyhetssändningarna i början av nittiotalet. Analysen omfattar *Rapport*, *Aktuellt* och *Nyheterna*. För att kartlägga ämnesinriktningen i miljödebatten har jag för det första försökt att systematiskt följa miljöbevakningen i dessa kanaler under perioden. För det andra har jag intervjuat samtliga miljöjournalister som är verksamma i programmen angående inriktningen på miljöbevakningen. Avslutningsvis har jag också kompletterat med en systematisk specialundersökning av *Rapports*, *Aktuellts* och *Nyheternas* miljöbevakning under sex månader 1993 (januari till juni).

I intervjun med *Nyheternas* miljöreporter Mats Beckman beskriver han två försök till profileringar som TV4 särskilt eftersträvat i sin miljöbevakning. För det första försökte man att ge miljöbevakningen en mer praktisk, vardaglig inriktning:

Det är viktigt att man inte snöar in för mycket på PPM och utsläpp utan att man på något sätt behåller det mänskliga perspektivet. Det handlar om människors liv.¹¹

Programmet skulle ha en orientering mot att visa människor vad man konkret kan göra mot miljöförstöringen. Beckman använder ett engelskt uttryck för detta: "News you can use". Denna profil gällde inte bara miljöbevakningen utan även andra bevakningsområden, t ex privatekonomi eller bostadsfrågor.

För det andra ville *Nyheterna* försöka avlägsna sig från den negativa miljöbevakningen. Man uppfattade att det sänts tillräckligt med nyheter om larm och katastrofhot och i stället ville man försöka lyfta fram de positiva exemplen och de konkreta åtgärderna som faktiskt görs på miljöområdet. Mats Beckman menar att

(h)ela miljödebatten har ju förändrats. Förr gällde det att göra folk medvetna om miljöproblemen. Nu är folk oerhört medvetna och plågade av miljöproblemen och vill veta vad dom skall göra åt det. Man behöver inte tala om att skogen håller på att dö för att den är försurad, och att haven är övergödda. Det vet folk och dom vill veta vad dom skall göra åt det.¹²

Var det då bara *Nyheterna* som stod för en ny inriktning på miljöbevakningen, eller kunde denna förändring också spåras i de andra kanalerna? Den systematiska genomgången av första halvårets miljöbevakning i *Rapport, Aktuellt* och *Nyheterna* under 1993 visar att många av de "stora nyhetshändelserna" – som oftast var av politisk karaktär eller handlade om stora olyckor – bevakades utförligt i samtliga nyhetssändningar. Det gällde t ex starten av två avstängda reaktorer i Barsebäck, oljekatastrofen vid Shetlandsöarna då oljetankern Braer gick på grund i januari, kärnkraftsolyckan i Tomsk i Sibirien i april samt den politiska debatten om Öresundsbron, t ex Koncessionsnämndens nej till Öresundsbron i februari. I övrigt fanns också många exempel på traditionella miljöreportage, miljöalarm, avslöjande reportage och allmän miljöpolitisk bevakning i alla tre kanalerna. Här följer ett antal exempel på sådana nyheter som sändes under 1993:

Rapport

- 16 januari: Krematorier är ett stort miljöproblem. En femtedel av allt kvicksilver kommer därifrån (Kent Kmety, ej tid)
- 24 mars: Rökare i radonhus lever farligt (Miklas Krantz och Niklas Jälevik, tid 4'15)
- 25 mars. Smörjoljor är ett värre miljöhot än tvättmedel (Lasse Weldeborn, tid 2'05)
- 31 mars: Miljölagarna kommer att samordnas till en miljöbalk (Lars Åkerman, tid 2'15)
- 5 april: Strandskyddet kan komma att slopas. Naturskyddsföreningen varnar för ökat byggnadstryck (Lars Åkerman, tid 2'45)

- 19 april: Nio av tio laxyngel dör i Vattenfalls odlingar. Gifter i Östersjön är orsaken säger forskare (Ola Nilsson, tid 1'20)
- 24 april: Svensk allemansrätt utnyttjas maximalt av danskar (Lasse Weldeborn och Kerstin Dahlberg, tid 2'40)
- 25 april: Utländska turister förstör naturen i Halland (Anna Flemming, tid 1'25)
- 30 april: Generellt laxfiskeförbud längs Norrlandskusten för att rädda den utrotningshotade vildlaxen (Dag Eriksson, tid 2'05)

Aktuellt

- 7 januari: I Krasnojarsk i Sibirien har en plutoniumfabrik gjort floden Jenisej svårt radioaktiv (Malcolm Dixelius, tid 5'45)
- 19 januari: Är detta växthuseffekten? För sjätte året i rad är vintern mild i södra Sverige (Henrik Ekman, tid 6'15)
- 15 februari: Tre inslag om arbetsskador/arbetsmiljö (Pelle Thörnberg, Sofie Ribbing reportrar, tid 2'05+4'45+5'15)
- 31 mars: Beror skogsdöden verkligen på försurningen? Forskarna är oeniga (Henrik Ekman, tid 5'35)
- 14 april: Barnleukemi ökar i närheten av kraftledningarna (Henrik Ekman, tid 5'25)

Nyheter

- 2 januari: Den vilda noshörningen är snart utrotad. Taiwan är centrum för handeln med delar av noshörningar och andra utrotningshotade djur (Mats Beckman, tid 3'20)
- 3 januari: Handeln med utrotningshotade djur blir allt vanligare (Mats Beckman, tid 3'15)
- 15 januari: Svenska skogar drabbas hårt av försurningen. Omfattande åtgärder måste vidtas (Mats Beckman, tid 3'40)
- 17 februari: Ozonlagret över Sverige tunnare än någonsin (Mats Beckman 2'25) och Elektorlux tjänar stora pengar på ozondödande freon (Ann-Marie Schröder, tid 3'20)
- 24 mars: Undersökning visar att radonstrålning är farligt (Mats Beckman, tid 3'00)
- 14 april: Varför får så många hjärntumörer på Väröhalvön? Samband mellan kraftledningarna och cancer (Reporter och kommentar Mats Beckman, tid 4'10)
- 27 april: Ozonskiktet tunnare ut (Mats Beckman, tid 1'40)
- 30 april: Rekordstora halter av markozon (Mats Beckman, tid 4'10) och Tydliga klimatförändringar i fjällen. Beror det på växthuseffekten? (Elisabet Frerot Södergren, tid 3'30)

I alla tre kanalerna förekom emellertid också en stort antal reportage av en typ som under perioden 1961-1990 varit förhållandevis sällsynta: positiva miljönyheter som visade på konkreta lösningar på miljöproblemen och konsumentorienterade vardagsnära reportage om miljöbeteende och livsstilsfrågor. Här följer ett antal exempel som sändes 1993:

Rapport

- 7 januari: 65 procent av all plast skall återvinnas i framtiden. Företaget Plast-återvinning i Arvika tjänar på kretsloppspropositionen (Kent Kmety, tid 3'25)
- 9 februari: En växande miljömedvetenhet i världens industriföretag. Worldwatch institutes rapport (Lars Åkerman, tid 2'35)
- 17 februari: Avgifter per kilo sopor i framtiden. Om ny metod för sophantering. (Lars Åkerman, tid 2'45)
- 12 maj: Miljövänliga tvättmedel på väg att ta över marknaden (Lars Åkerman, tid 2'45)
- 13 maj: Varning för icke vederhäftiga miljömärkningar (Lars Åkerman, tid 3'25)

Aktuellt

- 21 februari: Allt fler naturmaterial används i husbyggen. Stiftelsen Idealbyn utanför Korsnäs vill skapa Utopia (Unni Jerndal, tid 2'30)
- 18 april: Wellpapp kan minska strålningen från radon. Tester visar på positivt resultat (Stefan Åsberg, tid 1'40)
- 28 januari: Kommunerna kan med lagens hjälp förbjuda miljöfarliga tvättmedel. Strömsund är en av kommunerna (Ann-Marie Schröder, tid 2'55)
- 1 februari. Kretsloppspropositionen läggs fram nästa vecka. Det är dock inte oproblematiskt att lämna slit- och slängsamhället. Källsortering i Sollentuna (Mats Beckman, tid 3'25)
- 11 februari: Ekologi populärt bland unga möbelskapare. Miljövänliga stolar på möbelmässan (Anna Magnusson, tid 1'45)

Nyhetererna

- 15 januari: Japanska pensionärer tar aktiv del i återvinningsverksamheten och bidrar till att minska sopberget (Kjell Fornander, tid 2'00)
- 16 februari: Sopsortering pågår för fullt i Uppsala (Mats Beckman, tid 3'35)
- 14 mars: Koncessionsnämndens fiende nummer 1: Björn Gillberg (Mats Beckman, tid 4'30)
- 18 mars: Revolutionerande energisystem invigt i Varberg (Mats Beckman, tid 4'20)
- 1 april: Miljörörelsen tar hjälp av filmindustrin med filmen *Ferngully: den sista regnskogen* (Mats Beckman, tid 2'00)
- 2 april: Bakterier bryter ner lösningsmedel till något helt ofarligt. Företaget Bio Clean levererar bakterierna (Mats Beckman, tid 2'40)
- 21 april: Absolut rent – Sveriges effektivaste tvättmedel som även är miljövänligt (Reporter och kommentar Mats Beckman, tid 3'55).

Det var också vanligt med positiva naturnyheter av kurios- och human intressetkaraktär i samtliga nyhetskanaler, men särskilt i *Nyheterna*. Ett exempel är den 10 mars 1993 då "Korta zoologiska nyheter" om bl a ett elefantbarnhem på Sri Lanka sändes i programmet. *Nyheterna* hade också flera inslag om en ensam berguvshannes öden och äventyr i storstaden. Uven brukade kallas "Nyheternas Berguv". Även på *Aktuellt* flödade naturkuriosan och naturromantiken. Under den undersökta perioden visades t ex flera reportage på temat *Aktuellt letar vår-*

tecken i skog och mark med Henrik Ekman som reporter. Det förekom även kuriosanyheter om naturen i programmet. Ett exempel är ett inslag om Skansens vildsvinsungar den 22 mars. Ett annat exempel är ett inslag om Kolmårdens pingvinungar den 24 mars. Även i *Rapport* förekom denna nyhetstyp, t ex 19 mars då ett inslag om "en lyckad vård av kungsörn i Dalarna" sändes.

Man kunde därmed skönja en allmän förändring av miljöbevakningens inriktning i den svenska nyhetstelevisionen efter 1991. Trots att det fortfarande publicerades en hel del miljöalarm, miljöavslöjanden och andra negativa miljönyheter i den svenska nyhetstelevisionen skedde det en förskjutning i riktning mot en konsumentorienterad och konkret vardagsjournalistik på miljöområdet i samtliga kanaler. Den tid då de hotfulla miljöarmen dominerade miljöbevakningen tycktes nu vara förbi. Den nya inriktningen tog sig uttryck i en "positivare" profil på miljöbevakningen där man ägnade särskild uppmärksamhet åt miljöfrågornas konsumtionsaspekter samt åt de positiva miljöexemplen och de konkreta åtgärderna på miljöområdet. Den nya profilen var särskilt markerad i *Nyheterna*, men även *Aktuellt* och *Rapport* förändrade sin bevakning i samma riktning. De frågor som förut ägnades förhållandevis liten uppmärksamhet – konsumtionsinriktade problem om miljövänliga produkter, sopor, avfall, matkvalitet, återvinning, miljövänlig konsumtion, förpackningar etc – fick nu en mer betydelsefull plats på dagordningen. Positiv vardagsrelevans var nittioalets nyckelbegrepp när det gäller nyhetsurvalet på miljöområdet.

12.3.3 Diskursen i miljöreportagen: ljusglimtar och de positiva åtgärderna i fokus

Miljödiskursen i miljöreportagen förändrades inte på något dramatiskt sätt mellan åttiotalet och nittioalets. Det ekologiserade grundperspektivet kvarstod. När det gäller *problembeskrivningen* skildrades miljöproblemen fortfarande som allvarliga hot som krävde samhällsinsatser och andra genomgripande åtgärder. Att se miljöförstöringen som en kostnadspost för samhället var också självklart. I exempel 12.4, som består av ett reportage i *Nyheterna* den 15 januari 1993, diskuteras försurningens ekonomiska konsekvenser utifrån ett sådant perspektiv.

Exempel 12.4 Nyheterna den 15 januari 1993

PÅANNONS:

"Europas länder måste satsa hundratals miljarder på att stoppa utsläppen av svavel och andra försurande ämnen. Om inte åtgärderna minst fyrdubblas så kommer skogen i södra Sverige mycket snart att dö. Den varningen riktar nu Naturvårdsverket till regeringen."

SEKVEN 1: INTERVJU med professor Yngve Brodin, Naturvårdsverket. Brodin intervjuas i kontorsmiljö med pärmar bakom ryggen, iklädd uppknäppt blåvitrandig skjorta och blå tröja. Brodin talar skånsk dialekt (tid 0'11): Brodin (bild på solnedgång mellan tallstammar, kameran zoomar in den grå himlen): "Ja vi bedömer att riskerna för stora skogsskador, bland annat skogsdöd i Sydsverige, är överhängande och det kan ske inom tio, tjugo år."

SEKVEN 2: SPEAKER (tid 0'11):

Reportern: (bild mot toppen av barrlös gran) "Höstens larmrapporter om svåra skogsskador i Skåne och Halland (bilder på döda barr, stam där barken lossnar) har nu fått Naturvårdsverket att skärpa tonen mot politikerna."

SEKVEN 3: INTERVJU med Yngve Brodin (fortsättning) (tid 0'13):

Brodin: "Dom flesta politiker vet att det krävs ganska mycket för att åtgärda försurningen. Men dom vet kanske inte om hur nära vi står inför katastrofen och att vi måste åtgärda det mycket snart för att undvika katastrofen."

SEKVEN 4: SPEAKER (0'07):

Reportern: (bild av stor industriskorsten som det väller vit rök ur, som fyller halva bilden) "Dom internationella överenskommelser som har gjorts för att stoppa dom försurande utsläppen räcker inte på långa vägar."

SEKVEN 5: INTERVJU med Yngve Brodin fortsätter (0'09):

Brodin: "Man har gjort reduktioner på upp mot 20% av utsläppen av de försurande ämnena. Det krävs alltså 70% minst för att inte få det att bli sämre i Sverige och många länder i Europa."

SEKVEN 6: SPEAKER (0'48):

Reportern: (bild av grå, stenig miljö, en kloak rinner ut i förgrunden, flera rykande skorstenar i bakgrunden, grå himmel) Det handlar alltså om mångdubbelt större insatser än idag innan vi kan andas ut. (industri med rykande skorstenar) Och trots att vi i Sverige har varit duktigare än dom flesta på att ta bort dom farligaste ämnena i utsläppen (bild av granar, snabb inzoomning mot en död gren) så drabbas våra skogar mycket hårt av försurningen. Titta på den här kartan. (Europakarta, markerade områden, Skandinavien störst, två skorstenar i Biscayabukten sprider grön rök) Den visar vilka områden i Europa som är dom mest känsliga för försurningen. I Mellaneuropa handlar det om små områden, men hos oss gäller det nästan hela landet. (närbild av ändträ i timmertrave) Dessutom drabbar skadorna vår främsta exportnäring, skogsindustrin. Det är alltså inte bara naturen det handlar om, det gäller också vår ekonomi. (bild grantoppar) Våra skogar kan drabbas av det som hänt i ett annat försurningskänsligt område: (Europakarta, infälld bild av döda granar) Dödens triangel mellan Tjeckien och Tyskland där skogen kollapsat på bara några få år. (mörka disiga bilder av industriskorstenar som det väller ut rök ur och kring) Och dom föroreningar som dödat skogen i Mellaneuropa dom når också oss här i Sverige."

SEKVEN 7: INTERVJU med professor Yngve Brodin (fortsättning) (tid 0'40):

Brodin: "Men problemet är det kan man säga att i utlandet, till exempel i Polen och Tjeckiska republiken, har man inte ekonomi för att göra åtgärder och då

måste västländerna gå in, bland annat Sverige, för att ge dom stöd för dom här åtgärderna.”

Reportern (rökiga bilder på gammal industri): ”Hur mycket pengar handlar det om?”

Brodin (i närbild): ”Jag har räknat på det där också och just nu satsar man ungefär 0.1% av Europas BNP på sådana åtgärder mot försurande ämnen. Det krävs för att komma upp till en nivå där det inte blir nån försämring 0.4% och det motsvarar i kronans dagsvärde ungefär 250 miljarder kronor per år.”

Reportern (bilder på trafik utanför fabrik – öststat, enligt bilarna): ”Det är inte lite pengar.”

Brodin: ”Det är inte lite pengar, nej.”

SEKVEN 8: STUDIOKOMMENTAR av miljöreportern Mats Beckman, i skägg, glasögon, vitblårandig skjorta, slips och mörk kavaj. Utfrågare är studioreportern, iklädd röd skjorta, grön kavaj (tid 1'00):

Studioreportern: ”I dessa ekonomiska kristider, hur ska man få Europas länder att satsa så mycket pengar?”

Miljöreportern: ”Vi måste få Europas politiker att inse att det här handlar om ekonomi, precis lika mycket som lågkonjunktur, valutakriser och allt vad man nu sysselsätter sig med. Det handlar om investeringar för att ha jobb i framtiden i skogen.”

Studioreportern: ”Hur bråttom är det då?”

Miljöreportern: ”Ja, det är bråttom. För varje år som går, för varje år som det sura regnet regnar ner i skogen så lakas näringsämnen ut ur marken. Och om vi nån gång i framtiden får ordning på PH-balansen så kanske skogen är så näringsfattig så det växer dåligt, då måste vi börja gödsla och då blir det en väldigt dyr skog.”

Studioreportern: ”Men om man ska försöka jämföra det här försurningsproblemet med andra miljöproblem, ozonhålet och klimatförändringar?”

Miljöreportern: ”Om man tar klimatförändringarna så är ju vi, det där att jordens temperatur höjs, så är ju vi ovanligt gynnade där. För oss skulle det ju inte vara någon katastrof om det blev lite varmare. Om man tar ozonhålet så har vi ju en blek sol i det här landet. Men när det gäller försurningen är vi faktiskt värst drabbade, bland dom värst drabbade i världen. Det finns ju länder som släpper ut mycket som knappt märker det, England till exempel.”

Miljöjournalistikens utveckling under nittioalet handlade mer om förändringar i form och stil – dvs det som beskrivits under berättelseformen – än i den grundläggande problembeskrivningen. Aktuelljournalisten Hans Rehnvall är av samma uppfattning, men uttrycker tankegångarna på ett mer drastiskt sätt:

Det har skett formförändringar och stilmförändringar och tekniskt sett har det blivit mer slipat idag. Men tankemässigt har det inte utvecklats en djävla millimeter.¹³

Förändringarna i de journalistiska uttrycksformerna fick emellertid också en påtaglig betydelse för miljödiskursen. Form- och stilmförändringarna när det t ex gäller den audiovisuella och tematiska designen påverkade den bild av miljö-

problemens orsaker, konsekvenser och lösningar som gavs i miljöreportagen.¹⁴ I analysen av den audiovisuella designen framkom t ex att man under nittiotalet ofta ersatte (eller åtminstone kompletterade) de realistiska miljöbilderna på döende och skadad natur med stämningsfulla miljöbilder och naturromantik. I och med detta förändrades också bilden av miljön. Den skildrades inte längre bara som hotad, förstörd, skadad, död eller sjuk, utan också som något njutbart och vackert. Miljödiskursen fick därmed en mer påtaglig estetisk-romantisk dimension.

Förändringarna i den tematiska designen gjorde att miljödiskursen inte längre beskrev människor som passiva, hjälplösa offer för miljöhoten. I miljöreportagen premierades erfarenhetsexpertis och folkligt förnuft och man försökte överbrygga gränserna mellan folket och makthavarna och de kunskapsformer de senare representerar. Konsekvensen blev att miljödiskursen kom att betona personliga erfarenheter och sunt förnuft framför expertkunskaper.

Ett annat konkret uttryck var att användningen av miljöexpertspråket minskade till förmån för ett enklare vardagsspråk. Miljöjournalistiken förlorade därmed en del av den officiella prägel som den hade haft under åttiotalet.

Exempel 12.5 från *Aktuellt* den 19 januari 1993 visar t ex hur vanliga människors bedömningar av miljöförhållandena nu lyfts fram och kontrasteras mot experternas. Reporter var Henrik Ekman.

Exempel 12.5 Aktuellt den 19 januari 1993

PAANNONS:

”Mycket snö i Turkiet, men här i Sverige är utvecklingen den rakt motsatta. Sex milda vintrar i rad har vi nu haft. En kraftig ökning av antalet stormar och i södra Sverige liknar klimatet nu det som forskarna har hotat med att vi kan få om femtio år om växthuseffekten blir verklighet. Men fortfarande är det för tidigt att säga vad det beror på. Men effekterna är mycket påtagliga för skidåkare och för fågelskådare bland annat.”

SEKVENS 1: SPEAKER (tid 0'32):

Reportern: (bilder av blåsig kalhygge, närbild av björknoppar) ”Vad är det som har hänt med vintrarna? Nu är det sjätte året (barn på gräsmatta) med barmark (sportfiskare står i ett vattendrag), stormar och felslagna förhoppningar om vintersport (stormigt hav slår mot en stenpir) Alla ni i norr får ursäkta om ni inte känner igen er. Det här är mest en angelägenhet för södra Sverige. Än så länge. (längdskidåkare kommer mot kameran, barmark intill spåret) Frågan är i alla fall: vad har hänt med vintrarna och vad beror det på? Meteorologerna svarar försiktigt: naturliga variationer (bild av gräsmattan intill skidspåret).”

SEKVENS 2: INTERVJU med Bengt Dahlström, meteorolog på SMHI, intervjuad i hemmiljö, en ljusstake står på ett skåp bakom Dahlström, som har stora glasögon, blåvitrandig skjorta och rödaktig slips (tid 0'19):

Dahlström: "Nu ska man hålla i minnet att vi har haft även väldigt varma vint-
rar tidigare. Exempelvis på 30-talet hade vi tio varma vintrar i rad."

Reportern: "Men inte så här varma?"

Dahlström: "Njå, ett par av dom som vi har haft nu är ju helt exceptionella."

SEKVENS 3: SPEAKER (tid 1'47):

Reportern: (traktor med harv kör på åker mot kameran) "1989 var en av dem. Då var det premiär (bild på träd och gräs bakom en vit ladugård, en traktor kör fram bakom hörnet och kameran följer dess väg) för vårbruket i Skåne den nionde februari. Naturliga eller onaturliga orsaker, mildvintrarna ger oss i alla fall chansen att se vad växthuseffekten, den befarade uppvärmningen av jordens atmosfär, skulle kunna betyda för oss i Norden. (bild av fartyg som gått på grund vid kusten) Allvarligast hittills är väl stormarnas härjningar. (nytt fartyg på grund utanför kusten) Med ett varmare klimat följer också att det blir blåsigare. (hav som piskar mot hamnpir) De här bilderna är från Norge på nyåret 1991. Ovädren har blivit fler över Nordeuropa dom senaste tjugo åren. (bilder av fartyg i storm med en vågrät axel där en röd grafisk kurva går upp och ner från 1970 till 1980 till 1990) Kurvan visar antalet stormar för perioden 1970 till 1990, från noll till tjugo om året, och mönstret håller i sig. Det är inte alls bevisat (bild styrbordssidan av fartyg som kapsejsat utanför ett samhälle) att det här beror på våra utsläpp av koldioxid, men det ligger i linje med klimatforskarnas varningar (kameran går från en byggnad utan tak över till marken bredvid där det sönderblåsta taket ligger) I ovädrens spår har kostnaderna ökat dramatiskt. Försäkringsbolagen är oroliga. (bild av utspridda träväggar av lada) Det tyska försäkringsbolaget Münchener Rück har beräknat att stormar och orkaner i världen 1990 kostade totalt över 100 miljarder kronor med dagens kurs. (bilder av demolerade bilar som begravts i tegelstenar) Sjuttio miljarder täcktes av försäkringar. (ljud av ylande vind, bilder av regn och hängande och svängande trafikljus, omkringblåsande saker och vindpinade palmer och träd) Dyraste ovädret hittills är orkanen Andrew som drog in över Florida den 24 augusti i fjol. Den ensam vållade skador för över 220 miljarder kronor. Sådana här syner kommer att bli vanligare varnar klimatforskarna. (två längdskidåkare – äldre män – kommer i skidspåret) Effekterna på vardagslivet här hemma är annars av det stillsammare slaget men nog så sorgliga ibland."

SEKVENS 4: INTERVJU med Olle Nilsson, motionär. Nilsson står framför röd ladugård på barmark, toppluva, jacka, ryggsäck och stavar (tid 0'04):

Nilsson (i spåret): Det blir sämre för varje år. Man hoppas varje vinter att det ska bli bättre, men det blir det inte."

Reportern: "Men så blir det inte det?"

Nilsson: "Nå, det blir det inte."

SEKVENS 5: SPEAKER (tid 0'12):

Reportern: (bilder av kråka på snötäckt fält, klipp till skidåkare på preparerat spår i grön park) "Skidåkarna i föreningen Jordbänningarna i Haninge söder om Stockholm har i alla fall gjort vad dom kunnat för att hålla åkningen i gång. Dom har anlagt ett två kilometer långt spår av konstsnö."

SEKVEN 6: INTERVJU med Sven Skoglund, motionär, framför spåret. Skoglund iklädd toppluva, svartvit väst, stavar. Viss dialekt (tid 0'32):

Skoglund: "Ja, jag var med och jobbade och körde snö här. Vi körde kanonerna ifrån, vi kunde köra i en vecka ungefär. (bilder av skidlöpare som stegar upp för en backe) Sen så vart det för lite minusgrader."

Reportern: "Trodde du för säg tio år sen att man skulle bli tvungen att göra så här för att kunna över huvud taget åka skidor?"

Skoglund: "Näe, särskilt som norrlänning trodde man inte att det skulle behöva vara på det här viset. Jag tror det är en klimatförändring. (reportern nickar) Det måste vara någonting sånt. Förr kunde det vara nån enstaka vinter men nu är det sex år i rad, det måste vara någonting som har hänt (reportern nickar instämmande)."

SEKVEN 7: SPEAKER (tid 0'08):

Reportern: (grönt fält med några barn längre bort, vi hör deras röster, de springer mot skidspåret som är närmare kameran) "Eftersom det är den enda snön i trakten är spåret en attraktion också för alla barn."

SEKVEN 8 : INTERVJU med Ove Andersson, ordförande i Jordbävningarna. Andersson står framför skogsbacke och har stora stålbågade glasögon, röd jacka och vit skjorta (tid 0'12):

Andersson: "Även för dom vuxna. Det kommer alltså folk uppifrån Gävle, Södertälje och söderöver hit och åker skidor. För det finns alltså inte skidspår nedanför Orsa och övrigt."

SEKVEN 9: SPEAKER (tid 0'17):

Reportern: (bild av lerig väg och grön höstsådd) "Dom här åkrarna ligger utanför Norrköping. Men skulle man döma av grödorna vore det mer naturligt att gissa på Skåne. (grödan i närbild) I forskarnas framtidsbilder kan Östergötland ha ett sydsåkiskt klimat om 30-40 år. Årets vinter ger en försmak av hur odlingen kan se ut då."

SEKVEN 10: INTERVJU med Karl-Johan Johansson, lantbrukare, på en åker. Johansson i keps, grön jacka, stövlar (tid 0'19):

Reportern: "Det här är nu inte vanligt höstvetete, sådant som ni odlat tidigare. (reportern bryter av och håller upp en planta) Det här är någonting nytt."

Johansson (reportern och Johansson sitter på huk på åkern intill vägen): "Ja för mig är det första gången som jag odlar höstkorn och det har man gjort i Skåne och ute på kontinenten förut, men här uppe är det ovanligt och för mig är som sagt var första gången."

SEKVEN 11: SPEAKER (tid 0'37):

Reportern: (en åker mellan späda talltoppar) "Korn som sås på hösten klarar försommartorkan bättre. En fördel som alltså tidigare bara Skånebönderna har haft. I Östergötland har det varit för kallt på vintern. (bilder på två rådjur) Skogens djur har svarat på mildvintrarna, åtminstone somliga av dem. För sex år sen sköt jägarna i Sverige för första gången fler än 100.000 rådjur. Nu är avskjutningen uppe i 400.000 rådjur per år. Och ändå fortsätter stammen att växa. (småfågel i ett bladlöst träd) En annan vinnare är den lilla pricken i mitten här, en kungsfiskare. Det är en sydlig fågel som lever på sin nordgräns hos

oss och är beroende av öppna vatten. (man som står ute i skogen vid en stor grön monokikare på stativ)”

SEKVENNS 12: INTERVJU med Martin Tjernberg, viltekolog vid Lantbruksuniversitetet. Han är mannen vid kikaren. Tjernberg har mustasch, gröngrå jacka och blå tröja. Intervjun sker ute i skogen (tid 0’07):

Tjernberg: ”Så fort det blir milda vintrar så kommer dom tillbaka men blir det en kall vinter så stryker dom väl med. Då är dom i stort sett borta igen.”

SEKVENNS 13: SPEAKER (tid 0’07):

Reportern: (bilder på man som sitter på sin ryggpåse på en blöt is och pimplar, grön isbörst bredvid) ”Dom fiskare som tvärt om behöver is är förstås inte glada.”

SEKVENNS 14: INTERVJU med John Gustafsson, fritidsfiskare (pimplaren i blå kläder) (tid 0’36):

Gustafsson: ”Nej, det är ju dåligt, men på den här lilla sjön fryser det till fort, men på några stora sjöar går ju knappast.”

Reportern: ”Har du fått ändra ditt fiskemönster på grund av mildvintrarna?”

Gustafsson: ”Ja, det har en fått gjort, man får söka sig till såna här småsjöar istället för Mälarfjärdarna och det där, det går ju inte längre. (Gustafsson vandrar bort över isen i motsolsljus) Jag tror det är en klimatförändring som har skett, för det är sjätte vintern det här och det har väl aldrig inträffat förut, nånting är det nog med det.”

Andra förändringar i miljödiskursen under nittioalet var att miljöreportagens ämnesinriktning (liksom nyhetsurvalet i stort) försköts mot mer konsumentorienterade miljöfrågor. Nyhetsperspektivet ändrades från domedagsprofetior till vardagsrelevans. För det andra blev man mer benägen att inte låta det negativa miljötänkandet dominera: nittiotalsreportagen hade en mycket positivare ton än reportagen från sjuttioalet och det tidiga åttioalet. Miljöläget beskrevs inte längre som hopplöst. Journalisterna försökte särskilt uppmärksamma ljusglimtarna i miljötillståndet och visa på vilka konkreta åtgärder som faktiskt kan göras (och görs) mot miljöförstöringen. *Rapports* Lars Åkerman konstaterade t ex i ett inlägg från den 9 februari 1993 att ”vi vet alla att miljön är hotad”. Därefter fokuserade han på att skildra möjligheterna, hoppen, ljusglimtarna och ansträngningarna. Detta inlägg utgör exempel 12.6.

Exempel 12.6 Rapport den 9 februari 1993

PÅANNONS:

Studioreportern: (studioreportern håller upp en katalog) ”Det här, det är världens mest lästa miljörapport. Den ges ut på 27 språk varje år av Worldwatch Institute. Den beskriver tillståndet i världen och årets upplaga som presenterades idag visar att Sverige inte längre finns med på topplistan över världens mest miljömedvetna länder. Men den visar också att vi blir bättre på att tjäna pengar på miljöförbättrande industri.”

SEKVEN 1: SPEAKER (tid 0'14):

Reportern: (björkstammar, bilden vandrar ner till en myrstack vid stammens fot) "Den till synes friska naturen mår dåligt det vet vi alla. Alla drabbas. Miljöförstöringen kostar pengar. För att överleva måste nu en ny industri växa fram."

SEKVEN 2: INTERVJU med Christopher Flavin, Worldwatch Institute, amerikan, grön kavaj, uppknäppt skjorta utan slips, mustasch, sitter inomhus med en tidsskriftshylla och några krukväxter och trästolar bakom (tid 0'35):

Flavin (svensk text): "Vi har redan exempel på det. Vindkraftverk är nu vanliga i Kalifornien. I Schweiz har man utvecklat mycket avancerade elektriska bilar, som inte orsakar några föroreningar. En del kemiska fabriker har fått bort nästan alla utsläpp genom att produktionen sker i ett kretslopp. Många industrier bygger främst på återvinning i sin produktion. Så den nya industriella revolutionen börjar komma i gång."

SEKVEN 3: SPEAKER (tid 0'14):

Reportern: (bild av tallgren mot blå himmel) "Det finns alltså hopp, det är en spännande tid, med stora möjligheter, trots att miljöförstöringen fortsätter, på sina håll fortare, fortare. Det finns ändå ljusglimtar (kameran sveper ner mot marken)."

SEKVEN 4: INTERVJU med Christopher Flavin, Worldwatch Institute (fortsättning)(tid 0'28):

Flavin (svensk text): "Trots att vi lever i en tid som innebär stora risker så är den också spännande och erbjuder fantastiska möjligheter. Unga människor som vill ha ett meningsfullt liv och åstadkomma något kommer att ha stora möjligheter inom miljöområdet under flera decennier framöver."

SEKVEN 5: SPEAKER (0'14):

Reportern: (bild av nyutsprungna björk kameran zoomar ut) "Men Sverige då? Betraktaren. Granskaren. Från ett världsperspektiv. Hur ser man på vårt land? Miljö sverige har halkat efter."

SEKVEN 6: INTERVJU med Christopher Flavin, Worldwatch Institute (fortsättning)(tid 0'31):

Flavin (svensk text): "De länder som för närvarande är ledande på miljöområdet är nog Danmark, Nederländerna och Schweiz. Men Sverige kan komma i kapp om man snabbt vidtar åtgärder. (björk, stening skogsmark i motljus) Sverige har gjort mycket på energiområdet (nya trädbilder) i synnerhet inom byggnadssektorn. (natur, träd) Men när det gäller nya energisystem har man halkat efter lite (nya trädstammar och mark)."

Ytterligare en förändring i miljödiskursen under perioden var att journalistiken blev allt mer benägen att skildra problembilden på miljöområdet som betydligt mer diffus, oklar och komplicerad än man tidigare gjort. Henrik Ekman menar att denna förändring i miljödiskursen var ett uttryck för att *problemuppfattningen* i miljöpolitiken förändrades under nittioalet.¹⁵ En rad miljöförhållanden hade faktiskt blivit bättre: utsläppen från punktkällor, gifthanvändningen i jordbruket

och användning av handelsgödsel hade minskat, och svaveldioxidutsläppen blev också allt mindre. Att tolka vad dessa siffror konkret betydde och hade för konsekvenser var dock mer problematiskt, både för miljöjournalister och experter. Att beslutsfattarna lyckats tämligen bra med att åtgärda utsläpp från inhemska industrier tycktes det råda en relativt stor enighet om. Därutöver gick uppfattningarna om huruvida det blivit "bättre" eller "sämre" helt isär. Miljöjuristen Staffan Westerlund (1990) hävdade t ex i en rapport för den svenska Maktutredningen att "det mesta har blivit värre under den senaste tjugoförårsperioden".¹⁶ Kunskapen om miljöproblemens orsaker och konsekvenser hade visserligen ökat och man hade utvecklat förbättrade mätmetoder, men nya problem upptäcktes hela tiden och "gamla" miljöproblem som man trodde var åtgärdade och lösta, återkom i nya skepnader. Orsakssambanden mellan en viss samhällelig verksamhet och miljöeffekterna tycktes – trots ett bredare kunskapsunderlag – bli allt svårare att bevisa. De enkla sambandens tid var nu förbi. Henrik Ekman igen:

Det dras upp så många gånger: "utsläpp hotar fisken", "utsläpp hotar skogen", "nu dör skogen". Det har den gjort sen 83. Eller det har den gjort i 100 år. På Linnés tid dog skogen runt Falu koppargruva. Jag gjorde själv ett jobb för en månad sen om just skogsdöden i det här 10-årsperspektivet, eftersom jag själv var ute då 83 och upptäckte det när jag var nere i Tyskland och när jag var runt i Blekinge och så där. Och då visar det sig att även det jobbet är en illustration till att dom enkla sambanden och larmens tid är förbi. För idag när man går ut så visar det sig att forskarna är ganska oeniga om försurningen. Man vet att det finns en försurning men om den försurningen gör att gran och tall mår dåligt eller ej, det är dom osäkra på. Och dom försöker tolka sina studier och dom mäter i barren och dom mäter i rötterna och kommer till lite olika slutsatser. Det finns inga glasklara och enkla samband. "Där har vi röken och här har vi en gran som har dött och det är klart att den har dött av det." Och när det inte är så enkelt ...¹⁷

Nittioalets miljöjournalister gjorde reportage där motstridiga vetenskapliga forskningsresultat om miljöproblemen, t ex försurningen eller ozonlagret, konfronterades mot varandra och de försökte också skildra de polariserade uppfattningar om miljöproblemens orsaker och konsekvenser som fanns bland forskare och experter. Mats Beckman på TV4 undrade t ex:

Hur skall jag kunna bilda mig en uppfattning om man kan jaga valar eller inte? Den ena säger att det går och den andra säger att det inte går. Själv kan jag inte gå ut och räkna valarna och bilda mig en egen uppfattning. Jag får ju liksom lära mig att lyssna på argumenten och, som jag gjorde häromdan, förklara precis var svårigheten ligger.¹⁸

I exempel 12.7 från *Aktuellt* den 31 mars 1993 fokuserar reportern Henrik Ekman på den oenighet som fanns mellan forskarna om orsakerna till försurningen.

Exempel 12.7 Aktuellt den 31 mars 1993

PÅANNONS:

”Minns ni larmen för tio år sen om att skogen höll på att dö? Först i Tyskland, sedan också i Sydsverige. Luftföreningar och försurning var orsaken hette det och miljödebatten fick nytt bränsle. Sen dess har många miljoner satsats på att kartlägga skadorna. Men ändå fortsätter träden att dö och forskarna är inte alls eniga om att dödsfallen beror på försurningen.”

SEKVEN 1: SPEAKER (0'21):

(Äldre man går och plockar i skogen vid en fallen gran, blå keps och blå kläder, röst hörs med stark sydsvensk dialekt):

Röst: ”Om det förvärras lika fort som det gjort dom senaste tio åren då är det ingen granskog kvar här.”

Reportern: ”Tio år har gått sedan vi fick dom första stora larmen om skogsöd. (granstammar i bild) Minns ni rubrikerna? (teckning av kalhygge där fem olika utklippta tidningsrubriker kommer mot kameran, en i taget, två tidningssidor med bild och rubrik fälls in) Arne Johansson heter bonden på bilden. Han tog emot många journalister och forskare -83, (bild av skogshuggare som förbereder en trädfällning, tystnad, efter ett tag hörs svagt fågelkvitter). Tio år senare är Arne Johansson lika orolig för sin skog. Han upptäcker hela tiden nya skador (skogshuggaren faller trädet, motorsågen brummar, ett brak när trädet faller, skogshuggaren hojtar till).”

SEKVEN 2: INTERVJU med Arne Johansson, skogsägare, Johansson går ute i skogen iklädd orange skogsarbetarkläder, hjälm och hörselskydd (tid 0'22):

Reportern (håller upp en grankvist): ”Du, den här ser inget vidare ut.”

Johansson: ”Nej, det är inte med lätt hjärta (bild på Johansson) man tar ner skog som är halv vuxen. Man lider ju faktiskt.”

Reportern: ”Är den här typisk för dina granar?”

Johansson: ”Ja, numera kan man gott säga att det är typiskt. Här har jag nu hållit på i flera år och plockat såna här trän.”

SEKVEN 3: SPEAKER (tid 0'10):

Reportern: (Johansson håller på och sågar upp en gran han fällt) ”Arne är övertygad om att luftföreningarna ligger bakom. Forskarna är inte lika säkra. Även skadorna för tio år sen kan ha haft naturliga orsaker.”

SEKVEN 4: INTERVJU med Pia Barklund, skogsforskare. Barklund intervjuad ute i skogen, stor pälskrage, mörka kläder (tid 0'09):

Barklund: ”Det var ju så att 1983 var det ju en oerhört svår torka i Sverige och det är säkert det som är huvudanledningen till hans skador.”

SEKVEN 5: SPEAKER (tid 0'21):

Reportern: (Kameran följer efter Arne Johansson när han går i skogen) ”Nedfallet av svavel och kväve är fortfarande alldeles för stort det är forskarna ense om, (Johansson vänder sig mot kameran) trots förbättringarna sen 1983. (Johansson fortsätter gå, pekar mot en gran) Det skadar sjöarna och det utarmar jorden på näring. (närbild på en stam och en grankvist) Kvävet ger också göd-

ning som vi bland annat kan avläsa i det lager av alger som täcker granbarren. Men förklarar det skadorna på skogen? (bilder på Arne Johansson) Klart är att farhågorna från 1983 inte har slagit in.”

SEKVENNS 6: INTERVJU med Arne Johansson, nu i grön keps och orange jacka, i skogen (tid 0'11):

Johansson: ”Ja, jag måste säga att det har väl inte gått så snabbt som jag tänkte mig då. Jag trodde det skulle gå mycket mycket snabbare.”

SEKVENNS 7: SPEAKER (tid 0'30):

Reportern: (disig bild av väg som går över plöjd åker, gård i fjärran) ”I Halland är det värre. Här har granskogens barrförluster fördubblats på sex år. (kameran sveper över oplöjd åker i dis) Det visar IR-bilder tagna mellan 1986 och 1991. (bild upp mot höga granstammar) Forskarna bakom studien ser luftföroreningarna som en rimlig förklaring. (kameran går till höger och visar döda granar) Dom talar om en skadefront på frammarsch. Sven Blommegård i Uppmora tillhör dom drabbade (två män i grågröna kläder går med ryggen mot kameran i en skog med grenfria granstammar, en man i blå jacka kommer in i bild och de undersöker en granstam, någon säger: ”Herregud, här är ett”) Nu försöker han få kläm på en ny typ av skogsskada här tillsammans med konsulenterna från Skogsvårdsstyrelsen.”

SEKVENNS 8: INTERVJU med Sven Blommegård, skogsägare. Intervju i skogsmiljö. Blommegård är en äldre man, keps, glasögon, blå jacka med grönt och vitt, tydlig sydsvensk dialekt (tid 0'19):

Blommegård (de tre männen står kring trädet): ”Du ser att det rinner upp i från halva trädet och det är väl bara en tidsfråga (närbild av granstammen med rinnande kåda) när barken börjar spricka och lossna här också. (bilder på Blommegård) Det är viktigt att man får reda på vad det är som orsakar det så att man kan förebygga det här om det nu går.”

SEKVENNS 9: INTERVJU med Pia Barklund, skogsforskare (fortsättning) (tid 0'12):

Barklund: ”Jag menar att det kan man inte skylla på luftföroreningarna och faktum är att man i stort sätt väljer luftföreningar för att man inte har något annat man kan skylla på.”

SEKVENNS 10: INTERVJU med Harald Sverdrup, skogsforskare. Intervju ute i skogen, l.p. talar norska (tid 0'20):

Sverdrup: ”Med skogsskadorna är det lite grann som med AIDS för exempel. Det är ju ingen som dör av det direkt. Man dör av orsaker som AIDS tillåter. Skogsskador tillåter en hel ... Försurningsskador tillåter en hel räckta sekundära orsaker få fäste som en frisk skog aldrig skulle kunna lida av.”

SEKVENNS 11: SPEAKER (tid 0'08):

Reportern: (bild över skogstäckt dal, en by i fjärran) ”I Halland bredde ljunghedarna förr om åren ut sig där Sven Blommegårds granskog står i dag.” (Blommegård kommer gående i en gammal skog)

SEKVEN 12: INTERVJU med Sven Blommegård (fortsättning) (tid 0'24):
Blommegård: "Jag har nog planterat det mesta här, (kameran riktad mot grannstammarnas toppar) jag är inte riktigt säker på detta men jag tror det i alla fall. (Blommegård i bild i skogen) När det bara var ljung på hela arealen runt omkring här i Halland då var det ju en väldig glädje när man kommit in och fått in granskog på alltihop. Om man nu ser vilka skador som kommer så är det inte särskilt roligt och uppleva det här."

SEKVEN 13: INTERVJU med Pia Barklund, skogsforskare (fortsättning) (tid 0'17):

Barklund (i närbild): "Det finns utmed västkusten och i Skåne en ökad skadeandel och då ska man ju ha klart för sig att granen den har ju faktiskt inte spritt sig dit naturligt utan där är man utanför granens naturliga utbredningsgräns."

SEKVEN 14: INTERVJU med Bengt Nihlgård, skogsforskare. Nihlgård iklädd vinröd polotröja, intervjuas i kontorsmiljö, en karta över södra Sverige med nålmarkeringar bakom honom, glasögonen på en pappershög framför datorn, skånsk dialekt (tid 0'13):

Nihlgård (närbild): "Ja, men vi ser ju samma effekter på alla trädslag. Vi har ju precis samma effekter på bok, på alm, på ek, samtliga dom här svamp-effekterna slår igenom på samtliga trädslag."

SEKVEN 15: INTERVJU med Sven Blommegård i skogen (fortsättning) (tid 0'44):

Blommegård: (Blommegård bryter av en grankvist) "I och med dom här nya skadorna är grenarna mycket skörare, dom rycker jag av lätt. Du ser om jag bryter så (B. sträcker sig mot en gran och bryter av en gren och slänger den sedan). Trädet är sjukt, med andra ord. (Blommegård går genom skogen mot kameran) Här är det ju mycket som har ramlat ner av fårska grenar. Det ligger ju precis som det låg förr när de hade begravingar och körde med likvagnen. Då la lantbrukarna ut sånt här på vägarna. (B. försvinner ur bild) Det var någon hedersbevisning. Man kan väl säga att det är likfärden."

SEKVEN 16: SPEAKER (tid 0'09):

Reportern: (kameran dröjer kvar där Blommegård försvinner ur bild) "Frågan är bara när forskarna enas om dödsorsaken (skogssus)."

Vad beträffar *handlingsorienteringen* i miljödiskursen var det inte längre de administrativa åtgärderna (t ex lagstiftning, koncessionsregler och förbud), de storskaliga planeringsinsatserna och de kollektiva lösningarna som stod i fokus. Ansvar för miljön lades nu i högre grad på individen, både i medborgarrollen och i rollen som politiker eller företagsledare. Samhällets uppgift bestod nu i att underlätta för ny teknik att tas fram och att uppmuntra de enskilda individerna att själva agera och ta ansvar för miljösituationen. Men i och med att ansvaret på miljöområdet förflyttades från makroplanet till mikroplanet så fick miljödiskursen en ny moralisk-individualistisk dimension.

I miljöreportagen under nittioalet betonades också de svårigheter som finns när det gäller att åstadkomma varaktiga och hållbara lösningar på miljöproblemen. De tekniker som använts för att lösa vissa miljöproblem visade sig över tid medföra andra, förut okända, miljökonsekvenser. Det fanns således inte längre någon patentrösning på miljöproblemen. Miljöproblemen framställdes åter igen som kunskapsproblem, där ny forskning och nya tekniska lösningar kom i centrum som åtgärdsstrategier. Ny teknik och en miljömedveten livsstil var nittioaletsdiskursens förslag till lösningar på miljöproblemen. Miljöfrågorna framstod i allt mindre utsträckning som ideologiska och politiska stridsfrågor: de skildrades istället som konkreta praktiska vardagsproblem där motåtgärderna bestod i förnuftigt vardagsbeteende och alternativa teknik- och produktionsformer.

12.4 Den populariserade miljöjournalistiken

Detta avsnitt sammanfattar huvudresultaten i analyserna av den redaktionella organisationen, de journalistiska uttrycksformerna och miljödiskursen under nittioalet. Därefter vidtar en förklarande analys där jag diskuterar hur miljöjournalistikens egenskaper formades av de redaktionella och samhällliga förhållanden som omgav journalistiken under perioden.

12.4.1 Slutsatser

I början av nittioalet inträffade så många och stora förändringar vad gäller miljöjournalistikens organisation, uttrycksformer och miljödiskurs att det är rimligt att kalla nittioalet för en ny period i miljöjournalistikens utveckling i den svenska televisionen. Perioden 1991-1994 utgjorde den populariserade miljöjournalistikens period i den svenska nyhets televisionen. Denna journalistik utgjordes av ett slags miljöinriktad konsumentjournalistik, som fokuserade på de konkreta, praktiska vardagsproblemen på miljöområdet. De största förändringarna i miljöjournalistiken gällde dock de journalistiska uttrycksformerna, där det skedde en övergång från det dokumentära-realistiska berättandet som etablerades under sjuttioalet i riktning mot en populär berättelseform, som betonade dramatik och visuella njutningar och som uttryckte en folklig vardagsdiskurs där vardagsrelevans, praktisk kunskap och sunt förnuft gavs särskild prioritet.

Vad gäller den *redaktionella organisationen* hade samtliga nyhetskanaler under perioden sina egna miljöreportrar: Mats Beckman på *Nyheter*, Lars Åkerman på *Rapport* och Henrik Ekman på *Aktuellt*. Reportrarna var nu mer generalister med miljöexpertis än specialiserade miljöreportrar. Samtliga arbetade också med andra ämnen än miljö.

Berättandet i nittioalets reportage karaktäriserades av en *kommunikativ design* där journalistrollen var aktiv och deltagande och där journalisternas personliga egenskaper och expertkompetens betonades. Ett annat utmärkande drag var att miljöexpertspråket fick ge vika för ett vardagligt, enkelt och lättfattligt språk.

Den *audiovisuella designen* präglades av en ny medvetenhet i kompositionen av ljud och bild. Bildvalet syftade till att ge visuella njutningar och upplevelser. Nittioalets miljöbilder var ofta dramatiska bilder som inte behövde någon förklarande speakertext och överberättarens betydelse i reportagen minskade. Naturromantik och stämningsfulla naturskildringar förekom även i inslag med skrämmande larmrapporter. Nittioalet innebar således ett genombrott för det bilddrivna reportaget i miljöjournalistiken.

Nittioalets miljöreportage använde en *tematisk design* som satte den subjektiva verkligheten och mikrovärlden i centrum och där den vanliga människans erfarenheter och kompetens bejakades. Journalistiken var mer inriktad på att röra publikens känslor och skapa engagemang än på att överföra stora informationsmängder och redogöra för detaljerade fakta. Vardagsrelevansen och identifikationsmöjligheterna för publiken utgjorde ofta kärnan i miljöreportagen.

Den berättelseform som i stor utsträckning präglade miljöreportagen under nittioalet kan kallas den *populära berättelseformen*. Denna betonade särskilt tekniker för att öka relevansen och/eller underhållningsvärdet för publiken: visualiseringarna och den narrativa konfigurationen av berättelsen sattes i centrum i berättandet. Den hade således mycket gemensamt med den dramatiska/mytiska berättelsen (hos Silverstone) och den taktiska populära berättelsestrategin (hos Stoeihrel), som tidigare beskrivits i avsnitt 4.2. Samtliga utgör exempel på berättelseformer som använder en dramatisk övertygelsestrategi och som utgår från ett rekonstruerande förhållningssätt till tiden och rummet. Berättelseformernas *övertygelsestrategi* handlar om hur texterna försöker övertyga sina tittare/läsare om sanningshalten och autenticiteten i det som visas. Den dramatiska övertygelsestrategin betonar särskilt övertygelsekraften i den narrativa organisationen av berättelsen. Förmågan att tala till publiken, att skapa inlevelse och upplevelser av identifikation, att röra känslor och att skapa engagemang utgör dess särskilda kännetecken. *Tidrumstrategin* handlar om journalistikens förhållningssätt till tid och rum, vilket styr hur den journalistiska händelsen skapas utifrån autentiska rumsliga och tidsmässiga förhållanden och händelser. Det rekonstruerande förhållningssättet innebär att händelser konstrueras genom att bilder och uttalanden från olika tider och platser fogas samman så att de ger uttryck för logik och kausalitet.

När det gäller *miljödiskursen* kännetecknades nittioalet av en viss minskning av uppmärksamheten för miljöfrågorna i nyhetssändningarna. Dagordningens inriktning försköts från produktionsfrågor mot konsumtionsfrågor. Miljöbevakningen fick större inslag av konsumentjournalistik, med inriktning mot de konkreta, praktiska vardagsproblemen på miljöområdet. De hotfulla miljölarmens

dominans i nyhetsbevakningen försvann och istället uppmärksammades de positiva miljöexemplen.

Problembeskrivningen förändrades under perioden så att miljöproblemen åter igen framställdes som kunskapsproblem, där vetenskapliga insatser och tekniska lösningar kom i centrum.

Vad beträffar handlingsorienteringen i miljödiskursen var det inte längre de administrativa åtgärderna (t ex lagstiftning och förbud), de storskaliga planeringsinsatserna och de kollektiva lösningarna som stod i fokus. Miljöfrågorna framställdes inte heller som konfliktladdade ideologiska stridsfrågor: de skildrades istället som konkreta praktiska vardagsproblem där handlingsorienteringen bestod i förnuftigt vardagsbeteende och alternativa teknik- och produktionsformer. Ansvaret för miljön förflyttades från makroplanet (politiker och myndigheter) till mikroplanet: miljödiskursen fick därför en ny moralisk individualistisk dimension.

Tabell 12.1 Miljödiskursen i Rapport, Aktuellt och Nyheterna under nittio-talet

Problembeskrivning
Miljöillståndet ett allvarligt problem: medelhög prioritet
Nyckelbegrepp: lösningar, möjligheter, praktiska åtgärder
Miljön som problemkomplex
Miljön ett globalt problem
Miljön ett kunskaps- och åtgärdsproblem
Avteknokratisering
Miljön som praktiskt problem
Etik/värderingar
Biocentrisk: hela naturens väl i centrum
Handlingsorientering
Ny teknik
Ny livsstil/moral

Även om miljödiskursen förändrades utgjorde det *ekologiserade* perspektivet på naturen och miljön, som etablerades under perioden 1970-1991, fortfarande grunden i miljödiskursen. I enlighet med den ekologiska grundsynen framställdes miljöproblemen som globala katastrofhot. Det togs för givet att miljön var allvarligt hotad och det betraktades som nödvändigt och självklart att ta miljöhänsyn. I den ekologiserade diskursen framkom också en biocentrisk etik, där naturens egenvärde utgjorde en grundläggande utgångspunkt. Det visades också ett intresse för hela världens och framtida generationers miljö. Skillnaden mot sjuttio- och åttio-talet var att miljödiskursen förlorade något av sin tidigare teknokratiska karaktär. Experterna förlorade t ex sitt tidigare monopol på att definiera miljöproblemens orsaker, konsekvenser och lösningar. Erfarenhets-

expertisens, enskilda medborgares och journalisternas kunskaper och bedömningar fick istället en mer framträdande plats. En viss *avteknokratisering* av miljödiskursen skedde därmed under nittioalet.

12.4.2 Text i kontext: den kommersiella journalistiken möter den konsumtionsorienterade miljöpolitiken

Den *populariserade miljöjournalistiken* i den svenska nyhetstelevisionen skapades i mötet mellan nittioalets *livsstils- och konsumtionsorienterade miljöpolitik* och den *kommersialiserade nyhetsjournalistiken*.

Den enklaste och mest närliggande förklaringen till populariseringen av miljöjournalistiken är att betrakta den som ett konkret uttryck för det nya kommersiella nyhetstänkande som företrädde främst av *Nyheterna* i TV4 men som också påverkade *Rapport* och *Aktuellt*. Det förändrade nyhetstänkandet ledde till att man i både nyhetsurvalet och i nyhetspresentationen kom att betona journalistikens underhållnings- och relevansaspekter. TV4 satsade från starten på att utveckla miljöjournalistiken som en del i sin marknadsorientering. *Nyheternas* miljöreporter Mats Beckman var en av dem som rekryterades för att bygga upp det nya TV4:

Vi undersökte ju så som kommersiella kanaler gör vad marknaden ville ha. Genom en marknadsundersökning tog vi helt enkelt reda på vad folk ville veta mer om. Dom ville veta mer om miljöfrågor, konsumentfrågor, bostadsfrågor, medicin. Och då tänkte vi att då skall vi ge dom det.¹⁹

En annan – och inte lika påtaglig – förklaring till den förändrade karaktären på miljöjournalistiken under nittioalet är att den externa kontexten förändrades. Problemuppfattningen i miljödebatten och i miljöpolitiken försköts under nittioalet i riktning från produktionsprocesser, punktutsläpp och utsläppsnivåer mot konsumtionsfrågor, ny teknik, nya styrmedel och nya miljövänligare livsstilar. Nittioalets miljöjournalistik kan därför också betraktas som ett diskursivt uttryck för ett förändrat miljötänkande i samhället.

Ett belägg för detta är att även miljöjournalistiken inom *andra* medier, t ex pressen, också förändrades i riktning mot en konkret, mer konsumtionsorienterad och positiv vardagsjournalistik. Miljöjournalisten Erika Bjerström skriver t ex i en artikel i tidningen *Journalisten* 1991 att miljöjournalistiken under åttiotalet genomgått tre faser.²⁰ *Fas ett* varade till mitten av åttiotalet och dominerades av nyheter om försurning och Greenpeaces spektakulära aktioner. *Fas två* inträffade under mitten av åttiotalet och innebar att redaktionerna började ”vakna till liv”: man tillsatte miljöreportertjänster och började gräva själva. Resultatet blev många bra nyheter men också många feltramp. Kulmen på denna fas nåddes sommaren 1988, med säldöd och havsmiljö på dagordningen. Därefter gled, enligt Bjerström, miljöjournalistiken in i *fas tre*, som hade som måtto: *Slut på elän-*

desartiklarna. Som ett konkret exempel på detta berättar Bjerström i boken *Miljö-
vår* (1993) att Dagens Nyheters miljö- och vetenskapsredaktion inför FN:s
miljökonferens i Rio 1992 gjorde upp en lista över vilka ämnen man skulle skriva
om. Liksom på de flesta andra redaktioner i Sverige resulterade det i en diger
eländeskatalog: regnskogsskövling, växthuseffekten, sopberget, miljökatastrofen
i Östeuropa och försurningen. Ingen av journalisterna kände, enligt Bjerström,
någon lust att drabba läsarna med en sådan genomgång. Istället beslutade man
sig för att inrikta sig på att redovisa framgångarna i miljöarbetet, på de positiva
exemplen i Sverige och internationellt.²¹ *Rapports* Eva Marling har ett liknande
perspektiv på utvecklingen:

Alla (journalister) har också blivit medvetna om det här att massmedia gör
människorna till viljelösa passiva offer för saker som dom inte kan göra nå-
gonting åt. Man kände ju med dom stackars arma tittarna som satt där efter
en Rappportsändning – krig och elände i världen och miljöproblem hemma.
Till slut så märkte vi att vi måste ge dom ett redskap. Det har också bidragit
till den här praktiskt orienterade journalistiken.²²

Den svenska journalistkåren som helhet tycks således ha förändrat sitt förhåll-
ningssätt till miljöproblematiken, vilket kom till uttryck i ett mer kritiskt förhåll-
ningssätt till miljörörelsens aktioner och en mer skeptisk inställning till exper-
ternas miljöalarm. *Rapports* Eva Marling spårar denna förändring i synsättet re-
dan till perioden efter miljövalsåret 1988, då alla medier dominerades av miljö-
alarm och medieföljetonger om döda sälar och döda havsbottnar:

(E)fter (sälarna) var det många journalister som fick second thoughts som
gjorde att vi drog in tentaklerna när det gäller miljöfrågor.²³

Efter det intensiva miljöalarmmandet under åttiotalet uppstod en viss trötthet och
resignation hos journalisterna. Miljöjournalisten Erika Bjerström undrar:

Hur gör man för elfte gången ett reportage om försurning eller om kultur-
landskapets långsamma förvandling?/.../Och vad gör man av tröttheten när
en forskare för femte gången slår fast att en rad örter, matsvampar och djur
hotas av utrotning? Då är det alltför lätt att sträcka sig efter tipslappen om
skolbarnen som vårdar en kompost på skolgården; glada, bildmässiga barn
och positiva tongångar.²⁴

Marling menar också att svårigheterna för journalisterna att hantera miljöpartiet
hade betydelse för uppkomsten av den nya skeptiska inställningen till miljöfrå-
gorna:

Dom politiska reportrarna slet sitt hår och visste inte vad dom skulle göra av
dessa konstiga politiker. Dom hade konstiga stämmor, dom kunde inte svara
på några frågor om ekonomi och hade inga partiledare utan språkrör. Deras
policy var ju att *inte* spela spelet. Det blev någon slags kulturkollision mellan
dom och de politiska reportrarna. Samtidigt, i ungefär samma veva, så inkor-
porerades miljöfrågorna mer i vardagen. Företagen tog fasta på miljöfrågorna

och det blev ett försäljningsargument. Det var ingen avant garde-fråga längre utan mer banalt helt enkelt. I och med det dog lite av intresset också.²⁵

Slutsatsen är således att det kommersiella nyhetstänkandet och den förändrade problemuppfattningen i miljöpolitiken förklarar en stor del av miljöjournalistikens förändrade karaktär under nittioalet, men att den också var ett resultat av en förändrad inställning hos de svenska miljöjournalisterna som ledde till att de sökte sig bort från eländesjournalistiken och domedagsrapporteringen.

Jag har kallat perioden 1991-1994 för den *populariserade miljöjournalistikens* period i den svenska nyhetstelevisionen. Det var en journalistik som inte i första hand betonade den detaljerade faktarapporteringen och informationstätheten utan som i högre grad ville skapa engagemang och intresse för företeelserna på miljöområdet. I nyhetsurvalet och nyhetspresentationen var intresset och relevansen för publiken de övergripande nyhetskriterierna och nyheterna valdes ut, vinklades och presenterades i enlighet med vad publiken kunde tänkas intresseras och engageras av. Vardagsrelevans och visuell njutning blev nyckelbegreppen i denna journalistik. Tydligast var populariseringen i TV4:s nyhetsprogram *Nyheterna*, men även *Aktuellt* och *Rapport* förändrades i samma riktning.

Nittioalet innebar samtidigt också en något minskad uppmärksamhet för miljöfrågorna i nyhetssändningarna. Miljön var inte längre ett lika prioriterat område som under sjuttio- och åttioalet. Detta förhållande gällde dock inte enbart televisionen, utan även andra medier. I en artikel i tidningen *Journalisten* från hösten 1991 formulerade t ex Dagens Nyheters miljöreporter Erika Bjerstrand en skarp kritik mot vad hon kallade för "miljöjournalistikens nedrustning":

Till årsskiftet lägger Riksradiion ner Miljömagasinet, den miljöredaktion som gått vid sidan av nyhetsbruset och satsat på att förklara de komplicerade sammanhangen på miljöområdet. Dagens Nyheter har skrotat sin drygt ett år gamla miljö-, vetenskap- och hälsaredaktion./.../ Miljöbevakningen har matats av betydligt, ingenstans inom media pågår en nysatsning på förbättrad miljöjournalistik, (med TT som strålande undantag).²⁶

När det gäller inflytandet över problembilden i miljöbevakningen innebar populariseringen av miljöjournalistiken att denna i stor utsträckning fördes över från experterna till journalisterna, främst genom att expertrollen i allt större utsträckning utövades av journalisterna själva. Mellan åttio- och nittioalet skedde således ytterligare en förskjutning av beskrivningsmakten på miljöområdet från nyhetskällorna till journalisterna. Det skapades därmed större utrymme för den enskilde journalisten att låta sin personliga tolkning och bedömning av miljöproblemen präglade bevakningen.

Del V

Slutsatser

De första delarna i *Gröna Nyheter* har beskrivit miljöjournalistikens utveckling under tre olika tidsperioder. I del V är det nu dags att sammanfatta undersökningens resultat och redogöra för de slutsatser som kan dras av analyserna. Del V består av tre kapitel. Kapitel 13, *Miljöjournalistikens trender*, beskriver de långsiktiga utvecklingstendenserna i miljöbevakningen under åren 1961-1991. Kapitel 14, *Miljöjournalistikens tre epoker*, sammanfattar huvudresultaten i periodkapitlen. I kapitel 15, *Kontexten, journalisterna och texten*, diskuteras de övergripande slutsatserna om vilken betydelse samhällskontexten, den redaktionella kontexten och de enskilda miljöjournalisterna har när det gäller att förklara miljöjournalistikens utveckling under perioden.

Miljöjournalistikens trender

Avsikten med kapitel 13 är att betrakta hela den trettioårsperiod som ingår i *Gröna Nyheters* analyser i ett helhetsperspektiv för att kunna dra slutsatser om miljöjournalistikens longitudinella utveckling. Kapitlet redovisar några av de mest betydelsefulla trenderna när det gäller de substantiella aspekterna av bevakningen under perioden 1961-1991.

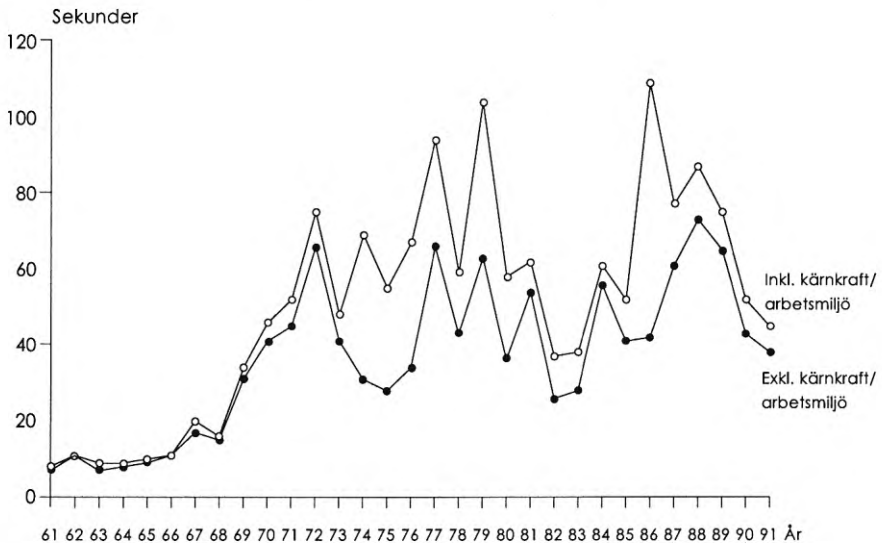
13.1 Prioriteringen

Den första slutsatsen gäller utvecklingen av prioriteringen av miljönyheter i förhållande till annat nyhetsmaterial över tid. Vilket resultat man får beträffande dessa utvecklingstendenser beror främst på vilken definition av miljöbegreppet man använder. Figur 13.1 visar hur intensiteten i miljöbevakningen utvecklats när en *vid* respektive *snäv* definition av miljöbegreppet används. Den vida definitionen är den definition som använts tidigare i undersökningens periodkapitel, medan den snäva definitionen exkluderar kärnkraftsfrågor och arbetsmiljöfrågor.

Oavsett om man utgår från en vid eller en snäv definition av begreppet uppvisade perioden 1961-1969 en mycket låg prioritering av miljöfrågorna i nyhetsprogrammet. Från och med 1970 – i samband med TV2-starten och starten för *Rapport* – steg miljöbevakningen till en högre nivå. Därefter varierade intensiteten i bevakningen kraftigt mellan olika år.¹

Enligt en vid definition av miljöbegreppet har miljöbevakningen uppvisat fem toppar under trettioårsperioden: 1972, 1977, 1979, 1986 och 1988. Bottennoteringar för miljöbevakningen sedan 1970 var åren 1970, 1973, 1982-1983 och 1991. Men det är också viktigt att notera att intensiteten i miljöbevakningen även under bottenåren 1982 och 1983 låg högre än under något år under sextiotalet. Resultatet är inte vad vi omedelbart skulle ha antagit. Enligt den gängse historieskrivningen var året 1988 ett miljöår utan motstycke i massmedierna. Här får vi istället fem toppar i miljöbevakningen och 1988 är inte den högsta toppen. En orsak till detta resultat är att en vid definition ju inkluderar kärnkraftsfrågor och eftersom kärnkraftsfrågan varit så dominerande i nyhets-

Figur 13.1 Prioriteringen av miljöfrågor i Aktuellts (1961-1969) och Rapports (1970-1991) nyhetssändningar enligt en vid och en snäv (exklusive inslag om kärnkraft och arbetsmiljö) definition av miljöbegreppet. Antalet sekunder per sändningsdag som handlat om miljöfrågor (sekunder)

Kommentar: I figuren representeras perioden 1961-1969 av Aktuellts, medan åren 1970-1991 representeras av Rapport. Den vida definitionen omfattar samtliga inslag (exklusive telegram) enligt definitionen i kapitel 2. Den snäva definitionen exkluderar kärnkraftsinslag och inslag om arbetsmiljö. Se vidare tabellerna A1, A2 och A3 i Appendix 1 för att få de exakta sifferuppgifterna som figuren bygger på.

bevakningen har den slagit ut andra miljöfrågor.² Topparna i bevakningen under 1979 och 1986 berodde t ex i stort sett på kärnkraftsfrågan.³

En snävare definition av miljöbegreppet ger ett delvis annorlunda resultat och gör 1988 till det år då mest utrymme ägnades åt miljö. Skillnaden mot andra år är dock inte så stor som de flesta (inklusive jag själv) förmodligen väntat sig. Miljöbevakningen var nästan lika intensiv under flera andra år på sjuttio- och åttiotalet.

Det är då viktigt att förstå vad en viss ökning av sändningstiden per dag faktiskt innebär i praktiken. Under perioden 1970-1991 var den genomsnittliga sändningstiden om miljö i Rapport 65 sekunder per nyhetssändning.⁴ En nyhetssändning är 1800 sekunder, vilket innebär att miljöbevakningen i genomsnitt omfattade knappt 4 procent av den totala sändningstiden i nyhetsprogrammen. Då ingår inte påannonser, avannonser, puffar och löp som också hör till varje inslag. Till detta kommer också telegramnyheter, som inte inkluderats i beräkningarna. Förmodligen utgör miljöbevakningens andel av nyhetsutrymmet där-

för någon procent ytterligare. Antalet inslag om miljö i *Rapport* under perioden 1970-1991 var 0,45 per sändningsdag.⁵ Detta motsvarar i genomsnitt ett inslag varannan sändningsdag. En generell slutsats måste därför bli att miljön som bevakningsområde getts *en mycket stor uppmärksamhet* i nyhetstelevisionen under den studerade perioden.

13.2 Dagordningen

De följande slutsatserna gäller ämnesinriktningen, eller dagordningen, för miljödebatten i den svenska nyhetstelevisionen. Jag har i periodavsnittet fokuserat på att beskriva dagordningens årsvisa utveckling. Det är nu dags att analysera vilka trender det finns när det gäller bevakningens ämnesmässiga inriktning under perioden 1961-1991. Tabell 13.1 visar olika ämnesområdens andelar av den totala *sändningstiden om miljö*. Det finns här inte utrymme att redovisa alla år, och jag har därför delat in hela perioden i tre delperioder: 1961-1969, 1970-1980 samt 1981-1991.

Av tabell 13.1 framgår att kärnkraften utgjort den mest uppmärksammade miljöfrågan under den trettioårsperiod som analyserats. Efter kärnkraften kommer den industriella miljön och naturskyddsfrågorna. De ämnesområden som knappast uppmärksammats alls eller som fått relativt sett litet utrymme är bl a frågor om sopor och avfall, matkvalitet och matproduktionens miljöaspekter (förutom frågan om användningen av kemiska bekämpningsmedel) samt skogsbrukets miljökonsekvenser.

Vattenmiljön uppmärksammades särskilt mycket under början av sextioalet och på åttiotalet. Sextiotalsdebatten handlade om insjöarnas miljö, medan havsmiljön dominerade åttiotalets bevakning.

Frågor om *luftföroreningar* och luftmiljö har också funnits med på dagordningen ända sedan sextioalet, men inriktningen har förskjutits från de lokala och regionala luftföroreningarna (t ex stadsluften) till de storskaliga och globala miljöproblemen förknippade med föroreningen, växthuseffekten och ozonlagrets uttunning.

Miljögifter var ett av de dominerande problemområdena under den tjuugoårsperiod som varade från mitten av sextioalet till mitten av åttiotalet. Sextioalets miljögifter handlade nästan uteslutande om kvicksilvret. Bekämpningsmedlen (t ex DDT och hormoslyr) och andra miljögifter blev inte synliga i bevakningen förrän efter 1969. Under den senare delen av åttiotalet minskade uppmärksamheten för miljögifter kraftigt i nyhetsbevakningen.

Bilism och trafik har varit ett återkommande tema i nyhetsbevakningen ända sedan mitten av sextioalet, men frågan har aldrig intagit en dominerande position på dagordningen. Debatten om bilismens miljökonsekvenser har i mycket

Tabell 13.1 Sändningstiden om olika miljöfrågor i Aktuellt (1961-1969) och Rapport (1970-1991) nyhetssändningar fördelad på olika ämnesområden (procent).

Ämnesområde	Aktuellt 1961-1969	Rapport 1970-1980	Rapport 1981-1991	TOTALT
Vattenkvalitet	9	4	8	6
Insjöar/vattendrag	7	1	1	2
Haven	1	2	6	4
Luftkvalitet	5	3	8	5
Svavel/försurning	2	1	4	2
Stadsluften	2	*	1	1
Ozonlager/växthuseffekten	0	*	2	1
Miljögifter	12	11	4	8
Bekämpningsmedel	1	9	1	5
Kvicksilver	10	*	*	1
Bilism och trafik	5	5	6	6
Bilavgaser/bly	3	2	3	3
Väg- och brobyggen	*	1	2	1
Arbetsmiljö	5	14	6	10
Silikos	*	*	0	*
Asbest	0	2	*	1
Vinylklorid	0	2	0	1
Bildskärmar	0	0	*	*
Naturskydd	19	10	12	12
Älvar, vattenkraft	10	4	2	4
Djur- och växtarter	8	3	8	6
Lokala naturskyddsstrider	1	3	1	2
Industriell miljö	8	16	15	15
Industrilokalisering	1	3	1	2
Lokala industriutsläpp	5	6	6	6
Industriolyckor/katastrofer	2	2	3	2
Oljeutsläpp	12	7	4	6
Kärnkraft	3	19	18	17
Kärnavfall	*	6	4	5
Kärnkraftslokalisering	2	1	0	1
Kärnkraftsolyckor	0	3	9	6
Övrigt	22	11	19	15
Krig/kärnvapenprov	10	2	2	3
Sopor/avfall/miljöfarliga varor	5	2	2	3
Matproduktion, matkvalitet	4	2	4	3
Skogsbruk, arbetsmetoder	0	1	1	1
Allmän miljödebatt	3	1	7	4
Summa	100	100	100	100
N= (sändningstid i sekunder)	45097	249201	246137	540435

Kommentar: Åren 1961-1969 representeras i tabellen av Aktuellt medan åren 1970-1980 samt 1981-1991 representeras av Rapport. I total-kolumnen har uppgifterna för Aktuellt 1961-1969 adderats med uppgifterna för Rapport 1970-1991. För de inslag där sändningstid saknats har den genomsnittliga inslagslängden för respektive år använts. * betyder att kategorin förekommer, men att den uppgår till mindre än 1 procent av sändningstiden.

hög grad koncentrerats på blybensinen och avgasutsläppen. Frågan om väg- och brobyggens miljökonsekvenser fick ökad uppmärksamhet under åttiotalets andra hälft i samband med diskussionerna om Scan Link och Öresundsbron.

Arbetsmiljöfrågorna hade sin storhetstid i mitten av sjuttioalet, då riskerna med olika arbetsmiljögifter som asbest och vinylklorid debatterades intensivt. Under sextioalet och under åttiotalet ägnades arbetsmiljöfrågorna mycket mindre uppmärksamhet än under sjuttioalet.

Naturskyddsfrågorna har funnits med på dagordningen i nyhetstelevisionen under hela trettioårsperioden, men intensiteten i bevakningen har uppvisat mycket stora variationer mellan åren. Naturskyddsfrågorna – och särskilt debatten om älvarna – var de frågor som dominerade sextioalets miljödebatt, men som fick mycket mindre uppmärksamhet under sjuttio- och åttiotalet.

Den *industriella miljön* fick sitt genombrott på dagordningen i slutet av sextioalet och har sedan dess utgjort ett ständigt återkommande tema. Den industriella bevakningen har främst handlat om lokala industriutsläpp från enskilda företag och i mindre utsträckning tagit upp frågor om industrilokalisering och andra exploateringsfrågor.

Frågan om *oljeutsläppens* miljökonsekvenser kan också betraktas som en aspekt av den industriella miljön, men den har i denna undersökning redovisats separat. Oljeutsläppen var tillsammans med miljögifter de näst mest dominerande miljöfrågorna på sextioalets dagordning.

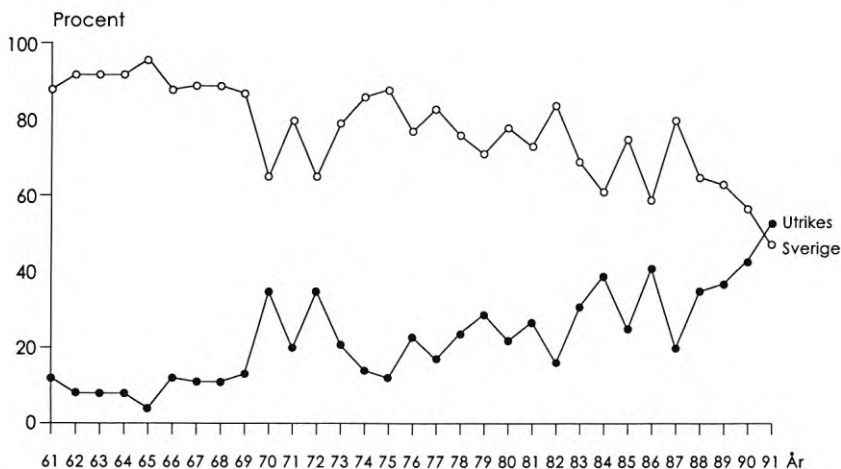
Kärnkraftsfrågan fick mycket liten uppmärksamhet under sextioalet, men fick vid sjuttioalets början ett genombrott i den offentliga debatten och har sedan dess haft en dominerande ställning på dagordningen. Frågan om förvaring och hantering av utbränt kärnbränsle har varit en central fråga då kärnkraftens miljöaspekter diskuterats. Kärnkraftsolyckor har också fått mycket uppmärksamhet när de inträffat. Särskilt Tjernobylyoluckykan i slutet av åttiotalet ägnades en intensiv bevakning.

Trots kärnkraftens dominerande ställning blir den övergripande slutsatsen beträffande miljöbevakningens ämnesmässiga inriktning att det är få ämneskategorier som stadigvarande fått stor uppmärksamhet under hela tidsperioden. I stället är det utmärkande draget att nyhetsproduktionen på miljöområdet präglats av en intensiv bevakning av enskilda debatter, politiska sakfrågor eller händelser under kortare tidsperioder. Dessa debatter avlöser varandra och periodvisa medieföljetonger har varit en stapelvara i televisionens nyhetssändningar ända sedan kvicksilverdebatten på sextioalet.

13.3 Den geografiska orienteringen

Slutsatserna när det gäller den *geografiska orienteringen* i miljöjournalistiken under perioden 1961-1991 är att den utvecklats från att ha haft en påtaglig nationell

Figur 13.2 Den geografiska orienteringen i miljöinslagen i Aktuellt (1961-1969) och Rapport (1970-1991). Andelen av inslagen som behandlar miljöförhållanden i Sverige och utlandet (Norden, Väst-europa, Östeuropa, USA och övriga världen) (procent)

Kommentar: I figuren representeras åren 1961-1969 av Aktuells miljöbevakning medan åren 1970-1991 representeras av Rapport.

inriktning till att bli allt mer internationaliserad. Figur 13.2 visar den geografiska orienteringen i miljöjournalistiken under åren 1961-1991. Under sextiotalet handlade cirka 90 procent av miljöinslagen om miljöförhållanden och händelser innanför Sveriges gränser. Därefter finns en långsiktig trend mot en allt mer internationellt orienterad bevakning.⁶ Under 1991 var t o m andelen utrikes miljönyheter större än andelen svenska.

13.4 Miljöbovarna

Nästa slutsats gäller de samhällsverksamheter som beskrivits som orsaker till miljöproblemen, dvs *miljöbovarna* i miljöbevakningen. Det som avses är hur man i miljöinslagen kopplar ihop olika miljöproblem med olika typer av verksamheter inom den samhälleliga produktionen och konsumtionen. I de flesta inslag är miljöboven given och tydlig, t ex i inslag om blybensin och bilavgaser (bilismen), industriutsläpp från t ex Rönnskårsverken (industrin), nerskräpning i naturen (hushållen/allmänheten). Många inslag fokuserar dock inte alls på någon enskild orsak till miljöproblemen, andra inslag diskuterar många.

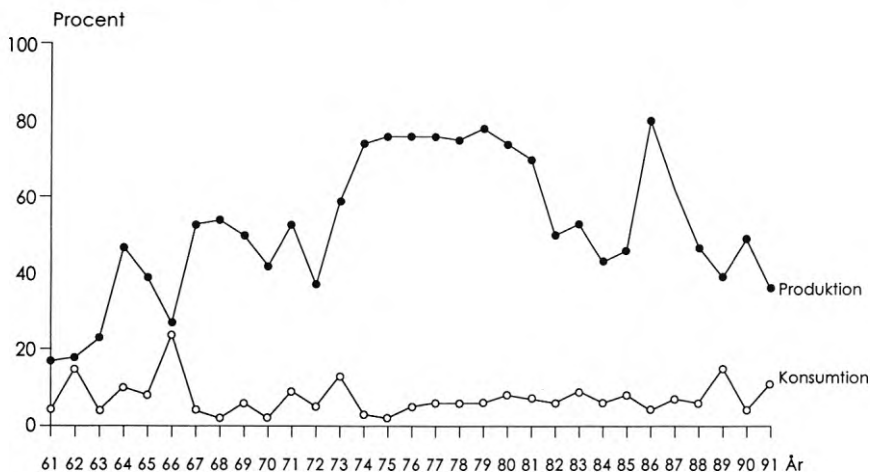
Under sextioalet, särskilt de första åren, stod sällan någon enskild samhällsverksamhet i fokus som orsak till miljöproblemen. Inslagen handlade då istället om att kartlägga miljö tillståndet. Hur allvarliga är luftföroreningarna? Hur svårt förorenat är vattnet? Vilka djurarter är hotade? Hälsoriskerna dominerade totalt i sextioalets miljöbevakning och miljöproblemen framställdes främst som naturvetenskapliga kunskapsproblem. Under sjuttitotalet övergick miljöproblemen från att skildras som kunskapsproblem till att beskrivas som åtgärdsproblem. Då kom också miljöbovarna att framträda tydligare i nyhetsbevakningen. Från och med mitten av sjuttioalet utvecklades industrin till den dominerande miljöboven i miljöjournalistiken. En stor del av denna bevakning handlade om energiproduktionen, särskilt kärnkraften. Industrins dominans minskade under åttiotalet, men detta berodde främst på att kärnkraften och energiproduktionens miljökonsekvenser förekom i mindre utsträckning på dagordningen. Lantbruket (jordbruk, djurhållning i lantbruket), skogsbruket, varukonsumtionen (förpackningar, sopor, hushållsavfall, miljöfarliga varor) och bilismen har i mindre utsträckning utpekats som miljöbovar. Endast under enstaka år har någon av dessa verksamheter nått över 10 procent av inslagen: lantbruket 1966 i *Aktuellt* och bilismen i *Rapport* 1973 och 1989 samt i *Aktuellt* 1966 och 1979.

Den övergripande slutsatsen är således att det funnits en genomgående stabilitet för *produktionsorienteringen* i miljöbevakningen. Detta framgår av figur 13.3, som visar miljöbevakningens konsumtions- respektive produktionsorientering. Det är nästan alltid miljöproblem som är knutna till den samhälleliga produktionen av varor och tjänster som stått i centrum i bevakningen. Miljöproblem som är knutna till allmänhetens konsumtion av varor och av natur (i vid mening) har inte alls fått samma uppmärksamhet. Den konsumtionsorienterade bevakningen har sällan kommit över 12 procent av inslagen. Oftast har den varierat mellan några få procent till omkring 10. Analysen av miljöbevakningens ämnesinriktning efter 1991 visar dock att en förändring inletts i riktning mot en mer konsumtionsorienterad miljöjournalistik.

13.5 Problembeskrivarna

De följande slutsatserna om trenderna i miljöjournalistiken gäller problembeskrivarna i miljöinslagen. I intervjuerna framträder olika samhällsaktörer och ger sin syn på miljöproblematiken. Jag ser dessa intervjupersoner som miljödiskursens primära *problembeskrivare* – de är representanter för olika samhällsintressen eller enskilda individer som genom att uttrycka sina åsikter och verklighetsuppfattningar till en väsentlig del bestämmer hur miljöproblemen kommer att definieras i miljödiskursen. Problembeskrivarna i nyhetsjournalistiken utgörs

Figur 13.3 Konsumtions- och produktionsfrågor i miljöbevakningen 1961-1991. Andelen av miljöinslagen som uppmärksammar miljöproblem orsakade av produktionsprocesser (av varor/tjänster) eller av konsumtion (procent)

Kommentar: För åren 1961-1969 är figuren baserad på uppgifter om miljöbevakningen i *Aktuellt*. För perioden 1970-1991 är figuren baserad på uppgifter när det gäller miljöbevakningen i *Rapport*. Se tabell 7.4 samt tabell A10 och A11 i Appendix 1 för att få de exakta sifferuppgifter som tabellen bygger på.

således av de intervjupersoner som i olika sammanhang har fått framträda i nyhetsinslagen.

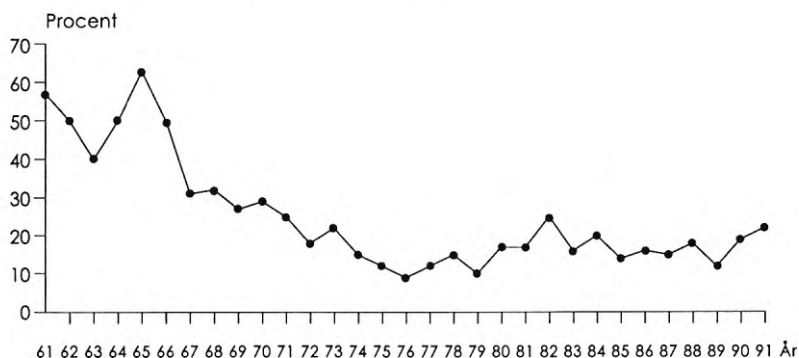
Det är tre kategorier av samhällsaktörer som dominerat som problembeskrivare i miljöbevakningen under perioden 1961-1991: experter, myndighetsrepresentanter och politiker. Figur 13.4 visar experternas andel av intervjuerna under perioden 1961-1991. Där framgår att man kan iaktta en nästan kontinuerlig minskning av andelen expertintervjuer från början av sextioalet till slutet av sjuttioalet. I början av sextioalet var andelen expertintervjuer över 50 procent. Från slutet av sjuttioalet stabiliserades andelen på en nivå på strax under 20 procent.

När det gäller politikerna gick trenden i motsatt riktning: politikernas andel av intervjuerna i nyhetsbevakningen om miljön ökade successivt. Detta framgår av figur 13.5, som visar politikernas andel av intervjuerna i *Aktuells* (1961-1969) och *Rapports* (1970-1991) miljöinslag.

Myndigheter har haft en central ställning som problembeskrivare i miljöbevakningen ända sedan sextioalet, men när det gäller denna aktörskategori finns det inga tydliga trender i riktning mot ökad eller minskad betydelse: andelen av intervjuerna har istället varierat kraftigt mellan olika år. Myndigheternas dominans som problembeskrivare har dessutom, anmärkningsvärt nog, inte alls varit

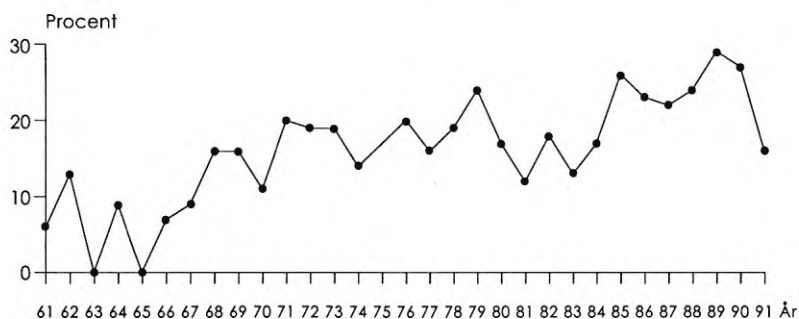

Figur 13.4 Expertintervjuer i miljöinslagen 1961-1991. Experternas andel av det totala antalet intervjuer i miljöinslagen i Aktuellt (1961-1969) och Rapport (1970-1991)(procent)

Kommentar: För åren 1961-1969 är figuren baserad på uppgifter om miljöbevakningen i Aktuellt. För perioden 1970-1991 är figuren baserad på uppgifter när det gäller miljöbevakningen i Rapport. Se tabell 7.5 samt tabell A7 och A8 i Appendix 1 för att få de exakta sifferuppgifter som tabellen bygger på.

Figur 13.5 Politikerintervjuer i miljöinslagen 1961-1991. Politikernas andel av det totala antalet intervjuer i miljöinslagen i Aktuellt (1961-1969) och Rapport (1970-1991) (procent)

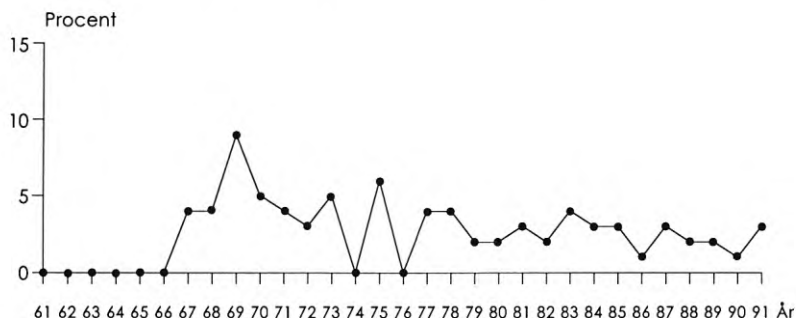

Kommentar: För åren 1961-1969 är figuren baserad på uppgifter om miljöbevakningen i Aktuellt. Under perioden 1970-1991 är figuren baserad på uppgifter när det gäller miljöbevakningen i Rapport. Se tabell 7.5 samt tabell A7 och A8 i Appendix 1 för att få de exakta sifferuppgifter som tabellen bygger på.

knuten till Naturvårdsverket. Oftast har Naturvårdsverkets andel av intervjuerna i miljöfrågor legat under 5 procent. Detta visas i figur 13.6.

Frågan är varför Naturvårdsverket – som kanske utgör den mest betydelsefulla institutionen i den svenska miljöpolitiken – i så liten utsträckning framträtt i nyhetsbevakningen. En orsak kan vara den skepticism mot myndigheter i allmänhet och mot Naturvårdsverket i synnerhet som ofta funnits hos miljöjour-

Figur 13.6 Naturvårdsverkets andel av intervjuerna i miljöinslagen i Aktuellt (1961-1969) och Rapport (1970-1991)(procent)

Kommentar: För åren 1961-1969 är figuren baserad på miljöbevakningen i Aktuellt. Under perioden 1970-1991 är figuren baserad på uppgifter när det gäller miljöbevakningen i Rapport. Se tabell 7.5 samt tabell A7 och A8 i Appendix I för att få de exakta sifferuppgifter som figuren bygger på.

nalisterna. Miljöjournalisten Claes Sjöberg (1989) anser t ex att de fristående miljöorganisationerna varit en betydligt rikare källa att ösa ur för de svenska miljöjournalisterna än t ex de svenska miljömyndigheterna.⁷ I en artikel på Dagens Nyheters debattsida den 21 september 1988 hävdar Claes Sjöberg, som då arbetade som miljöjournalist på *Dagens Eko*, att problemet snarare är svårigheten för journalisterna att få *tillgång till* vetenskaplig information om åttiotalets komplicerade miljöfrågor från forskare och experter. Journalisterna får därför vända sig till andra källor:

De journalister som arbetat några år vet orsaken till detta: Naturvårdsverket har varit en extremt toppstyrd myndighet där enskilda tjänstemän ofta inte vågat uttala sig i kontroversiella frågor av rädsla för att dra på sig generaldirektörens ogillande. De har inte ens vågat lämna ut fakta om pågående forskning. Naturvårdsverket har inte fungerat som den larmklocka och kunskapsbank det borde vara. Detta vet alla insatta journalister, och därför har man också vänt sig t ex till Svenska naturskyddsföreningen, som först slog larm om vad som höll på att ske i fjällskogarna, eller till Greenpeace, som bekostat en rad vetenskapliga studier av innehållet i industrins avloppsvatten.⁸

Rapports Lars Åkerman menar dock att både företag och myndigheter har förändrats över tid i riktning mot en större öppenhet och tillgänglighet:

Skillnaden är väl framför allt att myndigheter och framför allt näringslivet har drastiskt förändrats. Dom har ju insett att lägga locket på och stänga ute det är bara en stor nackdel. Det är bättre att bjuda in journalisterna på middag och vara jävligt bussig och ha mycket snack och vara öppen. Det ligger faktiskt något positivt i det där: dom tar debatten mer och erkänner mer, även om det finns undantag. Dom är lite öppnare. Och myndigheterna dom är det definitivt.⁹

En huvudslutsats i analysen av trenderna i miljöjournalistiken är att den totala expertdominans som präglade miljödiskursen under sextioalet bröts under sjuttio- och åttiotalet till förmån för myndigheter och politiker. Detta kan tolkas som om experternas betydelse som problembeskrivare minskat i den svenska miljöjournalistiken. Enligt min uppfattning är detta dock en illusion. Det som hände var, för det första, att forskare och experter i stor utsträckning "flyttade in" i myndigheterna. Myndighetsrepresentanterna fick expertkompetens och tog över den roll som forskare vid universitet och högskolor tidigare hade.

För det andra fokuserade sextioalets miljöinslag främst på att ge *tillståndsbeskrivningar*, dvs att göra kartläggningar av miljötillståndet. De politiska, sociala och ekonomiska aspekterna av miljöfrågorna var i stort sett osynliga med två undantag: de politiska/ekonomiska aspekterna i Vindelälvsdebatten och de ekonomiska i kvicksilverdebatten (hur fiskarna drabbades ekonomiskt av köpmotståndet mot fisk). Det som hände under sjuttio- och åttiotalet var att perspektiven i miljöinslagen vidgades. Miljödebatten politiserades, vilket medförde att den politiska, sociala och ekonomiska debatten kring miljön också kom i fokus i den allmänna miljöbevakningen. I de frågor som under en tidsperiod varit föremål för politiska eller andra opinionsmässiga kontroverser har intervjupersonerna ofta dominerats av politiker och andra opinionsbildare. Om man däremot enbart ser på sammansättningen av intervjupersonerna i *miljöreportagen* framkommer en annan bild. I dessa har forskare och experter alltid haft den tunga rollen som problembeskrivare.

Ett utmärkande drag för miljöjournalistiken under hela tidsperioden har dessutom varit att uttalanden från forskare mycket sällan utsatts för analys och kritisk granskning. Sociologen Göran Sundqvist hävdar i en debattartikel i Dagens Nyheter den 15 augusti 1988 med rubriken *Forskarrollen är politisk* att forskare, och då särskilt miljöforskare, behandlas alldeles för okritiskt av massmedierna. Vi tycks inte förvänta oss att också forskarvärlden kan politiseras. Men så sker ofta, menar Sundqvist:

Inom miljöforskningen är /.../konflikter inte ovanliga. Vi har under de senaste åren bara genom massmedierna tagit del av olika riskbedömningar kring miljögifter till exempel dioxiner; av amerikanska forskare som menar att ozonskiktet förtunnas snabbt medan norska forskare menar att det är relativt konstant under 1900-talet; av forskare som menar att det blir kallare; av olika åsikter om hur den svenska skogen mår och kring sambandet mellan bilavgaser och skogsskador; av om det finns ett samband mellan hur mycket bonden gödslar på sin åker och hur stort kväveläcket blir till vattendragen. På snart sagt alla viktiga områden finns det forskare som säger emot varandra.¹⁰

Miljöforskningen polariseras, hävdar Sundqvist, just därför att den är politiserad. Problemet är bara att få journalister märker när forskare övergår till att prata politik. Det märkliga är, menar han, att journalisterna, som ofta är mycket bra på att förhålla sig kritiskt till politikens uttalanden inte alls har samma förmåga

till kritisk värdering, analys och granskning av forskares uttalanden. Mina analyser av journalisternas förhållningssätt till den vetenskapliga expertisen visar att detta har varit förhållandevis konstant över tid. Det frågemönster med kritiska motfrågor som under sextioalet uppstod i den politiska intervjun var t ex synnerligen ovanligt i en expertintervju. Den praxis som under sjuttioalet etablerades i den politiska bevakningen, – att intervjuva ”motsståndare” och ”motparter” och att journalisten genom research skaffar fram egna uppgifter som kan ställas gentemot nyhetskällornas uttalanden – förekom inte alls i samma utsträckning när journalisten hade att göra med en expert.

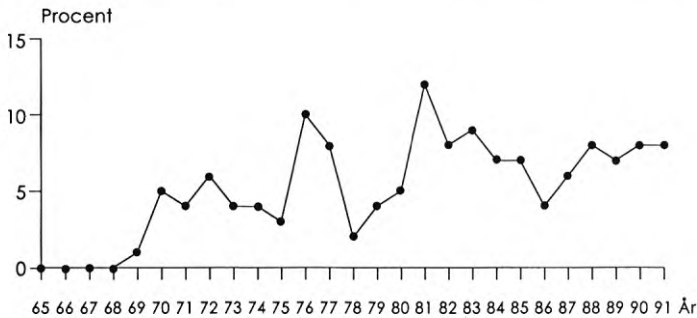
Att förhållningssättet till experterna inte utvecklades på samma sätt som till politikerna är förmodligen ett uttryck för att den politiska sfären och den vetenskapliga sfären har helt olika ”källkulturer”, dvs spelregler och interaktionsmönster mellan källor och journalister. Varför det är så är en helt annan fråga. Sundqvist menar att det här kan bero på att det i Sverige finns en bred enighet om allvaret i dagens miljöproblem. Miljömedvetenheten är stor inte minst hos journalister och redaktörer.¹¹ Men det kan, enligt Sundqvist, också bero på att forskaren har en mycket större auktoritet och ett större förtroendekapital än politikern. Forskaren framställs ofta i hjälterollen.

Detta är säkert sant, men jag skulle också vilja sätta in frågan i ett vidare perspektiv och särskilt betona den förvetenskapligade grundsynen på miljöproblemen och de teknokratiska problemlösningstrategierna som har dominerat den ”svenska modellen” på miljöområdet ända sedan sextioalet.¹² Dessa yttrar sig i en ständig efterlysning av kunskapsfördjupning (mer forskning), samtidigt som de normativa aspekterna av miljöpolitiken – t ex om vilka värden som bör prioriteras och hur avvägningen mellan intressen skall ske – sällan diskuteras. Tilltron till och beroendet av den naturvetenskapliga expertisen är i detta perspektiv en logisk konsekvens. Fokuseringen på experterna och den respekt med vilken de behandlas reflekterar bara den dominerande svenska problemuppfattningen och problemlösningen på miljöområdet.

Att myndigheter, experter och politiker sammantaget intar en så dominerande ställning som problembeskrivare i miljöjournalistiken är nu inte något unikt för Sverige, utan har påvisats i en rad andra länder.¹³ Det som är speciellt för Sverige tycks istället vara den lilla roll som miljöorganisationerna spelat som problemdefinierare i den svenska nyhetstelevisionen.¹⁴ Figur 13.7 visar förekomsten av miljörörelsens representanter som intervjupersoner i *Aktuellt* och *Rapport* för varje år under perioden 1965-1991. Miljöorganisationer och miljöaktivister stod sammantaget endast för 1 procent av intervjuerna under sextioalet, 5 procent av intervjuerna under sjuttioalet och 7 procent av intervjuerna under perioden 1981-1991. Det finns således en svag trend mot att miljörörelsens representanter fått större betydelse som problembeskrivare över tid.

Miljöorganisationernas relativt svaga ställning är för det första *också* en logisk konsekvens av förvetenskapligandet och teknokratiseringen i miljöpolitiken:

Figur 13.7 Intervjuer med representanter för miljörelsen i Aktuellts (1965-1969) och Rapports (1970-1991) miljölslag. Andelen av intervjuerna i miljölslagen som utgjorts av intervjuer med representanter för miljöorganisationer/miljöaktivister (procent)

Kommentar: I figuren representeras perioden 1965-1969 av Aktuellts miljöbevakning. Perioden 1970-1991 representeras av miljöbevakningen i Rapport. Uppgifterna för Aktuell under åren 1961-1964 har inte tagits med eftersom det totala antalet intervjuer i miljöfrågor då var väldigt litet och intervjupersonernas kategoritillhörighet då dessutom var svårare att bestämma än under andra år. Under 1961 och 1963 förekom inga intervjuer med miljöorganisationer. Under 1964 gjordes en intervju med en person som bedömdes vara en representant för en lokal natur/miljögrupp. Under 1962 förekom totalt 16 intervjuer. Två av dessa utgjordes av intervjuer med miljöorganisationer, dvs 12 procent. Se också tabell 7.5 samt tabell A7 och tabell A8 i Appendix 1.

problemformuleringsmakten innehas främst av experterna. En annan förklaring kan vara att miljöjournalisterna hyst en motvilja mot att i sin professionella yrkesutövning fungera som miljörelsens förlängda arm. I intervjuerna med miljöjournalisterna framkom genomgående en förhållandevis stor skepticism gentemot att låta sig användas av miljörelsen. Det fanns en rädsla för att tumma på det journalistiska oberoendet genom att arbeta alltför nära miljöorganisationerna. Henrik Ekman uttryckte det på följande sätt:

Jag får göra en del allmänpolitiska jobb och min grundinställning är att jag tycker att det ska inte vara någon skillnad. Det är ju så med alla som travar inom en viss sektor att man blir ju kompis med folk och dom förväntar sig kanske på Naturvårdsverket eller på Naturskyddsföreningen att man skall vara snäll. Att man skall vara på deras sida. Vi är alla kompisar i den stora miljösvängen. Så tycker jag inte att det skall vara. Jag tycker inte alls att Greenpeace skall förvänta sig att vi står på deras sida.¹⁵

Ytterligare ett skäl kan vara att miljöorganisationernas allmänna ställning i den svenska miljöpolitiken har varit svagare än i andra länder. Jamison et al (1990) har ju t ex visat att miljörelsen i Sverige mycket snabbt kom att inkorporeras i det etablerade politiska systemet. I och med detta kanske rörelsen också förlorade en del av sin ställning som naturens och miljöintressenas frontsoldater. Det fanns många andra – inte minst inom forskarvärlden – som ville ta på sig denna uppgift.

Kapitel 14

Miljöjournalistikens tre epoker

Kapitel 14 sammanfattar analysresultaten och slutsatserna i periodkapitlen. Redogörelsen riktar sig även till en läsare som inte tidigare tagit del av periodkapitlens analyser. Texten är tänkt att kunna läsas separat och framställningen utgör till stor del en nedkortad version av periodanalysernas texter.

Gröna Nyheter beskriver miljöjournalistikens framväxt och utveckling i den svenska televisionens nyhetsändringar under tidsperioden 1961-1994. Beskrivningen har strukturerats kring tre analytiska teman, som vardera fokuserar på en av miljöjournalistikens tre dimensioner: Den första dimensionen avser de organisatoriska aspekterna av journalistiken och omfattar analyser av den redaktionella organisationen av miljöbevakningen samt av de enskilda miljöjournalisternas bakgrunder och profiler. Den andra dimensionen utgörs av de formmässiga aspekterna av journalistiken, eller mer specifikt de journalistiska uttrycksformerna. De empiriska studierna har särskilt inriktats på att studera hur berättelseformerna utvecklats i miljöreportagen. Den tredje och sista dimensionen utgörs av de innehållsliga eller substantiella aspekterna av journalistiken. Dessa analyser har gjorts utifrån ett diskursperspektiv där den huvudsakliga problemställningen har utgjorts av frågan om hur miljön som samhällsproblem har skildrats i nyhetsbevakningen.

Undersökningen har också analyserat hur miljöjournalistikens redaktionella och samhälleliga villkor har förändrats och hur dessa förändringar har påverkat miljöjournalistiken. Undersökningens förklaringsperspektiv bygger på följande enkla tankegång: all journalistik formas av de organisatoriska och samhälleliga villkor som det journalistiska arbetet bedrivs under. För att förstå hur och varför journalistiken förändras måste den analyseras i förhållande till den sociala kontext inom vilken den skapats. Nyheter skapas oftast i journalisternas möte med nyhetskällorna. När det gäller miljöjournalistiken utgörs de primära nyhetskällorna av den miljöpolitiska världens aktörer. Huvudtesen i den förklarande analysen är således att miljöjournalistik skapas i mötet mellan två sociala fält: den journalistiska världen och den miljöpolitiska världen.

Huvudslutsatsen i *Gröna Nyheter* är att det går att identifiera tre epoker i miljöjournalistikens utveckling i den svenska nyhetstelevisionen: *den speglande miljöjournalistiken* under åren 1961-1970, *den kritiskt dokumenterande miljöjournalistiken* under åren 1970-1991 och *den populariserade miljöjournalistiken* 1991-1994.

Tabell 14.1 Miljöjournalistikens tre epoker i den svenska televisionens nyhets-sändningar 1961-1994

	Den speglande miljöjournalistiken 1961-1969	Den kritiskt dokumenterade miljöjournalistiken 1970-1990	Den populariserade miljöjournalistiken 1991-1994
Miljödiskursen	Miljövårdande, teknokratisk	Ekologiserad, teknokratisk	Ekologiserad, avteknokratiserad
Problembeskrivning	Låg prioritet "Problematiskt, men under kontroll" Kunskapsproblem Enskilda processer/substanser	Hög prioritet "Akut hot, larm, överlevnadsfråga" Åtgärdsproblem Produktionsprocesser	Medelhög prioritet "Allvarligt, men det finns lösningar" Praktiskt problem Konsumtions- och livsstilsfrågor
Etik	Antropocentrisk	Biocentrisk	Biocentrisk
Handlingsorientering	Ny teknik, mer forskning, ekonomisk tillväxt	Politik, administration (förbud), tillväxtbegränsning	Teknik, vetenskap, ny moral/livsstil (individualisering)
Nyckelbegrepp	Problem, kostnad, hälsorisk, förorening	Hot, kris, larm, död, katastrof	Lösningar, praktiska åtgärder, möjligheter
Journalistiska uttrycksformer	Avbildning	Dokumentär realism	Populär dramatik
Tidrumsstrategi	Reproduktion	Rekonstruktion	Rekonstruktion
Övertygelsestrategi	Analytisk-realistisk	Analytisk-realistisk	Dramatisk
Kommunikativ design	Referenten Rapportören Expertspråk	Pedagogen Defektiven Expertspråk	Experten Karakteren Vardagspråk
Tematisk design	Makroplanet Objektivt plan	Makroplanet Objektivt plan	Mikroplanet Subjektivt plan
Audiovisuell design	Orddriven journalistik Konventionella illustrationer	Orddriven journalistik Bilden som bevis/konkretioner	Bilddriven journalistik Estetiska bilder/ljud Naturromantik
Miljöjournalisterna	Miljöjournalister saknades	Miljöspecialister Bo G Erikson, Soller, Åkerman	Miljökunniga generalister Ekman, Beckman
Den journalistiska världen	Den speglande-objektivistiska journalistiken	Den kritiskt granskande journalistiken	Den kommersialiserade journalistiken
	Speglande nyhetsideal	Kritiskt granskande nyhetsideal	Populära smaken som nyhetsideal (relevans/njutning)
Den miljöpolitiska världen	Uppbyggnadsfas Miljövårdande Teknokratisk Konsensus	Politisering Ekologisering Teknokratisk Konflikt	Oorientering Internationalisering Teknokratisk Konsensus

Journalistiken under dessa epoker har skapats i mötet mellan den journalistiska och miljöpolitiska världen under respektive tidsperiod. Tabell 14.1 visar en sammanfattning av de grundläggande slutsatserna i analyserna av miljöjournalistikens tre epoker.

14.1 Den speglade miljöjournalistiken 1961-1969

Sextioalet var den *speglade miljöjournalistikens* epok i den svenska nyhetstelevisionen. Det var en journalistik som genom rapporter och referat ville spegla den aktuella händelseutvecklingen inom miljöpolitiken och miljöforskningen. Ambitionen var att rapportera om det som kunde tänkas vara viktigt och intressant för publiken och man försökte sällan aktivt påverka miljödebatten eller de miljöpolitiska institutionerna. Bevakningen bedrevs utifrån ett konsensusperspektiv där man föredrog att lugna och redovisa det man uppfattade som fakta framför att larma och komma med sensationella avslöjanden. Förmedlingen av faktauppgifter och en omfattande händelserapportering prioriterades framför granskning, kritik och analys.

Miljöjournalisterna och den redaktionella organisationen

Den *redaktionella organisationen* av miljöbevakningen kännetecknades under sextioalet av att det inte fanns någon särskild reporter som specialbevakade miljöfrågorna, utan dessa uppdrag tilldelades istället allmänreportrarna både på riksredaktionen och ute i distrikten.

De journalistiska uttrycksformerna

Den berättelseform som dominerade i miljöreportagen under sextioalet kan beskrivas som *avbildande*. Journalistiken prioriterade tekniker som skulle förstärka intrycket av att det råder en direkt överensstämmelse mellan den medierade verklighetsbilden och den autentiska verkligheten. De klassiska journalistiska frågorna om var, när och hur något inträffat utgjorde då utgångspunkten för beskrivningarna i reportagen. Det gavs sällan bakgrunder, kommentarer eller analyser.

Berättandets förhållningssätt till tiden och rummet kan beskrivas som reproducerande. Det inriktades på att skildra en av journalisten upplevd autentisk verklighet knuten till ett bestämt och avgränsat tidrum. Journalisten tycks särskilt ha vinnlagt sig om att dokumentera händelseförlopp eller tillstånd, så att skildringen kunde ge intryck av att befinna sig så nära den verkliga händelsen som möjligt.

Den *kommunikativa designen* – dvs hur journalisten och de medverkande i ett inslag kommunicerar med varandra och med (den tänkta) publiken – präglades av en journalistroll som främst utgjorde en neutral och osynlig rapportör eller referent och där journalisten oftast fungerade som en osynlig överberättare till de bilder som visades. Användning av text, bild och ljud i reportagen – *den audiovisuella designen* – utmärktes av att den fokuserade på den dokumentära funktionen och ofta saknade visuella och estetiska komponenter. De miljöbilder som användes i miljöreportagen utgjordes främst av konventionella illustrationer. Bilderna fungerade som en bekräftelse på det talade ordet.

Den *tematiska designen*, som handlar om det perspektiv som journalisten anlägger på de innehållsliga aspekterna i miljöreportagen (dvs vilka vinklingar som görs), dominerades av ett makroperspektiv på samhället: experterna utgjorde de viktigaste källorna och språket var vetenskapligt och tekniskt. Berättandet fokuserade på det objektiva verklighetsplanet och interaktionen mellan journalisterna och intervjupersonerna präglades starkt av en vetenskaplig-teknisk diskurs.

Miljödiskursen

När det gäller *miljödiskursen* innebar sextioalet ett genombrott för miljöbevakningen i televisionens nyhetsändringar. Under åren 1961-1966 var uppmärksamheten för miljöfrågorna enbart sporadisk. Under perioden 1967-1969 blev bevakningen regelbunden. Under den förstnämnda perioden prioriterades naturinslag av kuriosa- och human interestkaraktär och det sändes få egentliga miljöinslag i nyhetsändringarna. Under åren 1967-1969 minskade naturkuriosainslagen på dagordningen och det skedde en etablering av ”miljön” som ämne i nyhetsutbudet. Miljöbevakningens ämnesinriktning uppvisade då också en stor bredd: dagordningen för miljödebatten i nyhetstelevisionen under sextioalet dominerades av naturskyddsfrågor (särskilt debatten om utbyggnaden och regleringen av Vindelälven), miljögifter (där kvicksilverproblemet var den totalt dominerande frågan), övergödning och föroreningar av sjöar och vattendrag, oljeutsläpp samt debatten om kärnvapenprovns konsekvenser.

Miljödiskursen under sextioalet kan karaktäriseras som miljövärdande och teknokratisk i sin grundläggande beskrivning av miljöproblemen. Miljöfrågorna hade en relativt låg prioritet i nyhetsbevakningen och när de förekom beskrevs miljöskyddet och naturvården som egna – och förhållandevis perifera – problemöar. Miljötillståndet skildrades som bekymmersamt men inte katastrofalt och miljöproblemen framställdes som allvarliga och angelägna, men inte som viktigare än andra samhällsproblem. Miljödiskursen var särskilt inriktad på att skildra lokala och nationella miljöproblem och de globala och internationella perspektiven lyste med sin frånvaro.

Diskursen uttryckte en antropocentrisk etik i förhållande till naturen, där människans väl sattes före naturens. Hälsoriskerna med olika processer och produkter stod i centrum för intresset. Miljöpolitiken beskrevs som underordnad samhällsutvecklingen i stort. Utgångspunkten var också att miljöintressena hela tiden måste avvägas mot andra legitima intressen, t ex ekonomiska eller sociala. Bevakningen utgick från det ekonomiska tillväxtparadigmet.

I diskursen framkom ett teknologiskt förhållningssätt till naturen, vilket bl a kom till uttryck i en dominans för ett tekniskt och vetenskapligt språkbruk. Naturen sågs som en resurs som kunde utnyttjas och där intresset för och omsorgen om naturen stod i paritet med dess sociala och ekonomiska värde. Miljöproblemen skulle hanteras genom vetenskaplig och teknisk ingenjörskonst och universallösningarna utgjordes av ny teknik och mer forskning. Kontrollen över definitionerna av problemens orsaker, konsekvenser och lösningar utövades av experter.

Den redaktionella kontexten

Under sextioalet fanns endast en TV-kanal i Sverige. Nyhetstjänsten utgjordes av nyhetsprogrammet *Aktuellt*, som när det startade 1958 var det första egentliga nyhetsprogrammet i svensk TV. Till en början hade man endast sändningar tre dagar per vecka: tisdagar, torsdagar och lördagar. Först 1963 fick *Aktuellt* en nyhetssändning under veckans alla dagar. *Aktuellt* hade små redaktionella resurser. Man hade en liten personalstyrka och den redaktionella organisationen omfattade få specialjournalister. När det gäller programformatet var *Aktuellt* ett för samtiden modernt nyhetsmagasin som innehöll reportage, intervjuer och kommentarer, med telegramläsning i skarvarna. Inslagen var korta och det var vanligt att ett inslag bestod av filmbilder som kommenterades av en speaker. Telegramläsningen intog en betydelsefull plats i programmet.

Nyhetsarbetet på *Aktuellt* präglades av den professionella objektivistiska journalistiken, som hade fått sitt genombrott i de svenska etermedierna i slutet av femtioalet. För den professionelle journalisten skulle makten över nyhetsutbudet ligga hos journalisterna, som självständigt och utifrån professionella kriterier (men med hänsyn till lagstiftning och avtalade programregler) skulle avgöra vad som skulle bevakas och på vilket sätt bevakningen skulle ske.

Det dominerande nyhetstänkandet inom den nyhetsredaktion som producerade *Aktuellt* under sextioalet utgjordes av ett speglande nyhetsideal, där saklighet och opartiskhet utgjorde grundstenarna. Att fungera som neutral speglare av samhällsföreteelserna betraktades som etermediernas huvuduppgift. Journalistikens förhållande till publiken präglades under detta decennium av ett anpassningstänkande: nyhetsutbudet skulle anpassas till publikens intressen och önskemål. Lättare nyheter – human interest, kuriosa och sensationer – sågs som självklara komponenter i nyhetsurvalet. Speglingspolicyn stod också för ett an-

passningstänkande i förhållande till samhällets beslutsfattare och till de grundläggande samhällsinstitutionerna. Det speglade nyhetstänkandet hyllade den neutrale och opartiske (osynlige) journalisten. Sextiotalets nyhetsjournalistik betonade således ett konsensusperspektiv på samhället, vilket resulterade i en nyhetsrapportering som fokuserade på de sammanhållande dragen i samhället och som undvek kritik och konflikter.

Samhällskontexten

Sextiotalet utgjorde uppbyggnadsfasen i den svenska miljöpolitiken. Under detta decennium lades grunden till hela det svenska miljöpolitiska systemet. Två av våra viktigaste miljölagar kom till under denna period: Naturvårdslagen 1961 och Miljöskyddslagen 1969. Under sextiotalet började miljöpolitiken framträda som ett eget politikområde vid sidan av t ex bostadspolitik, skattepolitik och socialpolitik.

När det gäller *opinionsbildningens* utveckling under sextiotalet utgjorde denna tid en genombrottsperiod för miljöfrågorna i den offentliga debatten, där begreppet ”miljöproblem” introducerades som en samlande beteckning för de negativa effekter den samhälleliga produktionen och konsumtionen orsakar i naturen. Miljörörelsen startade nu som en del i den alternativrörelse som växte fram i västvärlden. Även de politiska partierna började intressera sig för miljöfrågorna. En rad miljöpolitiska program antogs, flera utredningar initierades och en rad miljöpolitiska beslut fattades.

Miljöforskning etablerades nu som ett naturvetenskapligt forskningsområde. De ledande opinionsbildarna på miljöområdet hade ofta en vetenskaplig bakgrund och den offentliga miljödebatten fick en stark vetenskaplig-teknisk karaktär.

Policybildningen på miljöområdet präglades redan från starten av ett teknokratiskt förhållningssätt vilket möjliggjorde ett förvetenskapligande av och en teknologisk strategi i hanteringen av miljöfrågorna. Miljöpolitiken grundades i en avvägningstanke mellan miljöintresset och andra samhällsintressen. I utövandet kännetecknades den av en strävan efter konsensus och samarbete. År 1967 startade Naturvårdsverket, som den första centrala myndigheten på miljöområdet. Verket administrerade en teknokratisk miljövärd i en utpräglad samförståndssanda. De politiska åtgärderna under perioden inriktades främst mot miljögifter (särskilt kvicksilver), luftföroreningar, vattenföroreningar och punktutsläpp från smutsiga industrier. De dominerande aktörerna i miljöpolitiken under sextiotalet var forskare och experter. Miljöproblemen betraktades främst som vetenskapliga och tekniska problem och inte som politiska eller ideologiska frågor.

De ideologiska utgångspunkterna för sextiotalets miljöpolitik utgjordes av en miljövärdande miljöideologi. Det ekonomiska tillväxtparadigmet utövade ett i det närmaste hegemoniskt inflytande över kunskaps-, policy- och opinionsbild-

ningssprocesserna. Inställningen till naturen var antropocentrisk, där människans väl sattes före naturens. Miljöpolitiken skulle underordnas samhällsutvecklingen i stort. Åtgärdsstrategierna på sextioalet var inriktade på tekniska och vetenskapliga lösningar i kombination med vissa administrativa åtgärder.

Slutsatser

Sextioalets miljöjournalistik skapades i mötet mellan *den professionella, speglande nyhetsjournalistiken* och *den miljövårdande, teknokratiska miljöpolitiken*. Det dominerande förhållningssättet till naturen och miljön i den svenska miljöpolitiken och -debatten under sextioalet kan karaktäriseras som *teknokratiskt* och *miljövårdande*. Den problemuppfattning, värdeorientering och handlingsorientering som kom till uttryck i miljödiskursen i *Aktuellt* måste därför betraktas som ett direkt uttryck för denna miljösyn.

Den professionella journalistiken präglades under sextioalet av ett speglande nyhetsideal. Ambitionerna var att tillfredsställa publiksmaken, att rapportera viktiga och intressanta händelser och att spegla samhällsdebatten. Det är alltså inte förvånande att den dominerande problemuppfattningen i förhållande till miljön så tydligt och direkt kom att "avspeglas" i nyhetsbevakningen. Initiativet till nyheterna kom ofta utifrån, t ex genom att journalister bevistade vetenskapliga konferenser eller presskonferenser man inbjudits till. Makten över problembeskrivningen kom därför i hög grad att ges till nyhetskällorna, som under denna period dominerades starkt av den vetenskapliga expertisen. Dessa fick ofta oredigerat framföra sina synpunkter och blev endast undantagsvis ifrågasatta. Konsekvensen blev en bevakning som i allt väsentligt kom att uttrycka en miljödiskurs som speglade den officiella teknokratiska och miljövårdande problemuppfattningen på miljöområdet.

Det fanns ännu inte heller någon stark opposition mot den förda miljöpolitiken ute i samhället. Miljöpolitiken och miljödebatten var fortfarande i sitt uppbyggnadsskede och Naturvårdsverket hade en "smekmånadsperiod" i förhållande till medierna. Miljörörelsen var ännu svag och det fanns inte någon högljudd opposition mot den dominerande teknokratiska miljöpolitiken. Journalistiken var helt beroende av centralt placerade institutionella eliter som källor till de nyheter som producerades. Det fanns också en stor journalistisk osäkerhet när det gäller hur miljöfrågorna skulle behandlas i nyhetsverksamheten. Endast ett fåtal nyhetsmedier hade särskilda miljöjournalister. Journalisterna brast allmänt i erfarenhet, kunskap och kompetens när det gäller miljöfrågorna. Personalstyrkan på *Aktuellt* var liten och det fanns ingen reporter med särskild kunskap eller särskilt intresse på området. Detta gjorde naturligtvis beroendet av nyhetskällorna – experterna – ännu större.

14.2 Den kritiskt dokumenterande miljöjournalistiken 1970-1991

Sextioalet hade inneburit ett genombrott för miljöfrågorna som bevakningsområde i nyhetsbevakningen. Under sjuttio- och åttiotalet inträffade nästa genombrott för miljöjournalistiken i den svenska nyhetstelevisionen: den utvecklades till en egen journalistisk genre. Perioden 1970-1991 kan karaktäriseras som den *kritiskt dokumenterande* miljöjournalistikens epok i den svenska nyhetstelevisionen. En utförlig och detaljerad faktaredovisning, som presenterades av en aktiv och kritisk journalist och som ackompanjerades av konkreta bildbevis utgjorde den formel som dominerade i sjuttio- och åttiotalets miljöjournalistik. I miljöreportagen skapades ett eget formspråk, som bl a inkluderade användningen av realistiska-dokumentära miljöbilder. Det skedde också en ekologisering av miljödiskursen som präglades av en särskild retorik, där miljötillståndet beskrevs som alarmerande och miljöförstörelsen skildrades som ett överhängande hot mot naturens och människans överlevnad. Det var en journalistik som först och främst avsåg att dokumentera miljöförstörelsens orsaker och konsekvenser samt att genom pedagogiska förklaringar, faktaredovisning, analyser och bakgrundsbeskrivningar göra miljööverkligheten begriplig för publiken. Det fanns också en ambition att kritiskt granska de miljöpolitiska aktörerna och att aktivt påverka miljödebatten och de miljöpolitiska institutionerna. Åsiktsmotsättningarna i miljöpolitiken skulle belysas och missförhållanden i miljön avslöjas.

Miljöjournalisterna och den redaktionella organisationen

Den *redaktionella organisationen* av miljöbevakningen karaktäriserades av att både *Rapport* och *Aktuellt* i början av sjuttioalet anställde journalister som var specialiserade på miljöfrågorna. På *Rapport* fylldes denna funktion först av Bo G Eriksson. Han var anställd som vetenskapsreporter med särskilt intresse för medicin, men han kom också i hög grad att bevaka miljöfrågorna. På *Aktuellt* hette den första miljöreportern Barbro Soller. Hon anställdes 1972 och fick då en arbetsbeskrivning som sade att hon enbart skulle syssla med miljöbevakning i programmet. Soller utgjorde därmed den svenska nyhetstelevisionens första egentliga miljöreporter.

De journalistiska uttrycksformerna

Berättelseformen i miljöreportagen genomgick en stor förvandling under perioden 1970-1991. När det gäller den *kommunikativa designen* ersattes den passive iakttagaren och referenten från sextioalet av en aktiv och kritisk journalist, som självständigt försökte välja ut, bearbeta och presentera de viktigaste skeendena på miljöområdet. Det var inte längre självklart att journalisten skulle inta ett strikt neutralt förhållningssätt till det sakområde eller de konflikter som skildrades. Journalistrollen präglades istället ofta av en grundläggande lojalitet mot na-

turen, miljöintressena och dem som drabbades av miljöförstöringen. Pedagogrollen var den dominerande journalistrollen i miljöreportagen under perioden och kommentarer, analyser och bakgrundsbeskrivningar blev nu en central del i det journalistiska arbetet.

Användning av text, bild och ljud i reportagen – *den audiovisuella designen* – utvecklades mycket under perioden. Som komplement till de konventionella illustrerande miljöbilderna introducerades en helt ny typ: de realistiska dokumentära miljöbilderna. Bilderna användes nu för att i bild bevisa hur katastrofalt miljötillståndet var. Sjuttioalets bildtänkande fokuserade särskilt starkt på bildens (och ljudets) värde som dokumentärt bevis, men under åttiotalet började mer intresse ägnas åt bildens och ljudets estetiska kvaliteter.

Den *tematiska designen* i miljöreportagen strukturerades ofta runt ett konfliktperspektiv på miljöpolitiken. Miljöreportagen upphöll sig liksom på sextioalets på det objektiva verklighetsplanet och makroperspektivet på samhället dominerade: man prioriterade forskare och myndighetsexperter för att beskriva och konfirmera sakförhållanden. Under det tidiga sjuttioalets genomsyrades dock miljöreportagen av en stark anti-etablissemangsattityd från journalisternas sida och man försökte lyfta fram den enskilda människans kunskaper, erfarenheter och känslor i förhållande till miljön och ställa dem emot de vedertagna expertbedömningarna. Denna ambition tycks ha minskat under senare delen av sjuttio- och åttiotalet. Miljöbevakningen fick då en mer officiell karaktär.

Berättelseformen i miljöreportagen under perioden 1970-1991 kännetecknades av en *dokumentär realism* där nyckelbegreppen utgjordes av *dokumentation* och *rekonstruktion*. I berättandet betonades för det första tekniker som skulle förstärka intrycket av att det råder en direkt överensstämmelse mellan den medierade verklighetsbilden och den autentiska verkligheten. Detta skedde t ex genom en noggrann och detaljerad dokumentation av tillgängliga fakta, användningen av realistiska dokumentära miljöbilder och genom prioriteringen av auktoritativa experter som nyhetskällor. För det andra förändrades journalistikens förhållningssätt till tid och rum. Under denna period ersattes sextioalets avbildande förhållningssätt av ett rekonstruerande. Istället för att enbart referera ett händelseförlopp eller rapportera enskilda händelser från en viss bestämd tid och plats rekonstruerades nu storskaliga miljöförhållanden genom att journalisten ställde samman olika faktauppgifter, dokumenterade miljöeländet i bild och vägde olika samhällsaktörers bedömningar och åsikter mot varandra.

Miljödiskursen

Miljödiskursen i nyhetstelevisionen under perioden 1970-1991 präglades av en ökad uppmärksamhet för miljöfrågorna i nyhetsändningarna. Intensiteten i nyhetsbevakningen av miljön varierade dock mycket kraftigt mellan olika år. Åren 1972, 1977, 1979, 1986 och 1988 var år då miljöbevakningen var särskilt inten-

siv. Under denna period skedde en successiv *ekologisering* av miljödiskursen i nyhetsbevakningen. Detta innebar bl a att man, i enlighet med den ekologiska grundsynen, framställde miljöproblemen som globala katastrofhot. Miljötillståndet beskrevs genomgående som akut, allvarligt, katastrofalt och hotfullt. Larmrapporterna duggade tätt och hade oerhört negativa budskap. Problemen framställdes som delar i ett större problemkomplex och inte som enstaka och unika föroreningsfall. Detta problemkomplex gick nu under den samlande beteckningen ”miljöproblem”.

Konflikten mellan miljö och ekonomi gick som en röd tråd genom miljödiskursen under hela perioden. Grundkonflikten under dessa år stod mellan den ekologiska och den miljövärdande problemuppfattningen på miljöområdet. Under sjuttioalets första del var konfliktnivån i debatten mycket hög, men under åttioalets kom diskursen att präglas av en allt större homogenitet i problemuppfattningen.

I den ekologiserade diskursen framkom också i allt högre grad en biocentrisk etik och människans rätt att fritt utnyttja naturen och naturresurserna ifrågasattes explicit. Miljöförstörelsens konsekvenser för hela naturen och inte bara hälsoeffekterna för människans del kom nu i centrum i bevakningen. I enlighet med det ekologiska perspektivet intog miljödiskursen ofta ett globalt perspektiv. Det skedde således en internationalisering av miljödiskursen under perioden.

Miljöproblemen övergick under sjuttioalet från att beskrivas som kunskapsproblem (som krävde utökade forskningsinsatser och kunskapsfördjupning) till att framställas som åtgärdsproblem. Detta ledde också till att miljöbevakningen i allt större utsträckning kom att granska de olika samhällsverksamheter som kunde anses utgöra källor till miljöproblemen. Industrin framstod då som den främsta miljöboven i miljöbevakningen under perioden. Lagstiftning – och helst förbud mot miljöförstörande processer, produkter eller producenter – framställdes som universallösning mot miljöproblemen.

Liksom på sextioalet var miljödiskursen i sin grundsyn fortfarande *teknokratisk*: det var en diskurs som präglades av teknologiska tankemönster. Detta framkom bl a i en dominans för ett tekniskt och vetenskapligt språkbruk och genom att kontrollen över definitionerna av problemens orsaker, konsekvenser och lösningar utövades av experter (vetenskapliga experter och inom myndigheter). Förvetenskapligandet av problemhanteringen utgjorde en central komponent i miljöjournalistiken under perioden. De dominerande problembeskrivarna var, förutom experterna, myndigheter och politiker och miljöproblemen framställdes inte som de enskilda individernas ansvar, utan som samhällets och politikernas. Miljöorganisationerna var däremot i hög grad marginaliserade som problembeskrivare.

Den redaktionella kontexten

Miljöjournalistikens redaktionella kontext präglades av flera genomgripande förändringar när det gäller både nyhetsverksamhetens organisation och nyhetstänkandet.

Den största organisatoriska förändringen kom när Sverige från och med december 1969 fick ytterligare en TV-kanal: TV2. Tvåkanalstarten innebar också en ny organisation för nyhetsverksamheten. En gemensam nyhetsredaktion för radio och TV, direkt underställd radiochefen, fick då ansvaret för den heltäckande nyhetsrapporteringen. Nyhetsredaktionen bestod av tre delar: en telegramredaktion, en redaktion för TV-nyheter och en redaktion för TV-sport. TV-redaktionen producerade nyhetsprogrammet *TV-nytt* med flera sändningstillfällen i både TV1 och TV2. *TV-nytt*s huvudsändning förlades till klockan 19.30-20.00 i TV1. TV2 fick en egen nyhetsredaktion som producerade det kommenterande nyhetsmagasinet *Rapport*. Detta program sändes klockan 19.10-19.30 fem dagar per vecka. *TV-nytt* behöll mycket av programformatet hos sextioalets gamla *Aktuellt* och fick därmed mest karaktär av nyhetsbyrå. Rapporteringen var uppbyggd kring korta nyhetsrapporter och telegramläsning. *Rapport* hade större inslag av tidsaktuellt material och en hårdare sovring av nyhetsmaterialet. Man producerade många reportage och prioriterade långa kommentarer och analyser.

Under 1972 skedde ännu en omläggning av nyhetsorganisationen inom Sveriges Radio. Nu etablerades en nyhetsorganisation och ett programformat för nyhetssändningarna som i grova drag skulle bestå ända in på nittioalet. TV1 och TV2 fick nu var sin nyhetsredaktion med ansvar för var sitt kommenterande nyhetsprogram: *Aktuellt* i TV1 klockan 21.00 och *Rapport* i TV2 klockan 19.30. Nyhetsomläggningen 1972 innebar att *Aktuellt* och *Rapport* konvergerade vad gäller form och innehåll, i riktning mot ett nyhetsmagasinsformat med utrymme för såväl tidsaktuella reportage som dagsaktuella nyhetsbulletiner. Denna nyhetsorganisation gällde också under åttiotalet. *Rapport* blev, genom att det sände på bästa sändningstid, det publikledande nyhetsprogrammet. Av de två nyhetsprogrammen var det *Rapport* som utvecklade det mest standardiserade och konventionella programformatet.

När det gäller de redaktionella resurserna fick den svenska nyhetstelevisionen en stor ökning av de personella resurserna i och med nyrekryteringen av journalister till TV2. Detta innebar ökade resurser även för miljöbevakningen. Även under åttiotalet skedde en viss expansion av resurserna och antalet reportrar ökade något.

Den redaktionella kontexten under sjuttio- och åttiotalet präglades av framväxten av ett nytt kritiskt granskande nyhetsideal. Journalistiken skulle nu fungera i rollen som tredje statsmakt. Nyckelbegreppen i nyhetstänkandet var kritiskt granskande samhällsbevakning. Nyhetstänkandet var nu orienterat mot en aktiv påverkan både i förhållande till publiken och till samhället. Liksom under den paternalistiska folkbildningsepoken fanns en strävan att påverka publiken,

men det som avsågs var en helt annan typ av publikpåverkan som var av emancipatorisk karaktär. Det var inte längre de styrandes värderingar och perspektiv som skulle spridas till folket, utan man skulle ge medborgarutbildning och aktivt minska kunskapsklyftorna i samhället.

Nyhetstänkandet utgick från en samhällssyn som betonade ett konfliktperspektiv på samhället. En av journalistikens främsta uppgifter uppfattades vara att belysa missförhållanden, avslöja maktmissbruk och undersöka samhällets baksidor. Denna uppfattning kom till konkret uttryck i en satsning på grävande journalistik och "avslöjande" reportage. Journalistiken skulle ge röst åt de svaga och företräda dem gentemot samhällets makthavare. Det som hölls som ideal var en aktiv journalistik som kunde bidra till att förändra missförhållanden i samhället.

Samhällskontexten

Miljöjournalistikens samhällskontext präglades under sjuttio- och åttiotalet av en politisering av miljödebatten och en ekologisering av miljöpolitiken. Industrialiseringens konsekvenser och grundläggande förutsättningar kritiserades nu för första gången, vilket innebar att det ekonomiska tillväxtparadigmets hegemoni ifrågasattes. Miljörörelsen seglade under hela sjuttioalet i stark medvind och rörelsen växte och diversifierades. Under sjuttioalet artikulerades den gröna rörelsens ideologi – den ekologiska – där föreställningarna om knapphetsekonomi, ekologisk balans och tillväxtens gränser utgjorde grundpelarna. Miljörörelsen stod för den främsta kritiken av den etablerade teknokratiska miljövårdande miljöpolitiken.

I *opinionsbildningen* kännetecknades sjuttioalet av en serie mycket konfliktfyllda och intensiva offentliga miljöpolitiska debatter: Arbetsmiljön och – i ännu högre grad – kärnkraften var de dominerande konfliktområdena. Sjuttioalet präglades vidare av ett radikalt samhällsklimat. De radikala strömningarna påverkade miljödebatten som nu fick en allt starkare ideologisk inriktning. Den offentliga debatten genomsyrades av en kritik mot samhällets makthavare och de etablerade samhällsinstitutionerna. Kontroverserna i miljöpolitiken handlade inte längre om motstridiga verklighetsbeskrivningar utan om olika ideologiska utgångspunkter, där motsättningen stod mellan den teknokratiska miljövården och den radikala ekologiska rörelsen.

Miljöfrågor blev nu ett etablerat inslag på partiernas program. Sjuttioalet innebar således ett genombrott för miljöfrågorna som partipolitiska stridsfrågor. Miljöfrågorna sågs nu som uppgifter för partierna och inte bara som frågor som skulle hanteras av myndigheter och experter. Det var också under sjuttioalet som miljöfrågorna fick sitt verkliga opinionsmässiga genombrott hos svenska folket. Det var dock särskilt kärnkrafts- och energifrågorna som kom att dominera den offentliga debatten, istället för de traditionella miljöfrågorna. Den nya "gröna" dimensionen i politiken, som började skönjas i slutet av sex-

tioalet i Vindelävsdebatten, institutionaliserades i samband med debatten om kärnkraften. Vpk och centerpartiet höll tillsammans en utpräglad kärnkraftskritisk linje.

Åttiotalet inleddes med att en folkomröstning om kärnkraftens framtid hölls. Denna resulterade i ett beslut om att kärnkraften i framtiden skulle avvecklas. Kärnkraftsmotståndarna upplevde – trots resultatet i omröstningen – en mycket stor besvikelse över folkomröstningsresultatet, vilket föranledde en omprövning av de dittills förhärskande strategierna i opinionsbildningsarbetet. En del av de aktiva valde att delta i starten av miljöpartiet – det första svenska ”gröna” partiet på riksnivå – 1981. De förändrade strategierna hos miljö rörelsen omfattade också en förändring i riktning mot en offensiv, framgångsorienterad och ofta medieinriktad aktionsstrategi. Detta var t ex ett av de tydligaste dragen hos miljöorganisationen Greenpeace, som öppnade sitt första svenska kontor 1983. Efter en svacka i början av åttiotalet hade de svenska miljöorganisationerna under resten av tidsperioden mycket stora opinionsmässiga framgångar.

När det gäller *kunskapsbildningen* gavs under sjuttio- och åttiotalet ökade resurser till miljöforskningen. Samhällsforskningen under sjuttioalet genomsyrades av en tro på långsiktig och framtidsorienterad samhällsplanering, som innebar kollektiva och storskaliga lösningar också på miljöproblemen. Miljöforskningen hade under hela tidsperioden fortfarande en stark naturvetenskaplig dominans, även om samhällsvetenskapliga perspektiv började introduceras på åttiotalet.

När det gäller *policybildningen* under sjuttioalet stod energifrågorna samt lokala och regionala miljöproblem förknippade med industriproduktion i fokus för beslutsfattandet. Utmärkande för åtgärderna och problemhanteringen var att de genomsyrades av en tro på samhällsinsatser i stor skala. Miljöproblemen skulle kunna åtgärdas med administrativa åtgärder, lagstiftning, statsbidrag, regleringar och en förutseende samhällsplanering.

Åttiotalets politik präglades istället av en högervåg i politiken, vilket också ledde till en förändrad och mer kritisk syn på den starka statens roll i samhällslivet. I hanteringen av miljöproblemen var tilltron till storskaliga planerings- och samhällsinsatser inte längre lika markerad. I miljöpolitiken skedde under åttiotalet en perspektivförskjutning i synen på miljöproblemen. Debatten handlade allt mindre om lokala industriutsläpp och regionala exploateringsfrågor. Intresset fokuserades istället mot de storskaliga, globala miljöproblemen: försurningen, klimatförändringarna (ozonlagrets uttunning och växthuseffekten), övergödning av haven och kemikaliehanteringen.

Slutsatser

Den *kritiskt dokumenterande miljöjournalistiken* skapades i mötet mellan den *teknokratiska miljöpolitiken* – som också befann sig under påverkan från den ekologiska miljö rörelsen – och den *kritiskt granskande professionella journalistiken*.

Den kritiskt granskande journalistiken stod för en stävan efter en aktiv samhällspåverkan genom kritisk granskning av miljöpolitiken. Att uppmärksamma missförhållanden i miljötillståndet, avslöja miljöskandaler och miljöbovar och att larma om miljögifter och farliga produkter framstod nu som miljöjournalistikens huvuduppgifter. Det kritiskt granskande nyhetstänkandet utövade ett avgörande inflytande över nyhetsbevakningen av miljöfrågorna, som i stor utsträckning kom att handla om eländesrapportering och negativa miljönyheter. Miljöskandaler, miljöalarm, miljöbovsjakter och dramatiska miljöaktioner präglade miljöjournalistiken under hela perioden.

Under sjuttioalets första år bedrevs miljöjournalistiken också under ett tydligt inflytande från en politisk radikalism, som inkluderade en önskan att försvara småfolket och de svaga i samhället och att verka för att eftersatta grupper skulle kunna göra sig hörda. Detta resulterade i ett explicit konfliktperspektiv på miljöpolitiken (och samhället i stort) och i en "patosjournalistik" där journalisterna ofta tog ställning för miljön och för de människor som drabbades av miljöförstöringen. Att ta ställning för den svaga (och oskyldiga) naturen mot människans rovdrift och profithunger var en naturlig följd av de journalistiska idealen.

Under åttiotalet utvecklades det ekologiska perspektivet på miljöfrågorna till en gemensam grunduppfattning hos de dominerande aktörerna i miljöpolitiken. Eländesperspektivet på miljöförstöringen genomsyrade såväl det journalistiska som det miljöpolitiska tänkandet under perioden. Den minskade konfliktnivån i miljöreportagen under åttiotalet var således ett diskursivt uttryck för att enigheten om problembilden på miljöområdet ute i samhället nu blivit större.

Övergången från ett speglade till ett kritiskt granskande nyhetstänkande förde också med sig att journalisterna fick allt större möjligheter att självständigt och välja ut, bearbeta och presentera betydelsefulla samhällsproblem i nyhetsprogrammen. I både urvalet och tolkningen av nyhetsmaterialet blev journalisternas inflytande i förhållande till nyhetskällorna större. Detta nyhetstänkande var också förknippat med introduktionen av nya journalistiska uttrycksformer. Introduktionen av studiodebatter, kommentarer och analyser i miljöinslagen gav helt nya möjligheter för miljöjournalisterna att bearbeta och belysa komplicerade miljöfrågor. Övergången från en avbildande/reproducerande till en rekonstruerande journalistik spelade också en avgörande roll för journalistikens möjlighet att på ett begripligt sätt skildra de långsiktiga, storskaliga och diffusa processerna och orsakssambanden på miljöområdet.

Institutionaliseringen av miljöbevakningen genom anställandet av specialiserade ämneskompetenta miljöjournalister på redaktionen hade också mycket stor betydelse för journalisternas stärkta ställning i förhållande till nyhetskällorna under perioden. Denna institutionalisering av bevakningsområdet var emellertid inte unik för nyhetstelevisionen utan skedde även i den övriga programverksamheten, t ex genom att TV2 startade en egen miljöredaktion.

Sammantaget innebar dessa förhållanden att journalisterna fick möjlighet att utöva ett starkare inflytande över problembeskrivningen i miljödiskursen. Det skedde därmed en förskjutning av beskrivningsmakten på miljöområdet från nyhetskällorna – aktörerna inom de dominerande institutionerna i miljöpolitiken – till journalisterna.

14.3 Den populariserade miljöjournalistiken 1991-1994

Nittioalet utgjorde den *populariserade miljöjournalistikens* period i den svenska nyhetstelevisionen. Det var en journalistik som inte i första hand betonade den detaljerade faktarapporteringen och informationstråtheten utan som i högre grad ville skapa engagemang och intresse för företelserna på miljöområdet. I nyhetsurvalet och nyhetspresentationen var intresset och relevansen för publiken de övergripande nyhetskriterierna och nyheterna valdes ut, vinklades och presenterades i enlighet med vad publiken kunde tänkas intresseras och engageras av. Vardagsrelevans och visuell njutning blev nyckelbegreppen i denna miljöjournalistik. Tydligast var populariseringen i TV4:s nyhetsprogram *Nyheter*, men även *Aktuellt* och *Rapport* förändrades i samma riktning.

Journalistiken utgjordes av ett slags miljöinriktad konsumentjournalistik som fokuserade på de konkreta, praktiska vardagsproblemen på miljöområdet. Det var också en journalistik som betonade dramatik och visuella njutningar och som uttryckte en folklig vardagsdiskurs där vardagsrelevans, praktisk kunskap och sunt förnuft gavs särskild prioritet.

Miljöjournalisterna och den redaktionella organisationen

Den *redaktionella organisationen* av miljöbevakningen under nittioalet kännetecknades av att samtliga nyhetskanaler hade sina egna miljöreportrar. Reportrarna var nu mer generalister med miljöexpertis än specialiserade miljöreportrar. Samtliga arbetade också med andra ämnen än miljö.

De journalistiska uttrycksformerna

Berättandet i nittioalets miljöreportage karaktäriserades av en *kommunikativ design* där journalistrollen var aktiv och deltagande och där journalisternas personliga egenskaper och expertkompetens betonades. Miljöjournalisten framträdde t ex som auktoritativ expert när hon – i egenskap av expert på området – intervjuades av studioreportern i samband med att ett reportage visades. Ett annat utmärkande drag var att miljöexpertspråket fick ge vika för ett vardagligt, enkelt och lättfattligt språk.

Den *audiovisuella designen* präglades av en ny medvetenhet i kompositionen av ljud och bild. Såväl synkront som asynkront ljud (t ex musik) förekom regelmässigt i reportagen. Nittioalets miljöbilder var ofta dramatiska bilder, som bar med sig stämningar och känslor och som därför inte behövde någon förklarande speakertext. Överberättarens betydelse i reportagen minskade därmed: bilderna fick tala för sig själva. Naturromantik och stämningsfulla naturskildringar förekom även i inslag som innehöll de mest skrämmande larmrapporter.

Nittioalets miljöreportage använde en *tematisk design* som satte den subjektiva verkligheten och mikrovärlden i centrum och där den vanliga människans erfarenheter och kompetens bejakades. Journalistiken var mer inriktad på att röra publikens känslor och skapa engagemang än att på överföra stora informationsmängder och redogöra för detaljerade fakta. Vardagsrelevansen och identifikationsmöjligheterna för publiken utgjorde ofta kärnan i miljöreportagen.

Den berättelseform som i stor utsträckning präglade miljöreportagen under nittioalet kan kallas den *populära berättelseformen*. Denna betonade särskilt tekniker för att öka relevansen och/eller underhållningsvärdet för publiken: visualiseringarna och den narrativa konfigurationen av berättelsen sattes i centrum i berättandet. Förhållningssättet till tid och rum, vilket styr hur den journalistiska händelsen skapas utifrån autentiska rumsliga och tidsmässiga förhållanden och händelser, var rekonstruerande. De journalistiska händelserna konstruerades genom att bilder och uttalanden från olika tider och platser fogas samman så att de ger uttryck för logik och kausalitet.

Miljödiskursen

När det gäller *miljödiskursen* kännetecknades nittioalet av en viss minskning av uppmärksamheten för miljöfrågorna i nyhetssändningarna. Dagordningens inriktning försköts från produktionsfrågor mot konsumtionsfrågor. Miljöbevakningen fick således större inslag av konsumentjournalistik. De hotfulla miljölarmens dominans i nyhetsbevakningen försvann och istället uppmärksammades de positiva miljöexemplen. Visserligen förekom fortfarande miljölarm, men bevakningen som helhet fokuserade mer på möjligheterna, hoppet, ljusglimterna och ansträngningarna på miljöområdet.

Problembeskrivningen förändrades under perioden så att miljöproblemen åter igen framställdes som kunskapsproblem, där vetenskapliga insatser och tekniska lösningar kom i centrum. I fråga om miljöproblemens orsaker och konsekvenser skildrades också de motstridiga uppfattningar som fanns bland den vetenskapliga expertisen.

Beträffande handlingsorienteringen i miljödiskursen var det inte längre de administrativa åtgärderna (t ex lagstiftning och förbud), de storskaliga planeringsinsatserna och de kollektiva lösningarna som stod i fokus. Miljöfrågorna framställdes inte heller som konfliktladdade ideologiska stridsfrågor: de skildrades istället som konkreta praktiska vardagsproblem. Ny teknik och ett indivi-

duellt miljöansvar genom ett miljövänligt beteende hos enskilda individer och företag var således de åtgärder som nu dominerade miljödiskursen. Ansvar för miljön förflyttades således från makroplanet (politiker och myndigheter) till mikroplanet: miljödiskursen fick en ny individualistisk dimension.

Även om miljödiskursen förändrades utgjorde det *ekologiserade* perspektivet på naturen och miljön, som etablerades under perioden 1970 – 1991, fortfarande grunden i miljödiskursen. I enlighet med den ekologiska grundsynen framställdes miljöproblemen som globala katastrofhot. Det visades också ett intresse för hela världens och framtida generationers miljö. Skillnaden mot sjuttio- och åttioalet var att miljödiskursen förlorade något av sin tidigare teknokratiska karaktär. Experterna förlorade t ex sitt tidigare monopol på att definiera miljöproblemens orsaker, konsekvenser och lösningar. Erfarenhetsexpertisens, journalisternas och enskilda medborgares kunskaper och bedömningar fick istället en mer framträdande plats. Det skedde därmed en viss *avteknokratisering* av miljödiskursen under nittioalet.

Den redaktionella kontexten

Nittioalets första år utvecklades till en mycket omvälvande tid för de svenska etermedierna. Efter 65 år med monopol fick Sveriges Radio nu för första gången reell konkurrens om nyhetspubliken. Huvudkonkurrenten var den nya kommersiella TV-kanalen TV4.

Miljöbevakningen inom den svenska nyhetstelevisionen skedde efter TV4-starten inom ramen för tre olika nyhetsprogram: *Nyheterna* i TV4, *Rapport* i TV2 och *Aktuellt* i TV1. *Nyheternas* programformat skiljde sig i många avseenden från *Rapports* och *Aktuells*, bl a genom ett lättsammare nyhetsurval och annorlunda presentationsformer samt genom att de enskilda reportrarna tilläts sätta en starkare personlig profil på programmet. Av SVT:s båda nyhetsprogram var *Rapport* det publikledande programmet. *Rapport* hade också det mest standardiserade och "traditionella" programformatet, med fokus på den dagsaktuella nyhetsrapporteringen. På *Aktuellt* experimenterade man mer med programformatet och presentationsformerna.

Nyhetstänkandet under nittioalet påverkades allt mer av ett kommersiellt nyhetsideal. Mest tydligt var detta naturligtvis inom det kommersiella *Nyheterna* i TV4, men det påverkade även *Aktuellt* och *Rapport*. Det kommersiella nyhetstänkandet kombinerade en strävan efter publikanpassning med en aktiv samhällspåverkan. All kommersiell medieverksamhet arbetar under kravet på att sälja en publik till annonsörerna. Publikmaximering utgör därför det överordnade målet och publiksmaken måste tillfredsställas i första hand. Nyhetsurvalet präglas av att ge publiken det publiken vill ha och nyheterna presenteras på ett attraktivt och intresseväckande sätt, vilket tillsammans gör att nyheternas underhållningsaspekt särskilt betonas. Ett annat kännetecken på de kommersiella nyheterna är att de enskilda journalisternas personliga framtoning, expertis

och egenskaper förs fram och lanseras som ett konkurrensmedel och försäljningsargument.

Popularisering är ett begrepp som förknippas med kommersialiseringen. Populära nyheter antas då motsvara huvudkriterierna för den populära smaken, nämligen relevans och njutning. Relevansaspekten innebär t ex att nyheterna kopplas till publikens vardagliga erfarenheter och ger människor möjlighet till identifikation. Njutningsaspekten innebär bl a att journalistiken bejakar nyheternas underhållningskvaliteter och skapar engagemang, känslor och upplevelser hos publiken. De populära nyheterna kan sägas stå för en folklig vardagsdiskurs i motsats till de "officiella" nyheterna, som i huvudsak talar med maktens och vetenskapens röst.

Det kommersiella nyhetstänkandet innebar också ett aktivt och påverkande förhållningssätt till samhällets makthavare och till de dominerande samhällsinstitutionerna. Det gällde, liksom under sjuttio- och åttiotalets kritiskt granskande nyhetsjournalistik, att granska makthavarna, att försvara småfolket och att avslöja missförhållanden och orättvisor. Samhällssynen bestod i en konfliktsyn på samhället, vilken bl a kom till uttryck i ett antietablissemangsperspektiv på samhällets beslutsfattare och makthavare.

Samhällskontexten

Opinionsbildningen under miljöjournalistikens tredje period kännetecknades av en omorientering vad gäller miljödebattens inriktning. De dramatiska miljölarmens tid tycktes vara förbi och miljödebatten kom mer att handla om vardagsbetående och livsstilsfrågor. Nittioalet karaktäriserades samtidigt av ett svalnande miljöintresse hos befolkningen. Under 1990 bröts också framgångsvågen för miljörörelsen och medlemsantalet sjönk.

Policybildningen förändrades också under slutet av åttiotalet- och början av nittioalet. Internationaliseringen av det miljöpolitiska arbetet fortsatte. Inhemska punktutsläpp och föroreningar förknippade med industriproduktion betraktades inte längre som de mest angelägna problemen. Det miljöpolitiska arbetet inriktades på hur man kan skapa ett miljövänligare konsumtionsmönster och en miljövänligare livsstil. Det skedde därmed en förskjutning av intresset från produktionsfrågor till konsumtionsfrågor. Miljöproblemen betraktades inte längre som enbart "samhällets" eller politikernas ansvar och politiska beslut eller storskaliga kollektiva lösningar framstod inte längre alltid som de mest framkomliga vägarna. Policybildarna introducerade därför nya strategier i problemlösningen på miljöområdet: införandet av nya styrmedel (t ex ekonomiska), förebyggande verksamhet och folklig mobilisering utgör exempel på de nya åtgärderna. Miljöpolitiken fördes över till människors vardag.

Den nya konsumtionsinriktade problemuppfattningen och de nya styrmedlen på miljöområdet påverkade också forskningen och *kunskapsbildningen*. Den dittills totalt naturvetenskapligt/tekniskt inriktade miljöforskningen fick mot slutt

tet av åttiotalet ett tillägg av en samhällsvetenskaplig profil och en ökad tvärvetenskaplig inriktning.

Slutsatser

Den *populariserade miljöjournalistiken* skapades i mötet mellan nittiotalets *livsstils- och konsumtionsorienterade miljöpolitik* och den *kommersialiserade nyhetsjournalistiken*. Populariseringen av miljöjournalistiken kan först och främst betraktas som ett konkret uttryck för det nya kommersiella nyhetstänkandet som företrädde främst av *Nyheter* i TV4 men som också påverkade *Rapport* och *Aktuellt*. Det förändrade nyhetstänkandet ledde till att man i både nyhetsurvalet och i nyhetspresentationen kom att betona journalistikens underhållnings- och relevansaspekter. TV4 satsade från starten på att utveckla miljöjournalistiken som en del i sin marknadsorientering. En annan förklaring till den förändrade karaktären på miljöjournalistiken under nittiotalet är att den externa kontexten förändrades. Problemuppfattningen i miljödebatten och i miljöpolitiken försköts under nittiotalet i riktning från produktionsprocesser, punktutsläpp och utsläppsnivåer mot konsumtionsfrågor, ny teknik, nya styrmedel och nya miljövänligare livsstilar. Detta gjorde att miljödiskursen förändrades i samma riktning. Nittiotalets miljöjournalistik kan därför också betraktas som ett diskursivt uttryck för ett förändrat miljötänkande i samhället.

Även miljöjournalistiken inom *andra* medier, t ex pressen, förändrades i riktning mot en konkret, mer konsumtionsorienterad och positiv vardagsjournalistik. Den svenska journalistkåren som helhet tycktes således ha förändrat sitt förhållningssätt till miljöproblematiken. Efter eländesjournalistiken och domedagsrapporteringen under åttiotalet uppstod en eftertänksamhet bland journalisterna som också ledde till självkritik: denna kom till uttryck i en större skepticism gentemot miljöalarm från såväl miljöaktivister som miljöexperter och i en strävan efter att en inta en positivare attityd och en mer praktiskt orientering i förhållande till sitt bevakningsobjekt.

Slutsatsen är därför att det kommersiella nyhetstänkandet och den förändrade problemuppfattningen i miljöpolitiken förklarar en stor del av miljöjournalistikens förändrade karaktär under nittiotalet, men att den också var ett resultat av en förändrad inställning till miljöfrågorna hos de svenska miljöjournalisterna.

När det gäller inflytandet över problembilden i miljöbevakningen innebar populariseringen av miljöjournalistiken att denna i stor utsträckning fördes över från experterna till journalisterna, främst genom att expertrollen i allt större utsträckning utövades av journalisterna själva. Mellan åttio- och nittiotalet skedde således ytterligare en förskjutning av beskrivningsmakten på miljöområdet från nyhetskällorna till journalisterna. Det skapades större utrymme för den enskilde journalisten att låta sin personliga tolkning och bedömning av problemen präglade bevakningen.

Kapitel 15

Kontexten, journalisterna och texten

Den grundläggande teoretiska utgångspunkten i *Gröna Nyheter* är att miljöjournalistiken i televisionens nyhetssändningar utgör en del av vår gemensamma kultur och i egenskap av kulturell produkt påverkar och påverkas den av det samhälle där nyhetsarbetet sker. Olika tidsperioder erbjuder (befrämjar och verkar för) och medger (sätter gränser och anger ramarna för) olika förutsättningar för de enskilda journalister som utför nyhetsproduktionen. För att kunna förstå miljöjournalistikens förändring måste den studeras och tolkas i förhållande till den redaktionella och samhälleliga kontext inom vilken den skapats.

I det följande kapitlet diskuteras de övergripande slutsatserna om vilken betydelse samhällskontexten, den redaktionella kontexten och enskilda miljöjournalister har när det gäller att *förklara* miljöjournalistikens utveckling. Avsnitt 15.1 analyserar samhällskontextens betydelse, avsnitt 15.2 tar upp den redaktionella kontexten och avsnitt 15.3 diskuterar enskilda miljöjournalisters betydelse.

15.1 Samhällskontexten som förklaring

Gröna Nyheter kan betraktas som en fallstudie i hur journalistiken förhåller sig till samhällsutvecklingen och till de dominerande normsystemen och institutionerna i samhället. I undersökningen antas detta komma till uttryck i det förhållande som råder mellan miljödiskursen i nyhetstelevisionen å ena sidan och de miljöpolitiska institutionerna samt den dominerande synen på naturen och miljön i samhället å den andra.

Om vi bestämmer oss för att först betrakta den undersökta trettioårsperioden som en helhet är slutsatsen att den teknokratiska miljöpolitikens grundläggande utgångspunkter starkt kommit att genomsyra miljödiskursen i nyhetstelevisionen ända från sextioalets början fram till mitten av nittioalet. Förvetenskapligandet av miljön, marginaliseringen av miljöns estetiska och etiska aspekter, teknokratiseringen, synen på miljön som en social ingenjörskonst samt miljörörelsens undanskymda position och experternas dominans som nyhetskällor utgör livskraftiga komponenter både i miljödiskursen och i den svenska miljöpolitiken. Under varje enskild tidsperiod har emellertid nyhetstelevisionen

också fångat upp och givit uttryck åt de aktuella strömningarna inom miljöpolitiken och miljödebatten. Det teknokratiska och miljövårdande synsättet som präglade sextiotalets miljöpolitik avspeglades också i miljödiskursen under samma period. På samma sätt har den ekologisering, internationalisering och politisering av miljödebatten och miljöpolitiken som utvecklats efter 1970 också kommit att uttryckas i nyhetsvisionens miljödiskurs under sjuttio- och åttio-talet.

Den övergripande slutsatsen är således att miljödiskursen på en övergripande nivå har utgjort ett kommunikativt uttryck för det miljötänkande som dominerat i samhället under en viss tidsperiod. Den har främst präglats av den syn på miljöproblemens orsaker, konsekvenser och lösningar som omfattats och implementerats av den miljöpolitiska världens dominerande aktörer. Undantaget är möjligtvis *Rapports* första år, då nyhetsbevakningen hade drag av det som kan kallas för alternativa nyheter, som erbjuder ett radikalt och kritiskt perspektiv och som i grunden ifrågasätter det rådande miljötänkandet. *Rapports* tidiga sjuttioårsbevakning etablerades å andra sidan samtidigt som opinionsklimatet i övrigt präglades vänsterradikala och ekologiska strömningar. Detta kan ses som ett uttryck för att programmet – istället för att driva en alternativ politisk linje – fångade upp och gav uttryck för de rådande opinionsmässiga stämningarna och utvecklingstendenserna i samhället i början av sjuttio-talet.

15.2 Den redaktionella kontexten som förklaring

Den samhälleliga kontexten definierar således det ideologiska rum inom vilket nyhetsbevakningen sker och sätter därigenom miljödiskursens yttre gränser. Inom denna yttre ram är det journalistikens organisatoriska och redaktionella villkor som har det avgörande inflytandet över journalistikens utformning.

De redaktionella villkoren för miljöjournalistiken har sitt ursprung i de mediepolitiska, professionella och organisatoriska förhållanden som omger televisionens nyhetsredaktioner. Den uppsättning aktörer, normer, praktiker och institutioner som journalistikens sociala fält är uppbyggt av har jag kallat för *den journalistiska världen*. Den journalistiska världen har emellertid sett olika ut under olika tidsperioder. Den specifika konstellation av verklighetsuppfattningar, värderingar och handlingsorienteringar som strukturerar journalistikens sociala fält under en viss tidsperiod kan kallas för en *journalistisk regim*. Regimbegreppet har lånats från den statsvetenskapliga forskningen, där det numera ofta förekommer i studiet av såväl internationell som lokal politik.¹⁶ En regim är något mer än ett formellt styrelseskick eller en grupp av aktörer som har inflytande inom ett visst område. En regim är inte heller nödvändigtvis knuten till någon enskild grupp av personer eller organisationer, utan den utgörs av de institutionaliserade

maktrelationer, spelregler, verklighetsuppfattningar, målsättningar, normer och handlingsrutiner som strukturerar ett visst socialt fält. Det innebär att en regim kan bestå trots att aktörerna som är involverade i inflytandeprocesserna byts ut. I *Gröna Nyheter*s analyser har det framkommit tre distinkta journalistiska regimer under den tidsperiod som granskats: *den objektivistiska regimen* (cirka 1958-1970), *den samhällskritiska regimen* (1970-1991) och *den kommersiella regimen* (1991-). I samband med analysen av sextiotalets nyhetsjournalistik redogjordes också för vissa av de grundläggande dragen i den journalistiska regim som föregick den objektivistiska, nämligen den *paternalistiska regimen*. Denna etablerades vid radiostarten 1925 och varade fram till slutet av femtiotalet.

Varje journalistisk regim utmärker sig genom sin specifika föreställningsvärld, nyhetspraktik och arbetslogik. I den följande redogörelsen försöker jag renodla hypoteserna om de utmärkande dragen hos dessa regimer, samt diskutera hur regimerna har kommit att prägla miljöjournalistiken under respektive tidsperiod. Tabell 15.1 sammanfattar de viktiga egenskaperna hos den journalistiska föreställningsvärlden, nyhetspraktiken och arbetslogiken under de fyra olika journalistiska regimerna.

Under den *paternalistiska regimen* (1925-1956) utmärkte sig journalistiken genom sin strävan efter att påverka publiken i en särskild riktning: etermedierna skulle sprida goda värderingar, kultur, god smak, bildning och uppfostra till lämpliga levnadsvanor. Den paternalistiska regimen stod också för ett konsensusperspektiv på samhället. Utgångspunkten var att det i grunden råder en harmoni mellan olika samhällsintressen och man var försiktig, eller nästan underdånig, mot makthavare och andra inflytelserika beslutsfattare inom politik, myndigheter och näringsliv. Programarbetarna utgjordes av programtjänstemän som ofta hade en akademisk bakgrund. I sin yrkesroll såg de sig främst som folkbildare. Kunskapsspridningen skulle ske från den upplysta och bildade eliten och ner till publiken/folket. I föredraget som programform fick vetenskapsmän och experter på olika områden, på basis av tillgänglig kunskap och erfarenhet, tala om hur saker och ting förhöll sig. Under den paternalistiska regimen anpassades programinnehållet till det som dominerande samhällsinstitutioner och beslutsfattare ansåg vara lämpligt och önskvärt. Undvikande av kontroversialitet var ett av de mest utmärkade dragen i programverksamheten. Den dagliga nyhetsrapporteringen sköttes av TT, som sågs som garanten för saklighet och opartiskhet. Radions egen nyhetstjänst hade små redaktionella resurser. Det egna nyhetsprogrammet *Dagens Eko* innehöll främst kommentarer till dagsnyheterna och undvek att konkurrera med TT om det dagsaktuella nyhetesmateriale.

Den *objektivistiska regimen* etablerades när professionaliseringen av journalistikåren under femtiotalet nådde etermediernas journalister. Programarbetarna fick nu en ny yrkesmässig identitet som professionella journalister. Enligt den professionella ideologin skulle makten över nyhetsutbudet ligga hos journalisterna, som i sin tur skulle se *publiken* som sin främsta uppdragsgivare. Det var

journalisterna som självständigt, utifrån professionella kriterier, skulle avgöra vad som skulle bevakas och på vilket sätt bevakningen skulle ske. Under den objektivistiska regimen präglades förhållningssättet till publiken och till samhällets dominerande institutioner och beslutsfattare av ett anpassningstänkande. Att fungera som neutral speglare av samhällsföreteelserna betraktades som etermediernas huvuduppgift. Sextiotalets nyhetsjournalistik betonade ett konsensusperspektiv på samhället och undvek kritik och konflikter. Nyhetstänkandet präglades allmänt av ett speglande nyhetsideal. Föreställningen om att nyheterna kan och bör reflektera de viktigaste och intressantaste händelserna till publiken på ett neutralt och ovinklat sätt utgjorde en central komponent i det speglande nyhetstänkandet. Journalisternas yrkesroll var den neutrale, osynlige och opartiske observatören som rapporterar om händelseutvecklingen. Nyhetsprofilen utgjordes av en kombination av mjuka, lätta nyheter – sensationer, kultur och human interest – och hårdare utrikes- och inrikespolitiska nyhetsinslag. Under den objektivistiska regimen fick TV och radio var sin nyhetsredaktion, men en gemensam Centralredaktion (CR) försåg både radio och TV med nyhetsmaterial i form av uppläsningstelegram. Nyhetsbulletinerna och de speakerkommenterade filminslagen utgjorde de centrala komponenterna i nyhetssändningarna. De journalistiska uttrycksformerna präglades av en avbildande berättelseform där berättandet inriktades på att reproducera en av journalisten upplevd autentisk verklighet knuten till ett bestämt och avgränsat tidrum. De klassiska journalistiska frågorna om var, när och hur något inträffat stod i centrum i nyhetsarbetet. Journalistrollen i nyhetsinslagen utgjordes oftast av den neutrale och osynlige rapportören eller referenten, där journalisten fungerade som en osynlig överberättare (speaker) till de filmbilder som visades.

Under den *samhällskritiska regimen* utgjorde det kritiska förhållningssättet till samhällets dominerande institutioner och makthavare det tydligaste karaktärsdraget. Journalistiken utmärktes av en stark konfliktorientering och samhällsbilden skiljde sig därmed markant från den speglande och den folkbildande journalistikens konsensusbild. Förhållningssättet till publiken var aktivt, men det var inte längre de styrandes värderingar och perspektiv som skulle spridas till folket, utan man skulle ge medborgarutbildning och aktivt minska kunskapsklyftorna i samhället. Journalisterna hade en yrkesidentitet som professionella journalister, men journalistens yrkesroll sågs nu som ”den tredje statsmakten”: journalisterna skulle vara den samhällseliga vakthunden som på publikens uppdrag bevakar makthavarna. Nyhetsidealet utgjordes av samhällsbevakning och kritisk samhällsgranskning och nyhetsprofilen präglades av att viktigheten och begripligheten utgjordes de främsta nyhetskategorierna. Nyhetsurvalet dominerades av det tunga, hårda nyhetsstoffet: politik, ekonomi och arbetsmarknad hade högst prioritet. Nyhetsorganisationen utmärktes av en intern konkurrens (inom public serviceföretaget) mellan två separata nyhetsredaktioner, som producerade var sitt kommenterande nyhetsmagasin. I nyhetsproduktionen var reporta-

get, studiodebatten och studiokommentären de viktigaste inslagsformerna. Pedagogrollen, där journalisten genom förklaringar, bakgrundsbeskrivningar och analyser försökte göra en komplicerad verklighet begriplig för tittarna, var den viktigaste journalistrollen i nyhetsreportagen. Journalisten uppträdde också som kritiker och som "detektiv" på jakt efter maktmissbrukande politiker och myndigheter. De journalistiska uttrycksformerna kännetecknades av en *dokumentär realism*, som prioriterade en noggrann och detaljerad dokumentation av tillgängliga fakta, en användning av realistiska dokumentära bilder och en prioritering av auktoritativa experter som nyhetskällor. Istället för att enbart referera ett händelseförlopp eller rapportera enskilda händelser från en viss bestämd tid och plats rekonstruerades nu skeendet.

Den *kommersiella regimen* etablerades under nittiotalet, då även den avgiftsfinansierade public servicetelevisionen på grund av allt hårdare konkurrens på TV-marknaden tvingades ta kommersiella hänsyn och anpassa sitt programutbud i enlighet med de kommersiella kraven. Kommersiell nyhetsverksamhet arbetar under kravet på att sälja en publik till annonsörerna. Publikmaximering utgör därför det överordnade målet och publiksmaken måste tillfredsställas i första hand. Det kommersiella nyhetstänkandet kombinerade emellertid strävan efter publikanpassning med en strävan efter en aktiv samhällspåverkan. Under den kommersiella regimen bibehölls det aktiva och kritiska förhållningssättet till samhällets makthavare, som hade introducerats under den samhällskritiska regimen.

Infotainment och en betoning av nyheternas relevans- och underhållningsaspekter präglade nyhetsurvalet under denna period. Journalisterna uppträdde nu en ny yrkesroll: "personligheten". De enskilda journalisternas individuella egenskaper – deras expertis, personliga framtoning och professionella rykte – användes som försäljningsargument. Publiksmaken utgjorde det främsta riktmärket i nyhetsurvalet. Nyhetsprofilen fokuserade på nyheter med vardagsrelevans och underhållningskaraktär. Profilen blev således lättare och mjukare och dagordningen kom i mindre utsträckning att handla om det tunga nyhetsstoffet: politik, ekonomi och arbetsmarknad. Nyhetsorganisationen påverkades av att public servicetelevisionen fick kommersiell konkurrens när en tredje, kommersiell TV-kanal startade. Den *yttre* konkurrensen ledde till en avveckling av den inre konkurrensen mellan public servicekanalernas nyhetsredaktioner. Under den kommersiella regimen etablerades nya inslagsformer, t ex "in-sits" där studioreportern intervjuar de egna medarbetarna, som då ikläder sig expertrollen på det område som diskuteras – politik, ekonomi, miljö etc. Telegramläsningen fick nu minskad betydelse i nyhetssändningarna. Nyheter utan rörliga bilder betraktades i allt mindre utsträckning som nyheter värda att ta med i programmen. De journalistiska uttrycksformerna präglades av en *populär berättelseform*, som särskilt använde tekniker för att öka relevansen och/eller underhållningsvärdet

för publiken: visualiseringarna och den narrativa konfigurationen av berättelsen sattes nu i centrum i berättandet.

Regimerna har också stått för fyra olika sätt att organisera och producera miljöjournalistik. Under den *paternalistiska regimen* behandlades naturskyddsfrågorna som en del av folkbildningsverksamheten. Naturupplysning sågs som en folkbildninguppgift och således som en del av radions väsentliga programuppgifter. Inom radions föredrags- och reportageverksamhet förekom tidigt flera inslag om naturskyddsfrågor. Frågor relaterade till naturen och naturskyddet uppfattades vara av okontroversiell karaktär.

Under den *objektivistiska regimen* skapades en miljöjournalistik som genom rapporter och referat försökte avbilda den aktuella händelseutvecklingen inom miljöpolitiken. Ambitionen var att rapportera om det som kunde tänkas vara viktigt och intressant för publiken och man avstod från att aktivt försöka påverka miljödebatten och de miljöpolitiska institutionerna. Bevakningen bedrevs utifrån ett konsensusperspektiv. Förmedlingen av faktauppgifter och en omfattande händelserapportering prioriterades också framför granskning, kritik och analys, vilket gjorde att den dominerande teknokratiska och miljövårdande problemuppfattningen i miljöpolitiken tydligt och direkt kom att "avspeglas" i nyhetsbevakningen.

Den *sambällskritiska regimen* stod för aktiv samhällspåverkan genom kritisk granskning av miljöpolitiken och man strävade efter att avslöja miljöskandaler och miljöbovar samt att larma om miljögifter och farliga produkter. Åsiktsmot-sättningarna i miljöpolitiken skulle belysas och missförhållanden i miljön avslöjas. Nyhetsbevakningen av miljöfrågorna kom i stor utsträckning att handla om eländesrapportering och negativa miljönyheter. Miljöskandaler, miljöalarm, miljöbovsjakter och dramatiska miljöaktioner präglade miljöjournalistiken under denna regim. Den utförliga och detaljerade faktaredovisning och de pedagogiska förklaringarna utgjorde också viktiga delar i journalistikens strävan att göra miljöverkligheten begriplig för publiken.

Under den *kommersiella regimen* uppstod en miljöjournalistik där intresset och relevansen för publiken utgjorde de övergripande nyhetskriterierna. Miljönyheterna valdes ut, vinklades och presenterades i enlighet med vad publiken kunde tänkas intresseras och engageras av. Det var inte längre den detaljerade fakta-rapporteringen och informationstätheten som prioriterades utan vardagsrelevans och visuell njutning var nyckelbegreppen i miljöbevakningen. Journalistiken fick karaktär av miljöinriktad konsumentjournalistik och fokuserade på de konkreta, praktiska problemen på miljöområdet. Journalistiken stod för en folklig vardagsdiskurs där vardagsrelevans, praktisk kunskap och sunt förnuft gavs särskild prioritet.

Slutsatsen är också att regimerna angett olika utrymme för journalisterna att utöva inflytande över problembeskrivningen i miljöjournalistiken. Under den objektivistiska regimen med sitt speglade nyhetstänkande innehades makten

Tabell 15.1 Nyhetspraktiken under fyra journalistiska regimer i den svenska radion och televisionen 1925-1995

	Den paternalistiska regimen 1925-1956	Den objektivistiska regimen 1956-1969	Den samhällskritiska regimen 1970-1990	Den kommersiella regimen 1991-
Föreställningsvärld Omvärldsorientering – samhället – publiken	Anpassning Påverkan	Anpassning Anpassning	Påverkan Påverkan	Påverkan Anpassning
Yrkesidentitet	Tjänsteman	Professionell journalist	Professionell journalist	Professionell journalist
Nyhetsideal	Bildning Enhetskultur	Spegling Förmedling	Samhälls- bevakning Kritisk granskning	Infotainment Relevans/njutning
Yrkesideal	Folkbildaren Läraren	Rapportören Förmedlaren	Tredje statsmakten, "Vakthunden"	Personligheten
Nyhetspraktik och arbetslogik Nyhetsprofilen	Icke-nyheter (TT-monopol) Undvikande av kontroversialitet och politik	Det tunga nyhetsmaterialet balanseras av lätta, mjuka nyheter	Viktighetsurval Begrifflighet Politik, ekonomi och arbetsmarknad	Publiksmaken som riktmärke Vardagsrelevans Nöje/underhållning
Nyhetsorganisation	TT-monopol på nyhetsbulletiner Dagens Eko ger kommentarer till dagsnyheterna	Central nyhetsredaktion för faktanyheter Separat nyhetsredaktion för TV och radio	Intern konkurrens Två separata nyhetsredaktioner producerar var sitt kommenterande nyhetsprogram	Extern, kommersiell konkurrens Samordning av SVT:s redaktioner
Redaktionella resurser	Mkt små	Växande	Stora	Varierar mellan olika företag
Inslagsformer	Föredraget Intervjun Expertkommentaren	Nyhetsbulletiner Speakerkommenterade filminslag Åtskiljande av fakta och kommentarer	Reportaget Studiodebatten Studio-kommentaren	Journalister intervjuar journalister Undvikande av uppläsningstelegram
Journalistroller	(ej diskuterat)	Speakern Rapportören Referenten	Pedagogen Detektiven Kritikern	Experten Karaktären
Journalistiska uttrycksformer – Tidrumsstrategi – Övertygelsestrategi	(ej diskuterat)	Avbildning Reproduktion Realistisk-analytisk	Dokumentär realism Rekonstruktion Realistisk-analytisk	Populär dramatik Rekonstruktion Dramatisk

över problembeskrivningen i hög grad av nyhetskällorna. Den kritiskt granskande journalistiken innebar att journalisternas inflytande över problembeskrivningen ökade. Det fanns flera orsaker till detta. Journalisternas kritiska förhållningssätt till samhällets makthavare, utvecklingen från en avbildande till en rekonstruerande journalistik i miljöreportagen samt introduktionen av studio-debatter, kommentarer och analyser i miljöinslagen utgör exempel på faktorer som gjorde att journalisterna själva fick större möjlighet att styra hur debatten om miljöförstörelsen orsaker och konsekvenser fördes. Men eftersom journalistiken i så stor utsträckning byggde på framträdanden av auktoritativa experter var beroendet av den vetenskapliga expertisen fortfarande mycket stort. Under den kommersiella regimen på nittio-talet började journalisterna att frigöra sig från detta beroende. Problemformuleringsmakten började föras över från experterna till journalisterna, främst genom att expertrollen i allt större utsträckning togs över av journalisterna själva. Huvudslutsatsen är således att det från sextio-talets början har skett en kontinuerlig förskjutning av beskrivningsmakten i miljöjournalistiken från nyhetskällorna till journalisterna. Myndigheter, experter och politiker utgjorde fortfarande miljöjournalistikens vanligaste nyhetskällor, men urvalet och tolkningen av nyhetshändelserna skedde allt mer på journalisternas villkor.

15.3 De enskilda miljöjournalisterna som förklaring

Olika tidsperioder och regimer har också stått för olika typer av organisatoriska lösningar för miljöbevakningen, som i sin tur har haft stor betydelse för hur journalistiken utvecklats. Under sextio-talet befann sig *Aktuellt* knappast i frontlinjen bland nyhetsmedierna när det gäller kvaliteten på miljöbevakningen, särskilt inte i jämförelse med storstadspressen. En av de avgörande orsakerna var bristen på redaktionella resurser, där en viktig faktor var avsaknaden av en reporter med särskilt intresse för och kompetens på miljöområdet. En slutsats är därmed att det för att få en kvalificerad miljöjournalistik i nyhetsprogrammen är nödvändigt att det finns åtminstone en journalist på nyhetsredaktionen som har ansvar för att området bevakas. Detta skall emellertid inte tolkas så att det är nödvändigt att denna journalist *enbart* arbetar med miljöfrågor. Nittio-talets miljö-kunniga generalister kan fylla samma funktion.

Det går nu också att dra slutsatser om vilken betydelse tillkomsten av en särskild specialreporter på miljöområdet har för bevakningens omfattning och inriktning. Från och med 1972 hade *Aktuellt* en särskild miljöreporter, medan *Rapport* saknade en sådan. Ändå var inte bevakningen i *Aktuellt* – i kvantitativ mening – intensivare än i *Rapport*. Det betyder att förekomsten av en specialreporter på miljöområdet inte med nödvändighet innebär en intensivare bevak-

ning. Betydelsen av att ha en miljöspecialist på redaktionen ligger på en helt annan nivå. Televisionens nyhetssändningar har ofta en oerhört hård konkurrens om nyhetsutrymmet. Flera av de miljöjournalister som intervjuats i undersökningen har tidigare arbetat som miljöreportrar inom pressen. De pekar då på de stora skillnader i arbetsformer och arbetskrav som finns mellan pressen och televisionen. Som pressjournalist finns hela tiden ett krav på att inte "missa" något och att t ex kontinuerligt bevaka riksdagens miljöarbete och Naturvårdsverkets verksamhet. I denna kontinuerliga bevakning kan notisformatet användas för att rapportera händelser som aldrig skulle ha en chans att komma med i en nyhetssändning i TV. TV-journalisterna kan inte ha samma redovisningsplikt av viktiga händelser på miljöområdet som pressen, utan nyhetsurvalet blir mycket mera selektivt.

Detta ställer emellertid ännu större krav på de journalister som på en TV-redaktion har ansvaret för miljöbevakningen. För att hävda miljöns plats på dagordningen i programmet måste det finnas någon som känner kravet på att följa utvecklingen på miljöområdet och som tar strid för miljön i konkurrensen med andra angelägna samhällsfrågor och dramatiska nyhetshändelser. Att ha en miljöjournalist är således ett nödvändigt men samtidigt inte tillräckligt krav för att en redaktion skall kunna erbjuda en kvalificerad miljöjournalistik. Det handlar faktiskt också om *vem* det är som utför miljöjournalistiken: de enskilda journalisternas personliga kompetens, expertis och förmåga att hävda sig och sitt bevakningsområde på redaktionen har också visat sig ha stor betydelse för miljöjournalistikens karaktär. Detta resonemang leder oss fram till den sista frågan i denna undersökning: vilken betydelse har *enskilda miljöjournalister* haft när det gäller miljöjournalistikens utformning?

Ett sätt att betrakta de enskilda journalisternas möjligheter att sätta en personlig prägel på miljöjournalistiken är att betrakta det som en fråga om *viljan* och *förmågan* att realisera sina intressen i olika sociala situationer. Det handlar om resursmobilisering, valfrihet och handlingsalternativ – eller om det som inom samhällsvetenskaplig forskning brukar kallas aktörers handlingsutrymme inom strukturella restriktioner.

Samhällsvetenskapliga och sociologiska journalistikstudier föredrar traditionellt strukturella orsaksförklaringar framför aktörsinriktade förklaringar till varför nyhetsjournalistiken ser ut som den gör. Detta har fått till konsekvens att nyhetsproduktionen ibland nästan beskrivs som en sorts mekaniserad industriproduktion, där arbetarna är utbytbara och produkten likartad oavsett vem som utför arbetet.¹⁷ En tvär kontrast mot den strukturella determinismen i journalistikforskningen finns inom modern receptions- och publikforskning. Det är, som Svennik Høyer (1991) skriver, som om sändare och mottagare tycks leva i skilda världar:

Thus for outsiders media research appears schizophrenic. While editing (encoding) is described as collective, routinized and calculated public behaviour within an institutional framework, reception (decoding) is analyzed mostly as an individually centered mental process governed by personal needs.¹⁸

Frågan är under vilka redaktionella och samhällskontextuella förhållanden och omständigheter som enskilda miljöjournalister har haft störst möjligheter att sätta sin personliga, individuella prägel på miljöjournalistiken. Min slutsats är att detta oftast har skett i brytningstider, då en journalistisk regim ersatts med en annan eller då den miljöpolitiska världen genomgått omfattande och genomgripande förändringar. Bo G Erikson tycks ha kommit till televisionen i just en sådan tid av regimskifte både när det gäller miljöpolitiken och nyhetsjournalistiken. Han var en av dem som var med och byggde upp *Rapports* nyhetsprofil när programmet startade 1970. Barbro Soller fick uppleva en helt annan redaktionell miljö. Hon kom som kvinna och allmänreporter till en mansdominerad värld under en tid då redaktionen premierade inrikespolitik, ekonomi och arbetsmarknad. Det är knappast förvånande att hon till en början fick stora svårigheter att hävda sig på redaktionen och att hon upplevde sina möjligheter få bedriva miljöjournalistiken på det sätt hon önskade som starkt beskurna. Samtidigt kan man inte bortse från *personlighetens* betydelse för de två journalisternas möjlighet att hävda sitt bevakningsområde. Det är också en fråga om individuell kreativitet och originalitet och om att vara – som Bo G Erikson själv uttryckte det i intervjuerna – ”en dominerande person”.

Det har alltid funnits en stomme i miljöjournalistiken som bestått av den dagsaktuella nyhetsrapporteringen och där nyhetsurvalet och nyhetstolkningen till stor del varit likartad mellan olika nyhetsredaktioner. Denna stomme har utgjort miljöjournalistikens ryggrad. Det är dock inte genom den dagsaktuella nyhetsbevakningen som miljöjournalistiken i ett nyhetsprogram fått sin särprägel. Det är istället de enskilda miljöreportagen som givit färg, profil och karaktär åt miljöjournalistiken. Miljöreportagen har utgjort miljöjournalistikens hjärta och de har gett den kontinuerliga dagsaktuella bevakningen blod och näring. Det är också genom miljöreportagen som de *enskilda journalisterna* främst har satt sin individuella prägel på bevakningen.

Det är viktigt att man gör en distinktion mellan frekvens och betydelse, eller mellan kvantitet och kvalitet, när man diskuterar miljöjournalistikens karaktär och kvalitet. Det viktiga är inte alltid mängden inslag på ett område. Två välgjorda försurningsreportage utgör kanske bara en halv procent av andelen miljöinslag i ett nyhetsprogram under ett år. Samtidigt kan två sådana reportage få mycket stor samhällelig betydelse, eftersom televisionens nyhetssändningar har en unik räckvidd och genomslagskraft bland svenska nyhetsmedier. Bo G Eriksons alla reportage om miljögifter 1970, Barbro Sollers reportage om blybensinen i slutet av sjuttioalet, Lars Åkermans reportageserie om genteknik un-

der åttiotalet och Göran Sjöstrands reportage om Östersjön utgör exempel på sådana betydelsefulla reportage. Listan kan naturligtvis göras längre.

I detta perspektiv måste man dra slutsatsen att enskilda miljöjournalister faktiskt har spelat en *mycket stor* roll när det gäller att profilera miljöjournalistiken i de olika nyhetsprogrammen. *Gröna Nyheter*s analyser har tydligt visat att miljöjournalistik, trots allt, alltid är en produkt av människor och människor har alltid egna motiv, kunskaper och intressen som på olika sätt och i varierande grad påverkar deras arbete.

Notförteckning

Kapitel 1

1. Sextioalets stora miljöfråga var t ex kvicksilverfrågan. Det är därför knappast förvånande att studierna av miljöjournalistiken under sextioalet handlar om bevakningen av kvicksilverdebatten. Massmediernas agerande i kvicksilverfrågan har studerats av Edfeldt (1969) och Lundqvist (1974). Edfeldt analyserar pressens och etermediernas kvicksilverbevakning under 1967 och 1968. Hans slutsats är att de kritiska artiklarna totalt dominerade medieutbudet, och att en aggressiv ton återfanns i rubriker och kommentarer. Medierna var dessutom alltför sensationsinriktade och mindre inriktade på att ge en balanserad information. Edfeldts utvärdering av kvaliteten på mediernas bevakning är till största delen negativ, men han är mest kritisk mot radio och TV (Edfeldt 1969:70ff).
Lundqvist (1974:22) kommer fram till en något mer positiv slutsats och menar att pressen uppvisade en mycket hög grad av korrekthet i sin rapporter om kvicksilversituationen. De relevanta siffrorna var ordentligt redovisade och slutsatserna var korrekt rapporterade. Samtidigt fanns tendenser hos pressen att dramatisera händelserna, särskilt genom rubriksättningen. Pressen intog vidare en mycket positiv attityd till de forskare som rapporterade om kvicksilvret som en miljöfara (Lundqvist 1974:20).
Analyserna av sjuttioalets miljöbevakning handlade dels om analyser av två av de största exploateringsstriderna under perioden—almstriden i Stockholm (Bernow et al 1973) och ockupationen av Kungstorget i Göteborg (Asp 1978)—, dels om sjuttioalets största miljöskandal BT-kemi. Bevakningen av BT-kemi granskades av journalisterna Torbjörn von Krogh och Claus Nowotny (1981). I boken *Varför fick vi inget veta?* ställer sig författarna frågan hur det kunde komma sig att det dröjde 10 år efter de första protesterna mot fabriken innan pressen började uppmärksamma BT-kemi. I slutsatserna presenteras en skarp kritik av Sydsvenska Dagbladets arbetsorganisation och journalistiska normer (1981:126ff). Tidningens organisation var, enligt författarna, inte byggd för att ta fram kontroversiellt material. Sådant material, särskilt om det var av lokal karaktär, ledde lätt till ett samtal till chefredaktören. Önskan att undvika bråk ledde till en omfattande självinspektion. Arbetet var inriktat på en dag-för-dag-bevakning med utgångspunkt i dagbokens inbjudningar, pressreleaser och institutionaliserade rutinkontakter.
Studierna av mediernas bevakning av åttio- och nittioalets miljödebatter har främst handlat om kärnkraftsfrågan. Till dessa studier hör undersökningar gjorda i samband med folkomröstningen om kärnkraften 1980, samt studierna efter Tjernobylylyckan 1986 (Asp 1986, Holmberg och Asp 1984, Nohrstedt och Lekare 1987, Nohrstedt 1991, Nohrstedt 1993, Westerståhl och Johansson 1987). När det gäller den allmänna miljöbevakningen har Näringslivets MediaInstitut under 1980- och 1990-talet publicerat ett antal utvärderande analyser av massmediernas verksamhet i Sverige. Inom ramen för dessa har Ingela Blomberg (1988) genomfört en undersökning om radions Konsumentekos och pressens larmrapporter om "dioxinglass", som publicerades under sommaren 1988. Blombergs slutsats är kritisk: "Massmedia har i mycket liten omfattning ägnat sig åt undersökande journalistik. Uppgifterna har inte ifrågasatts. Generellt sett har dagspressen inte låtit sakkunskapen

- komma till tals, däremot har mycket utrymme åtgått till att låta olika personer vädra sina åsikter" (Blomberg 1988:24). Ytterligare en kritisk rapport från Näringslivets MediaInstitut publicerades 1996. Denna hade den dramatiska titeln *Domedagen är nära?* och utgjordes av en kritisk granskning av artikelserien *Din beskärda del*, som publicerades i tidningen Dagens Nyheter under 1995 (Ranka 1996). Granskningen av artikelserien ledde fram till slutsatsen att artiklarna "framkallar en emotionell domedagsanda" hos läsaren (Ranka 1996:10). De skildrar, hävdar författaren, miljöproblematiken på ett ensidigt sätt (utvecklings- och tillväxtpessimistisk) och de ersätter faktauppgifter med subjektiva tyckanden; artikelserien är propaganda i nyhetsartikelns skepnad.
2. Westerståhl och Johansson (1985:67).
  3. Westerståhl och Johansson (1985:162-163). Författarna jämför då bevakningens ämnesinriktning med de prioriteringar och bedömningar som Naturvårdsverket gjorde beträffande de mest angelägna miljöproblemen under åttiotalet. Naturvårdsverket identifierade fem problemområden som bedömdes vara 1980-talets stora miljöfrågor. Dessa var (1) försurningen av mark och vatten, (2) bilavgaser och trafikbuller i större tätorter, (3) hälso- och miljöfarliga ämnen (negativa hälso- och miljöeffekter av ämnen som har långsiktiga och irreversibla verkningar), (4) avfall och återvinning och (5) utarmning av naturmiljön (landskap, biotoper, flora och fauna). Westerståhl och Johansson kommer fram till resultatet att problemområde 1 och 2 endast bevakats med ett fåtal inslag. Problemområde 3 dominerade däremot totalt bevakningen. Omkring hälften av dessa inslag handlade emellertid om oljeutsläpp och oljeskador. Slutsatsen är med andra ord att mediebevakningens inriktning inte alls stämmer överens med Naturvårdsverkets expertbedömning.
  4. Detta problem gäller också flera utländska studier. Undersökningar som är baserade på korta tidsperioder är särskilt problematiska om man vill göra komparationer, antingen över tid eller mellan olika länder och/eller medier. Minke (1991:13) och Linné (1990:149) redovisar t ex resultat från en komparativ studie baserad på två månaders nyhetsändringar under 1987 i danska DR:s *TVA* och brittiska BBC:s *9 o'clock news*. I dessa undersökningar framkommer stora skillnader i bevakningens intensitet: i *TVA* fick miljöfrågorna 8,1 % av programtiden och i *BBC* 3,5 %. I *BBC* dominerade inslag om naturkatastrofer (detta räknas tydligen som miljö), atomkraft och om frågan om allmänhetens tillgång till naturen. I *TV-avisen* dominerade inslag om dumpning av miljöfarligt avfall, arbetsmiljö och havsföroreningar. Det finns emellertid också exempel på internationella studier som har en longitudinell ansats. Einsiedel och Coughlan (1993:139ff) studerar t ex den långsiktiga utvecklingen av miljöbevakningen i den kanadensiska pressen under perioden 1977-1990, och Suhonen (1993:100ff) undersöker den finska tidningen *Helsingin Sanomats* miljöbevakning under samtliga år från 1956 till 1990.
  5. Ett andra problem är att det inte är självklart att utgå från Naturvårdsverkets problembedömning när det gäller att definiera de mest angelägna problemområdena när det gäller miljön. Vems verklighet, vems problemuppfattning bör egentligen medierna skildra? Är det experternas eller myndigheternas verklighetsbedömning som skall utgöra den självklara normativa utgångspunkten? Skall kanske medierna istället göra det möjligt för aktörer med alternativa problemuppfattningar att göra sig hörda? Att utgå från experternas problembilder kan i och för sig vara mycket rimligt, men det är knappast självklart.
  6. *Silent Spring* gavs ut i USA 1962. Den utkom på svenska 1963, under titeln *Tyst vår*.
  7. Bennulf (1994:48ff), Graham jr (1971), Jamison et al (1990), Vedung (1991:178).
  8. Det var också under sextiotalets första år som licenstagheten blev så stor att televisionen för första gången nådde större delen av svenska folket (Esaiaasson 1990:220, *Sveriges Radios årsbok* 1961 s.138). Under 1963 tittade t ex i genomsnitt 60-65 procent av svenskarna (beräk-

nat på dem med tillgång till TV i hemmet) på *Aktuellts* huvudsändning (SOU 1965:20 s. 126-127).

9. TV4 startade som satellitkanal redan under hösten 1990. Beslut om att tilldela Nordisk Television (TV4) koncession för en tredje marksänd svensk TV-kanalen fattades under 1991. Kanalen började med marksändningar 1992 (Hadenius och Weibull 1993:163, 208-210).

Kapitel 2

1. Se t ex Cottle (1993:115) och Linné (1990).
2. Suhonen (1993:95).
3. *Blågul miljö* (1982:11).
4. Bennulf (1994:20-21).
5. Sellerberg (1994:5ff).
6. Se också Hansen (1991 och 1993a:xvi).
7. Låt mig ta ett exempel från utvecklingen av det juridiska regelverket på området. Begreppet naturskydd har till exempel sina rötter i det vetenskapliga naturskyddet, som utvecklades strax efter sekelskiftet. Enligt detta synsätt, som främst företrädades av en liten samhällselit dominerad av vetenskapsmän, skulle naturen skyddas från människan, för vetenskapliga och kulturella syften. Detta synsätt institutionaliserades i 1909 års Naturskyddslag (Hillmo och Lohm 1990, Lundqvist 1971). Naturvård som begrepp är knutet till den samhällsomvandling som delvis startade under 1930-talet, men som fick större uppmärksamhet på 1950-talet, då den expanderande kraftindustrin började göra anspråk på att få exploatera de sista outbyggda älvsträckorna. Då började man inse behovet av en vettig hushållning med naturresurserna. Naturen skulle vårdas för människans och samhällets bästa, det vill säga av ekonomiska och sociala skäl. Begreppet naturskydd institutionaliserades i 1952 års Naturvårdslag. Miljöskydd och miljövård är begrepp som började användas först på sextioalet. Det var först då man började tala om "miljöproblem", "miljöskador" och "miljöhot". Miljön – och människans hälsa och överlevnadsmöjligheter – uppfattades som allvarligt hotade. Miljön måste skyddas från människan för människans bästa. Detta synsätt institutionaliserades i Miljöskyddslagen från 1969.
8. Grundtanken har beskrivits i boken *Svensk miljöpolitik* (Loftson et al 1993:7): "Med miljöproblem avses i allmänhet icke önskvärda följder av mänskliga aktiviteter. Händelser som vulkanutbrott och skyfall brukar inte räknas till miljöproblemen/.../I grund och botten handlar det om förändringar i den fysiska omgivningen. Förändringar i miljön är en ständigt pågående process, men först när förändringarna medför försämrad tillgång till någon produktionsresurs, utarmning av den biologiska mångfalden, försämrade rekreativvärden eller definierbara hot mot människans liv och hälsa uppfattas de som problematiska."
9. Se t ex Sörlin (1991) för en historik över naturumgängets idéhistoria.
10. Även om det uppstod en gemensam syn på vissa grundläggande förhållanden när det gällde naturen och miljön, fanns det inte alls någon enighet om problembilden eller om lösningarna. Miljötänkandet har utvecklats i ett flertal olika och sinsemellan motstridiga riktningar.
11. Friedman (1990:13).
12. Begreppet genre har inom studiet av TV etablerat många applikationsområden och getts många innebörder (Berger 1992, Bondebjerg 1990 och 1994, Corner 1991, Dahlén 1991, Feuer 1992, Fiske 1987, Höijer 1995). Dahlén (1991:23ff) visar i sin analys av genrebegreppets användning inom TV-vetenskapen hur det, trots rötter i film- och litteraturvet-

tenskap, uppvisat en särskild utveckling i studiet av TV. Televisionens genrer (och därmed genreanalysen) har helt andra villkor än litteraturens eller filmens. Televisionens produktionsvillkor är inriktade på upprepning och reproduktion av välbekanta formler. Mediet har programformer som är öppna och i varandra övergående – ett flöde. Televisionens receptions-villkor är vidare koncentrerade till tittande i hemmiljö med många distraktioner runtomkring, där televisionen ofta fungerar som bakgrundsmedium till andra aktiviteter. Fiske (1987:109) beskriver genrer som "a cultural practice that attempts to structure some order into the wide range of texts and meanings that circulate in our culture for the convenience of both producers and audiences". En liknande definition finns hos Bondebjerg som diskuterar genrer i termer av genrekontrakt som utgör den konkreta, textuella kontaktytan mellan medieinstitutionen och publiken (Bondebjerg 1990:4 och 1994:5). TV-genrer har med andra ord dels en produktionsdimension, dels en receptionsdimension. När Corner (1991:276) diskuterar genrer i anknytning till den receptionsanalytiska forskningen betraktas genrer utifrån publikens utgångspunkt: "Genre is a principal factor of audience choice and of audience expectations /.../and in the organization of subsets of cultural competences and dispositions appropriate for watching, listening to and reading different kinds of things." Genreperspektivet ges i min undersökning en tolkning som särskilt beaktar nyhetsgenrens produktionsdimension. Liksom Berger (1992:3) kommer jag att se en genre som en särskild typ av radioprogram, film eller TV-program. Genrer betraktas således som programtyper knutna till ett specifikt medium, och inte som former som tragedi eller komedi, vilket är brukligt inom litteraturvetenskapen. Berger menar också att det kan förekomma subgenrer under en huvudgenre. Detta genreperspektiv gör det t ex därför möjligt att studera miljönyheter som en subgenre under nyhetsgenren.

13. Einsiedel och Coughlan (1993:135).
14. Hederén (1988:169).
15. När Landin arbetade på Sveriges Television hävdade han med bestämdhet att miljöredaktionen måste vara partisk. Med detta menar han att en miljöjournalist måste ta ställning för miljön. "Vi kan inte balansera ett inslag som är ämnat att göra miljön bättre, med ett inslag som är ämnat att göra miljön sämre." Med tanke på reglerna om saklighet och opartiskhet var det, enligt honom själv, som att svära i kyrkan. Bo Landin förespråkar också en resultat-inriktad journalistik, och är inte främmande för temajournalistik eller kampanj-journalistik: flera på varandra följande artiklar som leder till reaktioner (se Hederén 1988:169).
16. Se t ex Cottle (1993), Einsiedel och Coughlan (1993), Hansen och Linné (1994), Linné (1990 och 1993), Mikami et al (1995), Suhonen (1993) samt Westerståhl och Johansson (1985).
17. Einsiedel och Coughlan (1993:142ff).
18. Forskningsuppgiften består i att göra en systematisk undersökning av hur viktiga aspekter – som kan formuleras som analytiska teman – av miljöjournalistiken förändras över tid, dvs kronologiskt. Den beskrivningsstrategi som används består av en kombination av en tematisk och en kronologisk uppläggning. Den innebär att samma analytiska teman beskrivs för varje enskild tidsperiod. Avhandlingen försöker således förena en tematisk och en kronologisk beskrivningsansats. Två exempel på studier som tidigare använt detta angreppssätt är Sterling och Kitross' *Stay Tuned. A Concise History of American Broadcasting* (1990) och Preben Sepstrups *TV i kulturhistoriskt perspektiv 1954-1994* (1994). Dessa böcker behandlar utvecklingen i USA och Danmark. Sepstrups bok behandlar dock inte nyhetsverksamheten, medan Sterling och Kitross' bok behandlar nyhetsverksamheten som ett av flera teman. Den kronologiska och den tematiska uppläggningen har olika fördelar och nackdelar: Den

tematiska tidsjämförelsen finns t ex hos Westerståhl och Johansson i *Bilden av Sverige* (1985). Detta är det typiska samhällsvetenskapliga angreppssättet, där varje analytiskt tema (t ex intervjuteknik, ämnesinriktning, programformat) belyses för sig och där tidsjämförelsen och den longitudinella utvecklingen står i centrum för analysen. Krönikan, eller den kronologiska periodbeskrivningen, finns t ex hos Bliss (1991) i *And now the news*. Detta är det klassiska historiska angreppssättet, där varje tidsperiods unika karaktäristik fångas genom att händelseutvecklingen beskrivs i kronologisk ordning – men oftast med ett eller flera teman som utgångspunkt. Kronologiska element, dvs angivande av när händelser inträffat i relation till andra händelser, finns naturligtvis i alla beskrivningar av en social process eller ett skeende. Tematiska element finns också i alla historiska analyser, eftersom alla studier startar med åtminstone en frågeställning. Men för en historiker är den kronologiska berättelsen, krönikan, självklar också som presentationsform. Krönikan som angreppssätt lämpar sig väl för en deskriptiv analys där frågor om vad som hände när är centrala. De unika händelserna för en viss tidsperiod kan där ges ordentlig belysning. Fördelen med krönikan är också att det är lätt att direkt relatera enskilda händelser till en social kontext, vilket är en förutsättning för att kunna få en förståelse för utvecklingen under en viss tidsperiod. Nackdelen med den kronologiska ansatsen är att det är problematiskt att studera program eller inslag på det sättet. Historikern behöver ”händelser” att hänga upp sin berättelse på. Enskilda program eller programgenrer blir svårligen en händelse i berättelsen. En annan nackdel är att det blir svårare att göra systematiska tidsjämförelser. Vad är nytt? Vad är konstant? Detta är problematiskt om man vill söka efter trender och utvecklingstendenser. När det gäller kronologier finns det också risk att tillgången på källor och material i mycket hög grad kommer att styra framställningen. Kronologier utgår oftast från ett – ibland vagt definierat – tema. Där det förekommer mycket material blir beskrivningen omfattande. Det som inte avsatt sig i dokument eller andra bevarade källor uppmärksammas inte. Risken är därför att man får en materialstyrd beskrivning istället för en frågeställningsstyrd. Den tematiskt upplagda analysen arbetar med flera teman, eller frågeställningar, som oftast är mycket noggrant definierade. Risken för att materialtillgången styr redovisningen är därför mindre. Möjligheterna att göra systematiska tidsjämförelser och den frågeställningsstyrda redovisningen är därmed den tematiska analysens styrka. En renodlat tematisk analys – t ex Westerståhls och Johanssons *Bilden av Sverige* (1985) – är emellertid behäftad med andra problem. Den kräver att enskilda aspekter av journalistiken väljs ut och isoleras – och därmed dekontextualiseras – för att kunna jämföras över tid. Programverksamheten lyfts ur sin relevanta samhällskontext, vilket i sin tur medför att helhetssynen – textens relation till en relevant kontext – går förlorad.

19. Hirsch (1978:13-37).
20. Einsiedel och Coughlan (1993:138-139).
21. Einsiedel och Coughlan (1993:138).
22. Se Dahlgren (1988:53ff och 1989:14ff).
23. Se Kozloff (1992:67ff).
24. Se dock analyser av Alexander (1991), Bird och Dardenne (1988), Campbell (1991a,b), Dahlgren (1988), Ekecrantz och Olsson (1994), Fiske (1987:281ff), Hvitfelt (1988), Mumby och Spitzack (1991), Silverstone (1981, 1983, 1984 och 1988), Sperry (1981), Stoehrel (1994) och Weaver (1981).
25. Dahlgren (1989:14ff) skiljer t ex mellan berättardynamik, berättarstrukturer och dramatiska laddningar/lösningar i televisionen. Med berättardynamik avser han de formella element i TV-produktioner (kamerans arbete, sekvensernas längd, allmänna tempo, grafiska hjälpmedel), som tillsammans skapar de genrespecifika konventioner som definierar tid och rum i

TV-berättandet. Dessa utgör därmed matriser som orienterar tittaren och vägleder hennes upplevelser. Berättarstrukturer utgörs av berättelsens grundläggande beståndsdelar/komponenter (personer/karaktärer, konflikter), deras funktioner och inbördes relationer. Dramatiska laddningar och lösningar består, enligt Dahlgren, av de retoriska konventioner som visar hur vi skall förhålla oss till personerna och konflikterna i programmen. Berättarstrukturer och dramatiska laddningar/lösningar kallas, enligt Dahlgren, ofta för dramaturgi.

26. I denna studie har jag således inte bedömt det som relevant att ingående analysera enskilda miljöinslags inre och yttre strukturer och dynamik. En sådan analys skulle t ex kunna avse de dramatiska laddningarna, konflikterna samt karaktärerna och deras relationer i enskilda miljöreportage. Jag eftersträvar snarare att se i vad mån "dramatiska" uppbyggnader av miljöreportagen överhuvudtaget förekommer. Avsikten är inte heller primärt att studera produktionsformens utveckling eller de tekniska formerna och inslagsformatet (t ex längden på inslagen) i programmen. Dessa faktorer kommer snarare att betraktas som förutsättningar för berättandet. De anger det utrymme och de produktionstekniska ramar som finns tillgängliga för journalisterna. Ambitionen är inte heller att studera nyhetsinslagens karaktär som följetonger. Eide och Hernes (1987) beskriver t ex hur journalistiken skapar mediedramer av följetongskaraktär där berättelsen utvecklas över en serie av artiklar/inslag.
27. Se t ex van Dijk (1985, 1988 och 1991). Se också Stam et al (1992:210ff) för en allmän diskussion av begreppet. Se också Seiter (1992:62).
28. Stam et al (1992:210) definierar dock en diskurs som "any organized use of language above the sentence".
29. Diskursanalyser som gäller språkliga makrostrukturer eller superstrukturer är ofta explicit eller implicit inspirerade av Michael Foucault (Stam et al 1992:211, Seiter 1992:62; för en översikt se Lindgren 1991). Hedrén (1994) använder sig t ex i sin studie av miljödiskursen i politiken av ett Foucaultskt diskursbegrepp. De Foucault-inspirerade diskursanalyserna ser språket främst som ett maktspråk: språket är genom diskursen samtidigt ett uttryck för social makt och ett maktmedel. Diskurser har därmed en tydlig ideologisk dimension.
30. van Dijk (1991:110).
31. van Dijk (1991:110-111).
32. Jensen (1991a:19).
33. Synen på begreppet anknyter också till det diskursbegrepp som etablerats inom den brittiska kultural studies-traditionen. Se t ex Fiske (1992) för en beskrivning av denna. Det har preciserats på följande sätt av Fiske (1987:14): "Discourse is a language or system of representation that has developed socially in order to make and circulate a coherent set of meanings about an important topic area./.../Any account of a discourse or a discursive practice must include its topic area, its social origin, and its ideological work/.../Such discourses frequently become institutionalized, particularly by the media industries, in so far as they are structured by a socially produced set of conventions that are tacitly accepted by both industry and consumers."

Kapitel 3

1. Kjørup (1990:58) har illustrativt beskrivit den traditionella samhällsvetenskapliga förklaringsynen som "en baklänges förutsägelse". Att förklara en händelse eller ett utvecklingsförlopp är att kunna visa att den kunde ha förutsagts. Avhandlingens förklaringsperspektiv

grundas i en medvetenhet om svårigheterna i att konstruera allmängiltiga teorier och modeller som kan förklara och förutsäga social förändring. Detta är ett argument som har framförts av flera företrädare för den forskningstradition som kallas för den historiska sociologin – se t ex diskussioner om detta problem i Abrams (1982:1-17), Boudon (1986), Nisbet (1969:267-303) och Skocpol (1984a:12-19, 1984b:362-386). Jag har tagit min utgångspunkt från Boudon (1986) som, efter att ha analyserat de mest berömda teorierna om social förändring, övertygande argumenterar om att "the only *scientific* theories of social change are *partial* and *local* ones" (1986:208). Andra teorier har, enligt Boudon, ofta karaktären av "formal theories with no direct empirical application, but crucially useful to the extent that they may shape the construction of real theories in a decisive and effective way" (1986:209). Modeller – dit idealmodellerna hör – och de formella teorierna är, enligt Boudon, synnerligen användbara i analysen av sociala processer. Däremot kan de sällan användas för att förutsäga framtida händelser eller utvecklingsmönster: "In our attempts to understand the social field and in particularly social change, we must – or at least it is useful to do so – proceed by means of constructing *models*. But it is important that we do not interpret them in the realist manner, that we do not assume that they have a power to predict when the truth is that they have none, for reality is always wider than rationality, especially when it is a question of those particularly complex matters, social phenomena. For it is an illusion to think that we can reach the complexity of the real as such, and that is why the constructs we call models are indispensable tools of knowledge. It is also why reality cannot be contained in them" (1986:227).

2. Sociologen Jan Ekecrantz och historikern Tom Olsson har t ex i boken *Det redigerade samhället. Om journalistikens, beskrivningsmaktens och det informerades förnufts historia* beskrivit medierna som medskapare i samhälleliga processer (Ekecrantz och Olsson 1994:37). Interdependensen mellan kultur och social struktur tycks också vara en fundamental utgångspunkt i den kultursociologiska traditionen inom masskommunikationsforskningen. Raymond Williams (1981: 12-13) har t ex följande formulering i boken *Culture*: "'(C)ultural practice' and 'cultural production' (its most recognizable terms) are not simply derived from an otherwise constituted social order but are themselves major elements in its constitution." Se också Alexander (1990:1-27) för en analys av moderna synsätt på relationen mellan kultur och social struktur.
3. Se t ex Dahlgren (1989:5). Att inta ett konstruktivistiskt perspektiv på journalistiken är knappast originellt. Föreställningen om att mediernas verklighetsbild är "socialt konstruerad" är i vid mening allmänt accepterad inom masskommunikationsforskningen. Den mest inflytelserika klassikern i den konstruktivistiska traditionen inom journalistikforskningen är förmodligen *Making News. A Study in the Construction of Reality* av Gaye Tuchman, som utkom i första upplagan 1978. Denna har fungerat som inspiration för mängder av andra forskare. Även författarna i boken *Mass media and the Environment* (Hansen red. 1993a) bekänner sig explicit eller implicit till en konstruktivistisk tradition. Några av de första studierna som presenterades i den konstruktivistiska traditionen behandlade faktiskt den journalistiska bevakningen av en miljöhändelse som kallas "the Santa Barbara Oil Spill" och inträffade 1969 (Molotch och Lester 1974 och 1975). Problemet med det konstruktivistiska perspektivet är att det blivit en samlingsbeteckning för många, sinsemellan mycket olikartade, teorier och utgångspunkter. Ekecrantz och Olsson (1994:35) menar att det konstruktivistiska perspektivet består av en mycket "blandad tankepot" . Enligt dem finns numera endast en enda gemensam nämnare: teorierna tar avstånd från den (naiva) avbildande synen på journalistik (och den naiva realismen).

4. Det finns numera en riklig produktion av forskning som visar det avgörande inflytande den redaktionella organisationen, arbetsrutinerna och de professionella normerna har på hur verklighetsbilder konstrueras i medierna. Se t ex Eide (1992) och Shoemaker och Reese (1991) för översikter och kritik.
5. Se t ex Sjöberg (1989) för en beskrivning av hur man arbetar som miljöjournalist.
6. Journalistiken är beroende av rutinmässiga kontakter med centralt placerade informationskällor som kan representera olika samhälleliga institutioner och organisationer (politiska institutioner, företag, intresseorganisationer). En rad studier visar att nyhetskällorna oftast består av centralt placerade institutionella eliter: Se t ex Ekecrantz och Olsson (1994), Ericson et al (1989), Gans (1979), Hvitfeldt (1985) och Tuchman (1978/1980). I *Making News. A Study in the Construction of Reality* skriver Gaye Tuchman följande om journalistikens beroende av samhällets institutionella eliter (1978/1980:210): "(N)ews both draws upon and reproduces institutional structures. Through its arrangement of time and space as intertwined social phenomena, the news organization disperses a news net. By identifying centralized sources of information as legitimated social institutions, news organizations and newswriters wed themselves to specific beats and bureaus. Those sites are then objectified as the appropriate sites at which information should be gathered. Additionally, those sites of news gathering are objectified as the legitimate and legitimating sources of both information and governance." Ekecrantz och Olsson (1994:149ff) har också visat hur dessa maktcentra eller samhällssfärer där journalistiken finner sina källor förblivit oförändrade över tid. De kategorier av samhällsaktörer och de samhällssfärer (politik, ekonomi, myndigheter, kultur, privatsfären etc.) som dominerar den svenska nyhetsbevakningen har knappast förändrats alls mellan åren 1910 och 1990 – trots de omfattande samhällsförändringar som inträffat under denna tidsperiod.
7. Se t ex Cracknell (1993) och Anderson (1991 och 1993) för analyser av miljöjournalistikens källor. Anderson (1993:65) hävdar t ex att miljö- och aktionsgrupper under åttiotalet fått en större legitimitet som nyhetskällor i miljöfrågor. De används ofta som "motvikt" till officiella källor (t ex myndigheter och politiker).
8. När det gäller användningen av begreppet *socialt fält* har jag hämtat inspiration främst från den franske samhällsforskaren Pierre Bourdieu. Han har lanserat begreppet "field" som ett analytiskt redskap i studiet av inflytandeprocesser. Se t ex Bourdieus *In Other Words. Essays Towards a Reflexive Sociology* (1990a:14ff,140ff) och *Language and Symbolic Power* (1991:171ff). Se också Mahar et al (1990:8ff) och Broady (1990:270ff) för en analys av begreppet socialt fält hos Bourdieu. Se också Carle (1991) och Broady (1990) för allmänna beskrivningar, förklaringar och kritik av Bourdieus empiriska och teoretiska arbete. Hos Bourdieu används begreppet socialt fält inte i betydelsen inhägnad hage, utan istället i betydelsen "a field of forces" – ett socialt kraftfält (Mahar et al 1990:8ff). Ett socialt fält kan hos Bourdieu definieras som ett system av objektiva relationer mellan sociala positioner. Detta korresponderar till ett system av objektiva relationer mellan symboliska uttryck/praktiker (t ex diskurser). Ett socialt fält är kringgårdat av objektiva maktrelationer som har en materiell bas. Sociala processer kan analyseras som en kamp om positioner inom ett socialt fält, där aktörer använder olika strategier för att behålla eller förändra sina positioner. Att inneha en position ger utdelning i form av kapital som är betydelsefullt för grupper eller individer. Värdet av och förekomsten av en viss typ av kapital varierar mellan olika sociala fält. Kapital kan därmed vara av olika slag. Bourdieu skiljer mellan ekonomiskt kapital (materiella ting, som också kan ha symboliskt värde), symboliskt kapital (prestige, status och auktoritet) och kulturellt kapital (kulturellt värderade smak- och konsumtionsmönster). Kapital kan också vara konvertibelt, så att symboliskt kapital kan omvandlas till ekonomiskt kapital (eller till

andra former av inflytande). Den journalistiska världen kan betraktas som ett socialt kraftfält där aktörerna strider om symboliskt kapital: legitimitet, erkännande, förtroende och auktoritet.

9. Se Eide (1992:16ff).
10. Altheide och Snow (1979:10).
11. Petersson och Carlberg (1990:94).
12. Jag ansluter mig här till Asps (1990a:9) terminologi. Journalisternas sätt att organisera och utföra det journalistiska arbetet kallas för arbetslogik och resultatet av denna arbetsprocess – så som den kommer till uttryck i det journalistiska sättet att berätta – kallas medielogik.
13. Petersson och Carlberg (1990:94ff).
14. Dunwoody och Griffin (1993:24ff).
15. Hadenius och Weibull (1993:188ff).
16. *Tjugofem år med Sverige Radio* (1949:14).
17. I TV-utredningen från 1989 (SOU 1989:73 s. 27-32) sammanfattas villkoren för den svenska public-service-radion och -televisionen. Under följande rubriker beskrivs de principer som är vägledande för verksamheten: *Geografisk rättvisa* (TV-sändningarna kan nå alla bebodda delar av landet), *redaktionellt oberoende* (programverksamheten står fri i förhållande till såväl staten som de stora organisationerna och andra maktcentra), *mångfald och balans* (programverksamheten skall utövas sakligt och opartiskt, sörja för mångfald och vidsträckt yttrandefrihet i ljudradio och TV samt hävda det demokratiska statskicketts grunder), *ett omväxlande programutbud av god kvalitet* (programverksamheten skall bedrivas med beaktande av televisionens centrala ställning i samhället, dess betydelse för den fria åsiktsbildningen och kulturens utveckling. Programmen skall ge kunskaper och upplevelser, förmedla erfarenheter samt skänka god underhållning), samt *finansiering genom avgifter* (programverksamheten finansieras med licensmedel, och betald kommersiell reklam eller s k sponsrade program får inte förekomma).
18. Uttolkningen av publicservicebegreppet har varierat över tid. Utgångspunkten för min diskussion om public service är baserad på de beskrivningar och uttorkningar av begreppet som kan hittas i olika utredningar om radions och televisionens verksamhet som gjorts i Sverige. (SOU 1946:1, SOU 1954:32, SOU 1965:20, SOU 1977:19 och SOU 1989:73).
19. Hilgartner och Bosk (1988:53).
20. Sundqvist (1991:3).
21. Att de är politiska problem är därmed självklart inte liktydigt med att de är partipolitiska problem. Huruvida vissa frågor politiseras och kommer in på den partipolitiska dagordningen i partisystemet måste också betraktas som frågor om makt- och inflytande.
22. Loftson et al (1993:11).
23. Sundqvist (1991:8).
24. Brante (1984:13).
25. I boken *Makten över tanken* från den svenska Maktutredningen beskrivs tankekontroll som en av de allra mest betydelsefulla metoderna att utöva makt (Petersson och Carlberg 1990:109). Det pågår ständigt en kamp om att forma och omforma människors verklighetsuppfattningar och värderingar. Denna påverkan har av bl a Asp kallats för åsiktsbildning (Asp 1987). Åsiktsbildning ses av Asp (1987) som en form av social påverkan. Det är en process varigenom människors verklighetsuppfattningar och värderingar formas. Den kan ske både avsiktligt (intentionell påverkan kallas av Asp för "makt") och avsiktslöst (vilket Asp kallar för "inflytande"). Begreppet åsiktsbildning används ofta synonymt med begreppet opinionsbildning (se Asp 1987:49ff,148ff). Jag anser, liksom Asp (1987:148), att det finns anledning att särskilja begreppen. Åsiktsbildning avser all form av påverkan på en-

- skilda individers verklighetsuppfattningar eller värderingar, vilket således också omfattar åsiktspåverkan i hemmet eller i skolan. Det behövs emellertid ett särskilt begrepp för att beskriva åsiktsbildningen på en kollektiv nivå; den som bedrivs i och genom den offentliga sfären och som primärt är riktad mot grupper eller kollektiv av individer (i egenskap av en "publik", "väljare" eller social grupp t ex "arbetare"). Detta kallas här efter för opinionsbildning. Det är genom opinionsbildning som opinioner skapas.
26. Lindeberg (1983) visar i boken *Blylarmet* hur bilindustrin mobiliserade alla tillgängliga resurser på att förhindra att blyfri bensin infördes i Sverige (vilket slutligen misslyckades). Debatten om blyets farlighet uppvisade starka intressekonflikter samt stor oenighet och skarp polarisering inom expertkåren, där den medicinska expertisen underligt nog, enligt Lindeberg, oftast fanns på förearenas sida.
  27. Petersson och Carlberg (1990:14). Den andra aspekten av definitionsmakten är, enligt Petersson och Carlberg, problemformuleringsmakten. Det finns, enligt dem, ett oändligt antal problem i objektiv mening. Endast ett fåtal av dessa latent, möjliga problem blir problem i subjektiv betydelse, dvs problem som uppfattas som problem. Makten att definiera dessa manifesta problem ligger, menar maktutredarna, i förmågan att beskriva hot, utvecklingsperspektiv, lösningar och handlingsmöjligheter. En central komponent i mediernas inflytande över den offentliga debatten ligger i att ange förutsättningarna för det "offentliga samtalet". Förmågan att ange ramarna och villkoren för den offentliga debatten beskriver Asp (1987:100) som en särskild typ av mediemakt som han kallar premissättningsmakt. Premissättningsmakten delas därefter upp i dagordningsmakt och definitionsmakt, där dagordningsmakten avser förmågan att avgöra vad som skall diskuteras och definitionsmakten syftar på det sätt olika händelser och företeelser i samhället presenteras, tolkas och definieras (särskilt förmågan att definiera vad som är ett problem).
  28. Massmediernas roll som arena och aktör har t ex diskuterats av Asp (1986) och Petersson och Carlberg (1990:35).
  29. Nämnden har gått under olika beteckningar, t ex hälsovårdsnämnden.
  30. Hedrén (1994:61-62) diskuterar t ex Naturvårdsverkets starka roll som problemformulerare, kunskapsutvecklare och kunskapsspridare i miljöfrågor. I de intervjuer han gjort med jordbruksutskottets ledamöter framträdde Naturvårdsverket som den centrala informatören. Lundqvist (1971:146ff,180) visar hur Naturvårdsverket redan från starten visade tecken på expansionism. Man gjorde för det första anspråk på att få hantera frågor som föll under andra myndigheters ansvarsområde. Man gjorde också anspråk på att få fatta beslut i frågor som var av utpräglat politisk natur. Verket ville t ex inte agera som part med uppgift att företräda naturskyddsintresset i den politiska processen i miljöfrågor. Istället ville man företräda allmänintresset och ansvara för avvägningen mellan olika hänsyn och intressen (t ex mellan naturskyddsintressen och ekonomiska intressen). Hedrén (1994:62) menar att den justering som kom med den borgerliga regeringens ändring av miljöskyddslagen 1981 kan tolkas som att Naturvårdsverkets avvägningsroll formellt sett avskaffades. Från och med 1981 skall verket fungera som part i miljökonflikter och där företräda miljöskyddsintresset.
  31. Sund och Åmark (1990:79).
  32. Sund och Åmark (1990:79).
  33. Edfeldt (1969), Landell (1968).

Kapitel 4

1. Larsen (1991a:67f).
2. Jag tar här min utgångspunkt från Dahlgren (1992:14), som i sin tur hämtat inspiration från Bruner (1986).
3. Denna uppdelning är knappast originell; se t ex Carey (1977:412, 1989:37-68) och Hall (1986:33-48). Studier av journalistiska texter utifrån den analytiska modellens grundperspektiv kan kallas för informationstraditionen eftersom den primärt ser nyheter som förmedling eller överföring av information (Dahlgren 1988:53 kallar t ex traditionen "informationsskolan"). Nyckelbegrepp inom informationstraditionen är "budskap", "effekt", "information", "utbud", "kanal" och "innehåll". Synen på kommunikationsprocessen grundas i Shannon och Weavers (1949) klassiska masskommunikationsmodell: en sändare skickar ett budskap via en kanal till en mottagare och ger effekter på beteende, kunskaper eller åsikter. Den centrala utgångspunkten är synen på nyhetsmedierna som förmedlare (överförare eller kanal) av informationsbitar från en sändare till en mottagare. Informationstraditionen har rötter främst i amerikanska studier av politisk kommunikation inom statsvetenskap och sociologi. (Se Asp 1986:30-59 för en översikt över forskningstraditionen). Studier av nyhetsproduktion och journalistik utifrån berättelsemodellens perspektiv kan kallas för kulturtraditionen. Denna tradition omfattar flera olika inriktningar och har ett flertal inspirationskällor. Olika ansatser och infallsvinklar diskuteras t ex av Boddy (1983), Dahlgren (1989, 1994, 1995a:24-45), Davis och Puckett (1992), Feilitzen (1994), Newcomb och Hirsch (1984), Real (1989 och 1992), Schudson (1987), Silverstone (1981, 1988) och Thorburn (1988). Den är således mycket mer heterogen till sin karaktär än informationstraditionen. En minsta gemensam nämnare tycks vara den teoretiska och metodologiska kritiken mot forskningen inom informationstraditionen. När det gäller förklaringsperspektiv och grundläggande teoretiska utgångspunkter associerar sig forskarna vanligtvis till ett konstruktivistiskt perspektiv på journalistikens och nyhetsproduktionens villkor (se vidare kapitel 3 för en kortfattad diskussion om det konstruktivistiska perspektivet).
4. Hvitfelt (1988:109), min kursivering. Han pekar på följande kännetecken för den journalistiska formen: förenkling ("en komplicerad och oklar verklighet görs begriplig för publiken"), fokusering på dramatiska höjdpunkter, vinklingar, personifiering, användandet av ett enkelt och uttrycksfullt språk, poängtering av dramatiska och sensationella aspekter genom bearbetning/layout samt en dramaturgisk uppbyggnad av artiklar/inslag.
5. Hvitfelt (1989:125-126).
6. Se t ex Graber (1984) och Höijer (1995). Höijer (1995:12ff) diskuterar t ex utifrån psykologen Jerome Bruner narrationen som en grundläggande form för det mänskliga medvetandet. Enligt Höijer menar Bruner (1990) att det mänskliga medvetandet organiserar (minns och tolkar) sina upplevelser i narrativ form.
7. Se också Seiter (1992:33-39): "(O)ur understanding of persons (especially those represented frequently on television) is filtered through sign systems: we don't "know" anything or anyone (even ourselves) except through language. Images do not have an unmediated relationship with their referents" (s.34).
8. Dahlgren (1988:53-54).
9. Altheide och Snow (1991:12). Författarna skriver också: "In general terms, media logic consists of a form of communication, the process through which media present and transmit information. Elements of this form include the various media and the formats used by these media. Format consists, in part, of how material is organized, the style in which it is presented, the focus or emphasis on particular characteristics of behaviour, and the gram-

mar of media communication. Format becomes a framework of a perspective that is used to present as well as interpret phenomena”(Altheide och Snow 1991:9).

10. Fiske (1987:21ff), Bondebjerg (1994:4ff).
11. Jensen har gett denna forskningsansats den övergripande beteckningen *Social Semiotics* (Jensen (1991b:40, 1995).
12. Hvitfelt (1989:6).
13. Lichtenberg har i artikeln *In Defence of Objectivity* (1991:220) formulerat en skarp kritik mot de kunskapssociologiska utgångspunkterna i det konstruktivistiska synsättet. Hon menar att företrädarna för det konstruktivistiska perspektivet på nyhetsjournalistik vacklar mellan två inkompatibla föreställningar: den generella uppfattningen att objektivitet är omöjligt eftersom olika kulturer och människor har olika referenssystem och att det därför är omöjligt att avgöra vems referensramar som bäst beskriver verkligheten, och den specifika anklagelsen att enskilda nyhetsartiklar och nyhetsrapporter eller medieorganisationer fyller en ideologisk funktion och/eller skildrar världen på ett partiskt eller på annat sätt vinklat vis. Det är, menar Lichtenberg, avgörande att förstå att dessa två uppfattningar är oförenliga med varandra. Om man hävdar att medierna är vinklade eller på annat sätt partiska i sin bevakning betyder det att vi accepterar att det också går att identifiera alternativa, och mer objektiva, sätt att beskriva verkligheten.
14. Dahlgren (1989:5).
15. Samtidigt som begreppet ”mening” knappast används på ett entydigt sätt (se t ex Corner 1991:271ff).
16. Se dock t ex Selby och Cowdery (1995).
17. Se t ex Rydén (1991:29-43) beskrivning av olika metodologiska och teoretiska angreppssätt i pressvetenskapliga studier. En textteori kan t ex omfatta föreställningar om hur texter skall läsas, hur betydelse överförs, hur mening uppstår och om texters förhållanden till andra sociala, kulturella och ekonomiska processer och förhållanden.
18. Se t ex Rosengren (1989:25ff). Detta problem aktualiseras också i debatten mellan Karl Erik Rosengren (Rosengren 1996) och Claus Bruhn Jensen (Jensen 1996) i *European Journal of Communication* under 1996.
19. Totalanalysen är en väsentlig utgångspunkt även i klassisk historisk forskning (Dahl 1993, Åmark 1973). Dahl (1993:32) menar t ex att reglerna för kvantitativ representativitet normalt inte är applicerbara på historiskt material: ”History proper has no rules for representativity, matching those of sociology. Given a certain set of source material, say a specific archive, history demands above all comprehensiveness in the treatment.” Synsättet grundas i att det är omöjligt att avgöra vad som är väsentligt förän samtliga tillgängliga källor (i detta fallet texter) studerats. I den klassiska historiska forskningen är emellertid allmängiltighet av underordnat intresse. Man intresserar sig för de unika historiska skeendena och förordar en mycket detaljerad totalanalys av ett mindre, avgränsat material.
20. En vanlig frågeställning där kvantitativa metoder ofta appliceras gäller nyhetsutbudets fördelning på olika ämnen eller sakområden. Allmängiltighetsproblemet antas ofta vara löst i och med att man gör en representativ urvalsundersökning. Men att t ex studera prioriteringen av ämnen eller teman i nyhetsbevakningen genom att göra urvalsundersökningar är egentligen mycket problematiskt. När man gör ett statistiskt urval räknar man med jämn spridning av analysobjekten under den valda undersökningsperioden. Men debatter, nyhets-teman och nyhetshändelser uppvisar oftast en stark koncentration under kortare perioder. Nyhetsbevakningen av en händelse eller ett ämne utgörs ofta av en intensiv bevakning under en eller två veckor. Ett slumpmässigt urval, eller ett systematiskt urval, av inslag som skall representera en lång period kan därför ibland ge en märklig bild av bevakningens in-

riktning. Altheide (1987:70) menar därför att en totalanalys av allt material kring en händelse eller av nyhetsbevakningen som helhet under en begränsad tidsperiod är att föredra framför ett slumpmässigt eller systematiskt urval av inslag under en längre tidsperiod. Om analysen inte gäller en enskild händelse är det att föredra ett totalurval av inslag under ett urval av kontextualiseringsbara tidsperioder (t ex veckor eller år). Ett exempel på detta förfaringssätt är t ex Ekecrantz och Olssons (1994) val av en nyhetsvecka, som på ett meningsfullt sätt kan placeras in i ett historiskt sammanhang.

21. Den kvantitativa analysens krav på systematik, reliabilitet och förenkling gör att forskarna måste använda i förväg specificerade textkategorier. En huvudinvändning mot den kvantitativa analysen är att texten därför inte passar analysredskapet. När man försöker "trycka in" en text i de analytiska kategorierna gör man våld på texten. Kvantitativa metoder är därför trubbiga och okänsliga för textens nyanser. Att använda ett formaliserat analysredskap och att systematiskt tillämpa tolkningsregler vid analyser av texter är således inte invändningsfritt. En av de återkommande invändningarna mot den kvantitativa innehållsanalysen är att den bortser från att en text utgör en meningsfull helhet som inte kan delas upp i sina beståndsdelar, utan att dess mening helt går förlorad (Larsen 1991a:70, 1991b:122). Att dela upp en text i kvantifierbara enheter, som ord, meningar eller stycken etc, innebär att man förstör de egenskaper i texten man avser att analysera. Men textens gränser mot övriga texter är dock inte alltid möjlig att avgöra. Är en artikel en textuell helhet? Ofta arbetar även kvantitativa analyser med textuella helheter, som t ex hela artiklar eller nyhetssändningar.
22. Asp (1986:22).
23. I en kvantitativ analys utgörs detta oftast av en utförlig kodbok och ett kodschema. Det är framför allt frånvaron av formalisering i många kvalitativa textanalyser som kritikerna av sådana metoder vänder sig mot. Rosengren skriver t ex (1989:27): "It is strange, /.../, that the term qualitative methods in the humanities and the social sciences should mean 'unsystematic, impressionistic, intuitive and subjective ways of collecting information'. Nevertheless, however, that is often what it means – implicitly when the term is used by proponents of such methods, and explicitly when used by its critics." Rosengren menar i och för sig att det inte alls är fel med impressionistisk, intuitiv, osystematisk datainsamling: om man bara vet vad man gör. Han påpekar också att inte all kvalitativ forskning är osystematisk. Ett formaliserat analysredskap med explicita tolkningsregler för typologier och kategoriseringar, som på ett systematiskt sätt kan appliceras på en text eller en grupp av texter är möjligt både när det gäller kvalitativa och kvantitativa metoder. En semiotisk eller strukturalistisk "läsning" av en text eller en grupp av texter är t ex ofta synnerligen systematisk.
24. Andersen (1990:80). Se också Feuer (1992:138).
25. Dahlgren (1989:11), Feuer (1992:138).
26. Larsen (1991a:84; 199b:128-129) ser introduktionen av genreanalys som en framkomlig väg att conceptualisera förhållandet mellan text och ideologi (och text och kontext) på ett mer differentierat och dynamiskt sätt än vad den tidiga kvalitativa innehållsanalysen (som företräds bl a av Kracauer) och den tidiga semiologin kunnat göra.
27. Campbell (1991a:334).
28. Jämför Larsen (1991a:74).
29. Se t ex Connell (1984).
30. Jensen (1991a:6-7).
31. Det är t o m så att de förutsätter varandra. Genomgången och klassificeringen av samtliga miljöinslag har inte enbart resulterat i möjligheter till kvantitativa beskrivningar av trenderna i miljöjournalistiken. Den har också givit kunskaper och insikter som går utöver de

- kvantitativa variablerna. Den kvantitativa analysen har t ex också resulterat i en databas över miljöinslagen, som varit ovärderlig i analysarbetet. Den har bl a tjänat som ett av underlagen för urvalet av de miljöreportage, som utsatts för djupgående kvalitativa analyser. Utan en grundläggande deskriptiv kunskap från longitudinella kvantitativa analyser kan de djupgående, kvalitativa studierna inte genomföras, samtidigt som de kvalitativa analyserna ger djupare kunskaper och insikter, som de kvantitativa studierna kan tolkas gentemot.
32. Se t ex Åmarks (1973) kritik av den kvantitativa innehållsanalysen. Se också Weibull och Börjessons (1995:223ff) diskussion om etiken i kvällspressen. Weibull och Börjesson visar att kvällspressens förändrade syn på de etiska reglerna kanske inte kommer till kvantitativt uttryck i den reguljära vardagsjournalistiken. Den märks istället i bevakningen av ett fåtal, mycket uppmärksammade (och kvalitativt betydelsefulla) nyhetshändelser.
  33. Åmark (1973).
  34. Altheide (1987) menar att den reflexiva analytiska strategin också går att tillämpa på kvantitativa analyser. Enligt honom råder det därmed ingen egentlig motsättning mellan en reflexiv analys, där forskaren själv är involverad i analysarbetet, och kvantitativa metoder. Och ännu viktigare: det finns ingen motsättning mellan ett reflexivt forskningsarbete och ett systematiskt tillvägagångssätt. Den forskningsstrategi han förordar går under beteckningen ECA, eller Ethnographic Content Analysis. "Its distinctive characteristic is the reflexive and highly interactive nature of the investigator, concepts, data collection and analysis. Unlike QCA in which the protocol is the instrument, in ECA the investigator is continually central, although protocols may be used in later phases of the research./.../ECA consists of reflexive movement between concept development, sampling, data collection, data coding, data analysis, and interpretation. The aim is to be systematic and analytic, but not rigid. Although categories and 'variables' initially guide the study, others are allowed and expected to emerge throughout the study. Thus, ECA is embedded in constant discovery and constant comparison of relevant situations, settings, styles, images, meanings and nuances." (Altheide 1987:68). QCA syftar i citatet på kvantitativ innehållsanalys: "Quantitative Content Analysis".
  35. Se vidare avsnitt 4.5, som beskriver tillvägagångssättet vid den kvalitativa textanalysen.
  36. Se också Silverstone (1981).
  37. Silverstone (1983:138).
  38. Silverstone (1984:387).
  39. Silverstone (1984:388).
  40. Silverstone (1984:387).
  41. Silverstone (1983:139).
  42. Silverstone (1983:139).
  43. Silverstone (1984:388).
  44. Stochrel (1994:156-188) identifierar också en tredje strategi — den estetiska. Den estetiska berättelsestrategin försöker röra tittarens känslor och tankar och lyfter fram sensuella frågor, livsfrågor och mänskliga förhållningssätt. Den aktiverar tittarens fantasi, bejakar en subjektiv verklighet och försöker gestalta olika aktörers subjektiva upplevelser och föreställningar. Istället för att inrikta sig på orsak-verkanförhållanden eller sant-falsktmotsatser, lyfter koncentrationen på tillstånd fram det mångfaldiga och samtidiga. Publiken inbjuds till självreflexion. Strategin fokuserar på den inre verkligheten, upplevelser, känslor och moral istället för på den yttre verkligheten, fakta och händelser. Den använder avbrott i berättelsen (kronologin) för att ge tillståndsbekrivningar (inre tillstånd). Tid och rum närmar sig varandra genom att filmtiden närmar sig den faktiska tiden (klocktiden). Strategin har också långsammare tempo och färre klipp. Den använder poetiska montage, asynkron musik och

tystnad. Det finns vissa likheter mellan den taktiska–populära och den estetiska strategin. Skillnaden mellan dem ligger till en del i utrymmet för poly–semi. Den estetiska texten är en mer öppen text, som inbjuder läsaren till reflexion. Den aktualiserar existentiella frågor, känslor och moral. Den taktiska–populära texten är en mer sluten text, som är mindre öppen för olika tolkningar. Berättelsen har således ett tydligt övertalningssyfte (Stoehrel 1994:119).

45. Stoehrel (1994:76-78, 82-117).
46. Stoehrel (1994:76-78, 118-155).
47. Ekecrantz och Olsson (1994:75-76).
48. Ekecrantz och Olsson (1994:75).
49. Ekecrantz och Olsson (1994:76).
50. Ekecrantz och Olsson (1994:77-78).
51. Ekecrantz och Olsson (1994:77).
52. Den dramatiska berättelseformens sanningsbegrepp beskrivs också av Foss (1992:148-149). Dramatisering innebär, enligt Foss, att anpassa verkligheten till vissa specifika regler, som har sina rötter i den klassiska teatern. Att dramatisera är att medvetet göra avsteg från verkligheten för att kunna tydliggöra den eller för att kunna sätta vissa aspekter av den i bättre fokus.
53. Samtliga berättelsestrategier är emellertid verklighetskonstruktioner. Att en strategi prioriterar en speglande autenticitet innebär inte att de är mer sanna, korrekta eller autentiska. I den realistiska–dokumentära strategin finns maskeringstaktiker inbyggda för att dölja att de är konstruktioner (Fiske 1987).
54. Corner et al (1990:11-12).
55. Brunt har liknande utgångspunkter (1990:70): "The notion of 'positioning' involves a theory of ideology as working in a double movement, as indicated in the two contradictory meanings of 'subject'. The programme invites us as 'subjects' who are free agents in control of our actions to 'subject ourselves' to a given view of the world and our (subordinate) place in it."
56. Schudson (1994:568).
57. Journalisten kan antingen delta aktivt i skeendet, t ex genom att delta i forskningsexperiment, eller i egenskap av intervjuare/ordförande fungera som medlare/regulator/organisator av det spel som sker mellan de samhällsaktörer som deltar i ett inslag.
58. Stoehrel (1994:79-80).
59. Stoehrel (1994:82ff).
60. Stoehrel (1994:142).
61. Stoehrel (1994:115).
62. Sörlin (1991:26-27).
63. Begreppet ideologi är visserligen svårhanterligt och har getts många innebörder också inom masskommunikationsforskningen (Ross 1994). Detta är ett skäl till att många undviker att använda det. Jamison et al (1990) använder t ex istället begreppet "knowledge interests" i sin beskrivning av miljörelsens föreställningsvärld och strategier.
64. När professor Jörgen Westerståhl argumenterar på följande sätt i en artikel på *Dagens Nyheter*'s debattsida (DN den 7 februari 1989) mot behövligheten av en särskild miljöideologi ger han på så sätt samtidigt uttryck för en miljöideologi: "Miljöskyddet behöver lika litet stödet av en ideologi som brandskyddet. Man skall känna till brandorsakerna, man skall förebygga utbrottet av eldsvådor och, om de ändå bryter ut, skall man ha teknik för att snabbt släcka dem. Vad som behövs är kunskaper och beredvillighet att ställa erforderliga resurser till förfogande; däremot har man klarat sig utan ideologi". Att utgå från att miljöproblemen bäst

löses genom vetenskapligt grundade tekniska lösningar och att en särskild miljöideologi inte behövs är, enligt mitt perspektiv, också uttryck för ett särskilt förhållningssätt till natur och miljö, dvs en särskild miljöideologi.

65. Diskursiv makt är, enligt Fiske (1987:37), att få sina egna särintressen att framstå som självklara och naturliga, som "common sense". Det kan emellertid förekomma flera parallella diskurser inom en och samma text. I nyhetstexter sker detta främst genom att olika intervjupersoner framför sina perspektiv, eller att intervjupersoner och journalister "talar olika språk" om det ämne som diskuteras. Fiske (1987:39) menar att nyhetsdiskursen visserligen kan inkorporera och inkludera radikala röster – talesmän för fackföreningar, fredsdemonstranter eller miljögrupper. Men "these will be controlled doses whose extent and positioning in the news story will be chosen by the agents of the dominant ideology". Om och när nyhetsdiskursen inkluderar radikala eller subversiva diskurser placeras de, enligt Fiske, långt ner i hierarkin av diskurser. Det innebär att om det finns flera parallella miljödiskurser inom ett och samma inslag, så ordnas de hierarkiskt så att den dominerande ideologin (i vårt fall miljöideologin) framstår som odiskutabelt riktig.
66. Dobson (1990:13) kallar de två inriktningarna för "ecologism" och "environmentalism". Det engelska begreppet "environmentalism" har ingen direkt svensk motsvarighet, men kan närmast översättas med "miljövård". Dessa två huvudgrupper av miljöideologier har i grova drag identifierats också av flera andra forskare, även om terminologin skiljer sig åt. Wandén (1993:29) delar t ex in miljöideologierna i två huvudtyper: tillväxtideologier och miljöideologier. I andra sammanhang har forskare talat om "tillväxt" och "ekologi" (mycket vanligt), eller om avvägningstanken och ekologitanken (t ex Lundqvist 1971). Sundqvist (1991:174) identifierar istället fyra olika sk natursyner i sin analys av miljöexperternas syn på naturen: den nyckfulla, den robusta, den välvilliga och den sköra. "Skör och robust innebär båda att naturen har gränser vilka inte utan negativa konsekvenser kan överskridas. Den robusta innebär dock att gränserna sätts på en högre nivå. Den nyckfulla naturen innebär att det inte är möjligt att precisera några sådana gränser, medan den välvilliga poängterar naturens självläkande kraft." Den bakomliggande naturens syn kommer till konkreta uttryck i bedömningen av om naturtillståndet blir bättre eller sämre, i bedömningen av det vetenskapliga kunskapsläget, i synen på industrisamhället och på hur akuta miljöproblemen är (dvs hur bråttom det är att lösa dem).
67. Se beskrivningar av Bennulf (1994), Holmberg och Asp (1984) och Vedung (1991). Dikotomin återfinns också i diskussionerna om att det finns en andra dimension i politiken, som går på tvärs mot den traditionella höger-vänsterdimensionen. Denna dimension brukar oftast kallas för den gröna dimensionen. Den gröna ståndpunkten motsvaras då närmast av en ekologisk miljöideologi, medan den grå (eller mindre gröna) motsvaras av en miljövårdande. Bland partierna anses miljöpartiet, centerpartiet och vänsterpartiet numera befinna sig långt åt det gröna hållet på skalan. Moderaterna och (i mindre utsträckning) socialdemokraterna befinner sig närmare den "grå" (eller mindre gröna) polen, medan folkpartiet och KDS ligger någonstans mitt emellan. Den gröna dimensionen antas ha utvecklats under slutet av sextioalet och under sjuttioalet, efter striderna om Vindelälven och om kärnkraften. Dikotomin är emellertid problematisk av flera skäl (Hedrén 1994:80ff). Först och främst har det inte utvecklats några enhetliga kriterier för vad den skulle kännetecknas av. Ingen är i sig mot miljön. Alla ser en "god miljö" som väsentligt (däremot finns det inga enhetliga kriterier för hur en god miljö ser ut). Även om det framkommit nya konfliktlinjer i det politiska tänkandet – som inte kan anses följa vänster-höger skalan – där ekologi och miljöhänsyn är viktiga, så är miljöståndpunkterna knappast konsistenta; miljödimensionen kanske består av flera dimensioner. För det andra finns det svårigheter att empiriskt "hitta"

en enhetlig, konsistent dimension i opinionen och i politiken (Hedréen 1994:81). Svenska folkets åsikter i olika energi- och miljöståndpunkter är inte alls lika konsistenta som i högervänsterfrågor (Bennulf 1994). Dikotomin förutsätter t ex att man för att inta en miljövänlig ståndpunkt måste omfatta uppfattningen att det finns en motsättning mellan ekonomisk tillväxt och en god miljö; något som inte alls är självklart.

68. Hedréen (1994:92) har liknande tankegångar. Han identifierar tre dimensioner i miljödiskursens mönster: problemuppfattningen, de moraliska imperativen och organisationsprinciperna (de ekonomiska, sociala med flera ordningar för samhällsorganisationen som ur ett miljöperspektiv uppfattas som lämpliga). Liknande utgångspunkter finns också hos Jamison et al (1990:2ff). De använder begreppet "knowledge interest" istället för det i deras mening alltför misshandlade begreppet ideologi. "By knowledge interest we mean the cognitive praxis of environmentalism, the core identity and deep structure through which environmentalism can be recognized by observers and which forms the basis of collective identity for activists themselves." Kunskapsintresset sägs bestå av tre dimensioner: en kosmologisk (kulturellt definierad världsbild), en teknologisk och en organisatorisk dimension.
69. Ett första problem med definitionen är att en del inslag i nyhetsbevakningen hamnar i gränslandet mellan miljö och icke-miljö. Min utgångspunkt har varit att det som beskrivs som en "miljöfråga" i den offentliga debatten under en viss tidsperiod skall ingå i analysen, medan det som inte beskrivs som en miljöfråga inte skall göra det. Detta innebär till exempel att frågan om bilolyckor som samhällsproblem inte ingår i analysen. Det har aldrig beskrivits som ett miljöproblem i samhällsdebatten. I boken *Blågul miljö* (1982) beskrivs t ex viltolyckor som miljöproblem, men inte bilolyckor som involverar människor. Det är också teoretiskt möjligt att anlägga ett miljöperspektiv på en rad olika samhällsområden: ekonomi, bostadspolitik, trafik, industriell verksamhet etc. När ett miljöperspektiv finns med i inslagen ingår de i undersökningen, annars inte. Under sextioalet fanns t ex en mängd inslag om nya industrier, invigningar av kraftverk etc. där miljöaspekterna över huvudtaget inte diskuterades. Ett annat viktigt exempel är att oljekrisen vid 70-talets mitt ofta inte skildrades som ett globalt resurshushållningsproblem, utan som ett ekonomiskt och internationellt politiskt problem. Utgångspunkten är vidare att enbart de aspekter av en debattfråga som utgörs av miljöaspekter skall ingå. Det viktigaste exemplet här är kärnkraftsfrågan. Avfallsfrågan som helhet har definierats som en miljöfråga. Däremot ingår enbart inslag som behandlar de miljömässiga konsekvenserna av kärnkraften i vid mening, t ex riskbedömningar och värderingar av kärnkraftens säkerhet. I debatten om Öresundsbron gäller samma urvalskriterier. Där finns också ekonomiska aspekter och miljömässiga aspekter, där många inslag innehåller flera olika diskussioner. Jag har då försökt göra en bedömning om miljöaspekterna dominerar i inslaget (det är naturligtvis mycket svårt att avgöra, men någonstans måste en avgränsning göras). Begreppen miljövärd och miljöfråga har under 1970-talet och 1980-talet blivit vidare, och dessa nya synsätt har präglat den offentliga debatten. Debatten handlade om ekologi, resurshushållning, livsstil, samhällets organisering, livskvalitet med mera. I den mån bevakning av dessa frågor förekom ingår de i undersökningen. Som "tur är" förekom denna typ av bevakning mycket lite i nyhetssändningarna – vilket ju är ett intressant resultat i sig. De inslag som inte ingår i undersökningen är sådana som behandlar läkemedels hälsoeffekter, allmänna hälsofrågor (sjukdomar, epidemier, kost och hälsa, rökning), naturkatastrofer, psykisk arbetsmiljö, allmänna jakt- och fiskefrågor (däremot ingår utfiskning och valjakt), allmänna djurhållningsfrågor, djurplågeri i allmänhet (däremot ingår djurplågeri som resultat av en produktionsprocess – "djurfabrikerna", djurhållningen inom jordbruket, ingår således).

70. Skälet till att rapporter, materialtyp och ursprung inte klassificerats för samtliga år är att jag från början trodde att det skulle vara tillräckligt att göra separata anteckningar om dessa uppgifter. Detta visade sig dessvärre inte vara tillräckligt. Det visade sig t ex att antalet rapporter som gjort miljöinslag var mycket stort (jag trodde själv att miljöproduktionen skulle vara mer koncentrerad till ett fåtal miljöreportrar). Jag ansåg mig därför vara tvungen att systematisera analysen och lägga till variabler om dessa uppgifter i den kvantitativa analysen. Då blev det emellertid omöjligt att ännu en gång gå igenom och koda om allt materialet. Jag valde då istället att koda om ett urval av åren.
71. Pilarna hänvisar till den kategori som ämnesområdet klassificerats under.
72. Endast för perioden 1961-1978.
73. Intervjufrågorna har kretsat kring följande teman:
- (1) *Bakgrund*. Hur man blev miljöjournalist. Vägen till yrket. Tidigare erfarenhet och utbildningsbakgrund.
  - (2) *Miljöjournalistikens villkor*. Finns det särskilda villkor för en miljöjournalist jämfört med andra journalistgrupper och bevakningsområden? Skiljer sig miljöjournalistiken från annan journalistik och i så fall hur?
  - (3) *Förändringar i journalistikens villkor*. Vilka är de viktigaste förändringarna i arbetet som nyhets- (och miljö-) journalist över tid? Vilka erfarenheter från arbetet har gjorts under sjuttioalet jämfört med åttio- och nittioalet (i tillämpliga fall)?
  - (4) *Journalistiska normer*. Vad är bra och dålig miljöjournalistik? Vilken syn har journalisten på den egna journalistrollen?
  - (5) *Organisationen av miljöbevakningen*. Hur bör miljöjournalister utbildas? Hur bör miljöbevakningen på TV organiseras? Vilka fördelar och nackdelar finns det med en miljöredaktion? Vilka för- och nackdelar finns med att ha en specialreporter på miljöområdet?
  - (6) *Erfarenheter från arbetet som miljöjournalist*. Enskilda inslag som uppmärksammats och fått effekter. När det gäller Barbro Soller har även hennes arbete som miljöjournalist på *Dagens Nyheter* under sextioalet, och miljöjournalistikens villkor under denna period, ägnats en stor del av intervju tiden.

Kapitel 5

1. Beskrivningar av striderna om nyhetsverksamheten i radion under åren 1925-1956 finns i Elgemyr (1984a:19-57) och Elgemyr (1987a:9-30).
2. TT:s monopol uppfattades som garanten för radions saklighet och opartiskhet. Radions programverksamhet genomsyrades på den här tiden av folkbildningsandan. Radion skulle ge folket bildning, kultur och upplysning. Kontroversiellt stoff, särskilt inrikespolitik, undveks nogsamt (Cederberg och Elgemyr 1984:164-184, Elgemyr 1984b:58ff, Elgemyr 1987a:9-21, Westerståhl och Johansson 1985:39-44).
3. Cederberg och Elgemyr (1984:188); Furhammar (1995:43ff).
4. Försöksändningar hade utförts sedan 1954.
5. Budgetåret 1956/57 fanns 37 000 licenser, vilket innebar att 1,5 procent av hushållen hade licens. Budgetåret 1960/61 var antalet licenser uppe i 1 172 000 och en 44-procentig hushållstäckning (Lindblad 1970:100). Sändningstiden från Stockholm under budgetåret 1956/57 utgjordes av cirka 500 timmar (*Sveriges Radios Årsbok* 1957 s. 56). Den totala sändningstiden budgetåret 1960/61 var, enligt *Sveriges Radios Årsbok* 1961 (s. 282) 941 timmar och 6 minuter. Under budgetåret 1968/69 hade sändningstiden ökat till sammanlagt 2 712 timmar

- (ca 52 timmar per vecka), dvs en femdubbling av antalet sändningstimmar (*Sveriges Radios Årsbok* 1969 s. 215).
6. Samhällsaktörer inom politik, organisationer och förvaltning anpassade sig till de krav som televisionen ställde, en förändring som Asp (1986:359) benämner samhällets medialisering. En begynnande medialiseringen kunde emellertid iakttas redan av utredarna i 1960 års radioutredning *Radios och televisionens framtid i Sverige* (SOU 1965:20 s. 163-164): "Den opinionsbildning som äger rum i radio och TV inför dess väldiga publik, måste i en demokrati bedömas som lika viktig som den som försiggår i pressen./.../ Den offentliga debatten i allmänhet, och den politiska debatten i synnerhet, har på senare år i viss mån anpassat sig efter etermediernas arbetssätt."
  7. Cederberg och Elgemyr (1984:185-189), Elgemyr (1984a:40-47), Elgemyr (1987a:9-28).
  8. *Sveriges Radios Årsbok* 1957 s.61.
  9. Sändningstider finns t ex angivna i tidskriften *Röster i Radio-TV* 1957. I TV-sändningarna i Stockholmsregionen var sändningsdagarna under 1957 tisdag och torsdag, i Göteborgsområdet var de onsdag och lördag (se t ex *Röster i Radio-TV* nr. 14 1957). I mars 1958 sändes TV-journalen samtidigt över Stockholm, Göteborg och Norrköping klockan 20.00 tisdag och lördag (*Röster i Radio-TV* nr 8 1958).
  10. *Sveriges Radios Årsbok* 1957 s.61.
  11. *Sveriges Radios Årsbok* 1957 s.61.
  12. *Hört och sett* (1974:210), Elgemyr (1984a:41), Elgemyr (1987a:26-30).
  13. En central nyhetsredaktion – i olika organisationsformer och med olika namn – skulle finnas kvar ända fram till 1978, då den slutgiltigt avvecklades (Röhl 1979).
  14. Han ersattes redan i december 1958 av Åke Söderqvist (*Hört och sett* 1974:210). Under 1963 blev Bo Isaksson chef för Aktuellt och under 1965 tillträdde Per Martin Hamberg chefs-posten.
  15. *Aktuellt* var således ett samtida modernt nyhetsmagasin och något helt annat än TV-journalen. Övergången från filmjournal till integrerat nyhetsmagasin har skett på ett likartat sätt i många länder, t ex i Danmark och Norge (se Totland 1992 och Bastiansen 1996). I Norge handlade det om en mer gradvis förändring som inleddes 1961 (Totland 1992:57). I Danmark skedde övergången när "TV-journalen" blev till "TV-avisen". Detta skedde sent, först år 1965 (Lund 1975:285).
  16. *Sveriges Radios informationskonferens om radio och television på Foresta 13-14 oktober 1958* s.128.
  17. *Sveriges Radios Årsbok* 1960 s.49.
  18. *Sveriges Radios informationskonferens om radio och television* (1958:107-108,128).
  19. *Röster i Radio-TV* (nr 40 1961 s. 30).
  20. *Röster i Radio-TV* (nr 40 1961 s. 30).
  21. *Sveriges Radios Årsbok* 1963 s. 190.
  22. *Sveriges Radios årsbok* 1963 s. 190.
  23. Wirén (1986:167ff).
  24. SOU 1965:20 s. 17.
  25. *Sveriges Radios Årsbok* 1966 s. 21.
  26. *Hört och sett* (1974:17).
  27. SOU 1965:20 s. 252.
  28. *Kungl. Maj:ts proposition nr 136 år 1966* s.123.
  29. *Kungl Maj:ts proposition nr 136 1966* s. 123. Avsnittet om nyhetsverksamheten finns även publicerat i *Nyhetsverksamheten inom Sveriges Radio* (1971:16).
  30. Debatten refereras utförligt i *Nyhetsverksamheten inom Sveriges Radio* (1971:16-33).
  31. *Nyhetsverksamheten inom Sveriges Radio* (1971:16-21).

32. *Nyhetsverksamheten inom Sveriges Radio* (1971:16-17).
33. *Sveriges Radios Årsbok* 1967 s.73. Försöken med att dela upp nyhetsprogrammet i en fakta-rapporterande och en kommenterande del inleddes redan i maj, men genomfördes officiellt först i september.
34. *Hört och sett* (1974:268).
35. *Sveriges radios Årsbok* 1968 s.46.
36. Detta skedde till exempel i följande miljöinslag i TV-nytt den 2 december 1966:
TELEGRAM:
Studioreportern: "Stockholmsluften är avsevärt sämre än man befarat. Det visar de två års undersökningar som Folkhälsan gjort från Klara kyrktorn. Man undersökte luftens halt av svaveldioxid, kväveoxider, och sot. Särskilt illa beställt är det beträffande halten av svaveldioxid. Den är två till tre gånger större än vad man kan acceptera som högsta norm. Den höga svaveldioxidhalten anses främst bero på eldningen i fastigheterna. Värst är den tjocka eldningsoljan som framför allt används i nya stora fastigheter. Mer om detta i Aktuellt." I Aktuellt gjorde sedan Bo Holmström ett längre reportage om mätningarna.
37. *Hört och sett* (1974: 268).
38. *Arbetet* den 15 november 1967.
39. Westerståhl och Johansson (1985:43).
40. Bondebjerg (1990:3).
41. Westerståhl och Johansson (1985:39-44), men se också Cederberg och Elgemyr (1984:164-184) samt Elgemyr (1987b:65-86).
42. Elgemyr (1987a:26-27), Persson (1987:97ff).
43. Cederberg och Elgemyr (1984:189).
44. Det första Journalistinstitutet startade 1962. Från och med 1967 blev de till Journalisthögskolor (Weibull 1991:45).
45. Se diskussioner om professionaliseringen i Furhoff (1986), Weibull et al (1991) och Windahl (1975). Se även Høyer och Lauk (1995) för ett komparativt och historiskt perspektiv.
46. Westerståhl och Johansson (1985:230).
47. I Per Perssons *PM till Radiochefen* om Dagens Ekos policy skriver han t ex att "(o)bjektiviteten bör hela tiden framstå som en allmän ledstjärna. Men – i vissa fall bör Ekochefen kunna finna en 'subjektiv' nyhet så intressant och värdefull, att han ges tillfälle att släppa fram den i Ekot, antingen utförligt insatt i sitt speciella och rätta sammanhang eller också presenterad med en kommentar från motsatta sidan." (Persson 1987:100). Detta dokument finns publicerat i sin helhet i Persson (1987:97-104).
48. *Sveriges Radios Årsbok* 1965 s. 85.
49. Motsvarande period i dansk TV-journalistik har också beskrivits av Bondebjerg (1990:5). Den journalistiska grundsynen under denna period benämns då objektivitetsideologin.
50. *Sveriges Radios Årsbok* 1962 s. 70ff.
51. *Sveriges Radios Årsbok* 1962 s. 82.
52. Se även Per Perssons *PM till Radiochefen* om Dagens Ekos policy. Detta dokument finns publicerat i sin helhet i Persson (1987:97-104).
53. *Sveriges Radios Årsbok* 1962 s. 84.
54. Unsgaard (1967:141-142, min kursivering).
55. Westerståhl och Johansson (1985:47).
56. *PM om Aktuellt* 1958 s. 1.
57. *PM om Aktuellt* 1958 s. 3.
58. Cederberg och Elgemyr (1984:193ff).

59. En undersökning från 1962 av radions och televisionens samtliga samhälls- och nyhetsjournalister visade att alla utom en hade tidigare dagspresserfarenhet (Ag och Söderström 1962:128).
60. Lönnroth och Söderström (1964:12).
61. *Sveriges Radios Årsbok* 1964 s. 201. Intern diskussion om intervjuteknik förekom vid flera tillfällen i personaltidningen *Antennen* under sextio-talet. I marsnumret 1962 skrev t ex Gunnar Ollén om ”Tuffa intervjuer” och i november 1967 kom debattinlägg från Lars Orup, Åke Ortmark, Karl-Axel Sjöblom och Monica Kempe.
62. *Sveriges Radios Årsbok* 1964 s. 201-202.
63. *Sveriges Radios Årsbok* 1962 s. 83.
64. Ag och Söderström (1962:25ff), Cederberg och Elgemyr (1984:185ff), Furhammar (1995:60ff), Ivre (1984:138ff), Lönnroth och Söderström (1964:9-29).
65. *Hört och sett* (1974:300-301).
66. Westerståhl (1972: 53, 68, 103, 137-139).
67. Den nya journalistiken ledde även till interna motsättningar inom företaget. Under sextio-talet utvecklades därför praxisen att ha ett dagligt nyhetssammanträde som skulle verka för policymässig samordning. Radiochefen Olof Rydbeck var ordförande. I övrigt deltog programdirektörerna, representanter för Ekot, Centralredaktionen, kulturredaktionen på ljudradion, Obs-redaktionen i Malmö, TV:s nyhetsredaktion, samt UTP (*Nyhetsverksamheten inom Sveriges radio* 1971 s.12). En gång i veckan hölls radiochefens programkollegium. Det fungerade som ett forum där cheferna för nyhets- och samhällsredaktionen kunde diskutera policy och andra frågor (*Sveriges Radios årsbok* 1964 s. 13).
68. Hjelte (1984:146ff).
69. Hjelte (1984:149).
70. Westerståhl och Johansson (1985:47).
71. Ag och Söderström (1962:19) menar t ex att radions journalister uppträdde mycket mera aktivt gentemot politiker och andra makthavare än journalisterna på *Aktuellt*.

Kapitel 6

1. Uppgifterna i detta kapitel grundas, om inte annat anges, på följande författares beskrivning av miljödebattens historia: Jamison et al (1990), Lundgren (1991a), Lundqvist (1971), Lundqvist (1996) samt Thelander och Lundgren (1989).
2. Lundgren (1991a:152).
3. Lundgren (1991a:143).
4. Lundqvist (1971:24-25).
5. Lundqvist (1971:26-27).
6. Lundqvist (1971:28).
7. Lundgren (1991a:145).
8. Haraldsson (1987:128).
9. Haraldsson (1987:174ff).
10. Lundqvist (1971:43).
11. Lundqvist (1971:44).
12. Rosén (1987).
13. Westerståhl och Johansson (1985:67).

14. Det fanns också enskilda personer – forskare och författare – som försökte väcka uppmärksamhet för människans hantering av natur och miljö i ett globalt perspektiv: överbefolkningen, ökenbildningen, erosionen och svälten (Rosén 1987:11-12). Ett exempel är den svenske professorn Georg Borgström, som publicerade ett antal mycket kontroversiella böcker om världens livsmedelssituation. Han tvingades i slutet av femtiotalet i ”landsflykt” till USA, efter kontroverser med sina motståndare (Ivarsson och Kågeson 1976:15). Andra svenska pionjärer kan sägas vara författarna Elin Wägner och Harry Martinsson (Jamison et al 1990:18). Wägner kombinerade t ex feministiska och ekologiska tankegångar i sitt författarskap. Om svenska folkets åsikter och kunskaper om de olägenheter som miljöförstöringen innebar fram till sextiotalet vet vi i realiteten inte mycket. Friluftsliv och naturupplevelser blev en del av de lägre klassernas levnadsvanor först från 1930-talet. Industrialiseringen och urbaniseringen – och den ökade fritiden till följd av kortare arbetstid och längre semester – förändrade svenskens syn på naturen från ett produktionslandskap till ett konsumtionslandskap (Frykman och Löfgren 1979:45-73). Västståndet växte, men för många var Sverige ändå ett fattigt land. Svensken i gemen prioriterade förmodligen ett ökat välstånd. Smuts och föroreningar betraktades som obehagliga – men ofrånkomliga – villkor för det nödvändiga ekonomiska framåtskridandet. Industrin gav arbete och välstånd och fick inte hindras.
15. Under åren 1953 till 1959 lades sammanlagt endast 9 motioner om naturvård. Hälften av dessa handlade om naturvårdens organisation (Lundqvist 1971:46). År 1959 framförde tre folkpartister krav på inrättandet av en statlig naturvårdsnämnd. De ansåg att naturvården befann sig i en kris, främst p g a den bristande samordningen och splittrade organisationen. Den existerande naturskyddslagen hanterade inte de allt mer akuta exploateringsproblemen (Lundqvist 1971:48).
16. Lundqvist (1971:58).
17. Programmet citeras av Lundqvist (1971:58).
18. Programmet citeras av Lundqvist (1971:58).
19. Lundqvist (1971:58).
20. Från 1962 till 1963 nästan fördubblades antalet motioner om naturvård i riksdagen från 7 till 12, 1964 var antalet fördubblat igen till 23 (Lundqvist 1971:59). Antalet motioner i vattenvårdsfrågor pendlade mellan 1 och 5 under åren 1961-1964 och antalet motioner i luftvårdsfrågor varierade mellan 2 och 5 åren 1961 till 1966 (Lundqvist 1971: 79,97). Antalet motioner om ”miljövård” fördubblades mellan 1965 och 1969 (Lundqvist 1971:105,133).
21. Se avsnitt 4.3.2 för en redogörelse för dessa miljöideologiska ståndpunkter.
22. Lundqvist (1971:113-114).
23. Lundqvist (1971:220).
24. Lundqvist (1971:113).
25. Lundqvist (1996:257ff).
26. Det gällde en öppen intervjufråga om vilka problem som riksdagsledamöterna personligen ansåg vara de mest angelägna för partierna, regering och riksdag att göra något åt och försöka lösa under de närmaste åren (Holmberg och Esaiasson 1988:208).
27. Valförspolitik respektive socialpolitik fick 63 respektive 41 procent. Sysselsättningen hamnade under miljön på 34 procent (Holmberg och Esaiasson 1988:208).
28. Brandorf et al (1994:37-38), Esaiasson (1990:220ff).
29. Brandorf et al (1994:37), Håkansson (1994:15ff).
30. Se för detta argument t ex Jahn (1996).
31. Bennulf (1994:59ff).

32. Bennulf (1994:56).
33. Edfeldt (1969).
34. *Sjfo indikator juni 1969*.
35. *Sjfo indikator juli 1970*.
36. Valundersökningar har genomförts vid varje val sedan 1956 och består av omfattande enkätundersökningar riktade till den svenska väljarkåren. Ansvariga för valundersökningarna är forskare vid Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet.
37. Bennulf (1994:73).
38. Holmberg och Esaiasson (1988:208).
39. *Sveriges Natur* nr 1 1967.
40. Ungdomsorganisationen Fältbiologerna fick också en ändrad profil under sextioalet. Organisationen, som bildades 1947, hade tidigare fokus på fältbiologi och naturupplevelser, men omvandlades nu till en offensiv opinionsbildare med aktioner och andra utåtriktade aktiviteter på programmet (Ivarsson och Kågeson 1976:15).
41. Dalbert och Garberg (1989:27).
42. Slutsatserna baseras på en genomgång av *Sveriges Natur* åren 1961-1969 samt på Dalbert och Garbergs studie av *Sveriges Natur* (1989).
43. Dalbert och Garberg (1989:25).
44. Gidlund (1978).
45. Ivarsson och Kågeson (1976:17, 25).
46. Ivarsson och Kågeson (1976:17,24), Jamison et al (1990:30).
47. Jamison et al (1990:34).
48. Jamison et al (1990), Ivarsson och Kågeson (1976:16).
49. Jamison et al (1990:22) skriver: "(T)he main debaters were scientists and journalists working within the established political culture. The early Swedish environmentalist discourse was couched in a vocabulary derived from scientific conservationism; it was a preservationist cosmology..."
50. Naturresursutredningen (SOU 1967:43 s. 166) har följande diskussion och definition av begreppet: "Kemiska ämnen, naturliga eller konstgjorda, kan med framgång användas i kampen mot olika skadegörare. I den engelskspråkiga världen begagnas för sådana ämnen benämningen pesticider. För den grupp av biocider, som används inom jordbruk och skogsbruk, har i Sverige beteckningarna kemiska bekämpningsmedel och växtskyddsmedel blivit vedertagna". I en not på sidan 166 förs diskussionen vidare: "Termen biocid är omstridd. Den ordagranna betydelsen är livsdödare./.../Intressant är att termen biocid enligt svenskt språkbruk och även i engelskspråkig litteratur nu börjar användas även för andra ämnen än kemiska bekämpningsmedel. Biocid i denna vidare mening innefattar omgivningsgifter som t. ex. blyföreningar, kvicksilverföreningar och polyklorerade bifenylter (PCB)."
51. Landell (1970:6).
52. *Silent Spring* av Rachel Carson gavs ut i USA 1962. Boken gavs ut på svenska 1963.
53. Landell (1968:21). Kviksilverpreparat användes i t ex jordbruket som växtskyddsmedel, och kan därför egentligen betraktas som ett bekämpningsmedel. Betning introducerades på 1920-talet och blev rutin på 1930-talet (Thelander och Lundgren 1989:90).
54. Edfeldt (1969), Landell (1968 och 1970).
55. Landell (1968:65ff).
56. Se t ex Edfeldt (1969), Landell (1968), Thelander och Lundgren (1989).
57. Forsberg (1992:42).
58. Forsberg (1992).

59. Haraldsson (1987:193), Lundgren (1991a:146).
60. Anshelm (1992:34), Vedung (1984:114).
61. Anshelm (1992:34), Vedung (1984:110ff).
62. Lundgren (1978:48).
63. Jamison et al (1990:22).
64. Vedung (1984:125).
65. *Sveriges Natur* nr 4 1965 s. 154.
66. Såväl de politiska beslutsfattarnas intresse och den politiska debatten riktades under 1950-talet mot atomkraften. Frågan utreddes grundligt i *Atomenergiutredningen* (SOU 1956:11), *Strålskyddsutredningen* (SOU 1956:38), *Bränsleförsörjning i atomåldern* (SOU 1956:46, SOU 1956:58), *Förslag till uranlag* (SOU 1958:41), *Atomansvarighet* (SOU 1959:34) och *Beredskap mot atomenergiolyckor* (SOU 1959:38).
67. Lundgren (1978:33).
68. Lundgren (1978:47).
69. Vedung (1984:122ff).
70. Vedung (1984:126-127).
71. Vedung (1984:127), Vedung (1991:179).
72. Nilsson (1970:32ff).
73. Nilsson (1970:50-51).
74. Vedung (1984:127-128).
75. Jamison et al (1990:188-190).
76. Historikerna Jan Thelander och Lars J Lundgren (1989) har kartlagt kunskapsbildningen inom forskningen på fyra områden: vattenföroreningarna, kvicksilver, PCB och miljöcancer i arbetslivet. Landell (1968, 1970) har beskrivit kunskapsbildningen i kvicksilverfrågan.
77. Thelander och Lundgren (1989).
78. Lundgren (1991a:152-153).
79. SOU 1967:43 s.11.
80. *Miljövård i själva verket* (1991:89).
81. SOU 1967:43 s.195.
82. Luftföroreningsundersökningen i Göteborg, som startades 1959, är förmodligen den första i landet. Inblandade i undersökningen var bland flera professor Cyrill Brosset vid Svenska silikatforskningsinstitutet och tekn. lic. Göran Persson från Institutionen för oorganisk kemi vid Chalmers. Dessa två personer skulle senare få stor betydelse som nyhetskällor i svenska medier. Problembilden i luftundersökningen fokuserade på luftföroreningarna som hälsoproblem, men den pekade också på luftföroreningarnas påverkan på växter (lavarna nämndes som särskilt känsliga). Korrosion och nedsmutsning nämndes också som problem förknippade med luftföroreningarna. Se *Luftföroreningsundersökningen i Göteborg 1959-1964* (1964:6).
83. Lindeberg (1983), Sund och Åmark (1990), Thelander och Lundgren (1989). Per Lindeberg (1983) skildrar i boken *Blylarmet* kunskapsutvecklingen i blyfrågan. Att bly är dödligt giftigt visste man redan i antiken. Det var dock i arbetslivet som blyförgiftningar under 1800-talet blev en allt mer uppmärksam hälsorisk. Den första medicinska rapporten om blyförgiftningar hos barn publicerades i Australien 1892 (Lindeberg 1983:24). Blykällan identifierades som blyhaltig färg som barnen fått i sig. På 1940-talet visade amerikanska forskare att bly kunde orsaka bestående hjärnskador hos barn. I Sverige uppmärksammade hälsovårdsnämnderna blyriskerna i leksaker och i livsmedelshandlingen (Lindeberg 1983:26). På sextioåret startade en debatt om blyet i bensinen, men beslut om åtgärder mot

blybensinen kom först på sjuttioalet. Först på åttiotalet togs beslut om införandet av helt blyfri bensen.

84. SOU 1967:43 s.32.
85. Följande huvudkällor identifierades när det gäller luftföroreningarna: industrin (stoft, frätande/giftiga gaser, illalukande ämnen från metallurgisk-cementindustri, stenindustri, kemisk industri), värmeanläggningar (utsläpp av svaveldioxid, sot, kolväten, nitroäsa gaser), motorfordon (fokus på koloxid och kolväten) och sopförbränning.
86. Se Lundgrens (1991b) beskrivning av händelseförloppet.
87. SOU 1967:43 s. 57.
88. Thelander och Lundgren (1989:57).
89. Thelander och Lundgren (1989:58).
90. Lundgren (1991a:158).
91. SOU 1966:65 s.31.
92. Lundqvist (1971:145).
93. Lundqvist (1996:259f).
94. Lundqvist (1996:274).
95. Lundgren (1991a:153).
96. Lundqvist (1996:289).
97. Se SOU 1990:44 s.187.
98. Lundqvist (1971:30ff), Lundqvist (1996:258).
99. Lundgren (1991a:147).
100. *Statens naturvårdsverks Årsbok* 1969 s.7.
101. SOU 1966:65 s. 38.
102. SOU 1966:65 s. 38.
103. Lundqvist (1996:290).
104. Anförandet är publicerat i *Sveriges Natur* nr.1 1969 s.6. Men Paulssons anförande innehöll också flera kritiska synpunkter på sättet och av vilka miljödebatten dittills hade bedrivits (Lundqvist 1971:165-166).
105. Lundqvist (1996:273).

Kapitel 7

1. Nordfeldt (1967:262). Artikeln hade titeln *Journalisten som specialist* och publicerades i antologin och handboken i journalistik, *Journalist i press, radio och TV*, som utkom 1967.
2. Unsgaard (1967:142).
3. Intervju med Barbro Soller.
4. Intervju med Barbro Soller.
5. Intervju med Bo G Erikson.
6. Intervju med Bo G Erikson.
7. Telegraminslagen ingår inte. I 45 av miljöinslagen under perioden 1961-1969 saknades en namngiven reporter.
8. Intervju med Lars-Åke Engblom.
9. SOU 1946:1 s. 33.
10. *Radiotjänsts verksamhetsberättelse 1947-1948* s.78.
11. *Hört och sett* (1974:87).
12. *Radiotjänst. Verksamhetsberättelse 1953-1954* s. 20.

13. *Hört och sett* (1974:14).
14. *Röster i radio* 1954 nr 21 s.13.
15. Fagerstedt och Sörlin (1987:115).
16. *Radiotjänst. Verksamhetsberättelse 1953-1954* s.16.
17. Intervju med Bo G Erikson samt Edfeldt (1969:70ff) och Jamison et al (1990:20ff).
18. *Röster i radio* nr 29 1959 s. 28.
19. *Röster i radio* nr 29 1959 s. 28.
20. Programuppgifter finns i TV-arkivets kortregister.
21. *Röster i Radio-TV* nr. 44 1967 s.38, Lundgren (1991b:69).
22. *Röster i Radio-TV* nr. 5 1968 s. 32.
23. Furhammar (1995:87-89, 288).
24. *Sveriges Radios Årsbok* 1969 s.72.
25. *Sveriges Radios Årsbok* 1969 s.70.
26. Naturfilmer producerades i riklig omfattning under hela 60-talet. I juli 1961 sändes Rolf Blombergs skildring av djurlivet på Galapagosöarna. Också Sven Gillsäter och Jan Lindblad bidrog med storslagna naturfilmer (*Hört och sett* 1974:292-293, Furhammar 1995:89).
27. TV-arkivets kortregister, *Hört och sett* (1974:232-233), Furhammar (1995:87).
28. Bertil Danielsson hade redan 1955 vunnit Prix Italia som naturfotograf med filmen *Viggen Viggo* (*Hört och sett* 1974:242-243).
29. *Hört och sett* (1974:242-243).
30. SOU 1965:20 s.134. Det rådde stora skillnader i intresse mellan olika utbildningskategorier. Intresset sjönk med högre utbildning.
31. I Sveriges Radios årsbok 1962 angavs att "Natur" sändes sammanlagt 11 timmar och tolv minuter under året 1961-62. I årsboken 1966 var sändningstiden för rubriken "Naturskildringar" uppe i 23 timmar. År 1969 var sändningstiden nästan fördubblad mot 1966; 39,5 timmar "naturskildringar" sändes under sändningsåret 1968-69. Det finns dock anledning att inte ta programstatistiken alltför allvarligt. Det är ganska oklart vad som egentligen ryms under de olika kategorierna och det finns dessutom skäl att tro att kategoriseringen inte är densamma år från år.
32. Furhammar (1995:114).
33. Uppgifter finns ej för åren 1961-1962.
34. SOU 1965:20 s.230.
35. Axelman (1961:145).
36. Engström (1961), Riback (1984:233).
37. *Sveriges Radios årsbok* 1963 s.174.
38. *Sveriges Radios årsbok* 1966 s.199.
39. *Hört och sett* (1974:17, 246, 290).
40. Furhammar (1995:70).
41. Furhammar (1995:68).
42. Reporter i inslaget var Mats Fagerström och reportagets tid var 3'32.
43. Manus till inslaget finns inte sparad. Inslaget den 2 februari innehöll också en bandad intervju med professor Arvid Wretling, Folkhälsan. Den finns inte sparad i arkivet.
44. Tid 3'15. Exemplet skiljer sig något från det typiska genom att journalisten faktiskt vid några tillfällen visar sig i bild.
45. Det är inte bara reportern som avbryter sitt intervjuobjekt i det här inslaget. Von Ubisch och Bo Holmström avbryter hela tiden varandra. Frågan är om inte detta snarast är ett uttryck för journalistens och experternas bristande rutin på att agera tillsammans. Både journalister och experter var vid denna tid ovana vid både varandra och (åtminstone när det

gällde experterna) TV-mediet. Vissa experter fann det naturligt att framträda i TV, medan andra verkade oerhört obekväma i sin roll som intervjuoffer. Hur intervjupersonerna hanterade intervjusituationen varierar därför mycket. En del experter var osäkra, de flackade med blicken och stakade sig, andra verkade säkra och framträdde med stor auktoritet. I några fall verkade den aktuella experten fullkomligt ställd och oförberedd på intervjufrågorna. Men det förekom också att en intervjuperson tilläts läsa svaren innantill (åtminstone verkar det så).

46. Detta kan i och för sig också vara en konsekvens av att jag i TV-arkivet ofta fått studera nyhetsfilmerna i negativformat. Texter och grafiska illustrationer är då särskilt svåra att begripa.
47. T ex reportage om fiskarnas situation under kvicksilverkrisen eller i samband med Vindelälvsdebatten. Sven Strömberg gjorde t ex ett reportage den 2 maj 1969 från Resarö.
48. Undersökningen har omfattat *Aktuellts* huvudsändningar.
49. Beskrivningen omfattar de miljöinslag som förekommit i *Aktuellts* huvudsändningar åren 1961-1969. Dessa har identifierats med utgångspunkt från den kärnområdesdefinition som beskrevs i kapitel 2 (avsnitt 2.1.3). Jag kommer vidare att enbart diskutera de inslag som inte utgörs av upplästa telegram. Det som ingår i den följande analysen är således miljöinslag som innehåller någon sekvens med film, band, live-kommentar eller intervju.
50. Naturkuriosa tillhör de ämnen som inte inkluderats i definitionen av vad som utgör miljöfrågor och de kuriosabetonade inslagen kommer därför inte att behandlas vidare i detta avsnitt.
51. I samband med TV2-starten i december 1969 ersattes *Aktuellt* av *TV-nytt* i TV1. Under december månad har inslagen i *TV-nytt*s huvudsändning därför räknats in i materialet.
52. Se tabell A1 i Appendix I.
53. För att möjliggöra exakta tidsjämförelser kommer samma tabellformat att användas i de tre periodkapitlen. Det får dock också konsekvensen att antalet tomma celler (ämnen som har noll procent av bevakningen) kan bli stort för vissa år.
54. TV-arkivets kortregister.
55. Landell (1968: 11).
56. Landell (1968:14).
57. Landell (1968:25ff), Thelander och Lundgren (1989:94).
58. Det första inslaget om kvicksilverfrågan i *Aktuellt* sändes egentligen i den *sena* nyhets-sändningen den 24 februari 1964. Det ingår därför inte i tabellen. Inslaget, som bestod av en bandad intervju med Sölve Widell från Folkhälsan, var gjort av Olle Berglund. I inslaget diskuterades förgiftningen av fåglar, kvicksilverförekomst i ägg och riskerna med förtäring av dessa.
59. Ämnen som användes i kombination med kvicksilver vid betning av utsäde, sk dubbelbetning, i jordbruket (se vidare Landell 1968).
60. Videoband och därför ej sparat i TV-arkivet.
61. Inslaget var inspelat på videoband och finns inte sparat i arkivet.
62. Landell (1968:37).
63. De sena nyhetssändningarna under året innehöll också flera intressanta inslag, som inte fanns med i huvudsändningen.
64. Detta är dock inte *TV-nytt*s första rapporter om debatten om reglering av olika vatten-drags. I inslag i *sena Aktuellt* den 17 december 1962 och den 18 december 1963 diskuterades utbyggnaden av Kvitsleströmmarna i Jämtland.
65. Även de sena nyheterna innehöll ett flertal inslag om kvicksilverfrågan.
66. Landell (1968:41ff).

67. Inslagets totala längd var 1'33.
68. Och i andra medier, se vidare Lundgren (1991b) om turerna i upptäckten av försurningen.
69. Landell (1968:63ff).
70. Man hade t ex genomfört blod- och håranalyser av kvicksilverhalter hos människor, samt analyser av den typ av kvicksilver som förekom i fisken – som genom en ny mätmetod 1966 visade sig bestå av metylkvicksilver vilket var den farligare typen av kvicksilver.
71. Landell (1968:74,88).
72. Thelander och Lundgren (1989:138).
73. Inslaget var bandat (videoband) och finns därför inte sparat i arkivet.
74. Även den sena nyhetssändningen innehöll ett antal inslag om kvicksilvret.
75. Landell (1968:94).
76. Landell (1968:107).
77. De sena nyheterna under 1966 innehöll också ett antal miljöreportage och inslag, t ex en intervju med professor Georg Borgström av Bert Milfors om världens livsmedelsförsörjning (9 mars) och Olle Söderlunds rapport från Umeå om Vindelälstvisten inför vattendomstolen i Umeå.
78. Även de sena nyhetssändningarna tog upp Vindelävsdebatten.
79. Se Lundgren (1991b:56ff).
80. Historieskrivningen bakom upptäckten av försurningen som storskaligt miljöproblem kan göras tämligen lång och komplicerad. Historikern Lars J Lundgren har ägnat en hel bok åt att i detalj regdogöra för händelseförloppet under de viktiga åren 1966-1968 (Lundgren 1991b). Professorn i marklära vid Lantbruksuniversitetet i Ultuna, Svante Odén, var nyckelpersonen i hela processen. Men flera andra personer och förhållanden hade också stor betydelse: fiskerikonsulenten Ulf Lundin i Uddevalla, professor Sven Brohult och chefen för Naturvårdsverkets luftvårdsbyrå Göran Persson, nämns särskilt. *Dagens Nyheters* miljöjournalist Barbro Soller och DN:s ledarsida hade även de stor betydelse, menar Lundgren i sina slutsatser (Lundgren 1991b:153).
81. Lundgren (1991b:122ff).
82. 5 minuter och 49 sekunder för att vara exakt.
83. T ex den 27 oktober i ett inslag om luftföroreningar.
84. Åtminstone vad som framgår av de inslag jag studerat i detalj, samt av de manus och registeruppgifter som undersökningen baseras på.
85. Inslag i den sena nyhetssändningen den 30 januari och i huvudsändningen den 1 februari 1968.
86. T ex skogsindustrin, kloralkaliindustrin och den elektriska industrin, se Landell (1968:65-72).
87. Landell (1968:78ff).
88. Se Edfeldt (1969) och Lundqvist (1974).
89. Jag har hittat ett kort inslag om DDT från den 20 augusti, men det tycks inte ha behandlat riskerna utan problemen som uppstått på en gård utanför Västerås där DDT inte biter på flugorna: de har blivit resistent.
90. Det är här viktigt att påpeka att min analys till största delen baseras på de uppgifter om inslagen som finns i dokumentarkivet och TV-arkivet, t ex dagböckerna och kortregistret.
91. Antalet intervjuer ökade emellertid också, så det totala antalet uttalanden av experter/forskare minskade inte.
92. Intervju med Barbro Soller och Bo G Erikson.
93. Detta var t ex mycket vanligt under trettioåret (Westerståhl och Johansson 1985:61).
94. De nämns inte heller i det mycket stora antal manus och påannonser som gått igenom vid den kvantitativa analysen.

95. Jag har då gått igenom reportagen och noterat betydelsefulla ord och begrepp som används för att beskriva miljötillståndet.
96. Reporter var Lennart Winblad och han intervjuade Vattenfalls generaldirektör Erik Grafström (tid:1'52).
97. Inslagstid 3'00.
98. Edfeldt (1969:47ff).
99. Jag utgår här från Hedréns (1994:190) resonemang om den teknokratiska politikformen.
100. Hillmo och Lohm (1990:111ff), Lundqvist (1971:216f).
101. Detta förhållande har iakttagits också i andra länder. Schoenfeld (et al 1979:42-43) har t ex beskrivit hur miljöreportrarna i USA under slutet av sextioalet hade problem både med form och innehåll i miljöbevakningen. Epoken beskrivs som en era av journalistisk osäkerhet. Miljöfrågorna blev stora på mediearenan först 1969-1970. Rachel Carson var visserligen en viktig larmklocka för medierna men behandlades med en "single-issue-approach".
102. Speaker i inslaget var Olle Berglund och det var 3 minuter och 2 sekunder långt. Påannonsern finns inte med eftersom manus saknas.

Noter kapitel 8

1. Löfgren (1990:106ff).
2. Cederberg och Elgemyr (1984:206), Furhammar (1995:120).
3. I TV1 sändes ytterligare ett aktualitetsmagasin: *NU*.
4. *Rapport* fick lördagssändning i september 1970 och söndagssändning 1972.
5. Se t ex Nordström (1975) och *Nybetsverksambeten inom Sveriges Radio* (1971).
6. *Hört och sett* (1974:316) samt uppgifter i Sveriges Radios interna telefonkataloger.
7. Programmets totala sändningstid var 29'41. Studioreporter var Sven Strömberg.
8. VB betyder att inslaget utgörs av videoband.
9. EUR- film är en film som erhållits via Eurovisionen. Film U är en inköpt film från utländskt produktionsbolag. VB är ett bandat inslag (videoband).
10. De bästa översikterna över dessa finns i Nordström (1975), *Nybetsverksambeten inom Sveriges Radio* (1971) samt *Tvåkanalsystemet i tv* (1975).
11. Se *Nybetsverksambeten inom Sveriges Radio* (1971:16-33) och Nordström (1975:3-8).
12. Nordström (1975:5-6).
13. *Hört och sett* (1974:269), Nordström (1975:6).
14. *Hört och sett* (1974:316).
15. Nordström (1975:22).
16. Detta utnyttjades i stor omfattning. Mitt intryck är att *Aktuellt* under de första åren efter omläggningen till och med hade fler och längre reportage än *Rapport*.
17. Intervju med Lars Jacobsson.
18. Palin (1986:53).
19. Intervju med Eva Marling.
20. Beslutet innebar också juridiska möjligheter att fördela sändningsrätten till flera företag, något som dock i praktiken inte blev verklighet förrän 1991 då TV4 startade (Pettersson och Carlberg 1990:60).
21. Hjelte (1984:162).
22. *Expressen* den 30 september 1978. Han ersattes dock snart av Rolf Gustavsson.

23. Röhl (1979). Wilhelm Röhl (1979:1) skriver i sin utvärdering av Centralredaktionens verksamhet under perioden 1972-1978 att "(i) efterhand kan konstateras att Centralredaktionen inom Sveriges Radio sådan den kom att fungera under åren 1972-1978 redan vid sin tillkomst i enlighet med ett styrelsebeslut av den 21 november 1971 var något av ett administrativt sockenbarn. Bildligt talat född av okända föräldrar, önskad till världen av egentligen ingen och på förhand dömd att framleva sin korta tillvaro under ständiga anpassningssvårigheter."
24. Intervju med Ingvar Bengtsson i *Arbetet* den 18 oktober 1979.
25. *Arbetet* den 9 september 1979. Programmet kallades också *A-45*, se Höijer och Löwander (1980:1-2).
26. Palin (1986:59-60).
27. Palin (1986:59-60).
28. Intervju med Oloph Hansson, kanalchef för TV2 efter omorganisationen. Hansson var själv *mycket* kritisk till dessa förslag.
29. Intervju med Lars Jacobsson.
30. Intervju med Lars Jacobsson.
31. Cederberg och Elgemyr (1984:202-208), Furhammar (1995:117-129), Ivre (1984:138ff), Unsgaard (1984:120-132).
32. Furhammar (1995:119), Hjelte (1984:162), Unsgaard (1984:126).
33. Furhammar (1995:118).
34. Bergman (1977:17), Cederberg och Elgemyr (1984:207).
35. Furhammar (1995:122-129).
36. Furhammar (1995:122-129), Ramsby (1972:132). Journalisten Åge Ramsby hävdar i boken *Maktens moduler* (1972:132) att vänsterfalangen var mest aktiv under 1969 och våren 1970, men att motståndet hårdnade under 1971 och att gruppen därefter reducerades till en mindre grupp på 10-30 personer.
37. Intervju med Bo G Erikson.
38. Intervju med Eva Marling.
39. Intervju med Eva Marling.
40. Westerståhl och Johansson (1985:145).
41. Westerståhl och Johansson (1985:57).
42. Westerståhl och Johansson (1985:57).
43. I ett anförande vid International Institutes symposium på Lidingö i maj 1971. Anförandet finns utskrivet i *Nyhetsverksamheten inom Sveriges Radio 1971*, samt refererat i Nordström (1975:10-11).
44. Öste formulerade denna policy i en enkät som gjordes inom KANUT (Tvåkanalutredningen) (Nordström 1975:11).
45. Detta hävdas också i en rapport av f d chefen för *Rapport*, Oloph Hansson (1996). Rapporten presenterar en jämförelse av programpolicyn och nyhetspraktiken i nyhetsprogrammet *Rapport* mellan 1970 och 1996. För *Rapport* 1970 var, enligt Hansson, "(1)edstjärnan /.../ att inslagen skulle redovisa /.../viktiga händelser och beslut som påverkade tillvaron för många människor på kort och lång sikt. Enstaka trafikolyckor, bränder och mord ansågs inte tillhöra den kategorin men väl trafikdöden, bränderna eller kriminaliteten som samhällsproblem. Följaktligen anställdes ingen kriminal- eller polisreporter. Vi var också noga med att dramatiska EVN-bilder från eldsvådor och trafikolyckor inte skulle få påverka en seriös nyhetsvärdering. Att som gamla *Aktuelli* skicka en helikopter miltals för att filma en brinnande kyrka ute i landet var uteslutet. Gubbe i ruta var ingenting att vara rädd för om infor-

mationen var betydelsefull. Till viktiga händelser hörde däremot politiska och ekonomiska beslut som rörde många människor nu och i framtiden” (Hansson 1996:1-2).

46. Westerståhl och Johansson (1985:47ff).
47. Furhammar (1995:120).
48. ”Numera tycks det vara så, att vill man veta vad som hände under dagen och få detta belyst, så tittar man på TV1:s Aktuellt. Vill man däremot, av någon anledning, veta vad TV2 tycker om det som inträffat på ett ensidigt och insinuant sätt så tittar man på Rapport”, skrev t ex Tony Kaplan i *Arbetet* den 14 mars 1974. Andra bedömningar var: ”Rapport är nyckfullt, Aktuellt är mekaniskt” (Macke Nilsson i *Aftonbladet* den 8 mars 1973) och ”mogna Aktuellt, djärva Rapport” (Caius i *Sydsvenska Dagbladet* den 4 december 1975). Se vidare ledare, recensioner samt debattartiklar i *Aftonbladet* den 2 april 1978, *Aftonbladet* 8 mars 1973, *Sydsvenska Dagbladet* den 11 december 1974, *Sydsvenska Dagbladet* den 4 december 1975, *Arbetet* den 14 mars 1974, *Sydsvenska Dagbladet* den 11 augusti 1975, *Dagen* den 15 augusti 1975, *Aftonbladet* den 10 augusti 1975. Artiklarna har hittats i SR:s arkiv och gör således inga anspråk på att vara vare sig heltäckande eller statistiskt representativa.
49. Nordström (1975:5-6).
50. Företrädarna för majoritetsgruppen betonade starkt kravet på att nyhetsförmedlingen måste anpassas till den ”gängse nyhetsrapporteringen”, för att uppfylla de stränga kraven på opartiskhet och balans i nyhetsrapporteringen. Företrädarna för minoritetsgruppen ställde sig skeptiska mot strävan att anpassa rapporteringen till en ”gängse nyhetsförmedling” (Nordström 1975:5-6).
51. Se t ex Cederberg och Elgemyr (1984:193ff), Ivre (1984), Furhammar (1995:117ff) och Unsgaard (1984).
52. Studien bestod av en enkät riktad till samtliga journalistiskt verksamma medlemmar av Svenska Journalistförbundet. Resultaten publicerades i boken *Svenska journalister. Ett gruppporträtt* med Lennart Weibull som huvudredaktör (Weibull et al 1991a).
53. Melin (1991:112).

Kapitel 9

1. Jamison et al (1990:31).
2. Se också Brandorf et al (1994).
3. Endast i centerpartiets (1964) och moderaternas (1960) manifest förekom miljöperspektiv, och omfattade då endast ett par procent av uttalandena.
4. Esaiasson (1990:221-259).
5. *Sifo indikator* september 1970.
6. Frågan löd: *När det gäller politiken här i landet finns det ju många åsikter om vilka nya saker som bör införas eller vad som bör förändras. Vad anser ni personligen att partierna och regering och riksdag skall genomföra eller arbeta för under de närmaste åren?* Se Bennulf (1994:70-75) för en analys av miljöopinionens utveckling.
7. Esaiasson (1990:259-264).
8. Tre frågor kunde anges. Resultaten finns publicerade i *Sifo indikator* juli 1973.
9. Bennulf (1994:73).
10. Esaiasson (1990:258-277).

11. "Svenska Dagbladet-Sifo frågor kring valet 1976". Resultaten publicerades av Sifo (Sifo 1976).
12. Bennulf (1994:73).
13. "Väljarna om valets frågor", publicerad av Sifo (Sifo 1979).
14. Bennulf (1994:73).
15. Asp (1988:28).
16. Anshelm (1992).
17. Anshelm (1992:52).
18. Asp (1978), Bernow et al (1973).
19. Bernow et al (1973:IV).
20. Jamison et al (1990:25-27).
21. Palmstiernas andra bok kom 1972. I den gjordes en koppling mellan den yttre miljön och arbetsmiljön, och han förespråkade en integration av miljömedvetandet i arbetarrörelsen (Jamison et al 1990:34,49).
22. Jamison et al (1990:28-32).
23. Jamison et al (1990:44).
24. Bennulf och Johnsson (1993:15), Dobson (1990), Jamison et al (1990).
25. Jamison et al (1990:32).
26. Ivarsson och Kågeson (1976:17).
27. Jamison et al (1990:30).
28. Jamison et al (1990:27). År 1969 kom Björn Gillbergs första bok *Hotade släktled*. Hösten 1969 fick han sin första artikel publicerad i Dagens Nyheter, och blev 1970-71 allt mer aktiv som debattör i konsumentfrågor, med fokus mot nitrit, industriskalad potatis, glutamat (livsmedelstillsatser) och vitmedel (Ivarsson och Kågeson 1976:28). Gillberg blev ordförande i MIGRI 1971. TV2:s miljöredaktion gjorde ett program om honom den 12 oktober 1971 med titeln "Han kan bara inte hålla käften". Gillbergs bok *Miljö-ekonomi-politik* (1970) fokuserade på miljöfarliga produkter och risker med kemikalier i vår miljö, t ex tvättmedel (vitmedel) och livsmedelstillsatser. Men även riskerna med kärnkraften ägnades ett kapitel. Gillberg skrev: "Det finns alltså utan tvekan anledning att ställa sig kritisk till de reaktorer som för närvarande planeras i Sverige ur säkerhetssynpunkt. Tyvärr har reaktorerna så gott som inte alls diskuterats som miljövärdproblem. Till stor del beror detta förmodligen på att vår reaktorpolitik utformats i all hemlighet" (Gillberg 1970:74). Även Naturvårdsverket och Valfrid Paulsson fick skarp kritik av Gillberg.
29. Jamison et al (1990:49).
30. Nilsson (1970:84ff).
31. Vedung (1984:130).
32. Vedung (1984:129ff).
33. Vedung (1991:178-179).
34. Anshelm (1992:53).
35. Anshelm (1992:55).
36. *SOU 1971:75*. Se Forsberg (1992) för en analys av den fysiska riksplaneringens framväxt.
37. Lundgren (1991a:147).
38. Forsberg (1992:14ff).
39. *Blågul miljö* (1982:267), Sund och Åmark (1990).
40. Sund och Åmark (1990:46ff).
41. Sund och Åmark (1990:47).
42. Sund och Åmark (1990:47).
43. Thelander och Lundgren (1989:108ff).

44. Sund och Åmark (1990:79ff), Thelander och Lundgren (1989:108).
45. *Blågul miljö* (1982:281).
46. *Miljövård i själva verket* (1991:83). DDT förbjöds visserligen 1969, men ett totalstopp kom först i mitten på sjuttioalet, eftersom en rad dispenser beviljades.
47. von Krogh och Nowotny (1981:151ff).
48. von Krogh och Nowotny (1981:152).
49. Lundgren (1978:60-61). Mellan 1972 och 1985 byggdes 12 reaktorer, varav hälften under sjuttioalet (*Naturmiljön i siffror 1993* s.84).
50. Se Holmberg och Asp (1984) för en beskrivning av sjuttioalets kärnkraftsdebatt. Se också Jamison et al (1990), Lundgren (1978) och Vedung (1979).
51. Lundgren (1991a:160).
52. Se Holmberg och Asp (1984:34-39) samt Jamison (et al 1990:39-55).
53. På centerns riksstämman 1970 ställde riksdagsledamoten Gunilla André frågor om kärnkraftens säkerhet och yrkade på en ändring i partiprogrammet (Holmberg och Asp 1984:34).
54. Jamison et al (1990:50).
55. Han var tidigare positiv till kärnkraften, men hade efter en flyttning till USA 1968, ändrat ståndpunkt (Holmberg och Asp 1984:34).
56. Bertelman et al (1977:11ff), Bennulf (1994:50-52), Jamison et al (1990). En av de internationella klassikerna är den s k Romklubbens rapport *The Limits to growth* som kom 1972.
57. Föreställningen om knapphetsekonomi – scarce economics – och att tillväxten har gränser utgör en av det gröna tänkandets grundpelare. Perspektivet fick dock inte stå oemotsagt. Kritikerna mot ”domedagsutsagorna” menade att dessa prognoser inte tar hänsyn till de inbyggda kontrollmekanismer – sociala, ekonomiska och tekniska – som finns i samhället: prisbildningsmekanismer, ny forskning, nya tekniska lösningar, ekonomisk tillväxt och modernisering etc.
58. Esaiasson (1990:264-277), Holmberg och Asp (1984).
59. Holmberg och Asp (1984:53-54).
60. Djerf (1988).
61. Holmberg och Asp (1984:13)
62. Holmberg och Asp (1984:13).
63. Vedung (1991:186).
64. Holmberg och Asp (1984:14).
65. *Sveriges Natur* nr 7 1983 s. 3.
66. Bennulf (1994:73). Andelen som angav miljöfrågor i snäv bemärkelse (alltså exklusive kärnkraft och energi) var dock tämligen konstant låg under samma period: 6 procent 1976, 6 procent 1979 och 7 procent 1982.
67. Vedung (1991:181ff).
68. Gilljam (1988), Holmberg och Gilljam (1987:257).
69. Esaiasson (1990:278), Gilljam (1988:147ff).
70. Vedung (1991:175-176).
71. Denna miljörelse kan också betraktas som en förlängning av den miljöväg som svepte fram över västvärlden under sextio - och sjuttioalet.
72. Esaiasson (1990:280), Vedung (1991:174).
73. Bjerström (1993:13).
74. Bennulf (1994:73), Holmberg och Gilljam (1987:267).
75. Se Bennulf (1990a:142ff), Gilljam (1990:19ff), Vedung (1991:195).

76. Asp (1990b:62) menar att inte "(s)edan ATP-stridens dagar har /.../en enskild sakfråga så starkt dominerat en valrörelse i medierna som miljöfrågan kom att göra i 1988 års val".
77. Vedung (1991:196).
78. Det finns särskilt två indikatorer som kan analyseras om man vill veta vad partierna själva vill prioritera i valet: partiernas valmanifest och partiledarnas valupptaktstal. Valmanifesten utgör en kortfattad beskrivning av det program partiet går till val på. De ger således en bild av vad man mer långsiktigt planerar att föra fram i valrörelsen. En analys valmanifesten inför valet 1988 visar att miljön var ett högt prioriterat sakområde för alla partier, men särskilt hos miljöpartiet, centern och socialdemokraterna. De olika miljöfrågor man ville profilera sig på varierade dock. Arbetsmiljön dominerade t ex mycket starkt hos socialdemokraterna. Upptaktstalen utgör starten på valrörelsen och ger en bra bild av vad partierna vill tala om i de efterföljande veckorna. När det gäller miljöprofilen så färgades 1988 års tal starkt av den då aktuella miljödebatten om sälarna och havsmiljön: en stor del av partiledarnas miljöuttalanden handlade om dessa frågor. Slutsatsen är att partierna planerade att föra fram miljöfrågorna i valet, men att den miljöpolitiska debattens inriktning i stor utsträckning kom att färgas av de dagsaktuella miljökatastroferna (se Djerf-Pierre 1989:8).
79. Asp (1990b:78)
80. Asp (1990b:78) visar t ex att en stor del av det miljömaterial som publicerades utgjordes av bakgrunds- och tidsaktuellt material som till stor del initierats av medierna själva.
81. Vedung (1991:174ff).
82. Jamison et al (1990:57-58), Eyerman och Jamison (1987).
83. Hansen (1993b:155-156).
84. För diskussioner om Greenpeaces och Naturskyddsföreningens strategi se t ex Eyerman och Jamison (1987), Jamison et al (1990:58), samt Olofsson och Thelander (1992).
85. Anshelm (1992:79).
86. Anshelm (1992:83).
87. Bennulf (1990b:96). 32 procent angav mycket stort förtroende för Fältbiologerna, 28 procent för Svenska naturskyddsföreningen, 25 procent för Björn Gillbergs Miljöcentrum och 7 procent för miljöpartiet. Förtroendet var generellt sett mycket stort för samtliga organisationer, med undantag för miljöpartiet.
88. Olofsson och Thelander (1993).
89. *Miljövård i själva verket* (1991:89).
90. Se t ex utvärderingen i SOU 1992:68, *Långsiktig miljöforskning*.
91. Loftson et al (1993:74), Lundqvist (1996:276), *Miljövård i själva verket* (1991:99).
92. *Miljövård i själva verket* (1991:89).
93. Jamison et al (1990:25). NFR är en förkortning för Naturvetenskapliga forskningsrådet.
94. Jamison et al (1990:42).
95. Djerf (1988).
96. Bertelman et al (1977:230).
97. *Miljövård i själva verket* (1991:89-90).
98. *Miljövård i själva verket* (1991:89). Uppgifterna är beräknade i fast penningvärde. Se också *Naturmiljön i siffror* (1993:206).
99. *Energiforskningen och miljön. En utvärdering av hanteringen av miljöfrågor inom den statliga energiforskningen* (1988), Lundqvist (1996:283ff).
100. Jamison et al (1990:24)
101. Lundqvist (1971:49ff).
102. Loftson (et al 1993:145-146).

103. Hedrén (1994:227). Hedrén har valt att betrakta tidsperioden från sextioalet till nittioalet som en helhet. Det är således inte den longitudinella utvecklingen som står i centrum.
104. Hedrén (1994:191). När det gäller konformiteten är Hedréns resultat dock inte lika entydiga.
105. Lundgren (1991a:153).
106. De andra två var Naturskyddslagen från 1964 och Miljöskyddslagen från 1969.
107. *Miljövård i själva verket* (1991:27-28).
108. Bennulf och Johnsson (1993:59).
109. Enligt ett pressutskick från Dai Dong-konferensen 1972, som jag hittat i Sveriges Radios arkiv, var "ecocidal war" (Indokinakriget) ett av Dai Dong-konferensens huvudtema.
110. Bennulf och Johnsson (1993:35), *Då, nu, sedan* (1990:7-9).
111. *Miljövård i själva verket* (1991:10).
112. Lundqvist (1996:276).
113. Jamison et al (1990:24-55).
114. *Miljövård i själva verket* (1991:104).
115. Jamison et al (1990:60).
116. Loftson et al (1993:147).
117. Hedrén (1994:164).
118. Se t ex Bennulf och Johnsson (1993:68ff).
119. Bennulf och Johnsson (1993:60). Den internationella utvecklingen går i många avseenden i motsatt riktning: förstöring av jord- och vattenresurser, globala klimatförändringar, nerbrytningen av stratosfärens ozonlager, minskad biologisk mångfald (se t ex *Naturmiljön i siffror* 1993:8).
120. Se t ex Bennulf och Johnsson (1993:86ff) samt Westerlund (1990:131ff).
121. Loftson et al (1993:71).
122. Lundqvist (1996:277).
123. Lundgren (1991a:160).
124. Lundqvist (1996:323).
125. SOU 1992:68 s. 24ff.
126. Lundqvist (1996:260).
127. Loftson et al (1993:79), Lundgren (1991a:160), Lundqvist (1996:323).
128. Lundqvist (1996:277-278).

Kapitel 10

1. Se avsnitt 7.1.
2. Då inkluderas redaktionschefen, redaktionssekreterarna och reportrarna.
3. Här ingår då Rapportchefen, redaktionssekreterare, producenter, reportrar och telegramredaktören.
4. Jag inkluderar här redaktörer/reportrar, redaktionsskreterare, telegramredaktörer, nyhetschefen, inrikeschefen och utrikeschefen.
5. Palin (1986:32).
6. Intervju med Bo G Erikson.
7. Intervju med Bo G Erikson.
8. Undersökningen om vilka reportrar som gjorde inslagen under sjuttioalet omfattar hela 1970, 1971 och 1972, första halvåret 1974 och andra halvåret 1975, första halvåret 1976,

- första halvåret 1977 och första halvåret 1979. Observera då att jag för varje analyserat inslag endast noterat en reporter. Under Rapports första år var det snarare regel än undantag att två eller flera reportrar arbetade med olika delar av ett och samma inslag. Jag har då noterat den reporter som ansvarat för den tidsmässigt största delen i inslaget. Bo G Eriksson har därför säkert förekommit i ytterligare några inslag än de som här anges.
9. Den totala inslagslängden var 5'15. Inslaget är tyvärr sparat i mycket dåligt skick. Det är omöjligt att synka, startsladdar på ljudet saknas med mera. Enligt manus denna kväll skulle reportaget innehålla ytterligare en del, som – också enligt manus – tycks ha utgått ur sändningen. Denna del innehöll först en kommentar till bilder av försöksapor, som beskrev hur försöken med att mata aporna med kvicksilver gått till. Därefter fortsatte intervjun med Maths Berlin, som bl a fick frågan om storätare av svensk fisk kan ha drabbats av hjärnskador. Berlin svarade att om någon hade ätit fisk från våra mest kontaminerade sjöar så är det inte osannolikt att det skulle ha kunnat uppkomma fall.
  10. Intervju med Eva Marling.
  11. Palin (1986:48-49).
  12. Intervju med Eva Marling.
  13. I den kvantitativa analysen har jag endast haft möjlighet att notera en enda reporter för varje inslag. Under perioden 1970-1972 var det mycket vanligt att flera reportrar arbetade tillsammans med ett längre reportage. Under perioden 1973-1979 blev detta samarbete mindre vanligt.
  14. Intervju med Lars Åkerman.
  15. Intervju med Lars Åkerman.
  16. Enligt Åkerman själv var det serien om gentekniken som gjorde att han rekryterades över till *Rapport* på heltid (intervju).
  17. Slutsatserna beträffande inriktningen på Lars Åkermans produktion är baserade på genomgång av TV-arkivets förteckning över hans inslag och reportage.
  18. Intervju med Hans Rehnvall och Göran Sjöstrand.
  19. Intervju med Hans Rehnvall. Den pedagogiska inriktningen är mycket markerad i de reportage av Hans Rehnvall som ingår i den kvalitativa analysen.
  20. Intervju med Göran Sjöstrand.
  21. Intervju med Barbro Soller.
  22. Soller hade lämnat Dagens Nyheter 1969 för ett jobb på Läkartidningen.
  23. Intervju med Barbro Soller.
  24. Intervju med Barbro Soller.
  25. Detta styrks också av Bo G Eriksson (intervju), som arbetat med Soller i många år.
  26. Intervju med Barbro Soller. Att den starka inrikespolitiska gruppens dominerade på redaktionen styrks också av Lars Jacobsson, reporter på *Aktuellt* och senare nyhetschef (intervju) samt av Hans Rehnvall, reporter på *Aktuellt* (intervju).
  27. Intervju med Barbro Soller.
  28. Intervju med Barbro Soller.
  29. Intervju med Barbro Soller.
  30. Intervju med Barbro Soller.
  31. Perioden 1975-1980 låg den genomsnittliga tiden på cirka 4 minuter.
  32. Inslagets längd var 8'06.
  33. Slutsatserna om de olika miljöjournalisternas profiler är baserade på intervjuerna, på analyser av reportage gjorda av de olika reportrarna samt på en genomgång av de dokument som finns om de olika reportrarnas reportageproduktion i TV-arkivet (vilket innebär att jag gjort en sökning i TV-arkivets databas efter inslag gjorda av de olika reportrarna). Sollers produk-

tion är så omfattande att också en kvantitativ analys av hennes inslag genomförts. Denna re-
dovisas dock inte särskilt.

34. Detta resultat har framkommit då Sollers samtliga inslag klassificerats och bearbetats efter samma kodningsprinciper som använts i undersökningen av nyhetssändningarna som helhet.
35. I samband med FN:s miljökonferens i Stockholm 1972 ökade aktiviteten i miljöfrågor i den övriga programproduktionen. I TV1 producerades två programserier om miljön: *Vi bar bara en jord* och *Än är det inte för sent*. Dessa hade, enligt Furhammar (1995:187), "väckarklocks-karaktär".
36. Furhammar (1995:187).
37. Furhammar (1995:187).
38. Furhammar (1995:219).
39. Uppgifter i TV-arkivets programregister.
40. Furhammar (1995:219).
41. Furhammar (1995:219) samt uppgifter i TV-arkivets programregister.
42. Carlsson (1994:56-63).
43. Carlsson (1994:61).
44. *Sveriges Radios Årsbok 1970* s. 40, Furhammar (1995:132). Furhammars (1995:133) slutsats om färgfilmens betydelse för TV-dokumentären är att den inte innebar nya motivval, utan det motsatta: det gamla gjordes om på nytt, men i färg.
45. Intervju med Eva Marling.
46. Intervju med Eva Marling.
47. Intervju med Eva Marling.
48. Inslagens längd var totalt 5'45.
49. Intervju med Eva Marling. Jag har också mycket få s k ståuppare i mitt urval av miljö-reportage, i synnerhet från perioden 1970-1980. Ett av undantagen är från den 9 januari 1971 i ett reportage om blyet i bensinen, som mycket riktigt också görs av utrikeskorrespondenterna. Bo Isaksson och Lars Hansegård rapporterade då från situationen i Västyskland respektive Japan (Tokyo), stående i intensiv stadstrafik.
50. Furhammar (1995:130).
51. Inslagens längd var 4'26.
52. Bo G Erikson var reporter och inslagstid var 3'45.
53. Intervju med Barbro Soller.
54. Andreas Franzén var reporter.
55. Inslagslängden var 3'17.
56. Peter Dahlgren (1988:60) gjorde liknande iakttagelser om åttioalets bildspråk i TV: "Som många iakttagare lagt märke till, är TV-nyheterna egentligen inte alls så 'visuella' som man i allmänhet kan förmoda, i den mening att många inslag helt enkelt består av programledaren med några fotografier, kartor eller diagram m m, som komplement. Yrkeskunskapen hos dagens TV-journalister kan fortfarande tydligt spåras tillbaka till deras rötter inom press och radio: narration i TV-nyheterna är till största delen strukturerad runt en text som man lagt bilder till."
57. Inslagens längd var 8'25 och reporter var Ragnar Hedlund.
58. *Rapport* och *TV-nytt* startade sina sändningar i december 1969. I min analys kommer jag att koncentrera mig på *TV-nytt*'s huvudsändning i TV1 klockan 19.30-20.00 och *Rapports* sändning i TV2 klockan 19.10-19.30. Den kvantitativa analysen för *TV-nytt*'s och *Aktuellts* del är baserad på bevakningen under hela 1973, 1984 och 1987 samt det första halvåret under

- åren 1970, 1971, 1972, 1974, 1975, 1979 och 1990. För *Rapports* del är det fråga om en totalanalys: samtliga huvudsändningar under åren 1970-1991 ingår.
59. Tabell A2, A3, A4 och A5 i Appendix 1 visar miljöinslagens antal och sändningstid i *Rapport* och *TV-nytt/Aktuellt* under perioden 1970-1991.
  60. Uppgifter för *Aktuellt* 1976-1978 ingår ej i analysen.
  61. Se tabell A3 i Appendix 1.
  62. För *Aktuellt* finns endast uppgifter för 1987.
  63. Uppgifter för *Aktuellt* finns endast för det första halvåret 1990.
  64. Reporter var Jan Gustavsson.
  65. Lars-Ola Borglid var reporter.
  66. Djerf-Pierre (1989:5).
  67. Se Djerf-Pierre (1989). I *Rapport* handlade 50 procent av inslagen om sälarna, algblomning och havsdöden, i *Aktuellt* 39 procent. Annars uppvisade de olika nyhetsmedierna delvis olika prioritering. Bilismens miljökonsekvenser prioriterades t ex av *Ny Dag* (20 procent av antalet artiklar om miljö), *Aftonbladet* ägnade 21 procent av miljöartiklarna åt arbetsmiljön och *Göteborgs-Posten* prioriterade bilismen, luftföroreningar och miljögifter.
  68. *Rapport* den 2 januari 1990.
  69. Uppgiften avser kategorins andel av miljöbevakningen för varje år och inte det totala antalet inslag.
  70. Ämnesinriktningen i *TV-nytt* och *Aktuellt* under perioden visas i tabell A6 i Appendix 1.
  71. Kategorin FN:s miljökonferens omfattar därmed endast de inslag som handlar om konferensens organisation och kronologiska framskridande. Övriga inslag har klassificerats under det ämnesområde som diskuteras.
  72. Se tabell A13 och A14 i Appendix 1.
  73. Se tabell A10 och A11 i Appendix 1.
  74. Se tabell A11 i Appendix 1.
  75. Intervjupersonerna i *Aktuellt* och *TV-nytt* finns redovisade i tabell A9 i Appendix 1. Då *Rapports* val av intervjupersoner jämförs med *TV-nytt*s och *Aktuellts* framkommer att det var särskilt under TV-nyttperioden (1970-1972) som urvalet skiljde sig åt. Särskilt under 1970 var det helt olika problembeskrivare som fick framträda i de olika nyhetsprogrammen. I *Rapport* dominerade experter, i *TV-nytt* politiker, myndigheter och näringsliv. Urvalet hängde naturligtvis samman med den innehållsliga profil som kännetecknade de olika kanalerna: i *Rapport* (ofta alarmerande) miljöreportage, med experter som centrala källor, i *TV-nytt* händelserapporteringen från de aktuella politiska besluten och debatten i miljöfrågorna, där bl a debatten om älvutbyggnaden stod i fokus.
  76. Den som blev intervjuad var med något undantag alltid Björn Gillberg själv.
  77. Representanter för Greenpeace intervjuades dock nästan alltid i samband med någon aktion.
  78. Intervju med Bo G Erikson.
  79. Intervju med Henrik Ekman.
  80. Reporter var Lizbeth Karlsson.
  81. Det journalistiska syftet med det dokumentära realistiska berättandet är, enligt Stoeckel, att övertyga publiken om att verkligheten ser ut på ett visst bestämt sätt och att detta sätt är det som presentationen visar. För att nå syftet tillämpas en rad taktiska grepp, t ex användandet av vetenskapens representanter som nyhetskällor, fokusering på faktaredovisning och dokumentation, betoning av rationella argument, logik och fakta, fokusering på handling istället för på inre tillstånd, användandet av ett distanserat och neutralt språk, utnyttjandet av en

bildsättning som prioriterar konkreta bildbevis framför visuella upplevelser och estetiska njutningar etc (se redogörelsen i avsnitt 4.2).

82. Detta framkommer också i intervjuerna med Barbro Soller och Bo G Erikson, som båda uttrycker en kritisk inställning till att låta sig bli ett redskap för miljörelsen. Deras främsta källor utgjordes av forskare och experter.

Kapitel 11

1. Hadenius och Weibull (1993:163-164, 208-210).
2. Hadenius och Weibull (1993:209).
3. Intervju med Mats Beckman, reporter på *Nyheterna* i TV4. Däremot rekryterades, enligt Beckman, ingen reporter från *Rapport*.
4. Asp (1995:31).
5. *Dagens Nyheter* den 15 september 1992. Artikelförfattare var Jarl Alfredius, Karin Andersson, Pia Brandelius, Malcolm Dixelius, Stig Fredriksson, Elisabeth Husmark och Mats Hådel.
6. *Dagens Nyheter* den 15 september 1992.
7. *Dagens Nyheter* den 15 september 1992.
8. *Månadsjournalen* nr 1 1993.
9. Intervjuer med Henrik Ekman och Hans Rehnvall.
10. Intervjuer med Henrik Ekman och Hans Rehnvall.
11. Asp (1995).
12. Dahlgren (1995b:7) och Fiske (1990:185).
13. Se också Dahlgren (1995a: 46-70). Se också Stam (1983) för en diskussion om njutningsaspekten (pleasure) i TV-nyheter.
14. Asp (1995:3-5).
15. Här undersökte Asp för det första i vilken utsträckning det i på- och avannonser förekom personligt färgade kommentarer. Det framkom att det var mycket vanligare med personligt färgade kommentarer i *Nyheterna* än i *Rapport*. Det tycktes också finnas en trend mot en allt större förekomst av personliga kommentarer i *Rapport* under perioden 1992-1995.
16. Asp visar dock att under perioden 1982-92/93 fick *Rapport* också allt kortare ljudbitar och bildbitar. Från 1993 gick utvecklingen tillbaka och bitarna blev längre igen.
17. I *Rapport* dominerade istället politiker, organisations- och företagsrepresentanter, myndighetspersoner och experter – s k ”företrädare”. Andelen företrädare i *Nyheternas* urval av intervjupersoner ökade dock över tid. När det gällde nyhetsprogrammets bevakningsområden delade Asp in dem i samhällsbevakning respektive förströelse, olyckor och brott. Det samhällsbevakande stoffet dominerade totalt i *Rapport*, medan förströelseinslagen (inklusive olyckor och brott) intog en dominerande plats i *Nyheterna*. Det fanns dock en tendens mot ett allt mindre samhällsriktat nyhetsurval i både *Rapport* och *Nyheterna*.
18. En händelses nyhetsvärde betraktas av Asp som en funktion av händelsens vikt (betydelse) och händelsens intresse för publiken. Intressefaktorn knyts då till huruvida nyhetshändelsen kan karaktäriseras som ovanlig eller oväntad, dramatisk och spännande samt om den ger möjlighet till identifikation och inlevelse (Asp 1995:23). *Rapport* hade mer av vad Asp kallar ’viktiga men ointressanta nyheter’, medan *Nyheterna* hade mer av ’oviktiga men intressanta nyheter’.

19. Asp (1995:31).
20. Asp (1995:31).
21. Se t ex Dahlgren (1995b:11-15) och Stoeihrel (1994:133). Stoeihrel (1994:137) menar dock att det populära berättandet också inbjuder till ett "gemensamt skratt". Man skrattar inte bara åt överheten, utan också åt "vårt samhälle", åt "Sverige", dvs åt oss själva.
22. *Media Monitor*, november 1990 s. 18.
23. Bennulf (1994: 76), Bennulf och Selin (1993:76).
24. Bennulf och Selin (1993:76). I de årliga opinionsundersökningar – de s k SOM-undersökningarna – som genomförs vid Göteborgs universitet tillfrågas medborgarna bland annat om vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem de anser vara viktigast i Sverige idag. Andelen som angivit miljön har utvecklats på följande sätt under åren 1987 till 1992: 1987: 53 procent, 1988:62 procent, 1989: 46 procent, 1990: 32 procent, 1991:38 procent och 1992:19 procent.
25. En kartläggning gjord av Göteborgs-Postens miljöjournalist K J Bondeson i tidningen *Göteborgs-Posten* den 14 oktober 1990. Se också siffror i Bjerström (1993:13).
26. Lundqvist (1996:287).
27. Samtidigt är det viktigt att påpeka att miljöintresset fortfarande var högre än i något val under perioden 1964 -1982 (se Bennulf 1994:73). Här avses en snäv definition av begreppet miljöfrågor, som innebär att bl a kärnkraft- och energifrågor inte ingår. Om dessa frågor inkluderas så blir bilden en annan, särskilt under åren 1976 och 1979.
28. Bennulf och Selin (1993:77-79).
29. Se Asp (1994) för en analys av valrörelsen 1994.
30. Asp (1994:26).
31. *Göteborgs-Posten* den 21 september 1994.
32. Därmed inte sagt att människors faktiska beteende har blivit så värst mycket miljövänligare. De flesta tycks dock leva som de lär. I Bennulfs doktorsavhandling (1994:276) försöker han sig på en, enligt egen utsago mycket osäker, skattning över hur stor del av befolkningen som 'kastar sten i glashus', där miljöåsikter inte motsvaras av något miljövänligt beteende. Skattningen stannar på blygsamma 13 procent. Bennulf och Gilljam (1991) försökte under 1990 kartlägga svenskarnas miljöbeteende, via en enkät. Av undersökningen framgick att de miljöhandlingar som majoriteten av svenskarna säger sig utföra ofta, mycket ofta eller alltid var att avstå från att köpa drycker i plastflaska, slänga batterier på avsedd plats, lämna tidningar till pappersåtervinning och slänga tomglas på avsedd plats. Handlingar som endast mindre än en fjärdedel sade sig utföra ofta var att handla miljömärkta varor, gå eller cykla istället för att nyttja motordriven transport, plocka skräp i naturen, äta biodynamiskt odlad mat samt sänka hastigheten på vägarna av miljöskäl (Bennulf och Gilljam 1991:92). Miljövänligt beteende tycktes också vara vanligare hos kvinnor och äldre (tvärt emot den vanligt förekommande uppfattningen att det är de yngre som utför miljöhandlingarna).
33. En indikator på denna omsvängning är årsredovisningarna: Under åren 1980 till 1984 nämndes 'miljö' sällan i årsredovisningarna. Från 1985 till 1990 ökade omnämningarna av miljöaspekter på verksamheten dramatiskt (Haglöv och Klingström 1990).
34. Bjerström (1993:76).
35. Bjerström (1993:78-79), Lundqvist (1996:300-302).
36. SOU 1992:68 s. 161ff.
37. *Miljövård i själva verket* (1991) s. 91.
38. En annan större samhällsvetenskaplig miljökonferens hölls i Forskningsrådsnämndens regi i Lund den 18-19 oktober 1993 och resulterade i boken *Forskning om livsstil och miljö* (1994).
39. *Forskning om livsstil och miljö* (1994:6).

40. Se t ex Lundgren (1992) och Löfgren (1992).
41. *Miljövård i själva verket* (1991) s. 91.
42. Flera av publikationerna från TEMA i Linköping har använts i denna studie, t ex Anshelm (1992), Forsberg (1992) och Hedrén (1994).
43. *Miljövård i själva verket* (1991) s. 89.
44. *Miljövård i själva verket* (1991) s. 89-90.
45. Lundgren (1991a:100).
46. Lundqvist (1996:314-317).
47. Loftson et al (1993:150).
48. Bennulf och Johnsson (1993:68,76)
49. Westerlund (1990:130).
50. Westerlund (1990:146-147).
51. Krav på miljökonsekvensbeskrivningar (MKB) infördes, enligt Loftson et al (1993:62), i flera lagar på miljöområdet genom den socialdemokratiska regeringens andra stora miljöproposition *En god livsmiljö* (Prop. 1990/91:90). Enligt Loftson et al (1993:63) fanns dock något som liknade krav på MKB i den svenska miljöskyddslagstiftningen redan 1981. Den nya lagstiftningen innebar ett förtydligande och en starkare betoning av MKB. Krav på MKB förordades också av Bruntlandkommissionen 1987 och på Riokonferensen 1992.
52. Lundqvist (1996:314-315). Tanken på miljöavgifter lanserades för en svensk publik av Erik Dahmén (1968) i boken *Sätt pris på miljön*. Det fanns då ett mycket starkt motstånd mot ekonomiska styrmedel i miljöpolitiken (Loftson et al 1993:99ff, Ohlsson 1991:157). Under sjuttioalet dominerade istället regleringsstrategin (koncessionsregler, förbud).

Kapitel 12

1. Intervju med Mats Beckman och Henrik Ekman. Beckman arbetade under en period samtidigt med Soller.
2. Intervju med Henrik Ekman. Ekman har även läst kemi och biologi.
3. Slutsatserna grundas dels på en genomgång av ämnesinriktningen i Lars Åkermans samtliga inslag i Rapport under åttiotalet, dels på en genomgång av Rapportens miljöbevakning under första halvåret 1993.
4. *Svenska Dagbladet* den 27 oktober 1989.
5. Intervju med Henrik Ekman.
6. Samtal med K J Bondesson, miljöjournalist på *Göteborgs-Posten*.
7. Intervju med Hans Rehnvall.
8. Intervju med Bo G Erikson.
9. Intervju med Hans Rehnvall. "Henrik" syftar på Henrik Ekman på Aktuell.
10. Intervju med Lars Åkerman.
11. Intervju med Mats Beckman.
12. Intervju med Mats Beckman.
13. Intervju med Hans Rehnvall.
14. Se avsnitt 12.2.
15. Intervju med Henrik Ekman.
16. Westerlund (1990:130).
17. Intervju med Henrik Ekman.

18. Intervju med Mats Beckman.
19. Intervju med Mats Beckman.
20. *Journalisten* nr 35 1991.
21. Bjerström (1993:6).
22. Intervju med Eva Marling.
23. Intervju med Eva Marling.
24. *Journalisten* nr 35 1991.
25. Intervju med Eva Marling.
26. *Journalisten* nr 35 1991.

Kapitel 13

1. Under de år som en jämförelse mellan *Rapport* och *Aktuellt* kan göras har *Rapport* haft något fler miljöinslag än *Aktuellt*. Att *Rapport* har haft något mer miljö än *Aktuellt* stämmer i stort sett också om man ser till den genomsnittliga sändningstiden om miljö per sändningsdag.
2. Det finns här skäl att ännu en gång påpeka att enbart kärnkraftsfrågor där kärnkraftens avfall, risker och miljömässiga konsekvenser (även positiva naturligtvis) diskuteras ingår. Kärnkraftens ekonomi eller säkerhetspolitiska aspekter ingår inte.
3. År 1977 och 1972 är dock fortfarande problematiska. Även 1977 skedde en intensiv kärnkraftsbevakning, men det fanns också en omfattande bevakning av oljeutsläpp och oljekatastrofer, industriutsläpp (BT-kemi) och bekämpningsmedel (skogsbesprutning). Bevakningen av dessa frågor gjorde tillsammans 1977 till ett toppår i *Rapports* miljöbevakning. Miljöbevakningen 1972 var i mycket hög grad relaterad till miljökonferensen i Stockholm 1972. Bevakningen av FN-konferensen och reportagen som gjordes i anslutning till denna svarade för en mycket stor del av det årets miljöproduktion. Sjuttio procent av det årets inslag sändes under första halvåret, dvs samma halvår då konferensen hölls. Den första miljövägen i nyhetsbevakningen kan därför till stor del sägas ha orsakats av konferensen.
4. Se tabell A5 i Appendix 1.
5. Se tabell A5 i Appendix 1.
6. *Rapports* miljöbevakning under åren 1970 och 1972 utgör två tidiga brytningar med den under sextiotalet dominerande svenska orienteringen. År 1972 uppvisade även *TV-nytt* en ovanligt hög andel internationella inslag. Orsaken var den omfattande bevakningen som föranleddes av FN:s miljökonferens i Stockholm under året.
7. Sjöberg (1989:29).
8. *Dagens Nyheter* den 21 september 1988.
9. Intervju med Lars Åkerman.
10. *Dagens Nyheter* den 15 augusti 1988.
11. Se Asp (1991) om journalisternas åsikter om miljöfrågorna, samt Linné (1990:147).
12. Loftson et al (1993:145), Hedrén (1994).
13. Experter och myndighetspersoner på lokal och nationell nivå dominerade t ex som problembeskrivare i den finska pressen (Suhonen 1993:104). I en intervjuundersökning med danska journalister ställdes t ex frågan om vilka källor eller institutioner de skulle vända sig till för att få en "reasonably clear and factual explanation of technically complex environmental problems..." Nästan varje respondent nämnde någon myndighet eller annan offentlig institution som första resurs. Universiteten och olika miljöorganisationer nämndes

också ofta (Minke 1989:5). Hansens och Linnés slutsats (1994:380) är vidare att intervjupersonerna (eller de "primära definierarna") i miljöinslag och miljöartiklar inte skiljer sig från andra journalistiska bevakningsområden. När det gäller källorienteringen är det regeringsrepresentanter, industrirepresentanter samt forskare och experter som dominerar.

14. När det gäller uppslagen till nyheter visar Linné (1990:149) att både danska och brittiska journalister ser miljögrupper och miljöorganisationerna som de mest användbara källorna. Först därefter kommer experter vid myndigheter, universitet och andra forskningsorgan. En undersökning från Storbritannien visar också att miljöorganisationer utgjorde den vanligast förekommande kategorin av intervjupersoner i miljöbevakningen i brittisk TV (Cottle 1994:120). Miljöorganisationerna dominerade t o m över den vetenskapliga expertisen. Detta resultat motsågs av Hansen och Linné (1994:380), som hävdar att representanter för miljörelsen inte förekommer särskilt ofta som intervjukällor i miljöinslagen i brittisk och dansk TV. Det är istället myndighetspersoner och experter som dominerar.
15. Intervju med Henrik Ekman.

Kapitel 15

16. Se t ex Stoker (1995) och Stone (1989). I forskningen kring lokal politik diskuteras regimerna i termer av "urban regimes", t ex i klassikern *Regime Politics. Governing Atlanta 1946 – 1988* av Stone (1989:6).
17. Eide (1992:133).
18. Høyer (1991:36).

Litteraturförteckning

- Abrams, Philip (1982) *Historical Sociology*. Ithaka, New York: Cornell University Press.
- Aftonbladet* den 8 mars 1973.
- Aftonbladet* den 29 april 1988.
- Ag, Lars och Herbert Söderström (1962) *Sambällskritik i radio och TV*. Stockholm: Bonniers.
- Alexander, Jeffrey C. (1990) "Analytic Debates: Understanding the Relative Autonomy of Culture". I Jeffrey C. Alexander och Steven Seidman (red.) *Culture and Society. Contemporary debates*. Cambridge: Cambridge University Press, s.1-27.
- Alexander, John (1991) *Televisions. Narrative Structure in Television*. Surrey, England: InterMedia-Publications.
- Altheide, David L. (1987) "Ethnographic Content Analysis". *Qualitative Sociology*, vol 10, nr 1, s. 65-77.
- Altheide, David. L. och Robert P. Snow (1979) *Media Logic*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Altheide, David L. och Robert P. Snow (1991) *Media Worlds in the Postjournalism Era*. New York: Aldine de Gruyter.
- Andersen, Michael Bruun (1990) "At Analysere en hel TV-serie". I Peter Dahlgren, Klaus Bruhn Jensen och Søren Kjærup (red.) *Strategier för TV-analys*. Stockholm: Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, s. 79-101.
- Anderson, Alison (1991) "Source Strategies and the Communication of Environmental Affairs", *Media, Culture and Society*, vol 13, s. 459-476.
- Anderson, Alison (1993) "Source-Media Relations: The Production of the Environmental Agenda". I Anders Hansen (red.) *The Mass Media and Environmental Issues*. Leicester: Leicester University Press, s. 51-68.
- Anshelm, Jonas (1992) *Vattenkraft och naturskydd. En analys av opinionen mot vattenkraftutbyggnaden i Sverige 1950-1990*. Tema T Rapport 31. Linköping: Universitetet i Linköping.
- Antennen* mars 1962.
- Antennen* november 1967.
- Arbetet* den 15 november 1967.
- Arbetet* den 14 mars 1974.
- Arbetet* den 9 september 1979.
- Arbetet* den 18 oktober 1979.
- Asp, Kent (1978) *Kungstorgsockupationen i Göteborg. Studier kring information och opinionsbildning*. Stockholm: Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar.
- Asp, Kent (1986) *Mäktiga massmedier. Studier i politisk opinionsbildning*. Stockholm: Förlaget Akademi-litteratur AB.
- Asp, Kent (1987) *Mediekrati. Studier kring medier, makt och demokrati. Del 1. Teoretiska utgångspunkter*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation.
- Asp, Kent (1988) "Politisk journalistik. Studier i mediernas partiskhet och makt". I Ulla Carlsson (red.) *Forskning om journalistik*. Nordicom-nytt/Sverige 4-88, Göteborg: NORDICOM, s. 7-51.
- Asp, Kent (1990a) "Medialisering, medielogik, mediekrati". *NORDICOM-information*, nr 4, s. 7-11.

- Asp, Kent (1990b) *Medierna och valrörelsen*. I Mikael Gilljam och Sören Holmberg (red.) *Rött, blått, grönt. En bok om 1988 års riksdagsval*. Stockholm: Bonniers, s. 44-83.
- Asp, Kent (1991) *Journalisternas åsikter – en jämförelse med politiker och allmänhet*. I Lennart Weibull (red.) *Svenska journalister. Ett grupporträtt*. Stockholm: Tidens Förlag, s. 58-87.
- Asp, Kent (1994) *Medieval 94'*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Asp, (1995) *Kommersialiserade TV-nyheter på ont och gott. En jämförande undersökning av Rapport TV2 och Nyheterna TV4*. Arbetsrapport nr 50. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Axelmann, Torbjörn (1961) "Producenten". I Gert Engström (red.) *Boken om TV*. Malmö: Bengt Forsbergs förlag, s.135-152.
- Bastiansen, Henrik Grue (1996) *Fra referat til reportasje. Dagsrevyen 1960-1969*. KULTs skriftserie nr 52. Oslo: Norges forskningsråd.
- Bennulf, Martin (1990a) "Det gröna genombrottet". I Mikael Gilljam och Sören Holmberg (red.) *Rött, blått, grönt. En bok om 1988 års riksdagsval*. Stockholm: Bonniers, s. 142-163.
- Bennulf, Martin (1990b) "Förtroende för Greenpeace". I Lennart Weibull och Sören Holmberg (red.) *Medier och opinion i Sverige*. SOM-rapport 5. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen/Inst. för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet, s. 95-102.
- Bennulf, Martin (1994) *Miljöopinionen i Sverige*. Lund: Dialogos.
- Bennulf, Martin och Mikael Gilljam (1991) "Snacka går ju – men vem handlar miljövänligt?" I Lennart Weibull och Sören Holmberg (red.) *Åsikter om massmedier och samhälle*. SOM-rapport 7. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen/Inst. för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet, s. 89-104.
- Bennulf, Martin och Lisbeth Johnsson (1993) *Miljöpolitik*. Lund: Studentlitteratur.
- Bennulf, Martin och Henrik Selin (1993) "Miljö vs ekonomi: Blir vi mindre miljömedvetna i kris-tider?" I Lennart Weibull och Sören Holmberg (red.) *Perspektiv på krisen*. SOM-rapport 9, Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen/Inst. för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet, s. 73-86.
- Berger, Arthur Asa (1992) *Popular Culture Genres. Theories and Texts*. Newbury Park: Sage.
- Bergman, Lars (1977) *Radionämnden anser...En översikt över nämndens beslut under tiden 1 januari 1971-30 juni 1976 utförd på nämndens uppdrag*. Stockholm: Publica.
- Bernow, Roger, Lars Carpelan, Anders Wikman och Torsten Österman (1973) *Almarna. En studie i opinionsbildning*. Stockholm: FSI.
- Bertelman, Tomas et al (1977) *Resurserna, samhället och framtiden. Slutrapport från Resurs- och Råvarustudien*. Stockholm: LiberFörlag/Sekretariatet för framtidsstudier.
- Bird, Elisabeth S. och Robert W. Dardenne (1988) "Myth, Chronicle, and Story. Exploring the Narrative Qualities of News". I James W Carey (red.) *Media, Myths, and Narratives. Television and the Press*. Newbury Park CA: Sage Publications, Inc., s. 67-86.
- Bjerström, Erika (1993) *Miljövar – reportage om miljöfrågöngar i det tysta*. Stockholm: DN.Förlaget.
- Bliss, Edward (1991) *And Now The News. The Story of Broadcast Journalism*. New York: Columbia University Press.
- Blomberg, Ingela (1988) *Falsklarm! Rapport 10 '88*. Stockholm: Näringslivets MediaInstitut.
- Blågul miljö* (1982). En miljö kvalitetsredovisning utgiven av Miljödatanämnden och Bokförlaget Prisma. Stockholm: Miljödatanämnden/Prisma.
- Boddy, William (1983) "Loving a Nineteen-Inch Motorola: American Writing on Television". I E. Ann Kaplan (red.) *Regarding Television. Critical Approaches – An Anthology*. Los Angeles, CA: The American Film Institute, s. 1-11.

- Bondebjerg, Ib (1990) "Opbruddet fra monopol-kulturen: en institutions- og programhistorisk analyse af dansk tv". I Peter Dahlgren, Klaus Bruhn Jensen och Søren Kjølrup (red.) *Strategier for TV-analys*. Stockholm: Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, s. 1-28.
- Bondebjerg, Ib (1994) "'Virkelighedens' fortællinger. Visuel dokumentarisme i pragmatisk og kognitivt perspektiv". *Nordicom-Information* nr 3, s. 3-16.
- Boudon, Raymond (1986) *Theories of Social Change. A Critical Appraisal*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre (1990) *In Other Words. Essays Towards a Reflexive Sociology*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Bourdieu, Pierre (1991) *Language and Symbolic Power*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Brandorf, Martin, Peter Esaiasson och Nicklas Håkansson (1994) *Svenska valfrågor. Partiernas valdebatt 1902-1994*. Uppsats för arbetsgruppen Svensk politik vid Statsvetenskapliga förbundets årsmötet i Umeå 3-4 oktober 1994 (stencil).
- Brante, Thomas (1984) *Vetenskapens sociala grunder. En studie av konflikter i forskarvärlden*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Broadly, Donald (1990) *Sociologi och epistemologi. Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. Stockholm: HLS förlag.
- Bruner, Jerome (1986) *Actual Minds, Possible Worlds*. London: Harvard University Press.
- Bruner, Jerome (1990) *Acts of Meaning*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Brunt, Rosalind (1990) "Points of View". I Andrew Goodwin och Gary Whannel (red.) *Understanding Television*. London: Routledge, s. 60-73.
- Campbell, Richard (1991a) "Securing the Middle Ground: Reporter Formulas in 60 Minutes". I Leah R. Vande Berg and Lawrence A. Wenner (red.) *Television Criticism. Approaches and Applications*. New York and London: Longman, s. 331-366.
- Campbell, Richard (1991b) *60 Minutes and the News. A Mythology for Middle America*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- Carey, James W. (1977) "Mass Communication Research and Cultural Studies: an American View". I James Curran, Michael Gurevitch och Janet Woollacott (red.) *Mass Communication and Society*. London: Edward Arnold (Publishers) Ltd. and The Open University Press, s. 409-425.
- Carey, James W. (1989) *Communication as Culture. Essays on Media and Society*. Winchester, MA: Unwin Hyman, Inc.
- Carle, Jan (1991) "Pierre Bourdieu och klassamhällets reproduktion". I Per Månsson (red.) *Moderna samhällsteorier. Traditioner, riktningar, teoretiker*. Stockholm: Prisma, s. 345-381.
- Carlsson, Anette (1994) *Sådd och skörd i bonnakanalen. Hur programansvaret fördelades mellan distriktet i det nya TV2, Sverigekanalerna 1986/87*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet (stencil).
- Carson, Rachel (1962) *Silent Spring*. Boston: Houghton Mifflin.
- Cederberg, Jörgen och Göran Elgemyr (1984) "Radion och det journalistiska oberoendet". I Jörgen Cederberg och Göran Elgemyr (red.) *Tala till och tala med. Perspektiv på den svenska radion och televisionen*. Stockholm: Legenda, s.164-208.
- Connel, Ian (1984) "Television News and the Social Contract". I *Culture, Media, Language. Working Papers in Cultural Studies, 1972-1979*. London: Hutchinson, s. 139-156.
- Corner, John, Kay Richardson och Nathalie Fenton (1990) *Nuclear Reactions. Form and Response in Public Issue television*. London: John Libbey & Company Ltd
- Corner, John (1991) "Meaning, Genre and Context: The Problematics of 'Public Knowledge' in the New Audience Studies". I James Curran och Michael Gurevitch (red.) *Mass Media and Society*. London: Edward Arnold, s. 267-284.

- Cottle, Simon (1993) "Mediating the Environment: Modalities of TV News". I Anders Hansen (red.) *The Mass Media and Environmental Issues*. Leicester: Leicester University Press, s. 107-133.
- Cracknell, Jon (1993) "Issue Arenas, Pressure Groups and Environmental Agendas". I Anders Hansen, (red.) *The Mass Media and Environmental Issues*. Leicester: Leicester University Press, s. 3-21.
- Dagens Nyheter* den 15 augusti 1988.
- Dagens Nyheter* den 21 september 1988.
- Dagens Nyheter* den 7 februari 1989.
- Dagens Nyheter* den 15 september 1992.
- Dahl, Hans Fredrik (1993) "What is Media History? Facts vs Theory in Historical Research". I Kathrine Skretting (red.) *Kringkastning og kino*. Levende Bilder nr 2/93. Oslo: NAVF, s. 26-35.
- Dahlén, Peter (1991) *Genrebegreppet och TV*. JMK Skriftserien 1991:6. Stockholm: JMK.
- Dahlgren, Peter (1988) "Berättande och betydelse i TV-nyheter". I Ulla Carlsson (red.) *Forskning om journalistik*. Nordicom-nytt/Sverige 4-88. Göteborg: NORDICOM, s. 53-63.
- Dahlgren, Peter (1989) *TV och våra kulturella referensramar*. Stockholm: Department of Journalism, Media and Communication, University of Stockholm.
- Dahlgren, Peter (1992) "Introduction". I Peter Dahlgren och Colin Sparks (red.) *Journalism and Popular Culture*. London: Sage, s. 1-23.
- Dahlgren, Peter (1994) "Den offentliga sfären i kulturteoretisk belysning". I Ulla Carlsson et al (red.) *Kommunikationens korsningar, Möten mellan olika traditioner och perspektiv i medieforskningen*. Göteborg: NORDICOM-Sverige, s.15-28.
- Dahlgren, Peter (1995a) *Television and the Public Sphere. Citizenship, Democracy and the Media*. London: Sage.
- Dahlgren, Peter (1995b) "Populär TV-journalistik. Nyheterna och den offentliga diskussionen". *Filmbäftet* nr 3, s. 5-18.
- Dahmén, Erik (1968) *Sätt pris på miljön*. Stockholm: SNS.
- Dalbert, Annika och Karin Garberg (1989) *Innehållsanalys av Sveriges Natur*. Uppsats i Informationsteknik. Göteborg: Göteborgs universitet (stencil).
- Davis, Dennis K. och Thomas F. Puckett (1992) "Mass Entertainment and Community: Toward a Culture-Centered Paradigm for Mass Communication Research". I Stanley A. Deetz (red.) *Communication Yearbook /15*. Newbury Park: Sage, s. 3-34.
- De Mott, John och Emmanuel Tom (1990) "The Press Corps of Spaceship Earth. A Trend Analysis, 1968-88". *Newspaper Research Journal*, vol 11, nr 4, s. 12-23.
- Dijk, Teun A. van (1985) *Discourse and Communication*. New York: de Gruyter.
- Dijk, Teun A. van (1988) *News as Discourse*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Dijk, Teun A. van (1991) "The Interdisciplinary Study of News as Discourse". I Claus Bruhn Jensen och Nicholas W. Jankowski (red.) *A Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication Research*. London: Routledge, s.108-120.
- Djerf, Monika (1988) *Sambällsdebatt i energi- och kärnkraftsfrågor. Utbudet av skrifter och tidskriftsartiklar om kärnavfall, kärnkraft och energiförsörjning under åren 1971-1987*. SKN Rapport 25. Stockholm: SKN.
- Djerf-Pierre, Monika (1989) *Miljövalet. Mediernas dagordning i valet 1988*. Paper presenterat vid IX Nordiska konferensen för masskommunikationsforskning i Borgholm 20-23 augusti 1989.
- Dobson, Andrew (1990) *Green Political Thought. An Introduction*. London: Unwin Hyman.
- Downs, Anthony (1972) "Up and Down With Ecology – The 'Issue-Attention Cycle'". *Public Interest*, vol 23, s. 38-50.

- Ds 1972:71. *Svensk miljöforskning. Utvärdering av kvalitet och inriktning. En promemoria från Utbildningsdepartementet.* Stockholm: Allmänna Förlaget.
- Dunwoody, Sharon och Robert J. Griffin (1993) "Journalistic Strategies for Reporting Long-Term Environmental Issues: A Case Study of Three Superfund Sites". I Anders Hansen (red.) *The Mass Media and Environmental Issues.* London: Leicester University Press, s. 22-50.
- Då, nu, sedan. En resultat- och framtidsanalys av miljöarbetet* (1990). Solna: Naturvårdsverket.
- Edfeldt, Åke (1969) *Kvicksilvergäddan.* Stockholm: Tiden/Folksam.
- Eide, Martin och Gudmund Hernes (1987) *Död og pine! Om massemedia og helsepolitikk.* Oslo: FAFO.
- Eide, Martin (1992) *Nyhetens interesse. Nyhetsjournalistikk mellom tekst og kontekst.* Oslo: Universitetsforlaget.
- Einsiedel, Edna och Eileen Coughlan (1993) "The Canadian Press and the Environment: Reconstructing a Social Reality". I Anders Hansen, (red.) *The Mass Media and Environmental Issues.* Leicester: Leicester University Press, s. 134-149
- Ekecrantz, Jan och Tom Olsson (1994) *Det redigerade samhället. Om journalistikens, beskrivningsmaktens och det informerade förnuftsens historia.* Stockholm: Carlssons.
- Ekecrantz, Jan, Tom Olsson, Ester Pollack och Anders Sahlstrand (1994) "Journalistik som kommunikation. Tre tidstablar". I Ulla Carlsson et al (red.) *Kommunikationens korsningar. Möten mellan olika traditioner och perspektiv i medieforskningen.* Göteborg: NORDICOM-Sverige, Göteborgs Universitet, s. 109-145.
- Elgemyr, Göran (1984a) "'Skall rundradion få parasitera på pressen eller ej?' Relationerna mellan pressen, TT och ljudradion 1922-1970". I Jörgen Cederberg och Göran Elgemyr (red.) *Tala till och tala med. Perspektiv på den svenska radion och televisionen.* Stockholm: Legenda s.19-57.
- Elgemyr, Göran (1984b) "Radiotjänst och statsmakterna 1925-1957". I Jörgen Cederberg och Göran Elgemyr (red.) *Tala till och tala med. Perspektiv på den svenska radion och televisionen.* Stockholm: Legenda s. 58-85.
- Elgemyr, Göran (1987a) "Maktkampen kring Dagens Eko – uppkomst och utveckling". I Kerstin Brunberg och Göran Elgemyr (red.) *Dagens Eko. Nyheter i radio under 50 år.* Stockholm: Sveriges Radios Förlag, s. 9-34.
- Elgemyr, Göran (1987b) "'Får jag be om en kommentar?' Strödda iakttagelser kring de första 20 åren". I Kerstin Brunberg och Göran Elgemyr (red.) *Dagens Eko. Nyheter i radio under 50 år.* Stockholm: Sveriges Radios Förlag, s. 65-86.
- Engström, Gert (1961) "OB (utomhussändningar)". I Gert Engström (red.) *Boken om TV.* Malmö: Bengt Forsbergs förlag, s.155-180.
- Energiforskningen och miljön.* En utvärdering av hanteringen av miljöfrågor inom den statliga energiforskningen (1988). Efn-rapport nr 29. Stockholm: Energiforskningsnämnden.
- Ericson, Richard V., Patricia M. Barnek, and Janet B.L. Chan (1989) *Negotiating Control. A Study of News Sources.* Toronto: University of Toronto Press.
- Esaiasson, Peter (1990) *Svenska valkampanjer 1866-1988.* Stockholm: Allmänna förlaget.
- Expressen* den 30 september 1978.
- Eyerman, Ron och Andrew Jamison (1987) "Miljökunskap som organisatoriskt vapen: fallet Greenpeace". *Sociologisk forskning* vol 24, s. 25-44.
- Fagerstedt, Otto och Sverker Sörlin (1987) *Framtidsvitnet. Ludvig Nordström och drömmen om Sverige.* Stockholm: Carlssons.
- Feilitzen, Cecilia von (1994) "Den kulturella vändningen – och sedan? Om tvärvetenskap i medieforskningen under 1980- och 90-talen". I Ulla Carlsson et al (red.) *Kommunikationens korsningar. Möten mellan olika traditioner och perspektiv i medieforskningen.* Göteborg: NORDICOM-Sverige, Göteborgs Universitet s. 9-14.

- Feuer, Jane (1992) "Genre Study". I Robert C. Allen (red.) *Channels of Discourse, Reassembled*. Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press, s.138-160.
- Fiske, John (1987) *Television Culture*. London and New York: Routledge.
- Fiske, John (1990) *Reading the Popular*. London: Routledge.
- Fiske, John (1992) "British Cultural Studies and Television". I Robert C. Allen (red.) *Channels of Discourse, Reassembled*. Chapel Hill, NC: The University of North Carolina Press, s. 284-326.
- Forskning om livsstil och miljö. Rapport från en FRN-konferens i Lund 18-19 oktober 1993* (1994). Rapport 94:6. Stockholm: Forskningsrådsnämnden.
- Forsberg, Håkan (1992) *En politisk nödvändighet. En studie av den fysiska riksplaneringens introduktion och tillämpning*. Linköping Studies in Arts and Science 74. Linköping: Universitetet i Linköping.
- Foss, Bob (1992) *Narrative Technique and Dramaturgy in Film and Television*. Stockholm: Sveriges Radio (SVT Training).
- Friedman, Sharon M. (1990) "Two Decades of the Environmental Beat". *Gannett Center Journal*, vol 4, nr 3, s.13-24.
- Frykman, Jonas och Orvar Löfgren (1979) *Den kultiverade människan*. Lund: LiberFörlag.
- Furhammar, Leif (1995) *Med TV i verkligheten. Sveriges Television och de dokumentära genrerna*. Stockholm: Stiftelsen Etermedierna i Sverige.
- Furhoff, Lars (1986) *Makten över journalistiken*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Gans, Herbert (1979) *Deciding What's News: A Study of CBS Evening News, NBC Nightly News, Newsweek and Time*. New York: Pantheon.
- Gidlund, Janerik (1978) *Aktionsgrupper och lokala partier. Temporära politiska organisationer i Sverige 1965-1975*. Lund: Gleerup.
- Gillberg, Björn (1969) *Hotade släktled. Genetisk bakgrund till några viktiga miljövårdsproblem*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Gillberg, Björn (1970) *Miljö-ekonomi-politik*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Gilljam, Mikael (1988) *Svenska folket och löntagarfonderna. En studie i politisk åsiktsbildning*. Lund: Studentlitteratur.
- Gilljam, Mikael (1990) *Valrörelsen 1988*. I Mikael Gilljam och Sören Holmberg (red.) *Rött, blått, grönt. En bok om 1988 års riksdagsval*. Stockholm: Bonniers, s. 19-43.
- Graber, Doris (1984) *Processing the News. How People Tame the Information Tide*. London: Longman.
- Graham Jr., Frank (1971) *Efter tyst vår*. Stockholm: Tidens Förlag.
- Göteborgs-Posten* den 14 oktober 1990.
- Göteborgs-Posten* den 21 september 1994.
- Hadenius, Stig och Lennart Weibull (1993) *Massmedier. En bok om press, radio och TV*. Stockholm: Bonnier Alba AB.
- Haglöf, Erik och Torbjörn Klingström (1990) *Det gröna i näringslivet. "Båg blir väg"*. Stockholm: Handelshögskolan.
- Hall, Stuart (1986) "Cultural Studies: Two Paradigms". I Richard Collins et al (red.) *Media, Culture and Society. A Critical Reader*. London: Sage, s. 33-48.
- Hansen, Anders (1991) "The Media and the Social Construction of the Environment". *Media, Culture and Society*, vol 13, s. 443- 458
- Hansen, Anders (1993a) (red.) *The Mass Media and Environmental Issues*. Leicester: Leicester University Press.
- Hansen, Anders (1993b) *Greenpeace and Coverage of Environmental Issues*. I Anders Hansen (red.) *The Mass Media and Environmental Issues*. Leicester: Leicester University Press, s. 150-178.
- Hansen, Anders och Olga Linné (1994) "Journalistic Practices and Television Coverage of the Environment: An International Comparison". I Cees J. Hamelink och Olga Linné (red.)

- Mass Communication Research. On Problems and Policies.* Norwood, N.J.: Ablex Publishing Corporation, s. 369-383.
- Hansson, Oloph (1996) *Rapport 1970 och 1996.* Stockholm (stencil).
- Haraldsson, Désirée (1987) *Skydda vår natur! Svenska Naturskyddsföreningens framväxt och tidiga utveckling.* Lund: Lund University Press.
- Hederén, Jan (1988) *Journalistiska arbetsmetoder.* Halmstad: Bokförlaget Spektra.
- Hedré, Johan (1994) *Miljöpolitikens natur.* Linköping Studies in Arts and Science 110. Linköping: Water and Environmental Studies, Linköping University.
- Hilgartner, Stephen och Charles L. Bosk (1988) "The Rise and Fall of Social Problems. A Public Arenas Model". *American Journal of Sociology.* vol 94, nr 1, s. 53-78.
- Hillmo, Thomas och Ulrik Lohm (1990) "Naturens ombudsmän". I Svante Beckman (red.) *Miljö, media, makt.* Stockholm: Carlsson Bokförlag, s. 86-122.
- Hirsch, Paul M. (1978) "Occupational, Organizational, and Institutional Models in Mass Media Research: Toward an Integrated Framework". I Paul M. Hirsch, Peter V. Miller och F. Gerald Kline (red.) *Strategies for Communication Research.* Beverly Hills/London: Sage, s. 13-42.
- Hjelte, Roland (1984) "Kritik undanbedes. Näringslivet och den granskande journalistiken i radio-TV". I Jörgen Cederberg och Göran Elgemyr (red.) *Tala till och tala med. Perspektiv på den svenska radion och televisionen.* Stockholm: Legenda, s.146-163.
- Holmberg, Sören och Kent Asp (1984) *Kampen om kärnkraften. En bok om väljare, massmedier och folkmöret 1980.* Stockholm: Publica/Liber.
- Holmberg, Sören och Peter Esaiasson (1988) *De folkvalda. En bok om riksdagsledamöterna och den representativa demokratin i Sverige.* Stockholm: Bonniers.
- Holmberg, Sören och Mikael Gilljam (1987) *Väljare och val i Sverige.* Stockholm: Bonniers.
- Hvitfelt, Håkan (1985) *På första sidan.* Stockholm: Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar.
- Hvitfelt, Håkan (1988) "Om den journalistiska formens betydelse". I Ulla Carlsson (red.) *Forskning om journalistik. En antologi från NORDICOM-Sverige.* Nordicom-nytt/Sverige 4-88, s. 107-131.
- Hvitfelt, Håkan (1989) *Nyheterna och verkligheten. Byggstenar till en teori.* Rapport 1989:1. Göteborg: Journalisthögskolan, Göteborgs universitet.
- Håkansson, Nicklas (1994) *Ekonomi och miljö – två frågor på tvärs?* Uppsats för kursen i kvantitativa analysmetoder, vårterminen 1994. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet (stencil).
- Höijer, Birgitta (1995) *Genre-föreställningar och tolkningar av berättande i TV.* Skriftserien 1995:1. Stockholm: JMK, Stockholms universitet.
- Höijer, Birgitta och Birgitta Löwander (1980) *A45 möter publik.* Stockholm: Publik och Programforskningsavdelningen, Sveriges Radio.
- Hört och sett. Radio och television 1925-1974* (1974). Stockholm: Sveriges Radio.
- Høyer, Svennik (1991) "According to Media Research – Does Mass Communication Work?" I Helge Rønning och Knut Lundby (red.) *Media and Communication. Readings in Methodology, History, and Culture,* Oslo: Norwegian University Press, s. 29-52.
- Høyer, Svennik och Epp Lauk (1995) *On Civic Society and Professionalization of Journalism. A Theoretical and Historical Perspective.* Paper presenterat vid International Association for Mass Communication Research, Portoroz, Slovenia June 27-30 1995.
- Ivarsson, Ulf och Per Kågeson (1976) *Kris i miljörelsen. Undersökning av en medborgare höjd över alla misstankar.* Stockholm: Prisma.
- Ivre, Ivar (1984) *Sveriges Radio och folkrörelserna.* I Jörgen Cederberg och Göran Elgemyr (red.) *Tala till och tala med. Perspektiv på den svenska radion och televisionen.* Stockholm: Legenda, s.138-145.

- Jahn, Detlef (1996) *Zur Institutionalisierung Ökologischer Standpunkte in Modernen Gesellschaften. Eine Analyse kognitiver Netzwerke in der Kernenergie-debatte in Schweden und der Bundesrepublik Deutschland*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet (manuskript, juni 1996).
- Jamison, Andrew, Ron Eyerman, Jacqueline Cramer och Jeppe Læssøe (1990) *The Making of the New Environmental Consciousness. A Comparative Study of the Environmental Movements in Sweden, Denmark and the Netherlands*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Jensen, Claus Bruhn (1991a) "Introduction: The Qualitative Turn". I Claus Bruhn Jensen och Nicholas W. Jankowski (red.) *A Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication Research*. London: Routledge, s.1-11.
- Jensen, Claus Bruhn (1991b) "Humanistic Scholarship as Qualitative Science: Contributions to Mass Communication Research". I Claus Bruhn Jensen och Nicholas W. Jankowski (red.) *A Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication Research*. London: Routledge, s. 17-43.
- Jensen, Claus Bruhn (1995) *The Social Semiotics of Mass Communication*. London: Sage.
- Jensen, Claus Bruhn (1996) "The Empire's Last Stand: Reply to Rosengren". *European Journal of Communication*, vol 11, nr 2, s. 261-267.
- Journalisten* nr 35 1991.
- Kasperowski, Dick (1993) "Mellan fördjupning och snabbhet. Tre perioder i Dagens Nyheters vetenskapsbevakning". I Dick Kasperowski och Heléne Stjernlöf *Vetenskapen i press. Två studier av vetenskapsbevakningen i svensk dagspress*. Rapport 181. Göteborg: Institutionen för vetenskapsteori, Göteborgs universitet, s. 1-77.
- Kjørup, Sören (1990) "Mediehistoriens retorik – om fortælling og forståelse". I Anne Marit Myrstad och Terje Rasmussen (red.) *Historien & Mediene*. Oslo: Norsk Medieforlag, s. 56-64.
- Kozloff, Sarah (1992) "Narrative Theory and Television". I Robert C. Allen (red.) *Channels of Discourse, Reassembled*. Chapel Hill and London: University of North Carolina Press, s.67-100.
- Krogh, Torbjörn von och Claus Nowotny (1981) *Varför fick vi inget veta? En studie av hur pressen missade BT-Kemi och Viggen*. Stockholm: Tiden.
- Kungl. Maj:s proposition nr 136 år 1966*.
- Kågeson, Per (1973) *Stoppa kärnkraften. Ett kritiskt inlägg om kärnkraft, miljö och politik*. Stockholm: Prisma.
- Landell, Nils-Erik (1968) *Fågeldöd, fiskbot, kvicksilver*. Stockholm: Aldus/Bonniers.
- Landell, Nils-Erik (1970) *Biocider*. Stockholm: Svenska naturskyddsföreningen.
- Landell, Nils-Erik (1982) *I nya Lortsverige*. Stockholm: Miljö i Sverige Förlags AB.
- Larsen, Peter (1991a) "Qualitative Content Analysis. Between "Critical Theory" and "Semiotics". I Helge Rønning and Knut Lundby (red.) *Media and Communication. Readings in Methodology, History, and Culture*. Oslo: Norwegian University Press, s. 67-84.
- Larsen, Peter (1991b) "Textual Analysis of Fictional Media Content". I Claus Bruhn Jensen och Nicholas W. Jankowski (red.) *A Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication Research*. London: Routledge, s.121-134.
- Lichtenberg, Judith (1991) "In Defence of Objectivity". I James Curran och Michael Gurevich (red.) *Mass Media and Society*. London: Edward Arnold, s. 216-227.
- Lindblad, Ingemar (1970) *Etermediernas värld. Radio och tv: Arbetsformer, program, publik*. Stockholm: Bonniers.
- Lindeberg, Per (1983) *Bhylarmet. Konflikten mellan näringsliv och miljöopinion i närbild*. Stockholm: Prisma.
- Lindgren, Sven-Åke (1991) "Michael Foucault och sanningens historia". I Per Månsson (red.) *Moderna sambällsteorier. Traditioner, riktningar, teoretiker*. Stockholm: Prisma, s. 318-344.

- Linné, Olga (1990) "Journalistic Practices and news Coverage of Environmental Issues". I Ulla Carlsson (red.) *Medier, Människor, Sambälle. 14 artiklar om nordisk masskommunikationsforskning*. NORDICOM-NYTT/Sverige 3-4, s. 145-154.
- Linné, Olga (1993) "Professional Practice and Organization: Environmental Broadcasters and Their Sources". I Anders Hansen (red.) *The Mass Media and Environmental Issues*. Leicester: Leicester University Press, s. 69-80.
- Loftsson, Elfar, Johan Hedrén, Ronnie Hjort och Marianne Löwgren (1993) *Svensk miljöpolitik*. Lund: Studentlitteratur.
- Lowe, Philip and Morrison, David (1984) "Bad News or Good News: Environmental Politics and the Mass Media". *The Sociological Review*, vol 32, nr 1, s.75-90.
- Luftföreningensundersökningen i Göteborg 1959-1964 (1964). Rapport från Luftundersökningsgruppen i Göteborg (LUG) för tiden okt. 59-mars 64. Göteborg.
- Lund, Erik (1975) "Nyhetsstrukturer og redaktionsprocesser i TVA 1964-1974". I Roar Skovmand (red.) *DR 50*. Köpenhamn: Danmarks Radio, s.281-318.
- Lundgren, Lars J. (1978) *Energipolitik i Sverige 1890-1975*. En delrapport från studien "Energi och samhälle". Stockholm: Sekretariatet för framtidsstudier.
- Lundgren, Lars J. (1991a) "Miljöpolitik på längden och tvären. Några synpunkter på svensk miljövärd under 1900-talet". I Lars J Lundgren (red.) *Människan och miljön. Huvudtema II vid XXI Nordiska Historikermötet i Umeå 1991*. Umeå: Historiska institutionen, Umeå universitet, s. 143-162.
- Lundgren, Lars J. (1991b) *Försurningen på dagordningen. En bild av ett händelseförlopp 1966-1968*. Solna: Naturvårdsverket.
- Lundgren, Lars J. (1992) "Den miljövänlige konsumenten". I Lars J. Lundgren (red.) *Livsstil och miljö. På väg mot ett miljövänligt beteende?* Solna: Naturvårdsverket, s. 21-35.
- Lundqvist, Lennart (1971) *Miljövårdsförvaltning och politisk struktur*. Lund: Prisma.
- Lundqvist, Lennart (1974) *The Case of Mercury Pollution in Sweden. Scientific Information and Public Response*. Stockholm: NFR, Statens naturvetenskapliga forskningsråd.
- Lundqvist, Lennart J (1996) "Sweden". I Peter Munk Christiansen (red.) *Governing the Environment: Politics, Policy, and Organization in the Nordic Countries*. Nord 1996:5. Stockholm: The Nordic Council, s. 257-336.
- Löfgren, Orvar (1990) "Medierna i nationsbygget. Hur press, radio och TV gjorde Sverige svenskt." I Ulf Hannerz (red.) *Medier och kulturer*. Stockholm: Carlssons, s. 85-120.
- Löfgren, Orvar (1992) "Varför är det så lätt att älska naturen? Om glappet mellan ideal och vardag". I Lars J. Lundgren (red.) *Livsstil och miljö. På väg mot ett miljövänligt beteende?* Solna: Naturvårdsverket, s. 9-19.
- Lönnroth, Lars och Herbert Söderström (1964) *Skjutjärn*. Bokförlaget Prisma och Studentföreningen Verdandi.
- Mahar, Cheleen, Richard Harker, Chris Wilkes (1990) "The Basic Theoretical Position". I Richard Harker, Cheleen Mahar och Chris Wiles (red.) *An Introduction to the Work of Pierre Bourdieu. The Practice of Theory*. New York: St. Martin's Press, s. 1-26.
- Media Monitor* november 1990. Stockholm: Näringslivets Mediainstitut.
- Melin, Margareta (1991) "Journalisters syn på sin yrkesroll". I Lennart Weibull et al (red.) *Svenska journalister. Ett gruppporträtt*. Stockholm: Tidens förlag, s. 101-126.
- Mikami, Shunji et al (1995) "The Media Coverage and Public Awareness of Environmental Issues in Japan". *Gazette*, vol 54, nr 3, s. 209-226.
- Miljövård i själva verket. Festskrift till Valfrid Paulsson* (1991). Solna: Naturvårdsverket.
- Miljövård i Sverige* (1984). Solna: Naturvårdsverket.

- Minke, Kim (1989) *Environmental Issues and Journalistic Practices*. Paper presenterat vid XI Nordiska konferensen för masskommunikationsforskning, Borgholm, Öland 20-23 augusti 1989.
- Minke, Kim (1991) "Medierne er usikre på miljøstoffets status". *Forskning och samfund*, nr 4, s.12-15.
- Molotch, Harvey och Marilyn Lester (1974) "News as Purposive Behaviour". *American Sociological Review*, vol 39, s. 101-113.
- Molotch, Harvey och Marilyn Lester (1975) "Accidental News: The Great Oil Spill". *American Journal of Sociology*. vol 81, nr 2, s. 235-260.
- Mumby, Dennis K. och Carole Spitzack (1991) "Ideology and Television News: A Metaphoric Analysis of Political Stories". I Leah R. Vande Berg och Lawrence A. Wenner (red.) *Television Criticism. Approaches and Applications*. New York & London: Longman, s. 313-330.
- Månadsjournalen* nr 1 1993.
- Naturmiljön i siffror* (1993). Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- Newcomb, Horace M. och Paul M. Hirsch (1984) "Television as a Cultural Form. Implications for Research". I Willard D. Rowland Jr. och Bruce Watkins (red.) *Interpreting Television. Current Research Perspectives*. Beverly Hills: Sage Publications, Inc., s. 58-73.
- Nilsson, Macke (1970) *Striden om Vindelälven. Makten, människorna och verkligheten kring ett beslut*. Stockholm: Bonniers.
- Nisbet, Robert A. (1969) *Social Change and History. Aspects of the Western Theory of Development*. London: Oxford University Press.
- Nohrstedt, Stig Arne (1991) "The information crisis in Sweden after Chernobyl". *Media, Culture and Society*, vol 13, s. 477-497.
- Nohrstedt, Stig A. (1993) "Communicative action in the risk-society: public relations strategies, the media and nuclear power". I Anders Hansen (red.) *The Mass Media and Environmental Issues*. London: Leicester University Press, s. 81-104.
- Nohrstedt, Stig Arne och Kerstin Lekare (1987) *Att rapportera det oförutsedda*. Stockholm: SPF.
- Nordfeldt, Stig (1967) "Journalisten som specialist". I Erik Westerberg (red.) *Journalist i press, radio, tv*. Stockholm: Bonniers, s. 245-263.
- Nordström, Bengt (1975) *Nyheter i tv under tvåkanaltiden. Organisation, policy, pluralism*. Tvåkanalutredningens rapport nr 3:2. Stockholm: Sveriges Radio.
- Nyhetsverksamheten inom Sveriges Radio. Betänkande avivet av Sveriges Radios nyhetsutredning, Stockholm 1971*. Stockholm: Sveriges Radios Förlag.
- Ohlsson, Henry (1991) *Varför har vi inga miljöavgifter?* I Bo Gustafsson (red.) *Människa, miljö, samhälle*. Uppsala: Samhällsvetenskapliga fakulteten, Uppsala universitet, s. 145-163.
- Olofsson, Anna och Åsa Thelander (1994) *Ren informationsverksamhet. En jämförelse mellan Greenpeace och Naturskyddsforeningens externa information*. Uppsats vid Sociologiska institutionen, Avd. för Medie- och kommunikationsvetenskap, Lunds universitet (stencil).
- Palin, Gunnar (1986) *Rapport*. Stockholm: Bonniers.
- Palmstierna, Hans (1968) *Plundring, svält, förgiftning*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Petersson, Olof och Ingrid Carlberg (1990) *Makten över tanken*. Stockholm: Carlssons.
- Persson, Per (1987) "Från ställdalenkatastrofen till Hammarskjölds död. Dokument och högkomster från fem års arbete på Dagens Eko åren 1956-61". I Kerstin Brunnberg och Göran Elgemyr (red.) *Dagens Eko. Nyheter i radio under 50 år*. Stockholm: Sveriges Radios Förlag, s. 87-141.
- PM om Aktuellt* (1958). Stockholm: Sveriges Radio.
- Radiotjänsts verksamhetsberättelse 1947-1948*. Stockholm: Radiotjänst.
- Radiotjänst. Verksamhetsberättelse 1953-1954*. Stockholm: Radiotjänst.
- Ramsby, Åge (1972) *Maktens Moduler. En bok om Sveriges Radio/TV*. Stockholm: Bonniers.

- Rankka, Maria H. (1996) *Domedagen är nära?* Stockholm: Näringslivets MediaInstitut.
- Real, Michael R. (1989) *Super Media. A Cultural Studies Approach*. Newbury Park: Sage.
- Real, Michael R. (1992) "The Challenge of a Culture-Centered Paradigm: Metatheory and Reconciliation in Media Research". I Stanley A. Deetz (red.) *Communication Yearbook /15*. Newbury Park: Sage, s. 35-46.
- Riback, Gösta (1984) "TV-tekniken och programmen". I Jörgen Cederberg och Göran Elgemyr (red.) *Tala till och tala med. Perspektiv på den svenska radion och televisionen*. Stockholm: Legenda, s. 229-235.
- Rosén, Bo (1987) *Den glömda miljödebatten*. Solna: Naturvårdsverket.
- Rosén, Bo (1988) *Lortsverige – 50 år efter Lubbe Nordström*. Stockholm: Svenska kommunförbundet.
- Rosengren, Karl Erik (1989) "Paradigms Lost and Regained". I Brenda Dervin, Lawrence Grossberg, Barbara J. O'Keefe och Ellen Wartella (red.) *Rethinking Communication. Volume 1. Paradigm Issues*. Newbury Park C.A.: Sage, s. 21-39.
- Rosengren, Karl Erik (1996) "Review Article". *European Journal of Communication*, vol 11, nr 6, s.129-141.
- Ross, Sven (1994) "Ideologiteori och medieforskning". I Ulla Carlsson et al (red.) *Kommunikationens korsningar. Möten mellan olika traditioner och perspektiv i medieforskningen*. Göteborg: NORDI-COM-Sverige, Göteborgs Universitet, s. 29-46.
- Rydén, Per (1991) *Allmänningen. Inledande studier i pressvetenskap*. Lund: Avdelningen för pressforskning, Litteraturvetenskapliga institutionen.
- Röhl, Wilhelm (1979) *Centralredaktionen 1972-1978*. Stockholm: Sverige Radio.
- Röster i Radio* nr 21 1954.
- Röster i Radio-TV* nr 14 1957.
- Röster i Radio-TV* nr 8 1958.
- Röster i Radio-TV* nr 29 1959.
- Röster i Radio-TV* nr 40 1961.
- Röster i Radio-TV* nr 44 1967.
- Röster i Radio-TV* nr 5 1968.
- Schoenfeld, A. Clay, Robert F. Meier och Robert J. Griffin (1979) "Constructing a Social Problem: The Press and the Environment". *Social Problems*, vol 27, nr 1, s.38-61.
- Schudson, Michael (1987) "The new Validation of Popular Culture: Sens and Sentimentality in Academia". *Critical Studies in Mass Communication* vol 4, nr 1, s. 51-68.
- Schudson; Michael (1994) "A History of the American news interview". *Media, Culture and Society*, vol 16, nr 4, s. 565-587.
- Seiter, Ellen (1992) "Semiotics". I Robert C. Allen (red.) *Channels of Discourse, Reassembled*. Chapel Hill and London: University of North Carolina Press, s.31-66.
- Selby, Keith och Ron Cowdery (1995) *How to Study Television*. London: MacMillan.
- Sellerberg, Ann-Mari (1994) *Miljöns sociala dynamik – om ambivalens, skepsis, utpekanden, avslöjanden m.m.* Lund: Sociologiska institutionen.
- Sepstrup, Preben (1994) *TV i kulturhistorisk perspektiv 1954-1994*. Århus: Klim.
- Shannon, C. och W. Weaver (1949) *The Mathematical Theory of Communication*. Urbana: University of Illinois Press.
- Shoemaker, Pamela J. och Stephen D. Reese (1991) *Mediating the Message. Theories of Influences on Mass Media Content*. New York: Longman.
- Sifo indikator juni 1969*. Stockholm: Sifo.
- Sifo indikator juli 1970*. Stockholm: Sifo.
- Sifo indikator september 1970*. Stockholm: Sifo.
- Sifo indikator juli 1973*. Stockholm: Sifo.

- Sifo (1976). *Svenska Dagbladet-Sifo frågor kring valet 1976*. Stockholm: Sifo.
- Sifo (1979). *Väljarna om valets frågor*. Stockholm: Sifo.
- Silverstone, Roger (1981) *The Message of Television. Myth and Narrative in Contemporary Culture*. London: Heinemann Educational Books.
- Silverstone, Roger (1983) "The Right to Speak; on a poetic for television documentary". *Media, Culture and Society*, vol 5, s. 137-154.
- Silverstone, Roger (1984) "Narrative Strategies in Television Science – A Case Study". *Media, Culture and Society*, vol 6, s. 377-410.
- Silverstone, Roger (1988) "Television Myth and Culture". I James W Carey (red.) *Media, Myths, and Narratives. Television and the Press*. Newbury Park CA: Sage Publications, Inc., s. 20-47.
- Sjöberg, Claes (1989) *Miljöjournalistik*. Stockholm: Journalisthögskolan i Stockholm.
- Skocpol, Theda (1984a) "Sociology's Historical Imagination". I Theda Skocpol (red.) *Vision and Method in Historical Sociology*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 1-21.
- Skocpol, Theda (1984b) "Emerging Agendas and Recurring Strategies in Historical Sociology". I Theda Skocpol (red.) *Vision and Method in Historical Sociology*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 356-391.
- Soller, Barbro (1969) *Nya Lort-Sverige*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- SOU 1946:1. *Betänkande angående rundradion i Sverige*. Stockholm: Kommunikationsdepartementet.
- SOU 1956:11. *Atomenergien*. Stockholm: Handelsdepartementet.
- SOU 1956:38. *Strålskydd*. Stockholm: Inrikesdepartementet.
- SOU 1956:46. *Bränsleförsörjning i atomåldern*. Stockholm: Handelsdepartementet.
- SOU 1958:41. *Förslag till uranlag*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- SOU 1959:34. *Atomansvarighet*. Stockholm: Inrikesdepartementet.
- SOU 1959:38. *Beredskap mot atomenergiolyckor*. Stockholm: Inrikesdepartementet.
- SOU 1954:32. *Televisionen i Sverige*. Stockholm: Kommunikationsdepartementet.
- SOU 1962:36. *Naturen och samhället*. Stockholm: Jordbruksdepartementet.
- SOU 1964:60. *Vattenvårdens organisation m.m.* Stockholm: Jordbruksdepartementet.
- SOU 1965:19. *Friluftslivet i Sverige*. Stockholm: Kommunikationsdepartementet.
- SOU 1965:20. *Radions och televisionens framtid i Sverige*. Stockholm: Kommunikationsdepartementet.
- SOU 1965:45. *Beredskap mot oljeskador*. Stockholm: Handelsdepartementet.
- SOU 1966:65. *Luftförorening, buller och andra immissioner*. Stockholm
- SOU 1967:43. *Miljövärdforskning*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- SOU 1971:75. *Hushållning med mark och vatten*. Stockholm: Allmänna Förlaget.
- SOU 1972:59. *Att välja framtid*. Stockholm: Allmänna Förlaget.
- SOU 1977:19. *Radio och TV 1978-1985*. Stockholm: LiberFörlag/Allmänna Förlaget
- SOU 1989:73. *TV-politiken*. Stockholm: Allmänna förlaget
- SOU 1990:44. *Demokrati och makt i Sverige. Maktutredningens slutrapport*. Stockholm: Allmänna förlaget.
- SOU 1992:68. *Långsiktig miljöforskning*. Stockholm: Allmänna Förlaget.
- Sperry, Sharon Lynn (1981) "Television News as Narrative". I Richard P. Adler (red.) *Understanding Television. Essays on Television as a Social and Cultural Force*. New York: Praeger Publishers, s. 295-311.
- Stam, Robert (1983) "Television News and Its Spectator". I E. Ann Kaplan (red.) *Regarding Television. Critical Approaches – An Anthology*. Los Angeles, CA: The American Film Institute, s. 23-43.
- Stam, Robert, Robert Burgoyne och Sandy Flitterman-Lewis (1992) *New Vocabularies in Film Semiotics*. London and New York: Routledge.
- Statens naturvårdsverk. Årsbok 1969* (1970). Solna: Statens naturvårdsverk.

- Sterling, Christopher H. och John M. Kittross (1990) *Stay Tuned: a Concise History of American Broadcasting*. Belmont, C.A: Wadworth Publishing Company.
- Stoehrel, Veronica (1994) *Berättelsestrategier, kunskap och reflektion. En analys och tolkning av fakta-program i svensk television under 1980-talet*. Stockholm: JMK, Stockholms universitet.
- Stoker, Jerry (1995) *The Comparative Study of Urban Regimes*. I Jon Pierre (red.) *Urban and Regional Policy*. Brookfield, Vermont: Edward Elgar Publishing Limited, s. 384-399.
- Stone, Clarence N. (1989) *Regime Politics. Governing Atlanta 1946-1988*. Lawrence, KS: University Press of Kansas.
- Suhoenen, Pertti (1993) "Environmental Issues, the Finnish Major Press, and Public Opinion", *Gazette*, vol 51, s. 91-112.
- Sund, Bill och Klas Åmark (1990) *Makt och arbetsskador under 1900-talet*. Stockholm: Carlssons.
- Sundqvist, Göran (1991) *Vetenskapen och miljöproblemen. En expertsociologisk studie*. Göteborg: Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet.
- Svenska Dagbladet* den 27 oktober 1989.
- Sveriges Natur* nr 4 1965.
- Sveriges Natur* nr 1 1967.
- Sveriges Natur* nr 1 1969.
- Sveriges Natur* nr 7 1983.
- Sveriges Radios informationskonferens om radio och television på Foresta 13-14 oktober 1958*. Stockholm: Sverige Radio.
- Sveriges Radios Årsbok 1957* (1958). Stockholm: Sveriges Radio.
- Sveriges Radios Årsbok 1960* (1960). Stockholm: Sveriges Radio.
- Sveriges Radios Årsbok 1961* (1961). Stockholm: Sveriges Radio.
- Sveriges Radios Årsbok 1962* (1962). Stockholm: Sveriges Radio.
- Sveriges Radios Årsbok 1963* (1964). Stockholm: Sveriges Radio.
- Sveriges Radios Årsbok 1964* (1965). Stockholm: Sveriges Radio.
- Sveriges Radios Årsbok 1965* (1966). Stockholm: Sveriges Radio.
- Sveriges Radios Årsbok 1966* (1967). Stockholm: Sveriges Radio.
- Sveriges Radios Årsbok 1967* (1968). Stockholm: Sveriges Radio.
- Sveriges Radios Årsbok 1968* (1969). Stockholm: Sveriges Radio.
- Sveriges Radios Årsbok 1969* (1970). Stockholm: Sveriges Radio.
- Sveriges Radios Årsbok 1970* (1970). Stockholm: Sveriges Radio.
- Sydsvenska Dagbladet* den 4 december 1975.
- Sörlin, Sverker (1991) *Naturkontraktet. Om naturumgängets idéhistoria*. Stockholm: Carlssons.
- Tjugofem år med Sveriges Radio* (1949). Stockholm: Radiotjänst.
- Thelander, Jan och Lars J Lundgren (1989) *Nedräkning pågår. Hur upptäcks miljöproblem? Vad händer sedan?* Solna: Naturvårdsverkets förlag.
- Thorburn, David (1988) "Television as an Aesthetic Medium". I James W Carey (red.) *Media, Myths, and Narratives. Television and the Press*. Newbury Park CA: Sage Publications, Inc., s. 48-66.
- Totland, Geir (1992) *Fra filmavis til dagsrevy. En studie i fjernsynsnybetenes historie*. Oslo: Norges allmennvitenskapelige forskningsråd.
- Tuchman, Gaye (1978/1980) *Making News. A Study in the Construction of Reality*. New York: The Free Press.
- Tvåkanalssystemet i tv. Kanut – Sveriges Radios utvärdering av tv 1969-1974* (1975). Stockholm: Sveriges Radios förlag.
- Ungaard, Håkan (1967) "Journalistik i tv och radio". I Erik Westerberg (red.) *Journalist i press, radio, tv*, Stockholm: Bonniers, s.123-199.

- Unsgaard, Håkan (1984) *Sveriges Radio och statsmakterna*. I Jörgen Cederberg och Göran Elgemyr (red.) *Tala till och tala med. Perspektiv på den svenska radion och televisionen*, Stockholm: Legenda, s. 86-137.
- Wandén, Stig (1993) *Ideologiska kontroverser i miljövården*. Solna: Naturvårdsverket.
- Weaver, Paul (1981) "TV News and Newspaper News". I Richard P. Adler (red.) *Understanding Television. Essays on Television as a Social and Cultural Force*. New York: Praeger Publishers, s. 277-293.
- Vedung, Evert (1979) *Kärnkraften och Fälldinregeringens fall*. Stockholm: Rabén&Sjögren.
- Vedung, Evert (1984) "Striden om de strömmande vattnen". *Dadalus. Tekniska museets årsbok 1984*. s. 105-159.
- Vedung, Evert (1991) "Miljöpartiet, nedfrysningsteorin och den järnhårda oligarkilagen". I Bo Gustafsson (red.) *Människa, miljö, samhälle*. Uppsala: Samhällsvetenskapliga fakulteten, Uppsala universitet, s. 165-219.
- Weibull, Lennart (1991) "Journalister som social grupp". I Lennart Weibull et al *Svenska journalister. Ett grupporträtt*. Stockholm: Tidens Förlag, s. 35-57.
- Weibull, Lennart et al (1991) *Svenska journalister. Ett grupporträtt*. Stockholm: Tidens Förlag.
- Weibull, Lennart och Britt Börjesson (1995) *Publicistiska Seder*. Stockholm: Tidens Förlag/Svenska Journalistförbundet.
- Westerlund, Staffan (1990) *Makten och miljön*. I Svante Beckman (red.) *Miljö, media, makt*. Stockholm: Carlsson Bokförlag, s.123-150.
- Westerståhl, Jörgen (1972) *Objektiv nyhetsförmedling*. Stockholm: Akademiförlaget.
- Westerståhl, Jörgen och Folke Johansson (1985) *Bilden av Sverige. Studier av nyheter och nyhetsideologier i TV, radio och dagspress*. Stockholm: SNS.
- Westerståhl, Jörgen och Folke Johansson (1987) *Tjernobylnedfallet och myndighetsbeskeden*. Stockholm: SPF.
- Williams, Raymond (1981) *Culture*. Glasgow: William Collins Sons & Company, Ltd.
- Windahl, Sven (1975) *Professionella kommunikatörer - en explorativ studie*. Lund: Studentlitteratur.
- Wirén, Karl-Hugo (1986) *Kampen om TV. Svensk TV-politik 1946-1966*. Stockholm: Gidlunds.
- Åmark, Klas (1973) "Den franska revolutionens förbannelse. En undersökning av modellers och metoders effekter på aktuell svensk pressforskning". *Historisk tidskrift*, nr 3, s. 325-366.

Summary in English

Green News

Green News – Environmental Reporting in Swedish Television News 1961-1994 examines the coverage of environmental issues in Swedish television. During the period studied, Swedish public service television expanded from one channel to two (1969), and was joined by a terrestrial commercial channel (1992). News-casts in all three channels are examined.

The *main* purpose of the study is to describe the evolution and development of environmental coverage in television over the course of the period. Three aspects are analyzed:

- (1) *Organizational factors* pertaining to the coverage. When was the first journalist with special knowledge of environmental issues hired? Who are the environmental journalists, and what imprint have they made on the coverage their newsdesks have produced?
- (2) The *styles of expression* in the coverage. How has the narrative construction of the environmental stories developed over time? Have there been times, for example, when lyrical and romantic conceptions predominated, or alarms and dire predictions accompanied by pictures of devastation?
- (3) *The environmental discourse*, i.e., the substance or subject matter content of environmental coverage. To what extent and in what respects have environmental problems been conceived of as problems with implications for society? What causes, consequences and solutions have been highlighted over time?

A *secondary* purpose of the study has been to examine how changes in the social and organizational conditions under which the journalists operate have influenced their coverage and trends therein during the period of study. A prime starting point in the analysis is the assumption that all journalism is influenced by the organizational and societal conditions under which it is performed. Consequently, journalistic products must be analyzed in relation to the social context in which they were created. The principal assumption in the explanatory analysis is that environmental reporting is performed in the nexus of two social fields: the realm of journalism and the realm of environmental policy. Each of these realms or spheres has its own historically specific constellations of actors, values and conceptions, practices and institutions.

In the analysis of the societal context, Swedish society is conceived of as a system of economic, social and political processes which together create the real world of which mass media form a part, and in which they operate. These include (1) *knowledge-generating processes*, with scientists and experts within scholarly and other research institutions as the central actors; (2) *processes of opinion formation*, with political parties, mass media and various interest groups and non-governmental organizations in focal roles; and (3) *policy-making processes*, in which the Swedish Parliament, the Government, and authorities – national regional and local – constitute the principal actors.

Journalists and other social actors alike operate in a historically specific ideological context, which determines how public discourse about the environment is conducted. One sector of this ideological space consists of the *prevailing conceptions of the environment*. These, too, are considered a fundamental feature of the societal context.

The analysis of the organizational context conceives of the realm of journalism as consisting of the journalists who work in the social sphere of the profession, but also the reality conceptions, values and behavioural orientations which structure their work. The organizational context is described in terms of (1) the *news organization* and (2) the *news ideology*, which at any given time have dictated the conditions under which work is performed in the newsdesks. Organizational factors include such things as the format and composition of the newscast and how news coverage is organized. News ideology refers to such things as news values and prevailing ideals concerning the organization and presentation of news stories.

The empirical material consists of documents, texts, and data gathered in interviews. The analysis of styles of expression and of the environmental discourse has required a combination of qualitative and quantitative textual analyses. All principal transmissions of *Aktuellt* (news and news commentary, SVT1) during the period 1961-1969, all principal transmissions of *Rapport* (news and news commentary, SVT2) during the period 1970-1991 and a sample of *TV-Nytt* (produced by a central newsdesk and aired in both SVT channels) and *Aktuellt* during the period 1970-1991 have been studied. In addition, a special analysis of the environmental coverage in *Rapport*, *Aktuellt* and *Nyheterna* (TV4) during the first six months of 1993 was performed. Among other things, these analyses resulted in an inventory and quantitative breakdown of the items of environmental news according to subject matter or focus. The qualitative analyses consisted of close readings of a sample of 140 items of environmental news from different periods. Analyses of the societal and organizational contexts of environmental reporting are based on interviews with all the Swedish environmental reporters, as well as studies of material in the archives of Sveriges Radio (the public service broadcast company), analyses of articles and interventions in Swedish print media, government reports, scientific journals and

extensive analysis of previous research on the history of environmental debate, environmental policy and environmental/ecological research in Sweden.

The main finding in *Green News* is the identification of three principal epochs or phases of development of television journalism about the environment: *environmental reporting as mirror* in 1961-1970, *environmental reporting as critical documentation* in 1970-1991, and *popularized environmental reporting* in the period after 1991. The following pages describe these three epochs and discuss how various features of the coverage developed in response to the organizational and societal conditions which surrounded journalism in each period.

Environmental reporting as mirror 1961-1970

The 1960s were an epoch of *mirroring coverage* of environmental issues in Swedish television news. By means of reports and quotes journalists sought to mirror current trends and events in the realms of environmental policy and research. The ambition was to report whatever might be of interest or importance to the viewing audience; efforts to influence public discourse or the various policy-making institutions were few. Coverage rested on a perspective of consensus, and journalists consequently sought more to calm and inform the public of what was believed to be fact rather than to alarm or arouse with sensational revelations. Imparting factual data and event-focused reporting took priority over scrutiny, critique and analysis.

The organizational context 1961-1970

There was only one television channel in Sweden through the 1960s. Television journalism started in 1958 with the advent of *Aktuellt*, a programme of news and news commentary weekday evenings. In the beginning *Aktuellt* was only aired three nights a week: Tuesdays, Thursdays and Saturdays. Only in 1963 did *Aktuellt* begin to offer service seven days a week. The programme was produced by a small staff, and the newsdesk had few specialized reporters. *Aktuellt* was a modern news programme for its time, containing reportage, interviews and commentary, interspersed with wire service bulletins. Filmed coverage dominated, although some taped material occurred, as well. Items were brief and commonly consisted of footage accompanied by voice-over commentary. A major share of the programme's air time consisted of bulletins, read with or without still photos or graphic illustration. During the 1960s, *Aktuellt* tried to maintain a sharp distinction between factual news and commentary; for a time the programme had a special 'slot' for commentary.

News reporting followed an objectivist ethic which had come to characterize Swedish broadcast journalism since the late 1950s. According to this ideal, power over the news flow resided with the professional journalist, who independently, on the basis of professional news criteria (albeit with deference to pertinent law and agreed-upon programming rules) decided what merited coverage. The news ideology which was established as broadcast journalism underwent professionalization also included the notion of universal news values, with the metropolitan press setting the standard.

The dominant approach to news reporting among members of *Aktuellts* newsdesk during the 1960s was the ideal of mirroring events, with strict observance of factuality and impartiality in the reporting. Serving as a neutral mirror of social trends and events was considered the prime role of the broadcast media. The relation of radio and television journalism to the public in this epoch was essentially conformist: the news should conform to viewers' interests and desires. The entertainment function of the news was valued as highly as the information function. Soft news items – human interest stories, curiosities and sensations – were normal features of broadcast news. The mirroring ideal also implied a readiness to conform to the values and positions of influential policy-makers and institutions. Journalism should be neutral and impartial and make no attempt to influence social processes.

The societal context 1961-1970

The 1960s saw the emergence of Swedish environmental *policy* as an independent entity. The foundations of Swedish environmental policy were laid, and the environment took its place as a policy issue alongside housing, fiscal policy and social welfare. Environmental problems were conceived of as national problems, to be remedied through national policy and regulation.

In terms of *opinion formation*, the 1960s also saw the breakthrough of the environment as a public issue. The term "environmental problems" (*miljöproblem*) was introduced as a catch-all to describe the negative effects of various forms of production and consumption in society. An environmentalist movement crystallized out of the more general 'alternative' movement, which surfaced throughout the Western world in the course of the decade. Political parties, too, began to take an interest in environmental issues: several government studies were initiated, and numerous environmental policy decisions were taken.

The environment also began to be recognized as a field of *research*. Influential opinion-leaders in the field had backgrounds in the natural sciences, and the public debate on the environment was largely phrased in scientific-technical terms.

The *policy* discourse, too, was essentially technocratic from the start. The power of definition lay in the hands of scientists and experts. Environmental policy was deployed as a form of political engineering, based on the idea of striking a balance between the needs of the environment and those of various social and economic interests. Measures were formulated and executed in a spirit of consensus and cooperation. The National Environmental Protection Board (Naturvårdsverket), the first central authority for matters concerning the environment, was instituted in 1967. The work of the Board was at once technocratic and consensus-oriented. Policy measures during the 1960s mainly targeted toxic pollution (particularly mercury), pollution of rivers and streams and the atmosphere, and emissions/effluents from particularly 'dirty' industries.

The ideology of environmental policy of the 1960s was essentially one of 'conservation', i.e., environmental protection. It posed no challenge to the ideology of economic growth, which exercised a virtually hegemonic influence over knowledge-, policy- and opinion-forming processes of the time. Policy-makers regarded the natural environment as essentially robust and tolerant of stress. Whereas pollution was considered a serious problem, no essential threat to the survival of mankind or of plant or animal life was perceived. Environmental concerns were clearly subordinate to the country's socio-economic development at large. The overall strategy of public policy sought scientific and technical solutions, coupled with administrative measures.

Environmental reporting 1961-1970

Organizational factors

One characteristic of the editorial organization which produced *Aktuellt* in the 1960s was that there was no reporter with specific responsibility for news about the environment. Stories were assigned to general reporters, on both national and regional levels. When, in the course of the decade, *Aktuellt* began more and more to cover environmental issues, the interest paralleled a growth in environmental coverage in other kinds of programming, as well: programmes about current events, programmes about science and technology, programmes about wildlife, as well as radio newscasts.

Styles of expression

The dominant type of narrative in environmental coverage in the 1960s was essentially *reproductive*. Priority was given to techniques that gave the impression of a direct correspondence between mediated reality and authentic reality. The narratives described how the reporter experienced authentic reality, clearly identified in time and space. Journalists seemed particularly eager to document

events and situations/conditions in a way that placed the viewer as close to the scene as possible. Reportage took its point of departure in the classic questions of journalism: where, when and how something happened. Questions as to why, with what consequences or in what context were accorded less attention. Little was offered in the way of background, commentary or analysis.

The *communicative design* – i.e., how the journalist and other figures in a story communicate with one another and with the (imagined) audience – featured the journalist as neutral and invisible reporter, often only an invisible voice-over narrator.

The use of text, image and sound in the reportage – *the audiovisual design* – was characterized by a singular focus on the documentary function and often lacked visual and aesthetic components. The images used in stories about the environment generally consisted of conventional illustrations. The pictures confirmed the spoken word and did not seem to be intended to offer any aesthetic or sensual sensation.

The *thematic design*, that is, the perspective the journalist adopts vis-à-vis the substance or subject of the story (i.e. the 'slant' or 'angle'), was dominated by a macro-perspective on society; experts were the prime sources consulted, and the vocabulary was scientific and technical. Narratives focused on an objective plane, and the interaction between journalist and interviewees had the character of scientific/technical discourse.

The environmental discourse

As to *the environmental discourse*, the 1960s saw the beginnings of environmental news coverage in Swedish television. Environmental coverage was sporadic in the early part of the decade, but recurred more regularly in newscasts from 1967 on. In the early years, many of the items concerned human interest stories and curiosities in nature, and rather few dealt with environmental issues in any stricter sense. In the latter period interest in curiosities subsided, and "the environment" took its place among the standard topics of news coverage. Coverage focused on a broad array of topics: the agenda of public debate on the environment in television news was dominated by conservation issues, toxic pollutants, eutrophication and pollution of streams and lakes, oil spills, and the consequences of nuclear bomb testing.

The overall conception of the natural environment reflected in the environmental discourse of the 1960s was essentially 'conservationist' and technocratic. Environmental issues were given relatively low priority in news coverage, and when they received coverage, environmental protection and conservation were generally treated as isolated – and relatively peripheral – problem areas. The state of the natural environment was described as problematic, but hardly cata-

strophic; the problems were presented as serious and important, but no more important than other societal concerns.

The environmental discourse focused on local and national problems, with no reference to international and global aspects. Health risks related to various processes and products were a focal concern. Environmental policy was treated as subordinate to the country's social and economic development on the whole. A fundamental premise was that environmental concerns must be weighed against other legitimate interests, e.g., economic and social benefits. A recurrent theme was various 'trade-offs' between threats to the environment and to health, on the one hand, and economic growth and employment opportunities, on the other. That the latter were given priority was generally considered well and good.

The discourse reflected an essentially technocratic approach to nature, particularly in a liberal use of technical and scientific terms. The natural environment was looked upon as a resource to be exploited, and the commitment to conservation and environmental protection corresponded to its perceived social and economic value. Environmental problems would be addressed through science-based technological measures, the patent response being calls for 'new technology' and 'more research'. The predominantly technocratic approach also meant that problem-definition (and the identification of causes, consequences and possible solutions) remained the privilege of acknowledged experts.

Conclusions 1961-1970

The environmental news coverage of the 1960s grew out of the coincidence of *a professional ideal of journalism as mirror of society* and *a technocratic, conservationist approach to environmental policy*. The dominant conception of the environment in the public debate of the period was essentially *technocratic* and *conservationist*. Thus, the conception, value-orientation and policy-orientation vis-à-vis the environment which characterized the discourse in the news programme *Aktuellt* directly reflected the conceptual approach which prevailed in Swedish society at the time.

Journalists of the 1960s subscribed to a professional ideal of news reporting as a mirror of society. The ambition of television news was to cater for viewers' tastes and interests, to report important and interesting events, and to relate public debate. Thus, it is hardly surprising that dominant conceptions of the environment and of environmental problems were so clearly 'reflected' in television news coverage. Much of the coverage occurred in response to external initiatives, e.g. seminars and press conferences to which the journalists were invited. Consequently, news sources – most of whom had scientific expertise – exerted considerable influence over the content of environmental coverage. News sour-

ces were often allowed to speak without fear of rebuttal; only occasionally were their views questioned. As a result, coverage largely expressed a discourse which echoed official, technocratic and conservationist perceptions of the environment and problems relating to it.

Members of the scientific establishment, who largely steered the course of public discourse on the environment during the decade, were seldom subjected to critical scrutiny on *Aktuellt*. Nor was there any major opposition to official environmental policy in society at large. Environmental policy and public discussion of environmental issues were only just emerging; what was to become 'the green movement' was still weak, and few voices were raised in criticism of technocratic policies. Journalists were entirely dependent on central institutional elites for the news they reported. There was also considerable uncertainty among journalists as to how environmental issues should be dealt with. Only a few newsdesks had journalists with specialized knowledge of the area; most journalists lacked experience, knowledge and competence when it came to environmental issues. In the case of *Aktuellt*, the news staff was small, and none of the reporters had particular knowledge of, or interest in the subject area. This, of course, made them even more dependent on their sources – the experts.

Environmental Reporting As Critical Documentation 1970-1991

Whereas the 1960s saw the emergence of environmental issues as an area of coverage for television news, the 1970s and 1980s saw environmental news develop into a specific journalistic genre. The period 1970-1991 may be said to be the epoch when environmental television news coverage turned to *documenting conditions in a critical light*. Detailed presentations of factual data, presented by active and critical journalists, and accompanied by visual evidence constituted a journalistic formula which predominated in environmental coverage throughout the 1970s and 1980s. Environmental news developed its own style of expression which, among other things, included the use of realistic documentary footage. The environmental discourse also took a turn toward ecology, accompanied by a particular rhetoric, in which the state of the environment was depicted as alarming, and the extent of environmental degradation was seen to threaten the survival of mankind and the environment alike. News reporting sought primarily to document the causes and consequences of damage to the environment and, by means of pedagogical explanations, facts, analyses and background information, to help the viewing public grasp the situation at hand. Journalists also had the ambition to scrutinize the actions of various environmental

policy-makers and to influence both public debate on environmental issues and the policies made by public institutions.

The organizational context 1970-1991

The organizational context of the environmental coverage underwent several fundamental changes, both organizational and ideological, during the period.

The most momentous organizational change came in 1969, when Sweden acquired its second television channel, SVT2. The introduction of a second channel was accompanied by a new television news organization, as well. A common newsdesk, which answered directly to the Director-General of Sveriges Radio (the public service broadcast company), was made responsible for all-round television news reporting. The newsdesk produced *TV-Nytt*, which was aired in multiple slots in both channels. The principal transmission was a 30-minute programme aired at 7:30 PM on SVT1. SVT2 had a newsdesk of its own, which produced *Rapport*, a 20-minute programme of news and commentary aired at 7:10 PM five days a week.

TV-Nytt had much the same programme format as its predecessor, *Aktuellt*, and more or less had the character of a television news bureau. The coverage offered consisted largely of news briefs and wire service bulletins. *Rapport*, on the other hand, offered fewer, longer items, with no briefs or bulletins. The programme also carried a greater amount of current affairs and commentary, and applied more stringent news values in its choice of topics.

In 1972, a new organization was introduced; it would last, largely intact, well into the 1990s. In the new organization each of the SVT (public service) channels maintained a newsdesk of its own, which produced two programmes of news and commentary: *Aktuellt* on SVT1 at 9 PM, and *Rapport* on SVT2 at 7:30 PM. This reorganization meant that in terms of form and content the two programmes converged toward a magazine format which accommodated both reportage and more fleeting 'headline-news' bulletins.

Thus, the two SVT newsdesks each produced a programme of news and commentary/news analysis throughout the 1980s. Due to its early evening time slot, *Rapport* attracted the largest audiences. Over time, *Rapport* developed a more standardized format, with an emphasis on topical news reporting. Meanwhile, *Aktuellt* specialized in reportage and experimented with several different programme formats and 'special edition' newscasts.

The recruitment of journalists to SVT2 in 1970 represented a major increment in the number of broadcast journalists operating in Sweden. The number of reporters increased again in the 1980s with a certain expansion of services.

The organizational context during the 1970s and 1980s was characterized by the emergence of a new ideal of news journalism: critical scrutiny. Journalists

donned the mantle of the 'Third Estate' (that of the Press, on a par with Government and Parliament). The practice of journalism was now oriented toward exerting influence, vis-à-vis both institutions and the public at large. No longer did news reports simply reflect the values and perspectives of the establishment; journalists set out to bridge existing information gaps in society and to equip their audiences for active citizenship, i.e. democratic participation.

Underlying the new ideology of journalism was a conflict perspective on society. This meant a radical shift in perspective from the ideal of journalism as a mirror and the consensus perspective which had prevailed through the 1960s. One of the prime tasks of the new journalism was to cast light on injustices and wrongdoing, to expose abuses of power and to examine the underside of society. This was translated into a commitment of investigative journalism and 'muckraking'.

The societal context 1970-1991

The social context of environmental journalism during the 1970s and 1980s was characterized by a politicization of the environmental debate and what might be called the 'ecologization' of environmental policy. Now, for the first time, the consequences of industrial production and exploitation were called into question, and the hegemony of the ideology of economic growth was challenged. In the course of the 1970s, the green movement articulated an environmentalist ideology, which introduced notions such as ecological balance, 'scarce economics', and the limits of growth.

As to *public opinion*, a series of hotly contended, highly divisive environmental issues – e.g., Swedish reliance on nuclear energy, hazardous working environments, industrial exploitation of natural resources, and the widespread use of defoliants in Swedish forests – surfaced during the 1970s. The 1970s, what is more, were a period of political radicalism. These 'post-'68' currents had a radicalizing influence on public discussion of the environment, which became more ideologically coloured. Controversies concerning the environment no longer concerned only differences in assessments of the severity of the situation; the conflicts took on a deeper dimension, in which technocratic approaches to conservation were pitted against a radical ecologist movement. This latter movement steadily gained momentum and political strength throughout the 1970s. Many environmental activists chose to work through The Greens, a national political party founded in 1981.

Environmental policy was included as a central 'plank' in all the parties' platforms. Thus, the 1970s saw the emergence of environmental concerns as partisan political issues. Solving environmental problems became an objective for the parties, and not just the responsibility of authorities and experts. It was also

during the 1970s that environmental issues assumed prominence in the minds of the Swedish public.

The 1980s started with a nationwide referendum on the future of nuclear energy in Sweden. The outcome of the referendum resulted in a Parliamentary decision to phase out nuclear power by 2010. (N.B. Referenda are only advisory in Sweden.) This outcome notwithstanding, opponents of nuclear energy were disappointed with the results of the referendum, which gave them cause to re-view their public relations strategies to date. They now adopted more aggressive, success-oriented strategies, which included more tactical use of the media. This was one of the more striking features of Greenpeace' modus operandi, for example. After a certain lull in the early years of the decade, the Swedish environmentalist organizations were quite successful in rallying Swedish opinion.

In terms of *knowledge*, the 1970s and 1980s saw a marked increase in the resources made available to research on the environment. During the 1970s research on features of Swedish society and social policy expressed a basic faith in long-term, future-oriented social planning. Environmental research still showed a strong natural sciences-orientation throughout the period, although some social science perspectives had begun to be applied.

Problems relating to energy supply/sustainable energy sources, plus local and regional problems related to industrial production dominated *public policy* relating to the environment in the 1970s. In both cases policy-making was imbued with an abiding faith in large-scale policy measures. The environment was a public responsibility, and problems could be solved through collective, governmental measures: legislation, subsidies, regulation and far-sighted social planning.

The climate changed in the 1980s, with the accession to power of a bourgeois coalition. Scepticism of government policy and the notion of an active state spread across the land, and faith in large-scale solutions to environmental problems waned somewhat. In the area of environmental policy, perspectives shifted toward supranational and global problems: acid rain, the greenhouse effect, holes in the ozone layer, eutrophication of marine environments, and environmental impacts of various chemical substances and waste products. Opposition to nuclear energy was fueled by the disastrous fire and explosion of the nuclear plant at Chernobyl in the Ukraine in the Spring of 1986. Parts of Sweden suffered severe radiac pollution due to fallout from Chernobyl.

Environmental reporting 1970-1991

Organizational factors

Both SVT newsdesks, *Rapport* and *Aktuellt*, hired reporters having specialized knowledge of environmental issues. At *Rapport* the journalist in question was

science journalist Bo G Erikson, hired in 1970. Erikson covered science and the environment. *Aktuell*'s first environmental reporter was Barbro Soller, who was hired in 1972. Her contract stated that she would be responsible for environmental coverage only. Thus, Soller may be said to be the first (specifically) environmental reporter in Swedish television. She stayed on with *Aktuell* until 1987, and thus strongly influenced the channel's environmental coverage for roughly fifteen years.

Styles of expression

Narrative form underwent significant change during the period, 1970-1991. As to the *communicative design*, the role of the journalist changed from that of a neutral conduit to that of an active and critical actor, who independently selects, processes and presents events and developments relating to the environment. No longer was it assumed that journalists should remain strictly neutral to the subject of their coverage. Instead, journalists tended toward the role of advocate, taking the side of nature and its requirements, and the victims of environmental degradation. The prime function of reportage, commentary was to educate. Analysis and background material formed a central part of journalists' work. Journalists worked to make their material comprehensible. Factual data and documentation were important; a scientific-technical vocabulary predominated.

The use of text, image and sound in the stories – the *audiovisual design* – also developed a great deal during the period. Realistic documentary pictures were used to exemplify the content of the reportage and to demonstrate the severity of the problem. In the 1970s, images (and sound) were valued as documentary evidence; during the 1980s, more attention was paid to aesthetic qualities, as well.

The *thematic design* of environmental reportage was often founded on a conflict perspective, a conflict in which the journalist implicitly or explicitly voiced an ecological perspective and supported those who shared this approach in opposition to proponents of economic growth and the official, conservationist approach to environmental protection.

As in the 1960s, news about the environment dealt with objective reality, and a macro-perspective on society predominated. Scientists and responsible authorities were consulted to describe and confirm the facts and relationships presented in the stories. In the early 1970s, however, a pronounced anti-establishment sentiment coloured environmental reporting, and journalists made a special effort to present laymen's knowledge, experience and feelings relating to the environment and to contrast these with the established wisdom among experts of the day. This ambition appears to have flagged somewhat in the latter part of

the 1970s and the 1980s, when environmental reporting once again took on a more 'established', official character.

The narrative style of environmental news reporting in the period, 1970-1991 was that of *documentary realism*, with an emphasis on *documentation* and *reconstruction*. First, the stories were told using techniques that reinforced the impression of direct correspondence between the reality portrayed in the media and authentic reality, e.g., detailed documentation of the facts at hand, use of realistic images, and heavy use of authoritative experts as news sources. Secondly, there occurred a shift in how stories related to time and place: the reproductive approach of the 1960s was replaced by a reconstructive approach. Instead of merely reflecting an event or process or reporting the various events from a given time and place, stories now reconstructed long-term and overarching relationships, by assembling factual data from different places and points in time, documenting damage to the environment in pictures, and weighing the assessments and views of different actors against one another. Images and statements from diverse sources were collated to form logical and causal patterns.

The environmental discourse

The *environmental discourse* in Swedish television news in the period 1970-1991 was characterized by growing attention to the environment in news programmes. The intensity of environmental coverage varied widely, however, from year to year.

The discourse was successively *ecologized* during the course of the period. Environmental problems were increasingly portrayed as potential global catastrophes. The state of the environment was consistently described as acute, catastrophic and menacing. Alarms came in a steady stream, and the outlook was very pessimistic. Damage to the environment was now described as a serious menace, threatening death and extinction unless effective, comprehensive corrective public policy measures were implemented. Problems were perceived as parts of a greater problem complex rather than as discrete or unique cases of pollution. The general subject area went under the catch-all term, "environmental problems" (*miljöproblem*).

The conflict between the environment and the economy was a leitmotiv in the discourse throughout the period. Ecological and conservationist perceptions of the problems stood in opposition to one another. In the early 1970s the conflict ran high, but in the course of the 1980s the discourse reflected increasing agreement as to the nature of the problems at hand.

In the ecologized discourse an ethic gradually emerged which questioned the right of human beings to exploit nature and natural resources at will. The focus rested increasingly on the impacts of environmental degradation on nature as

whole, not just the health implications for human beings. In accordance with the ecological perspective, the environmental discourse increasingly assumed a global perspective. Consequently, environmental conditions in other countries, e.g., in the third world, were given more attention in news programmes.

During the 1970s, environmental problems came to be perceived as problems of policy, i.e., problems requiring corrective measures, rather than problems of knowledge. Consequently, environmental coverage increasingly focused on social and economic activities which appeared to be likely causes of the problems. This coverage was highly attuned to various kinds of production, and the environmental impact of industrial production dominated coverage. As a result, industry seemed by far the worst 'offender' in environmental television news coverage of the period.

As in the 1960s, the environmental discourse remained essentially *technocratic*. There was a heavy reliance on scientific-technical vocabulary, and the power to define problems, their causes and consequences, as well as possible solutions, remained in the hands of experts. Environmental problems were not the responsibility of the individual citizen, but should rather be solved by society and the political leadership.

Conclusions 1970-1991

Environmental reporting as critical documentation arose out of the meeting of *technocratic environmental policy* – which, too, was influenced by the ecological environmental movement – and the journalistic ideal of *critical scrutiny*.

In their new role journalists sought to influence society and public policy. Casting light on problem areas, exposing environmental scandals and sounding the alarm about toxic waste were now regarded as being among the principal goals of the coverage. The ideal of critical scrutiny had a decisive effect on environmental news coverage, turning it in the main into a doleful litany of 'bad news'.

In the early part of the 1970s environmental reporting was also influenced by a prevailing climate of political radicalism. This influence gave rise to an explicit conflict perspective on environmental policy (and society at large) and advocate journalism. Taking the side of the weaker (and innocent) part, viz. nature, against ravaging 'capitalist greed' was a natural consequence of the new journalistic ideals. It was also logical to support environmentalist perspectives, since these, too, appeared to be the weaker part in environmental conflicts.

During the 1980s, the ecological perspective on environmental issues successively won acceptance among the dominant actors in the area of environmental policy. Thus, the lower level of conflict in environmental reporting noted in this period may be seen as the discursive expression of a greater measure of con-

sensus among policy-makers. The 'underdog' advocacy and programmatic critique of expert opinion that characterized reporting of the 1970s gradually faded, and environmental coverage took on an increasingly 'established' tone and perspective.

The ideological shift from mirroring to critically scrutinizing journalism also gave television journalists progressively greater leeway to select, process and present various social problems as they saw fit. In terms of both the selection and the interpretation of the story, journalists' influence vis-à-vis their sources grew. The introduction of studio roundtable discussions and the inclusion of commentary and analysis in environmental reporting increased the environmental reporters' ability to cast light on and explain complex issues and ecological relationships. The shift from reproductive to reconstructive reporting enabled journalists to present and explain long-term, large-scale and diffuse processes and causal relationships.

The institutionalization of environmental reporting through the hiring of journalists with environmental competence was another factor that strengthened journalists' position vis-à-vis news sources during the period. The process of institutionalization was not unique to environmental reporting in television news; similar developments occurred in other areas of coverage and in other media.

Taken together, these factors worked to give journalists greater influence over how environmental problems were defined in the environmental discourse. This marked a transfer of the power of definition from news sources – actors in dominant policy-making institutions – to the journalist.

Popularized environmental reporting 1991-1994

Television news reporting about the environment was *popularized* during the 1990s. Environmental reporting no longer stressed factual data and information-density, but rather sought to arouse viewers' interest and personal involvement in the subjects covered. Interest and relevance to viewers' everyday lives became important criteria of newsworthiness. Subjects were selected for coverage, formulated and presented according to newsdesks' perceptions of what would interest and engage the viewer.

The organizational context 1991-1994

The first years of the 1990s were a time of profound change in Swedish broadcasting. In 1992, after 65 years of monopoly status, Swedish public ser-

vice television faced serious competition from a rival channel for the first time. The newcomer was TV4, a privately owned, terrestrially distributed commercial Swedish channel with nationwide reach. In contrast to the licence-financed public service channels, TV4 is financed by advertising revenues. Otherwise, the channel is regulated by a state concession which contains some of the same provisions as apply to Sveriges Television (SVT), the public service broadcaster.

Thus, starting in March 1992, television news coverage was offered in three programmes: *Nyheterna* on TV4, *Rapport* on SVT2, and *Aktuellt* on SVT1. *Nyheterna's* format differed in many respects from the other two programmes; the news selected was somewhat 'lighter'; the style of presentation was less formal; and individual reporters were encouraged to give the newscasts a 'personal touch'. SVT2's *Rapport*, which had the most standardized format, remained the most popular programme. The *Aktuellt* newsdesk experimented with the programme's format and styles of presentation and carried longer stories and current events reportage. As to staff, the two SVT newsdesks were significantly larger than TV4's.

The news ideology in Sweden of the 1990's increasingly came under the influence of commercial ideals of news reporting. Although the influence was most apparent in the commercial channel, public service channels, too, showed similar signs. Commercial news ideals combined an overall sensitivity to audience preferences with a desire to exert influence in society at large. High ratings were the prime goal. News was selected with a view to giving viewers what viewers wanted, and items were presented in attractive and interest-arousing styles, all of which added up to a notable emphasis on the entertainment aspects of television news. Another distinctive characteristic of the period is the use of journalists' personalities, their personal appeal, as a 'selling point' in the competition for viewers.

'Infotainment', a genre in which the distinction between information and entertainment is blurred, is a concept frequently associated with commercialization of the news. Popularization is another such concept. 'Popular' news reporting is assumed to satisfy the principal criteria the vast majority of viewers apply to television news, i.e. their expectations or 'tastes'. News stories are told in terms that relate to viewers' everyday experiences and invite identification. Reporting acknowledges the entertainment qualities of the news in order to stimulate viewers' interest and involvement. Popular news may be said to carry on a vernacular discourse as opposed to an 'official' discourse, the 'voice of authority'. 'Popularized journalism' thus involved a questioning of established authorities, and a valuation of the layman's practical knowledge and common sense over academic or technical expertise.

Commercial news ideology also included an ambition to exert influence on mainstream institutions and 'the powers that be'. As in the 1970s and 1980s, this meant subjecting wielders of power to critical scrutiny, supporting 'the

common man', and exposing injustices and wrongdoing. An underlying conflict perspective on society prevailed, which produced a generally anti-establishment tendency. What was new was the tactics used: humour and irony were frequently employed, inviting viewers to laugh at figures of power and influence.

The societal context 1991-1994

Public opinion in this third epoch of environmental journalism changed orientation. Dramatic alarms seemed a thing of the past, and the focus of public debate shifted to the environmental implications of lifestyles and everyday habits. In the 1980s and 1990s the concept of 'the environment' attained a dignity on a par with 'democracy' and 'freedom'. The 1990s also witnessed a cooling of popular interest in environmental issues. In 1990, the environmentalist movement lost momentum, and the combined membership in Swedish environmentalist organizations declined.

Environmental *policy* also underwent a change in the late 1980s and early 1990s. The progressive internationalization of environmental policy continued, while domestic policies aimed to foster more environment-friendly consumption patterns and behaviour. Thus, the focus of policy shifted from production to issues relating to consumption. Environmental problems were no longer considered solely the responsibility of 'government' or of policy-makers, and political decision-making was no longer always perceived as the most appropriate approach to solving them. Policy-makers therefore introduced new strategies, including new economic steering mechanisms, preventive measures, and mass mobilization. Environmental policy was transferred to everyday life, and it became the responsibility of the individual citizen to make his or her everyday life as 'environmentally sustainable' as possible.

The new focus on consumption and the new steering mechanisms introduced to address environmental problems also influenced the focus of research and *knowledge*. What had been the exclusive province of the natural sciences and engineering disciplines now developed a social sciences profile, with an increase in interdisciplinary research, as well.

Environmental reporting 1991-1994

The organizational context

In *organizational* terms, the 1990s differed in that all the television newsdesks had qualified reporters with specific responsibility for environmental news. These reporters were basically generalists with a solid familiarity with environmental issues rather than specialized environmental reporters per se. All the reporters had other areas of coverage besides the environment, as well.

Styles of expression

Environmental reportage in the 1990s had a *communicative design* in which the journalist played an active, participatory role, and his or her personal traits and expertise were highlighted. Environmental journalists appeared as authoritative experts in interviews with anchorpersons, commenting on taped or filmed reportage. Another characteristic of the 1990s was a change in vocabulary, from the technical language of the natural sciences to a more accessible conversational vernacular.

The *audiovisual design* was characterized by a new awareness of the interplay of sound and picture. Background music became a regular feature. The visuals of the 1990s were often dramatic, vividly conveying moods and feelings so that no explanatory commentary was necessary. Consequently, the importance of the voice-over in reportage declined. Lyrical and picturesque images and descriptions occurred, even in stories about the most alarming subjects.

In terms of *thematic design*, environmental reportage of the 1990s focused on the micro-level, and individuals' personal experience and competence were acknowledged. Relevance to viewers' everyday lives and opportunities for viewers to identify with the content were often accorded focal importance. Stories were given a 'slant' or 'angle' that played up their relevance or entertainment value. Reportage which targeted phenomena and figures on the societal or macro-level generally scrutinized policy-makers' performance or demanded explanations from responsible authorities.

The narrative style which predominated in environmental reportage during the 1990s may be labelled the 'popular narrative'. Techniques to increase the perceived relevance and/or entertainment value of the story in the eyes of the viewer were frequently used; visualizations and narrative configurations were carefully crafted. As in the 1970s and 1980s, images and statements from diverse sources were reconstructed to form coherent wholes.

The environmental discourse

As for the *environmental discourse*, the 1990s saw a slight decline in attention to environmental issues in television newscasts. Issues relating to consumption, rather than production, now occupied the agenda. Subjects that previously had received little attention – e.g., waste disposal and hazardous (or 'environment-friendly') products – now got coverage. Environmental coverage focused especially on concrete, practical, everyday problems. Reports of impending catastrophe were fewer; instead, newscasts highlighted positive examples and solutions.

Environmental problems were once again dealt with as problems of (insufficient) knowledge; the role of scientific research and technical ingenuity were once again accorded prime importance. As regards the cause and consequences of environmental problems, television news now pointed out and explored dif-

ferences of perception and opinion between the scientific-technical community and layfolk, and within the scientific community as well.

As to the action-orientation indicated in the discourse, prime focus no longer rested on administrative measures, large-scale planning or collective solutions. Nor were environmental problems depicted as conflict-ridden, as ideologically charged bones of contention. Instead, they were portrayed as concrete, practical problems which might be solved through a combination of sensible behaviour on the part of individuals, households and firms and the development of alternative technology and techniques of production. Thus, responsibility for the state of the environment shifted from the macro-plane (politicians and authorities) to the micro-plane: the environmental discourse thereby took on an individualistic dimension.

Despite the above-noted changes, the environmental discourse still rested firmly on the *ecological perspective* which had emerged over the course of the preceding two decades. Thus, environmental problems were perceived as threats of global proportions, and the natural environment was presumed to be seriously at risk. Consequently, it was of literally vital importance to respect nature's requirements. News reporting also expressed concern for the future of people in other parts of the world, as well as the welfare of coming generations. A notable difference in comparison with the 1970s and 1980s, however, was that the discourse was now less technocratic. Experts no longer had a monopoly on defining environmental problems, their causes, consequences and possible solutions. 'The wisdom of experience' and laypersons' perceptions and judgements were given a more prominent voice. Thus, one may say that the 1990s brought a *de-technocratization* of the environmental discourse.

Conclusions 1991-1994

Popularized environmental reporting arose out of the coincidence of the *lifestyle- and consumption-oriented environmental policies* of the 1990s and the *commercialization of broadcast news journalism*. First of all, the change in environmental news reporting during the 1990s may be attributed to changes in the societal context. Perceptions of environmental problems – in the arena of public debate and among policy-makers alike – shifted successively from production processes, polluting emissions/effluents, tolerance levels and the like toward issues relating to consumption, new technology and new, environment-friendlier lifestyles. The environmental discourse followed suit. Environmental reporting of the 1990s may therefore be seen as a discursive expression of fundamental changes in Swedish thinking about the environment.

The popularization of environmental news reporting was, however, also an expression of a new commercial ideology of journalism; this trend was most

apparent in TV4's *Nyheterna*, but *Rapport* and *Aktuellt* were also affected. The new ideals led to an emphasis on entertainment value and on the relevance of news stories to viewers' daily lives; they were reflected in both news selection and how the news was presented. TV4 used environmental reporting as part of its marketing strategy from the start.

Meanwhile, environmental reporting was undergoing a change in other media, as well – including the press. The trend was toward more concrete, more consumption-oriented, and more optimistic 'slice-of-life' stories. Thus, it seems that Swedish journalists collectively changed their orientation to the environment and related problems. After the doleful reporting and doom's day-predictions of the 1980s, journalists found cause to review their performance in a critical light. Their self-critique led in turn to a growing scepticism vis-à-vis alarms, whether sounded by environmentalists or experts, and to an effort to develop and impart a more positive outlook and a more practical approach to the subjects they covered.

The conclusion is thus that whereas commercial news ideals and changes in perceptions of environmental issues and problems among Swedish policy-makers together account for much of the change noted in environmental reporting of the 1990s, a shift in the intentions of the journalists themselves also played a significant role.

As regards influence over the perceptions of environmental problems as presented in television news coverage, popularization meant a progressive shift of control from the expert to the journalist, particularly when journalists themselves began to assume the role of experts in, for example, studio interviews. Thus, between the 1980s and 1990s, an even greater share of the power of definition with regard to the environment passed from news sources over to journalists. Consequently, environmental journalists gained more leeway for letting their personal readings and assessments influence news coverage.

Appendix 1: Tabellbilaga

Tabell A1 Miljöinslagens antal, omfång och karaktär i Aktuellt's nyhetssändningar 1961-1969 (exklusive upplästa telegram)

	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	Totalt
Antal sändningsdagar ¹	319	323	339	361	364	364	364	366	364	3164
Antal inslag ²	23	28	26	30	26	34	53	45	111	376
Tid/inslag (sek) ³	111	131	123	104	133	118	135	127	110	120
Total sändningstid ⁴	2548	3665	3196	3112	3458	4017	7153	5706	12242	45097
Tid/dag (sek) ⁵	8	11	9	9	10	11	20	16	34	14
Antal inslag/sändningsdag ⁶	0,07	0,08	0,08	0,08	0,07	0,09	0,14	0,12	0,30	0,12
Antal intervjuer	16	16	15	24	24	28	48	50	84	305
Intervjuer/inslag ⁷	0,7	0,6	0,6	0,8	0,9	0,8	0,9	1,1	0,8	0,8
Antal inslag med intervju ⁸	11	13	12	17	14	22	32	30	65	216
Andel inslag med intervju (%) ⁹	48	46	46	57	54	65	60	67	59	57
Antal/dag exkl. kärnkraft/arbetsmiljö ¹⁰	0,07	0,08	0,06	0,07	0,07	0,09	0,14	0,12	0,28	-
Tid/dag exkl. kärnkraft/arbetsmiljö ¹¹	7	11	7	8	9	11	17	15	31	-

Kommentar: ¹ Antalet dagar då nyhetssändning förekommit under året, exklusive enstaka dagar som inte funnits arkiverade och som därför inte har kunnat kontrolleras. ² Totalt antal inslag om miljöfrågor (exklusive telegramnyheter). ³ Inslagens genomsnittliga längd i sekunder. ⁴ Totalt antal sekunder som ägnats åt miljöfrågor i nyhetssändningarna (om uppgift saknats för ett enstaka inslag har den genomsnittliga tiden för ett inslag det året använts). ⁵ Antalet sekunder som ägnats miljöfrågor per sändningsdag (total sändningstid om miljö dividerat med antalet sändningsdagar). ⁶ Antalet inslag om miljöfrågor per sändningsdag. ⁷ Genomsnittligt antal intervjuer per inslag. ⁸ Totalt antal inslag där minst en intervju förekommit. ⁹ Andelen av inslagen som innehållit minst en intervju (procent). ¹⁰ Antalet inslag om miljöfrågor per sändningsdag, exklusive inslag om kärnkraft och arbetsmiljö (en snäv definition av begreppet miljöfrågor). ¹¹ Antalet sekunder som ägnats åt miljöfrågor per sändningsdag, exklusive inslag om kärnkraft och arbetsmiljö (en snäv definition av begreppet miljöfrågor).

Tabell A2 Miljöinslagens antal, omfattning och karaktär i Rapports nyhetssändning 1970-1980 (exklusive upplästa telegram)

	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
Antal sändningsdagar ¹	272	307	316	360	360	356	357	355	355	356	335
Antal inslag ²	49	66	118	91	106	104	130	181	123	249	144
Tid/inslag (sek) ³	256	242	201	191	235	190	183	184	172	149	135
Total sändningstid ⁴	12534	15992	23675	17376	24932	19749	23847	33333	21105	37194	19464
Tid/dag (sek) ⁵	46	52	75	48	69	55	67	94	59	104	58
Antal inslag/sändningsdag ⁶	0,18	0,21	0,37	0,25	0,29	0,29	0,36	0,51	0,35	0,70	0,43
Antal intervjuer	75	142	186	144	222	157	232	307	190	361	193
Intervjuer/inslag ⁷	1,5	2,1	1,6	1,6	2,1	1,5	1,8	1,7	1,5	1,5	1,3
Antal inslag med intervju ⁸	41	62	100	78	94	80	110	153	95	191	110
Andel inslag med intervju(%) ⁹	84	94	85	86	93	77	85	85	77	77	76
Antal/dag exkl. kärnk/arbetsm ¹⁰	0,16	0,19	0,34	0,21	0,14	0,16	0,22	0,35	0,25	0,44	0,28
Tid/dag exkl. kärnk/arbetsm ¹¹	42	45	66	41	31	28	34	66	43	63	36

Kommentar: ¹ Antalet dagar då nyhetssändning förekommit under året, exklusive enstaka dagar som inte funnits arkiverade och som därför inte har kunnat kontrolleras. ² Totalt antal inslag om miljöfrågor (exklusive telegramnyheter). ³ Inslagens genomsnittliga längd i sekunder. ⁴ Totalt antal sekunder som ägnats åt miljöfrågor i nyhetssändningarna (om uppgift saknats för ett enstaka inslag har den genomsnittliga tiden för ett inslag det året använts). ⁵ Antalet sekunder som ägnats miljöfrågor per sändningsdag (total sändningstid om miljö dividerat med antalet sändningsdagar). ⁶ Antalet inslag om miljöfrågor per sändningsdag. ⁷ Genomsnittligt antal intervjuer per inslag. ⁸ Totalt antal inslag där minst en intervju förekommit. ⁹ Andelen av inslagen som innehållit minst en intervju (procent). ¹⁰ Antalet inslag om miljöfrågor per sändningsdag, exklusive inslag om kärnkraft och arbetsmiljö (en snäv definition av begreppet miljöfrågor). ¹¹ Antalet sekunder som ägnats åt miljöfrågor per sändningsdag, exklusive inslag om kärnkraft och arbetsmiljö (en snäv definition av begreppet miljöfrågor).

Tabell A3 Miljöinslagens antal, omfattning och karaktär i Rapports nyhetssändningar 1981-1991 (exklusive upplästa telegram)

	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Antal sändningsdagar ¹	350	353	321	350	357	356	354	358	358	364	363
Antal inslag ²	162	110	103	184	159	326	252	264	220	164	130
Tid/inslag (sek) ³	134	117	120	115	117	119	109	117	121	116	125
Total sändningstid ⁴	21722	12920	12334	21203	18675	38922	27344	30976	26719	19071	16251
Tid/dag (sek) ⁵	62	37	38	61	52	109	77	87	75	52	45
Antal inslag/sändningsdag ⁶	0,46	0,31	0,32	0,52	0,45	0,92	0,71	0,74	0,61	0,45	0,34
Antal intervjuer	235	118	133	198	204	394	299	330	320	208	190
Intervjuer/inslag ⁷	1,4	1,1	1,3	1,1	1,3	1,2	1,2	1,2	1,4	1,3	1,5
Antal inslag med intervju ⁸	127	78	72	120	110	234	188	182	164	110	94
Andel inslag med intervju(%) ⁹	78	76	70	65	69	72	75	69	76	67	72
Antal/dag exkl. kärnkr/arbetsm ¹⁰	0,41	0,22	0,23	0,48	0,36	0,34	0,59	0,62	0,54	0,38	0,31
Tid/dag exkl. kärnkr/arbetsm ¹¹	54	26	28	56	41	42	61	73	65	43	38

Kommentar: ¹ Antalet dagar då nyhetssändning förekommit under året, exklusive enstaka dagar som inte funnits arkiverade och som därför inte har kunnat kontrolleras. ² Totalt antal inslag om miljöfrågor (exklusive telegramnyheter). ³ Inslagens genomsnittliga längd i sekunder. ⁴ Totalt antal sekunder som ägnats åt miljöfrågor i nyhetssändningarna (om uppgift saknats för ett enstaka inslag har den genomsnittliga tiden för ett inslag det året använts). ⁵ Antalet sekunder som ägnats miljöfrågor per sändningsdag (total sändningstid om miljö dividerat med antalet sändningsdagar). ⁶ Antalet inslag om miljöfrågor per sändningsdag. ⁷ Genomsnittligt antal intervjuer per inslag. ⁸ Totalt antal inslag där minst en intervju förekommit. ⁹ Andelen av inslagen som innehållit minst en intervju (procent). ¹⁰ Antalet inslag om miljöfrågor per sändningsdag, exklusive inslag om kärnkraft och arbetsmiljö (en snäv definition av begreppet miljöfrågor). ¹¹ Antalet sekunder som ägnats åt miljöfrågor per sändningsdag, exklusive inslag om kärnkraft och arbetsmiljö (en snäv definition av begreppet miljöfrågor).

Tabell A4 Miljöinslagens antal, omfattning och karaktär i TV-nytt (1970-1972) och Aktuellt (1973-) nyhetssändningar 1970-1990 (exklusive upplästa telegram)

	1970'	1971'	1972'	1973	1974'	1975''	1979'	1984	1987	1990'
Antal sändningsdagar ¹	176	176	178	358	177	182	176	360	363	176
Antal inslag ²	46	56	111	73	28	33	106	112	217	90
Tid/inslag (sek) ³	92	126	142	231	299	214	163	136	124	120
Total sändningstid/år ⁴	4210	7083	15769	16895	8359	7057	17307	15277	26941	10779
Tid/dag (sek) ⁵	24	40	89	47	47	39	98	42	74	61
Antal inslag/sändningsdag ⁶	0,26	0,34	0,62	0,20	0,16	0,18	0,60	0,31	0,60	0,51
Antal intervjuer under året	24	27	89	118	67	57	139	107	259	95
Intervjuer/inslag ⁷	0,5	0,5	0,8	1,6	2,4	1,7	1,3	1,0	1,2	1,0
Antal inslag med intervju ⁸	17	21	63	55	25	26	63	59	144	53
Andel inslag med intervju(%) ⁹	37	38	57	75	89	79	59	53	66	59
Antal/dag exkl. kärnk/arbetsm ¹⁰	0,24	0,27	0,60	0,16	0,11	0,10	0,38	0,26	0,50	0,41
Tid/dag exkl. kärnk/arbetsm ¹¹	21	34	83	39	29	19	63	35	59	51

Kommentar: ¹ Antalet dagar då nyhetssändning förekommit under året, exklusive enstaka dagar som inte funnits arkiverade och som därför inte har kunnat kontrolleras. ² Totalt antal inslag om miljöfrågor (exklusive telegramnyheter). ³ Inslagens genomsnittliga längd i sekunder. ⁴ Totalt antal sekunder som ägnats åt miljöfrågor i nyhetssändningarna (om uppgift saknats för ett enstaka inslag har den genomsnittliga tiden för ett inslag det året använts). ⁵ Antalet sekunder som ägnats miljöfrågor per sändningsdag (total sändningstid om miljö dividerat med antalet sändningsdagar). ⁶ Antalet inslag om miljöfrågor per sändningsdag. ⁷ Genomsnittligt antal intervjuer per inslag. ⁸ Totalt antal inslag där minst en intervju förekommit. ⁹ Andelen av inslagen som innehållit minst en intervju (procent). ¹⁰ Antalet inslag om miljöfrågor per sändningsdag, exklusive inslag om kärnkraft och arbetsmiljö (en snäv definition av begreppet miljöfrågor). ¹¹ Antalet sekunder som ägnats åt miljöfrågor per sändningsdag, exklusive inslag om kärnkraft och arbetsmiljö (en snäv definition av begreppet miljöfrågor). *Första halvåret. **Andra halvåret.

Tabell A5 Miljöinslagens antal, omfång och karaktär i Rapports nyhetsändringar 1970-1991 (exklusive upplästa telegram)

	År 1970-1991 totalt
Antal sändningsdagar ¹	7613
Antal inslag ²	3435
Tid/inslag (sek) ³	144
Total sändningstid ⁴	495338
Tid/dag (sek) ⁵	65
Antal inslag/sändningsdag ⁶	0,45
Antal intervjuer	4838
Intervjuer/inslag ⁷	1,4
Antal inslag med intervju ⁸	2593
Andel inslag med intervju (%) ⁹	75
Antal/dag exkl. kärnkraft/arbetsmiljö ¹⁰	0,33
Tid/dag exkl. kärnkraft/arbetsmiljö ¹¹	47

Kommentar: ¹ Antalet dagar då nyhetsändring förekommit under året, exklusive enstaka dagar som inte funnits arkiverade och som därför inte har kunnat kontrolleras. ² Totalt antal inslag om miljöfrågor (exklusive telegramnyheter). ³ Inslagens genomsnittliga längd i sekunder. ⁴ Totalt antal sekunder som ägnats åt miljöfrågor i nyhetsändringarna (om uppgift saknats för ett enstaka inslag har den genomsnittliga tiden för ett inslag det året använts). ⁵ Antalet sekunder som ägnats miljöfrågor per sändningsdag (total sändningstid om miljö dividerat med antalet sändningsdagar). ⁶ Antalet inslag om miljöfrågor per sändningsdag. ⁷ Genomsnittligt antal intervjuer per inslag. ⁸ Totalt antal inslag där minst en intervju förekommit. ⁹ Andelen av inslagen som innehållit minst en intervju (procent). ¹⁰ Antalet inslag om miljöfrågor per sändningsdag, exklusive inslag om kärnkraft och arbetsmiljö (en snäv definition av begreppet miljöfrågor). ¹¹ Antalet sekunder som ägnats åt miljöfrågor per sändningsdag, exklusive inslag om kärnkraft och arbetsmiljö (en snäv definition av begreppet miljöfrågor).

Tabell A6 Inslag om miljöfrågor i TV-nytt (1970-1972) och Aktuellts (1973-) nyhetssändningar 1970-1990 fördelade på olika ämnesområden (procent). Inslagen är fördelade på olika huvudkategorier och underkategorier

	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1979	1984	1987	1990
Vattenkvalitet	11	11	3	3	14	6	0	2	8	7
Insjöar/vattendrag	4	2	1	1	0	0	0	0	1	0
Kusthav	7	9	1	1	14	3	0	2	6	4
Lufkvalitet	4	0	2	3	4	3	1	7	12	9
Svavel/försurning	0	0	0	3	4	3	1	6	3	3
Stadsluffen	2	0	2	0	0	0	0	1	1	1
Ozonlager/växthuseffekt	0	0	0	0	0	0	0	0	6	5
Miljögifter	4	9	5	7	0	18	3	5	2	0
Bekämpningsmedel	2	7	4	1	0	15	2	2	0	0
Kvicksilver	0	0	0	4	0	0	0	1	*	0
Bilism och trafik	4	5	3	10	4	0	15	4	7	2
Bilavgaser/bly	4	2	1	0	0	0	15	4	2	1
Väg- och brobyggen	0	0	0	6	4	0	0	0	5	1
Arbetsmiljö	6	11	4	18	11	33	5	3	1	7
Silikos	4	0	1	1	0	0	0	0	0	0
Asbest	0	0	0	1	0	18	1	1	0	0
Vinylklorid	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bildskärmar	0	0	0	0	0	0	0	0	*	0
Naturskydd	22	27	2	10	18	6	5	18	4	11
Älvar, vattenkraft	18	12	0	1	14	0	1	3	*	0
Djur- och växtarter	4	4	1	8	4	3	3	15	3	11
Lokala naturskyddsstrider	0	0	0	0	0	3	0	0	*	0
Industrimiljö	11	12	6	16	14	12	5	25	24	13
Industrilokalisering	2	4	0	0	0	3	0	0	2	1
Lokala industriutsläpp	4	4	0	3	4	3	1	6	17	2
Industriolyckor/katastrofer	0	0	1	3	4	0	1	12	3	2
Oljeutsläpp	20	11	4	6	4	0	28	7	8	22
Kärnkraft	0	4	1	3	21	12	32	14	15	13
Kärnavfall	0	0	0	0	7	3	8	11	2	0
Kärnkraftslokalisering	0	0	0	1	7	0	0	0	0	0
Kärnkraftsolyckor/tillbud	0	0	0	0	0	0	15	0	11	8
Övrigt	18	10	70	24	10	10	6	15	19	16
Krig/kärnvapenprov	2	0	9	3	4	0	1	4	0	0
Sopor/avfall/varor	4	7	3	8	4	0	2	1	2	1
Matproduktion, tillsatser	0	0	2	3	0	6	2	2	2	0
Skogsbruk, arbetsmetoder	2	2	1	4	0	3	0	6	1	0
FN:s miljökonferens	2	0	46	1	0	0	0	0	0	0
Allmän miljödebatt	2	2	6	3	0	0	0	1	10	8
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N= (antal inslag)	46	56	111	73	28	33	106	112	217	90

Kommentar: För år 1970, 1971, 1972, 1974, 1979 och 1990 omfattar analysen första halvåret. För år 1975 omfattar analysen det andra halvåret. * betyder att kategorin förekommer, men uppgår till mindre än 1 procent av antalet miljönyheter.

Tabell A7 Intervjupersonerna i inslagen om miljöfrågor i Rapports nyhets-sändningar 1970-1980 fördelade på olika kategorier (procent). Intervjupersonerna är fördelade på olika huvudkategorier och underkategorier

Kategori	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	Totalt
Enskilda medborgare	8	20	12	8	21	20	12	14	12	15	20	15
Experter	29	25	18	22	15	12	9	12	15	10	17	15
Miljöorganisationer	5	4	6	4	4	3	10	8	2	4	5	5
Svenska naturskyddsför.	0	0	0	0	0	0	*	*	0	0	0	*
Greenpeace	0	0	*	0	0	0	0	0	0	*	0	*
Aktivist/demonstranter	5	2	2	3	0	2	4	3	1	2	3	2
Gillberg/Miljöcentrum	0	1	1	1	2	0	1	*	0	*	0	*
Näringslivet	19	8	10	12	12	12	16	14	12	12	13	13
Politiker	11	20	19	19	14	17	20	16	19	24	17	19
Socialdemokraterna	7	4	4	4	5	3	3	1	1	4	1	3
Vpk	0	1	0	1	0	0	*	0	0	*	*	*
Moderaterna	0	1	0	0	1	1	*	1	*	1	2	1
Centerpartiet	0	4	0	1	1	1	6	8	3	4	7	4
Folkpartiet	0	1	1	4	0	0	1	0	2	6	1	1
Miljöpartiet	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	*
Kommunpolitiker	4	5	3	6	3	8	6	3	9	3	4	5
Utländsk politiker	0	4	10	3	3	1	2	3	1	4	2	3
Myndigheter	17	9	16	21	14	18	13	22	27	20	14	18
Naturvårdsverket	5	4	3	5	*	6	*	4	4	2	2	3
Länsstyrelsen	1	1	1	2	1	0	1	2	4	3	1	2
Arbetskyddsmyndig. ¹	1	1	2	0	7	6	3	2	1	1	*	2
Kärnkraftsmyndigheter ²	0	0	*	1	0	0	1	1	1	3	3	1
Kommunal förvaltning	1	1	3	2	2	0	3	2	5	0	*	2
Tull, polis, brandkår	1	0	0	6	1	1	2	5	4	5	4	3
Jordbr./skogsbruk/flske	7	4	4	4	4	2	4	4	7	4	3	4
Fackliga organisationer	1	6	5	5	12	13	9	4	4	4	4	6
Övriga	3	4	10	5	4	3	7	6	2	7	7	5
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N= (antal intervjuer)	75	142	186	144	222	157	232	307	190	361	193	2209

Kommentar: ¹ Arbetskyddsmyndigheter är Arbetskyddsstyrelsen och Yrkesinspektionen. ² Kärnkraftsmyndigheter är Statens kärnkraftsinspektion (SKI), Statens kärnbränslenämnd (SKN) samt Statens strålskyddsinstitut (SSI). * Förekommer, men uppgår till mindre än 1 procent av antalet intervjuer. Representanter för de politiska partierna på lokal nivå har förts till kategorin kommunpolitiker.

Tabell A8 Intervjupersonerna i inslagen om miljöfrågor i Rapports nyhets-sändningar 1981-1991 fördelade på olika kategorier (procent). Intervjupersonerna är fördelade på olika huvudkategorier och underkategorier

Kategori	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	Totalt
Enskilda medborgare	12	13	13	14	15	12	10	11	12	14	16	12
Experter	17	25	16	20	14	16	15	18	12	19	22	17
Miljöorganisationer	12	8	9	7	7	4	6	8	7	8	8	7
Svenska naturskyddsför.	*	1	2	2	0	*	1	2	1	2	3	1
Greenpeace	0	2	0	1	*	1	2	3	1	1	1	1
Aktivister/demonstranter	2	2	2	2	*	2	2	1	1	2	2	2
Gillberg/Miljöcentrum	0	1	2	0	1	*	*	*	*	1	*	*
Näringslivet	11	11	13	9	14	13	11	8	12	8	10	11
Politiker	12	18	13	17	26	23	22	24	29	27	16	22
Socialdemokraterna	0	2	4	5	5	7	7	7	8	12	4	6
Vpk	0	0	0	*	2	1	0	1	1	*	0	1
Moderaterna	*	0	0	*	0	1	1	2	1	1	1	1
Centerpartiet	5	4	1	2	5	3	4	2	2	1	1	3
Folkpartiet	0	0	0	1	2	*	2	2	1	2	1	1
Miljöpartiet	1	4	0	*	3	*	1	2	3	4	*	2
Kommunpolitiker	2	2	4	2	2	1	3	3	2	2	2	2
Utländsk politiker	3	3	4	4	6	8	4	5	10	4	6	5
Myndigheter	24	18	23	14	11	18	22	16	14	14	12	17
Naturvårdsverket	3	2	4	3	3	1	3	2	2	1	3	2
Länsstyrelsen	2	2	1	1	*	1	2	1	2	1	0	1
Arbetskyddsmynd. ¹	1	0	1	*	2	*	*	0	1	*	0	1
Kärnkraftsmyndigheter ²	*	4	2	0	*	8	2	2	1	2	*	2
Kommunal förvaltning	1	2	3	0	2	1	4	2	2	2	2	2
Tull, polis, brandkår	7	2	2	2	*	2	4	3	1	4	1	2
Jordbr./skogsbruk/flske	5	4	8	12	6	6	5	6	3	1	3	5
Fackliga organisationer	3	2	2	*	2	*	1	3	3	2	1	2
Övriga	4	1	3	7	5	8	8	6	8	7	12	7
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N= (antal intervjuer)	235	118	133	198	204	394	299	330	320	208	190	2629

Kommentar: ¹ Arbetskyddsmyndigheter är Arbetskyddsstyrelsen samt Yrkesinspektionen. ² Kärnkrafts-myndigheter är Statens kärnkraftsinspektion (SKI), Statens kärnbränslenämnd (SKN) samt Statens strålskyddsinstitut (SSI). * Förekommer, men uppgår till mindre än 1 procent av antalet intervjuer. Representanter för de politiska partierna på lokal nivå har förts till kategorin kommunpolitiker.

Tabell A9 Intervjupersonerna i inslagen om miljöfrågor i TV-nyhets/Aktuellt nyhetsändringar 1970-1990 fördelade på olika kategorier (procent). Intervjupersonerna är fördelade på olika huvudkategorier och underkategorier

Kategori	1970'	1971'	1972'	1973	1974'	1975''	1979'	1984	1987	1990'
Enskilda medborgare	0	11	2	13	30	16	16	15	11	12
Experter	8	22	18	11	15	16	14	19	14	12
Miljöorganisationer	8	4	2	3	4	9	1	3	11	8
Svenska naturskyddsför.	4	0	0	0	0	0	0	0	1	3
Greenpeace	0	0	0	0	0	0	0	0	3	3
Aktivist/demonstranter	4	4	0	2	2	2	1	0	3	0
Gillberg/Miljöcentrum	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Näringslivet	21	7	4	8	12	10	15	9	10	12
Politiker	29	11	29	16	19	10	14	16	15	22
Socialdemokraterna	21	7	12	4	2	5	1	4	8	14
Vpk	4	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Moderaterna	0	0	0	0	0	0	1	2	1	1
Centerpartiet	0	0	0	2	0	0	4	4	+	1
Folkpartiet	4	0	0	2	0	0	2	0	0	1
Miljöpartiet	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Kommunpolitiker	0	4	1	1	12	4	4	3	1	1
Utländsk politiker	0	0	16	7	3	2	1	4	3	4
Myndigheter	21	22	17	27	10	17	25	21	23	15
Naturvårdsverket	8	5	4	2	3	0	3	4	3	5
Länsstyrelsen	4	0	1	1	3	4	3	1	4	0
Arbetskyddsmyndigheter ¹	4	0	1	1	3	7	1	1	0	0
Kärnkraftsmyndigheter ²	0	0	1	0	0	0	4	1	2	4
Kommunal förvaltning	0	0	16	7	3	2	1	4	3	4
Tull, polis, brandkår	0	4	3	10	0	0	5	5	5	1
Jordbr./skogsbruk/fiske	4	4	2	8	2	9	2	8	5	7
Fackliga organisationer	0	15	3	8	3	7	4	2	+	3
Övriga	9	4	23	6	5	6	9	7	11	9
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N= (antal intervjuer)	24	27	89	118	67	57	139	107	259	95

Kommentar: ¹ Arbetskyddsmyndigheter är Arbetskyddsstyrelsen samt Yrkesinspektionen. ² Kärnkrafts-myndigheter är Statens kärnkraftsinspektion (SKI), Statens kärnbränslenämnd (SKN) samt Statens strålskyddsinstitut (SSI). + Förekommer, men uppgår till mindre än 1 procent av antalet intervjuer. 'Endast första halvåret.' "Endast andra halvåret. Representanter för de politiska partierna på lokal nivå har förts till kategorin kommunpolitiker.

Tabell A10 Miljöbovarna i Rapports nyhetssändningar 1970-1980. Olika samhällsverksamheter som beskrivs som orsaker till de miljöproblem som skildras i inslagen (procent)

Verksamhet	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	Totalt
Industrin	36	49	33	50	70	67	72	68	65	68	66	61
varav energiproduktionen	14	17	5	20	20	14	32	32	24	39	38	26
Lantbruket	2	0	4	7	1	1	2	2	4	4	3	3
Skogsbruket	4	4	0	2	3	8	2	6	6	6	3	5
Varukonsumtionen	2	0	1	3	2	2	0	1	1	1	3	2
Billismen	0	9	4	10	1	0	5	5	5	5	4	4
Andra källor	8	11	25	15	8	11	8	8	6	4	6	9
Ej källa	48	27	33	13	15	11	11	10	13	12	15	16
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N= (antal inslag)	49	66	118	91	106	104	130	181	123	249	144	1361

Tabell A11 Miljöbovarna i Rapports nyhetssändningar 1981-1991. Olika samhällsverksamheter som beskrivs som orsaker till de miljöproblem som skildras i inslagen (procent)

Verksamhet	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	Totalt
Industrin	66	48	45	33	36	76	58	43	34	46	32	49
varav energiproduktionen	22	28	27	13	12	62	17	14	10	17	10	23
Lantbruket	2	1	2	4	9	4	4	3	4	2	2	4
Skogsbruket	2	1	6	6	1	*	*	1	1	1	2	2
Varukonsumtionen	1	2	2	2	1	2	2	2	2	2	5	2
Billismen	6	4	7	4	7	2	5	4	13	2	6	5
Andra källor	5	6	9	11	18	4	4	6	7	5	14	7
Ej källa	18	38	29	40	28	12	27	41	39	42	39	31
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N= (antal inslag)	162	110	103	184	159	326	252	264	220	164	130	2074

Kommentar: * förekommer men uppgåt till mindre än 1 procent.

Tabell A12 Miljöbovarna i TV-nyttis (1970-1972) samt Aktuellt (1972-) nyhets-sändningar 1970-1991. Olika samhällsverksamheter som beskrivs som orsaker till de miljöproblem som skildras i inslagen (procent)

Verksamhet	1970*	1971*	1972*	1973	1974*	1975**	1979*	1984	1987	1990*
Industrin	55	52	15	47	64	64	74	58	57	58
varav energiproduktionen	20	16	1	4	36	15	35	19	16	20
Lantbruket	0	5	2	1	0	0	2	4	4	1
Skogsbruket	2	2	4	6	0	9	0	7	1	0
Varukonsumtionen	4	7	2	8	7	0	2	2	2	2
Bilismen	4	2	2	4	0	0	15	4	6	2
Övriga källor	2	2	11	7	11	18	3	8	5	7
Ej källa	33	30	64	27	18	9	4	17	25	30
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N= (antal inslag)	46	56	111	73	28	33	106	112	217	90

Kommentar: *Endast första halvåret. **Endast andra halvåret.

Tabell A13 Geografiska områden i miljöinslagen i Rapport 1970-1980. Andelen av inslagen som handlar om miljöproblem i Sverige (uppdelat på riks, storstad och övrigt lokalt), Norden, Östeuropa, Västeuropa, USA samt övriga världen (procent)

	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	Totalt
Sverige	65	80	65	79	86	88	77	83	76	71	78	77
Sverige, riks	30	31	31	37	40	44	35	36	38	36	41	37
Sverige, storstad	5	5	2	8	0	0	4	1	6	3	1	3
Sverige, lokalt	30	44	32	34	46	44	38	46	32	32	36	37
Norden	7	3	3	3	5	6	0	1	1	5	7	3
Västeuropa	7	3	3	2	2	3	17	9	15	5	4	7
Östeuropa	0	0	0	0	0	1	1	1	1	*	1	1
USA	9	6	3	1	3	2	1	4	4	14	6	6
Övriga världen	12	8	26	15	4	0	4	2	3	5	4	6
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N= (antal inslag)	43	63	97	88	102	101	129	167	122	242	141	1295

Kommentar: * Förekommer, men uppgår till mindre än en procent. Inslag där inte något enskilt geografiskt område kunnat urskiljas ingår inte i tabellen.

Tabell A14 Geografiska områden i miljöinslagen i Rapport 1981-1991. Andelen av inslagen som handlar om miljöproblem i Sverige (uppdelat på riks, storstad och övrigt lokalt), Norden, Västeuropa, Östeuropa, USA samt övriga världen (procent)

	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	Totalt
Sverige	73	84	69	61	75	59	80	65	63	57	47	66
Sverige, riks	24	49	36	31	39	27	37	29	34	33	27	32
Sverige, storstad	5	5	5	2	3	2	3	2	3	3	0	3
Sverige, lokalt	44	30	28	28	33	30	40	34	26	21	20	31
Norden	17	8	6	7	2	7	4	5	6	6	5	7
Västeuropa	4	2	6	12	10	12	9	9	3	4	10	8
Östeuropa	0	1	1	4	1	19	3	9	12	14	11	8
USA	3	2	5	3	2	2	1	9	10	3	5	4
Övriga världen	3	3	13	13	10	1	3	3	6	16	22	7
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N= (antal inslag)	156	106	99	180	153	315	238	239	211	154	117	1968

Kommentar: Inslag där inte något enskilt geografiskt område kunnat urskiljas ingår inte i tabellen.

Tabell A15 Geografiska områden i miljöinslagen i TV-nytt (1970-1972) och Aktuellts (1973-) nyhetssändningar. Andelen av inslagen som handlar om miljöproblem i Sverige (uppdelat på riks, storstad och övrigt lokalt), Norden, Västeuropa, Östeuropa, USA samt övriga världen (procent)

	1970'	1971'	1972'	1973	1974'	1975''	1979'	1984	1987	1990'
Sverige	84	90	60	86	87	87	71	61	80	64
Sverige, riks	30	31	37	41	23	53	31	22	26	39
Sverige, storstad	5	11	4	7	0	0	6	0	3	0
Sverige, lokalt	49	48	19	38	64	34	34	39	51	25
Norden	4	4	8	4	0	3	0	10	4	5
Västeuropa	0	2	4	1	4	3	7	14	2	0
Östeuropa	0	0	0	0	0	3	0	0	7	7
USA	7	2	2	0	4	0	21	2	1	5
Övriga världen	5	2	26	9	5	4	1	13	6	19
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N= (antal inslag)	43	52	52	71	22	32	100	105	209	85

Kommentar: 'Endast första halvåret. ''Endast andra halvåret. Inslag där inte något enskilt geografiskt område kunnat urskiljas ingår inte i tabellen.

Appendix 2: Miljöreportagen

Följande miljöreportage har ingått i den kvalitativa textanalysen.

Aktuellt och TV-Nytt 1961—1993

- Aktuellt 1961-04-29 Nedskräpning i naturen* /reporter Olle Berglund
Aktuellt 1961-07-06 Industrisläpp/vattenföreningar /reporter Ulf Schenkmanis
Aktuellt 1962-03-05 Luftföreningar /reporter Staffan Beckman
Aktuellt 1963-02-01 Vindelälven /reporter Mats Linday, Olle Björklund speaker
Aktuellt 1964-05-04 Industrisläpp /reporter Stig Enbom
Aktuellt 1964-10-27 Vindelälven /reporter Lennart Winblad
Aktuellt 1965-01-08 Luftföreningar /reporter Bo Holmström
Aktuellt 1965-05-04 Bilavgaser /reporter Åke Wilhelmsson (speaker)
Aktuellt 1965-09-08 Kvicksilver /reporter Olle Berglund (speaker)
Aktuellt 1965-10-13 Luftföreningar /reporter Per Grevér (speaker)
Aktuellt 1966-05-02 Bilavgaser /reporter Lennart Winblad (speaker)
Aktuellt 1966-06-01 Bilavgaser/bly /reporter Gunnar Arvidsson
Aktuellt 1966-11-22 PCB /reporter Mats Fagerström
Aktuellt 1966-12-02 Luftföreningar /reporter Bo Holmström
Aktuellt 1967-02-16 Luftföreningar /reporter Frank Nystrandh
Aktuellt 1967-06-15 Försurning /reporter Per Runesson
Aktuellt 1968-01-31 Kvicksilver /reporter Bengt Anderö
Aktuellt 1968-02-02 Kvicksilver /reporter Jan Bonnevier
Aktuellt 1968-10-22 Vattenföreningar /reporter Bertil Axelsson
Aktuellt 1968-10-22 Industrisläpp /reporter Bertil Holmström
Aktuellt 1968-10-24 Luftföreningar /reporter Frank Nystrandh
Aktuellt 1969-01-28 Bly i bensinen /reporter Lars-Åke Engblom, Hans-Göran Wickström
Aktuellt 1969-03-05 Bilavgaser /reporter Kjell Pettersson (speaker)
Aktuellt 1969-03-06 Vattenföreningar /reporter Lars-Åke Engblom
Aktuellt 1969-03-25 DDT /reporter Kjell Pettersson
Aktuellt 1969-03-25 Svavelhalt i olja /reporter Lars-Åke Engblom
Aktuellt 1969-03-31 Havsforskning /reporter Karl Axel Sjöblom
Aktuellt 1969-04-24 Vindelälven /reporter Ingemar Odlander och Björn Anderö
Aktuellt 1969-05-02 Kvicksilver /reporter Sven Strömberg
Aktuellt 1969-05-19 Skogsöd /reporter Claes Hedfors
TV-nytt 1971-04-28 Bilavgaser /reporter Jan Lindberger
Aktuellt 1973-10-01 Sura sjöar /reporter Barbro Soller
Aktuellt 1973-10-02 Svavel /reporter Barbro Soller
Aktuellt 1974-03-18 Östersjön /reporter Barbro Soller
Aktuellt 1975-09-13 Reningsverk och försurning /reporter Barbro Soller
Aktuellt 1976-02-02 Försurade sjöar /reporter Lars Åkerman
Aktuellt 1977-09-05 Bly i bensinen /reporter Barbro Soller, Sven Strömberg och Gunnar Larsson
Aktuellt 1977-12-09 Bly /reporter Barbro Soller och Olle Löfgren
Aktuellt 1978-04-20 Bly /reporter Barbro Soller
Aktuellt 1978-10-26 Bly /reporter Barbro Soller
Aktuellt 1979-01-30 Blybensin /reporter Barbro Soller, Olle Löfgren
Aktuellt 1979-03-07 Blybensin /reporter Barbro Soller

Aktuellt 1979-03-23 Blyförgiftning /reporter Sven Strömberg
Aktuellt 1979-03-28 Bly /reporter Barbro Soller
Aktuellt 1980-06-13 Försurningen /reporter Ann Charlott Molin
Aktuellt 1981-05-26 Försurning /reporter Barbro Soller
Aktuellt 1981-07-27 Giffri odling/jordbruksgift /reporter Barbro Soller
Aktuellt 1982-12-21 Övergödning av haven /reporter Barbro Soller
Aktuellt 1983-01-18 Fjällskogen /reporter Barbro Soller
Aktuellt 1983-12-19 Skogsdöd /reporter Barbro Soller
Aktuellt 1984-03-19 Haven /reporter Barbro Soller
Aktuellt 1984-03-27 Dioxiner /reporter Barbro Soller
Aktuellt 1984-09-09 Försurning /reporter Barbro Soller
Aktuellt 1984-12-26 Blyfri bensin /reporter Barbro Soller
Aktuellt 1985-02-12 Bly /reporter Hans Cederberg
Aktuellt 1985-05-07 Försurningen /reporter Barbro Soller
Aktuellt 1985-05-28 Försurning /reporter Barbro Soller
Aktuellt 1986-10-20 Skogsdöden /reporter Staffan Lindström
Aktuellt 1987-05-07 Dioxiner /reporter Barbro Soller
Aktuellt 1990-01-08 Försurning /reporter Henrik Ekman
Aktuellt 1990-02-23 Skogskalkning /reporter Henrik Ekman
Aktuellt 1990-09-26 Skogsförsurning /reporter Henrik Ekman
Aktuellt 1993-01-19 Växthuseffekten /reporter Henrik Ekman
Aktuellt 1993-03-31 Försurningen /reporter Henrik Ekman

Rapport 1970—1993

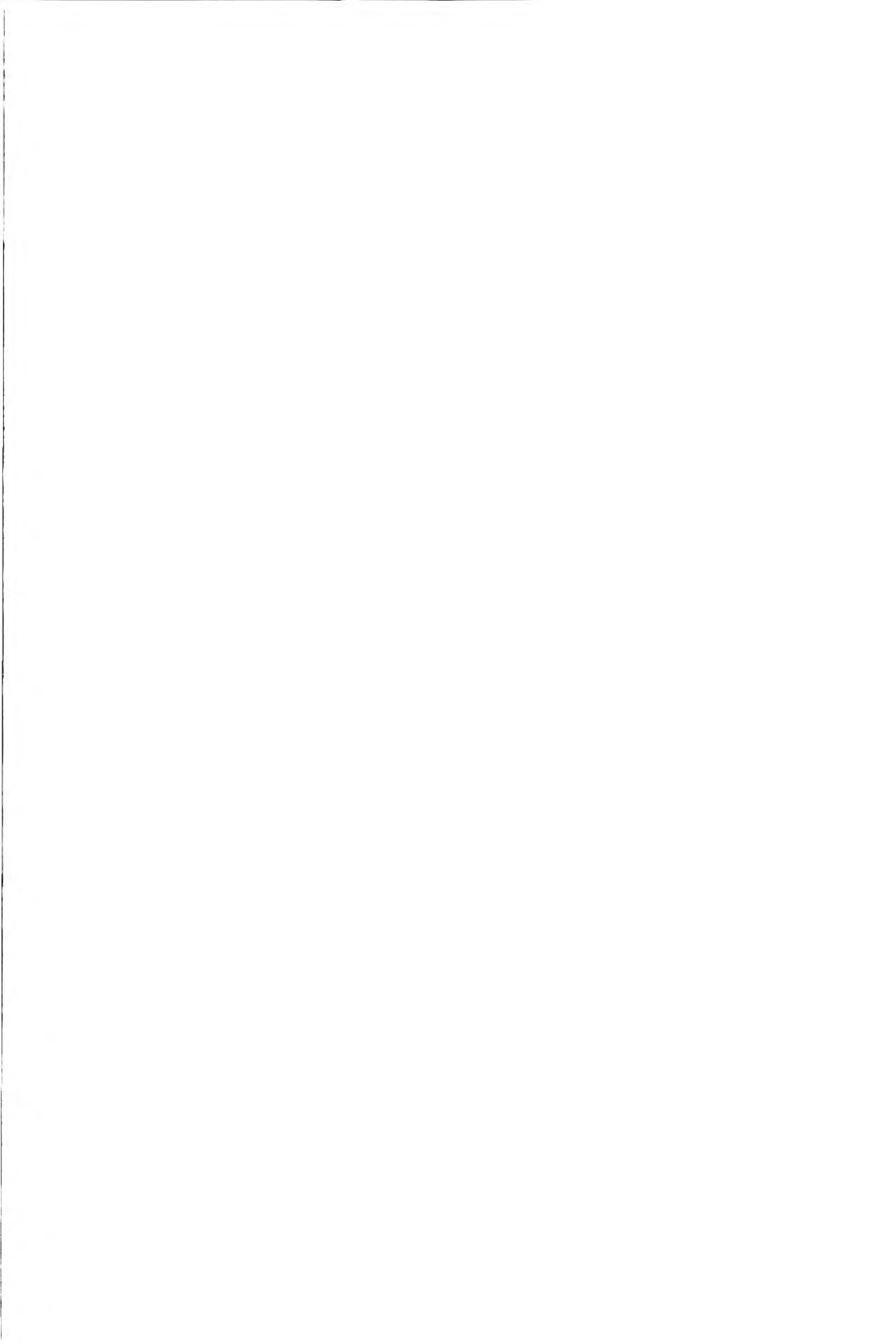
Rapport 1970-02-05 Kvicksilver /reporter Bo G Eriksson
Rapport 1970-02-17 Miljö i USA /reporter Magnus Faxén, Bo Holmström (endast program-
utskrift)
Rapport 1970-02-18 Vindelälven /reporter Gunnar Palin, Jens Fischer, Bo Westlund
Rapport 1970-08-04 Luftföroreningar /reporter Christina Jutterström (endast programutskrift)
Rapport 1970-09-01 Skogsbesprutning /reporter Ragnar Hedlund
Rapport 1970-09-29 PCB /reporter Bo G Eriksson
Rapport 1970-10-10 Växtgift /reporter Bo G Eriksson
Rapport 1970-11-04 Kvicksilver /reporter Bo G Eriksson
Rapport 1970-12-28 PCB i Östersjön /reporter Ragnar Hedlund
Rapport 1970-12-29 DDT i Östersjön /reporter Bo G Eriksson
Rapport 1970-12-30 DDT i Östersjön /reporter Sten Wahlström, Christer Åström
Rapport 1971-01-09 Blygaser /reporter Bo G Eriksson, Lars Hansegård, Bo Isaksson
Rapport 1971-04-19 Mörrumsån /reporter Christer Åström, Ulf Gudmundsson (endast program-
utskrift)
Rapport 1971-04-21 Försurning /reporter Ingemar Schmid
Rapport 1971-04-28 Bilavgaser /reporter Bo G Eriksson
Rapport 1971-06-09 Blyskador hos barn /reporter Bo G Eriksson
Rapport 1971-07-15 Östersjön /reporter Jan Gustavsson, Claes Elfsberg
Rapport 1971-08-20 Kritik av forskare /reporter Gunnar Palin (endast programutskrift)
Rapport 1971-08-26 Försurning /reporter Eva Marling
Rapport 1971-08-28 Försurning /reporter Ingemar Schmid

Rapport 1971-08-30 *Industriexploatering i Bohuslän* /reporter Bo Holmqvist (endast programutskrift)
 Rapport 1971-09-29 *Miljöförstöring på Västkusten* /reporter Ingemar Odlander (endast programutskrift)
 Rapport 1971-10-07 *Svavelnedfall* /reporter Ingemar Schmid
 Rapport 1971-10-07 *Hormoslyr* /reporter Ingemar Odlander (endast programutskrift)
 Rapport 1972-04-19 *Amitroloförbud* /reporter Ingeleif Öhman, Claes Elfsberg och Tönu Nilsson
 Rapport 1972-04-24 *Skoghallsverken* /reporter Eva Marling
 Rapport 1972-05-15 *Ranstad* /reporter Seve Ungermark (endast programutskrift)
 Rapport 1972-09-02 *Värö bruk* /reporter Malcolm Dixelius
 Rapport 1972-11-13 *Jordbruk och miljö* /reporter Ingemar Odlander, Gunnar Palin (endast programutskrift)
 Rapport 1973-06-08 *Hormoslyr* /reporter Eva Marling
 Rapport 1973-07-11 *Kvicksilver* /reporter Ragnar Hedlund
 Rapport 1973-07-18 *Östersjön* /reporter Eva Marling
 Rapport 1974-02-01 *DDT i skogsbruk* /reporter Jan-Erik Åkesson (endast programutskrift)
 Rapport 1974-06-28 *Skoghallsverken* /reporter Håkan Ehneström
 Rapport 1974-07-12 *Wallhamn* /reporter Bo Åström (endast programutskrift)
 Rapport 1974-09-12 *Rönnskärsverken* /reporter Anders Öhlund
 Rapport 1975-03-04 *Försurning* /reporter Ingemar Schmid
 Rapport 1975-06-04 *Raffinaderi i Brofjorden och försurning* /reporter Lennart Aneback, Eva Marling
 Rapport 1976-03-25 *Jordbruksgifter* /reporter Anders Lindqvist
 Rapport 1978-07-19 *Jordbruksgifter* /reporter Karl Henrik Bergman
 Rapport 1978-07-23 *Jordbruksgifter* /reporter Sun Malmström
 Rapport 1978-07-24 *Industriutsläpp* /reporter Andreas Franzén
 Rapport 1978-07-27 *Insektsgift* /reporter Göran Larsson
 Rapport 1978-09-07 *Landskronalusten* /reporter Andreas Franzén
 Rapport 1978-12-14 *Blyhalten i blodet* /reporter Lars Eliazon
 Rapport 1979-01-22 *Bly* /reporter Jane Brick
 Rapport 1979-06-24 *Försurning* /reporter Björn Anderö
 Rapport 1979-11-06 *Sölvbacka* /reporter Ingela Mothander och Gunnar Fagerström
 Rapport 1979-06-16 *Bly* /reporter Sara Boethius
 Rapport 1981-07-16 *Skogsdöd* /reporter Bo Åström
 Rapport 1981-09-10 *BT-kemi* /reporter Göran Larsson
 Rapport 1982-01-20 *Freon* /reporter Hans Rehnvall
 Rapport 1982-02-15 *Haven* /reporter Göran Ågren
 Rapport 1982-03-15 *Försurningen* /reporter Lennart Nylander
 Rapport 1982-06-23 *Försurningen* /reporter Hans Rehnvall
 Rapport 1984-02-12 *Skogsdöd* /reporter Göran Sjöstrand
 Rapport 1984-07-23 *Skogsdöd* /reporter Bo-Inge Andersson
 Rapport 1984-11-20 *Försurning* /reporter Peter Kullring
 Rapport 1984-11-20 *Skogsdöd* /reporter Göran Sjöstrand
 Rapport 1985-03-20 *Sälar* /reporter Göran Sjöstrand
 Rapport 1985-04-20 *Avgaser* /reporter Hans Rehnvall
 Rapport 1985-07-29 *Försurning* /reporter Lars Åkerman
 Rapport 1987-03-18 *Skogsdöden* /reporter Kjell Wiggers
 Rapport 1987-12-14 *Haven, bottendöden* /reporter Elisabet Södergren
 Rapport 1988-05-27 *Avfall* /reporter Lars Åkerman

Rapport 1988-06-09 Urlakning /reporter Lars Åkerman
Rapport 1988-07-08 Polenskogsdöd /reporter Göran Sjöstrand
Rapport 1988-08-29 Skälderviken, haven /reporter Göran Sjöstrand
Rapport 1988-12-29 Skogsdöd /reporter Bo-Inge Andersson
Rapport 1990-01-12 Bly /reporter Lars Åkerman
Rapport 1990-12-14 Freon /reporter Anne Lundberg
Rapport 1991-06-23 Torsken i Östersjön /reporter Göran Sjöstrand
Rapport 1991-07-29 Torskedöd /reporter Liz-Beth Carlsson, Lars Weldeborn
Rapport 1991-08-09 Östersjön /reporter H Bohm-Nilsson
Rapport 1991-11-28 Skogsdöd /reporter Lars Åkerman
Rapport 1993-02-09 Miljö tillståndet i världen /reporter Lars Åkerman
Rapport 1993-02-17 Sopsortering /reporter Lars Åkerman

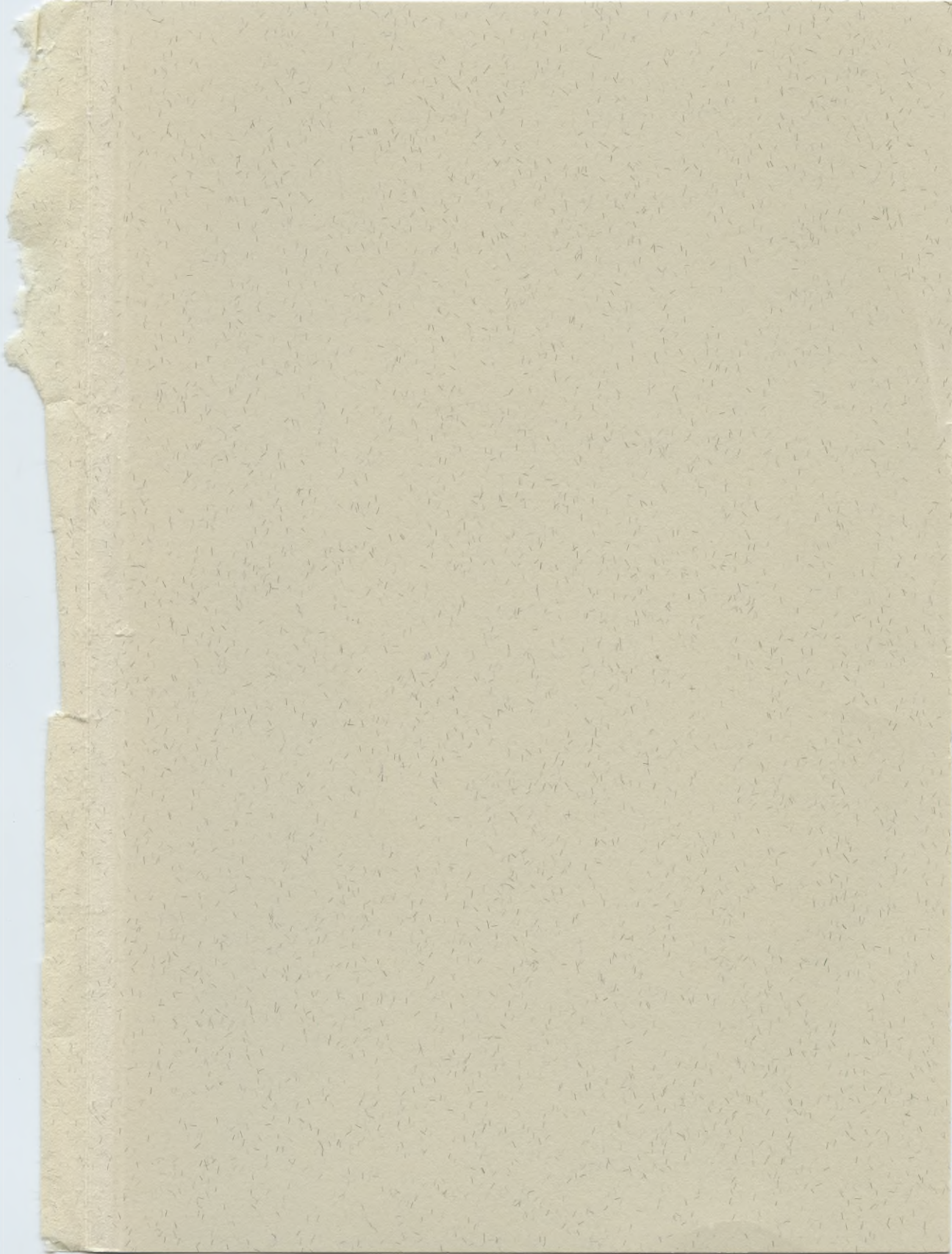
Nyheter (TV4) 1993

Nyheter 1993-01-15 Försurningen /reporter Mats Beckman
Nyheter 1993-02-09 Miljö tillståndet i världen /reporter Mats Beckman
Nyheter 1993-02-16 Sopsortering i Gottsunda /reporter Mats Beckman

Görna Nyheter beskriver miljöjournalistikens framväxt och utveckling i den svenska televisionens nyhetssändningar under tidsperioden 1961-1994. Boken belyser förändringarna i miljöjournalistikens organisation, form och innehåll under mer än tre decennier. När anställdes t ex den första miljöjournalisten på televisionens nyhetsredaktioner? Har journalistiken dominerats av vacker och stämningsfull naturromantik eller av larmrapporter som ackompanjerats av skräckbilder på förstörda miljöer?

Huvudslutsatsen i Gröna Nyheter är att det går att identifiera tre epoker i miljöjournalistikens utveckling: den *speglande* miljöjournalistiken under åren 1961-1970, den kritiskt dokumenterande miljöjournalistiken under åren 1970-1991 och den populariserade miljöjournalistiken 1991-1994.

Gröna Nyheter analyserar också hur miljöjournalistikens redaktionella och samhälleliga villkor har förändrats och hur dessa förändringar har påverkat miljöjournalistiken. Boken skildrar starten för miljödebatten i Sverige på sextiotalet, miljöpolitikens politisering och ekologisering under sjuttio- och åttiotalet samt nyhetsverksamhetens utveckling i den svenska televisionen från starten av Aktuellt 1958 till de kommersiella Nyheterna i TV4 drygt trettio år senare.

Monika Djerf Pierre är verksam som forskare vid Institutionen för journalistik och masskommunikation vid Göteborgs universitet där hon arbetar med ett forskningsprojekt om de svenska TV-nyheternas historia.

JMG

Institutionen för
journalistik och masskommunikation
Göteborgs universitet

ISSN: 1101-4652
ISBN: 91-88212-09-2

Grafikerna i Kungälv AB 1996